1457

فهرس الجلد الثانى للنفع المعول ترجمة التلخيص والمطول

فهرست ابيات بيان وبديع

٥٥	بات نديما لى حتى الصباح	اغيد مجدول مكان الوشاح
..	كانما يبسم عن لؤلؤ	منضد او برد او اقاح
٥٥	نفسى الفداء لثغر راق مبسمه	وزانه شنب ناهيك من شنب
..	يفتر عن لؤلؤ رطب وعن برد	وعن اقاح وعن طلع وعن حبب
٥٦	اتتنى بالامس ابياته	تعلل روحى بروح الجنان
..	كبرد الشباب وبرد الشراب	وظل الامان ونيل الامانى
..	وعهد الصبا ونسيم الصبا	وصفوا لدنان ورجع القيان
٥٨	ثكلتهم ان كنت اعلم ايهم	افضلهم كالحلقة المفرغه
٥٨	فانك شمس والملوك كواكب	اذا طلعت لم يبد منهن كوكب
٥٩	ستصبح العيس بى والليل عندفتى	كثيرذكر الرضى فى ساعة الغضب
..	صدفت عنه ولم تصدف مواهبه	عنى وعاوده ظنى فلم يخب
..	كالغيث ان جئته وافاك ريقه	وان ترحلت عنه لج فى الطلب
٦٢	جلت ردينيا كأن سنانه	سنا لهب لم يتصل بدخان
٦٤	لم تلق هذا الوجه شمس نهارنا	الا بوجه ليس فيه حياء
٦٤	ان السحاب لتستحيى اذا نظرت	الى نداك فقاسته بما فيها
٦٥	عزماته مثل النجوم ثواقبا	لو لم يكن للثاقبات افول
٦٥	والريح تعبث بالغصون وقدجرى	ذهب الاصيل على لجين الماء
٦٥	ورب نهار للفراق اصيله	ووجهى كلا لونيهما متناسب
٦٦	لياليه اسحار وفيه هو اجر	كما خضلت والشمس تمس آصال
٧٠	شمس تألق والفراق غروبها	عنا وبدر والصدود كسوف
٧٠	اسد دم الاسد الهزبر خضابه	موت فريص الموت منه يرعد
٧٠	وبدراضاء الارض شرقا ومغربا	وموضع رحلى منه اسود مظلم
٨٥	لدا اسد شاكى السلاح مقذف	له لبد اظفاره لم تقلم
٨٧	اسد على وفى الحروب نعامة	فتخاء تنفر من صفير الصافر
٨٨	ولاحت من بروج البدر بعدا	بدور مها تبرجها اكتنان
٩٠	قامت تظللنى من الشمس	نفس اعز على من نفسى
..	قامت تظللنى ومن عجب	شمس تظللنى من الشمس
٩١	لا تعجبوا من بلى غلالته	قد زر ازراره على القمر
٩٢	وان تعافوا العدل والايمانا	فان فى ايماننا نيرانا
٩٣	وصاعقة من نصله تنكفى بها	على اروس الاقران خمس سحائب
٩٧	واذا احتبى قربوسه بعنانه	علك الشكيم الى انصراف الزائر
..	عودته فيما ازور حبائبى	اهماله وكذاك كل مخاطر
٩٨	ولما قضينا من منى كل حاجة	ومسح بالاركان من هو ماسح
..	وشدت على دهم المهارى رحالنا	ولم ينظر الغادى الذى هو رائح
..	اخذنا باطراف الاحاديث بيننا	وسالت باعناق المطى الاباطح
٩٩	وليل كموج البحر ارخى سدوله	على بانواع الهموم ليبتلى
..	فقلت له لما تمطى بصلبه	واردف اعجازا وناء بكلكل
..	الا ايها الليل الطويل الا انجلى	بصبح وما الاصباح فيك بامثل
..	فيالك من ليل كأن نجومه	بكل مغار الفتل شدت بيذبل
..	كأن الثريا علقت فى مصامها	بامراس كتان الى صم جندل

بل اسم جبل المغار
بكم الفتل مصامها
ضع وقوفها

١٠١	اعيرتنا البانها ولحومها	وذلك عار يا بن ريطة ظاهر
١٠١	وعيرها الواشون انى احبها	وتلك شكات ظاهر عنك عارها
١٠٨	جمع الحق لنا فى امام	قتل البخل واحيى السماحا
١٠٨	لم تلق قوما هم شر لاخوتهم	منا عشية تجرى بالدم الوادى
...	نقريهم لهذميات نقدبها	ماكان خاط عليهم كل زراد
١٠٩	واقرى المسامع اما نطقت	بيانا يقود الحرون الشموسا
١٠٩	تقرى الرياح رياض الحزن مزهرة	اذا سرى النوم فى الاجفان ايقاظا
١١٠	غمر الرداء اذا تبسم ضاحكا	غلقت لضحكته رقاب المال
١١١	لدى اسدى شاكى السلاح مقذف	له لبد اظفاره لم تقلم
١١٢	ويصعد حتى يظن الجهول	بان له حاجة فى السماء
١١٢	هى الشمس مسكنها فى السماء	فعز الفؤاد عزاء جميلا
...	فلن تستطيع اليها الصعودا	ولن تستطيع اليك النزولا
١١٧	واذا المنية انشبت اظفارها	الفيت كل تميمة لا تنفع
...	اودى بنى واعقبونى حسرة	عند الرقاد وعبرة لا تقلع
...	بتجلدى للشامتين اريهم	انى لريب الدهر لا اتضعضع
١١٨	ولئن نطقت بشكر برك مفصحا	فلسان حالى بالشكاية انطق
١١٩	وغدات ريح قدكشفت وقرة	اذ اصبحت بيد الشمال زمامها
١٢٠	صحا القلب عن سلمى واقصر باطله	وعرى افراس الصبى ورواحله
١٢٨	لا تسقنى ماء الملام فاننى	صب قداستعذبت ماء بكاء
١٤٣	الضاربين بكل ابيض مخذم	والطاعنين مجامع الاضغان
١٤٥	ان السماحة والمروة والندى	فى قبة ضربت على ابن الحشرج
١٤٨	او ما رأيت المجد القى رحله	فى آل طلحة ثم لم يتحول
١٥٤	تردى ثياب الموت حمرا فما اتى	لها الليل الاوهى من سندس خضر
١٥٥	لا تعجبى ياسلم من رجل	ضحك المشيب برأسه فبكى
١٥٦	مااحسن الدين والدنيا اذا اجتمعا	واقبح الكفر والافلاس بالرجل
١٥٧	كالقسى المعطفات بل ال	اسهم مبرية بل الاوتار
١٥٨	اصح واقوى ماسمعناه فى الندى	من الخبر المأثور منذ قديم
...	احاديث ترويها السيول عن الحيا	عن البحر عن كف الامير تميم
١٥٩	تجل عن الرهط الامائى غادة	لها من عقيل فى ممالكها رهط
...	وحرف كنون تحت راء ولم يكن	بدال يؤم الرسم غيره النقط
١٥٩	تسر بل وشيا من خزوز تطرزت	مطارفها طرزا من البرق كالتبر
...	فوشى بلا رقم ونقش بلا يد	ودمع بلا عين وضحك بلا ثغر
١٦٠	احل وامرر وضر وانفع ولن	واخشن ورش وابر وانتدب للمعالى
١٦١	كذاك يونس ناجار به فنجا	من بطن حوت له فى اليم ملتقم
١٦١	وعاد بردا سلاما للخليل به	نارا تأجج فى حران بالضرم
١٦١	ضيعت فى الحب ايامى وماظفرت	روحى بتسهيم تقريب فوائدم
١٦١	احلت دمى من غير جرم وحرمت	بلا سبب يوم اللقاء كلامى
...	فليس الذى حللته بمحلل	وليس الذى حرمته بحرام
١٦١	اذا لم تستطع امرا فدعه	وجاوزه الى ما تستطيع

٢١٤	ساشكر عمروا ان تراخت منيتي	ايادي لم تمنن وان هي جلت
...	فتي غير محجوب الغنى عن صديقه	ولامظهر الشكوى اذا النعل زلت
...	رأى خلتي من حيث يخفى مكانها	فكانت قذى عينيه حتى تجلت
٢١٤	لما يوذن الدنيا به من صروفها	يكون بكاء الطفل ساعة يولد
...	والا فما يبكيه منها وانها	لاوسع مما كان فيه وارغد
٢١٥	فتنني بجنتني بجنى	بنجن. يفتن غب تجنى
٢١٦	وادرك ان زرت دار ودود	درا ودرا ووردا و وردا
٢١٦	من يلق يوما على علاته هرما	يلق السماحة فيه والندى خلقا
٢١٦	صفراء لاتنزل الاحزان ساحتها	لو مسها حجر مسة سراء
٢١٨	لعمرك ما ادرى وانى لاوجل	على اينا تغدو المنية اول
...	اذا انت لم تنصف اخاك وجدته	على طرف الهجر ان كان يعقل
٢١٨	ويركب حد السيف من ان تضيمه	اذا لم يكن عن شفرة السيف مزحل
٢١٨	دع المكارم لا ترحل لبغيتها	واقعد فانك انت الطاعم الكاسى
٢١٨	ذر المآثر لا تذهب لمطلبها	واجلس فانك انت الاكل اللابس
٢١٨	وقوفا بها صحبى على مطيهم	يقولون لاتهلك اسأ وتجمل
٢١٩	وما الناس بالناس الذين عهدتهم	ولا الدار بالدار التى كنت تعلم
٢١٩	بيض الوجوه كريمة احسابهم	شم الانوف من الطراز الاول
٢١٩	سود الوجوه لئيمة احسابهم	فطس الانوف من الطراز الاول
٢١٩	من راقب الناس لم يظفر بحاجته	وفاز بالطيبات الفاتك اللهج
٢١٩	من راقب الناس مات هما	وفاز باللذة الجسور
٢٢٠	خلقنا لهم فى كل عين وحاجب	بسمر القنا والبيض عينا وحاجبا
٢٢٠	خلقنا باطراف القنا فى ظهورهم	عيونا لها وقع السيوف حواجب
٢٢٠	انسى ابانصر نسيت اذن يدى	من حيث ينتصر الفتى وينيل
٢٢٠	هيهات لا يأتى الزمان بمثله	ان الزمان بمثله لبخيل
٢٢٠	اعدى الزمان سخاؤه فسخابه	ولقد يكون به الزمان بخيلا
٢٢١	لو حار مرتاد المنية لم تجد	الا الفراق على النفوس دليلا
٢٢١	لولا مفارقة الاحباب ماوجدت	لها المنايا الى ارواحنا سبلا
٢٢١	لم يبكنى الا حديث فراقكم	لما اسر به الى مودعى
...	هو ذلك الدر الذى اودعتم	فى مسمعى القيته من مدمعى
٢٢١	وقائلة ماهذه الدرر التى	تساقطها عيناك سمطين سمطين
...	فقلت هى الدرر اللواتى حشابها	ابومضر اذنى تساقط من عينى
٢٢٢	مقيم الظن عندك والامانى	وان قلقت ركابى فى البلاد
...	ولا سافرت فى الآفاق الا	ومن جدواك راحلتى وزادى
٢٢٢	وانى عنك بعد غد لغاد	وقلبى عن فنائك غير غاد
...	محبك حيث ما اتجهت ركابى	وضيفك حيث كنت من البلاد
٢٢٢	هو الصنع ان يجعل فخير وان يرث	فللريث فى بعض المواضع انفع
٢٢٢	ومن الخير بطوء سيبك عنى	اسرع السحب فى السير الجهام
٢٢٣	واذا تألق فى الندى كلامه ال	مصقول خلت لسانه من غضبه
٢٢٣	كأن السنتهم فى النطق قدجعلت	على رماحهم فى الطعن خرصانا

٢٢٣	ولم يك اكثر الفتيان مالا	ولكن كان ارحبهم ذراعا
٢٢٣	وليس باوسعهم فى الغنى	ولكن معروفه اوسع
٢٢٣	والصبر يحمد فى المواطن كلها	الا عليك فانه مذموم
٢٢٣	لقد كان يدعى لابس الصبر حازما	فاصبح يدعى حازما حين يجزع
٢٢٤	فلا يمنعك من ارب لحاهم	سواء ذو العمامة والخمار
٢٢٤	ومن فى كفه منهم قناة	كمن فى كفه منهم خضاب
٢٢٤	سلبوا واشرقت الدماء عليهم	محمرة فكانهم لم يسلبوا
٢٢٤	يبس النجيع عليه وهو مجرد	من غمده فكانما هو مغمد
٢٢٤	اذا غضبت عليك بنو تميم	وجدت الناس كلهم غضابا
٢٢٤	قولا لهارون امام الهدى	عند احتفال المجلس الحاشد
...	انت على مابك من قدرة	فلست مثل الفضل بالواجد
...	وليس من الله بمستنكر	ان يجمع العالم فى واحد
٢٢٥	اجد الملامة فى هواك لذيذة	حبا لذكرك فليلمنى اللوم
٢٢٥	احبه واحب فيه ملامة	ان الملامة فيه من اعدائه
٢٢٥	ونغمة معتف جدواه احلى	على اذنيه من نغم السماع
٢٢٥	والجراحات عنده نغمات	سبقت قبل سيبه بسؤال
٢٢٥	وترى الطير على آثارنا	رأى عين ثقة ان ستمار
٢٢٥	وقد ظللت عقبان اعلامه ضحى	بعقبان طير فى الدماء نواهل
...	اقامت مع الرأيات حتى كانها	من الجيش الا انها لم تقاتل
٢٢٧	مفيد ومتلاف اذا ما اتيته	تهلل واهتز اهتزاز المهند
٢٢٧	ايعجب الناس ان اضحكت سيدهم	خليفة الله يستسقى به المطر
...	لم ينب سيفى من رعب ولادهش	عن الاسير ولكن اخر القدر
...	وان يقدم نفسا قبل منيتها	جمع اليدين ولا الصمصامة الذكر
٢٢٨	ما ان يعاب سيد اذا صبا	ولا يعاب صارم اذا نبا
	ولا يعاب شاعر اذا كبا	
٢٢٨	كذاك سيوف الهند تنبو ظباتها	وتقطع احيانا مناط التمائم
...	ولا نقتل الاسرى ولكن نفكهم	اذا اثقل الاعناق حمل المغارم
...	وهل ضربة الرومى جاعلة لكم	ابا عن كليب او اخا مثل دارم
٢٢٩	ان كنت ازمعت على هجرنا	من غير ما جرم فصبر جميل
...	وان تبدلت بنا غيرنا	فحسبنا الله ونعم الوكيل
٢٢٩	قال لى ان رقيبى سئ الخلق فداره	قلت دعنى وجهك الجنة حفت بالمكاره
٢٢٩	لان اخطأت فى مدحك ما اخطأت فى منعى	لقد انزلت حاجاتى بواد غير ذى زرع
٢٣٠	تجرد للحمام عن قشر لؤلؤ	والبس من ثوب الملاحة ملبوسا
...	وقد جرد الموسى لتزيين رأسه	فقلت لقد اوتيت سؤلك ياموسى
٢٣٠	قد كان ما خفت ان يكونا	انا الى الله راجعونا
٢٣٠	اذا ضاق صدرى وخفت العدى	تمثلت بيتا بحالى يليق
...	فبالله ابلغ ما ارتجى	وبالله ادفع ما لا اطيق
٢٣٠	كانت بلهنية الشبيبة سكرة	فصحوت واستبدلت سيرة مجمل
...	وقعدت انتظر الفناء كراكب	عرف المحل فبات دون المنزل

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٠٢	٣	نامه	نامه
٠٤	٧	اولمسندن	اولنمسندن
٠٤	١٩	دیرزکه	دیرزکه
٠٤	٢٦	اشتقاقی الی صیغه‌سنك	اشتقاقی رهین صحت اوله‌رق ایکیسی دخی مفرد اولمسی جهتیله دال صیغه‌سنك
٠٨	١١	الفاظدن	الفظدن
٠٨	١٩	قر بیه‌ده	قریبه‌ده
١٠	٥	ایضاخ	ایضاح
١١	٢٠	تشبه	تشبیه
١١	٢٨	لفظة	لفظیه
١١	٢٩	طاهر	ظاهر
١٣	٢	تشبیهه مصطلح ایله تشبیذن	تشبیه مصطلح ایله تشبیهدن
١٤	٣٦	نشرت	نشرن
١٤	٣٨	صفعتك	صفتك
١٦	١٣	ایلدیکه	ایلدیکی
١٩	١٢	مشابهة	مشابه
٢١	٢٦	ه	به
٢٢	٢٣	وتضابقی	وتضایقی
٢٢	٢٣	الانك	آلانك
٢٣	١٠	حرات	حرارت
٢٣	٢٧	یجاب	ایجاب
٢٤	٤	وحفاف	وجفاف
٢٦	٢٠	متعد	متعدد
٢٦	٢٢	اوزکی	اوراکی
٢٧	٣٠	اوزده	اوزره
٢٨	١٩	جرثا	جراثه
٢٩	٣٣	قبس به	قبس بن
٣٠	٥	حین نوارا	حین نورا
٣٠	٢٣	ایتدیکز	ایتدیکمز
٣١	٣٠	مبازر ین	مبارز ین
٣٤	٣٩	قصد ونودة	قصد دنوده
٣٦	٢٤	وبجلات	ونجلات
٣٦	٣٩	آخیره	اخیره
٣٧	٤	ومنکشف	وصفحهٔ آسمـاندن منکشف
٣٧	٢٢	بومقامده	بومثالده
٣٧	٢٤	صفنیتی	صفتینی
٣٧	٢٦	اولمسی متعددٌ	اولمسی اشبو متعددٌ
٣٨	٩	مراد عطفك	مراد واوعطفك

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٣٨	١٩	فاکهه یی	بر فاکهه یی
٣٨	٢٧	حبا	خیا
٣٩	١٧	بغیظة	لغیظة
٤١	٣	عبس	عبسی
٤١	٢١	اولیه‌رق	اوله‌رق
٤٢	٧	معه ولماسیله	معبر اولماسیله
٤٢	٣١	ومترادفا	ومترادفا
٤٤	٢٣	رقام	ارقام
٤٤	٢٩	کأنه	کأنه
٤٩	١٢	اشنهی	اشهی
٤٩	٣٦	عبرنی	عبرتی
٥٠	٥	اسیال	اسبال
٥٢	٢٢	الایه نظم	الآیه و ﴿ اوکصیب من السماء ﴾ الآیه نظم
٥٣	١١	امو	امور
٥٣	١٦	قرینـه	قرینه
٥٣	٢٢	برکلاده	برکلامده
٥٥	١٢	اشراقدن	اشرافدن
٥٥	١٩	وحاله	وحالی
٥٥	٢٢	صدع	صدغ
٥٦	١٠	اولمس	اولمسی
٥٦	٢٣	ثردید	تردید
٥٧	٧	بکه	بلکه
٥٧	٧	حقق	حقیق
٥٧	٣٠	ادارك	ادراك
٦٠	١٧	اول حاصل	اول حامل
٦١	٣١	حکنده	حکمنده
٦٥	١٩	مشبه	مشبهه
٦٦	٢٢	بافاداته	بافادته
٦٦	٢٢	القص	الناقص
٦٧	٢٤	خذف	حذف
٦٧	٣١	البجران	البحران
٦٧	٣٤	کلمه‌سنی	کلمه‌سی
٦٨	٨	واحیرتین	واخیرتین
٦٩	١٨	اولنمـامشدر	اولنمشدر
٧٠	٢٣	خطاب	خضاب
٧٣	٢٥	اولنمیـان	اولنـان
٧٣	٣١	صلونك	صلاتك
٧٥	٦	معنیندن	معنیلندن

صحيفه	سطر	خطا	صواب
٠٧٦	١٢	عصر شارح	عصر يعنى شارح
٠٧٦	٢٤	لبق	البق
٠٧٧	٣	بيتنده	بيننده
٠٧٧	٤	منقضاى	مقتضاى
٠٧٧	١٠	آخرى	اخرى
٠٧٨	٢٨	بوانلرك	بونلرك
٠٧٩	١٠	ماوضعى اهى	ماوضع اهى
٠٨١	١٧	ماؤهم	دماؤهم
٠٨٣	٤	فلأ ن	فلان
٠٨٣	١٦	حلوال	حلول
٠٨٤	١١	يعى	يعنى
٠٨٥	٣٥	انتفاع	انتقاع
٠٨٦	٢	انتفاع	انتقاع
٠٨٦	٥	ايتك	ايتمك
٠٨٦	٨	اسعتاره	استعاره
٠٨٧	٤	معلومد	معلومدر
٠٨٨	٣	بعدأبد ورمهأ	بعدا بدورمها
٠٨٨	٢٩	لجـأ طرياً	لجا طربا
٠٨٨	٣٢	اوشد	اواشد
٠٨٨	٣٨	صريحاً	صريحا
٠٩٢	٦	تخصيص	تخصيصى
٠٩٣	٦	و بونقديردن	و بوتقريردن
٠٩٣	٣٠	پاس	پاش
٠٩٦	١٨	المرسين	المرسن
٠٩٧	٢	اجسامى	اجسام
٠٩٧	٤	و بينلره	و بينلرنده
٠٩٨	١٩	فرس	فرسى
٠٩٩	١	سبولنى ايلاك	سبولنى ابلاك
١٠٠	٣٤	خواس	خواص
١٠٠	٢	نلافى	تلافى
١٠١	١١	ظلمك	ظلمنك
١٠١	٣٨	شانى اهابده يدن	شانى اهابندن
١٠٢	١٣	اداى	اذاى
١٠٣	٣٣	حاض	خاص
١٠٨	٢٥	نقربهم	نقربهمَ
١٠٨	٣٤	نفدبها	نقدبها
١٠٩	٢٨	السرياح	الرياح
١١٠	٣٥	تجريدن	تجريدندن

صحيفه	سطر	خطا	صواب
١١١	٢٧	زاحرا	زاخرا
١١١	٣٥	وبثالث	ونبالث
١١٢	٣٢	فغر الفوأد غراء	فعز الفوأد عزاء
١١٣	٢٢	فغر الغراء غراه غرا	فعز العزاء عزاه عزا
١١٧	٣٨	انبات	انياب
١١٩	٧	اولديغندن	اولديغنده
١١٩	٩	اولديغندن	اولنديغندن
١١٩	١١	عهد	عهدايچون
١١٩	٣٤	فوت * اولام	قوت * اولان
١٢٠	٢٦	والنخليل	والتخييل
١٢٠	٢٩	ان بين * المحبه	ان يبين * المحبة
١٢٠	٣٠	والهجارة	والتجارة
١٢٠	٣٧	كبى كندوسندن جهات مسير وسفردن قضاى	كبى كندوسندن قضاى
١٢١	١	فى لنفس	فى النفس
١٢٥	١٩	من هى هى	من حيث هى هى
١٢٦	١٧	جنسـدندر	جنسندندر
١٢٦	٢١	شهـاع	شجاع
١٢٧	١٢	وحقيقة	وحقيقتـه
١٢٨	٢١	نفوس	نفوسى
١٢٨	٣١	ماء الملامة	ماء الملام
١٢٩	٦	ماء ملايم	ماء ملام
١٣٢	٢٥	منية	منية
١٣٤	١٩	اعترض	اعتراض
١٣٨	١٧	خذفه	حذفه
١٣٩	٣٦	المنقطع	منقطع
١٤٠	١٣	واللفظ	اللفظ
١٤٠	٢٥	طرفينى	ظرفيتى
١٤١	٢٢	اراد	اراده
١٤٣	٢٦	غريض	عريض
١٤٤	١١	ماالتضمن	ماالتضمن
١٤٥	٢	العما	القفا
١٤٧	٩	مضيافت	مضيافيت
١٤٨	١	لاحل	لاجل
١٤٨	٣٢	زجل	زَحل
١٤٨	٣٥	اذيتى	آذيتى
١٤٩	٩	تاء خطاب ايله ماوضعٌ	تاء خطاب ماوضعَ
١٤٩	٢٧	مع الحقيقة	من الحقيقة

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١٤٩	٣٢	تفصیلك	تفضیلك
١٥٣	٢٢	بینلره	بینلرنده
١٥٤	٢٥	مطر	المطر
١٥٥	٣	والابیض	وابیض
١٥٥	١٣	وصنعت طباق ابکی شئه	وضعت طباقه ابکی شی
١٥٦	١٣	فقر	فقرك
١٥٦	٣٢	نعیم	نعیم
١٥٧	٣	بعض مقابله	مقابله بعضا
١٥٧	٨	موافقین	متوافقین
١٥٧	١٠	تبسیر	تیسیر
١٥٨	٥	مشهوردر	مشهوددز
١٥٨	٨	قلمشدر	قلمشدر
١٥٩	١٠	ناعمه	ناعمة
١٥٩	٢٩	اعراض	اعراضی
١٦١	٢	للخلیل * بالفرم	للخیل * بالضرم
١٦١	١٤	بدل	بدل
١٦٢	١	افترح	قالوا اقترح
١٦٢	٨	اولندی	اولنان
١٦٢	١٩	حوابا	جوابا
١٦٣	٤	وفتر	وفتز
١٦٣	٨	كفارة	كفاره
١٦٤	٢٥	هوا	هوابی
١٦٤	٢٨	فیضانده	فیضانـنده
١٦٥	٢٣	طوبت * سرای عالی	طوبت * سراعالی
١٦٥	٣٨	دموع	دموعی
١٦٦	٣٠	اذ	الذ
١٦٦	٣٥	تمیز	تمیز
١٦٧	٤	ومکی	ومکنی
١٦٨	٢٢	ضمیر بینبـله	ضمیر بنیله
١٦٨	٣٠	وجرابدرز	وجرا ایدرز
١٦٩	٣٥	سیاقده	بوسیاقده
١٧١	٢٩	هلال	هلاله
١٧٢	٢٢	مشهوردر	مشهود در
١٧٢	٢٩	اناجار	اذاجاد
١٧٣	٢٩	عن المصاحب	عن المصائب
١٧٤	٣٢	بوموقفده	برموقفده
١٧٥	١٣	واحل	واجل
١٧٨	٢٣	حنأت	جنأت

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١٧٩	١٧	انما الشعر	وانما الشعر
١٧٩	٣٨	فیغل	فیغسل
١٨٠	٤	دبشبشیدر	دیشبسیدر
١٨٠	٥	فیغل	فیغسل
١٨٠	٦	فلم یغل	فلم یغسل
١٨٠	٢٤	مشهور در	مشهود در
١٨١	٤	مغربده نظرمز	مغربده معرهٔ نعمان طرفندن یعنی جانب وطندن لمعان ایدن برقه نظرمز
١٨١	٦	اشبومعرهٔ نعمان طرفندن یعنی جانب وطندن لمعان ایدن برقه برق بزی	اشبو برق بزی
١٨١	٧	وكأنبله	وكأنبله
١٨١	٢١	تنك هوا	تنك حباب
١٨١	٢٥	مبادی	منادی
١٨١	٣٣	یحیل	یخیل
١٨٢	١٧	مدحهتم	مدحتهم
١٨٢	١٨	الله	الی آخره
١٨٢	١٩	منكدر	متكدر
١٨٢	٢٥	زیر	زیرا
١٨٤	٢١	غصبیه	غضبیه
١٨٦	٣٢	اسقامه	لسقام
١٨٧	١٩	تحریده	تحریمده
١٨٧	٢٠	بماشه	بمایشبه
١٨٧	٢٣	فراع	فراع
١٨٨	٣	الاستثنا	فی الاستثنا
١٨٨	١٩	حدیعه	خدیعه
١٨٩	٢٨	ببد	ببد
١٩٢	٢٥	نكة	نكته
١٩٢	٣٢	عناسنه	مضاسنه
١٩٤	١٣	تبیج وتفرغ	تبیج وتفرح
١٩٥	٣٤	برنوع	بونوع
١٩٦	٩	لم تقبها	لم تصبها
١٩٦	٣٨	كندوسنك	كندیسی
١٩٧	١٠	صات	صاب
١٩٧	١٣	بصرتكة	بصیرتكه
١٩٨	٢	المشددة	المشدد
١٩٨	٢٢	مخضرك	مختضرك
١٩٨	٣٩	نصول	تصول

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٢٠٠	٥	حروفك * تقدیمله	حروف * تقدیم
٢٠٠	٦	اولەرق	اولنه رق
٢٠٠	٣٠	غرك غرك	عزك عزك
٢٠٠	٣٦	غر امارتك	عز امارتك
٢٠٠	٣٧	وهدا که	وهوانكه
٢٠١	٦	بو بدیعەده	بو بدیعه ده
٢٠١	١٩	نظری	نظیری
٢٠١	٣٧	هارون	هرون
٢٠١	٣٨	وهارونك	وهرونك
٢٠٢	٢٤	حاصله اولور	حاصل اولور
٢٠٢	٢٩	وآخر	وآخری
٢٠٢	٣٣	والعیش	والعیس
٢٠٣	٥	وقوعه	وقوعنه
٢٠٣	١٢	المام	الما
٢٠٣	٢٧	بوکا	بکا
٢٠٣	٣٣	وعزام	وغرام
٢ ٣	٣٥	بافغتها	بافقاتها
٢٠٥	٨	ادهر	الدهر
٢٠٥	٢٦	معانی	المعانی
٢٠٧	١٣	صلوه ﴿ خذوه	صلوه ﴿ قول شریفنده قرینهٔ ثالثه اولان ﴿ ثم الجحیم صلوه ﴾ خذوه
٢٠٨	٣٣	واناتنی	وأناتنی
٢٠٩	٣١	دخی بواسلوبده در	دخی بالکز صورت ارتباطده بواسلوبده در
٢١٠	٢٠	من جود	من الجود
٢١١	١٥	برموضك	برموضعك
٢١٢	٣٠	وطمنده	وطمعنده
٢١٤	١٧	مفعولنه * تقریح	مفعولینه * تصریح
٢١٥	٢٤	حشب	خشب
٢١٥	٣٧	فجنتنی	فجعتنی
٢١٥	٣٨	ومجون	ومجنون
٢١٩	٢٠	اولمدیغی	اولدیغی
٢٢٠	٢١	انسا ابی نصر	أنسی ابانصر
٢٢٠	٣٧	واوشبی	اوشبی
٢٢١	١٣	ایدی	ابدی
٢٢١	٣٩	ماهذادرر	ماهذه الدرر
٢٢٣	٣١	ال	ابل
٢٢٤	١٦	تعزل	تغزل
٢٢٤	١٧	فخزیه	فخریه

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٢٢٤	٢٩	فخزیه	فخریه
٢٢٥	٥	حیا	حبا
٢٢٧	٢٠	فرع	فرح
٢٣٠	٢٨	کوالب	کراکب
٢٣١	٧	المستکن	المشتکی
٢٣٣	٢٠	هیبة	هینه
٢٣٦	٢٢	فیانها	فیالها
٢٤١	٩	مسبوق الیهٔ	مسوق الیهٔ
٢٤٢	٢٢	ومحرس	ومخرس
٢٤٢	٢٨	هذا لاثر * العزیز	هذا الاثر * العزیز
٢٤٢	٣٢	بامستقصا	بالاستقصا
٢٤٣	٨	القدیم	القویم
٢٤٣	١٠	حصب	خصب

جلد ثانی

النفع المسؤل فی ترجمة التلخیص والمطول

طبع ونشری وامتیازی مترجمنه
عائددر

مطبعهٔ عامرهده طبع اولنمشدر

سنه ۱۲۸۹

بسم الله الرحمن الرحيم

ذات اقدس تعالى يه حمد وشكر اولسونكه وجوه عرايس نفايس فن معانيدن رفع قناع صعاب ايله ختام ترجمه‌سى ميسر اولديغى مثللو حبيب اكرمى اولان خاتمهٔ رسالهٔ نبوت علت نامهٔ خلقت صلى الله عليه وسلم افندمز حضرتلرينك نور محمدى وفيض سرمديلرى حرمتنه اتمام فن بيان و بديع ايله دخى بو عاجز كمبضاعه يعنى عبد النافع موهون الاستطاعه بى قرير العين فخر وابتسام ومقبول ومنتفع خاص وعام بيورسون آمين قال رحمه الله (الفن الثانى علم البيان) اشبو كتاب تلخيصك حاوى اولديغى فنون ثلثه‌دن ايكنجيسى علم بياندر واشبو فن بيان علم بلاغتدن جز وتحصيل بلاغت كلامده كندوسنه شدت احتياجندناشى مظهر استبداد وتميز اولمسيله فن بديع اوزره احراز حق تقدم ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (وهو علم يعرف به ايراد المعنى الواحد بطرق مختلفة فى وضوح الدلالة عليه) علم معانيده صور تحقيقيه سى منتظم سلك اللآل تقرير وبيان اولديغى اوزره علم ايله مراد يا ادراكات جزئيه يه مدار اقتدار اولان ملكه وياخود نفس اصول وقواعد كليه‌در شويله كه علم حقيقتده ادراك معناسنه اولوب بعضا مجاز مشهور وياخود حقيقت اصطلاحيه اولمق اوزره متعلق ادراك اولان معلومه وبعضا كذلك مجاز و ياحقيقت اصطلاحيه اوله‌رق ادراكه تابع وبقاى ادراككه وسيله اولان ملكه‌يه اطلاق اولنديغى جهتله شارح مرحوم معنيين اخيرينه حملنى اختيار ايلمشدر بو صورتده بعضيلرك علمى معناى مصدرى‌يه حمل ايله وياخود متعلقه احتياجندناشى كلامى علم بالقواعد تقديرنده قله‌رق مبادئ تصوريه نك علمده داخل اولمسنه نظرا ادراك قواعد وعدم دخولنه نظرا اعتقاد قواعد ايله تفسير ايلمسى امر وهمى اولديغى معلوم اولور واهل معانينك ذكرى اوزره معناى واحددن مراد كندوسنده مقتضاى حاله رعايت اولنان كلامك دلالت ايلديكى معنى اولوب و (المعنى الواحد) قولنده اولان حرف تعريف استغراق عرفى ايچوندركه لفظك بحسب متفاهم العرف تناول ايتديكى هر برفردى اراده‌دن عبارتدر وطرقدن مراد تركيب ودلالتدن مقصود دلالت عقليه‌در معناى تعريف علم بيان برملكه وياخود قواعد كليه‌دركه

انكه متكلم قصد واراده‌سنده داخل اولان هر برمعناى واحدى بعضيسى بعضيسندن او معنايه دلالتده اوضح اولان تركيب ايله ايراده مقتدر اولور ديمكدر امدى كندوسيچون بو ملكه حاصل اوليان كمسه مثلا (زيد جواد) قولنى طرق مختلفه‌ده ايراداتمك معلومى اولسه فقدان ملكه دنناشى علم بيانه عالم اولمش اولماز ومصنفك معناى واحد ايله تقييدى زيرا اكر بر طاقم معانئ متعدده مختلفه بعضيسنك كندى معناسى اوزره بنه دلالتى بعض آخرينك بنه كندى معناسى اوزره دلالتندن اوضح اولان طرقده ايراد اولنسه بو ايراد علم بياندن اولمديغنه تنبيه ايچوندر واختلاف طرقك وضوح دلالتده اولمسيله تقييدى علم مذكورده معتبر اولان طرقك افادهٔ معناده وضوح وخفاسنده اولوب يوقسه مثلا الفاظ مترادفه ايله ايراد اولنمسى كبى معناى واحد لفظ وعباره‌ده مختلفه اولان طرقده ايراد اولنسه بو ايراد علم بياندن اولمديغنى اشعار ايچوندر صاحب مفتاحك عباره سنده واقع اولديغى كبى تعريفده (فى وضوح الدلالة وخفائها) لفظنك علاوه سنه حاجت اولميوب هر برواضح كندوسندن اوضح اولان شيئه نسبتله خفى وطرقك وضوحده اختلافدن مراد بعضيسى واضح الدلاله اولوب وبعضيسى اندن اوضح اولمسندن عبارت ايدوكى تحت اشتباهده غير متواريدر و (المعنى الواحد) قولنك ذكر اولنديغى اوزره مقتضاى حاله رعايت اولنان كلامك مدلولى اولمق اوزره تفسيريله مثلا معناى اسددن اسد وغضنفر وليث وحارث كبى وضوحده مختلفه اولان عبارات ايله تعبير اوزره ملكهٔ اقتدار علم بياندن خروج ايدر زيرا مقتضاى حاله مطابقتى اعتبار انجق معانئ مركبه‌ده اولوب ذكر اولنان مثال ايسه معانئ مركبه‌دن دكلدر وبونك اخراجى قريبا بيان اولنه‌جغى اوزره دلالات وضعيه‌ده اولان اختلاف وضوحدن قومك اباسنه مبنيدر زيرا ملتزم اصحاب فن بيان دلالات عقليه‌ده اولان اختلاف وضوحى اثباتدر ومصنفك علم بيانى بووجهله تعريفى صاحب مفتاحك (معرفة ايراد المعنى الواحد) قوليله تعريفندن اولىدر زيرا معرفت بيان اوليوب بلكه علم بيانك ثمره سى اولديغندن تعريف مذكورده ذكر مسبب وارادهٔ سبب تأويل مجازيسنى اختياره محتاجدر قال رحمه الله (ودلالة اللفظ) تعريف علم بيان ذكر دلالتى مشتمل اولوب هر بردلالت ايسه وضوح وخفايه محتمل اولمديغندن دلالتى تقسيم ايدرك بوندن قنغيسى مقصود اولديغنه وجوب تنبيهدنناشى تقسيمنه شروع ايتمشدر ومطلقا دلالت برشيئك كندوسنه علمدن شئ آخره علم لازم كله‌جك حيثيتده اولمسيدر اشبو شيئيندن اول دال وثانى مداولدر ودال اكر لفظ اولورسه دلالت وضعيه ولفظك غيريسى اولورسه دلالت غير لفظيه‌دركه *عقود *وخطوط *ونصب *واشاراتك * دلالتلرى و كذلك نار اوزره دلالت دخان مثللو مؤثره اثرك دلالتى اشبو دلالت غير لفظيه قسمندندر وبونلردن دوال اربعهٔ اولى هرنقدر لفظيه دكللرسه‌ده وضعه متعلق اوله‌رق وضعيه‌در زيرا وضع (جعل الشئ بازاء شئ آخر بحيث يلزم من فهم الاول فهم الثانى) تعريفيله يعنى برشيئى كندوسنى فهمدن شئ آخرك فهمى لازم كله‌جك حيثيتده شئ آخر مذكورك ازاسنده يعنى مقابلنده قلق مفاديله معرف اولوب لفظدن اعمدر ومثال اخير اولان مؤثرك اثره دلالتى عقليه‌در امدى مصنفك بوعباره ده دلالتى لفظه اضافه‌سى دلالت غير لفظيه‌دن احتراز اولوب حالبوكه دلالت طبيعه وعقليه‌دن احتراز ايچون دلالت مذكوره‌يى كندوسنده وضع ايچون مدخل اولمسيله دخى تقييدى لازمكلوردى زيرا دلالت لفظ ايكى صورته منقسم اولوب اول كندوسنده وضع ايچون مدخل اوله‌رق قومك وضعيه تسميه ايلدكارى دلالتدركه مطابقت وتضمن والتزامه منقسم اولان بودر وقسم ثانى كندوسنده وضع ايچون مدخل اوليان دلالت لفظيه اولوب بوده يابحسب مقتضى الطبع اوله‌رق (دلالت طبيعيه) اطلاق اولنور (اخ) لفظنك مطلقا وجعه دلالتى كبى زيرا طبع لافظ يعنى انسانك سجيهٔ مجبوله سى عند عروض الوجع بولفظ ايله تلفظى ايجاب ايدر وياخود بحسب مقتضى الطبع

اولمز بوده صرف (دلالت عقلیه) درکه مثلا لافظی حس بصرله مشهود اولیه‌رق وراء جداردن
مسموع اولان لفظك وجود لافظه دلالتی بونوعدندر لکن حق اولان طبعیه وعقلیه اختلاف
طبایع وافهام ایله مختلفه اوله‌رق عدم الانضباط اولمسیله بوقاعده مقصود بالنظر کندوسنده
وضع ایچون مدخل اولان دلالت لفظیه اولوب ومصنفك عدم تقییدی مراد دلالت وضعیه
اولدیغنك وضوحنه وبرده بیان تقسیمده سوق کلامی بونی مشعر اولدیغنه مبنیدر دلالت وضعیه
(انها فهم المعنی من اللفظ عند اطلاقه بالنسبة الی من هو عالم بالوضع) قوللریله تعریف اولنمشدرکه
لفظك اطلاق وایرادی عندنده عالم بالوضع اولان کسه یه نسبتله لفظدن معنانك فهم اولمسندن
عبارتدر واشبو تعریفده (بالنسبة الی من هو عالم بالوضع) قید اخیری علم بالوضعه متوقف
اولمیان دلالت طبیعیه وعقلیه‌دن احترازدر ووضع ایله اولفظك فی الجمله وضعی مراد ایدوب
یوخسه لفظ مذکوردن فهم اولنه‌جق معنی ایچون وضعی مراد اتمامشلردر اگرچه مراد
معنای مفهوم ایچون وضعی اولق لازمکلسه تعریفدن دلالت تضمنیه والتزام خروج ایدر
زیرا لفظك اصل موضوع لهی معنای مطابقیدر وبوتعریف اوزرینه معرض اعتراضده
دنلمشدرکه دلالت صفت لفظ اولوب فهم ایسه اگر مبنی للفاعل اوله‌رق فاهمیت معنای
مصدرینه حمل اولنور ایسه صفت سامع واگر مفهومیت معناسنه حمل ایدیلورسه صفت معنی
اوله‌رق بوصورتده معنیندن قنغیسنه حملی اختیار ایدلسه فهمك دلالت اوزرینه حملی ودلالتك
بونکله تفسیری صحیح اولمز امدی اولی اولان (الدلالة کون اللفظ بحیث یفهم منه المعنی عند
الاطلاق للعلم بوضعه) قولیله تعریف اولنمسیدرکه مفادی معنای دلالت لفظك اطلاق وایرادی
عندنده وضعنه علم‌نشاسی کندوسندن معنی فهم اولنه‌جق حیثیتده اولمسندن عبارتدر
وبوسؤالدن جوابده دیررزکه فهم صفت لفظ اولدیغی غیر مسلمدر زیرا فهم وحده صفت سامع
ووحده انفهام صفت معنی ایسه‌ده لکن سامعك لفظدن معناسنی فهم ایتمسی وکذلك معنانك
لفظدن منفهم اولمسی لفظك کندوسندن معنی فهم اولنور حیثیتده اولمقلغندن عبارت اوله‌رق
ایکیسی دخی صفت لفظدر بوجهتله فهم کرك مبنی للفاعل وکرکسه مبنی للمفعول اولسون
دلالتك فهم ایله تعریفی صحیح اولور حاصلی دلالتدن (دال) وفهم معناذن (منفهم من
المعنی) ویاخود (متصف بانفهام المعنی منه) لفظلرینك اشتقاق طریقیله دلالت وفهم معنادن
ایکیسی دخی صفت لفظ اولوب شوقدرکه دلالت مفرد اولمسیله اندن لفظ اوزرینه حمله صالح
لفظ دال کبی برصیغه‌نك اشتقاقی ایکیسی دخی مفرد اولمسی جهتله رهین صحت اوله‌رق دال
صیغه‌سنك لفظ اوزرینه حملیله (اللفظ هو الدال) دینله بیله‌جکی درکار ایسه‌ده (فهم المعنی
من اللفظ) ویاخود (انفهام المعنی من اللفظ) قوللری مرکب اولمسیله اشبو مرکبدن دلالتده
اولدیغی کبی لفظ اوزرینه حمله صالح برصیغه اشتقاقی ممکن اولمیوب انجق (اللفظ منفهم منه المعنی)
دینلدیکی کبی برابطه ایله پذیرفته امکان اوله بیلور کورمزمیسنکه (اللفظ متصف بانفهام المعنی منه
کما انه متصف بالدلالة) قولمز صحیحدر وبوکلام علمك (حصول صورة الشیء فی العقل) قوللریله
تعریفی کبیدر شویله‌که هرنقدر علم صفت عالم وحصول صفت صورت اولمسیله حمل وتفسیرده
عدم صحت کورینور ایسه‌ده عالم علم ایله متصف اولدیغی کبی باعتبار المجموع (حصول الصورة
فی عقله) صفتیله دخی متصفدر کذلك لفظ دخی دلالتله متصف اولدیغی کبی (انفهام المعنی منه)
صفتیله دخی متصف اولور قال رحمه الله (اما علی تمام ما وضع له او علی جزئه او علی خارج عنه
ویسمی الاول وضعیة وکل من الاخیرین عقلیة) ووضع ایچون کندوسنده مدخل اولان دلالت
لفظ صور ثلثه‌یه منقسم اوله‌رق یا تمام ما وضع لهی اوزرینه اولور لفظ انسانك معنای ما وضع لهی
اولان حیوان ناطق اوزرینه دلالتی بوقبیلدندر ویاخود دلالتی ما وضع لهنك جزئی اوزرینه اولور
لفظ انسانك حیوان وناطقدن برینه دلالتی بوقسمدندر ویاخود ما وضع لهندن خارج اولان لازمی

اوزرینه اولور لفظ انسانك ضاحك اوزره دلالتی اشبو قسم اخیردندر وبونلردن اولی‌یه
یعنی تمام ما وضع لهی اوزرینه دلالته وضعیه تسمیه اولنور زیرا واضعك برلفظی وضع ایتمسی
انجق معنای موضوع لهك تمامنه دلالت ایچون اولمسیله تمام ما وضع لهنه دلالت وضعه
منسوب اولان دلالتدر واخیریندن یعنی کرك جزء وکرك خارج اوزرینه اولان دلالتدن هربرلری
عقلیه تسمیه اولنور زیرا لفظك جزء معناسنه دلالتی انجق کلك ذهنده حصولی جزئك دخی
حصولنی مستلزم اوله‌جغنه ومعنای خارج لازمه دلالتی ملزومك ذهنده حصولی لازمك حصولنی
استلزام ایده‌جکنه عقلك حکم ایتمسی جهتندندر بوسببله اشبو ایکی دلالت دخی عقلیه ایله
تسمیه اولنمشلردر ومرور ایتدیکی اوزره منطقیون بونلرك جمله‌سنده اولان وضعك مدخلنه
نظر ایدرك اوچنه دخی وضعیه تسمیه‌سیله عقلیه‌یی وضعیه وطبیعیه‌یه مقابل اولان دلالته
تخصیص ایلمشلردر قال رحمه الله (ویخص الاول بالمطابقة والثانیة بالتضمن والثالثة بالالتزام)
ودلالت لفظیه وضعیه‌نك اقسام ثلثه‌سندن اول تطابق لفظ ومعنادن ایچون مطابقت وثانی جزء
معنای موضوع لهك ضمننده اولدیغیچون تضمن وثالث خارج لازم موضوع له اولدیغنه بناء
التزام اسامیٔ مخصوصه قلنه‌رق اوله دلالت مطابقیه وثانی‌یه دلالت تضمنیه وثالثه دلالت التزامیه
تعبیرلریله یکدیکردن کسب تمیز ایتمشلردر لکن مصنفك بووجهله تقسیمنك محصولی اولان
تعریفات دلالات مذکوره مورد سؤالدر شویله‌که برلفظ جزء ایله کل بیننده مشترك اولوبده
لفظ مذکور ایله کل مراد اولنمسیله برابر بطریق التضمن جزء اوزرینه دلالتی اعتبار اولنسه
بودلالته تعریف دلالت مطابقیه اولان (دلالة اللفظ علی ما وضع له) دینلمك صادقدر زیرا
مفروض اولان جزء ایله کل بیننده اشتراکی اولمسیله احد ما وضع لهی اولان جزئنه دلالت ایتمشدر
حالبوکه بطریق التضمن دلالتی اعتبار اولنمسیله دلالت مطابقیه اولمیوب تضمنیه‌در بوصورتده
تعریف مطابقت افراد تضمنی مانع اولمامسیله منتقض اولور واگر لفظ مذکور ایله احد معنای
موضوعی اولدیغی حیثیتدن جزء مراد اولنورسه تعریف تضمن اولان (دلالة اللفظ علی الجزء
الموضوع له) دینلمك صادق اولور حالبوکه احد معنای موضوعی اولدیغی حیثیتدن اراده
ایدلمش اولمسیله مطابقت اولوب تضمن دکلدر بوصورتده تعریف تضمن افراد مطابقتی مانع
اولمامسیله منتقض اولور کذلك لازم ایله ملزوم بیننده مشترك اولان برلفظ ایله ملزوم مراد
اولنوبده بالالتزام لازمه دخی دلالتی اعتبار اولنسه اشبو لازمه اولان دلالت اوزرینه تعریف
مطابقت اولان (دلالة اللفظ علی تمام ما وضع له) دینلمك صادق اولور حالبوکه بطریق
الالتزام دلالتی اعتبار اولنمسیله مطابقت اولمیوب دلالت التزامیه‌در بوصورتده تعریف مطابقت
افراد لازمی مانع اولمامسیله منتقض اولور واگر لفظ مذکوردن معنای موضوع لهی
اولمسی حیثیتدن لازمه دلالتی مراد اولنورسه بودلالته دلالت التزامیه‌نك تعریفی اولان (دلالة
اللفظ علی الخارج اللازم) دینلمك صادق اولور حالبوکه معنای موضوع لهنه دال اولمسیله
مطابقت اولوب التزام دکلدر بوصورتده افراد مطابقتی مانع اولمامسیله تعریف التزام منتقض
اولور حاصل کلام تعریف دلالاتك بعضیسی بعضیسیله منتقضدر بوسؤالدن جوابده
دینلورکه مقصود مصنف دلالات مذکوره‌یی تعریف دکلدرکه حتی رعایت قیودده مبالغه واعتنا
ایتمامسیله محل ایراد اولسون بلکه مقصود تعریفی اشعار ایده‌جك صورتده تقسیمدر بوجهتله
میان قومده وضوح شهرتنه اعتمادا بعض قیودك ترکنده بأس یوقدر وقید متروك قید حیثیت
اولوب تعریف مطابقت (دلالة اللفظ علی ما وضع له من حیث انه تمام الموضوع له) وتعریف تضمن
(دلالة اللفظ علی جزء الموضوع له من حیث انه جزئه) وتعریف التزام (دلالته علی الخارج اللازم من
حیث انه خارج لازم) تقدیرنده اولور وتعاریفده اولان دلالاتك اشبو قید حیثیتك تعلقیله مقید بولنمسی
افراد خارجیه‌لری منع ایدرك جمله‌سی انتقاضدن سالم اولور وبوسؤاله بعضلر جوابده دیمشدرکه

اشبو قيد حيثيه احتياجدن مستغنيدر زيرا لفظك دلالتى وضعيه اولمسى سببيله لافظك قانون
وضع اوزره جريان ايده‌جك اراده‌سنه متعلقه اولوب بوصورتده اكر لفظ اطلاق اولنه‌رق برمعنى
قصد واراده ايديلوب واومعنى لفظ مذكوردن فهم اولنور ايسه لفظ مذكور معناى مزبور
اوزرينه دال اولمش اولور واكر اطلاق وايراد اولنان لفظ حيثيت مذكوره‌ده بولنمزسه
لفظ مذكور معنايه دال اولمش اولمز بوده ارادهٔ لافظك قانون وضع اوزره اولمامسندن نشئت
ايدر بوصورتده لفظ مشتركله احد معنيين مراد اولنديغندن معناى آخرى اراده‌يه محل قالميوب
اكر احد معنيين مراد اولنديغى مثلو معناى اخر دخى مراد ايدلسه بواراده قانون وضعه
توافق ايتمز زيرا قانون وضع لفظ مشتركله يالكز احد معنيينك اراده اولنمسيدر بوحالده لفظ انجق
معناى واحده دلالت ايدوب اخرينه تجاوز ايتمز امدى ارادهٔ لافظ اوزره فهم اولنان اشبو
معناى واحد تمام موضوع له اولورسه مطابقت واكر جز اولورسه تضمن والاالتزامدر
لكن بوجواب محل نظردر زيرادلالتك وضعيه اولمسى ارادهٔ لافظه تابع اولمقلغى اقتضا ايتميوب
بلكه وضعه تبعيتنى مقتضيدر زيرا قطعيا معلومدركه برلفظى ايشيدوبده وضعنده عالم اولديغمز
حينده لافظ كرك مراد ايتسون وكرك ايتمسون لفظ مذكورك معناسنى تعقل ايلرز ودلالتله
بومفهومدن غيريسنى مراد ايتمز بوحالده دلالتك ارادهٔ لافظه توقفيله كلام ظاهر البطلان
اولوب خصوصيله تضمن والتزامده بطلانى مستغنئ اثباندر حتاكه ناسدن اكثريسى تضمن
جزئى كلك ضمننده والتزام لازمى ملزومك ضمننده فهم اولوب واكر مجازاتده اولديغى كبى
لفظايله جزوياخود لازم مراد اولنسه بودلالات دلالت مطابقيه اولوب تضمنيه ويا التزاميه اولمز
ديوذاهب اولمشلردر ومجيب مرقومك قائل اولديغى كلام اوزره بين الدلالات امتناع اجتماع
دخى لازمكلور زيرا لفظ واحد ايله معناى واحددن اكثرى مراد ايتمك ممتنعدر حالبوكه تضمن
ايله التزامدن هربريسنك مطابقتى مستلزم اولدقلرينى تصريح ايتمشلردر وبالفرض بومذكوراتك
جميعيسى يعنى اجتماع دلالاتك عدم جوازيله دلالتده ارادهٔ لافظك معتبره اولمسى تسليم اولنسه دخى
ينه بومقامده برشيئى مفيد اوله‌مز زيرا جزايله كل بيننده مشترك اولان لفظ اطلاق اولنه‌رق جز
مراد اولنسه مطابقت وتضمندن قنغيسى اولديغى ظهور وتعين ايتمز وبونلردن قنغيسى اخذ
واعتبار اولنسه اوزرينه اخرك تعريفى صادق اولور لازم ايله ملزوم بيننده مشترك اولان لفظ
دخى بوسياقده اولوب مطابقتميدر يوقسه التزاميميدر تعين ايتميه‌رك قنغيسى اعتبار اولنسه
اوزرينه اخرك تعريفى صادق اولور بوجهتله تعريفات مذكوره‌ده قيدحيثيتى اعتباردن بشقه
چاره يوقدر قال رحمه الله (وشرطه اللزوم الذهنى) والتزامك شرطى لزوم ذهنيدر يعنى
دلالت التزاميه معناى موضوع له ايله معناى خارج بيننده لزوم ذهنى بولنمسيله مشروطدر شويله كه
معناى خارجينك معناى موضوع لهك ذهنده حصولندن على الفور وفى الحال وياخود بعد
التأمل فى القرائن ذهنده حصولى لازم كله‌جك حيثيتده اولمسى شرطدر والاخارجك موضوع
لهه نسبتى سائر خارجياتك موضوع لهه نسبتى كبى اوله‌رق لفظك او خارجه دلالتيله
غيريسنه دلالت ايتمامسى ترجيح بلا مرجح اولور قال رحمه الله (ولو لاعتقاد المخاطب
بعرف اوغيره) لام تعليل لزوم ذهنى‌يه متعلقه اولوب باسببيه‌در يعنى واوكه ذكر اولنان
لزوم ذهنى عرف وياخود عرفك غيريسى سببيله اعتقاد مخاطبك اثبات ايلديكى لزومدن
اولسون يعنى بومقدار كافيدر عرفدن مراد عرف عامدركه بين الجمهور معروف اولان
امردر زيرا اطلاق عرفدن مفهوم اولان عرف عامدر مثلا اسد بين الجمهور جرأتله معروف
اولمسى سببيله اشبو عرف عامدن ناشى اعتقاد مخاطب بينلرنده لزوم اثبات ايدرك اسدك
ذهنده حصولى شجاعتك دخى حصولنى مؤدى اولور امثالى دخى بوكا مقيسدر وعرفك
غيريدن مقصود شرع واصطلاحات ارباب صناعات امثالى عرف خاص ومجراسنده جارى

اولاندر وابن حاجبك اصولده اولان (ودلالته اللفظية فى كمال معناها دلالة المطابقة وفى
جزئه الدلالة التضمنية وغير اللفظية التزام وقيل اذا كان ذهنيا) قولى اشبو اشتراط لزوم
ذهنيده خلافى مشعر اوله‌رق شارح علامه قطب الدين شيرازى كلام مذكورى توجيهده
بعضيلر لزوم ذهنى‌يى شرط ايتميوب بلكه دلالت التزاميه‌يى مسمادن خارج برمعنانك لفظدن
فهم اولنمسندن عبارت قله‌رق بوفهمك كركسه بينلرنده لزوم اولمسى سببيله وكركسه لزومك
غيرى قرائن احوالدن برشى ايله اولمسندن تعميم ايتمش اولدقلرينى اثبات ايلمشدر (لكن اظهر
اولان ابن حاجبك اشتراطنى اعتبار ايتمديكى لزوم ذهنيدن مراد مدلول التزامى‌يى تعقلك تعقل
مسمادن عدم انفكاكيدر زيرا معناى لزوم عدم انفكاكدر وظاهردركه بووجهله
لزوم اشتراط اولنسه معانئ مجازات وكناياتدن بك چوق شيلر مداول التزامى اولمقدن خروج
ايدوب بلكه بوصورتده دلالت التزام كندوسنده وضوح وخفا تأتى وتحقق ايدن شيدن
اولمامسى لازمكلور حاصلى قومك دخى اشتراط ايلدكارى لزوم عند المنطقيين معتبر اولان اشبو
عدم انفكاك معناسنجه لزوم اولمامسيله ابن حاجبك كلاميله كلام قوم بيننده مخالفت
كورنمز علامهٔ شيرازينك مرادى دخى بوناوبلى ايراد ايسه‌ده عباره‌سى بونى افاده‌يه كافى اوله‌مز
قال رحمه الله (والايراد المذكور لايتأتى بالوضعية لان السامع ان كان عالما بوضع الالفاظ لم يكن
بعضها اوضح والالم يكن كل واحد دالا عليه) ومعناى واحدى طرق مختلفه فى الوضوح ايله
ايراد وضعيه يعنى دلالات مطابقيه ايله تأتى وتحصل ايتمز زيرا برمعنايه موضوع اولان الفاظك
معناى مزبوره وضعى اكر سامعك معلومى اولورسه اشبو الفاظ موضوعه‌دن بعضيسى معناى
مذكوره دلالتده بعض اخرندن اوضح اولمز واكر سامع وضع الفاظه عالم اولمزسه الفاظ
مذكوره‌نك جمله‌سى معناى مزبوره دلالت ايتمز زيرا لفظدن فهم معنى علم بالوضعه متوقفدر مثلا
(خده يشبه الورد) دنيلسه اكرسامع كلام مذكورده اولان مفردات الفاظه وهيئت تركيبيه‌نك
وضعنه عالم اولورسه خدمحبوبك ورده مشابهتى معناسنى فهم ايدر وبومعنايى تركيب مذكوردن
اوضح وياخود اخفى اوله‌رق دلالت مطابقيه ايله افاده واداايده‌جك ديكر بركلام بولنمسى
ممتنعدر زيرا تركيب مذكورده بولنان كلمه‌لردن هربريسنك مقامنه مرادفلرى اولان ديكر كلمه‌لر
اقامه واتيان اولنسه سامع اكر اشبو كلمات مترادفه‌نك مفهومات مذكوره‌يه وضعنه عالم اولورسه
سامعك مفهومات مذكوره‌يى اشبو مترادفاتدن فهمى كلام اولده اولان كلماتدن فهمنك مطابقى
اولور واكر مترادفات مورده‌نك مفهومات مذكوره‌يه وضعنه عالم اولمزسه اشبو مترادفاتدن معناى
مذكورى اصلا فهم ايتمز ومصنفك (والالم يكن كل واحد منها دالا) قولنى نفى عموم اوله‌رق تعبير ايدوب
عموم نفى صورتيله (والالم يكن واحد منها دالا) تعبير ايتمامسى زيرا (هو عالم بوضع الالفاظ)
قولمزدن مفهوم ومقصود (انه عالم بوضع كل واحد من الالفاظ) موجبهٔ كليه‌سى اولوب
وبوقولك عبارهٔ مصنفده (دالا) لفظيله مشار اليه اولان نقيضى سالبهٔ جزئيه اوله‌رق
كل واحد من الالفاظك وضعنه عالم اولمامقدر زيرا رفع ايجاب كلينك مفهومى سلب جزئيدر
وكل واحد من الالفاظك وضعنه عالم اولمامق الفاظدن هيچ بريسنك وضعنه عالم
اولمامقدن وبعضيسنه عالم اولميوب بعضيسنه عالم اولمقدن اعم اولمسيله صورت اوليده
الفاظدن هيچ بريسى معنايه دال اولميوب صورت ثانيه‌ده بعضيسى دال اوله‌رق بعض
اخرى دال اولماز الحاصل (والالم يكن كل واحد منها دالا) تعبيرى (لم يقم كل انسان)
قولنه نظير اوله‌رق جملهٔ افراددن نفى حكمى مفيد اولمسيله اشبو صورتينه شامل اوله‌رق
اكرچه (والالم يكن واحد منها دالا) دنيلسه ايدى (لم يقم انسان) كبى قوهٔ كليه‌ده
سالبهٔ مهمله اوله‌رق عموم نفى‌يى افاده ايتمسيله الفاظدن بعضيسنك وضعنه عالم اولمسى صورتى
خارج قالمش اولوردى بناء عليه تعبير مذكورى اختيار ايلمشدر وهرنه صورتله اولورسه

اولسون دلالت وضعیه‌ده وضوح جاری اولمز اکر سؤال اولنورسه که فهم معنی علم بالوضعه توقف ایتمش اولسه دوری مستلزم اولور زیرا علم بالوضع فهم معنایه متوقفدر چونکه وضع دنیلان شی لفظ ایله معنی بیننده اولان نسبتدن عباره اولوب علم بالنسبة ایسه منتسبینك یعنی بو راده لفظ ایله معنانك فهمنه متوقفدر جوابنده دیرز که علم بالوضعه موقوف اولان معنانك لفظدن فهمیدر علم بالوضع ایسه فی الجمله یعنی صورت اعمده فهم معنایه متوقف اولوب لفظدن فهمه متوقف دکلدر وبوجواب حال استماعده فهم معنی وضعه اولان علم سابقه متوقف اوله‌رق علم سابق بالوضع ایسه حال سماعده اولان فهم معنایه متوقف اولمیوب بلکه زمان سابق مذکورده اولان فهم معنایه توقف ایدر دیو ویریلان جوابه قریبدر وجوابین بیننده فرق اولده معتبر اولان تغایر بحسب الاطلاق والتقیید وثانیده معتبر اولان تغایر بحسب الزماندر واکر سؤال اولنورسه که سامع وضع الفاظه عالم اولدیغی صورتده معلومی اولان الفاظدن بعضیسی بعضیسندن دلالتده اوضح اولمیه‌جغی مسلم دکلدر زیرا خیالده مخزون اولان الفاظدن بعضیسی کثرت ممارسه ومؤانستدن وقرب عهد دنناشی ادنا التفات ایله عقلده حاضر اوله‌جق حیثیتده اولوب وبعضیسی زیاده التفات ومراجعت طول ودارزه محتاج اوله‌جق حیثیتده اولمسی جائزدر وچوق کره واقع اولورکه بعض الفاظ وضعنه علمز سبقت ایتمش اولدیغی حالده اره‌دن وقت مرور ایدرك حس اوزره لفظك وعقل اوزره معنانك قلت تکراری جهتیله استنباط معنای مطابقیسنده معاودهٔ فکر ومراجعهٔ تأمله محتاج اولور جوابنده دیرز که وضوح وخفاده اختلاف دلالتدن مراد وضوح وخفا نفس دلالته ناظر اولمسیدر ودلالت التزام بویله‌در زیرا دلالت التزام دلالت التزام اولدیغی حیثیتدن بعض کره لوازم قریبه‌ده اولدیغی کبی واضحه وبعضا وسائطه محتاج اولان لوازم بعیده‌ده اولدیغی کبی خفیه اولور مطابقت ایسه بونك خلافنده اوله‌رق وضعه علم عندنده معنای مطابقی‌یی فهم قطعیا واجب ووضعه عدم علم حالنده قطعیا ممتنعدر وبعض معانیٔ مطابقیه‌نك عقلده سرعت وبطویٔ انجق سامعك وضعی سرعت تذکر وبطویٔ جهتندندر انکچون عقلده حضور معنی (ویتأتی بالعقلیة لجواز ان یختلف باختلاف الاشخاص والاوقات مختلف اولور قال رحمه الله مراتب اللزوم فی الوضوح) ومعنای واحدی طرق مختلفه فی الوضوح ایله ایراد دلالات عقلیه ایله حاصل اولور زیرا مراتب لزومك وضوحده اختلافی یعنی من جهة الوضوح دلالات تضمنیه‌ده اجزانك کله ودلالت التزامیه‌ده لوازمك ملزومه مراتب لزومی مختلفه اولمسی جائزدر امادلالت التزامیه‌ده اولان جواز اختلاف ظاهردر زیرا لازمدن ملزومه انتقال صورتنده برشی ایچون قلت وسائط سببیله بعضیسی بعضیسندن ملزومه اقرب ولزوم جهتندن اوضح اولان لوازم متعدده بولنمسی جائز اولدیغندن اشبو معنای ملزوم متبوعك لوازم تابعهٔ مذکوره‌یه موضوعه اولوب وضوح وخفای دلالتده مختلفه اولان الفاظ ایله تأدیه‌سی ممکن اولور وکذلك ملزومدن لازمه انتقال صورتنده شیٔ واحد ایچون ملزومات اولوب اوشیٔ لازمك ملزومات مذکوره‌دن بعضیسنه لزومی دیکرینه لزومندن اوضح اولدیغی حیثیده بووجهله وضوحده مختلفه اوله‌رق لازم مذکوره دلالت ایدن ملزومات مزبوره ایله لازم مذکورك تأدیه‌سی ممکن اولور چونکه بومقامده دلالت التزامده معتبر اولان ذهنده مسمانك حصولندن معنای خارجك دخی حصولی لازم کله‌جك حیثیتده اولمسیدر وبوده بلاواسطه ووسائط متعدده ایله اولمقدن وبینلرنده اولان لزوم لزوم عقلی و یاخود اعتقادی وبوده عرفی و یاخود اصطلاحی اولمسندن عامدر مثلا (زید جواد) قولمزك معناسنه مختلفة اللزوم اولان لوازم عدیده اولوب یعنی مثلا زمادی کثیر وکلبی جبان وفصیلی مهزول اولمسی لازم کلوب امدی معنای مذکوری یعنی جود زیدی من جهة الدلالة بعضیسی

بعضیسندن اوضح اولان عبارات مذکوره ایله تأدیه ایتمك ممکن اولور چونکه جوادك ضیفی بسیار اوله‌رق کثرت طعامی مستلزم اولوب کثرت طعام ایسه احراق حطب کثیر ایله حاصل اولمسیله کثرت زماد لازم کله‌رك (فلان کثیر الرماد) دینلدیکی کبی کثرت زماددن احراق حطب کثیره واندن کثرت طباخه واندن کثرت ضیفانه واندن معنای مقصود اولان جوده انتقال اولنور کذلك (فلان جبان الکلب) دنیلدیکی صورتده جبن کلبدن کثرت ضربنه واندن کثرت واردینه واندن کثرت ضیفانه واندن مقصود اولان جوده انتقال اولنور وکذلك (فلان مهزول الفصیل) دنیلدکده فصیل ناقه‌نك مهزول وضعیف اولمسندن ناقه‌نك قلت لبننه واندن ناقه‌نك کثرت حلبنه واندن کثرت آکلینه‌واندن کثرت ضیفانه واندن مقصود اولان جوده انتقال اولنور واما دلالت تضمنیه‌ده اولان اختلافك بیانی چونکه معنای مقصود برشیدن جزء وشیٔ آخردن جزء جزء اولمسی جائز اولدیغی جهتله معنای مذکوره جزئی اولدیغی شیئك دلالتی البته جزئنك جزئی اولدیغی شیئك دلالتندن اوضح اولور مثلا جزء عقلیده جسم اوزره حیوانك دلالتی انسانك دلالتندن اوضحدر زیرا جسم حیوانك جزئی وحیوان انسانك جزئی اوله‌رق جسم انسانك جزء جزئیدر وجزء خارجیده تراب اوزره جدارك دلالتی بیتك دلالتندن اوضحدر زیرا تراب جدارك جزئی وجدار بیتك جزئی اوله‌رق تراب بیتك جزء جزئیدر اکر سؤال اولنورسه که لایق اولان امر بالعکس اولوب جزئنك جزئی اولدیغی شیئك دلالتی اوضح اولمسیدر زیرا فهم جزء فهم کل اوزرینه سابق اوله‌رق انساندن فهم اولنان اولا جسم وثانیا حیوان وبعده انساندر بووجهله جزء جزئی فهم ایکی مرتبه سابق اوله‌رق لفظك جزء جزء اوزره دلالتی جزء اوزره دلالتندن اوضح اولمش اولور جوابنده دیرز که امر بویله‌در زیرا مقرردر که جزء کل اوزره وجودنده سابقدر والا جزئیتی باطل اولور لکن معنای تضمنی‌یه ذهن انجق موضوع لهدن انتقال ایلدیکی جهتله تضمن مطابقته تابع اولدیغنی قوم تصریح ایلمشدر کأن قوم بوتبعیتی شواسه‌سه بنا ایتمشلردر که (تضمن) بعد فهم الکل جزئی فهم وملاحظه اولوب وچوق کره واقع اولور که اجزایه التفات اولنمقسزین کل فهم اولنور نته کیم شیخ رئیس ابن سینا کتاب شفاسنده دیمشدر که معنای نوع خاطرده اوله‌رق جنس ایله نوع بیننده اولان نسبته یعنی جنس نوعك جزئی اولمسنه دخی التفات اولنمه وجنس لایح خاطر وقصدا ملتفت الیه اولمسه ذهندن غیوبتی ممکن اولمسیله بوصورتده نوعك بال خطوریله ذهنك جنسه التفات ایتمامسی جائز اولور الحاصل معنای تضمنینك مطابقته تبعیتی قومك ذکر اولندیغی اوزره ذهنك موضوع لهدن تضمنه انتقالیله تعلیل ایتملری تبعیتله مراد وجودده تبعیت اولدیغنه دلالت ایدوب بوصورتده تضمن فهم کلدن متأخر اولان جزئی فهم اوله‌رق ذکر اولنان کلام یعنی لفظ کلك جزء اوزره دلالتی فهم جزءدن متأخر اولان جزء جزء اوزره دلالتدن اوضح اولمسی رهین صحت اولور واکر ایراد اولنورسه که معنای واحد ایله مراد مقتضای حاله مطابق اولان کلامك تأدیه ایلدیکی معنی اولدیغی سبقت ایدوب بوایسه لامحاله معنای ترکیبی اولور زیرا مقتضای حاله مطابقت معنای افرادیده ممکن اولمز حالبوکه بوراده عبارات مختلفه ایله تأدیه اولنه‌جغی ذکر اولنان معانیٔ افرادیه‌در جوابنده دیرز که معنای واحدك مقتضای حاله مطابق اولان کلامك ادا ایلدیکی معنی اولمسیله تقییدی لفظك دلالت ایتدیکی ومباحث علم بیانده اولان کلام قومك مساعد اولدیغی شیدن دکلدر زیرا معظم مباحث بیانده اولان مجاز مفردك جمله‌سی وامثالهٔ کنایه‌دن بر چوغی معانیٔ افرادیه‌ده در لکن قوم بوقیدی اعتبارده بزه مساعد اولدیلر ایسه لاجل التوفیق دیرز که کلامك معنای ترکیبیسی اوزره دلالتی اوضح اولمسی او کلامك بعض اجزاسی معنای ترکیبیٔ مذکورك جزئی اولان شیئه دلالتده اوضح اولمسی سببندن نشئت ایلمسی جائز اولدیغی جهتله امدی بز برمعنای

تركیبدن بعض مفرداتی معنای مذكورده داخل اولان شیئه دلالتده اوضح اولان تراكیب متعدده ایله تعبیر ایتدیكمز حینده بو تعبیر معنای واحد تركیبی یی طرق مختلفه فی الوضوح ایله تأدیه اولمش اولور شارح مرحوم بو مقامده بنم ایچون میسر اولان كلام بوندن عباره اولوب لكن هنوز مقام موضع نظردر بیوررلر كه وجه نظری فضل محشی قدس سره ایضاح ایلمشدر قال رحمه الله (ثم اللفظ المراد به لازم ما وضع له ان قامت قرینة على عدم ارادته فمجاز والا فكناية) ثم كلمه سی بر كلامدن كلام اخره انتقال ایچون اولوب مصنف مرحوم تعریف علم بیانی اتیان وتعریفه متعلق اولان شیلری بیان ایتدكدنصكره علم مذكورده كند وسندن بحث اولنان مسائلك ایرادنه انتقال ایدرك بیورر كه كندو سیله لازم ماوضع لهی مراد اولان لفظ اگر معنای موضوع لهك عدم اراده سی اوزره قرینه قائم اولور ایسه مجازدر لازم ایله مرادی موضوع لهده داخل ویاخارج اولقدن اعم اولهرق ماوضع لهدن منفك اولمیان شیدر كه دلالت تضمنیه والتزامیه یه شاملدر واگر ماوضع لهك عدم اراده سی اوزره قرینه قائم اولمزسه كنایه در ومصنفك بو قولی اول باب كنایه ده اتیان اولنه جق شو كلامه مبنیدر كه مجاز وكنایه دن ایكیسنده دخی انتقال انجق ملزومدن لازمه اولوب سكاكینك مبنای كنایه لازمدن ملزومه انتقال اوزرینه در دیو ذكر ایلدیكی كلام حلیه صحتدن عاطلدر زیرا لازم ایچون لازم اولدیغی حیثیتدن ملزومه دلالت اولمدیغی بارز ولازم ملزومدن اعم اولسی جائزدر واما ملزوم ملزوم اولدیغی حیثیتدن بدون اللازم موجود اولدمز حالبوكه التزام انجق مسمانك لازمی اوزره دلالت اولوب ملزوم اوزره دلالت دكلدر مثلا ملزوم اولان غیث ایله لازمی اولان نبته واسد ایله شجاعه دلالت وانتقال اولنور ومصنفك تقسیمی لزوم اوزرینه بنا ایتمسنه نظرا ظاهر كلامی مجازده ملزوم ذكر اولنوب لازم مراد اولنمسنك وجوبنه دلالت ایدوب بو ایسه ظاهرا اقسام مجازدن از برشیده صحیح اولوب اینسه كركدر وظاهرا لفظیله قید ایتمسی مجازك جمیع اقسامنده صحیح انتقال اوله جق برعلاقه نك لزومی جهتیله بو مقامده (اللفظ المراد به لازم ماوضع له) قولندن مستبان اولان لزومی اشبو علاقه یه حمل ایله دفع اشكالات تیسرینه اشارتدر وستر اولیه كه سیالكوتی مرحوم مصنفك المراد به قولنده مجاز وكنایه دن هر برلرنده تعیین معنای مراد ایچون برقرینه دن لازم اولوب و بینلرنده اولان فرق مجازده موضوع لهی اراده دن مانع اوله جق قرینه نك وجودی وكنایه ده عدم وجودی اعتباریله اولمسنه اشارت اولدیغنی بیان ایتمشدر قال رحمه الله (وقدم المجاز علیها لان معناه كجزء معناها) یعنی مجازك كنایه اوزره تقدیم اولنمسی معنای مجاز معنای كنایه نك جزئی مثابه ده اولدیغندن ایچوندر زیرا مجازده عدم اراده ملزوم اوزره قرینه نك قیامندننا شی مراد یالكز معنای لازمدر لكن كنایه بونك خلافنده اولوب لازم وملزومدن ایكیسنك دخی مراد اولمسی جائزدر وجز بالطبع كل اوزرینه مقدم اولوب یعنی كل وجودده جزئه محتاجدر شونكله برابر كه جزكل علت دكلدر بو جهتدننا شی وضع موافق طبع اولمق اوزره وضعا دخی مجاز تقدیم اولنمشدر قال رحمه الله (ثم منه ما یبتنی على التشبیه فتعین التعرض له) بو عبارده اولان ثم كلمه سی دخی بر كلامدن دیكرینه انتقال ایچون اولوب برأسه اصول مباحثدن اولمیان تشبیهك بیانی ایچون موقدر خفی اولمیه كه مجازدن برقسمی دركه مشبه به ذكر اولنوب مشبه اراده اولنه رق استعاره اولمشدر ومجازدن بو قسم كأن اصلی تشبیه اولان (استعاره) (قسم استعاره) مشبه اوزره مبنی اولمسیله استعاره احد اقسامی اولان مجازه

تعرضدن مقدم تشبیهه تعرض اولنمسنك لزومی تعیین ایتمشدر زیرا مبنی علیه اولان شی شیئه مبنی اوزره مقدمدر قال رحمه الله (فانحصر فی الثلثة) امدی مقاصد علم بیانك تشبیه ومجاز وكنایه ده انحصاری معلوم اولدی اگر دینورسه كه علم بیانده بحث تشبیهك ذكر وایرادی كلام مصنفدن فهم اولندیغی وجهله استعاره نك تشبیه اوزرینه ابتناسی سببیله اولمسنه نظرا برأسه مقصد مخصوص عد اولنمقدن ایسه بحث استعاره ایچون مقدمه قلنمق اقتضا ایدردی جوابنده دیرز كه تشبیهك كثرت مباحث وعموم فوائدندناشی بحث استعاره ایچون مقدمه قلنمق درجه سندن كسب ارتفاع ایدرك برأسه براصل اتخاذ اولنمقلغه مستحق اولمشدر شارح مرحوم بیوررلر كه اشته ابتدای فن بیاندن بو مقدمه علم مذكوری شرحده ایراد ایتدیكمز مقال سكاكینك اختراع ایلدیكی شی اوزرینه جاری اولوب لكن بونده اولان اضطراب غیرخفی اولمسیله اقرب اولان علم بیانی (علم یبحث فیه عن التشبیه والمجاز والكناية) یعنی برعلمدر كه كندوسنده تشبیه ومجاز وكنایه دن بحث اولنور دیو تعریف ایدوب بعده بونلرك تفصیل مباحثیله مشغول اوله رق صدرفنده ایراد ایلدیكی ابحاثه التفات اولنمامق ایدی قال رحمه الله (التشبیه) یا مبتدأ اولوب خبری محذوف ویاخود مبتدای محذوفه خبر ویاخود على سبیل التعداد موقوف الاخردر وحاصل معنی هذا بحث التشبیه الاصطلاحی دیمك اولوب یعنی بو بحث استعاره نك مبتنی علیهی اولان تشبیه اصطلاحی بحثیدركه مقاصد ثلثه دن مقصد اولدر واشبو تشبیه اصطلاحی معنای لغوی اوزره اولان مطلق التشبیهدن اخص اولدیغندن منقول عنهیله بینلرنده اولان مناسبته علم موجب اتم فائده اولمق اوزره اولا مطلق تشبیهك تفسیرنه اشارتله بیوررلر كه (التشبیه الدلالة على مشاركة امر لامر آخر فی معنی) بو وجه مشروح معرفدن مراد مطلقا تشبه اولوب كرك استعاره وجهله اولسون واستر سه اوزرینه استعاره مبنی ومتفرع اولسون بونلر ایله امثالی تشبیهاتدن اعمدر مثلا (رایت اسدا فی الحمام ۞ وزید كالاسد ۞ ولاقیت من زید اسدا ۞ وزید اسد ۞) تركیبلرنده اولان تشبیهاتك جمله سنه اشبو معنای لغویجه تشبیه اطلاق اولنور بناء علیه ذكر اولنان تشبیه مخصوص اصطلاحی یه عائد اولمامسیچون اسم ظاهری اعاده ایدوب كلامی ضمیره بنا ایتمامشدر ومعنای اخصی اوزره اولان تشبیهك (ثم منه ما یبتنی على التشبیه) قولنده ذكری مرور ایتمسیله تشبیه اولده اولان لام عهده وثانیده جنسه محمولدر ومشهور اولدیغی اوزره معرفه معرفه اوله رق اعاده اولندیغی صورتده ثانی اولك عینی اولدیغی قاعده سی اطلاق اوزره اولمیوب مقامده تغایر لفظنده دلالت ایده جك برشی اولمامسیله مقیددر الحاصل اصل ومقتضای ظاهر اتحاد ایسه ده قرینه نك وجودی عندنده متغایرین اولورلر ودلالت بركسه یی برشی اوزرینه هدایت ایتدیكك حینده (دلات فلانا على كذا) قولندن مصدردركه لسانمزده قولاغوزلق ورهبرلك مقامنده در ولفظ دلالتك حاصل بالمصدر معناسنه اولمسی تقدیرده تشبیه اوزره حملی صحیح اولمیه جغندن شارح مرحوم (ان یدل) قولیله تفسیر ایدرك معنای مصدری یه محمول اولمسنه اشارت ایلمشدر وتشبیه لغتده برشیئی آخره شبیه قلمقدن عبارت اولوب بو ایسه انجق مشاركته دلالت ایده جك لفظ ایله تكلم اعتباریله اوله جغندن دلالتله تفسیر ایلمشدر و (ان یدل) ضمیری (دلالت) لفظنده اولان تا قرینه سیله متكلمه راجعدر مشاركت اشتراك معناسنه اولوب سافرت وواعدت لفظلری سفرت ووعدت معنالرینه محمول اولدیغنك نظیری اوله رق مفاعله فعل معناسنه در (فی المعنی) قولنده معنادن مراد وصف اولوب (شرك زید عمروا فی الدار) قوللرنده اولدیغی كبی عینده مشاركتدن احترازدر زیرا عینده اولان مشاركته تشبیه تسمیه اولنمز مفاد كلام مصنف مطلق تشبیهك معناسی برامرك

امر آخره معناده اشتراکی اوزره متکلمك دلالت ایتمسیدر دیمك اولوب امر اول مشبه وثانی مشبه به و بونلرك اشتراکنه دلالت اولنان معنی وجه تشبیهدر مثلا (زید کالبدر) دینلسه متکلم بو کلامیله زیدك بدره ضیا و بهاده مشارکتی اوزره دلالت ایتمش اولور وتشبیه بو دلالتدن عبارت اوله رق زید مشبه و بدر مشبه به وضیا و بها وجه تشبیهدر و بو تفسیرك ظاهری (قاتل زید عمروا * وجاءنی زید وعمرو) امثال ونظائرنه شاملدر زیرا بونلرده زید وعمروك قتل ومجیئده شرکتنه دلالت اولوب حالبوکه هرنقدر بونلرایله معنای اشتراك قصد اولنسه ده هیچ بریسی تشبیه دکلدر زیرا تشبیه مجرد وصفده اشتراك اولمیوب بلکه کندوسنده احد امرینك آخره وصفده مماثلت ومساواتنی ادعا لازمدر بو صورتده تفسیر بالاعم اولور فقط مشارکت اوزره دلالتدن مراد ادات تشبیهدن مستفاد اولان مشارکت اولمسیله تأویلی قابل اولدیغندن ظاهر تفسیر ایله قید ایلمشدر قال رحمه الله (والمراد ههنا مالم یکن علی وجه الاستعارة التحقیقیة والاستعارة بالکنایة والتجرید) وعلم بیانده مصطلح علیه اولان تشبیه ایله مراد برامرك معناده امر آخره برحیثیتده مشارکتی اوزره دلالتدرکه (رأیت اسدا فی الحمام) قولنده اولدیغی کبی استعارهٔ تحقیقیه وجهی اوزره اولمیه و (انشبت المنیة اظفارها) قولنده اولدیغی کبی استعارهٔ بالکنایه وجهله دخی اولمیه و (لقیت بزید اسدا ولقینی منه اسد) قوللرنده اولدیغی کبی علم بدیعده ذکر اولنه جق تجرید طریقی اوزره اولمیه زیرا بونلرك اوچنده دخی برامرك معناده امر آخره مشارکتی اوزره دلالت اولوب حالبوکه بونلردن هیچ بریسنه اصطلاحده تشبیه تسمیه اولنمز لکن صاحب مفتاح تجریدده بو مذهبك خلافنده اوله رق (رأیت بفلان اسدا ✲ ولقینی منه اسد) قوللری تشبیه قبیلندن اولدیغنی تصریح ایلمشدر امدی عند المصنف اصطلاحده معنای تشبیه (الدلالة علی مشارکة امر لآخر فی المعنی لا علی وجه الاستعارة التحقیقیة والاستعارة بالکنایة والتجرید) اولوب لکن ذکری مرور ایتدیکی اوزره (قاتل زید عمروا ✲ وجاءنی زید وعمرو) امثالی افراد معرفدن اولمیانلری اخراج ایچون اشبو تعریفده لایق اولان (بالکاف ونحوه لفظا او تقدیرا) قیدی مراد اولنمسیدر ومصنف استعارهٔ تحقیقیه وکنایه دیوب استعارهٔ تخییلیه یه تعرض ایتمامسی زیرا استعارهٔ تخییلیه ده یعنی مثلا مثال مذکورده اظفارك منیه یه اثباتنده عند المصنف برامرك آخره مشارکتی اوزره دلالت اولمامسیله اصل تعریف تشبیهده داخل اولمامسنه مبنیدر شویله که عندنده اظفار ایله مراد انشاء الله قریبا تحقیق اولنه جغی اوزره معنای حقیقیسیدر قال رحمه الله (فدخل فیه نحو قولنا زید اسد ✲ وقوله تعالی صم بکم عمی) امدی تشبیه اصطلاحینك تفسیرنده بلا خلاف تشبیه تسمیه قلنان (زید کالاسد ✲ وکالاسد) امثالی مشبهك ذکری ویاخود قیام قرینه دنناشی حذفیله کندوسنده ادات تشبیه ذکر اولنانلر داخل اولور وکذلك قول مختار اوزره تشبیه تسمیه اولنانلر دخی داخل اولوب بوده ادات تشبیهك حذفیله مشبه به مشبهدن خبر ویاخود (علمت زیدا اسدا) قولنده اولدیغی کبی مفعول ثانی وخبر ان وکأن وصفت وحال کبی خبر حکمنده قلنمسیدرکه (زید اسد) امثالی مشبه مذکور ویاخود (هم صم) تقدیرنده اوله رق (صم بکم عمی) قول شریفی امثالی مشبه محذوف اولمقدن اعمدر زیرا محققین بونلره تشبیه بلیغ تسمیه اولنوب استعاره اولمدیغنه قائللردر شو جهتدن ناشیکه استعاره انجق مستعارله بالکلیه طی وترك اولنوب وکلام مستعارلهدن خالی واراده منقول الیهی تعیین ایده جك دلالت حال ویاخود فحوای کلام یعنی دلالت مقال اولمامق لازم کلسه منقول ومنقول عنههدن هر بریسی مراد اولنمقلغه صالح اولان محلده اطلاق اولنور مثلا (رأیت اسدا فی الحمام) قولمز استعارهدر زیرا مشبهك ذکری ترك اولنوب اکر فی الحمام لفظی قرینهسی اولمسه اسد ایله معنای موضوع لهی اولان حیوان مفترس ایله برانسان شجیع مراد اولنه بیلمککه صالح اولور ایدی فقط اشبو قرینهنك وجودی سببیله مراد مستعارله اولان رجل شجاع اولدیغی تعیین ایلمشدر و بونك انشاء الله تعالی آخر باب تشبیهده

تحقیق وتفصیلی کلسه کرکدر قال رحمه الله (والنظر ههنا فی ارکانه وهی طرفاه ووجهه واداته وفی الغرض منه وفی اقسامه) و بو مقصدده بحث ونظر انجق ارکان اربعهٔ تشبیهه مصطلح ایله تشبیهدن غرض نه اولدیغنده وتشبیهك اقسامنده در وارکان اربعه طرفینی اولان مشبه ومشبه به ایله مشترك اولدقلری معنی یعنی وجه شبه وادات تشبیهدن عبارتدر وتشبیه مصطلح نفس دلالتدن عبارت اولمسیله اربعهٔ مذکوره تشبیه مصطلحدن خروج ایتمش اولدیغی حالده ارکان اطلاقی یاتعریف تشبیهده ذکر اولنه دیغندندر زیرا ذکر اولندیغی اوزره (هو الدلالة علی مشارکة امر لآخر فی المعنی بالکاف ونحوه) ایله معرف اولوب طرفین ووجه واداتدن جملهسی مذکوردر ویاخود (تشبیه) اصطلاحده چوق کره مشارکت مذکوره اوزره دال اولان کلامه اطلاق اولنمسیله فی ارکانه ضمیرینك استخدامه حملیله بو معنایی ارادهدن ایچوندر قال رحمه الله (طرفاه اما حسیان) بحث طرفینی تقدیمه باعث اصالت طرفیندر زیرا وجه تشبیه طرفین ایله قائم بر معنی اولوب ادات ایسه بیان تشبیهه آلتدر وهمده مشارکته دال اولان کلامده احد طرفینك ذکری البته واجب اولوب وجه واداث بویله دکلدر (حس) مشاعر خمسهٔ ظاهرهنك بریله ادراکدر (مشاعر خمسهٔ ظاهره) لمس و بصر وسمع وشم وذوق قوای ظاهرهسندن عبارتدر یعنی تشبیهك طرفینی اولان مشبه ومشبه به یاحسه منسوب اولورلر قال رحمه الله (کالخد والورد والصوت الضعیف والهمس والنکهة والعنبر والریق والخمر والجلد الناعم والحریر) مثلا (مبصراتده) خدی ورده تشبیه کبی بونده وجه شبه حمرت اولور و (مسموعاتده) صوت ضعیفی همسه تشبیه کبی صوت ضعیف ایله مراد قریبدن ایشیدیله بیلان کلامدرکه حد همسه بالغ اولمیه (همس) زیاده خفی اولان صوتدرکه ساحهٔ فمدن خروج ایتمامه درجهسنده اوله بونده وجه شبه خفادر و (مشموماتده) نکهتی یعنی ریح فمی عنبره تشبیه کبی وجه شبه طیب رائحهدر و (مذوقاتده) ریق فم محبوبی می خوشکواره تشبیه کبی بونده وجه شبه لذت طعم وذوقیاب رحیق ناب اولمیان ذواتك انکاری حالده هر برلرینك موجب نشئه ونشاط اولمسیدر و (ملموساتده) جلد ناعم ولینی حریره تشبیه کبی وجه شبه لیندر لکن امثلهٔ مذکورهنك صوت ضعیف وهمس ایله نکهتك غیریسنده نوع تسامح مشهوددر زیرا بصر ایله ادراك اولنان خد وورد اونی وشم ایله ادراك اولنان رائحهٔ عنبر وذوق ایله ادراك اولنان طعم ریق وخمر ولمس ایله ادراك اولنان لین وملاست جلد ناعم وحریر اولوب یوخسه اشیای مذکورهنك نفسلری دکلدر زیرا بونلر اجسام اوله رق جسم ایسه مدرك اولمیوب ادراك اولنان الوان واشکال واعراضدر لکن عرفده (ابصرت الورد) و (شممت العنبر) و (ذقت الخمر) و (لمست الحریر) دینلمك مستمر اولمشدر قال رحمه الله (او عقلیان کالعلم والحیوة) (اما حسیان) اوزرینه معطوف اولوب ویاخود تشبیهك طرفینی اولان مشبه ومشبه بهك ایکیسی دخی عقلی اولورلر مثلا علمی حیاته تشبیه ایلمهك علم وحیات حس ایله ادراك اولنور موجوداتدن اولمیوب ایکیسی دخی معقولاتدن اولمسیله طرفین عقلی اولمش اولور و بونده وجه تشبیه قریبا تحقیق اولنه جغی وجهله علم ایله حیاتك جهتین ادراك اولملریدر شارح مرحومك بو مثالده وجه شبهی بیانه تعرضی خفی اولدیغندن وعلم ایله مراد ملکه اولوب ادراك اولمدیغنه اشارتدن ایچوندر زیرا ادراکه حمل اولنسه نفس ادراك جهت ادراکدر دینلمك صحیح اولمز قال رحمه الله (او مختلفان کالمنیة والسبع والعطر وخلق کریم) ویاخود طرفین تشبیه مختلف اولوب مشبه عقلی ومشبه به حسی ویاخود بونك عکسی اولور اول مثلا منیه یی یعنی موتی سبعه تشبیه ایتمامز کبیدرکه (عدم الحیوة عما من شأنه الحیوة) مفهومندن یعنی حیات شأن وصفتدن اولان یعنی قابل استفاضهٔ حیات بولنان شیئك عدم حیاتندن عباره اوله رق محسوس برشی اولمامسیله عقلی ومشبه به اولان شی مرئی اولمسیله حسیدر شارح مرحومك موتی ذکر اولندیغی اوزره (عدم الحیوة عما من شأنه الحیوة) مفهومیله تفسیری ﴿کنتم امواتا فاحیاکم﴾

نظم جلیلنده موافق اولوب واهل سنت عندنده مقرر اولدیغی وجهله بنیه شرط حیات اولیوب
حتی جزء لایتجزی دخی عندلرنده قابل حیات اولدیغنه مطابقدر حاصلی بو تعریف اوزره موت
حیات ایله اتصافدنصکره اولان موتدن اعمدر تعریف موتده ظاهر وعامهٔ کتبده مذکور
ومشتهر اولان (عدم الحیوة عمن اتصف بالحیوة) اولوب مفهومی زوالِ حیاتدن عبارتدر
شارح مرحومك بوندن عدول ایلمسی نظم مذکور ایله انتقاضندن ایچوندر و بونك اشبو زوال
حیات مفهومنده متعارف اولمسی معنای حقیقیسی اولسنی اقتضا ایتیوب وجودك وجود خارجیده
غلبهٔ استعمالی کبی بعضا کلینك فردده استعمالی غلبه ایدر شارح مرحوم شرح مقاصدده
اشبو تعریف اولده اولان (من شانه) قیدنی (من امره وصفته الحیوة بالفعل) مفهومیله تقیید وتخصیص
ایتمش اولمسیله بومعناجه مرجع تعریفین حیات ایله اتصافدنصکره حیاتك زوالی معنای واحدی
اولەرق بوصورتده بالفعل حیات ایله متصف اولمیان شیلرك عدم حیاتنه کرکسه نظم مذکورده
اولدیغی کبی حیات شاننده ایسه‌ده بالفعل حیات ایله متصف اولمسون وکرکسه ❁ لنحیی به بلدة
میتا فاحییناه ❁ قول شریفنده اولدیغی وجهله حیات شاننده اولمسون موت اطلاقی مجاز اولمش
اولور وثانی عطری رجل کریمك خلقنه تشبیه ایتمامز کبیدرکه (عطر) طیب اولوب
شم ایله محسوس اولمسیله حسی و (خلق) کندوسندن بالسهوله افعال صدور ایدن کیفیت
نفسانیه اولمسیله عقلیدر و بعض اهل فن محسوسك معقوله تشبیهنی تجویز ایتمامشلردر
شو جهتله که علوم عقلیه حواسدن مستفاد وحواسه منتهیه اولەرق بنا برین (من فقد حسا
فقد علما) یعنی حواسدن برحسینی اضاعه ایدن کسه اوحسدن مستفاد اولان علمی ضایع ایتمش اولور
دینلمشدر و بوجهتله محسوس معقوله اصل اولدیغی حالده محسوسی معقوله تشبیه فرعی اصل
واصلی فرع قلمق اولوب بو ایسه غیر جائزدر انکچون برکسه شمسی ظهور ایله ومسکی
طیب ایله وصفده مبالغه‌یه طالب اولەرق (الشمس کالحجة فی الظهور) و (المسك کخلق
فلان فی الطیب) دیسه قول سخیف وضعیف اولور واما بعض استعاره‌ده محسوسی معقوله
تشبیهك وجهی امر معقول محسوس تقدیر اولنوب علی طریق المبالغه معقولك اومحسوسه
اصل کبی قلنمسنه مبنیدر بو تقدیرده تشبیه صحیح اولور ونه‌زمانکه خیالیات ووهمیات
ووجدانیات کبی مشبه ومشبه بهدن بعضیسی حواس ظاهره وقوهٔ عاقله دن بر بله مدرك اولیوب
شوایکی قسمك خارجنده بولندیسه بونلر ایچون دخی بشقه بشقه اقسام اعتبارنه احتیاج
کورینوب حالبوکه قلت اعتبار قلت اقسامی موجب اولەرق اقسامك قلتی ایسه سهل
ضبطی جالب اولدیسه مصنف رحمه الله تعالی تقلیلا للاعتبار وتسهیلا للامر علی الطلاب
بونلری حسی وعقلیده درج وادخال ایتمکلکی مراد ایدرك بیوررلرکه (والمراد بالحسی المدرك هو اومادته
باحدی الحواس الخمس الظاهرة فدخل فیه الخیالی) وحسی ایله مراد کندوسی ویاخود ماده‌سی
یعنی مرکب اولدیغی اجزاسی حواس خمسهٔ ظاهره‌دن بریله ادراك اولناندر (وحواس خمسه)
ذکر اولندیغی اوزره بصر وسمع وشم وذوق ولمسدر امدی حسینك تفسیرنده (اومادته) قیدنك
زیاده قلنمسیله خیالی دخی افراد حسیدن اولمق اوزره داخل اولمشدر (خیالی) هر برلری حس
ایله ادراك اولنان اموردن اجتماعی فرض اولنان معدومدر وبو نوعه خیالی تسمیه‌سی جمیع
مدرکات حسیه‌نك تأدی ایلدیکی حس مشترکك خزانه‌سی اولان خیالده محفوظ صوردن اجتماعنه
مبنیدر امدی خیالیاتدن مراد مرکبات خیالیه‌در قال رحمه الله (کما فی قوله ❁ وکأن محمر الشقیق
اذا تصوب اوتصعد ❁ اعلام یاقوت نشرت علی رماح من زبرجد) خیالی‌یه مثال شاعرك (وکأن
محمر الشقیق اه) قولنده مشبه‌به واقع اولان اعلام یاقوتدر (محمر الشقیق) احمر احمرارا قولندن جرد
قطیفة کبی صفتك موصوفه اضافه‌سی قبیلندن اولوب (قطیفة جرد) و (شقیق محمر)
(تقدیرنده‌در وشقیق محمر) ایله مراد شقایق نعماندرکه وسطنده داغ دل عاشقان کبی

سواد اولان معروف قرمزی چیچکدر و (شقایق) واحد وجمعه اطلاق اولنورسه ده (شقیق)
لفظیله ایرادی ضرورت شعر ایچوندر (ونعمانه) اضافه‌سی نعمان بن منذرك مانند شقیق روح
شکوفهٔ مذکوره میل درونی اولوب برشقایقستان دلستانی مسیره اتخاذیله محروس نظر حمایه
واعتبار ایتمش اولدیغنه مبنیدرکه تاریخ ابو العجیب وسائره‌ده حکایهٔ غریبه‌سی مسطوردر وفتح نون
ایله نعمان طریق طائفده اولان برواد‌ینك اسمیدر (تصوب) اسفله میل معناسنه اولوب حکایهٔ نزول
مطرده (صاب المطر) دینلور و (تصعد) جهت علوه میل وارتقادر (اعلام) علمك جمعی
اولوب رأیت معناسنه‌در (یاقوت) سرخکون و (زبرجد) سبز رنك ایکی جوهر معروفدر مفهوم
بیت شقایق سرخکون هبوب نسیم ایله زیر وبالایه حرکت ومیلان کوستردیکی حینده زبرجددن
مصنوع رماح اوزره نشر اولنمش اعلام یاقوته بکزر دیمکدر اشته بو بیتده مشبه شقیق محسوس
اولوب ومشبه به زبرجددن مصنوع رمحلر اوزره منشوره وافراشته اولان اعلام یاقوته اولەرق خیالیدر
شویله که رماح زبرجدیه اوزره منشوره اولان اعلام یاقوته‌نك وجودی اولمدیغی جهتله حسك
ادراك ایلدیکی شیء دکلدر زیرا حس انجق خارجده موجود اولوب عند المدرك کندی‌یه مخصوصه
اولان هیئت محسوسه اوزره حاضر اولان شیئی ادراك ایدر لکن بو هیئتی مخزن خیالك ترکیب
ایلدیکی مواد واجزا یعنی اعلام و یاقوت ورماح وزبرجددن جمله‌سی محسوس بالبصردر حاصلی
بو شیلر خارجده موجوده اولوب لکن هیئت مجموعك خارجده عدم وجودنه مبنی خیالده مخزونه‌در
قال رحمه الله (وبالعقلی ماعدا ذلك فدخل فیه الوهمی ای ماهو غیر مدرك بها ولو ادرك لکان
مدرکا بها) و (عقلی) ایله مراد نه کندوسی ونه ماده‌سی حواس خمسه‌دن بریله مدرك
اولمیاندرکه مرور ایدن معناجه حسینك ماعداسیدر وعقلینك بو معنای اعمه حملی سببیله
عقلیده وهمی دخی داخل اولمشدر (وهمی) کندوسنده حس ایچون مدخل اولمیاندر
وبوده امور محسوسه‌نك اجتماعندن حاصل اولمدیغی جهتله حسدن غیر منتزع اولسندن
ایچوندر لکن خیالی بونك خلافنده اولوب هرنقدر مخترعات متخیله‌دن ایسه‌ده حسدن
منتزع وهر برلری محسوس اولان اموردن مجتمعدر ووهمدن مراد ذکر ایتدیکمز معنی اولەرق
معنای متعارفی اولمامسندناشی مصنف تفسیرنده وهمی ایله مراد حواس مذکوره‌نك بریله
مدرك اولمیوب لکن بالفرض موجود اولوبده ادراك اولنسه حواس مذکوره‌نك بریله ادراك
اولنه‌جق حیثیتده اولان شیدر دیو بیان ایدوب (مایدرك بالوهم) مفهومیله اتیان ایلمامشدر
وموجود اولوبده ادراك اولنمق لازم کلسه حس ایله مدرك اولمه‌سی صور قبیلندن اولوب معانی قبیلندن
اولمدیغی ایچوندر زیرا کلام مخاب وناب شبیهه اولان صورنده‌در وبو قیدایله صرف عنایدن تمیز
ایدر زیرا عقلی حواس ایله ادراك اولنه‌مز واما صداقت وعداوت زید کبی محسوساته متعلقه
اولان معانیٔ جزئیه‌دن وهم ایله ادراك اولنان شی معناسنجه وهمی عقلی اولدیغنده قطعا کلام
اولمدیغی شرح مفتاحده بیان ایلمشدر قال رحمه الله (کما فی قوله و مسنونة زرق کانیاب اغوال)
نه‌کم امرئ القیس (ایقتلنی والمشرفی مضاجعی ❁ ومسنونة زرق کانیاب اغوال) (بیتنده)
واقع اولمشدر مفهوم بیت بنی حب سلماده اخافه ایدن کسنه قتله نیجه قدرتیاب اوله بیلورکه
بنم مضاجع وملازمم مشارف یمنه منسوب اولان سیف صارم وغول بیابانلرك سیوری دیشلری
کبی نصال ودمرنی محدد وتیز وصافی اولان سهامدر دیمك اولور (سن السیف) دیوب
سیفی کسکنلندی معناسنی مراد ایدرلر (زرق) رمح محذوفك صفت ثانیه‌سی اولوب ترکیده کوك
تعبیر اولنور صافی اولان دمرنه وصویه وسمایه ازرق دینلور مراد مجلا و مصفا وزرقی بین
دیمکدر اشته بو بیتده مشبه سهام مقدر اولوب و مشبه به انیاب اغوال اولەرق وهمیدر
زیرانه موجود ومتحقق ونه‌ده مواد محسوسه‌دن منتزع اولوب فقط اکر موجود اولوبده ادراکی فرض
اولنسه انجق حس بصرله ادراك اولنور مخترعات متخیله‌دندر شارح مرحوم خیالی

ووهمینك بو مقامده معنای متعارفلرینك غیری یه حمل اولنمدیغنشاشی بونك بیان وجهنه سوق كلام ایله فوائد مهمه‌دن اوله‌رق بیوردرلر كه (خیالیات) ایله مراد طرق حواسدن خیاله متأدیه اولوب خیالده مرتسمه اولان صور دكلدر زیرا اشبو صور مرتسمه حسیده داخل اولوب (اومادنه) قیدیله ادخاله حاجت یوقدر (ووهمیات) ایله مراد ادراك اولنان معانیٔ جزئیه دكلدر نته‌كیم بحث فصل ووصلده تحقیقی سبقت ایتمشدر زیرا مثلا (اعلام یاقوتیه) حس مشتركدن خیاله واصل اولان شیلردن دكلدر چونكه اعلام مذكوره‌یی قطعا احساس واقع اولمامشدر و (انیاب اغوال) ونظم جلیلده (انها شجرة تخرج من اصل الجحیم طلعها كانه رؤس الشیاطین) قول شریفنده اولان (رؤس شیاطین) معانیٔ جزئیه‌دن اولمیوب بلكه صوردر زیرا حواس ظاهره ایله ادراكی ممكن اولمیان شیلردن اولمیوب بلكه وجودی تقدیرده انجق حواس ایله ادراك اولنور ونظم مذكورده تشبیه تخییلی اولوب رؤس شیاطین هرنقدر خارجده متحققه و بعضا انبیاء عظام واولیاء كرام علیهم السلامه محسوسه ایسه‌ده كندوسیله تشبیه قصد اولندیغی وجهله خارجده موجود دكلدر زیرا مقصود اوهامده تقرر ایلدیكه وجهله اقبح واخسر موجودات اولان شخص ایچون اقبح واخبث اعضا اولمسیدر بوایسه خارجده غیر موجوده در وصداقت زید وعداوت عمرو كبی كندوسیچون تحقق اولان شیلردندخی دكلدر بلكه بومقامك تحقیقی شو وجهله دركه قوای ادراكیه‌دن (متخیله) و (متفكره) تسمیه اولنور برقوه اولوب صور ومعانی‌یی تركیب وتفصیل ایدرك انده تصرف ایتمك ومثلا ایكی جناحلی و یاخود ایكی باشلی و یاخود قطعا عدیم الرأس برانسان كبی حقیقتی اولمیان اشیایی اختراع ایلمك قوهٔ مذكوره‌نك شانندندر وبوقوه حالت نوم ویقظه ده دائما ساكن اولمیوب وعملی منتظم دكلدر بلكه نفس انی قوهٔ وهمیه ویاخود قوهٔعقلیه واسطه‌سیله قنغی نظام اوزره مراد ایدرسه استعمال ایلر (اگرقوهٔ وهمیه واسطه‌سیله استعمال‌ایدرسه بواعتبارایله‌متخیله) وقوهٔعقلیه واسطه‌سیله استعمال ایدرسه مفكره تسمیه اولنور) امدی خیالی ایله مراد قوهٔ متخیله‌نك حواس ظاهره ایله ادراك اولنان امور دن تركیب ایلدیكی معدومدر و (وهمی) ایله مراد متخیله‌نك كندی عندندن اختراع وایجاد ایلدیكی شیدر كه مثلا غول تعبیر اولنور جندن برطائفه سبع كبی انسانی اهلاك ایدرمش دیو ایشیدلدیكی حینده قوهٔ متخیله بونك صورت سبعده تصویرینه وانكیچون سبعده اولدیغی كبی ناب اختراعنه شروع ایدر قال رحمه الله (ومایدرك بالوجدان كاللذة والالم) بوكلام مرور ایدن (الوهمی) اوزرینه معطوف اولوب یعنی تعریف مذكور اوزره عقلیده وهمی داخل اولدیغی كبی قوای باطنه ایله ادراك اولنوب وجدانیات تسمیه قلنانلر دخی داخل اولمشدر وبوده لذت والم امثالیدر مصنفك مثال اوله‌رق اتیان ایلدیكی اشبو لذت والمدن مراد حسی اولان لذت والم اولوب بودخی صورت اطلاقدن منفهمدر زیراعقلی اولان لذت والم وجدانیاتدن اولمیوب بلكه علم وحیات كبی عقلیات صرفه دندر و بونك تحقیقنده شارح مرحوم اولا لذت والمك تعریفلرینی اتیان ایله بیوردرلر كه (ان اللذة ادراك ونیل لماهو عند المدرك كمال وخیر من حیث هو كذلك والالم ادراك ونیل لما هو عند المدرك آفة وشر من حیث هو كذلك) یعنی لذت عند المدرك كمال وخیر اولان شیئی كمال وخیر اولدیغی جهتدن نیل ووجدانه قرین ومجامع اوله‌رق ادراكدر والم عند المدرك آفت وشر اولان شیئی آفت وشر اولدیغی جهتدن نیل ووجدانه مقارن اوله‌رق ادراكدر (نیل) اصابت ووجدان معناسنه‌در (ونیل قولنده واومع معناسنه اوله‌رق مراد مدركك نیل ووصولیله برابر ادراكیدر حاصلی ادراك جمیع ادركاته شامل جنس اولوب (بمجامع لنیل) قولی نیل ووصول ایله برلكده اولمیان ادراكاتدن تمییز ایچوندر محصول كلام لذت یالكز ادراك لذیذ ایله حاصل اولمیوب بلكه لذیذی ولذیذك حصولنی ادراك ایله اولور و یالكز لذیذك حصولنی ادراك دخی وافی اولمیوب بلكه كندوسیچون

حصولی ادراك اقتضا ایدر كه نیل بوندن عبارتدر عند المدرك قولی كمال و خیره متعلقدر وكمالیت وخیریتی عند المدرك اولمسندن مقصود مدركك معتقدی اولمسیدر و بونكله تقییدی زیرا مدرك كمال وخیر اولدیغی اعتقاد ایتمدیكی شی ایله تلذذ ایتمز لكن اعتقاد ایدوبده نفس الامرده كمال وخیر اولمسه مقتضای اعتقادی اوزره تلذذ ایدر ومن حیث هو كذلك قولیله تقییدی زیرا برشی من وجه خیر وكمال ومن وجه شرو وبال اوله‌رق التذاذ ایسه كمال وخیر اولدیغی وجه ایله اولور والذت والمی بو وجهله تعریفدنصكره دیر كه بونلردن هر برینی حسی وعقلی‌یه منقسمدر اما (حسی) نفسك دفع منافر شانندن اولان قوهٔ غضبیه و یاخود جذب ملایم ومنافع شانندن اولان قوهٔ شهویه واسطه‌سیله عندنده خیر وكمال اولان شیٔ ادراكی كبیدر وقوهٔ غضبیه عندنده خیر اولان شیٔ غلبه وقوهٔ شهویه عندنده خیر اولان جذب ملایمدر شویله كه جناب باری تعالی وتقدس انسانده اوچ قوی تركیب ایدوب (اول ادراك حقایقه ونظر عواقبه انهماك وشوقه ومصالح ومفاسدك بیننی تمییز وفرقه مبدأ اوله‌رق بوندن قوهٔ نطقیه وعقلیه ونفس مطمئنه وملكیه ایله تعبیر اولنور (ثانی منافعك جذبنه ومأكل ومشارب امثالی مشتهیاتدن ملاذك طلبنه مبدأ اولوب قوهٔ شهویه ونفس اماره تسمیه قلنور) ثالث اهوال اوزره اقدامه وتسلط وترفعه شوق واقتحامه مبدأ اوله‌رق قوهٔ غضبیه وسبعیه تعبیر اولنور وشیخ ابن سینا بونلرك كمالنه اشارتله اشاراتده دیمشدركه قوهٔ شهویه‌نك كمالی مثلا عضو ذائقه‌نك كیفیت حلاوتله متكیف اولمسیدر مشموم وملموس وامثالی دخی بویله‌در وقوهٔ غضبیه‌نك كمالی نفسك كیفیت غلبه سیله متكیف اولمسیدر وشارح مرحوم قوهٔ شهویه عندنده خیر اولوب وادراكی لذت حسیه اولان شیئك مثالنی ایراد ایله دیركه مثلا ذائقه‌نك حلو ایله ولامسه‌نك شیٔ لین ایله وباصره‌نك ملاحتله وسامعه‌نك صورت حسنه وشامه‌نك رائحهٔ طیبه ایله وقوهٔ متوهمه‌نك قوت اسبابه نناشی حصولی مرجو اولان شیئك صورتیله تكیفی كبیدر كه مثلا صورت وصال محبوب ایله واهمه متكیف اولسه وصال امر محسوسه متعلق اولان معنای جزئی اوله‌رق بوتكیف واهمه‌یه كمال‌وادراكی لذت حسیهٔ وهمیه اولمش اولور سائر قوای مدركهٔ باطنه دخی بویله‌در وجمله‌سی حس ظاهر و یاخود حس باطن توسطیله حاصله‌در واما (عقلی) زیرا شك یوقدر كه البته قوهٔ عاقله ایچون بر كمال اولوب و بوكمال قوهٔ عقلیه‌نك مجردات ایچون اولان ادراكات یقینیه‌سیدر ومجردات ایله مراد جناب واجب الوجود واندن صادر اولان عقولدر وقوهٔ عاقله‌نك مطلقا معقولات ایله ملكات فاضله‌یی ادراك ایلمسی جملهٔ كمالاتندن ایسه‌ده یالكز مجرداتی ادراكه تخصیص ایلمسی مجردات قوهٔ عاقله‌نك اجل كمالاتی اولمسیله لذت عقلیه‌یی اجل افرادنده تصویره مبنی اولوب یوخسه مراد حصر دكلدر وقوهٔ عاقله بوكمالی ادراك ایدوب وانكله تلذذ ایدر ولذت عقلیه‌بودر والم دخی بوكا مقیسدر امدی لذت عقلیه وكذلك الم عقلی حواس باطنه ایله مدركه اولان وجدانیاتدن اولمیوب بلكه بروجه مشروح قوهٔ عقلیه ایله مدركدر واما لذت والم حسیلر نه‌زمانكه ادراكین مذكورینیدن یعنی قوهٔ غضبیه و یاخود شهویه واسطه سیله اولان ادراكدن عبارت اولوب و بو ادراك حواس ظاهره‌نك ادراك ایتدیكی شیدن اولمدیلرسه بالضروره احدی حواس ظاهره ایله مدركك غیریده داخل اولدیلر حالبوكه اشبو ادراكین یعنی لذت والم حواسه مستنده اولان جزئیاتدن اولملریله عقلیات صرفه دن دخی اولمیوب بلكه شبع وجوع وفرح وغم وغضب وری وعطش امثالی قوای باطنه ایله ادراك اولنان وجدانیاتندر وبو مبحثك خلاصه‌سی شرح اشارتده اولان كلامك محصولیدر كه كندوسنه لذت تعلق ایدن كمالاتدن بعضیسی قوهٔ شهویه‌یه یعنی حواس ظاهره وباطنه‌یه وبعضیسی قوهٔ غضبیه‌یه وبعضیسی قوهٔ عاقله‌یه

متعلقه‌در قال رحمه‌الله (ووجهه مايشتركان فيه تحقيقا اوتخييلا) بحث طرفين تشبيهدن
فراغتله وجه شبهى بيانه شروع اولوب يعنى وجه تشبيه كندوسنده تحقيقا وياخود
تخييلا طرفينك اشتراكى قصداولنان معنادر شارح مرحوم ديركه قصدايله قيد ايتمامز
زيرا بوقيد بولنمسه (زيد كالاسد) قولمزده زيدايله اسدك وجود وجسميت وحيوانيت امثالى
معانيده اشتراكى اولوب حالبوكه بونلردن هيچ بريسى وجه شبه اوليه‌رق بلكه وجه شبه
شجاعت اولمسيله تعريف اغيارى مانع اولەمز لكن شارحك ذكراولنان وجود وجسميت
ونظائرندن هيچ بريسى وجه شبه دكلدر ديمسندن مرادى زيدك شجاعتده اسده تشبيهى
قصداولنديغى صورتده ديمك اولوب يوقسه بونلردن هيچ بريسى وجه شبه اولمقلغه صالح اولەمز
ديمك معناسنه اولمديغنى سيلكوتى مرحوم تصريح ايلمشدر امدى وجه شبهله مراد
طرفينه مزيد اختصاصى اولوب وكندوسنده اشتراك طرفينك بيانى قصد اولنان معنادر
معنى ايله مراد مقابل عين اولوب تمام ماهيتلرى وياخود ماهيتلرينك جزئى وياخود خارجى اولمقدن اعمدر
واختصاص ايله مراد ارتباط وتعلقدر چونكه تشبيه بر امرك معناده اخره اشتراكى اوزره
دلالت وآخرايله ادعاى مماثلتدن عبارت اولديسه بهمه حال متكلمك اعتقادنده وجه شبه ايچون
مشبه به ايله مشبهه مزيد تعلق وارتباط اولق يعنى (زيد كالاسد) امثالى تشبيه غير مقلوبده
مشبه بهه و(الاسد كزيد) امثالى تشبيه مقلوبده مشبهه وجه شبه ايچون مزيد اختصاص بولنق
اقتضا ايلر انكيچون شيخ عبدالقاهر تشبيهى (الدلالة على اشتراك شيئين فى وصف هو من اوصاف
الشئ فى نفسه خاصة كالشجاعة فى الاسد والنور فى الشمس) قوليله تعريف ايلمشدر وصفدن
مرادكرك خارجى وكرك عدمى اولسون مطلقا معنادر (وفى نفسه) قيدندن مراد فى نفسه
اولوب مشبهه قياس ايله دكل ديمكدر (خاصة) قولندن مستبان اولديغى اوزره وصفك
مشبه بهه مختص اولمسيله مراد اختصاص ادعائى اولوب واقعى دكلدر بوده متكلمك وصف
مذكورك اوشيئه ادعاى اختصاصيله بعده اوشيئه غيريسنى تشبيه ايتمكلكيدر وبوايضاح ايله
كلام شيخدن اشتراكده اعتبار قصده اشارت منفهم اولور حاصل مفهومى تشبيه برشيئك
اعتقاد متكلمده كندوسنده خاص اولوب آخره قياس ايله اوليه‌رق فى نفسه متصف
اولديغى اوصافدن بروصف ومعناده شئ آخرايله اشتراكى اوزره دلالتدن عبارت ديمكدر
وبووصفده مثلا زيدك اسده تشبيهنده فى نفسه اسده اختصاصى ادعا اولنان شجاعت وكذلك شمسده
نوركبيدر قال رحمه‌الله (والمراد بالتخييل نحو مافى قوله وكأن النجوم بين دجاها * سنن لاح بينهن
ابتداع) فان وجه التشبيه فيه هو الهيئة الحاصلة من حصول اشياء مشرقة بيض فى جوانب شئ
مظلم اسود (فهى غير موجودة فى المشبه به الا على طريق التخييل) تخييل ايله مراد احد
طرفينده وياخود ايكيسنده وجه تشبيه موجود اولميوب انجق تخييل وتأويل طريقيله بولنمسيدر
وبوده قوه متخيله تصرف ايدرك محقق اولميان شيئى حكم محققده قلمسندن عبارتدر
نته كيم قاضى تنوخينك وكأن النجوم الخ بيتنده اولان وجه تشبيه بوقبيلدندر دجا سكون
جيم ايله بضم الدال دجيه‌نك جمعى اولوب ظلمت معناسنه‌در ماقبلنده اولان رب ليل قطعته
بصدود اوفراق ماكان فيه وداع بيتنده تكثيره دلالت ايدن رب كلمه‌سندن مستفاد لياله وياخود
اضافه ادنا ملابسه ايچون اولوب ميان ظلمتده اولمسى اعتباريله نجومه راجعدر سنن سنتك
جمعيدركه طريقت حسنه ومستقيمه معناسنه‌در (لاح) لمع وظهر معناسنه‌در (الابتداع) مبتدعاتكه
شريعت غرادن خارج اولان بدعتلردر (مفهوم بيت) ميان ظلام لياليده متلامعه اولان نجومى
بدع سقيمه ميانده لايح وظاهر اولان سنن مستقيمه‌يه تشبيهدر وجه شبه اشياء مشرقه ومتلامعه بيضك
شئ مظلم اسود جوانبنده حصولندن حاصله اولان هيئتدر وبوهيئتك مشبه بهده يعنى ميان
مبتدعاتده واقع سننده وجودى انجق بطريق التخييل اوله بيلوب يوخسه حقيقة موجود دكلدر

قال رح (وذلك انه لماكانت البدعة وكل ماهو جهل يجعل صاحبها كمن يمشى فى الظلمة فلا يهتدى للطريق
ولا يأمن ان ينال مكروها شبهت بها ولزم بطريق العكس ان تشبه السنة وكل ماهو علم بالنور وشاع
ذلك حتى تخيل ان الثانى مماله بياض واشراق نحو اتيتكم بالحنيفية البيضاء والاول على خلاف ذلك كقولك
شاهدت سواد الكفر من جبين فلان فصار تشبيه النجوم بين الدجى بالسنن بين الابتداع كتشبيهها
ببياض الشيب فى سواد الشباب اوبالانوار مؤتلقة بين النبات الشديدة الخضرة) بيت مذكورده وجه
شبهك مشبه بهده على سبيل التخييل وجودنك بيانى زيرا نه زمانكه بدعت وهربرجهل اولان شى
صاحبنى ظلمتده مشى ايدوب مطلوبه موصل اولان طريقه مهتدى ونيل مكروهدن سالم وبرى
اوليان كمسه كبى قلمق حيثيتده اولديسه بدعت وهربرجهل اولان شى ظلمته تشبيه اولندى
وبواصله متفرع اوله‌رق بونلرك ضدينى بيننده دخى تشبيه قصداولنديغى حينده بطريق العكس
سنت وهربرعلم اولان شيئك نوره تشبيهى لازم كلدى زيرا نور ظلمته مقابل اولديغى كبى
سنت وعلم دخى بدعت وجهله مقابللردر عكسدن مراد عكس مستوى اولوب (كل بدعة وجهل
مشابهة بالظلمة) قولمزك نقيضى اولان (كل ماليس مشابهة بظلمة مشابه لماليس ببدعة وجهل)
تركيبى بعض ماليس ببدعة وجهل مشابه لماليس بظلمة قولمزه منعكس اولور وبعض مذكوردن
مراد سنت وعلم وماليس بظلمة ايله مراد نوردر وبووجهله بدعت وجهلك ظلمته وسنت وعلمك
نوره تشبيهى شايع اوله‌رق حتاكه ثانى يعنى سنت وهربرعلم اولان شى كندوسيچون بياض واشراق
اولان جسم قبيلندندر ديو تخييل اولنمشدر (مثلا حديث شريفده (اتيتكم بالحنيفية البيضاء)
وارد اولوب حنيفيه‌دن مراد ملت مستقيمه اوله‌رق اجسام كبى بياض ايله توصيف ايدلمشدر)
واول يعنى بدعت وهربرجهل اولان شى كندوسيچون سواد واظلام اولان اجسام قبيلندن
تخييل اولنمشدر مثلا (شاهدت سواد الكفر من جبين فلان) قولكده كفرى جسم كبى سواد ايله
توصيف ايدرسين وبووجهله ثانى يى كندوسيچون بياض واشراق اولان جسم قبيلندن واولى
كندوسيچون سواد اولان جسم قبيلندن تخييل سببيله بين الدجى اولان نجومى بين الابتداع اولان
سننه تشبيه نجومك سواد شبابده اولان بياض شيبه يعنى لحيه‌نك سياه مولرى بيننده اولان
شعر بياضه وياخود شديدة الخضره اولان نباتات بيننده واقع ازهار لامعه‌يه تشبيهك نظير وشبيهيدركه)
اول سواد محققه وثانى يالكز بحسب الابصار اولان سواده مثالدر اشته بو تحقيق ايله بين الدجى
اولان نجوم ايله بين الابتداع اولان سننك هربريسى على طريق التأويل شئ ذى سواد بيننده
شئ ذى بياض اولمقده اشتراكلرى ظاهر اولور وبوتأويل متلون اوليان شيئى متلون تخييل
ايلمكدن عبارتدر وبو تحقيقدن لايح اولديغى اوزره سنن لاح بينهن ابتداع قولى باب قلبدن اولوب
معنى سنن لاحت بين الابتداع ديمك اولمسيله بيت مذكورك ظاهرى اوزره لايح اولان سؤال مندفع
اولور شويله كه ظاهر بيت بين السنن ابتداعك لمعانى اولوب حالبوكه لمعان صفت نور اوله‌رق بوصورتده
مفاد بيت خلاف مرضى اولمش اوله جغندن قلبه حمليله معنى صورت مرضيه‌يه تحول ايدر وكأن اشبو قلبده
اولان لطيفه كثرت سنندن ناشى كأن بدعت سنن بيننده جابجا ظاهر اولان شى مثابه‌ده درجه قلتده
اولديغنى افاده ايتمسيدر قلب مرورايتديكى اوزره اجزاء كلامدن برجزئى جزء آخر مكاننده
وجزء آخرى انك مكاننده قلمقدر مثلا (عرضت الحوض على الناقة) دينله جك محلده
(عرضت الناقة على الحوض) دينلور قال رحمه‌الله (فعلم فسادجعله فى النحو فى الكلام كالملح
فى الطعام كون القليل مصلحا والكثير مفسدا لان النحو لا يحتمل القلة والكثرة بخلاف الملح) امدى
وجه تشبيهك مشبه ايله مشبه به بيننده وجوب اشتراكندن معلوم اولديكى (النحو فى الكلام كالملح
فى الطعام) قولنده يعنى كلامده نحوك طعامده ملحه تشبيهنده (وجه تشبيه) قليلى مصلح وكثيرى
مفسد اولمسى فاسددر زيرا مشبه اولان نحو بو معناده مشترك اولميوب طعام واحده قياس ايله
ملحك قلت وكثرته احتمالى اولديغى مثلو كلام واحده نسبتله نحوك قلت وكثرته احتمالى غير متصوردر

زیرا مثلا رفع فاعل ونصب مفعول حکم نحودن اولمسیله امدی اکر بو حکم فاعل ومفعول اولان برکلامده موجود ومرعی اولورسه اوکلامده نحو حاصل اولوب فساد منتفی اولور واکر کلام مذکورده حکم مزبوره رعایت اولنمیه رق خلافنده اولورسه نحو حاصل اولمیوب کلام فاسد اوله رق کندوسیله انتفاع اولنمز بلکه سامع عمایه و یا غلطه واقع اولوب واوزرینه هجوم وحشت وحیرتله مقتضای کلام فاسد المعنی اولدیغی وجهله موجب استضرار وخسار اولور لکن ملح بویله اولمیوب طعامده قدر صالح و یاخود اقل و یا اکثر وضع اولنمسی طریقیله قلت وکثرته محتملدر اویله اولنجه کلام مذکورده حق اولان (وجه تشبیه) نحو وملحدن ایکیسنکده استعمالی مصلح واهمالی مفسد اولمسیدر ومعنی طعام ملح ایله اصلاح اولندقجه نفعی اولمیوب طاتسز وطوزسز مثلنه مظهر اوله رق مطلوب اولان منفعت تغذیه علی وجه الکمال حاصل اوله میه جغی مثللو کلام دخی کندوسنده اعراب وترتیب خاص امثالی احکام نحوه رعایت اولنمدقجه حلیهٔ استقامتی حامل ومقاصده دلالتدن عبارت اولان منافعی حاصل اولمز دیمکدر وکلام مذکورده وجه تشبیهی بروجه مشروح قلیلی مصلح وکثیری مفسد اولمقلغی اختیار ایدنلرکا ئن کثرت نحو ایله مفسد کلام ومعقد مرام اولان وجوه غریبه واقوال ضعیفه وامثالنك استعمالنی مراد ایلمشلردر یعنی بوصورته توفیق وتأویلی ممکندر (وهو اما غیر خارج عن حقیقتهما کما فی تشبیه ثوب بآخر فی نوعهما او جنسهما) مصنف رحمه الله وجه تشبیهك تقسیمنه شروع ایله بیورورلرکه وجه تشبیه یا حقیقت طرفیندن غیر خارج اولوب بوده طرفینك تمام ماهیت نوعیه لری اولمسیله و یاخود تمام ماهیتلرندن جز اوله رق ماهیت طرفین ایله ماهیت اخری بیننده مشترك و یاخود ماهیت طرفینی ماهیت اخرادن ممیز اولمسیله اولور نته کیم بر ثوبی ثوب آخره نوعلرنده و یاخود جنس و یا فصللرنده تشبیه ایله مثلا (هذا القمیص مثل ذلك) دینلسه وجه تشبیه کرباسیتلری اعتبار اولنورسه تمام ماهیت نوعیه لری اولور واکر ثوب جنسندن اولدقلری اعتبار اولنورسه جنس یعنی ماهیت اخری ایله مشترك اولان جزء ماهیتلری اولوب واکر پموقدن منسوجیتلری اعتبار قلنور ایسه فصل یعنی جزء ممیز ماهیتلری اولور کرباس کسر ایله بیاض پموقدن معمول ثوب اولوب فارسیده فتح ایله کرباسدن معرب بر حاصلی کرباسك تمام ماهیتی (الثوب من القطن) اولوب بوصورتده (کرباسیت) تمام ماهیت و (ثوب) کرك پموق وکرك سائر معمولاتنه شامل جنس و (قطن) فصل اوله رق مثلا حریر وکتان منسوجاتندن فصل وتمییز ایدر قال رحمه الله تعالی (او خارج صفة اما حقیقیة وهی اما حسیة کالکیفیات الجسمیة مما یدرك بالبصر من الالوان والاشکال والمقادیر والحرکات وما یتصل بها) و یاخود وجه تشبیه حقیقت طرفیندن خارج اولوب ولا محاله طرفین ایله قائم بر معنی اولور زیرا وجه شبهك طرفینده وجودی لازمدر انکچون صفت ایله قید ایلشدر (صفة) لفظی خارجدن بدلدر وبو صفت یا صفت حقیقیه اولور یعنی ذات عالمده اولان علم وقادرده اولان قدرت وعادلده اولان عدالت کبی ذات موصوفده متمکنه ومتقرره اولان هیئت اولور واشبو صفت حقیقیه دخی یا حسیه یعنی حس ایله مدرکه اولور اجسامه مختصه اولان کیفیات جسمیه کبی وبو کیفیاتده یا الوان واشکال ومقادیر وحرکات وبونلره متصل اولان شیلر کبی بصر ایله ادراك اولنور مثلا شکلده قد لطیفی غصنه واستداره ده رأسی کره یه ومقدارده عظیم الجثه اولان شخصی جبل و یا فیله وعسکری رمله تشبیه کبی نته کیم مرور ایدن وبوندن بویله ایراد اولنان امثله ده مشهوددر (بصر) دماغده متلاقی اولوب عینینه متفرقه اولان عصبتین مجوفتینده وضع وترتیب اولنمش بر قوه در (الوان) بیاض وسواد وامثالی اولوب تصوری ضروری وتعریفدن مستغنیدر (اضواء) دخی بالذات مبصره ایسه ده عدم ذکری بعضیلرك زعمی کبی الوانده داخل قلمسندن نشأت ایلمسی ملحوظدر (شکل) نهایت واحدهنك جسم و یاخود سطحی هیئت احاطهٔ تامه سیدر ونهایتك بر شیئی احاطه سنك معناسی وراسنده جزء آخر اولمیان

جزئه اوشیئك منتهی اولمسیدر دائره ایله کره کبی زیرا ضلعلری اولدیغی جهتله نهایت واحده یه منتهیدر (دائره) خط مستقیم مستدیرك احاطه ایلدیکی سطح مستویدر شویله که داخلنده خطوط مستقیمهٔ خارجه سی متساویه بر نقطه نك فرض وتقدیری ممکن اولور و بعضا دائره اشبو محیطه اطلاق اولنور رسمی ⊛ بووجهله مدوردر (کره) سطح واحدك احاطه ایلدیکی جسمدر حدود ایله محاطه اولورسه مضلع تسمیه اولنور و یاخود (شکل) نهایتینك هیئت احاطه سیدر نصف دائره نك شکلی کبی ◖ بووجهله رسم اولنور و یاخود (شکل) نهایات وحدود ثلثه نك هیئت احاطه سیدر △ رسمنده اولان مثلث کبی و یاخود حدود ونهایات اربعه نك هیئت احاطه سیدر □ رسم مربعی کبی والی غیر ذلك (مقدار) قار الذات اولان کم متصلدر (کم) ایله مراد لذاته وبلاواسطه قابل تجزی اولان عرضدر و (اتصال) ایله مراد وقت فرض تجزیده اجزاسیچون عندنده متلاقی اوله جقلری حد مشترك اولمسیدر (مثلا خطك حین فرض تنصیفنده مقطع نصفی احد جزئینك نهایتی وآخرك بدایتی اولور واکر بدأی طرفیندن اعتبار اولنورسه ایکیسنکده نهایتی اولور —+— مقطع نصف (ومثلا زمانده ماضی ومستقبل حال تسمیه اولنان آنده مشترکلردرکه ماضینك نهایتی ومضارعك بدایتیدر) وبو قید ایله عدددن احتراز اولنور زیرا عددده خط مشترك اولیوب مثلا اون عددی تنصیف اولنسه بر نصفك منتهاسی خامس وآخرك مبدأی سادس اوله رق خامس دکلدر والا تنصیف اولمش اولمز و (قار الذات) ایله مراد اجزاء مفروضه سی ثابته اولمسیدر وبو قید ایله زماندن احتراز اولنور زیرا زمان استمرار نفس متجدد معلومدن عبارت اولوب واسترسه متجدددن منتزع امتداد موهومدن عبارتدر دینلمشدر قار الذات دکلدر ومقدار اکر طول وعرض وعمقده قسمتی قبول ایدرسه سطح واکر فقط طولده قابل قسمت اولورسه خطدر (جسم تعلیمی) بالکز تصورده متصور اوله رق وهمده مقاوم اولان شیئ متوهمدن عبارت اولوب بونکا تسمیه سی علوم تعلیمیه ده یعنی عوارض مقداردن بحث ایدن علوم ریاضیه ده مبحوث عنه اولمسنه مبنیدر و (جسم طبیعی) وقتنده بالفعل قائم ومانع مقاوم اولان شیئ متمکندر مثلا اشارت اولنان حائط و یا جبل و یاخود انسان کبی و (حرکه) عند المتکلمین جسمك بر مکانده حصولندنصکره دیکر مکانده حصولیدرکه مجموع حصولیندن عبارتدر وحرکه نك بو معنایی حرکت اینیه یه مخصوصدر وعند الحکما علی سبیل التدریج قوه دن فعله خروجدرکه تبدل حال موجودات مفهومنه متقاربدر وبو تعریف مقولات اربعه ده یعنی کیف وکم واین ووضعده اولان حرکه یه شاملدر (کیفده اولان حرکه جسمك حرارتدن برودته و یاخود بیاضدن غیریسنه حرکتی امثالیدرکه مثلا اوزمك سیاهلنمسی وصونك اصنمسی بو قبیلدن اولوب (استحاله) تعبیر اولنور (واینده حرکه جسمك بر مکاندن آخر مکانه حرکه سی کبیدرکه حرکهٔ مکانیه دخی دینلور (ووضعده اولان حرکه آسیاب وآسمانك حرکه سی کبیدرکه حرکهٔ وضعیه دینلور) وکمده اولان حرکه درت نوع اولوب اول (تخلخل) ایله درکه حجم جسمك جسم آخر منضم اولمقسزین ازدیادی اولوب بوده نانك حال انجمادده صغیر اوله رق حین اذابه ده حجم سابقنه عودتیه مثلدرکه وقت انجماده بر جزء انفصال وافتراق ایدوبده بعده عودت ایتمدیکی ظاهر و بیندر ثانی (تکاثف) اولوب بونك ضدیدرکه حجم جسمك من غیر انفصال شیئ انتقاصیدر ثالث (نمو) اولوب جسمك نسبت طبیعیه ایله جمیع اقطارنه منضم ومتداخل اولان شی سببیله ازدیادندن عبارتدر و (سمن) طولده زیاده سی اولدیغی و (ورم) طبیعی اولمیوب امر غریب اولدیغی جهتله بوندن خارجدر و (ذبول) بونك عکسیدرکه حجم جسمك نسبت طبیعیه اوزره جمیع اقطارنده کندوسندن انفصال ایدن شی سببیله انتقاصیدر وعلی سبیل التدریج قیدیله صورت ناریه نك هوایه تبدلی امثالندن احتراز اولنور زیرا بو تبدل دفعیدر وبوکا حرکه تسمیه ایتمیوب کون وفساد تعبیر ایدرلر ومصنفك مقادیر وحرکاتی

كيفياتدن قلمى محل نظردر زيرا تعريف اول اوزره مقدار مقوله‌ كمدن اولوب كم لذاته قسمت اقتضا ايدن شيدر وحركه اعراض نسبيه دندر كيفيت ايسه لذاتها قسمت ونسبت قبول ايتمز لكن ديناك ممكندركه مقاديردن مرادى اوصاف مقادير اولان طول وقصر وتوسط وحركاتدن مقصودى سرعت وبطوء وبونلرك بيننده اولان توسطدر واشبو الوان واشكال ومقادير وحركاته متصل اولان شيدن مراد مجموع شكل ولوندن عبارت اولان خلقت اعتباريله شخصك متصف اولديغى حسن وقبح امثاليدر يعنى شكل لونه مقارن اولديغى وقتده بر كيفيت حاصل اولور كه او كيفيت اعتباريله برشيئه صورتى حسن ويا قبيح ديلمك صحيح اولور وشكل ولوندن هر برى ايچون حاصل اولان حسن وقبح مجموع شكل ولون ايچون عارض اولان حسن وقبحك غيريدر وكذلك باعتبار الشكل والحركه حاصل اولان ضحك وبكا ونحت شكلده داخل اولان استقامت وانحنا وتحدب وتقعر وامثالى دخى بويله در (تقعر) ظهرك دخوليله صدرك خروجى و(تحدب) بونك عكسيدر قال رحمه الله تعالى (او بالسمع من الاصوات الضعيفة والقوية والتى بين بين) (بالبصر) قوانه معطوف اولوب يعنى ياخود كيفيات مذكوره اصوات ضعيفه وقويه ومتوسطه واصوات حادهٔ رقيقه وثقيله ومتوسطه دن سمع ايله ادراك اولنانلر اولور (سمع) صماخينك سطح ومنتهاى باطنلرى اوزره مفروش اولان عصب يعنى سكرده وضع و ترتيب اولنمش بر قوه دركه انكله اصوات ادراك اولنور و(صوت) قرع وقلعدن نشئت ايدن تموج هوادن حاصل اولور قرعدن مراد احساس عنيف يعنى اتصال شديددر وقلع ايله مراد تفريق عنيفدر لكن مقروعك قارعه ومقلوعك قالعه مقاومت ومدافعه سى شرطدر زيرا مقاومتى اولميان صوف واشياء لينهٔ سائره‌نك قرع وقلعى صوته سبب اولمز وصوتك ضعف وقوتى مقاومتك قوت وضعفى حسبيله مختلف اولور وكذلك صوتك حدت وثقلتى مقلوع ومقروعك صلابت وملاستى يعنى قايلق وكوشكلكى وياخود منفذلك بيلرى متقارب ويا ضيق اولمسى وياخود شدت التواسى حسبيله مختلف اولور وصلابت وملاست مثلا اغانى يعنى ذوات اوتار اولان عود وقانون كبى آلات لهوك اوتار ممتده‌سنده اولديغى كبيدر كه بو تيلر روكر بشلرصقيد برلدقچه صداسى كسب قوت ايدر ومنفذلرك تقارب وتضايقى مثلا نى وقرنته كبى ذوات النفخ اولان الاتك دلكلرى نقدر ضيق و ياخود صق اولسه او مقدار تيز اولور وشدت التوا دخى مثلا مزامير ملتويه نك يعنى بورمه بوريلرك نقدر التوا وانضمامنده شدت اولورسه اوقدر صداسى كسكين اولور قال رحمه الله تعالى (او بالذوق من الطعوم) وياخود كيفيات جسميه ذوق ايله ادراك اولنان طعومدر (ذوق) جرم لسان اوزره مفروش عصبده منبثه ومتفرقه اولان قوه‌در واصول طعوم طقوز اولوب اول كسرايله (حرافت) دركه حدت يعنى كسكينلكدر وثانى (مرارت) يعنى اجيلقدر وثالث (ملاحت) يعنى طوزلولقدر ورابع (حموضت) يعنى اكشيلكدر وخامس (عفوصت) يعنى ككره لكدر وسادس (قبضدر) كه اغزى بورشدرمقدن عبارتدر سابع (دسومتدر) كه ياغليلق و بولاشقلقدر ثامن (حلاوت) يعنى طاتلولق وتاسع (تفاهت) يعنى طاتسزلقدر وذكر اولنان عفص ايله قبض بيننده فرق قبض يالكز ظاهر لسانى وعفص ظاهر وباطننى منقبض قلمسيله اولوب حاصل اختلاف بينلرده اولان شدت وضعفدن عبارتدر وتفاهت يا مطلقا عدم طعمدن عبارت اولوب تفاهت حقيقيه تسميه اولنور وياخود جسمك كثافت اجزاسندن ناشى احساس طعمنده تحليله محتاج اولور طعومدن معدود اولان بو نوعدر قال رحمه الله (او بالشم من الروائح) وياخود كيفيات حسيه شم ايله ادراك اولنان روائح اولور (شم) بر قوه‌در كه لحمتى ثدى يعنى مه باشلرى كبى مقدم دماغده اولان ايكى لحمهٔ زائده ده مرتبه‌در ورايحه‌نك انواعى محصوره ومضبوطه اولميوب واسامى انجق يا مزاجه موافقت ويا مخالفتيله اوله‌رق رايحهٔ طيبه ومنتنه دينلور وياخود رايحهٔ مسك ورايحهٔ ورد ورايحهٔ تفاح دينلور وياخود محلنه اضافه سى جهتندن اوله‌رق مقارن اولديغى طعومه اضافه سى جهتندن اولوب مقارن اولديغى

شيدن براسم اشتقاقيله وصف قلنه‌رق مثلا (رايحة حلوة) و(رايحة حامضة) دينلور قال رحمه الله تعالى (او باللمس من الحرارة والبرودة والرطوبة واليبوسة والخشونة والملاسة واللين والصلابة والخفة والثقل وما يتصل بها) وياخود كيفيات حسيه لمس ايله ادراك اولنان شيدركه حرارت و برودت ورطوبت و يبوست وخشونت وملاست ولين وصلابت وخفت وثقلت وبونلره متصل اولان شيلردن عبارتدر (لامسه) بر قوه دركه ظاهر بدنك كافه‌سنده ساريه يعنى جلد جسمك مجموع سطحنده موضوعه اولوب انكله ملموسات ادراك اولنور وملموساتدن حرارت وبرودت ورطوبت و يبوست اوائل اجسام عنصريه اولان عناصر اربعه‌ده حصولندن ايچون ملموساتك اوائل واصولى اولوب بونلرله اجسام عنصريه تفاعل ايدوب وبعضيسى بعضيسندن منفعل ومتأثر اولور و بو تأثرات فعليه وانفعاليه سببيله اربعهٔ مذكوره دن مركبات تولد ايدر وبونلردن حرارت و برودت فعليه اولوب آخرده مؤثردر زيرا (حرارت) بر كيفيتدر كه تفريق مختلفات وجمع متشاكلات شانندندر چونكه حرارتده قوهٔ مصعده اولمسيله لطافت وكثافت جهتندن مختلفه اولان اجزادن مركب بر جسمده تأثير ايتديكى حينده البته لطافتى زياده اولان جزلر اجزاى سائره دن مقدم منفعل ومتأثر اوله‌رق ديكرلرندن افتراق ايله پى در پى صعود ايدرك اجزاى مختلفه‌نك تفريقنى مستلزم اولور و بو اجزادن بربرينه لطافتده متشاكل اولنلر مقتضاى جنسيت ويا تبخير حرارت ايله اجتماع ايدوب تفريق مختلفات وجمع متشاكلات حاصل اولور مثلا هوانك حرارتى قبولى مادن اقدم ومانك قبولى ترابدن مقدم اوله‌رق بونلردن مركب اولان جسمه تأثير ايتديكى حينده ابتدا هوائى وبعده مائى تفريق واصعاد ايدر و بو وجهله تفريق متحقق اولمسيله برابر بر مقتضاى جنسيت اشبو اجزاى لطيفه بربرينه منضم اوله‌رق جمع متشاكلات دخى حاصل وحرارت بو اجتماعى معد اولمسيله هرنقدر فعلى دكلسه ده اسناد اجتماعه صالح اولور و(برودت) بر كيفيتدر كه تفريق متشاكلات وجمع مختلفات شانندندر مثلا ارضك شدت برد سببيله منشق اولمسى وسمادن نازل اولان مطر وبللى ارضده منجمد قلمسى كبى لكن ظاهر اولان شفا وشرح مواقفده ذكر اولنان شيدر كه برودت متشاكلات وغيريسنك بينى جمع ايدر زيرا تكثيف يعنى صقلشدرمق برودتك شانندن اولمسيله بوندن جمع لازم كلور واكر تأثير ايتديكى جسمك اجزاسى متخلخله ايسه بو جهدن جسمك قطعه قطعه تفريقنى ايجاب ايدر واربعهٔ مذكوره دن رطوبت ويبوست انفعاليه‌در زيرا (رطوبت) بر كيفيتدر كه جسمك سهولت تشكلنى وكذلك غيردن تفرق وانفصال وغيره اتصالك سهولتنى اقتضا ايدر و(يبوست) بر كيفيتدر كه بونلرك صعوبتنى ايجاب ايلر (خشونت) بر كيفيتدر كه بعض اجزا اخفض واسفل وبعضيسى ارفع واعلى اولمسندن حاصل اولور (لين) بر كيفيتدر كه برشيئك باطنه غمز ودخول اقتضا ايدوب بو كيفيت سببيله اوشى ايچون قوام واتصال غير سيال حاصل اوله‌رق وضعندن انتقال ايدر مثلا شمعه كبى زيرا سياله اولميوب ووضعندن انتقال ايله مربع ومدور ومكعب اولور وسهولتله زياده ممتد اولمز بو وجهله لينك باطنه غمز ودخولى قبولى رطوبتدن وتماسكى يعنى سيال اولميوب موضع واحده قالمسى يبوستدن اولور و(صلابت) لينه مقابل بر كيفيتدر يعنى باطنه قبول غمزدن مانعه‌در واشبو اربعهٔ اخيره‌نك ملموساتدن اولمسى مذهب بعض حكما اولوب سائرلرى عندنده ملاست وضع اجزانك استواسى وخشونت عدم استواسى اوله‌رق انجق اعراض نسبيه‌دندر وصلابت لاانفعال طرفنه استعداد شديد اوله‌رق كيفيات استعداديه دندر ولين صلابت شانندن اولان شيئك عدم صلابتيدر و(خفت) بر كيفيتدر كه جسم بو كيفيت سببيله اكر رائق بولنمسه جانب مركزه تحركى مقتضى اولور واشبو خفت وثقلدن هر بريسى عدم حركه ايله برابر موجود ومخصوص اولان مدافعه‌نك مبدأ ومظهريدر نته‌كم انسان بر حجرى قسرا وجبرا جو هواده طوردرسه يعنى

معلق اولەرق طوتسە حجر مذکوره حرکه اولدیغی حالده بر مدافعهٔ هابطه بولوریعنی
اسفله نزول ایتمك استدیکی حس ایدر وکذلك بر زق یعنی طولومی نفخ ایدوب شیشردکدنصکره
الیله تحت ماده قسرا حبس ایلسه حرکه اولدیغی حالده انده بر مدافعهٔ صاعده بولور یعنی
صونك اوزرینه چقمق لغه زورلدیغی کوریلور وبومذکوراته متصل اولان شی بله وجفاف
والزوجت وهشاشت واطافت وکثافت وسائر بوفنك غیریسنده ذکر اولنان کیفیاتدر (بله)
طبیعی اولمیوب بلکه جسم رطب آخره مقارنتندن حاصل اولان رطوبت وجفاف یبوستدر
وهشاشت جسمك سهولت تفرق وصعوبت اتصالی والزوجت بونك خلافیدر واطافت رقت
وکثافت غلظت قوامدر قال رحمه الله (اوعقلیة کالکیفیات النفسانیة من الذکاء والعلم
والغضب والحلم وسائر الغرائز) (حسیة) قولنه معطوف اولوب یعنی وجه تشبیه اولان صفت حقیقیه
یا حسیه اولور نته کیم مرور ایلدی ویاخود عقلیه اولور بوده ذکا وعلم وغضب وحلم وسائر
غرائزدن عبارت اولان کیفیات نفسانیه کیبدر کیفیات نفسانیه دن مراد ذوات انفسه
مختصه اولان کیفیاتدر که اکر راسخه اولورسه (ملکه) وغیر راسخه اولورسه غضب
حلیم کبی (حال) تسمیه اولنور (ذکاء) ذال معجمه ایله اشتداد واشتعال لهیب ناری مفید اولان
(ذکت النار) قوللرندن اولوب مراد حدت فؤاد درکه اکتساب ارا وافکار ایچون معده وآماده
اولان قوهٔ نفسك یعنی ذهنك شدتندن ویاخود قوهٔ نفسك اکتساب ایچون معده اولان شدتندن
عبارتدر بعضیلر عندنده ذکاء مقدمات منتجه ایله کثرت مزاوله ومما رسه واسطه سیله نفس
ایچون برق لامع کبی سرعت انتاج قضایا وسهولت استخراج نتایج ملکه اولمیدر تعریف
اوله کوره ذکا خلقی وثانی یه کوره کسبی اولمش اولور (علم) بعض کره شیدن عند العقل بر صورتك
حصولیله مفسر اولان ادراکه وبعضا اخص اولەرق اعتقاد جازم مطابق ثابته و بعضا ادراك کلی یه
یعنی مفرداته وبعضا ادراك مرکبه اطلاق اولنور وبعضا بر ملکه یه اطلاق اولنور که او ملکه
سببیله موضوعات ما نك کندوسنده ممکن اوله جق طریق ایله اغراضدن بر غرض جانبنه
عن بصیرة استعماله مقتدر اولنور موضوعاتدن مراد کندوسیله تصرف اولنان آلاتدر که
خارجیه ویاخود ذهنیه اولمقدن اعمدر خارجیه مثلا قطع اشجار ایچون استعمال منشار کیبدر
منشار دستره و بعض بلادده بچقی تعبیر ایتدکاری آلتدر خیاطات دخی بوبله در وذهنیه مقدمات
استدلالیه در استعمال موضوعاتك عن بصیرة اولمسی قیدیله بلا رویة استعمالدن احتراز اولنمشدر
و بو ملکه یه صناعت دنیلور (وغضب) مبدا ومنشاٸی قصد انتقام اولان حرکهٔ نفسدر
(وحلم) نفسك بر حیثیتده مطمئنه وساکنه اولمسیدرکه انی غضب سهولتله تحریك ایده میوب
حتاکه میل انتقام ایتمزوعند اصابة المکروه مضطرب اولمز (غرائز) غریزه نك جمعی اولوب طبیعت
یعنی انسانك مجبول اولدیغی سجیه معناسنه درکه تعریفده (ملکة تصدر عنها صفات
ذاتیة) دنیلمشدر یعنی بر ملکه وکیفیت راسخه درکه کندوسندن کرم وقدرت وشجاعت وبونلرك
مقابلی اولان لئامت وعجز وجبانت وسائر امثالری کبی صفات ذاتیه صدور ایدر (وخلق) دخی
غریزه قریبدرکه (ملکة تصدر عنها الافعال بسهولة من غیر رویة) قوللریله تعریف
اولنمشدر یعنی بر ملکه درکه کندوسندن افعال من غیر رویة وفکر سهولتله صدور ایلر مثلا
تصمیم اکتساب صیت ایله اظهار شجاعت خلقدن معدود اولمیوب من غیر رویة قیدیله
خروج ایدر لکن اعتیاد ایچون خلقده مدخل اولوب غریزه ده مدخلی یوقدر (صفات ذاتیه)
ایله مراد کندوسنده کسب ایچون مدخل اولمیان صفاتدر امدی ملکهٔ کتابت غریزه تسمیه اولنمز
وکندوسندن بذل مال ونفس وجاه صدور ایدن صفت کرم اکر بسبب الاعتیاد والممارسه
اولورسه غریزه تسمیه اولنمز واکر بالذات و بر مقتضای خلقیت وفطرت اولورسه غریزه اولور
قال رحمه الله (واما اضافیة کازالة الحجاب فی تشبیه الحجة بالشمس) اما حقیقیة قولنه معطوفدر یعنی

وجه شبه خارجی اولان صفت یا حقیقیه اولور نته کیم مرور ایلدی ویاخود اضافیه اولور چونکه
حقیقت بعضا اضافی یه وبعضا اعتباری یه مقابل اولان شیئه اطلاق اولنور اضافی یه مقابل اولدیغی صورتده
(حقیقی) ذات موصوفده متقرر اولوب غیریسنه نسبتله اولمیان وصف اولمش اولور
وبو معناجه عقلك ذات موصوفده بر شیئه متعلق اولمیەرق اعتبار ایلدیکی وصف اعتباری
حقیقیده داخل اولور واعتباری یه مقابل اولدیغی محلده (حقیقی) بدون اعتبار العقل
ذات موصوفده متحقق اولان شی اولور (اضافی) ذاتده متقرر اولمیوب بلکه شیئینه متعلق
اولان معنادر حجت و برهانك شمسه تشبیهنده وجه شبه اولان ازالهٔ حجاب کبی زیرا ازاله
نه ذات حجتده ونه ذات شمسده ونه ده ذات حجابده متقرره اولان بر هیئت دکلدر بونك ایضاحی
شو وجهله درکه ازالهٔ حجابك حقیقتی مرئی ایله نظر رائی بیننده اولان مثلا جدار کبی
ستره یی رفعدن عبارت اولوب و بو رفع نه ذات حجت ونه ذات شمسده ثابت اولمیەرق ومعنای
ازاله انجق غیره نسبتله تعقل اولندیغی جهتله ذات حجابده دخی غیر ثابت اولەرق بلکه عقلك
شمس ایله حجتده اعتبار ایلدیکی بر امردر وبو اعتبارك طریقی ظلمت بصرایله مبصرات
بیننده حجاب حائل اولدیغی کبی شبهه دخی بصیرتله معقولات بیننده حجاب حائل
اولوب شمس حجاب ظلمتی ازاله ایتدیکی مثللو حجتکه ذهنده اثبات مطلوب
ایچون اقامه اولنان مقدمات عقلیه دن عبارتدر بو دخی ذهن ایله مطلوب بیننده اولان
حجاب شبهه یی رفع ایدر دیو فرض اولنمسیدر ودیکر مقابل حقیقی اولان
اعتباری تحقق مفهومی انجق بحسب العقل اولان شیدر مثلا (منیه) ایچون اولان مخلب
و یاخود (ناب) امثالی صورت وهمیه کبی وصاحب مفتاح حقیقینك بو وجهله اضافی واعتباری یه مقابل
اولەرق اطلاقنه اشارت ایدرك وصف عقلینك وصف حقیقی ایله اعتباری ونسبی بیننده انحصارنی بیان
ایله وصف حقیقی یی علم وغضب امثالی کیفیات نفسانیه ایله ووصف نسبی یعنی اضافی یی بر شیئك وجود
ویاخود عدمی مطلوب اولمقلغیله متصف اولمسیله تمثیل ایلمشدر زیرا مطلوبك مطلوبیتی ذات مطلوبده
متقرر بر وصف اولمیوب بلکه نفس ایله قائم اولان طلبه نسبتله عقلك اعتبار ایلدیکی بر وصفدر
مثلا غنانك مطلوب الوجود وفقرك مطلوب العدم اولمسی کبی ووصف اعتباری یی بر شیئك وهمی
محض اولان بر شیء تصوری ایله متصف اولمسیله تمثیل ایلمشدر مثلا سنت وهر بر علم اولان شیده
تصور اولنان بیاض واشراق ایله وکذلك بدعت وهر بر جهل اولان شیده تخیل اولنان سواد وظلام ایله
اتصافی کبی وبو تمثیل ایله وجه شبه عقلینك طرفین تشبیهده اولدیغی کبی وهمی یه شمول وتناولی
معلوم اولور شارح مرحوم کلام صاحب مفتاحی ایراد دنصکره دیمشدر که بومثللو اقسامنه احکام
متفاوته تفرع ایتمیان تقسیمات قلیل الجدوی اولوب کأن صاحب مفتاح اصطلاحات متکلمینه
اطلاع ایله بونی وسیلهٔ ابتهاج وافتخار عد ایلمشدر لکن عبدالقاهر اسرار کلام عرب وخواص
تراکیب بلغاٸی احاطه سندن ناشی بو مقامده انواع تشبیهاتك تکثیر امثله سیله برابر تراکیب من کوره ده
اولان لطائفك تحقیقیله اکتفا ایلمشدر لله دره قال رح (وایضا اما واحد واما بمنزلة الواحد لکونه
مرکبا من متعدد) وجه تشبیهك صورت اخری ایله تقسیمنه شروع ایدوب بیوررلر که وینه وجه تشبیه یا واحد
ویاخود متعدددن مرکب اولدیغیچون واحد منزله سنده اولور بوده یا ترکیب حقیقی ایله مرکب اولەرق
وجه تشبیه امور مختلفه دن ملتئمه ومجتمعه اولان حقیقت واحده اولور ویاخود ترکیب اعتباری اولەرق عقلك
امور عدیده دن نزع واستنباط ایلدیکی بر هیئت اولور و بو وجهله متعدددن وجه شبه مرکبك ترکیبی
حقیقی واعتباری اولمقدن تعمیم لفظ مفتاحك اشعار ایتدیکی شی اولوب لکن قریبا مرکب حسی یی بیان
اثناسنده معلوم اوله جغی وجهله محل نظر در وحاصلی حقیقت ملتئمه اولان ترکیب حقیقی
واحد قبیلندن اولوب واحد منزله سنه منزل قبیلندن دکلدر وواحد منزله سنه منزل اولان ترکیب

اعتبار یدر ستبراولمیه که واحدله مراد اعتبار عقلدن صرف نظرله فی نفسه وحدتله متصف
اولاندر الحاصل اعیاندن برعین و یاخود معانیدن برمعنی اولمیدر که بسیط ومرکب اولمقدن اعمدر
ومنزلهٔ واحده منزل اولمقدن مراد امور متکثره نك باعتبار العقل وحدتله موصوفه اولمسیدر ومتعدد
اصلا وحدتله موصوف اولمیاندر ومرکبله متعدد بینده فرق واضح مرکب ایکی و یاخود دها زیاده امردن
مؤلف اولان جامع واحد اولوب متعدده جامع ایکی ودها زیاده اولمسیدر که اشبو امرین و یاخود اموردن
بریسی حذف اولنسه مرکبده تشبیه مختل اولوب متعدد ده مختل اولمز قال رحمه الله تعالی (وکل
منهما حسی وعقلی) وواحد ومنزلهٔ واحده اولان وجه تشبیهدن هر برلری حسی وعقلی یه منقسملردر
قال رحمه الله (واما متعدد کذلك او مختلف) اما بمنزلة الواحد اوزرینه معطوفدر یعنی وجه تشبیه یا واحد
و یاخود غیر واحد اولور و غیر واحد یا منزلهٔ واحده اولوب و یاخود متعدد اولور ومتعدد
اولمسی امور عدیده یه نظر اولنوب طرفینك امور مذکوره دن هر برنده اشتراکاری قصد اولنمسیدر
وبو صورت منزلهٔ واحده تنزیل قلنان مرکبك خلافیدر زیرا منزلهٔ واحده تنزیل قلنانده
طرفینك امور عدیده دن هر برلرنده اشتراکی قصد اولنیوب بلکه مقصود هیئت منتزعه و یاخود حقیقت
ملتئمه ده اشتراکاریدر وبو متعدد دخی یاحسی و یاخود عقلیدر و یاخود مختلف اولوب
بعضیسی حسی وبعضیسی عقلیدر وکندوسندن منزلهٔ واحده بولنان شی ترکب ایدن
متعدد دخی بحسب الاجزا تقسیمه صالح اولهرق یاحسی و یاعقلی و یاخود مختلف اولورسه ده لکن بونده
وجه تشبیه مجموع مرکب اولوب کل واحد من الاجزا اولمدیغندن مصنف اشبو مجموع مرکبك
اجزاسی اعتبار یله اقسام ثلاثه یه تقسیمنه التفات ایتمشدر حاصلی منزلهٔ واحده اولان مرکبك مجموعی
من حیث المجموع یاحسی و یاخود عقلی اولوب افرادی ملتفت دکلدر قال رحمه الله (والحسی طرفاه
حسیان لاغیر لامتناع ان یدرك بالحس من غیر الحسی شیء) وحسینك طرفینی انجق حسی اولوب غیریسی
اولمز یعنی وجه تشبیه کرکسه تمامه حسی اولسون وکرکسه متعدد مختلف اولهرق بعضیسی حسی و بعضیسی
عقلی اولسون بونده مشبه ایله مشبه به البته حسی اولوب ایکیسی و یاخود بریسی عقلی اولمق
جائز اولمز زیرا حسی ایله حسینك غیری برشی ادراکی ممتنعدر یعنی وجه تشبیه طرفیندن مأخوذ
وطرفینده موجود برصفت اولوب حالبوکه عقلیدن مأخوذ وانده موجود اولان هر برشیئك عقل ایله
ادراك اولنمسی واجب اولهرق حس ایله ادراك اولنمز زیرا حس ایله ادراك اولنان یا جسم و یاخود
جسم ایله قائم اولان شیدن عبارتدر بناء علیه وجه شبه تمامه حسی اولدیغی صورتده اخذ وانتزاع
اولندیغی طرفیندن هیچ برینك عقلی اولمسی جائز اولهمیه جغی مثلو متعدد مختلف اولدیغی صورتده
دخی میان اجزاده حسی بولنه رق بونك عقلیدن انتزاعی ممکن اولهمیه جغندن بو صورتده دخی
طرفیندن هیچ برینك عقلی اولمسی جائز اولهمز لکن حسی ایله عقلیدن مرکب اولان وجه تشبیه
هرنقدر بعض اجزاسی حسی ایسه ده مجموع مرکب عقلی اولمسیله بو صورتده طرفین و یاخود
احدهما حسی وعقلیدن مرکب عقلی اولمسی جائز اولور سیلکوتی مرحوم بو تحقیقی اثبات ایتدکن صکره
تدبرله امر ایتمشدر قال رحمه الله (والعقلی اعم لجواز ان یدرك بالعقل من الحسی شیء ولذلك یقال
التشبیه بالوجه العقلی اعم) وعقلی کرکسه عقلی صرف اولسون وکرکسه بعض اجزاسی عقلی
وبعضیسی حسی اولسون اعمدر یعنی طرفینی عقلی و یاحسی و یاخود احدهما حسی واخری عقلی اولمق
جائزدر زیرا عقل ایله حسیدن برشیئك ادراك اولنمسی جائزدر چونکه معقولك محسوس ایله قیامنده
امتناع اولمیوب بلکه هر برجسم محسوس ایچون بعضیسی حسی وبعضیسی عقلی اولان اوصاف
موجوده در مثلا برشخصك طول وکرم ایله اتصافی کبی وبوندن ایچون وجه عقلی ایله اولان تشبیه
وجه حسی ایله اولان تشبیهدن اعمدر دینلور یعنی هر برشیکه کندوسنده وجه حسی ایله تشبیه صحیح
اوله وجه عقلی ایله دخی تشبیه صحیح اولوب عکسی بویله دکلدر زیرا مرور ایتدیکی اوزره وجه
حسیده طرفینك حسی اولمق لازم اولمسیله هر بر وجه عقلی ایله تشبیه صحیح اولان محلده وجه حسی ایله

تشبیه صحیح اولمز قال رحمه الله (فان قیل هو مشترك فیه فهو کلی والحسی لیس بکلی قلنا المراد ان افراده
مدرکة بالحس) اکر سؤال اولنوب دینلسه که وجه تشبیهك حسی وعقلی یه تقسیمی نوجهله صحیح
اوله بیلور که وجه تشبیه مشترك فیه اولمسیله کلی اولوب حسی ایسه کلی دکلدر بو صورتده وجه تشبیه
حسی اولهمز بو سؤالی شارح مرحوم قیاسیندن مرکب اولان برقیاس مفصول النتایجله تقریر
ایلمشلردر که قیاس اول شکل اولدن موجبتین کلیتیندن مؤلف اولوب موجبهٔ کلیه یی انتاج ایدر
وثانی شکل ثانیدن صغراسی نتیجهٔ قیاس اول اولان موجبهٔ کلیه وکبراسی سالبهٔ کلیه اولوب مطلوب
اولان سالبهٔ کلیه یی یعنی لاشیء من وجه الشبه بحسی قولنی یعنی وجه شبه قطعا حسی اولمدیغنی انتاج ایلر
(اما قیاس اول) کل وجه تشبیه فهو مشترك فیه لاشتراك الطرفین فیه وکل مشترك فیه فهو کلی لان الجزئی
یکون نفس تصوره مانعا من وقوع الاشتراك فیه فکل وجه تشبیه فهو کلی (واما قیاس ثانی)
کل وجه تشبیه فهو کلی ولاشیء من الحسی بکلی لان کل حسی فهو موجود فی المادة حاضر عند المدرك
وکل ما هذا شانه فهو جزئی ضرورة فلاشیء من وجه التشبیه بحسی وهو المطلوب یعنی وجه تشبیهده
اشتراك طرفین اولوب وجزئینك نفس تصوری کندوسنده وقوع اشتراکدن مانع اولمسیله هر بر
مشترك فیهك کلی اولمسی لازمه دندر بوجهتله وجه شبهك کلی اولمسی ضروری اولوب هر بر حسی
ایسه ماده وجزئیاتده موجود وعند المدرك حاضر اولهرق کلی اولمدیغندن وجه تشبیهدن هیچ بریسی
حسی اولهمز و بو سؤاله جواب ویریلیرکه وجه تشبیهك حسی اولمسندن مراد جزئیاتی حس ایله مدرکه اولمسیدر
مثلا وجهك ورده تشبیهنده اولان حمرت کبی زیرا هرنقدر وجه ایله ورد بیننده مشترکه اولان حمرت
کلیه نك انجق عقل ایله ادراك اولنه بیله جکی معلوم ایسه ده اشبو حمرتك مواددده حاصله اولان افراد
وجزئیاتی بصر ایله مدرکه در لکن معتبر اولمیه که مصنفك اشبو جوابی صاحب مفتاحك سؤالنه
ناظر ایسه ده جوابه غیر صالحدر زیرا صاحب مفتاحك کلامی (ان التحقیق فی وجه التشبیه یأبی
ان یکون هو غیر عقلی) اولوب مفادی حقیقتده وجه تشبیهك حسی اولمدیغنی ادعادن عبارتدر جواب
مصنف ایسه حقیقتدن عدول ایله حسی اولمقلغی افرادی حسی اولمسی اعتباریله ایدوکی
تأویلنی ایراد اولوب صاحب مفتاحك مدعاسنه منافی دکلدر قال رحمه الله (الواحد الحسی کالحمرة
والخفاء وطیب الرائحة ولذة الطعم ولین اللمس فیما مر) وجه تشبیه ایچون اولان اقسام مذکوره نك
تعداد امثله سنه شروع اولوب بو اقسامك صورت ضبطی شو وجهله درکه وجه تشبیه یا واحد و یا مرکب
و یا متعدد اولیندن هر بریسی یاحسی و یاعقلی اولور متعدد دخی یاحسی و یاعقلی و یاخود مختلف اولهرق
بعضیسی حسی و بعضیسی عقلی اولور بو صورت یدی قسم اولوب بونلردن هر بریسنده
دخی طرفیندن هر ایکیسی یاحسی و یاخود عقلی و یاخود مشبه حسی ومشبه به عقلی و یاخود بالعکس مشبه
عقلی ومشبه به حسی اولهرق دردی اقسام سبعه یه ضرب ایله یکرمی سکز قسمه بالغ اولور ایسه ده
لکن حسیده طرفین حسی اولمسنك وجوبی اون ایکیسنی اسقاط ایدرك اون التی قسم باقی قالور
امدی بونلردن (واحد حسی) مرور ایتدیکی اوزره خدك ورده تشبیهنده مبصراتدن (حمرت)
وصوت ضعیفك همسه تشبیهنده مسموعاتدن (خفاء صوت) ونکهتك عنبره تشبیهنده مشموماتدن
(طیب رائحه) وریق فم محبوبك خمره تشبیهنده مذوقاتدن (لذت طعم) وجلد ناعمك حریره تشبیهنده
ملموساتدن (لین لمس) کبیدر لکن اول و ثانی وثالثده تسامح اولهرق مسموع اولان خفا اولمیوب
بلکه خفا ایله متصف اولان صوتدر ومشموم اولان رائحه اولوب طیبی دکلدر ومذوق اولان طعم
اولوب لذتی دکلدر قال رحمه الله (والعقلی کالعراء عن الفائدة والجرأة والهدایة واستطابة النفس
فی تشبیه وجود الشیء العدیم النفع بعدمه والرجل الشجاع بالاسد والعلم بالنور والعطر بخلق کریم)
وجه تشبیهك واحد عقلی اولان قسمنی تمثیل اولوب بونك ایچون باعتبار الطرفین امثله اربعه ایراد
ایلمشدرکه مثال اول برشیء عدیم النفعك وجودنی عدمنه تشبیهده وجه شبه اولان
(عراء عن الفائده) دریعنی موجود اولمیان شیده غنا ونفع اولمدیغی مثلو بعضا موجود اولان

شيدن دخی برنفع وفائده مشهود اولماسيله فائده سز ایکده وجودی عدمنه تشبیه اولنور ووجود
وعدم امور عقليه دن اولمسیله بو مثالده وجه تشبیه عقلی اولدیغی کبی طرفین دخی عقلیدر و (وجود)
فائده دن عاری اولوب اولمامقدن اعم اوله رق وجود ایله فائده بیننده لزوم اولماسیله وجودك
عراعن الفائده ایله اتصافی ممتنع قیاس اولنوبده بو حالده وجود ایله عدم بیننده تحقق
تشبیهك ظن اشكالنه محل یوقدر وبو وجهله برشیئك وجود وعدمی بیننده وجه شبه عراعن الفائده
قلنمسیله شیخك دلائل اعجازده ذکر ایلدیکی کلام ساقط اولور زیرا دیمشدر که تشبیه مشبه بهك
معانیسندن برمعنایی ویاخود احکامندن برحکمی مشبه ایچون اثباتدن عبارت اوله رق مثلا
رجل ایچون جرأت اسد وعلم ایچون حکم نوری اثبات ایدرسین وبونده وجه شبه چونکه نور ایله
میان اشیا فصل وتمییز اولندیغی کبی علم ایله دخی حق ایله باطل بینی فصل وتمییز ایلرسین حالبوکه نفع وغناسی
قلیل اولان برشخص ایچون (هو معدوم) یاخود (هو والعدم سواء) دینلسه شخص
مذکور ایچون برشیئه شبه اثبات اولنمیوب بلکه لیس هو بشیء مفهومنده وجودنی نفی ایدرسین
بونك امثالی ایسه تشبیه تسمیه قلنمز وشیخ بو کلامی ایراد ایتدکدنصکره دیمشدر که لکن بزناسك
(موجود کالمعدوم) (وشیء کلاشیء) و (وجود شبیه بالعدم) قوللرینه نظرا تشبیه اولمق اوزره قائل
اولدیغمز جهتله مطلقا ظاهر ایله عمل اولنمق مراد ایدیلور ایسه اعتبار تشبیهده برباس یوقدر
واشبو کلام شیخك صورت سقوطی زیرا امثال مذکورده وجه شبه نفی وجود اعتبار اولنسه
کلام شیخ بجادر لکن مصنفك بیانی وجهیله وجه تشبیه (عراعن الفائده) اعتبار اولنمسیله عدمده اولان
اشبو عراعن الفائده معناسنك وجود ایچون اثباتی مراد اولنه رق بو صورتده تشبیه اولور
ومثال ثانی رجل شجاعی اسده تشبیهده وجه شبه اولان جرأتدر (جرأت) جرعت وزننده
شجاعت معناسنه اولوب مدایله جرء الرجل جرئتا دخی دینلور جرأتی شجاعت اوزرینه ترجیح
واختیار ایتمسی زیرا تفسیر حکما اوزره شجاعت ذوات انفس انسانیه یه خاص اولوب شجاعتده
عن رویة صدور شرطدر بو جهتله اسده شجاعت موجود اولمیه رق شجاعتده رجل شجاع
ایله اشتراکی ممتنعدر لکن جرأت اعم اوله رق انسان وغیریده بولنور بو مثالده طرفین حسیدر
وثالث علمی نوره تشبیهده اولان هدایتدر (هدایت) موصل مطلوب اولان دلالت معناسنه در
لکن هدایتی بو مفهوم ایله تفسیر مذهب اعتزال اولوب شارح مرحوم سکاکی یه اتباع ایلمشدر
وهمده علمك نوره بونلردن هر بریسی برشیئه موصل اولمقده تشبیهنه انسب اولانده بومعنادر بو مثالده
مشبه اولان علم عقلی ومشبه به اولان نور حسیدر امدی نور ایله مطلوب اولنان شیء ادراك اولنوب
واشیانك بینی فصل وتمییز ایتدیکی کبی علم ایله دخی حقه واصل اولنوب حق ایله باطل بینی فصل
وتمییز اولنور ورابع عطری شخص کریمك خلقنه تشبیهده اولان استطابه نفس اولوب نفسك
طیب عد ایلمسندن عبارتدر مشبه عطر محسوس ومشبه به خلق معقولدر وکلام مصنفده لف
ونشر اولدیغی معلومدر که وجه شبهلرك ترتیبی اوزره مواقعی ایبان اولنمشدر وذکر اولنان
امثله دن عراعن الفائده واستطابه نفس کبی بعضیلرنده شائبه ترکیب اولوب حالبوکه واحد عقلی ایچون
مثال اولملریله تسامحه محمولدر زیرا مضاف الیه هر نقدر خارج ایسه ده مضافده اضافه داخله در
لکن وجه شبه امور متعدده دن هیئت منتزعه اولماسیله واحد عد اولنمشدر ومفتاح وایضاحده
علم ایله ادراکك جهتینی اولمقده علمك حیاته تشبیهی طرفینی عقلی اولان وجه شبه عقلی امثله سی
عدادنده ایراد اولنمسیله بونك بیانی شو وجهله درکه علم ایله مراد کندی سبیله ادراکات
جزئیه اوزره مقتدر اولنان ملکه اولوب حیات ایسه شرط ادراکدر وسبب ایله شرط ادراکه
طرفین اولمقده مشترکلردر وبعضیلرك علم ایله مراد عقلدر دیدکلری بوکا قریبدر زیرا ملکه
آلت ادراك اولدیغی کبی علم دخی آلت ادراکدر واکر علم ایله حیات بیننده کندولریله انتفاع اولنمسی
وجه تشبیه قلنسه بنه صواب اولور نته کیم جهل ایله موت بیننده عدم انتفاع وجه تشبیه قلنور
قال رحمه الله تعالی (والمرکب الحسی) اقسام وجه شبهدن مرکب حسینك ایراد امثله سنه شروع ایدر

سیراولمیه که مرکب حسی اولان وجه تشبیه مشبه ومشبه بهك حسیت وعقلیتی اعتباریله
قابل انقسام اولمیوب حسینك طرفینی البته حسینك غیری اولمدیغی بیان سابقدن معلوم اولمشدر
لکن طرفینی مفرد ویاخود مرکب ویاخود احدهما مفرد وآخر مرکب اولمق اعتباریله کسب انقسام
ایدر اکر سؤال اولنورسه که بو مقامده طرفینك افراد وترکیبنك معناسی نه دن عبارتدر و مصنفك بو تقسیمی
وجه شبه مرکبه تخصیصله واحده اجرا ایتمامسنك سببی ندر جوابنده دیرزکه مشبه
ویامشبه بهك ترکیبله مراد اجزاء مختلفه دن مرکبه اولان حقیقت دکلدر زیرا علم ضروری ایله
معلومدرکه (زید کالاسد) قولمزده طرفین مفرد اولوب مرکب دکلدر حالبوکه نوع وشخص
اجزاء مختلفه سندن مرکبدرلر کذلك وجه شبهده دخی بویله اولوب زید کعمرو فی الانسانیة قولمزده
وجه شبه اولان انسانیت واحد اولوب واحد منزله سنده منزل اولدیغی بالضرور معلومدر
حالبوکه حیوانیت وناطقیت اجزاء مختلفه سندن مرکبدر بلکه ترکیب ایله مراد اشیاء عدیده
مختلفه یه ویاخود شیء واحد ایچون اولان اوصاف عدیده یه قصد ونظر ایدرك بوندن بر هیئت
نزعیله او هیئتی مشبه ویامشبه به ویاخود وجه شبه قلمقدر واشیاء عدیده یه نظر طرف مرکب
اولدیغی صورتده وشیء واحد ایچون اولان اوصاف عدیده یه نظر طرف مفرد اولدیغی تقدیرده اولور
وترکیبدن مراد بو معنی اولدیغنه بناء صاحب مفتاحی کورر سونکه مرکبی مرکبه تشبیهده مشبه ایله
مشبه بهدن هر برلری هیئت منتزعه در دیو تصریح ایدر انشاءالله تعالی قریبا ذکر اولنسه کرکدر
وترکیبك بو معنایه محمول ایدوکی معلوم اولمسیله مصنفك اشبو تقسیمی وجه شبه مرکبه تخصیصنك
سببی دخی معلوم اولور زیرا مرکبك ذکر اولنان معنایه محمول اولمسنه قیاسا وجه تشبیه
واحدك معناسی تحقق تشبیهده مدخللری اوله جق اشیای عدیده دن منتزع اولمامقدن عبارت
اولوب بو صورتده وجه تشبیه واحدك طرفینی مرکب اولمز زیرا بو معناجه یعنی متعددینه
قصد ونظر اولنه رق بونلردن هیئتین انتزاعیله بعده اشبو هیئتینك کندیلرینه عام وشامل اولان
رهیئتده اشتراکی قصد اولنمق معناسنجه طرفینك ترکبی انجق وجه شبه مرکب اولدیغی
حینده تحقق ایدر بناء علیه وجه شبه مفردك طرفینی مرکب اولمق صورتیله تقسیم صلاحیتی اولمیه رق
مصنفك اشبو تقسیمی وجه شبه مرکبه تخصیصنی الجا ایدن سبب معلوم اولور وبو تحقیق ایله
یعنی کرك طرفین وکرك وجه شبهده مرکبك معناسی هیئت منتزعه اولمسندن عبارت اولوب
بو خصوصده اجزاء مختلفه دن ملتئمه اولان حقیقت اولمدیغی معلوم اولمسیله صاحب مفتاحك وجه شبه
یا امر واحد ویاخود غیر واحد اولور وغیر واحد یا حکم واحده اولور زیرا یا حقیقت ملتئمه ویاخود
مجموعندن هیئت واحده قصد اولنان اوصاف اوله رق حکم واحده اولان غیر واحد بو ایکی
صورتدن خالی اولمزو یاخود غیر واحد حکم واحده اولمیوب یعنی متعدد اولور وبو حکم
واحده اولانی ترکیب حقیقی واعتباری یه تعمیم ایتمسی محل نظردر وحاصلی مثلا حیوانیت وناطقیتدن
ملتئمه اولان انسانیت امثالی حقیقت ملتئمه واحده داخل اولوب وجه شبه مرکبدن برقسم
دکلدر وبو بحثك وعد اتیانی سبقت ایتمسیله ایضاحی التزام اولنمشدر قال رحمه الله تعالی
(فیما طرفاه مفردان کما فی قوله (وقد لاح فی الصبح الثریا کما تری * کعنقود ملاحیة حین نورا)
امدی طرفینی مفرد اولان تشبیهده مرکب حسی یه مثال احیحة بن الجلاج ویاخود قیس بن الاسلتك
اشبو وقد لاح فی الصبح الی آخره بیتنده کی وجه شبه کبیدر که (ثریا) مشبه و (عنقود) مشبه به
اوله رق ایکیسی دخی مفرد و وجه شبه ذکر اولنه جغی وجهله مرکب حسیدر (لاح) ظهر
معناسنه اولوب (ثریا) اولکر تعبیر اولنور التی یلدزدر که ایکیشر ایکیشر بری بری مقابلنده
واقع اولمشدر (کما تری) قولنده اولان کاف تشبیه ایچون اولمیوب مجرد تقیید ایچون
اوله رق مراد ثریانك عنقوده مشابهتله اتصافی امر جلی وغیر خفی اولدیغی اثباتدن عبارت بولندیغی
اختیار اولنمش ایسه ده سیلکوتی مرحوم (قد لاح) جمله سنك مضمونی تری جمله سنك مضمونه

تشبیه اولوب وبوجارك متعلق اولمدیغنی شیخ رضی تصریح ایلدیکی ومعنی (الثریا الشبیهة
بالعنقود لاح فی الصبح کانَّاره) دیمك ایدوکی اتیان وبونك ایچون ایراد اولنان وجوه سائره
محض تکلف اولدیغنی بیان ایلمشدر (العنقود) اوزم سالقیمی اولوب (ملاحی) ضم میم ایله
اوزونجه دانه لی بیاض براوزمدر وبعض کره بو بیتده اولدیغی کبی تشدید لام ایله دخی ایراد
اولنمشدر (حین نوارا) قولی نورنی فتح وکشاد ایتدیکی یعنی چیچکنی اچدیغی وقتده دیمکدر
اشجارك طلوع ازهارندن حکایه ده (نورت الشجرة وانارت) دینلور (نور) فتح ایله زهر
یعنی چیچك معناسنه در مفهوم بیت ملاحیه تعبیر اولنور اوزمك چیچك موسمنده اولان عنقودنه شبیه
اولان نجم ثریا وقت صباحده مشهودك اولدیغی وجهله لایح وظاهر اولدی دیمکدر که حاصلی کوکب
ثریانی عنقود عنبه تشبیهدر مصنف رحمه الله تعالی بیت مذکورده وجه شبه اولوب (کما فی قوله)
قولنده اولان (ما) لفظیله تعبیر ایلدیکی شیئی معرض تقریرده بیورررلر که (من الهیئة الحاصلة
من تقارن الصور البیض المستدیرة الصغار المقادیر فی المرأی علی الکیفیة المخصوصة الی المقدار
المخصوص) یعنی بیت مذکورده وجه شبه برهیئتدن عبارتدر که بو هیئت بیاض ومستدیر
وکورونشده صغار المقادیر اولان صورتلرك طول وعرضدن مقدار مخصوصه منضم اوله رق
کیفیت مخصوصه اوزره بولندیغی حالده یکدیکرنه مقارن اولملرندن حاصله در کیفیتدن مراد
صور مذکوره نك نه یکدیکر بنه منضم وملاصق اولمق درجه ده شدت اجتماع ایله مجتمعه ونه ده
شدت افتراق ایله مفترقه اولمیوب بلکه صور مذکوره ایچون کواکب مذکوره بیننده رأی العین
موجود ومشاهد اولدیغی وجهله نسبت قریبه اوزره تقارن وتباعددن حاصله اولان کیفیت
مخصوصه در وشیخ عبد القاهر اشبو تفسیر کیفیتی مقدار ایچون قیلوب یعنی قرب وبعدده
اولان مقداری بو مفهوم ایله تفسیر ایلمشدر وصاحب مفتاح مصنف کبی کیفیت ومقداردن
ایکیسنی دخی جمع وایراد ایدوب کأن مقدار مخصوص ایله ثریا وعنقوددن هر برینك مجموع
مقدارنی یعنی بونلر ایچون اولان طول وعرض مخصوصلری وهیئتله تفسیر مذکور ایله مفسر اولان
هیئت مخصوصه یی مراد ایلمشدر وکیفیتله شکل مخصوص اراده سی دخی محتملدر زیرا شکل
کیفیاتندر بو صورتده مقداردن ذکر ایتدیکز وجهله شیخك مراد ایلدیکی معنای تقارب اراده اولنور
وحاصل کلام بو تشبیهده شاعر مرقوم اشیاء عدیده یه نظر وبو اشیادن حاصل اولان هیئتی
قصد ایلمشدر که بو هیئت وجه شبهدر وبو بیتده طرفین تشبیه مفرددر دینلمسی زیرا مشبه نفس
ثریا ومشبه به حین تفتح نورنده عنقود اولوب وهرنقدر عنقود وقت انفتاح نورنده اولمقله
مقید ایسه ده قریباً ذکر اولنه جغی اوزره مفرد بعضاً مقید اوله رق وبو قید ترکیبی اقتضا
ایتمیه جکنه مبنیدر قال رحمه الله تعالی (وفیما طرفاه مرکبان کما فی قول بشار (کأن مثار النقع فوق رؤسنا
* واسیافنا لیل تهاوی کواکبه) وطرفینی مرکب اولان تشبیهده مرکب حسی بشار نام شاعرك
(کأن مثار النقع الی آخره) بیتنده اولان وجه شبه امثالیدر (نقع) غبار معناسنه اولوب مثارك نقعه اضافه سی
صفتك موصوفه اضافه سی قبیلندن اوله رق نقع مثار یعنی غبار مرتفع دیمکدر (تهاوی) لفظی
تساقط معناسنه اولان تهاویدن فعل مضارع اوله رق اصلی تتهاوی اولوب احد تائین حذف
اولنمشدر مراد بعضینك بعضیسی اثر وعقبنده نزول وسقوطنی افاده در وظاهره مسند اولمسی
جهتله ماضی تغیر مؤنث قیلنلر مقصود شاعر اولوب اثناء شرح بیتده کسب اطلاع اولنه جق
لطائفدن بك چوقلرینی اخلال ایلمشدر زیرا صیغهٔ مضارع استمرار تجددی یه دال اولوب استمرار
تهاوی ایسه علواً وسفلاً ویمیناً ویساراً جهات کثیره یه تساقط وتداخل وتصادم وتلاقی یی اشعار
ایدرك تفصیل اولنه جق معانی یی کافلدر لکن صیغهٔ ماضی تساقطك زمان ماضیده
وقوعنه دلالت ایدرك تساقطك جهات کثیره ده اولدیغنی مشعر اولمامسیله لطائف مذکوره یی
اخلال ایدر مفهوم بیت سیوف مسلوله مزه مقارن اوله رق رؤسمز اوزرنده بولنان غبار مرتفع

یکدیکری اثرنده کواکبی نزول وسقوط اوزره اولان لیله شبیهدر دیمك اولور مصنف رحمه الله
تعالی (کما فی قوله) کلامنده اولان ما ایله تعبیر ایلدیکی بیت مذکورده واقع وجه شبهی بیان ایله
بیورررلر که (من الهیئة الحاصلة من هوی اجرام مشرقة مستطیلة متناسبة المقدار متفرقة
فی جوانب شیء مظلم) (هوی) فتح ها وکسر واو وتشدید یا ایله نزول وسقوط واما ضم ایله صعود
معناسنه در یعنی بیت مذکورده وجه شبه اطراف شیء مظلمده متفرقه ومقداری متناسبه اولان
اجرام منیرهٔ مستطیله نك سقوط ونزولندن حاصله اولان هیئت اولوب اشبو وجه تشبیه
مشهود اولدیغی اوزره مرکب اولدیغی مثللو طرفین دخی مرکبدر نته کیم شیخ اسرار بلاغتده
بو وجهله مروارید نفایس بیانی تعلیق کردن تحقیق بیورمشدر که بو بیتده مقصود
شاعر سیوفه مقارن اولدیغی حالده نقع مثاری کواکبی متهاوی ومتساقط اولان لیله تشبیه
اولوب یوخسه برطرفدن نقعی لیله وبرطرفدن سیوفی کواکبه تشبیه دکلدر وبوندن ایچون
(اسیافنا) لفظی هرنقدر مفعول معه اوله رق عاملی (کأن) لفظندن مستفاد اولان معنای تشبیه ایسه ده
لفظ مثاره قید ومقارن اولدیغندن ضمن مثارده اولان (اثاره) مصدر یچون صله حکمنده اولمسیله
حکم ایتمك واجب اولمشدر تا که تشبیه تفرقده واقع اولویده (کأن مثار النقع لیل وکأن السیوف
کواکب) قولی حکمنده در دیو توهم اولنمیه یعنی نقع وسیوفدن هر بررلری لیل وکواکبدن
هر بریسنه ایری ایری تشبیهه حمل ایدلمیه والفظ اسیافك منصوب اولمسی تقدیر اتصاله یعنی
مصدرا یچون حکم صله ده اولمسنه مانع دکلدر زیرا اسیافده اولان واو مع معناسنه اولوب
(لو ترکت الناقة وفصیلها لرضعتها) یعنی اکرناقه فصیلیله برابرترك اولنسه البته ناقه یی امر قوللرینك
نظیریدر کورمز میسنکه بو کلامی جملتنه حمل ایله (لو ترکت الناقة ولو ترك فصیلها) دینلمك صحیح
اولمز الحاصل لفظ اسیافك نصبی کأن نك اسمی اوزره معطوف اولمق اعتباریله دکلدر که حتی
تشبیه مستقل اولسون بلکه نصبی مفعول معه اولمسی اعتباریله در زیرا سیوف نقعك مصاحبیدر
واسیافنا لفظنك مصدر ایچون حکم صله ده اولدیغنه (تهاوی کواکبه) قولی جمله اولوب
لیله صفت واقع اولمسی تنبیه ایدر شویله که کواکب ایله تبعیت طریقیله مذکور اولوب اکرشانده
مستبد ومنفرد اوله رق مستقلا تشبیه سیوف ایچون ایراد اولنمش اولسیدی شاعرك (لیل تهاوی کواکبه)
(مجلنده) (لیل وکواکب) دیمسی یعنی ایجاب وصفیت اولان طریق تبعیتله ایراد ایتمامسی
لازم کلوردی امدی شاعر بشار اثنای عجاجه وغبارده اولان سیوفك لمعانی لیل مظلمده اولان
کواکب کبی اولدیغنی ارائه وابرازایله قصر ایتمیوب بلکه اغماد واغلافدن سل وتشهیر اولندقلری
حالده سیوفك اعتلا وارتساب ومجیئ وذهابی هیئتندن تعبیر ایلمشدر وبو اعتبارات زائده فضل تشبیهی
ارتر مشدر وبو زیاده نك نفسده وقوعی انجق جهت واحده دن اکثره یعنی جهات عدیده یه
نظر ایله اولور شویله که حربك حال شدت واحتدامنده وضرب اعناق مخالفین ایچون اختلاف
ایادی مبارزین ایله هر شخص محاربك برصنعت وبرصورتله شمشیر بازلغنده سیوف ایچون اضطرابات
شدیده وحرکات سریعه اولوب وبو حرکات ایچون دخی جهات مختلفه واعوجاج واستقامت
وارتفاع وانخفاض بیننده منقسمه اولان احوال عجیبه واردر یعنی کاه معوج وکاه مستقیم
وکاه مرتفع وکاه متنزل اوله رق حرکه ایدوب بومیانده کسب انقسام ایدر زیرا بو امورك
اختلافی سببیله سیوف اصحاب رزم بربرینه تلاقی وبعضیسی بعضیسنه تداخل وتصادم ایلر وبوندنصکره
اشکال سیوفك مستطیله اولدیغی دخی معلومدر اشته شاعر بودقایقه (تهاوی) لفظ واحدیله
تنبیه ایلمشدر زیرا کواکب تهاوی وتساقط ایلدیکی حینده جهات حرکاتی مختلفه اولوب
وکواکب ایچون تهاویلرنده تدافع وتداخل بولنور وتهاوی سببیله اشکاللری مستطیله اولور
واما کواکب مکانلرندن زائل اولمدقلری حالده صورت استداره ده بولندقلری مشهوددر
اشته کلام شیخ بوندن عبارتدر ومرور ایتدیکی اوزره شیخك (اسیافنا) لفظی مصدر ایچون

حكم صله ده در قولنك معناسى لفظ مذكور (مشارالنفع) اوزره معطوف اولميوب بلكه
واوسع معناسنه اولديغى جهتله معناى اشاره كندى‌يه متعلق اولان شيدندر ديمك اوله‌رق
تعلقدن مراد مقارنت ومصاحبت صورتيله اولان تعلقدر وبوكلام (زيدضارب عمروا و بكرا)
قولنده بكرا ضرب ايچون حكم صله ده‌در ديدكلرى كبيدر كه مرادضربك زيد بكره متعلق
ومنسحب اولديغى افاده‌دن عبارت اولوب يوخسه شارح علامه نك توهمى كبى (مشار)
مصدر معناسنده ديمك دكلدر يعنى مشار لفظى مصدر ميمى واسم مفعول اولمقلغه محتمل ايسه‌ده
مصدرك ايله تشبيهنده اولان وضوح فسادندناشى اسم مفعول اولديغى مجزومدر الحاصل
شاعرمرقوم سنابك خيولدن كسب ارتفاع ايله مفارق جيوشى احاطه ايدن غبار وبوميانده
سيوف متلامعه نك حال واشكال وحركات واضطراباتنه نظرايدرك بوندن برهيئت انتزاع ايله
كذلك اثناى ظلمات ليلده تساقط ايدن كواكبك اشكال وحركاتندن ديكربرهيئت استنباط
ايدوب هيئت اولى‌بى ثانيه‌يه تشبيه ايلمش اولمسيله ايكى طرف دخى مركبدر وذكراولنان
وجه شبه اشبوهيئتينى جامعدر زيراكواكب متساقطه مقدارلرى بربرينه قريب ومتناسب
واجرالرى مستطيله وذاتامتلامعه اوله‌رق جوانب ليل مظلمده واقع اولدقلرى مثلااثناى معركه ده
سيوف مبارزين اغماد واغلافدن سل وتشهير اولنه‌رق رؤس جنودده مانند ظلمات كسب
ارتفاع واحاطه ايدن غبار جوانبنده مقاديرى متناسبه ومتقاربه ولامعه ومستطيله اوله‌رق
وقوعى معلومدر هذامايسرلى فى ايضاح المقام قال رحمه الله تعالى (وقدیا طرفاه مختلفان كمامر
فى تشبيه الشقيق) وطرفينى مختلف اولوب يعنى احد طرفين مفرد وآخرى مركب اولان
تشبيهده مركب حسى مروراولندى (وكأن محمرالشقيق اذاتصوب اوتصعد ٭ اعلام ياقوت
نشرت على رماح من زبرجد) بيتنده شقايقك رماح زبرجد اوزره نشر اولنان اعلام ياقوتيه‌يه
تشبيهنده اولان وجه شبه كبيدركه اجرام خضر مستطيله ومخروطه اوزره اجرام حمر مبسوطه‌نك
نشرندن حاصله اولان هيئتدن عبارتدر امدى مشبه يعنى شقيق مفرد ومشبه‌به مركبدر
وبالعكس مشبه مركب ومشبه‌به مفرداولمسى قريباتشبيه المركب بالمفرد بحثنده ايراد ايده‌جكى
(تريانهاراشمسه‌اقدشابه ٭ زهرالربى فكأنماهومقمر) بيتنده محال مرتفعه ده اولان شكوفه‌لر
كنديه كسب اختلاط ايدن نهارذى شمس ليل ذى قمره يعنى شب مهتابه تشبيهنده كلور
وبونك ايچون باعتبار الطرفين تقسيم تشبيهده تحقيقات مزيده واردر قال رحمه الله تعالى
(ومن بديع المركب الحسى مايجئ فى الهيأت التى يقع عليها الحركة ويكون على وجهين احدهما
ان يقرن بالحركة غيرهامن اوصاف الجسم كالشكل واللون كما فى قوله (والشمس كالمرآت فى كف الاشل)
ومركب حسينك بديع وغريبندن برنوعى وجه تشبيهك برهيئتلرده مجيئيدركه اوزرينه حركه
واقع اوله يعنى وجه شبه استداره واستقامت وسرعت وبطوء واتصال وانقطاعدن حركه‌نك
واقع اولديغى هيئت اولوب وهيئت مذكوره‌ده تركيب اعتبار اولنه الحاصل وجه شبه نفس
هيئت اولوب (فى الهيأت) قوليندن مستفاد اولان ظرفيت جزئك كلى‌يه ظرفيتى قبيلندندر هيئتله
مراد صفت اولوب وحركه‌نك هيئت مذكوره اوزره وقوعندن مقصود حركه‌نك او هيئت
مخصوصه اوزرينه اولمقلغيدرنته كيم شارحك هيئتى استداره واستقامت وغيريسيله بيانى
بومعنايى افضاح ايدركه مراد حركه‌نك استداره واستقامت وسرعت وبطوء واتصال
وانقطاعيدر يوخسه حركه‌نك هيئت مذكوره اوزره وقوعندن مرادجزئك كل ايله وقوعى كبى
حركه‌نك هيئتله وجودى وكذلك استداره واستقامتله مقصود جسمك استداره واستقامتى دكلدر
زيرابوصورته حمل اولنسه اشبوبديع مركب حسى ايچون اولان وجه ثانى‌يه يعنى حركه‌نك
اوصافدن تجردنه شامل اولميوب وهيئت مذكوره‌ده تركيب اعتبار اولنميله قولى دخى مستدرك اولور
اعتبار تركيبدن مراد هيئت مذكوره‌نك حركه ايله حركه‌نك غيرى اوصاف جسمدن

وياخود حركات مختلفه‌دن مركب اولمسيدركه حتى وجه شبه مركب اوله اشته مصنفك ويكون
على وجهين قولى بونى مبين اولوب يعنى هيئت مذكوره اوزره كلان وجه تشبيه ايكى اسلوب
اوزره اوله‌رق اول حركه‌يه اوصاف جسمدن شكل ولون كبى حركه‌نك غيرى بروصف مقارن
اولمقدركه بونكله تركيب تحقق ايلر وبومقامده مصنف شيخك اسرار بلاغتده اولان كلامنى
تفسير ايتمشدركه عبارهٔ شيخ (اعلم انه ممايزداد به التشبيه دقة وسحرا ان يجئ فى الهيأت التى
تقع عليها الحركات والهيئة المقصودة فى التشبيه على وجهين احدهما ان تقرن بغيرهامن الاوصاف
والثانى ان تجرد هيئة الحركة لايراد غيرها) قولندن عبارت اولوب يعنى خفى اولمسونكه
تشبيهك تزايد دقت وقلبده تأثير ومكانتى موجب اولان احوالدن بريسى تشبيهك برهيأتده
مجيئيدركه اوهيئتلر اوزرينه حركات واهتزاز واقع اوله وبووجهله تشبيهده مقصود اولان
هيئت ايكى وجه اوزره اولوب اول هيئتك ديكر اوصافه مقارنتى وثانى هيئت حركه‌نك اوصاف
سائره ايرادندن تجردواغناسيدر اشبوكلام شيخ افادهٔ مقصودده كلام مصنفدن واضح وكلام
مصنفده امارات اضطراب لايخدر واسلوب اولدن وجه تشبيه ابن المعتز وياخود ابو النجمك
(والشمس كالمرآة فى كف الاشل) قولنده اولان وجه شبه كبيدر (اشل) صفت مشبهه اولوب
ضعف قوادن يدانسانه عارض اولان رعشه‌در (مفهوم مصراع شمسى يد مرتعشه‌ده
اولان آيينه‌يه تشبيهدر مصنف رحمه الله تعالى (بونده اولان وجه تشبيهى بيان ايله بيورركه
(من الهيئة الحاصلة من الاستدارة مع الاشراق والحركة السريعة المتصلة مع تموج الاشراق
حتى يرى الشعاع كانه يهم بان ينبسط حتى يفيض من جوانب الدائرة ثم يبدوله فيرجع الى الانقباض)
يعنى مصراع مذكورده وجه شبه جسمك مع الاشراق استداره سندن وكأن شعاع
اطراف وجوانب دائره‌دن فيضان ايده‌جك درجه‌ده انبساط وكشايش هم وقصد ايدوب بعده بورأيدن
ندامتله جهت انقباضه رجعت ايتمسى مشاهده اولنور صورتنده اشراقك اضطراب وتموجيله
برابر جسمك حركهٔ سريعهٔ متصله سندن حاصل اولان هيئتدن الحاصل اشبوهيئت جسمك
استداره وبلافاصله حركهٔ سريعه سندن واشبوحركهٔ سريعه سببيله شعاعك اضطراب وهيجان
وقبض وفيضانته مقارن اولان اشراق ولمعانندن كسب تركب واجتماع ايدر زيرا انسان جرم
شمسى ادراك ايچون حدتله نظرايلسه شمسى ذكراولنان هيئتى ادا ايده‌جك صورتده بوله جغى
مثلا مرآت دخى يدمرتعشه‌ده اولديغى حالده بوهيئتى ارائه ايدر حاصلى قرص شمسه دقتله
باقلسه شكلى مدوراولوب كندوسنده برحركهٔ سريعه ومتصله وشعاعنده انقباض وانبساط
متواليه مشاهده اولنه جغى ويدمرتعشه‌ده اولان مرآت مجلاده دخى بوهيئتك وجودى
انكاراولنميه جغى جهتله هيئت مذكوره طرفينده حاصله‌در امدى بووجه شبهده حركه‌يه اوصاف
شمس ومرآتدن استداره واشراق متموج دخى منضم اولمشدر قال رحمه الله تعالى (والثانى
ان تجرد عن غيرها فهناك ايضا لابدمن اختلاط حركات الى جهات مختلفة له فحركة
الرحى والسهم لاتركيب فيهما بخلاف حركة المصحف فى قوله (وكأن البرق مصحف قار ٭
فانطباقا مرة وانفتاحا) وبديع مركب حسيدن وجه ثانى حركه‌نك اوصاف سائره‌دن تجرد
وانفراديدر يعنى اوصاف جسمدن برشى منضم اولميه‌رق وجه شبه يالكز حركه‌دن حاصله
اولان هيئت اولمسيدر ووجه اولده حصول تركيب ايچون حركه‌نك اوصاف سائره‌يه مقارنتى
معتبر اولديغى كبى اشبو اسلوب ثانيده دخى جسمك جهات مختلفه‌سنه حركات كثيره‌سنك
اختلاط ايلمسى يعنى مثلا بعض اجزاسى يمينه وبعضيسى شماله وبعضيسى جانب علوه
وبعضيسى طرف سفله متحرك اولمسى لازمدر تاكه بواختلاط حركات سببيله تركيب حاصل اوله
والاوجه شبه يالكز حركه‌دن عبارت اوله‌رق مفرد اولوب مركب اولمز بوجهتدن ناشى آسياب
وسهامده اولان حركه‌ده تركيب غيرموجوددر زيرا بومثاللرده اولان حركه جهت واحده‌يه

اولەرق متحد در لكن ابن معتزك (وكأن البرق الخ) بيتنده اولان حركۂ مصحف بونك خلافنده
اولەرق افراد ممثل لهـدندر (قار) اصلی قاریٔ اولوب همزەسی يايه قلب اولنـد قدنصكره
حذف اولنمشـدر (انطباقا وانفتاحا) قوللری اضمار فعل ايله منصوب اولوب (فينطبق
انطباقا مرة وينفتح انفتاحا اخری) تقـديرندەدر مفهوم بيت كأن برق سحاب مصحف تالی
كبی بعض كره قپانوب وبعض كره اچيلور ديمكدر وجه شبه حركات مختلطەدن حاصله
اولان هيئتدر زيرا مصحف حالتين انفتاح وانطباقده جهتينەحركه ايدوب هربرحالتده
برجهته حركت ايلر شويله كه مثلا حركۂ انفتاح وسطدن طرفه وحركۂ انطباق طرفدن
وسـطه اعتبار اولنسـه هربر حالتده برجهته حركه موجوداولور واكر حالت انفتاح
وانقباضده يمين وشماله حركەسی اعتبار اولنورسه هربرحالتده جهتينه حركه تحقق ايدر واكر
بواعتبار ايله برابر علودن سفله وسفلدن علوه حركەسی اعتبار اولنسه هربرحالتده جهات
ثلثەيه حركت ايتمش اولور كذلك خلال سحابدن برق ظاهر واطرافه منتشر اولوب ومتعاقبا
انضمام اجزاسيله ابصاردن زائل ومضمحل اولمسی صورت انفتاح وانطباقده اولەرق بوندەدخی
حركات مذكوره بولنور شيخ ديمشدركه جسمك هيأت وحركاتندن هربر هيئتكه حركەسی
جهت واحدەيه اولەيه عزيز ونادر اولمق شانندندر وابعاض واجزای جسمك كندوسنه تحرك
توجه ايلديكی جهاتده تفاوت هرنمقدار اشداولورسـه هيئت متحركده تركيب اكثر وتشـبيه
اصلح والطف واعز واندر اولور وشاعرك (حفت بسرو كالقيان تلحفت * خضر الحرير علی
قوام معتدل * فكأنها والريح جاء يميلها * تبغی التعانق ثم يمنعها الخجل) قولی دخی بالكز
حركەدن عبارت اولان اشبو وجه ثانينك لطيف ودقيقندندر (حفت) احيطت معناسـنه
اولوب ضمير رياضه راجعدر (سرو) سروی دنيلان شجر معروف اولەرق واحدەسنده سروه
دنيلور (قيـان) قينەنك جمعی اولوب جواری معناسنه دركه مغنيه اولوب اولمامقـدن
اعمدر (تلحفت) تلبست و تغطت معناسنەدر (خضر الحرير) نزع خافضله منصوب اولوب
حـذف وايصال طريقيـله (تلحفت) فعلنـه متعلق اولەرق (تلحفت بخضر من الحرير)
سبكندە در (علی قوام) تلحفت ضميرندن موضع حالده اولوب (قوام رجل) فتح قاف ايله قامت
وحسـن طوليدر (معتدل) فتح دال ايله مصدر ميمی اولوب مبالغة قوام ايچون وصف
اولمشـدر كسر دال ايلەده مضبوطدر ريح هرنقدر مؤنث سماعی ايسەده (هواء هاب)
امثـالی مذكر ايله مأول اولمق اوزره جاء ضميرنه مرجعـدر (فكأنها) لفظنده اولان (فا)
تعقيب وترتيب ايچون اولوب سروك قيانه حصول تشبيهنی تعقيب ايدن تشبيه ثانيدن تيقظ
وتنبهی مفيـد در و (يميلها) جاء ضميرندن حال وياخود تضمين معنای صيرورتله جاءايچون
خبردر (تبغی) تطلب معناسنەدر (خجل) فتح جيم ايله مصدر اولوب اماكسر ايله صفت
مشـبهه اولەرق مقامه غير مناسـب ومراد استحيادن عارض اولان دهشتدر مفهوم بيت
صدد مدحنده اولديغی رياض قامت بااعتدال اوزره حريردن لباس خضرا تلبس ايدن جواریٔ
حسنايه شبيهه اشجار سروايله محاط اولەرق هبوب رياح ايله بعضيسی بعضيسنه ميل وتقارب
ايلدكلری حالده كأن صاحبيله معانقەيه طلب اولەرق بعدەادراك خجالتله ينه سريعا حال
اعتدال واسـتقامتنه رجوع ايدر ديمكدر وبونظمده اولان وجوه لطائفدن بريسی تفصيل
دقيق اوزره حركتنه رعايت ايلمشـدركه اول تقرب ومعانقەيه حركۂ تهيوئی وثانی اصل
افتراقه حركۂ رجوعيدر واشبو حركۂ ثانيەده اولان سرعت زائدەيی ادای لطيف ايله تأديه
ايلمشدر زيرا شجرۂ معتدلەنك اعتدالنه حال رجوعنده اولان حركەسی البته مكانی ترك
ايله اعتدالنـدن خروجی حالده اولان حركتندن اسرع اولديغی مثللو ادراك خجالتله
ارتداع ايدن كمسنه نك حركەسی قصد ونوده اولان حركتـدن اسرع اولور زيرا ازعاج

خوف دائما ازعاج رجادن اقوادر قال رحمه الله تعالی (وقد يقع التركيب فی هيئة السكون
كما فی قوله فی صفـة كلب * يقعی جلوس البـدوی المصطلی) وبعض كره تركيب هيئت
سـكونده واقع اولور يعنی برجسمك صورت مخصوصەده سـكوندن ناشی افراد اعضانك
هربرلرينه مخصوص اولان مواقع وصورتی اعتباريله تركب ايدن هيئت اولور نته كيم
ابو الطيبك بركلبك صفتنی بيانده ايراد ايلـديكی (يقعی جلوس البدوی المصطلی * باربع
مجدولة لم تجدل) بيتنده اولان وجه شـبه بوقبيلدندر (اقعاء كلب) كلبك بسط ذراعين
ايله اليتينی يعنی مقعدی اوزره جالس اولسيدر (بدوی) اهل باديه يعنی عربيدر (اصطلاء)
آتشده اسـتقدر (باربع) قولی (باربع قوائم) تقديرنده اولوب (قوائم) قائمەنك جمعی
اولەرق حيوان ذوی الاربعك اوك وارقه ايقلريدر (مجدولة) قولی محكمة الخلق يعنی قوائم
اربعی قوی ديمك اولوب جناب بارییه مسند اولان (جدل) فعلندن مأخوذدركه احكم
معناسنەدر وانسانه اسناد اولنان (جدل) فتل يعنی بوكمك معناسنه اولەرق بوندن مأخوذ
اولان مجدول مفتول معنـاسـنەدر (لم تجدل) اشـبو معنای ثانی‌يه اشارت اولوب مراد
قوائمنده اولان قوت خلقی اولەرق عارضی اولمديغنی بياندر واصل لغتده معنای مجدول مفتول
اولوب احكام خلق معناسنده استعمالی باكثرفتله احكام لازم كلمسيله مجازوياخود لغت طاريەدر
مفهوم بيت اشارت ايتديكی حيوانك قوائم قويۂ اربعيله اليتينی اوزره هيئت قعودنی آتشه
قارشو اوتوروب اسينان بدوينك هيئت جلوسنه تشبيهدر ومصنف رح بيت مذكورده
هيئت سكونده واقع اولان تركيبه اشارتله بيوركه (من الهيئة الحاصلة من موقع كل عضو منه
فی اقعائه) بيت مذكورده اولان تركيب كلبك وجه مشروح اوزرە اوتوروشنده هربرعضونك
موقعندن حاصله اولان هيئتدر زيرا حال اقعاده كلبك هربرعضوی ايچون برموقع خاص
اولوب ومجموع اعضا ايچون بوموقعلردن مؤلفه اولەرق برصورت مخصوصه واردر وبدوينك
وجه ارضده ايقاد اولنان نار ايلهٔ اصطلاسی عندنده صورت جلوسی دخی بويلەدر وهيئت
سكونده واقع تركيبه مبنی اولان تشبيهدن برمثال لطيف شاعرك صفت مصلوبده اولان (كأنه
عاشق قد مد صفحته * يوم الوداع الی توديع مرتحل * اوقائم من نعاس فيه لوثته * مواصل
لتمطيه من الكسل) قوليدر (كانه) ضميری مصلوبه راجعدر (صفحه) طرف وجانب اولوب
مراد مدرقبه يعنی بوينی اوزاتمسيدر مرتحلـدن مقصود حبيب مرتحلدر (نعاس)
مقدمۂ نوم اولان فتوردر زيرا نوم دماغك غشـالرندن قائم اولان بربخاردركه عينه وصولنده
باعث فتور اولەرق بعده قلبه واصـل اولمسيله برابر نائم اولور (لوثه) ضم ايله اسـترخا
وبطائتدر (مواصل) متصل ديمكدر لوثة قولی محل رفعده قائم ايچون صفت ومواصل
صفت بعد صفتـدر (التمطی) تمدد يعنی كرنمك معناسـندر مفهوم بيتين اولديغی اوزره
كندوسـنده اثر حيات اولميان مصلوبی حبيبی سفر بر راه فراق وهجران اولوب سر مرحلۂ
توديع جاننده واله وحيران وتارزلف يار ايله منصوروار بردار شاخسـار هموم واحزان اولان
عاشق مكروبه تشبيهده اولان لطافت بليغانه مسلم اصحاب اذعاندركه عاشـق صادقك بوحالت
قيامتنشـانده توديع روح روان ايله قالب مهجور الحيوة اولەجغی مستغنیٔ بياندر اشته بوبيتده
شاعر اخطل شخص مصلوبك هربراعضاسی كندی‌يه خاص اولان موقعنده ساكن ومستقر
اولمسـندن حصوله كلان هيئتی ديكر محله منهیٔ نقل وارتحال اولان حبيب لبيبك يوم وداعنده
كردن دراز مهمۂ توديع وتشييع اولان عاشـقه تشبيهد نصكره نوم خفيفدن قيام ايله متصل
كرينن متمطينك موقعنده سكون اعضاسندن حاصله اولان هيئته تشبيه ايدرك سبب تمطی
اولان كسل ولوثەيه دخی تعرض ايلمشدر حاصلی مقصود هيئت مصلوبی هيئت قائم متمطی‌يه
تشـبيه اولوب بوايكی هيئت ايسه مصلوب وقائم متمطينك اعضالرندن هربرلرينك موقعلرنده

سكونلرندن مركبه اوللريله تشبيه حسيدر ونعاس ايله لوثت وكسله تعرض مجرد هيأت
مذكوره‌يى تفصيل وسيبنى بياندن عبارت اولمسيله لوثت وكسل عقلى اولوب عقلى ايله حسيدن
مركب ايسه عقلى اولمسنه نظرا هيئت مذكوره‌نك عقلى اولمسى حقنده اولان مقاله مندفعدر
وبو تشبيهده شاعر مرقوم تمطى ولوثه وكسلدن عبارت اولان جهات ثلثه‌يه نظر ايدرك
بحسب التركيب والتفصيل تشبيه كسب دقت ولطافت ايلمشدر لكن مصلوبك يالكز تمطى يه
تشبيهى بونك خلافنده وغرابتدن آزاده اوله‌رق قريب التناولدر زيرا بوصورت امر جلى
وتفصيلدن خالى اولمسيله مصلوبى رؤيت ايدن كمسه‌نك حين رؤيتنده بومقدار مشابهت لايح
وظاهر اوله‌بيلور قال رحمه الله تعالى (والمركب العقلى كحرمان الانتفاع بابلغ نافع مع تحمل
التعب فى استصحابه فى قوله تعالى مثل الذين حملوا التورية ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل اسفارا)
ومركب عقلى نظم جليلده (مثل الذين حملوا التورية) الخ قول شريفنده اولان وجه شبه
امثالى اولوب بوده ابلغ نافع يعنى موجب مزيد نفع اولان برشيئك مقارنت واستصحابنده تحمل
مشاق واتعاب ايله برابر انتفاع واستفاده‌سندن محروم اولمقدن عبارتدر (اسفار) كسر سين
ايله جمع سفر اولوب كتاب معناسنه در مفهوم لطيف آرايش بخش صحايف تفاسير اولديغى اوزره
(حملوا التورية) علموها وكلفوا العمل بها (ثم لم يحملوها) لم يعملوا ولم ينتفعوا بها يعنى تورات
شريفك تعليميله مرزوق وعمل احكام منيفه‌سيله مكلف اولدقدن صكره انكله عامل ومنتفع
اولميانلر متحمل باركتب اوله‌رق مودوع صحايف بولنان منافع وفوائدنى ادراك وشعوردن
بى‌بهره ونصيب اولان حماركبيدرلر ديمك اولور امدى بونظم جليلده وجه شبه امور عديده‌دن
منتزعه اولان امر عقليدركه حماردن فعل مخصوص اولان حملنه ومحمولك شئ مخصوص
يعنى اوعيه وظروف علم اولان اسفار اولمسنه وحمارك درون اسفارده اولان شيلره جهلنه نظر
ورعايت اولنمشدر كذلك جانب مشبهده دخى بويله اولوب فقط جانب مشبهده اولان
عدم علم عدم عمللرينه مبنى تنزيليدر يعنى عدم عمللرى جهتله غير عالم منزله‌سنه تنزيل
اولنمشلردر قال رحمه الله تعالى (واعلم انه قد ينتزع من متعدد فيقع الخطأ لوجوب انتزاعه
من اكثر كما اذا انتزع من الشطر الاول من قوله * كما ابرقت قوما عطاشا غمامة * فلما رأوها
اقشعت وتجلت * لوجوب انتزاعه من الجميع فان المراد التشبيه باتصال ابتداء مطمع بانتهاء
موئس) واجب التنبيه مسائل بيانيه‌دندركه بعض كره وجه شبه متعدددن انتزاع اولنه‌رق
دها زياده‌دن لزوم اخذ انتزاعى جهتله خطا واقع اولور يعنى وجه‌شبه انتزاع اولنان متعدد
واجب الانتزاع اولان متعدددن اقل ونقصان اوله‌رق انتزاع وجه شبهده وقوع خطايى
موجب اولور مثلا شاعرك (كما ابرقت قوما الخ) قولنده وجه‌شبه يالكز شطر اولدن انتزاع
اولنسه كافى اولميه‌رق خطا ايدلمش اولور (برق) شرق وزننده شمشك معناسنه دركه
حقيقت شرعيه‌سى سوق سحابه مؤكل اولان ملكك سحابى شدتله ضرب وتحريكندن تكون
ايدوب لمعان ايليان آتشلر در حكميه‌سى ابخره يعنى غمامه‌نك شدتله تصادمندن حاصل اولان
شعلهٔ ناردر و (برق) مصدر اولوب شمشك چاقمق معناسنه‌در يقال (برق البرق برقا من الباب
الاول اذا بدا) و (ابراق) كسر همزه ايله برقه اصابت معناسنه اولوب يقال ابرق القوم اذا اصابهم
برق وقلج پارلاتمق معناسنه كلوب (يقال ابرق الرجل بسيفه اذا لمع به) وبو وجهيندن
هيچ بريسى بومقامده صحيح اولمز وسحاب برق پيدا ايتمك معناسى دخى مروى اوله‌رق يقال
(ابرقت السماء اذا صارت ذات برق واتت به) بومعنايه دخى مقام غير ملايمدر
واساسده ذكر اولنديغى اوزره مرأه نفسنى بركسه ايچون تزيين ايله عرض
ايتمك معناسنه دخى كلوب (تقول ابرقت لى فلانة اذا تحسنت لك وتعرضت)
و بومقامده اشبو معناى آخره محمول اولوب معنى (كما ابرقت الغمامة للقوم) يعنى سحاب كندوبى

قومه عرض وابراز ايتديكى كبى ديمك اوله‌رق (للقوم) لفظندن جار حذف و (ابرقت) فعلى قومه
ايصال اولنمشدر (اقشعت) تفرقت و (تجلت) انكشفت معنالرينه در مفهوم بيت حالت
مذكوره‌نك نظيرى سحاب نفسنى قوم عطاشه عرض وابرازيله انسجام مياه مطره ارائه
وجه استعداد ايدرك دلتشنكان محرورى اطماع ايتمسنى متعاقب اجزاسى متفرق ومنفصل ومنكشف
وزائل اولوب سوختكان تنورهٔ حرارتى دوچار يأس وناميدى ايلمسيدر امدى بوبيتده
وجه شبهى مفهوم مصراع اول اولان غمامه‌نك قوم عطاشه تعرضندن اخذ وانتزاع ايله
اكتفا ايتمك خطا اولوب مجموع بيتدن انتزاعى واجبدر زيرا مراد شاعر بوبيتك ماقبلنده
اولان ابياتده ذكر ايتمش اولديغى حالتى غمامه‌نك قوم عطاشه ظهوريله بعده متفرقه
ومنكشفه اولمسنه تشبيهدر واعتبار ايتديكى وجه‌شبه ابتداء مطمعك انتهاء موئسه
وبعبارة اخرى مقدمهٔ مطمعه‌نك نتيجهٔ موئسه‌يه اتصاليدر يعنى حصول آرزو اولنان برشيئك
ابتداى حالده حصولنه دال اولان امارات قويه ظاهر اولمشيكن زوال امارات ايله يأس وحرمانك
تعاقب ايلمسيدر زيرابيت مذكور برشيئه زياده‌سيله محتاج ومضطر اولان كمسه ايچون اوشيئك
امارهٔ حصول ووجودى ظاهر اولدقدنصكره كندوسنى افاته ايدوب كمال حسرت وزياده ترح
وملالنده قالمسنده ضرب مثلدر بوتحقيق ايله معلوم اولوركه مصنفك (باتصال) قولى بواسطه
اتصال تقديرنده اولوب مراد شاعر وجه تشبيه ومقصود مشترك فيه انتهاى موئسه
ابتداى مطمعك اتصالى اولديغى مبيندر امدى (باتصال) قولنده باء مشبه‌به‌ده داخل اولان با
دكلدر زيرابو معنى يعنى انتهاى موئسه ابتداى مطمعك اتصالى بين الطرفين مشترك اولوب
مشبه‌به غمامه‌نك ظهوريله بعده انكشاف وزواليدر بلكى باء مذكور (التشبيه بالوجه
العقلى اعم من التشبيه بالوجه الحسى) قوللرنده اولان بانك نظيريدر حاصلى باء سببيه اولوب
صله دكلدر اكر سؤال اولنورسه‌كه بوكلام (زيد يصفو ويكدر) امثالى متعدد قبيلندن اولوب
كندوسيله غرض بيان اجتماع اولان بعض تشبيهات مجتمعه‌نك تشبيه واحد اولمسنى يعنى
منزلهٔ واحده‌ده اولان تشبيه مركبدن اولمقلغنى اقتضا ايدر شويله‌كه بومقامده دخى احد جزئين
اوزره اقتصار اولنسه كلامده‌ن غرضى افاته وابطال ايلر زيرا غرض مخبرعنه اولان زيدك صفوت
وكدورت صفتيتى جمع ايدوب وبونلردن بريتك دائم اولمامسيله توصيف اوله‌رق (زيد كالماء
يصفو ويكدر) تقديرنده در حاصلى غرض متكلمك وجه تشبيه ايچون انتزاعنى اقتضا ايلديكى
شيلردن بعضيسنك تركيله نقصان انتزاعنك خطا اولمسى متعدد قبيلندن اولان بعض تشبيهات مجتمعه‌ده
دخى عينيله جارى اوله‌رق بوكبى تشبيهات مجتمعه‌نك دخى تشبيه مركب اولمسى لازم كلور
زيرا امثال مذكوره‌ده زيدك حال صفوتنى بشقه وحال كدورتنى بشقه اعتبار ايدرك على الانفراد
مابه‌تشبيه‌مزده صفتينى جمع ايله احدهمانك عدم دوام واستقرارى معناى مقصودنى مفيد
اولميه‌جغندن وصفيتك مجموعنى اعتبار ايدرك اولحالده مركب اولمقلغنى اقتضا ايدر حالبوكه مركب
اولميوب تشبيه متعدددر جوابنده ديرزكه لزوم مذكور ممنوع اولوب تشبيهات مجتمعه ايله
تشبيه مركب بينده فرق واردر شويله‌كه بيت مذكورده غرض شاعر انتهاء موئسه
متصل اوله‌رق ابتداء مطمعى اثبات اولوب وبرشيئك آخرى ايچون ابتدا اولمقلغى اوشئ ايله آخرك
بيننى جمع اوزره برامرزائددر وذكر اولنان (يصفو ويكدر) قولنده صفتيندن احدهمانك آخرايله
امتزاجى قصد اولنميه‌رق يالكز صفتين بيننى جمعدن عبارتدر زيرا (هو يصفو) دينلوبده ذكر كدره
تعرض اولنمسه زيدك صفاده مابه تشبيهى بحاله وعلى حقيقته تشبيه تام اولوب شئ آخره محتاج
اولمز وبيتك نظيرى (زيد يكدر ثم يصفو) كبيدركه ثم ايله اقتضا ايدن ترتيب افاده اولندقدنصكره
احد وصفينك اخره ربطى افاده اولنور حاصل جواب بيتده وجه تشبيه احد اجزاسنك حذفى
تقديرده تشبيه على حاله باقى قالميه‌جق صورتده مركب اوله‌رق تشبيه واحد غير متعدددر و (زيد يصفو

ويكدر) قولى بويله اولميوب اكر احداجزاسى حذف اولنسه تشبيه تغير ايتمز بوصورتده تشبيه متعدد اولور مصنف ايضاحده بووجهله ذكرايدوب واسرار بلاغتدن نقل ايلمشدر وخفى دكلدركه (زيد يصفو) قولى انشاالله قريبا ذكر اولنه‌جغى اوزره تشبيه مصطلحدن اولميوب بلكه زيد وقت انبساطنده مايه تشبيه اولنه‌رق انكيچون مانك بعض لوازمى اثبات اولنمسيله استعارهٔ بالكنايه قبيلندندر ومصنف ذكر اولنان فرقى بيان ايتدكدنصكره ديمشدركه اشبو ذكر اولنان مقالدن معلوم اولمشدركه صفت مذكوره امثالنده تشبيهات مجتمعه تشبيه مركبدن ايكى امرايله كسب افتراق ايدر بونلردن بريسى تشبيهات مجتمعه‌ده ترتيب واجب اولماسى وثانى تشبيهات مجتمعه‌دن بعضيسى حذف اولنسه باقينك حالى تغير ايتميه‌رك قبل الحذف افاده ايتديكى شيئى يئه افاده ايتمسيدر يعنى يئه تشبيه مستقل اولوب هرنقدر مراد عطفك افاده ايلديكى اجتماع صفات فوت اولور ايسه‌ده بوحال افادهٔ تشبيهده موجب تغير واخلال اولمز امدى (زيد كالاسد والبحر والسيف) دينلوب زيد بأسده اسده وسخاده بحره وحدتده سيفه تشبيه اولنسه بوتشبيهات ايچون نسق مخصوص اولمق واجب اولميوب بلكه بحره وياخود سيفه تشبيهى تقديم اولنسه جائزدر واكر بواوجدن بريسى اسقاط ايدلسه افادهٔ معناسنده حال باقى تغير ايتمز والله اعلم قال رحمه الله (والمتعدد الحسى كاللون والطعم والرائحة فى تشبيه فاكهة باخرى) وجه تشبيه اقسام ثلثه‌يه منقسم اوله‌رق اول واحد وثانى مركب وثالث متعدد اولديغنك ذكرى مرور ايتمشيدى بونلردن اولينك ايراد تفصيل وتمثيلندن فارغ اولمسيله مصنف رحمه الله تعالى قسم ثالث اولان وجه شبه متعدده شروع ايدوب قسم مذكور ايسه حسى وعقلى ايله مختلفه منقسم اولديغندن بشقه بشقه امثله ايله بيورورلركه متعدد حسى اولان وجه شبه فاكهه‌يى فاكهه‌ٔ اخرايه تشبيهده قصد واعتبار اولنان لون وطعم ورائحه كبيدر قال رحمه الله (والمتعدد العقلى كحدة النظر وكمال الحذر واخفاء السفاد فى تشبيه طائر بالغراب) ومتعدد عقلى اولان وجه شبه مثلا طيوردن برطائرى غرابه تشبيهده حدت نظر وكمال حذر واخفاء سفاد كبيدر (سفاد) مذكرك انثايه وثب ونزوى يعنى اشمسى اولوب (اخفى سفادا من الغراب) ضرب امثالدن اوله‌رق غرابك اخفاء مجامعتى وكمال حذر وحدت نظرى مثل سائردر قال رحمه الله (والمختلف كحسن الطلعة ونباهة الشان فى تشبيه الانسان بالشمس) ومتعدد مختلف يعنى بعضيسى حسى وبعضيسى عقلى اولان وجه شبه متعدد انسانى شمسه تشبيهده حسن طلعت ونباهت شان كبيدر (طلعت) رؤيت ووجه معنالرينه‌در يقال (حبا الله طلعته اى رؤيته اووجهه كذا فى القاموس (حسن طلعت) حسن وجه اوله‌رق حسيدر و (نباهت شان) شانك شرف واشتهارى اولوب عقليدر (واعلم انه قد ينتزع الشبه من نفس التضاد لاشتراك الضدين فيه ثم ينزل منزلة التناسب بواسطة تمليح اوتهكم فيقال للجبان ما اشبهه بالاسد وللبخيل هو حاتم) ومعلوم اولسونكه وجه شبهده طرفين بينده مماثلت حقيقيه شرط اولميوب بوجه ما تناسب كافى اولمسيله بعضكره شبه من غير انضمام شىء آخر نفس تضاددن انتزاع اولنور تحريك ايله (شبه) تماثل يعنى برصفتده اشتراك معناسنه‌در (يقال بينهما شبه اى تشابه) وبعضكره سكون ايله شبه يعنى مثل معناسنه اولور وعند التحقيق بومقامده مراد مابه التشابه يعنى وجه تشبيهدر و (تضاددن) مراد مطلقا تنافيدر ووجه شبهك نفس تضاددن انتزاعى ضدينك تضادده اشتراكندن ايچوندر زيرا ضدينك هربريسى آخره مضاد ومتنافيدر وبوتضاد عندالتشبيه تمليح وتهكم واسطه‌سيله تناسب منزله‌سنه تنزيل اولنور واشبو تنزيل نزع شبهدن مقدم اولمسى اقتضا ايده‌جكندن ثم كلمه‌سى ترتيب ايچون اولميوب اشتراك ايله تنزيل بينده اولان تباعددن ايچوندر زيرا اشتراك حقيقى وتنزيل ادعائيدر بوصورت محشى عبد الحكيمك مختارى

اولوب فقط انتزاع شبهده ابتداء اشتراكه نظر اولنه‌رق ثانيا منزلهٔ تناسبه تنزيل قلنه‌جغى بى اشتباه اولديغنه بناء ترتيب قول مذكوردن اصلح اولمسى لايح خاطردر (تمليح) كندوسنده ملاحت وظرافت اولان شيئى ايتاندر (يقال ملح الشاعر اذا اتى بشىء مليح) و (تهكم) سخريه واستهزا معناسنه‌در وبووجهله شيئين متضادين بينده اولان تضادك اعمال ظرافت وياستهزا طريقيله يكديكره تناسب ومشابهت منزله‌سنه تنزيل اولنه‌رق بينلرنده وجه تشبيه انتزاع واعتباريله احدهمانك آخره تشبيه اولنمسى مثلا شخص جبان حقنده صيغهٔ تعجبله (ما اشبهه بالاسد) وبخيله (هو حاتم) دينلديكى كبيدر شويله‌كه شخص جبين ايله اسد وكذا مرد بخيل ايله حاتم بينده تنافى وضديت اولمسيله تمليح وياتهكم قصديله بوضديت مناسبت منزله‌سنده اتخاذ اولنه‌رق شخص جبين ضدى اولان حيوان مفترس جرى‌يه ومرد بخيل سخاوتله مشهور افاق اولان حاتم طائى‌يه تشبيه اولنمشدر بومثاليندن هربريسى تمليح وتهكم ايچون مثال اولمقلغه محتمل اولوب بينلرى بحسب المقام فرق اولنور شويله‌كه اكر غرض استهزا وسخريه قصد اولنميه‌رق مجرد ملاحت وظرافت اولورسه تمليح والا تهكمدر وشرح مفتاحده (تمليح) فحواى كلامده برقصه وياخود مثل وياشعر نادره اشارت اولنمقدر و (هو حاتم) قولمز تمليح اولوب تهكم ايچون دكلدر ديو واقع اولان كلام غلطدر زيرا فحواى كلامده قصه وامثالنه اشارت تمليح اولميوب بلكه ميم اوزره تقديم لام ايله تلميحدر نته‌كيم علم بديعده كلسه كركدر و (هو حاتم) قولنده قصهٔ حاتم مشهوردن برشيئه اشارت يوقدر وبوكلامى مؤيددركه امام مرزوقى رحمه الله حماسه‌نك (اتانى من ابى انس وعيد * فسل بغيظة الضحاك جسمى) بيتنده بونك قائلى هزؤ وتمليح قصد ايتمشدر ديو بيان ايدوب بونده ايسه قصه ومثل وشعردن برشيئه اشارت يوقدر (سل) صيغهٔ معلوم ايله اذاب معناسنه اولوب بوراده مجهول اوله‌رق ذاب معناسنه اولوب فاعلى (جسمى) لفظيدر (غيظ) غضب كامن وخفى معناسنه‌در (ضحاك) ابى انسك اسمى اولوب وياخود كشتهٔ تيغ فريدون اولان ملك مشهور ضحاك مارينك اسمى ابى انسه بطريق الاستهزا اطلاق اولنمشدر مفهوم بيت ابو انسك شاعر مرقوم حقنده وعيد وتهديده دائر كلماتى مسموعى اوله‌رق وبووعيد سببيله ضحاك يعنى ابى انسك غيظ وغضبندن تحاشى ايدرك جسمى مذاب اولديغى افاده‌دن عبارت اولوب مراد ابو انسك خوف وجباننده‌نشى استهزا وتمليحدر وامام مرزوقينك بوكلامندن هزؤ وتمليحك اجتماعى دخى منفهم اوله‌رق بوصورتده كلام مصنفده اولان او كلمه‌سى منع خلوه محمول اولور اكر سؤال اولنورسه‌كه مصنفك (لاشتراك الضدين فيه) قولنك ظاهرى جبان ايله اسد بينده وجه تشبيه جبن وجرئت وصفينى اعتباريله تضاد اولمسنى ايهام ايدر كذلك بخيل ايله حاتم بينده دخى وجه تشبيه بخل وجود اعتباريله تضاد اولمق اقتضا ايلر وبوصورتده ايسه تمليح وتهكم بولنمز زيرا (الجبان كالشجاع فى التضاد) دينلسه يعنى هربرى آخر ايچون مضاد اولمقده جبان شجاعه تشبيه قلنسه بوكلام ملاحت وتهكمك بريسندن اولمز بوصورتده (ثم ينزل منزلة التناسب) قولنه حاجت اولميوب بلكه بوقول ايچون اصلا برمعنى بولنه‌مز جوابنده ديرزكه خفى دكلدركه مثلا جبان ايچون (هو اسد) وبخيل ايچون (هو حاتم) ديوب وجه تشبيهى اظهار مراد ايتسك بزم ايچون فى التضاد وياخود فى مناسبة الضدية ديمك جائز اولمز بلكه صحيح اولان انجق (هو اسد فى الجرأة) و (حاتم فى الجواد) ديمكلكمزدر ومعلومدركه مشبهده حاصل اولان جرأت وجودك ضدى اولان جبن وبخل اولوب لكن بز بونلرى ضدينده اشتراكلرندن ايچون تمليح وياخود تهكم واسطه‌سيله اكاذيب مضحكه‌ده قلنديغى كبى جرأت وجود منزله‌سنه تنزيل ايتمش اولدق امدى جبان ايچون (هو اسد) قولمزده وجه شبه انجق جرأت وكذلك بخيل ايچون (هو حاتم) قولمزده وجه شبه جود اولوب لكن بطريق التمليح والتهكمدر قال رحمه الله تعالى

(واداته الكاف وكأن ومثل ومافى معناه) و (ادات تشبيه) كاف وكأن ومثل ومثل معناسنده
اولان الفاظدر كه بونلرك وساطتيله وصف جامعده مشبهك مشبه بهه مشاركتنه توصل
اولنور زجاج ديمشدر كه (كأن) كلمه سى (كأن زيدا اسد) قولنده اولديغى كبى
اكر خبر جامد اولورسه تشبيه ايچوندر واكر (كأنك قائم) قولنده اولديغى كبى مشتق اولورسه
شك ايچوندر زيرا تشبيهه حلى تقديرده موقع مشبه بهده اولان خبر موقع مشبهده اولان
اسم ايله واقعده متحد يعنى معناده شئ واحد اولوب و برشيئك نفسنه تشبيهنده بر معنى
اولمديغى واضحدر وبعضيلر كأن مطلقا تشبيه ايچون اولد يغنه قائل اولوب (كأنك قائم)
امثالنى حذف موصوفه بنا ايدرك (كأنك شخص قائم) تقديرنده در لكن موصوف حذف اولنوب
و بسبب التشبيه اسم اولان كاف خطاب عين خبر حكمنده قلنمغله خبر ده اولان ضميرك موصوف
مقدردن صرف نظرله اسمه عود ورجوعى التزام اولنمشدر كه مثلا (كأنك قلت وكأنى قلت)
دينلوب قال دينلمز ديدبلر وحق اولان كأن كلمه سى بعضا خبر كرك جامد وكركسه
مشتق اولسون من غير قصد الى التشبيه ثبوت خبره يعنى مسند اليهه مسندك ثبوتنه ظن وشك عندنده
استعمال اولنوب مثلا (كأن زيدا اخوك) و (كأنه فعل كذا) دينلور وبو استعمال كلام مولد ينده
كثير الورود در ومثل معناسنده اولنلردن مراد مماثلت ومشابهت ومضاهات دن مشتق اولان وبونلرك معناسنى
ادا ايدن سائر الفاظدر قال رحمه الله (والاصل فى نحو الكاف ان يليه المشبه به) و (كاف) ايله مفرد
اوزرينه دخولده كافه نظير اولان (نحو ومثل وشبه) امثالى اداتده اصل اولان مشبه بهك
اداتى ولى وتعاقب ايتمسيدر لكن كأن وتماثل وتشابه امثالى بونك خلافنده در امالفظا ولى
(زيد كالاسد) وياخود (كزيد الاسد) ونظم جليلده (مثلهم كمثل الذى استوقد نارا فلما اضائت
ما حوله ذهب الله بنورهم وتركهم فى ظلمات لا يبصرون) امثاليدر زيرا اولده مشبه به (اسد)
اولوب وثانيده تشبيه مقلوب طريقيله (زيد) اوله رق مشبه اوزرينه تقديم اولنمشدر
وثالثده مشبه به (مثل مستوقد) دركه مستوقدك حال وقصه عجيبه الشأنيدر يعنى منافقينك ماسبقده
ذكر اولنان حال وقصه عجيبه لرينى نار عظيم ايقاديله ضوئك سطوع وارتفاعنى طلب وتهيئه اسبابيله
حصولنه بذل سعى وتعب ايدرك كسب اشتعال ايله اطراف وحوالنده اولان اماكن واشيايى اضائه
ايلديكى حينده من جانب الله تعالى ذاهب ومنطفى اوله رق ظلماتده قالمش اولانلرك حالنه تشبيهدر
واما تقديرا ولى ايتمسى (اوكصيب من السماء فيه ظلمات ورعد وبرق يجعلون اصابعهم فى اذانهم
من الصواعق حذر الموت) قول شريفنده اولديغى كبيدر زيرا تقديرنظم (اوكمثل ذوى صيب)
اولوب (يجعلون اصابعهم فى اذانهم) الآية قول شريفنك دلالتندن ايچون (ذوى) حذف
اولنمشدر زيرا (اصابعهم واذانهم) ضميرلرى ايچون برمرجعدن لازمدر وذوى محذوفدن لفظ مثلك حذفى
﴿ كمثل الذى استوقد نارا ﴾ قول شريفنه معطوف اولمسيله قرينه نك قيامندن ايچوندر امدى
نظم مذكورده مشبه به اولان لفظ مثل كافى ولى ايلمشدر زيرا مقدر ملفوظ كبيدر (صيب)
نزل معناسنده اولان (صاب) فعلندن فيعل اولوب مطر وسحابه اطلاق اولنور مراد العلم عند الله
تعالى منافقينك حال وشانى كندوسنده ظلمات وبرق ورعد اولان مطرو باسحاب آسمانى بى ادراك
ايدرك اصابت صاعقه ايله موت وهلاكدن خوف وحذرلرندنناشى انامللرينى صاعقه بى عدم سماع
ايچون قولقلرينه ادخال ايدن كسنه لرك حالنه تشبيهدر شارح مرحوم بيوررلركه بو نظم جليلى
مشبه بهك كافى ولى ايلديكى قبيلندن قلمز كشاف وايضاحده (انما مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه من السماء)
قول شريفى مشبه بهك كافى ولى ايتديكى قبيلدن اولديغى بيانده زيرا مراد حال دنيانى مائه
وتقديرنه تمحل وتكلف اولنه جق مفرد آخره تشبيه اولميوب بلكى مراد ارائه نضارت وبهجتله
بعده تعاقب هلاك وفناده حال دنيايى ابتداء كسب اخضرار ورونق ايدرك بعده اصابت
خزان ايله طيران ايدن نباتك حالنه تشبيهدر ديو ذكر ايتدكلرى جهتله بو بياندن مشبه به مفرد

مقدر اولديغى صورتده مشبه بهك حرف تشبيهى ولى ايلديكى قبيلدن اوله جغى معلوممز اولديغنه
مبنيدر ومصنف رحمه الله تعالى ايضاحده تصريح ايلمشدر كه ﴿ يا ايها الذين امنوا كونوا
انصار الله كما قال عيسى ابن مريم للحواريين من انصارى الى الله ﴾ قول شريفى مشبه بهك
كافى ولى ايتمديكى قبيلدن دكلدر زيرا تقديركلام (ككون الحواريين انصار الله وقت قول
عيسى من انصارى الى الله) اولوب كاده ما مصدريه وزمان مقدردر نته كيم (آتيك خفوق النجم)
قولى (زمان خفوق النجم تقديرنده اولوب (خفوق) غروب وغيبوبتدر بو صورتده نظم مذكورده
مشبه به اولان (كون الحواريين انصارا) لفظى (كمثل صيب) لفظ شريفنده اولديغى كبى
بعد الكاف مقدردر وبونك حذفى مقامنه اقامه قلنان (كما قال عيسى) لفظنك محذوف اوزرينه
دلالتندن ايچوندر زيرا نظم مذكور ايله مراد مؤمنينك انصار اولمقلغى حضرت عيسى عليه السلامك
حوارينه خطاب ايلديكى ﴿ من انصارى الى الله ﴾ قولنه تشبيه اولمديغى غيرخفيدر
صاحب مفتاح نظم مذكورده (اوقع الشبه بين كون الحواريين انصار الله و بين قول عيسى عليه
السلام للحواريين من انصارى الى الله وانما المراد كونوا انصارا مثل كون الحواريين انصاره)
يعنى تشبيه حواريونك انصار الله اولمقلغيله حضرت عيسى عليه السلامك حوارينه خطابا
﴿ من انصارى الى الله ﴾ قولى بيننده ايقاع اولنوب حالبوكه مراد حوارينك انصار الله اولدقلرى كبى
انصار اولكز ديوامر وتكليف اولديغنى بيان ايدوب وبعضيلر صاحب مفتاحك اشبو (اوقع الشبه
بين كذا وكذا) قولنك ظاهرندن اول مشبه وثانى مشبه به اولمق مراد اولمسى ظن وتوهم
ايدرك آيتله خطاب ايسه مؤمنينه يعنى امت مرحومه محمديه عليه اكمل الصلوة والتحيه
اولد يغندن عباره مفتاحده صواب اولان حواريين بدلنده مؤمنين اتيانيله (بين كون
المؤمنين انصار الله و بين قول عيسى عليه السلام الى آخره ديمسى ايدى زيرا مشبه حوارينك انصار
اولمسى اولميوب مؤمنينك انصار اولمسيدر ديو جزم ايلمشدر ومفتاح شارحى علامه
رازى بو بعضك كلامنى رد ايله بو تقديرده نظم مذكورده مشبه به مذكور اولميه رق (اوكصيب
من السماء) قولنه نظير اولمش اولمز حالبوكه قول مذكورك نظيرى اولديغى كلام صاحب
مفتاحده صريحدر وبرده كونى يعنى مؤمنينك انصار اولمقلغى قول عيسايه تشبيه ايچون
بروجه بولنمز ديو بيان ايلمشدر لكن شارح علامه دن بو كلام غلطدر زيرا قائل مذكورك مرادى
ظاهرا تشبيه مؤمنينك انصار الله اولمقلغيله قول عيسى بيننده ايقاع اولنوب حالبوكه مفتاحده
صريح اولديغى وجهله مراد تشبيهك مؤمنينك انصار اولمقلغيله عيسى عليه السلامك قول
مذكور ايله تكلملرى حينده حوارينك انصار الله اولملرى بيننده ايقاعيدر ديمك اولوب
بو صورتده مشبه به محذوف اولان مضاف يعنى كون ايله مضاف اليه اولان حواريين اوله رق
بعينه ﴿ اوكصيب من السماء ﴾ قول شريفنك نظيرى اولور واقعا شارح علامه نك لفظ مفتاحك
توجيهنده ذكر ايتديكى كلام قائل مذكورك قولنى رده كافيدر زيرا كلام شارح علامه نك
معناسى صاحب مفتاحك (اوقع الشبه) قولنده لام عهده محمول اوله رق تشبيهدن مراد
مؤمنينك انصار اولمقلغى تشبيه اولوب تقدير كلام (اوقع تشبيه كون المؤمنين انصار الله دائرا بين
كون الحواريين انصار الله و بين قول عيسى) اولور يعنى مشبه مؤمنينك انصار اولمقلغى اولوب
مشبه به حواريونك (نحن انصار الله) قوللرندن انتقال ايله ضمنا مفهوم اولديغى اوزره حوارينك
انصار الله اولمقلغيله كلامده صريح اولان قول عيسى اولمسنه محتملدر حاصلى صاحب مفتاحك
مرادى ظاهر تشبيهه نظرا مشبه (كون المؤمنين انصار الله) اولوب ومشبه به كون الحواريين
انصار الله ايله قول عيسى بيننده دائر وبو ايكى صورته محتملدر لكن مراد اول اولوب ثانى دكلدر زيرا مؤمنينك
انصار الله اولمسنى قول عيسايه تشبيهده برمعنى يوقدر ديمك اولور وبعضيلر قائل مزبوره
جواب صددنده صاحب مفتاحك (اوقع الشبه بين كون الحواريين) قولنده اولان حواريندن

مرادمؤمنين اولوب زيرا حواريء رجل صفى وخلصانى اولمسيله مؤمنين دخى پيغمبرمز صلى الله تعالى عليه وسلم افندمز حضرتلرينك حوارى بونيدر ديو بيان ايتمشلردر بيضاوى رحمه الله تعالى نظم مذكور ﴿قل يا ايها الذين آمنوا﴾ الآيه تقديرنده اولهرق تشبيهك بين القولين اعتبارنى دخى ذكر اولنان صورته تقديم ايله ايراد ايتمشدر والله اعلم بمراده قال رحمه تعالى (وقد يليه غيره نحو واضرب لهم مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه) وبعضا واقع اولوركه كاف وامثالى ادات تشبيهى مشبه بهك غيريسى ولى وتعقيب ايدر بوده مشبه به كندوسندن مفرد ايله تعبير اولنميان مركب اولديغى وقتده اولور ومركبك لفظ مفرد ايله معبر اولماسيله تقييدى ﴿مثل الذين حملوا التورية ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل اسفارا﴾ قول شريفى امثالندن احترازا ايچوندر زيرا نظم مذكورده مشبه به هرنقدر مركب ايسه ده لكن كندوسندن كافى ولى ايدن برمفرد ايله تعبير اولنمشدركه (مثل) يعنى حال وقصهٔ عجيبة الشاندن عبارتدر وادات مذكوره يى غيرك ولايته مثال ﴿واضرب لهم مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه من السماء فاختلط به نبات الارض فاصبح هشيما تذروه الرياح﴾ قول شريفيدر زيرا مراد قريبا دخى ذكرى مرور ايتديكى وجهله حال دنيايى مايه وتقدير بنه تمحل وتكلف اولنان مثل الماء ونبات الماء كبى مفرد آخره تشبيه اولميوب بلكه مراد دنيانك نضرت وبهجتنده وبونى ولى وتعقيب ايدن هلاك وفناده حال دنيايى خضرت شديده ايله اخضر ناضر يعنى كمال خضرت ونضارتله ظاهر اولهرق فيضياب رشحات امطار اولدقدنصكره كسب يبوست ايدرك صدمات روزكار ايله كأن لم يكن ذاهب وطائر اولان حال نباته تشبيهدر ﴿واضرب لهم﴾ بين لهم مفادنده و (هشيم) يابس معناسنده در (تذروه) ذروت الشئ قوللرندن اولوب تطيره وتذهبه مؤداسنده در اكر سؤال اولنورسه كه بونظم كريمده دخى برمضاف محذوف اعتباريله (كمثل ماء) تقديرنده اولوب (اوكصيب) قول شريفى كبى مشبه بهك كافى ولى ايلديكى قبيلدن اولمسى نيچون جائز دكلدر جوابنده ديرزكه بوتقديره حاجت مس ايتديرهجك برشئ اولماسيله بلا احتياج تقديره قيام وتعرج لايق اولمز واما ﴿اوكصيب﴾ قول شريفى ﴿يجعلون اصابعهم فى آذانهم﴾ ضمائرنك مرجع اقتضاسى جهتله تقديره محتاجدر صاحب كشاف بومقالى مؤيد اولهرق ديمشدركه اكر ضمائر مذكورهنك مرجع طلبى اولمسيدى (كمثل ذوى صيب) تقديرندن مستغنى اولوردم زيرا بن كركسه كندوسيله تشبيه حاصل اولان مفرد حرف تشبيهى ولى ايتسون كركسه ايتمسون مشبه بهك كيفيت منتزعه اولمسنه رعايت ايدرم كورمزميسنكه ﴿انما مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه﴾ الخ نظم جليلنده ماالفظ مفردى كافى ولى ايدوب حالبوكه غرض دنيايى مايه وياخود تقديرى ايچون تمحل اولندجق برمفرده تشبيه اولميوب بلكه غرض كيفيت منتزعه يه تشبيه اولهرق مركبدر وكافى ولى ايدن مشبه به اولمديغنه مثالده لبيدك (وما الناس الا كالديار واهلها * بها يوم حلوها وغدوا بلاقع) قولى ظاهر وبيندر زيرا مرادى ناسى دياره تشبيه اولميوب بلكه ناسك دنياده وجودلرينى متعاقب زوال وفناسنى اهل ديارك ديار ومنازله حلول ونزول ايله سريعا ومترادفا نهضت وارتحال ايدرك بلقع وخالى براقملرينه تشبيهدر زيرا ناسك دياره تشبيهى بالبداهه حليهٔ صحتدن عاطلدر (واهلها) قولنده واو حاليه اولوب (اهلها) مبتدأ (بها) خبر و (يوم حلوها) خبرك ظرفيدر (بلاقع) مبتداى محذوفك خبرى اولهرق (هى بلاقع) تقديرندهدر (بلاقع) بلقع وياخود بلقعهنك جمعى اولوب كندوسنده برشى موجود اولميان ارض قفر وخاليدر (غدوا) بلاقعك ظرفى اولوب اشبوجملهٔ ثانيه دخى ينه دياردن حالدر ما بعد بيت (وما المال والاهلون الا وديعة * ولابد يوما ان ترد الودايع * وما القوم الا كالشهاب وضوئه * يحول رمادا بعد اذ هو ساطع) اولوب مفهوم عبرتمونى معلومدر واكر سؤال اولنورسه كه نظم مذكورده ضمائرك مرجع اقتضاسى جهتله ذوى تقديرينه حاجت مس ايلديكنى تسليم ايدهلم لكن بوكا علاوه

برده مثل تقدير ايدلمسنده وجه احتياج نەدر جوابنده تقدير مذكوره احتياج مشبه به ذوات ذوى صيب اولميوب انلرك حال وشانى اولمسنه مبنيدر ديله مز زيرا مثل دلالوه اولنميهرق يالكز ذوى تقديريله اقتصاردن مشبه بهك ذوات ذوى صيب اولمسى لازم كلميوب مشبه به ﴿انما مثل الحيوة الدنيا كماء﴾ قول شريفنده اولديغى كبى قصهٔ مذكورهنك مجموعيدر بلكه جواب صواب ذوى تقديريله باب حذف وتقديرك انفتاحندن ناشى (مثل ذوى صيب) تقديرى يالكز ذوى تقديريله اكتفا واقتصاردن اولى كورنمسيدر زيرا (مثل ذوى صيب) تقديرى مقصوده ادل ومعطوف عليه اولان ﴿كمثل الذى استوقد نارا﴾ قولنه انسب واميلدر واشبو سؤال وجوابدن ظاهر اولوركه بعضيلرك ﴿كماء انزلناه من السماء﴾ قول شريفى حذف مضاف اوزره (كمثل ماء) تقديرنده اولوب مشبه به كافى ولى ايتمامشدر زيرا محذوفدر ديمسنده سهو بين ظاهردر زيرا بوتقديره الجاايدهجك حاجت اولمديغى مثلاو فرض تقديرده محذوف ملفوظ كبى اولديغى مرور ايتمسيله مشبه به محذوف مقدر اولمسندن عدم ولبى لازم كلمز قال رحمه الله تعالى (وقد يذكر فعل ينبئ عنه كما فى علمت زيدا اسدا ان قرب التشبيه وفى حسبت ان بعد) وبعضكره تشبيهدن انبا واخبار ايدهجك بر فعل ذكر اولنور مثلا تشبيه تقريب اولنهرق زيد اسده مشابهت قويه ايله مشابهدر ديلمك وكمال مشابهتنى بيلدرمك مراد اولنديغى وقتده (علمت زيدا اسدا) دينلور زيرا (علمت) لفظنده تشبيهك تحقق وتيقننه دلالت واضحه موجوددر ومثلا تشبيه ادنا تبعيد ايله تبعيد اولنهجغى يعنى بعض مرتبه مشابهتى واردر ديلمك مراد اولنديغى حينده (حسبت وياخود) (خلت زيدا اسدا) دينلور زيرا حسبانده ظن اوزره دلالت اولوب تحقيقه دال اولماسيله بو لفظك ذكرنده زيدك اسده تشبيهى زيد عين اسددر ديو تيقن حيثيله اولميوب بلكه ظن وتخيل حيثيله اولديغنه اشارت حاصلدر شارح مرحوم ديركه اشبو افعالك تشبيهى انبا ايتملرى محل نظر اولوب زيرا علم وحسبان ايچون تشبيهه دلالت اولميوب تشبيهه دال اولان انجق بزم اسدك حقيقة زيد اوزرينه حملى ممكن اولمديغنه علممزدر وهمده تشبيه كرك فعل ذكر اولنسون وكرك (زيد اسد) امثالى ذكر اولنمسون انجق ادات تشبيه تقديريله حاصل اولور بناء عليه اكر مصنف (فعل ينبئ عن التشبيه) موقعنده (ينبئ عن حال التشبيه من القرب والبعد) عبارهسنى ايتيان ايله فعل تشبيهك قرب وبعد يعنى قوت وضعفنى انبا ايچون اولديغنى صورت صريحهده بيان ايلسه محتاج تأويل اولان عبارهٔ مذكورهدن اصوب اولوردى قال رحمه الله تعالى (والغرض منه فى الاغلب يعود الى المشبه) وتشبيهاتدن اغلب واكثرده تشبيهدن غرض يعنى ايراد تشبيهدن مقصود متكلم مشبهه عائد اولور چونكه تشبيه برشيئ شئ آخر اوزرينه الحاق ايتمكدن عبارت قياسده وبوجهتله مشبه حكم مقيسده اولمسيله وجه اولان غرضك حكم مقيسده اولان شيئه عائد اولمسيدر قال رحمه الله تعالى (وهو بيان امكانه كما فى قوله (فان تفق الانام وانت منهم * فان المسك بعض دم الغزال) ومشبهه عائد اولان غرض بعضا مشبهك امكان وقوعينى يعنى امر ممكن الوجود اولديغنى بيان اولور وبوده امتناع وقوعنى ادعا وجودنه مخالفت ممكن اولان امور غريبهده اولور نته كيم ابى الطيبك (فان تفق الانام الخ) قولنده واقع اولمشدركه سيف الدوله حقنده نظم ايتمش اولديغى قصيدهنك مقطع غراسيدر (تفق) فاق يفوق دن تعلو معناسنه اولوب (الانام) من الانام تقديرندهدر جواب شرط محذوف اولهرق سببى مقامنه اقامه اولنمشدركه (فان تفق الانام فلا استبعاد ولا استنكار فان المسك ايضا بهذه المثابة) ديمكدر وبونده تشبيهدن غرض مشبهك بيان امكانى اولمسى شو وجهلهدركه مراد شاعر ممدوحى ناسه برحيثيتده فائقدركه انكله ناس بينده مشابهت باقى قالميوب بلكه برأسه اصل وبنفسه جنس اولمشدر ديمك استر ايسه ظاهرا ممتنعدر زيرا بعض آحاد نوعك اونوعه خاص اولان فضائلده آحاد نوعدن عد اولنميهجق درجهيه منتهى اولمسى مستبعد در وبوامتناع

ظاهر یدنناشی اثبات مدعا ایچون حال ممدوحی حال مسکه تشبیه ایله اقامهٔ حجت وبیان امکان
ایدرکه مسك دم غزال ایکن سائر ماده موجود اولمیان اوصاف شریفه نك مسکده وجو دندن
ایچون دمادن غیر معدوددر اکرتشبیه بو بیتك قنغی محلنده اولدیغی استفسار اولنورسه دیرزکه
بیتك هرنقدر صراحة تشبیهه دلالتی یوغیسه‌ده ضمنا دلالت ایدر شویله که معنای بیت
سن افراد انامدن ایکن احاد وجودهٔ بنی نوعکه فائق اولمقلغك امر مستبعد دکلدر زیرا مسك دخی
بعض دم غزال اولوب حالبوکه دمایه فائق اوله‌رق حتاکه دمادن غیر معدوددر دیمك اولوب بوایسه
سنك حالك حال مسکه شبیهدر مفهومندن عبارتدر الحاصل تشبیه حال ممدوح ایله حال مسك
بیننده اولوب شارح مرحوم بوتشبیهه (تشبیه ضمنی) ویاخود (تشبیه مکنی عنه) تسمیه‌سنی
رأی ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (اوحاله کما فی تشبیه ثوب بآخر فی السواد) (امکانه) اوزرینه
معطوفدر یعنی یاخود غرض تشبیه مشبهك حالنی یعنی اوصافدن قنغی وصف اوزره اولدیغنی
بیان اولور مثلا سوادده برثوب ثوب آخره تشبیه اولنور بوده مخاطب مشبه بهك اوننی بیلوب
مشبهك لونی معلومی اولمدیغی صورتده اولور والاحال مشبه مبین اوله‌رق تشبیهدن غرض
حال مشبهی بیان ایچون اولش اولمز قال رحمه الله تعالی (اومقدارها کما فی تشبیهه بالغراب فی شدته)
وباخود تشبیهدن غرض حال مشبهك قوت وضعف وزیاده ونقصانده مقدارنی بیان اولور
نته کیم مثلا برثو بك رنکی سیاه اولدیغی معلوم سامع ایسه ده سیاهلغنك نه درجه‌ده اولدیغی
معلومی اولمامسیله شدت سوادده غرابه تشبیه اولنور قال رحمه الله تعالی (اوتقریرها کما فی تشبیه
من لایحصل من سعیه علی طائل بمن یرقم علی الماء) مرفوع اوله‌رق (بیان امکانه) قولنه
معطوف اولوب مجرور اوله‌رق (امکانه) اوزرینه معطوف دکلدر زیرا بیان تقریر مشبهده برمعنی
بوقدر قاموسده (الحاصل من کل شیء مابقی وثبت وذهب ماسواه) اولوب اساسدن روایت محشی
اوزره (حصل علیه من حق کذا) قوللرینك معناسی (بقی منه) دیمکدر یعنی بعضا غرض
تشبیه حال مشبهی نفس سامعده تقریر وشانی تقویه اولور مثلا سعی واقدامندن برطائل وفائده
الوزره باقی قالمیان یعنی سعیندن برفائده وثمره حاصل اولمیان کمسه صفحهٔ میاه اوزره نقش
رقام ایلیان شخصه تشبیه اولنور زیرا اشبو طریق تشبیه ایله حاصل اولان عدم فائده نك تقریر
وتقویهٔ شانی غیربسنده موجود اولمیوب مثلا (فلان لایحصل من سعیه فائدة) دینلسه سعیندن
عدم حصول فائده‌یی مبین اوله‌رق صورت تشبیهده اولان تقریر وتقویه حاصل اوله‌مز چونکه
تقریر ایچون اولان تشبیهده اصل اولان محسوساته تشبیه اولوب معقولاته تشبیه اولنمسی دخی
منزلهٔ محسوساته تنزیل طریقه سنده در فکرك حسیات ایله الفتی ایسه عقلیات ایله الفت
ومؤانستندن اتمدر زیرا حسیاتك حصولی مقدم ونفسك حسیات ایله فرط الفتی غیر مبهمدر
کورمز میسنکه یومك طول ایله وصفنی مراد ایتدیککده (یوم کاطول ماتوهم) (ویاخود) کأنه لاآخرله
(دینلسه سامع بونلاردن شاعرك (ویوم کظل الرمح قصر طوله * دم الذق عنا واصطکاك المزاهر)
قولی درجه‌ده کسب انس ایده‌مز زیرا اولیندن مستفاد اولان معقول وبینده ایراد اولنان
ظل رمح محسوسدر ووقت طلوع وغروب شمسده رماحك ظلالی ذاتنده اولان طولك اضعف
مضاعفی درجه‌ده ممتد اولمسیله کثیر الطول اولان اشیاطل مذکوره تشبیه اولنور (ویوم)
رب یوم تقدیرنده ذق طواوم معناسنه اوله‌رق دم ذقدن مراد باده در (مزاهر) مزهرك جمعی
اولوب فارسیده چارپاره وترکیده ذل دیدکاری رقاصلرك آلت لهو یدر مفهوم بیت وقت
طلوع وغروبده اولان ظل رمح کبی طول ودراز نیجه کونلری بزدن صدورایدن تناول بادهٔ
فرحفزا وآوازهٔ تضارب چارپارهٔ چنکیٔ دلکشا قصرایدرك سرعتله امرار ایلمشدر زیرا سرور
ونشاط موجب قصر اوقاتدر دیمك اولور وکذلك یومی قصر ایله وصف مراد ایدرك (یوم
کاقصر مایتصور) ویاخود (کلمح البصر) ویاخود (کأنه ساعة) دینلسه بوتشبیهلری)

(ایام کاباهیم القطا) قوللرنده شاعرك ظللنا عند باب ابی نعیم * بیوم مثل سالفة الذباب) بیتنده
اولان استیناس سامع درجه‌ده انسیت بوله‌مز سین (اباهیم قطا) قطاد نکله معروف اولان
مرغك اصابعی معناسنه اولوب قصر ابهامده مثل سائردر (ظللنا) دخلنا فی النهار دیمکدر
(سالفه) مقدم عنقدر مفهوم بیت ابو نعیمك بابنده کذران ایدن وقتنی کمال قصرده مقدم
عنق ذبابه تشبیهدر که غرضی باب نعیمده اولان طیب ایامنی ثنادر زیرا ایام وصال وسرور قصر ایله
وایام فراق واحزان طول ایله توصیف اولنور وکذا (فلان اذاهم بشیء لم یزل ذلك عن ذکره
وقصر خواطره علی امضاء عزمه فیه ولم یشغله عنه شیء) یعنی مثلافلان ذات برامره عزم
وقصد ایلسه امر مذکوری قلبندن فك وازاله ایتمیوب انده اولان امضای عزیمتی اوزره خواطر
وافکارنی قصر ایله کند وسنی امر مقصود مذکوردن برشی اشغال ایله‌مز دینلسه سامع
بوکلامده سعد بن ثابتك (اذا هم القی بین عینیه عزمه * ونکب عن ذکر العواقب جانبا) بیتنی
انشادن تصادف ایلدیکی نشاط ورایحه‌یه مصادف اوله‌مز زیرا مفاد بیت صورت اهتمامك
دائرهٔ حس وابصارده اولدیغی طریقه سنده‌در (نکب) تنکب معناسنه اولوب انحرف دیمکدر
(جانبا) لفظنك انتصابی یا ظرفیت اوزره اوله‌رق (فی جانب) تقدیرنده ویاخود حالیت اوزره اوله‌رق
(متجنبا) مفادنده‌در (عم والقی) عائدلریله ضمائر سائره ماقبلنده‌کی بیتده اولان کریمه راجع اولوب
مرادنفس شاعر وعزمدن مقصود معزوم علیهدر مفهوم بیت کریم ممدوح برشیئه هم وقصد
ایلسه مقصود ومعزوم علیهی اولان شیء مذکوری ساحهٔ معاینه القایدرك نصب عینی اتخاذ
وبوبابده عواقب امری خاطرندن برطرف ایدوب مطالعهٔ عواقبدن اعراض ایلر دیمکدرکه مراد
جرأت وتیقظ وعدم مبالات عواقبله وصفدر قال رحمه الله تعالی (وهذه الاربعة تقتضی ان یکون
وجه التشبیه فی المشبه به اتم وهو به اشهر) واشبو مشبهك امکانی ویاخود حال ویاخود
مقدار حالنی بیان ویاخود حالنی نفس سامعده تقریردن عبارت اولان اغراض اربعه وجه تشبیهك
مشبه بهده مشبهدن اتم ومشبه بهك وجه شبهله اشهر واعرف اولمسنی اقتضا ایدر (هو)
ضمیر مرفوعی مشبه بهه عائد اولوب (وجه التشبیه) اوزرینه (واشهر) اتم اوزره معطوفدر زیرا
مقصود اغراض مذکوره نك امر بی مقتضی اولدیغی افاده اولمسیله موقع حالده جمله دکلدر
واتمیت واشهریتله مراد تشبیه ایله کندوسنه توجیه خطاب اولنان شخص عندنده اتمیت واشهریتدر
واشهریت اعرفیتدن کنایه اولوب معنای اعرف (اشد معرفة) دیمك اولمسیله مفادی اکرمشبه
وجه شبه ایله معروف اولوار ایسه مشبه بهك دهازیاده معروف اولمسنك لزومندن عبارتدر
واشبو عبارهٔ مصنفك ظاهری اغراض اربعه دن هربرلرینك اتمیت واعرفیتی اقتضاسی
اولوب حالبوکه حقیقت امر بویله دکلدر زیرا اغراض مذکوره دن امکان مشبهی بیان
بالکز مشبه بهك اشهریتنی مقتضی وبوده مشبهك مشبه به اوزرینه قیاسیله امکاننه دلیل
اتخاذی صحیح اولمسی مطالعه‌سنه مبتنی اولوب وجه شبهك مشبه بهده اتمیتنی اقتضا ایتمز
وکذلك اغراض مذکوره دن بیان حال مشبه یالکز مشبه بهك وجه شبهله اشهریتنی
اقتضا ایدوب اتمیتنی غیر مقتضیدر شویله که مثلا سوادده متساوی اولان ثوبیندن احدهما مشبه
وآخر مشبه به قلنمق صحیح اولور زیرا غرض مجرد تشبیه اولنان ثوبك لونی سیاه اولدیغنی
اشعار اولوب زیاده ونقصان اولمسی منافی دکلدر وکذلك اغراض مذکوره دن
حال مشبهك بیان مقداری مشبه بهك اتم اولمسنی اقتضا ایتمیوب بلکه مشبه بهك وجه تشبیهده
حقیقة ویا ادعاء حدود درجه‌سی نه مقدار ایسه مشبه دخی اودرجه‌ده اوله‌رق زیاده
ونقصان اولمامسنی اقتضا ایدر تاکه مشبه ضعف وقوتده مشبه بهك بولندیغی مقدار اوزره
تعیین ایده انکیچون بیان مقدار حال مشبهده وجه تشبیه هرنه مقدار زیاده ونقصاندن سالم اولورسه
تشبیه دخی اوقدر ساحهٔ قبولده داخل اولور دینلمشدر واما اغراض مذکوره دن تقریر حال

مشبه اتميت واشهر يتدن ايكيسني دخي اقتضا ايدر زيرانفسك شيء اتم واشهره ميلي زياده
اولمسيله اتم واشهره تشبيه مزيد تقرير وتقويه ايچون اجدر واليقدر الحاصل ظاهر كلام
مصنف غيرمستقيم اولمسيله كلامي مجموع اغراضك مجموع امرين اقتضاسنه حمل ايتمك لازم كاور
وبوصورتده امرين بعضيسنك بعض اغراضه اختصاصي خلل ويرمز ومصنفك اتميت
واشهريتي اغراض اربعهٔ مذكوره يه تخصيص ايتمسنك سبب وعلتي استفسار اولنورايسه
بيانده ديرزكه بوتخصيصك سببي تشبيه مشبهك تزيين وياخود تقبيح وتشويهي
وياخود استطراف واستغرابي اغراضنه مبني اولورسه بوصورتلر مشبه بهك
وجه شبهده اتم واعرف اولمسني اقتضا ايتمامسيدر زيرامثلا شديد السواد اولان وجه
هندينك غرض تزيين ايچون مقلهٔ ظبيه يعني عين آهويه تشبيهي صحيح اولوب حالبوكه
نه مقلهٔ ظبيده اولان سواد وجه هنديده اولان سواددن اتم ونه مقلهٔ ظبي سواد جهتندن
وجه هنديدن اشهر واعرفدر ومثلا صورت تشويهده مجدور ايله سلحهٔ جامدهٔ منقوره بيننده
مشترك اولان هيئت سلحه ده اتم وسلحه بوهيئتله اشهر دكلدر استطرافده دخي بويله در بلكه
مشبه به وجه شبهده هرنقدر اندر واخفى اولورسه تشبيه دخي اشبو اغراض ثلثه نك تأديه سنه
اومقدار اوفق اولور زيرا صورت ندر وخفا موافق استطراف اولديغي مستغنئ ايضاح اولوب
تزيين وتشويهده دخي مشتهر اولميان شيئك حسن وياقبحي غرابتلرندن ناشي مألوفدن زياده
موجب تأثير اولور وبومقامده كلام صاحب مفتاح حال اضطرابده بولنمشدر زيرا
ديمشدركه مشبه بهك حق جهت تشبيهده مشبهدن معروف وجهت تشبيهه مختص ومشبهدن
زياده جهت تشبيه ايله حالي اقوى اولمسيدر وبو وجه ايله اعرف واخص واقوى اولمسه
مشبهك نه مقدار ونه امكانك بياني ونه زيادهٔ تقريري ونه ده معرض تزيين وتشويهده ابراز
ايچون مشبه بهك ذكري صحيح اولمز زيرا مجهولك مجهول ايله تعريفي وبرشيئك مساوي اولديغي
شي ايله تقرير بليغ ايله تقريري قرين صحت اولمز وكذلك مشبه به وجه مذكور اوزره اولمديغي
صورتده مشبهك معرض استطرافده ابرازي ايچون ذكر اولنمسي دخي صحيح اولمز مثلا
كنديده جمر موقد اولان فحمي مسكدن وامواجي ذهبدن اولان بحره تشبيه مشبه به اولان بحر
موصوفك امتناع وقوعني لاجل الاستطراف واقعده موجود اولان فحم مذكوره نقل ايچوندر
وبونده اولان استطراف وغرابت مشبه اولان فحمك شيء ممتنعه مشابهتندن ناشي ممتنع حكمنده
واومساقده قلنمسيدر وياخود فحم مذكورك بحر مزبوره تشبيهي وجه آخردن ايچوندر
شويله كه مشبه بهك مطلقا وياخود عند حضور المشبه ذهنده ندرت حضورني (لمثل ماذكر)
مشبهه نقل ايچوندر اشته صاحب مفتاحك محصول كلامي بوندن عبارت اولوب شارح علامه
(لمثل ماذكر) قولني (اي ليستطرف استطراف النوادر) قوليله يعني ذكر اولنان مشبه بهك
ذهنده ندرت حضورني مشبهه نقل استطراف نوادرله استطراف ايچون اولمسيله تفسير ايتمشدر
وبوتفسيرا وزره صورت اوليده استطراف امتناع وقوع مشبه بهي نقل ايچون تعليل اولديغي
مثللو اشبو (لمثل ماذكر) قولي دخي مشبه بهك ندرت حضورني نقل ايچون تعليل اوله رق
بوحالده اعرف واخص واقوى اولميان مشبه بهك صورت استطرافده ذكري صحيح اولمديغي
تعليلدن خالي اولمش اولور وبعضيلر اشبو (لمثل ماذكر) قولني ذكر اولنان تعريف المجهول
بالمجهوله حمل ايتمشلردر بوتقديرده مشبه به مذكورك عدم صحت ذكري تعليلدن خالي اوليوب
وسياق كلام سكاكي يه موافق اولانده بودر حاصل كلام دليل سكاكي دعواسي اولان عدم
صحت ذكره غيرمطابقدر زيرا دليلي مشبه بهك حال جهتندن وجه تشبيه ايله اقوى اولمسنك
وجوبنه بالكز زيادهٔ تقرير ايچون اولان تشبيهدن ماعدا صورتلرده دلالت ايتمز واقعا تشبيه
تزيين وياخود تشويه وياخود استطراف ايچون اولديغي صورتده اشبو اغراضك حصولي ايچون

مشبه بهك استحسان وياخود استقباح و ياخود غرابت ويااندرنده اتم اولمسي لازمدر واماهيئت
مشتركه اولان وجه تشبيهده مشبه بهك اتم اولمسي غيرمشروطدر بوتقديرده جهت تشبيه ايله
مراد سكاكي وجه شبه اوليوب بلكه تشبيه كنديه توجه ايدن مقصد يعني تشبيه كنديسيچون
ذكر اولنان امر اولمسي غيربعيددركه تشبيهدن غرض امر مذكوردر زيرا صاحب مفتاح
ديمشدركه تشبيهدن غرض مشبهك حال ويامقدارني بيان اولديغي صورتده مشبه بهك
وجه شبهده اعرفيتي واجب اولوب لكن بيان مقدارنده اشبو اعرفيتله برابر وجه تشبيهده
مشبهك مقداري حدنده اوله رق ازيد وانقص اولمامسي دخي اقتضا ايدر واكر غرض
ناقصي كامله الحاق وياخود عند السامع زيادهٔ تقرير اولورسه وجه تشبيهده اتم اولمسي وغرض
مشبهك بيان امكاني و ياخود تزيين ويا تشويهي اولورسه مشبه بهك وجه تشبيهدن قصد
اولنان شيده حكمي مسلم يعني وجه شبهك كندوسيچون ثبوتي معروف اولمسي ومشبهك
استطرافي قصد اولنديغي حينده مشبه بهك ذهنده نادر الحضور اولمسي واجب اولور قال رحمه الله
(اوتزيينه كما في تشبيه وجه اسود بمقلة الظبي) رفع ايله (بيان امكانه) قولنه معطوفدر يعني
بعضا مشبهه عائد اولان غرض تشبيه سامعك عين وخيالنده مشبهك تزييني اولور بوده وجه شبهده
مسلم الحسن اولان برامره تشبيه اولنمسي طريقيله اولور مثلا وجه اسودك مقلهٔ غزاله تشبيهي
بوقبيلدندر يعني بوتشبيهدن غرض چشم سياه غزال غايت ملاحتله معروف اولديغندن وجه اسودي
نظر سامعده مزين قله رق ميل ورغبتني جلب ايتمكدر (مقله) عيندن محل بياض وسواد
اولان شحمه در قال رحمه الله تعالى (اوتشويهه كما في تشبيه وجه مجدور بسلحة جامدة قد نقرتها
الديكة) وياخود تشبيهدن غرض خيال سامعده مشبهي تشويه وتقبيح اولور نته كيم مجدور
يعني چيچك بوزوغي اولان يوزي خروسك منقاريله نقر ونقب ايلديكي نجس يابسه تشبيه بوقبيلدن
اوله رق غرض وجه مجدوري تشويه وتقبيح ايله تنفير سامعدر حضرت فاروق برشهادت
خصوصنده زيادي (ياسلح الغراب) تعبيريله تعبير بيورمشلردركه (تشويه) تقبيح معناسنه اولوب
(امرأة شوها) قبيحة الوجه ديمكدر (ديكه) كسر دال وفتح يا ايله جمع ديكدر كه تركيده
خروس دينلور قال رحمه الله تعالى (اواستطرافه كما في تشبيه فحم فيه جمر موقد ببحر من المسك
موجه الذهب لابرازه في صورة الممتنع عادة) وياخود غرض تشبيه مشبهي طريف وعجيب وحديث
وجديد يعني بديع وغريب عد ايلمككدر مثلا برطرفدن ياقمقده اولان فحم يعني كوري ذهب
آتشين ايله تموج ايدن بحر مسكه تشبيهده اولان استطراف كبيدركه بوتشبيهده مشبهك استطراف
واستبداع اولنمسي مشبهي عادة ممتنع صورتنده ابرازدن ايچوندر شويله كه مسكدن دريا اولوب
موجلري التوندن اولمق اكرچه قدرت باري يه نسبتله ممكن ايسه ده عادتا ممتنع اولمسيله فحم ذي جمر
موقدي بوكا تشبيه مشبهي ممتنع صورتنده ابراز اوله رق عند السامع بديع وغريب عد اولنور
قال رحمه الله (وللاستطراف وجه آخر وهو ان يكون المشبه به نادر الحضور في الذهن امامطلقا كما مر
واماعند حضور المشبه كما في قوله (ولازوردية تزهو بزرقتها * بين الرياض على حمر اليواقيت * كأنها
فوق قامات ضعفن بها * اوائل النار في اطراف كبريت) واستطراف ايچون ذكر اولنان صورت
ممتنعه ابراز مشبهك غيري بروجه اولوب بوده مشبه بهك ذهنده نادر الحضور اولمسيدر زيرا
ذهنه خطوري نوادراتدن اولان شي ايله مشبه اجتماع ايلديكي كبي امر مستطرف ومستغرب اولور
بوده يامطلقا ذهنده حضوري نوادردن اولمسيله اولور مثال مذكور يعني كندوسنده جمر موقد
اولان فحمي موجي ذهب اولان بحر مسكه تشبيه كبي زيرا كندوسي مسك وامواجي ذهب اولان
بر بحرك خاطره كلمسي بك نادر برشيدر بوصورتده اشبو مثالده استطرافك ايكي وجهي موجود
اولمش اولور وياخود مشبه بهك ذهنده ندرت حضوري مشبهك ذهنده حضوري حينده اولور
نته كيم ابي العتاهيه نك بنفسج يعني منكشه دينلان شكوفه يي توصيفده نظم ايتمش اولديغي

(ولازوردية تزهو الخ) قولنده واقع اولمشدر (واو) رب معناسنه اولوب (لازورد) زای
خالصه ایله فارسیده زای غلیظه ایله لاژورددن معربدر ترکیده لاجورد دینلور کوك برطاشدر
بوراده بنفسج ایچون وصف اولوب (رب بنفسج لازوردية) تقدیرندهدر (تزهو) تتکبر
معناسنهدر جوهریده (زهی الرجل فهو مزهو) دینلوب استعمالی بناء مفعول ایله اولدیغی تصریح
اولنوب ابن زیددن بناء فاعل اوزره (زها یزهو زهوا) لغتی دخی روایت ایتمشدرکه اشبو بیت
بولغتدندر (زرقه) ضم ایله کوکلك معناسنهدر ماء صافی یه ماء ازرق دینلورکه زرقی بین یعنی
شدید الصفا دیمکدر (علی حمر الیواقیت) تزهو ایچون صله اولهرق مراد یواقیته شبیه کل وشقایق
امثالی قرمزی شکوفه اولوب استعاره و یاخود یاقوت دینلان نفس حجر مشهورهدر وبنفسجك
بونلر اوزرینه زهو وتفاخری بنفسج کوکلکنده بونلردن حمرتلرنده احسن اولدیغنی افادهدن
عبارتدر و (کأنها وبها) ده اولان ضمیرلر لازوردیه ایله موصوف اولان بنفسجه راجع اولوب
جنس ایله افراد ارادهسنه محمول وازهاره رجوعی محتملدر (ضعفت) قامانك وصفی اولوب
(ضعفت تلك القامات بحملها) دیمکدر قامات ایله مراد بنفسجك ساقلری اولوب ضعفلری
انحنالرندن کنایهدر اوائل ناردن مراد کبریته متصل اولان ناردرکه شعلهٔ مرتفعهسندن احترازدر
مفهوم بیت چمنزار و بساتین ایچره لاجورد رنکلی منکشهلر رنك ازرق ایله قرمزی یاقوتلر اوزرینه
ویاخود همرنك یاقوت اولان ازهاره ابراز حسن فائقله اظهار زهو ومفاخر ایدرلر کویاکه ساق
ضعیف منحنیلری اوزره اطراف کبریتده رنك زرقتله تابدار اولان اوائل ناره مشابهت کوستررلر
دیمك اولور حقیقة کبریتك رشتهٔ معمولی اشتعال اولنوبده شعلهسنك کبریته متصل اولان محلی
دقت اولنسه غایت لطیف بررنك ازرق مشاهده اولنهجغی غیر منکردر انجق بووجهله اطراف
کبریته صورت اتصال نارك ذهنده حضوری موجی ذهب اولان بحرمسککك ندرت خطوری
درجهده دکلسهده لکن بنفسجك ذهنده حضوری حینده تخطری نادر اولمسیله بووجهله بحسب
الحضور بینلرندهغایت تباعدله بعدیت اولان صورتینك عناق واجتماعنی مشاهده باعث استطراف
واستبداع اولور شویله که طرفین بینده عندالخاطر الفت وموانست دائمید اولمامسیله بطریق
التشبیه اجتماع ومعانقهلری کورلدیکی کبی غریب وعجیب عد ایدیلور واشبو بیتده اولان
استطراف ایچون شیخ دیکر بروجه دخی بیان ایتمشدرکه شویله که شاعر تازه وطری ومتلامع
ومتلالی اولان ازهار واوراق رطب وابدار ایچون کبریت کبی اوزرینه یبوست استیلا ایدن
برجسمدهکی ناره مشابهت ارائه ایدوب مبنای طبایع ونفوس ایسه برشیئك موضع غیر معهوددن
ظهوری حینده اوشیئه میلی اکثر وشغف وحرصی الیق واجدر اولمق اوزرهدر قال رحمه الله تعالی
(وقد یعود الی المشبه به وهو ضربان احدهما ایهام انه اتم من المشبه وذلك فی التشبیه المقلوب کقوله
(وبدا الصباح کأن غرته * وجه الخلیفة حین یمتدح) و بعضا غرض تشبیه مشبه بهه عائد
اولهرق بوده ایکی ضرب اولوب اول وجه تشبیهده مشبه به مشبههدن اتم اولدیغنی ایهامدر
و بوایهام تشبیه مقلوبده اولور (تشبیه مقلوب) وجه شبهده ناقص اولان شیئی مشبه به قلمقدرکه
مقصود اوشیئك اکمل وزائد اولمسنی اعتبار وادعادر نته کیم محمد بن وهیبك (وبدا الصباح الخ)
بیتنده واقع اولمشدر (بدا) ظهر معناسنهدر (غره) وجه فرسده درهمدن زائد اولان بیاض
معناسنه اولوب بعده هرشیئك اعز واکرمنده استعمال اولنمشدر وصباحك غرهسی بیاضیدر
مفهوم بیت انکشاف ستارهٔ ظلمت لیل ایله رخسارهٔ نهار ظاهر و بدیدار اولمسیله مشاهده اولنان
صباحت افق سپیدی حین انشاد مدایحده رونق بشاشتله تابدار اولان وجه خلیفهیه تشبیه
اولوب بوایسه تشبیه مقلوبدر شویله که وضوح ضیاده بیاض صباح وجه خلیفهدن اتم وازید
اولمسیله وجه خلیفهیی بیاض صبحه تشبیه ایدهجك محالده وجه خلیفه بیاض صبحدن اتم وازید
اولمق ادعاسنه مبنی قلب ایدرك بالعکس بیاض صبحی وجه خلیفهیه تشبیه ایلمشدر بوجهتله اشبو

تشبیهده غرض مشبه بهه عائد اولوب وجه خلیفهنك وضوح وضیاده ایهام اتمیتی قصد اولنمشدر
و (حین یمتدح) قولنده ممدوح مشارالیه حق مادحی معرفت ومادحه اصغا والتفات واظهار
ارتیاح و بهجبات ایدرك نزد حضارده شاننه رعایتله متصف اولوب استماع مدحده ابراز بشر
وطلاقتله منکیف اولهرق کرمده کامل حاصلی قدر دان بیعادل اولدیغنه اشارت واردر قال
رحمه الله تعالی (والثانی بیان الاهتمام به کتشبیه الجایع وجها کالبدر فی الاشراق والاستدارة
بالرغیف وتسمی هذا اظهار المطلوب) وغرض تشبیه مشبه بهه عائد اولان تشبیههدن ضرب ثانی
مشبه بهه بیان اهتمامدر مثلا جایع وکرسنه اولان شخصك اشراق واستدارهده بدر منیره نظیر
اولان وجهی رغیفه تشبیه ایتمسی بونوعدندر (رغیف) بوفقه ایتمکدر زیرا طعامه مشتهی
اولان کسه عندنده شایان اعتنا واهتمام اولان رغیفدرکه اظهار طلب نان وطعامه وسیله اولور
حتی ادبیانده مرقم اولدیغی وجهله صاحب بن عباد حقنده همجلیس بزم منادمتلری اولان
ارباب سخندن هر برلری براسلوبده آغاز مدح وستایش ایدرك بومیانده برشریف ظریف (اشهی
الی النفس من الخبز) کلامیله جناب صاحبك نفوس خلائقه خبزدن اشتهی اولدیغنی ایراد ایتمسیله
اظهار مائده یه امر واشارت ایلمشدر وغرضدن بونوع اوزره مشتمل اولان اشبو تشبیهه
(اظهار المطلوب) تسمیه اولنور قال رحمه الله (هذا اذا ارید الحاق الناقص حقیقة اوادعاء
بالزائد فان ارید الجمع بین الشیئین فی امر فالاحسن ترك التشبیه الی الحکم بالتشابه احترازا من ترجیح
احد المتساویین) واشبو احد شیئینی مشبه وآخری مشبه به قلمق انجق تشبیههدن غرض مشبه به عائد
اولدیغی صورتده حقیقة ومشبه بهه عائد اولدیغی تقدیرده ادعاء وجه شبهده ناقص اولان
شیئی زائد اولان شیئه الحاق ایتمك مراد اولندیغی وقتده اولور لکن شارح مرحوم دیرکه
بوکلام محل نظردر زیرا ماتقدمك جملهسی کندوسنده وجه شبهده ناقصی زائده الحاق قصد
اولنان قبیلدن دکلدر نته کیم (وهذه الاربعة تقتضی) قولنی شرحده تفصیلا بیانی مرور
ایتمشدر سیلکوتی مرحوم صدد جوابده شارحك بوسؤالی (الحاق الناقص بالزائد) قوللرنده
(فی وجه الشبه) قیدنی زیاده ایتمسندن یعنی ناقص وزائد اولمقلغی وجه شبهده اعتبار ایلمسندن
نشئت ایدوب مراد مصنف ایسه ذکری مرور ایدن اغراضدن برغرضده ناقصی زائده الحاق
دیمك اولمسیله بومعناجه کلام محل اعتراض اولمدیغنی بیان ایتمش وکأن بوجوابی شارحك کلام
صاحب مفتاحی تأویلده مسبوق اولان تحقیقاتندن استنباط ایلمش ایسهده لکن مقال حکم
بالتشابهه رد اوزرینه اولوب بوایسه وجه تشبیهده تساوی طرفین اولدیغی صورتده جریان
ایدهجکی معلوم بولنمسیله شارحك اعتبار ایلدیکی قید مذکوره مقام قرینهٔ واضحه اولهرق
محشینك توجیهی غایت ضعیفتده اولدیغی لایح خاطر در امدی اکر ذکر اولندیغی اوزره
وجه شبهده ناقصی زائده الحاق مقصود اولمیهرق شیئین بینی اموردن برامرده جمع مراد اولنورسه
یعنی فی نفسه کرکسه احدهماده زیاده ونقصانلق موجود اولسون وکرکسه اولمسون امر مذکورده
احد طرفین ناقص وآخر زائد اولدیغی قصد اولنمیهرق مجرد بینلرینك جمعی مقصود اولورسه
بوصورتده ترجیح احد متساویین دن احترازا ایچون احسن اولان تشبیهی حکم بالتشابهه ترك
ایتمکدر یعنی احدهمانك آخره تشبیههندن قطع اعتبار ایله مشابهت ومماثلتی طرفینده اعتبار
ایلمکدر تاکه شیئیندن هر بریسی هم مشبه وهم مشبه به اولهرق وجه شبهده متساویندن احدهمانك
آخره ترجیحندن احتراز حاصل اوله قال رحمه الله (کقوله (تشابه دمعی اذجرا ومدامتی * فمن
مثل مافی الکأس عینی تسکب * فوالله ما ادری ابالخمر اسبلت * جفونی ام من عبرتی کنت اشرب)
نته کیم اشبو حکم بالتشابهه ترك ایله احد امرینك آخره تشبیهنی عدم اعتبار ابی اسحق صابینك
(تشابه دمعی الخ) قولنده واقع اولمشدر (دمع) کوز یاشی و (مدامه) خمر و (جفون)
جمع جفن اولهرق کوز قپاغیدر (اذجرا) تشابه ایچون ظرف (فمن مثل) قولی تشابهی

تعليلدر (اسبلت) سالت معناسنه اولوب (اسبل الدمع والمطر واسبلت السماء) قوللرى (هطل وزل وتتابع وسال) مفادنده‌در بوصورتده (ابالخمر) ده اولان باتعديه ايچون اولوب بعضيلرك وهمى كبى زائده دكلدر مفهوم بيت وقت جريانده سرشك خونمله صهباى كلكون يكديكره مشابه اولدى زيرا كوزلرم جام مصفاده اولان شراب نابك نظيرنى سكب واساله ايتمكده در نام خدايه قسم ايدرمكه جفون عينمى كاسه‌ده اولان شرابى اسيال ايتمشدر يوقسه خمر ديو نوش ايلديكم عبرات عينميدر بونلرى فرق وتمييزه مقتدر دكلم ديمك اولور شاعر مرقوم خمر ايله دمع بيننده تساوى اعتقاد ايدوب واحدهما حمرده زائد وآخر ناقص اوله‌رق زائده الحاقنى قصد ايتمديسه بينلرنده تشابهله حكم ايدوب احدهمانك آخره تشبيهنى نظر اعتباردن ترك واسقاط ايلمشدر قال رحمه الله (ويجوز التشبيه ايضا كتشبيه غرة الفرس بالصبح وعكسه متى اريد ظهور منير فى مظلم اكثر منه) واشبو شيئين بينك برامرده جمعنى اراده عندنده تشابه احسن اولديغى مثلاو تشبيه دخى جائز اولور مثلا غرهٔ جبين فرس صبحه وبالعكس صبح غرهٔ فرسه تشبيه اولنور بوده تشبيه ايله شئ منيرك كندوسندن اكثر اولان مظلمده وقوع وظهورنى افاده قصد اولنديغى حينده جريان ايدر وبوصورتده غرهٔ فرسك ضيا وانبساط وفرط تلألؤ وامثاليله وصفنده مبالغه قصد اولنمامسى اقتضا ايلر زيرا بونلردن بريسى وجه شبه اوله‌رق مبالغه قصد اولنوبده على سبيل الحقيقه تشبيه مراد اولنديغى وقتده غره‌يى مشبه وصبحى مشبه به قلمق واجب اولور زيرا ضيا وتلألؤده صبح غره‌دن ازيد اولمسيله مشبه به اولمسى تعين ايدر الحاصل وصفده مبالغه قصد اولنميوب مجرد شئ منيرك شئ كثير مظلمده وقوع وظهورنى افاده قصد واراده اولنورسه تشابه وتشبيهدن ايكيسى دخى جائز اولوب وبو تشبيهده تارة غره‌يى مشبه وصبحى مشبه به وتارة بالعكس صبحى مشبه وغره‌يى مشبه به قلمق جارى اولور واما وصفده مبالغه قصد اولنديغى كبى تشابه جارى اولميه‌رق تشبيه تعين ومشبه به صبح اولديغى تحقق وتبين ايدر شيخ اسرار بلاغتده بووجهله رفع برقع خلاصهٔ مقال ايلمشدركه برصفتك برشيئه اثباتنده برنوع مبالغه وناقصك زائد كبى اولمسنى ايهام قصد اولنميه‌رق مطلقا صورتده وشكلده ولونده شيئين بينى وياخود اصل اولان مشبه بهك زياده ونقصان وضعف وشدتى مقدار حدنده وياخود او مقداره قريب صورتده ميان وصفنى جمع اوزره اقتصار اولنديغى حينده تشبيهده عكس مستقيم اولور يعنى تشبيه مقاوب اعتبار اولنميه‌رق مشبه مشبه به ومشبه به مشبه قلنمق جائز اولور وهرنوقت مبالغه وايهامدن برشى قصد اولنورسه عكس مستقيم اولمز اكر سؤال اولنورسه كه احد متساويينك امتناع ترجيحى تشبيه اصلا جائز اولميوب حكم بالتشابهك وجوبنى اقتضا ايدر جوابنده ديرزكه طرفين بيننده اولان تساوى انجق وجه شبهده اولمسيله بوصورتده متكلمك زياده ونقصان قصد ايتميه‌رك لغرض من الاغراض ولسبب من الاسباب احدهمايى مشبه وآخرى مشبه به قلمسى جائز اولور لكن اشتراكارى قصد اولنان امر يعنى وجه شبهده مساوى اولملرى جهتله حكم بالتشابهه ابتناسيله غالبا احدهمانك ناقص وآخرك زياده اولمسنى انبا ايدن تشبيهك تركى احسن عد اولنمشدر اشته تشبيهك اركانيله تشبيهدن غرضده اولان كلامك تمامى بومذكوراتدن عبارت اولوب وتشبيه ايچون باعتبار الطرفين برتقسيم وباعتبار وجه الشبه ديكر تقسيم وباعتبار الاداة تقسيم آخر وباعتبار الغرض تقسيم ديكر اولمسيله مصنف رحمه الله ترتيب سابق اوزره بونلرك ايرادنه شروع ايدرك تقسيم اوله اشارتله بيوركه (وهو باعتبار الطرفين اما تشبيه مفرد بمفرد وهما غير مقيدين كتشبيه الخد بالورد) و (تشبيه) طرفينى اولان مشبه ومشبه به اعتباريله درت قسمدر زيرا يامفردى مفرده تشبيه اولوب طرفين مفرد اولور واشبو مفردينده يابرقيد ايله مقيد اولمزلر نته كيم خدك ورده تشبيهى بوقبيلدن اوله‌رق ايكيسى دخى مفرد وبرقيد ايله غير مقيددر وكذلك ﴿هن لباس لكم وانتم لباس لهن﴾ قول شريفنده رجل ايله مرأه‌دن

هر برلرينك آخر ايچون اولان لباسه تشبيهى دخى اشبو طرفينى مفرد اولان تشبيه قسمندندر وبونده وجه تشبيه زيرا رجل ايله مرأه‌دن هر بريسى اعتناق واجتماع عندنده يعنى بربريله سينه‌صاف اولوب يكديكرى درآغوش ايلدكارى حينده لباس كبى صاحبى اوزره مشتمل اولور وياخود رجل ايله مرأه‌دن هر بريسى عضو عورتى ساتر اولان لباس كبى صاحبنى فضيحهٔ فواحشدن صون ووقايه ايدر وجه اوله كوره وجه شبه حسى وثانيه كوره عقلى اولور و(لكم ولهن) قولنك تشبيهده مدخلى اولمديغى جهتله مشبه به ايچون قيد دكلدر زيرا على الاعتبار بن وجه شبه اولان اشتمال وصيانت بوقوله توقف ايتمز قال رحمه الله (اومقيدان كقولهم لمن لايحصل من سعيه على طائل هو كالراقم على الماء) وياخود طرفينى مفرد مقيد اولورلر مثلا سعيندن ايچون برطائل وفائده اوزره حاصل وباقى اولميان يعنى سعى وورزشنه برثمرهٔ ترتب ايتميان كمسه حقنده (هو كالراقم على الماء) قوللرى بوقسمندركه مفادى اقتطاف ثمرهٔ مساعى ايتميان ذاتى صفحهٔ آب اوزره نقش ارقام ايله اضاعهٔ وقت ايدن شخص بى شعوره تشبيهدر زيرا مشبه (ساعى) اوله‌رق مفرد اولوب لكن سعيندن برسود اوزره حاصل وباقى اولمامقله مقيددر ومشبه به (راقم) اوله‌رق ينه مفرد ورقمى ماء اوزرينه اولمقله مقيددر چونكه بوتشبيهده وجه شبه فعل وعدم فعل بينى فائده‌دن عارى اولمقده تسويه‌در واشبو وجه شبه طرفينده ذكر اولنان قيدينى اعتباره موقوفدر واشبو تشبيه مفرد مقيدده تقييد بعضا وصف ايله وبعضا اضافه ايله وبعضا مفعول ايله وبعضا حال ايله وبعضا جار ومجرور وتمييز كبى بونلرك غيريله اولور مثلا اضافه ايله مقيد اوله‌رق (لون هذا الثوب مثل اون ذلك الثوب) ومفعول ايله (ضرب زيد عمروا مثل ضربه بكرا) وتمييز ايله (طاب زيد ابا مثل طيب عمرو ابا) ديلور قال رحمه الله (اومختلفان كقوله والشمس كالمرآة فى كف الاشل وعكسه) وياخود مختلفين اوله‌رق احد طرفين غير مقيد وآخر مقيد اولور (والشمس كالمرآة الخ) قولنده اولديغى كبى زيرا مشبه هيچ برقيد ايله مقيد اولميان شمس ومشبه به كف اشلده اولمقلغيله مقيد اولان مرآتدر وبوقولك عكسى يعنى كف اشلده اولان مرآتك شمسه تشبيهى صورتنده مشبه مقيد ومشبه به غير مقيد اولور قال رحمه الله (واما تشبيه مركب بمركب كما فى بيت بشار) وياخود طرفينى مركب اوله‌رق مركبى مركبه تشبيه اولور نته كيم بشار نام شاعرك (كأن مثار النقع فوق رؤسنا * واسيافنا ليل تهاوى كواكبه) قولنده واقع اولمشدركه تحقيق وجه شبه بحثنده مرور ايتمشدر ومركبى مركبه تشبيهده مشبه ايله مشبه بهك هر بريسى امور عديده‌دن حاصله برهيئت اولمسى واجبدر نته كيم صاحب مفتاح بونى تصريح ايلمشدر وصاحب كشاف اشارت ايدوب ديمشدركه عرب بعضيسى بعضيسندن معزول ومتفرق اولان اشياء مفرده‌يى اخذ ايدرك بواشيايى على الانفراد نظائرينه تشبيه ايدرلر وبواشيانك مجموعندن بربرينه تضام وتلاصقله حتى كه شئ واحد اوله‌رق حاصله اولان هيئتى بونك مثلى اولان هيئت اخرايه تشبيه ايدرلر اشته صاحب كشافك كلامى بوندن عبارت اولوب ايراد ايلديكى صورت ثانيه تشبيه مركبه اشارتدر وستير اولميه كه مركبى مركبه تشبيه بعضا برحيثيده واقع اولوركه اجزاى احد طرفيندن هر برجزئك طرف آخردن مقابللرى اولان جزلره تشبيهى حسن اولور مثلا شاعرك (وكأن اجرام النجوم لوامعا * درر نثرن على بساط ازرق) قولى بوقبيلدندر (اجرام) كسرايله جرمك جمعيدر (لوامعا) اجرامدن حاليت اوزره منصوبدر (نثرن) بعض نسخه‌ده شين وديكرنده ثا ايله محرر اولوب (نثر) طاغتمق وصاچمق و(نشر) خلاف طى اوله‌رق يايمق واچمق معنارينه‌در مفهوم بيت اجرام نجوم بريق ومتلامع اولدقلرى حالده كوك رنكلى بساط اوزره مبسوط اولان انجولر كبيدر ديمك اولور امدى نجومك درره وسمانك بساط ازرقه تشبيهلرى تشبيه حسن اولوب لكن اشبو تشبيه افراد ايله اديم صاف ازرق فام سماده متفرقه ولامعه ومتألقه اولان نجومك طلوعندن عبارت اولوب قلوبى سرور ونشاط

وتعجب وانبساط ايله املا ايدن هيئتى ديده لطائف بين مخاطبه ارائه وابراز ايليان تشبيه مركب بينده فرق عظيم واردر (اديم سما) وجه اسمان اولوب (زرقا) تأنيثا زرقدر اشبو هيئت مشبه اولوب مشبه به بساط ازرق كون اوزره لآلئ متلامعه نك انتشارى هيئتيدر و بعضا تشبيه مركب بوحيثيتده اولميوب اجزاى احد طرفيندن هر بريسى اجزاى آخردن مقابللرينه تشبيه اولنمق حسن اولور شاعرك (فكأنما المريخ والمشترى * قدامه فى شامخ الرفعة * منصرف بالليل عن دعوة * قد اسرجت قدامه شمعة) قولى بوقبيلدندر (والمشترى) مبتدأ (قدامه) خبرى اولوب ضمير مريخه عائددر (فى شامخ الرفعة) حذف موصوف ايله (فى مكان شامخ الرفعة) تقديرنده و (جدجده) سكنده اولهرق خبر بعد خبردر وجمله حال اولمق اوزره محل نصبده در (منصرف) شخص منصرف مقامنده مبتداء اول اولان (والمريخ) ايچون خبر ومشبه بهدر مفهوم شعر من جهة الرؤيه نجم منير مشترى مكان عاليده وقدامنده اولديغى حالده كوكب تابان مريخى كيجه لين امامنده شمعه ايقاد اولهرق مجلس دعوتدن عودت وانصراف ايدن انسانه تشبيهدر و بوتشبيه هيئت اولى يى هيئت ثانيه يه تشبيه ايله تشبيه مركب اولوب واجزاء طرفيندن مشترينك شمعه مسرجه يه تشبيهيله احمر اللون اولان برشيئك سفيد رنك اولان شيئ آخرك خلفنده بينلرى مسافه قريبه وهر برلرى متلامعه اولهرق حصولى هيئتنك وجه تشبيه اعتبارى صحيح اولسه ده ديكر جزلرى اولان مريخك دعوتدن منصرفه تشبيهى تشبيه صحيح اولهماسيله اجزاسى بينده اعتبار تشبيه استحسان اولنميان قسم مركبدن عد ايدلمشدر مشترينك علو مكانى جهت رؤيتله قيد ايتماسى زيرا مريخ فلك سادسده ومشترى فلك خامسده اولهرق حقيقة مكان مريخ مكان مشتريدن عالى اولمسنه مبنيدر لكن طلوعلرى اعتبار يله مثلا نصف شرقيده بولندقلرى حينده مريخ جهت شرقه متقارب اولهرق منزل مشترى عالى مشاهده اولنور وبعضا كره تشبيه مركب برحيثيتده اولوركه اجزاى احد طرفيندن هر برجز ايچون طرف آخردن مقابلى اولهجق شيئى تعيين ممكن اولميوب انجق تكلف وتعسفدنصكره اوله بيلور مثلا ﴿ مثلهم كمثل الذى استوقد نارا ﴾ الآيه نظم جليلنده اولان تشبيهين آحاد اجزاسيچون مقابلنده تشبيه اولنهجق برشى اختراع وتعيينده تكلف اولنميان تشبيهات مركبه دندر وقول فحل وقويم ومذهب جذل ومستقيم بودر واكر بوايكى آيت شريفه ده اولان تشبيهك تشبيهات متفرقه ومفرده دن قلنمسى يعنى آحاد اجزاسنده دخى تشبيه اجزاسى مراد اولنورسه اختيار تكلفه محتاجدر شويله كه اولده يعنى ﴿ مثلهم كمثل الذى استوقد نارا فلما اضاءت ما حوله ذهب الله بنورهم وتركهم فى ظلمات لا يبصرون ﴾ قول شريفنده منافق مستوقد ناره ومنافقك اظهار ايمانى اضائه يه وانقطاع انتفاع وحرمانى انطفاء ناره تشبيه اولنمشدر ديلملكه وثانيده يعنى ﴿ اوكصيب من السماء فيه ظلمات ورعد وبرق يجعلون اصابعهم فى اذانهم من الصواعق حذر الموت ﴾ قول شريفنده منافقين ذوى صيبه تشبيه اولندقدنصكره دين اسلام صيبه ودينه متعلق اولان شبهات كفار ظلماته ودينده اولان وعد ووعيد رعد وبرقه وجهت اسلامدن كفاره اصابت ايدن افزاع ومصائب وفتن صواعقه تشبيه اولنمشدر ديو اعتبار ايتمكلكه متوقفدر بو اعتبارات ايسه بشقه بشقه اختراع وجه شبهله تكلفدن غير سالم اولهرق بروجه مشروح مذهب صحيحده مشبه ايله مشبه بهك آحاد اجزالرى بينده تشبيه معتبر اولميه رق تشبيه مركبدر ومنافقينك مستوقدينه تشبيهنده وجه شبه مباشرت اسباب قويه سببيله تيسر مطلوبه عطف نظر طمعله برابر انقلاب اسبابدن ناشى تعاقب حرمان وخيبتدر واشبو وجه شبه امور عديده دن انتزاع اولنمش برامر وهمى اولوب مشبه بهده بو وجهله تحقق واسباب قريبه سى واسبابك انقلابى ظاهردر واما مشبهده تحقق زيرا مطلوب منافقين اهل اسلامك انلره تعرض وقدحلرندن خلاص وسلامت وحظوظ ومنافعده مؤمنينه مشاركتدر و بو مطلوبك حصولنه اسباب قريبه ايمان باللسان وظواهر حاللرنده اتباع

اهل ايماندر وبو اسبابك انقلابى جناب بارى تعالينك اهل ايمانى انلرك اسرارينه مطلع قلهرق بين المؤمنين مفتضح ومتهوم وسمه منافقين ايله موسوم اولملريدر وكذلك منافقين ايله ذوى صيب بينده اولان وجه شبه منافقين ايله ذوى صيبدن هر برلرينك مطمع حصول مطالب اولان محلده خلاف مطموع فيه لرى اولان مقاسات واهوال وشدائد وافزاع ونكاله دوچار اولملريدر وبونك مشبه بهده تحقق ظاهر اولوب مشبهده دخى متحققدر زيرا منافقين ايچون اولان مقام مطمع انلرك ظاهرا ايمان وصورتا مؤمنينه اتباعلريدر ومقاسات اهوال كاشف ستيره سرائرلرى اولان وحيك نزوليله مظهر افتضاح اولهرق بو سببله مخاوف هائله ده وقوعلريدر قال رحمه الله تعالى (واما تشبيه مفرد بمركب كما فى تشبيه الشقيق باعلام ياقوت) وتشبيهك برقسمى دخى مفردى مركبه تشبيهدر يعنى مشبه مفرد ومشبه به مركب اولمسيدر نته كيم مرور ايدن (وكأن محمر الشقيق اذا تصوب او تصعد * اعلام ياقوت نشرن على رماح من زبرجد) بيتنده شقايقك رماح زبرجد اوزره نشر اولنمش اعلام ياقوته تشبيهى بوقبيلدن اولهرق مشبه شقيق مفرد ومشبه به امور عديده دن مركبدر وكذلك شات جبلى يى شفه وحوافرى مشقوقه ورأسنده ايكى شجره غضانيه اولان حمار ابتره تشبيه دخى بوقبيلدندر (شات جبلى) طاغ كچيسيدر (ابتر) مقطوع الذنب اولوب (شفه) طودق (حافر) طرنقدر (غضا) جمع غضات اولوب مدت مديده آتشى منطفى اولميان سكساك ديدكلرى شجرك اسميدر فارسيده تاغ دينلور (ارض غضيه) قوللرى كثير الغضا معناسنده در ورأس حارده بوشجره نك نابت اولمسى اعتبارشانك قرينه مشابهت ايچوندر و بوقرينه ايله شات جبليدن مراد شات جبلى مذكر اولديغى معلوم اولور انكيچون شارح (شات جبلى) تعبير ايدوب (جبليه) ديمامشدر زيرا لفظ مذكور حمام ايله حمامه وتمر ايله تمره كبى مفرداتيله جموعى بينى تافارق اولان اسما قبيلندن اولهرق تأنيث وتذكيرلرى (حمامة مذكر وحمامة انثى) كبى صفتيله ظاهر اولور وستر اولميه كه مركب ايله مفرد مقيد بينى فرق وتمييز ايتمك زياده سيله محتاج تأمل وتدبر اولوب ايكسنده دخى وجه شبه قلنان هيئتده قيود معتبر واحدهمانى آخردن تمييز ايدهجك سلامت طبع وصفاى قريحه دن بشقه حاكم اولمديغى مقرردر شرح مفتاحده سيد شريف قدس سره بركلامده مفرد مقيد ويا مركب اولمسى بينده التباس وقوعى حينده اكر كلام مذكورده مشبه ومشبه بهدن قصد اولنان شيده اصل اولهرق برامر بولنوبده ماعداسى اكا تابع واعتبارده انك تتمه سندن اولورسه مفرد مقيد والا مركب اولور ديو فتح باب تمييز ايلمشدر امدى مفرد مقيد قسمندن اولان تشبيهاتدن مثلا ذكر وتحقيقى مرور ايدن (كالراقم على الماء) قولنده مشبه به يالكز راقم اولوب لكن رقمى ماء اوزره اولمقله مشروطدر ومركبدن شقيق وشات جبليده مشبه به امور متعدده دن مجموع مركب وبلكه بو اموردن حاصله اولان هيئتدركه اول مذهب شيخ وثانى مختار سكاكيدر وصاحب مفتاح تشبيه شات جبلى يى مفردى مفرده تشبيه قبيلندن قيلوب سقطى عين ديكه يعنى چاقمق طاشندن عند القدح ظهور ايدن شراره يى خروسك عيننه وثريانى عنقود منوره وشمسى كف اشلده اولان مرآنه تشبيه نظائرندن اولمسنى اختيار ايتمشدر و (والشمس من مشرقها قد بدت * مشرقة ليس لها حاجب * كانها بوتقة احميت * يجول فيها ذهب ذائب) شعرنده ومرور ايدن (كأن مثار النقع) وكذلك مرور ايدن (وكأن اجرام النجوم الخ) وكذلك (وكأنما المريخ الخ) قوللريله اشبو (وكأن محمر الشقيق) بيتنده مشبه ايله مشبه بهدن هر برلرينك امور عديده دن حصوله ذاهب اولهرق بونلرده اولان تشبيهاتى مركبى مركبه تشبيه قسمندن قيلمشدر ومفردك مركبه ومركبك مفرده تشبيهنه تعرض ايتمامشدر الحاصل طرفينى هيئات منتزعه اولان محللرده تشبيه المركب بالمركبى اعتبار ايدوب احد طرفينى مفرد اولان مواقعده طرف آخرك تركيبنى اعتبار ايتمامشدر ومصنفك كتاب ايضاحنده ايضاح ايتمش اولديغى وجهله كرك تشبيه شقيق وكرك تشبيه شات جبلينك مفردى مركبه تشبيه قبيلندن اعتبار ايلمسى صوابه اقربدر زيرا صاحب

صاحب مفتاحك بیانی وجهله اشبو تشبیه شقیق ایله تشبیه شان جبلدن اولدەمرکبی مرکبه تشبیه قسمندن اولمق اوزره کندوسنده امور متعددهٔ مختلفه داخل اولان هیئتی قصد وثانیده عدم قصد ایله بینلرینی فرق ایدرك مفردی مفرده تشبیه قبیلندن عد ایتمك اعتبار ضعیفدر ذکر اولنان (والشمس من مشرقها) قولنده (بوتقه) قیومجی پوتەسیدرکه کموش والتون اذابه ایدرلر (احیث) بوتقه ایچون صفت و (یجول فیها) صفت بعد صفتدر مفهوم بیت شمسك اشراق ولمعان ایدرك اوزرنده سحاب حائل اولمدیغی حالده طلوع وبروزی هیئتی آتش اوزره موضوع اولەرق دروننده ذهب مذاب جولان ایدن پوتەنك هیئت مجتمعەسنە تشبیهدر قال رحمه الله تعالی (واما تشبیه مرکب بمفرد کقوله (یاصاحبی تقصیا نظریکما * تریا وجوه الارض کیف تصور * تریا نهارا مشمسا قدشابه * زهرالربا فکانما هومقمر) وتشبیهك برقسمی مرکبی مفرده تشبیه اولوب مشبه مرکب ومشبه به مفرد اولور نته کیم ابی تمامك (یاصاحبی الخ) قولنده واقع اولمشدر (تقصیا) تقصیدن استقصا ایله امر اولوب تدقیق نظردن کنایه اولەرق اقصای نظرکزه بالغ اولك یعنی زیادەسیله دقت ونظرکزده اجتهاد ایدك دیمکدر (یقال تقصیته) ای بلغت اقصاه کذا فی الاساس (تصور) تتصور تقدیرنده اولەرق تاحذف اولنمشدر (صورالله صورة حسنة فتصور) دینلور مراد (کیف تصور صورة حسنة بنباتات الربیع) دیمکدر (نهار مشمس) نهار ذاشمس مقابلندەاولوب مرادنهارمذکورده شمسك غیم وسحاب ایله مستور اولماسیدر (شابه) خالطه معناسنەدر (زهر) چیچك معناسنه اولوب مراد نباتدر (ربی) ربوەنك جمعی اولەرق مکان مرتفعدر وزهر ربایه تخصیصی مکان مرتفعده اولان نبات انضر وتازه وخضرتی شدیده اولدیغندندر (فکانما هو) ضمیری نهار مشمسه راجعدر (مقمر) لیل ذی قمر یعنی ماهتاب دیمکدر (تریا وجوه الارض) جواب امر اولەرق مجزوم اولوب (تریا نهارا) بوندن بدلدر مفهوم بیت رفیق ومصاحبلرینه خطاب ایدوب دیرکه تقصیٔ نظر وتدقیق امعان ایدکزکه ساحهٔ زمینی اکتسای حلل ازهار ونباتات ایله نه کیفیتده اکتساب صور عجیبه وغریبه ایتمش وفیض ربیعدن نەرونق وزیبایش پیدا ایتمش اولدیغنی مشاهده ایدرسکز برحالده تماشا ایلرسکزکه آفتابی پردهٔ غیم وسحابدن عاری اولان روز فیروز تلال وربوانده کسب نضارت ایدن ازهار ونباتاتك انعکاس خضرتیله لیلهٔ قمرایه یعنی شب شعله افروزه شبیه اولمشدر دیمك اولور امدی شاعر کندوسنه نباتات ربوات اختلاط ایدرك بونلرك اخضراری سببیله شعاع شمسه نقیصه عارض اولوب حتاکه میل سواد ایدن نهار مشمسی لیل مقمره تشبیه ایلمشدر وبوتشبیهده مشبه مرکب ومشبه به مفرددر لکن شارح مرحوم بوکلام تسامحدن خالی اولمدیغنی بیان ایله (کأن مقمر لیل مقمر) تقدیرنده اولەرق شائبهٔ ترکیبدن خالی اولمدیغنه اشارت ایلمشدر لکن مشبهده اعتبار هیئت ظاهر ومشبه به ذوقمر اولمقله مقید بولنان لیل اولەرق مفرد مقید ایدوکی سید شریفدن روایتله بیان فرق وتمییزده مرور ایدن ضابطەیه امعان نظرله غیر مستتردر قال رحمه الله تعالی (وایضا ان تعدد طرفاه فاما ملفوف کقوله (کأن قلوب الطیر رطبا ویابسا * لدی وکرها العناب والحشف البالی) باعتبار الطرفین تشبیه ایچون تقسیم آخردر یعنی وینه تشبیهك اکر طرفینی متعدد اولورسه بوده یاملفوفدر (ملفوف) اولا مشبهلری عطف ویاسائر طریق ایله اتیان ایدوب بعده مشبه بهلری ایراد ایتمکدر نته کیم امریٔ القیسك عقاب دینلان لساننمزده طوشنجل وقره قوش تعبیر ایتدیکمز مرغ صیادی کثرت اصطیاد طیوردن ایچون وصف ایله نظم ایتمش اولدیغی (کأن قلوب الطیر الخ) قولنده جاریدر (حشف) تمر ردی ویابسدر مفهوم بیت لانهٔ عقابده اولان قلوب طیور بعضیسی عناب کبی تازه وطری وبعضیسی چوروموش ردی خورمالر کبی یابس وبالی اولەرق اجتماع ایتمشدر دیمك اولور امدی شاعر مرقوم وکرعقابده اولان قلوب طیوردن تازه وطری اولانلری

عنابه وبونلردن یابس وعتیق اولنلری تمر ردی‌یه تشبیه ایدوب ابتدا مشبهلری اتیان ایله بعده مشبه بهلری ایراد ایلمشدر وبونك تشبیه مفرد متعدد قسمندن عدیله تشبیه مرکبه حمل اولنماسی بونلرك اجتماعیچون اعتداد واعتماد وتشبیهی قصد ومراد اولنەجق برهیئت اولماسندن ایچوندر بنابرین شیخ اسرار بلاغنده امریٔ القیسك بوبیتی انجق اختصار لفظ وحسن ترتیب جهتندن مستحق فضیلت اولوب یوخسه بوجمعك عین تشبیهده برفائدەسندن ایچون مستحق فضل ومزیت اولمدیغنی تصریح ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (اومفروق کقوله (النشر مسك والوجوه دنا * نیر واطراف الاکف عنم) ویاخود طرفینی تشبیه متعدد مفروق اولور (تشبیه مفروق) اولا برمشبه ومشبه بهی وثانیا دیکر مشبه ومشبه بهی اتیاندر مثلا مرقش اکبر یعنی بنی‌سدوسدن عوف بن سعدك مدیحهٔ نساده نظم ایلدیکی (النشر مسك الخ) قولی بواسلوب بەدر (نشر) نصر وزننده طیب ورایحه وخصوصیله ریح فم مرأه‌یه اطلاق اولنوب طیبه حملی تقدیرده استعمال ایلدکلری روغن صندل وورد کبی طیبلری نفاست رایحەده مسکه تشبیه اولەرق سلالهٔ اشرافدن اولدیغنه ایما اولمش اولور (اکف) جمع کف اولوب بعض روایتده (اطراف البنان) واقع اولمشدر (عنم) برنوع شجردرکه قزل ویومشق بوداقلری اولور شاعر مرقوم مرأهٔ ممدوحەنك اولا استعمال ایلدیکی طیب ویاخود ذاتنده اولان روایح طیبه‌یی مسك عبیره وثانیا عذار تابدارنی دنانیره وثالثا اصابعنی عنم تعبیر اولنور شجرلرین احمره تشبیه ایلمشدر وشاعر دیکرك (حکی خده وردا وعیناه نرجسا * وصدغاه ریحانا وقامته سروا) قولی دخی اشبو تشبیه مفروقدن اولوب محبوبك عذارنی کل حمرایه ودیده لرینی نرکس شهلایه وکیسوانی ریحانه وقدینی سرو رعنایه تشبیه ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (وان تعدد طرفه الاول (فتشبیه التسویة کقوله (صدغ الحبیب وحاله * کلا هما کاللیالی) واکر مشبهدن طرف اول یعنی مشبه متعدد اولوب مشبه بهده تعدد اولمزسه (تشبیه تسویه) تسمیه اولنور نته کیم شاعرك (صدغ الحبیب وحالی * کلا هما کاللیالی * وثغره فی صفاء * وادمعی کاللآلی) قولی بو وتیرەدەدر (صدغ) ضم ایله زلف معناسنەدر (ثغر) فتح ایله دندان یعنی اوك دیشی و (دمع) کوز یاشیدر شاعر زلف حبیب ایله کندی حالنی لیاله ودندان صفارسان حبیب ایله اشك چشمنی لآله تشبیه ایتمشدر ایکیسنده دخی مشبه متعدد ومشبه به غیر متعدددر قال رحمه الله تعالی (وان تعدد طرفه الثانی فتشبیهه الجمع کقوله (کأنما یبسم عن لؤلؤ * منضد اوبرد اواقاح) واکر بالعکس طرف ثانی یعنی مشبه به متعدد اولوب طرف اولده متعدد اولمزایسه (تشبیه جمع) اطلاق اولنور نته کیم بحترینك (بات ندیما لی حتی الصباح * اغید مجدول مکان الوشاح) (کأنما یبسم عن لؤلؤ الخ) قولنده واقع اولمشدر (اغید) بات ایچون اسم اولوب بدنی ناعم ویومشق دیمکدر و(مجدول) محکم معناسنەدر (وشاح) نسوانك بند حمایل کبی قلادهٔ کردن اتخاذ ایلدکلری لساننمزده کردانلك تعبیر اولنان حلی و(مکان وشاح) صدریدر (کأنما یبسم کسر سین ایله (یضحك کاشفا عن لؤلؤ) تقدیرنده اولەرق (عن لؤلؤ) قرینه سیله معنای کشفی متضمن وضمیر اغیدەراجعدر (منضد) منضم معناسنەدر (برد) فتح وتحریك ایله حب غمامدرکه ترکیده طولو تعبیر اولنور (اقاح) اقحوانك جمعی اولوب ترکیده پاپدیه دینلان نباتدرکه اطرافی بیاض واورتەسی صاری رایحەسی کوزل برچیچکدر مفهوم بیتین مرتهٔ نازك وتنومند منادمت لیل ایله تا بصباح سینه صاف بزم عیش ووصالی اولوب کمال بشاشت وحسن ملاطفتندن ناشی اظهار تبسمله استوا والتماعده لؤلؤ منضم ومنتظمه ویاخود حب غمام ویاورد اقحوانه شبیه اولان دندان صفارسانی نمایان اولوردی دیمکدر امدی بحتری دندان محبوبی اوچ شیئه تشبیه ایلمشدرکه اول لؤلؤ منضم وثانی حب غمام وثالث ورد اقحواندر وحریرینك مقامانده اولان (یفتر عن لؤلؤ رطب وعن برد * وعن اقاح وعن طلع وعن حبب) بیتنده بش شیئه تشبیه اولنمشدر

اول بيت (نفسى الفداء لثغر راق مبسمه ٭ وزانه شنب ناهيك من شنب) اوله رق (مبسم)
كسر سين ايله موضع تبسم يعنى فمدر (شنب) رقت اسنان وياخود برد ريقيدر (ناهيك) حسبك
معناسنه اولوب مراد انك حسنى سنى ماعداسنى طلبدن منع ايدر ديمكدر وبركسه اسنانى
ظاهر اوله جق حيثيتده تبسم ايتسه (افتر عن اسنانه) ديرلر (طلع) هنوز اچلمدق خورما
چيچكيدر (حب) صو اوزرنده اولان اوفق قبارجقلردر كه اكثريا سويه صوو شراب طولدر يغى
وقتده ظهور ايدر مفهوم بيتين نفسم فدا اولسون اول مبسمى عجيب ولطيف اولوب ارايش رقت
ولطافتى عيون تماشاكرانى دهان محابيب سائره يه ميل ونظردن منهى ومستغنى ايدن دندان صفا
رسانه كه حين تبسمده لؤلوء آبدار بديع الانتظام وحب غمام وورد اقحوان وطلع نخلستان
وحباب مادن اثر نما اولور ديمكدر شارح مرحوم ديركه اشبو بحترى وحريرينك كلاملرى
باب تشبيهدن اولمسى محل نظردر زيرا مشبه اولان ثغر نه لفظا ونه تقديرا مذكور اولمامسيله
بوصورتده تشبيه اولميوب بلكه استعاره اولمسى اقتضا ايدر شوقدر واركه بحترينك بيتنده اولان
(كأنما) لفظى تشبيه اولوب استعاره اولمديغنه دلالت ايدر كلام شارح بوندن عبارت اولوب
حريرينك بيت اولنده لفظ ثغر مصرح اولمسيله شارح مرحومك بو كلامى بيت اولدن قطع
نظرله بيت ثانينك حال انفرادده ايراد اولنمقلغنه حمل ايدلمك لازمكلور وصاحب بن عبادك كندوسنه
اهدا اولنان ابياتك وصفنده اولان (اتنى بالامس ابياته ٭ تعلل روحى بروح الجنان ٭ كبرد الشباب
وبرد الشراب ٭ وظل الامان ونيل الامانى ٭ وعهد الصبا ونسيم الصبا ٭ وصفو الدنان ورجع القيان)
نظمى دخى تشبيه جمعدندر (تعال) تعليلدن الها يعنى برشى ايله اكلندرمكدر مثلا صبى يى
طعامدن برشئ ايله الهايدوب مشغول ايتمك كبى (روح) فتح ايله نسيم معناسنه در (برد الشباب)
اول شبابدركه كنجلك وقت نضارت وطراوتيدر زيرا (برد) ضم ايله برنوع ثوب اولوب شبابه
اضافه سى (لجين الماء) قبيلندندركه (شباب كالبرد) تقديرنده در وبعضيلر فتح ايله تصرف
ايدرك مراد نوم شباب اولمسنه ذهاب ايله نوم شباب نوم شيخو خندن الذ واطيب اولمسيله تعليل
ايتمشلردر (دنان) جمع دن اولوب دنك صفوى خالصيدر (رجع قيان) جوارئ مغنيه نك
عند التغنى ترديد صوت ايلملريدر زيرا قيان جمع قينه اولوب قينه امه معناسنه اوله رق رجع
قرينه سيله امهٔ مغنيه مراد اولنور الحاصل وزير صاحب ابيات متقدمه يى اوائل عمر جوانى
وبرودت شراب وسايهٔ امن وحضور ونيل مقاصد وآمال وزمان صباوت اطفال ونسيم صبا ايله
صفوت اكواب ودنان وتغنئ قيانه تشبيه ايله نسيم حيات افروز جان كبى روح روانى الهايدرك
صفا رسان اولديغنى توصيف ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (وباعتبار وجهه) وجه شبه اعتباريله
تشبيهك تقسيماتنه شروع اولوب (باعتبار الطرفين) قولنه معطوفدر يعنى وجه شبه اعتباريله
تشبيه تقسيمات ثلثه ايله منقسم اولور كه اول تمثيل ايله غير تمثيله وثانى مجمل ايله مفصله وثالث
قريب ايله بعيده انقساميدر مصنف رحمه الله تعالى تقسيم اوله اشارتله بيوروركه (اما تمثيل وهو
ماوجهه منتزع من متعدد كما مر) يعنى وجه شبه اعتباريله تشبيه يا تمثيلدر (تمثيل) بر تشبيهدر كه
كندوسنده وجه شبه متعدددن يعنى امرين وياخود امور عديده دن منتزع اولان
وصف اولور نته كيم مرور ايتديكى اوزره ثريانك عنقوده تشبيهى وبشارك (كأن مثار النقع)
قولنده اولان تشبيه وشمسك كف اشلده اولان مرآته تشبيهى وكلبك بدوئ مصطلى يه
تشبيهى و ﴿ مثل الذين حملوا التورية ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل اسفارا ﴾ قول شريفنده
و(كما ابرقت قوما عطاشا غمامة) قولنده اولان تشبيهلر ايله امثالى بو قسمدندر زيرا بونلرك
جمله سنده وجه شبه بعضيسنده حسى وبعضيسنده عقلى اولان امور متعدده دن منتزع اولوب
طرفين بعضيلرنده مركب وبعضيلرنده احدهما مفرد وآخرى مركبدر وتفصيلى مرور ايتمسيله تكراره حاجت
كوريلمامشدر قال رحمه الله تعالى (وقيده السكاكى بكونه غير حقيقى كما فى تشبيه مثل اليهود

بمثل الحمار) وسكاكى متعدددن منتزع اولان وجه شبهى غير حقيقى اولمسيله يعنى حسا
وعقلا متحقق اولمامسيله تقييد ايلمشدر زيرا تشبيهده هرنه وقت وجه شبه غير حقيقى اولوب
وامور عديده دن منتزع اولورسه اسم تمثيل ايله كسب اختصاص ايدر يعنى او تشبيهه
تمثيل تسميه اولنور ديمشدر نته كيم مثل يهودك مثل حماره تشبيهنده مرور ايلمشدر زيرا بونده
وجه شبه (ابلغ نافع) يعنى موجب مزيد نفع اولان برشيئك مقارنت واستصحابنده كدو تعبله
برابر حرمان انتفاع واستفاده اولوب بوايسه متعدددن انتزاع اولنمش بر وصف مركبدر وحقيقى
اولميوب بلكه توهمه عائددر زيرا وصف حقيقى ذاتده متقرره ومتمكنه اولان هيئتدن عبارت اولوب
وصف مذكورك ايسه ذات موصوفده تقررى بوقدر و ﴿ مثلهم كمثل الذى استوقد نارا ﴾
قول شريفى ونظائرى دخى بويله در امدى سكاكينك تفسيرى اوزره تمثيل تفسير جمهور ايله
اولان تمثيلدن اخصدر شويله كه امور عديده دن منتزع اولوب وحقيقى اولمزسه عند الجمهور
تمثيل وعند السكاكى غير تمثيلدر واما صاحب كشاف تمثيلى تشبيهه مرادف اوله رق اجرا ايدوب
وجه شبه هيئت منتزعه اولسون ويا خود اولمسون هر برشيئه كه تشبيه اطلاق اولنور عندنده بلافرق
تمثيل دخى اطلاق اولنور بوصورتده تفسير جمهور اوزره اولان تمثيلدن اعم اولمش اولور وشيخ
اسرار بلاغتده ديمشدركه تمثيل وجه شبهى اموردن منتزع اولان تشبيهدر ووجه شبهى
اموردن منتزع اولمقدن صكره عقلى اولديغى حينده اشبو كندوسنده وجه شبه امور عديده دن
منتزع اولوب لكن عقلى اولميان تشبيهك بولنديغى كلامده شو كلام تشبيهى متضمندر دينلوب
بونده تمثيل وضرب مثل وارد ديلمز ووجه شبه عقلى اولديغى صورتده كلام مذكور اوزرينه
تمثيل اطلاق اولنمق و (ضرب الاسم مثلا لكذا) يعنى اسم مشبه مشبه به ايچون مثل ضرب اولندى
دينلمك جائز اولور مثلا (نور) قرآن ايچون و (حيات) علم ايچون ضرب مثل قلندى دينلور
اشته كلام شيخ بوندن عبارت اولوب حاصلى شيخ مثلى كندنده وجه شبه اولان وصف منتزعك
بالكز متحقق حسى اولمامسيله تقييد ايلمشدر بوصورتده تمثيلده مذاهب اربعه اولوب بريسى
مطلقا تشبيهه تمثيل اطلاقيدر كه مذهب صاحب كشاف بودر واكثر كتب تفاسير بو اطلاق
ايله مشحونه در ثانى وجه شبه حسا متحقق اولميان وصف مركب اولمسيدركه مذهب شيخدر
وثالث وجه شبه نه حسا ونه عقلا متحقق اولميان وصف مركب اولمسيدركه مذهب سكاكى
بودر ورابع وجه شبه كرك متحقق وكرك غير متحقق مطلقا مركب اولمسيدركه مذهب
جمهور بودر قال رحمه الله تعالى (واما غير تمثيل وهو بخلافه) وياخود وجه شبه اعتباريله
تشبيه تمثيلك غيريدر واشبو غير تمثيل تمثيلك خلافيدركه عند الجمهور وجهى متعدددن منتزع
اولميوب وياخود منتزع ايسه ده وصف حقيقى اولاندر امدى ثريانك عنقود منوره تشبيهى
عند الجمهور امور متعدده دن منتزع اولديغى جهتله تمثيل وعند السكاكى غير تمثيلدر زيرا بونده
وجه شبه حسى ايله ادراك اولنان وصف حقيقيدر حاصلى تفسير جمهور اوزره غير تمثيل
تفسير سكاكى اوزره غير تمثيلدن اخصدر زيرا اعم مطلقك نقيضى اخص مطلقك نقيضندن اخصدر
مذاهب سائره دخى بونلره مقيسدر قال رحمه الله تعالى (وايضا اما مجمل وهو مالم يذكر وجهه فمنه
ماهو ظاهر يفهم كل احد نحو زيد كالاسد) تشبيه ايچون باعتبار وجه الشبه تقسيم آخردر
(فمنه) ضميرى اكر مجمله راجع اولورسه ظاهر لفظك مجمله اسنادنده تسامح اولوب تشبيه
مجملك ظاهر اولمسندن مراد وجه شبهك ظهوريدر واكر وجهه راجع اولورسه تسامح اولميوب
فقط سوق كلامدن خروجدر يعنى تشبيه يا مجملدر (مجمل) بر تشبيهدركه وجه شبهى ذكر اولنميه
واشبو تشبيه مجملدن بعضيسنده وجه شبه غير مذكور هركسك فهم ايده جكى بر امر ظاهر اولور
(زيد كالاسد) كبى زيرا مرادشجاعتده اولوب بخرود وام حمى وسائره ده تشبيه اولمديغنى
هركس فهم ايدر قال رحمه الله تعالى (ومنه خفى لايدركه الا الخاصة كقول بعضهم هم كالحلقة

المفرغة اى هم متناسبون فى الشرف كما انها متناسبة الاجزاء فى الصورة) و تشبيه مجملدن
بعضيسنده وجه شبه غير مذكور خفى اولوب خواصدن غير يسى ادراك ايده من مثلا بعضيلر ينك
(هم كالحلقة المفرغة) قولى بوقبيلدندر (حلقهٔ مفرغه) اطرافى تعيين اولنه ميان حلقه در يعنى
ذوات ممدوحه فضل وشرفده متناسبه اوله رق بونلردن بعضيلرينى فاضل وبعض آخرلرينى
افضل تعيين ايتمك ممتنعدر نته كيم حلقهٔ مفرغه مفرغه وجوانبى مصمته وغير منفرجه اولديغيچون
متناسبة الاجزا اوله رق بعضيسى طرف و بعضيسى وسط اولمق اوزره تعيينى ممتنع اولور
و اما مصمته اولميانلر بونك خلافنده اولوب زيرا موضع انفراج طرف ومقابلى وسط اولور
جاراللهك روايتى اوزره اشبو (هم كالحلقة المفرغة) كلامى انماريه تعبيريله ملقبه اولان فاطمه
بنت خرشبك قولى اولوب اصحاب كاملدن بولنان درت نفر اوغللر يكه (ربيع الكامل) و (عمارة الوهاب)
و(قيس الحفاظ) و(انس الفوارس) لقبلريله ملقب اولوب زياد عبسينك اولادلريدر كلام
مذكورى بونلرى مدح اثناسنده ايراد ايتمشدر كه انماريهٔ مرقومه دن ذكر اولنان
ابناسندن قنغيسى افضل ايدوكى سؤال اولندقده عماره در ديو جواب ويرمسنه متعاقبا
جوابندن رجوع ايله (لابل فلان) ديو ديكرينى واندن دخى رجوع ايله آخرينى ذكر ايدرك
بعده بونلردن هيچ برينى آخرلرى اوزره تفضيلدن اظهار عجز مقامنده (ثكلتهم ان كنت
اعلم ايهم * افضل هم كالحلقة المفرغه) ديمشدر (ثكلت) صيغهٔ حكايه اوزره مبنى للمفعول
اولوب (ثكل) مرأه نك ولدنى فقدانيدر ولدنى غائب ايدن مرأه يه (امرأة ثكلى) ديرلر
مفهوم بيت اكر بن انلرك قنغيسى افضل اولديغنى بيلش اولورسم انلرى ضايع ومهجور ايتمش
اوله يم زيرا انلر شكل دائره ده اولوب طرف ووسطى قابل تعيين اولميان حلقهٔ مفرغه كبيدر
ديمك اولور الحاصل وجه شبه مانع تمايز اولان تناسب اولوب فقط اولده اولان تناسب
فضل وشرفده وثانيده اولان تناسب صورت وشكلده در وبووجه تناسبى طرفيندن بو اوب
فهم ايتمك انجق اعتبارات بلغايه آشنا اولان خواصه مخصو صدر واختيار شيخ اوزره قول
مذكورك قائلى بنى مهلبى حجاجه وصف ايدن كسه اولوب بونلردن قنغيسى اشجع اولديغنى
حجاج سؤال ايتمسيله قول مذكور ايله جواب ويرمشدر قال رحمه الله تعالى (وايضا منه
مالم يذكر فيه وصف احد الطرفين) (منه) ضميرى مجمله راجع اولوب و (ايضا اما كذا واما كذا)
تعبيريله ايراد ايتمامسى بو تقسيم تقسيمات مجملدن اوله رق مطلقا تشبيهك تقسيماتندن اولمديغنى
اشعار ايچوندر وبو كلام (منه ظاهر ومنه خفى) قولنه معطوف اوله رق كندوسنده احد
طرفينك وصفى ذكر اولنميان تشبيهك دخى اقسام مجملدن اولديغنى افاده ايدر وصفدن مراد كندوسنده
وجه تشبيهه ايما اولان وصفدر امدى (زيد الفاضل اسد) قولمز دخى كندوسنده وصف احد طرفين ذكر
اولنميان تشبيه مجمل قسمندن اولور زيرا هرنقدر وصف مشبه اولان فاضل ذكر اولنمش ايسه ده
لكن بو وصف وجه شبه اولان شجاعتى اشعار ايدر شى دكلدر قال رحمه الله تعالى (ومنه ماذكر فيه
وصف المشبه به وحده) وكندوسنده بالكز مشبه بهك وجه تشبيهى اشعار ايدن وصفى ذكر اولنان
تشبيه دخى نته اقسام مجملدندر مرور ايدن (هم كالحلقة المفرغة لايدرى اين طرفاها) قولى بوقبيلدن
اولوب زيرا حلقهٔ مفرغه يه طرفينى غير معلومه اولمقله وصف وجه تشبيهى مشعردر زيرا
ذكرى مرور ايتديكى اوزره وجه تشبيه موجب امتناع تمايز اولان تناسبدن عبارت اولوب حلقهٔ
مفرغه نك وصف مذكور ايله توصيفى بو معنايى اشعار ايدر و نابغة الذبيانينك (فانك شمس
والملوك كواكب * اذا طلعت لم يبد منهن كوكب) قولى دخى بو قبيلدندر زيرا ممدوح ايله شمس
بيننده وجه شبه كمال ظهور وملوك ايله كواكب بيننده وجه شبه نقصان ظهور اولوب
و(اذا طلعت لم يبد منهن كوكب) قولى وجه شبهى اشعار ايدن وصف مشبه بهدر (لم يبد منهن
كوكب) قولنده اولان كوكبدن مراد نور وضيادر مفهوم بيت سن كمال ظهورده شمسه وملوك
سائره نقصان ظهورده كواكبه شبيه اوله رق طلوع شمس منيرده كواكبدن نور وضيا ظاهر

اولمديغى كبى سنك ظهور واشتهارك ايله ملوك سائره دن دخى تاب ورونق مضمحل اولور يعنى زمان
سلطنتكده ملوك سائره صولت واشتهاردن ساقط ومعزوللردر ديمك اولور قال رحمه الله تعالى
(ومنه ماذكر فيه وصفهما كقوله * صدفت عنه ولم تصدف مواهبه * عنى وعاوده ظنى فلم يخب *
كالغيث ان جئته وافاك ريقه * وان ترحلت عنه لج فى الطلب) وكندوسنده مشبه ومشبه بهدن هربرينك
وصفلرى ذكر اولنان تشبيه دخى تشبيه مجمل اقسامندندر نته كيم ابى تمامك حسن بن سهل حقنده
انشاد ايتمش اولديغى (ستصبح العيس بى والليل عند فتى * كثير ذكر الرضى فى ساعة الغضب)
صدفت عنه ولم الخ (قولى بونوعدندر) العيس كسر عين وسكون يا ايله بياض دوه در كه
برمقدار صفرتله مختلط اوله (ستصبح) ايچون فاعل اولوب (والليل) دخى اشبو (العيس)
اوزره معطوفدر) (فتا) دن مراد ممدوحيدر (كثير ذكر الرضى) فتى ايچون (صفة جرت على
غير من هى لهدر (رضا) خشنودلق معناسنه اولوب رضايى كثرت تخطرى غلبهٔ عفودن
كنايه در (صدفت) اعرضت معناسنه در (خيبت) طلب اولنان شيئه نائل اولمامقدر
(وافاك) اتاك ديمكدر (ريق) جمله فى روق شبابه وريق شبابه قوللرندن اول شباب معناسنه در
و(اصابه ريق المطر) ديرلر وهر بر شيئك ريقى افضليدر الحاصل (ريق) فتح ايله هرنسنه نك
اولى وافضليدر مفهوم نظم راكب اولديغم ابل عيس بنمله بوكيجه قطع راه ايدرك على الصباح
برذاته واصل اولور كه بركسه يه غضب ايتسه اوساعت كمال حلم وكرمندن عفو ايله
معامله ايدر بن اوذاتدن مقدما اعراض ومفارقت ايتمشيكن آنك مواهب وعطاياسى بندن اعراض
ومفارقت ايتمدى يعنى بنم اعراض ومفارقتم انك انقطاع كرم وعنايتنى موجب اولمدى و بنم ايچون
جودوسخاوتيله ظن وكمانم معاوده و تكرر ايدوب مطلوبمدن بنى خائب ومحروم ايتمدى يعنى هرنه
زمان برشى اميدوطلبنده اولدم ايسه مخالفت ايلمدى اوذات غيث و بارانه شبيهدر كه غيثه حين
اقبال وتوجهكده زياده سيله رشحه دار ايدوب قصد ترحل وفرارده دخى سنى طلب وتعقيبده لج
واصرار ايله فيضبار اولور يعنى ممدوح مرقوم دخى حالتى اقبال واعراضده افاضهٔ رشحات عطايا
ايلر ديمكدر امدى شاعر بوابيات ايله ممدوحنى وقت اقبال واعراضده عطايا ومواهبى كندى
مفارقنده فائقه اولمقله وصف ايدوب كذلك غيثى وقت اقبال وارتحالده اصابتله وصف ايلمشدر
و بووصفلر وجه شبهى مشعرلردر زيرا وجه شبه طلب وعدم طلب واعراض وعدم اعراض حالتينده
افاضه دن عبارتدر وكندوسنده بالكز وصف مشبه ذكر اولنان تشبيه دخى مجملدن بعضدر
(فلان كثر ايادي لدى و وصل مواهبه الى طلبت عنه او لم اطلب كالغيث) قولى بوقسمدن اولوب
مشبه اولان ممدوحك كثرت ايادى وتواصل مواهب وصفلرى ذكر اولنه رق مشبه به اولان غيث
ايچون وصف ايراد اولنمامشدر (طلبت عنه اولم اطلب)قولى وجه تشبيه اولان طلب وعدم طلب
حالتينده افاضه يى مشعردر و مصنفك بو قسمى ذكر ايتمامسى غالبا كلام ثقاتده مثالنه ظفرياب
اولمامسنه مبنيدر قال رحمه الله تعالى (واما مفصل وهو ماذكر فيه وجهه كقوله) * وثغره فى صفاء
وادمعى كاللآلى) مرور ايدن (اما مجمل) قولنه معطوفدر يعنى و ياخود تشبيه مفصل اولور
(تشبيه مفصل) كندوسنده وجه شبه ذكر اولنان تشبيهدر نته كيم شاعرك (وثغره فى صفاء
وادمعى كاللآلى) قولنده وجه شبه اولان (صفا) ذكر اولنمشدر (صفا) مد ايله اوساخ
وكدورتدن خالى وخالص معناسنه در واشبو تشبيه مفصل ايكى قسم اولوب اول ذكر اولنان شيئك
حقيقة وجه شبه اولمسى وثانى مذكور و جه شبهه لازم كلان برامر اولمسيدر ومصنف
رحمه الله تعالى اشبو قسم ثانى يه اشارتله بيورركه (وقد يتسامح بذكر مايستتبعه مكانه كقولهم للكلام
الفصيح هو كالعسل فى الحلاوة فان الجامع فيه لوازمها وهو ميل الطبع) و بعضا وجه شبهك
مكاننده وجه شبهى مستتبع ومستلزم اولان شيئك ذكريله تسامح اولنور يعنى وجه شبه ذكر اولنان
شيئه لازم كلور(مايستتبعه) قولنده ضمير مستتر ماء موصوله وضمير ثانى وجه شبهه راجعدر مثلا كلام

فصیحی عسله تشبیهده (هو کالعسل فی الحلاوة) دینلور زیرا عسل ایله کلام فصیح بیننده جامع
یعنی وجه شبه حلاوت اولمیوب بلکه حلاوتك لازمی اولان میل طبعدر چونکه عسل ایله کلام
فصیح بیننده وصف مشترك میل طبع اولوب یوخسه خواص مطعوماتدن اولان حلاوت دکلدر
صاحب مفتاح بو تسامح تشبیهك میل طبع وازالهٔ حجاب امثالی وصف اعتبار یده اولدیغی
صورته مخصوص اولدیغی بیان ایله وجه شبه حقیقت حال ونفس الامرده عقلی اولمقلغه منحصر
بولندیغی حالده اهل بیانك وجه تشبیهی حسی وعقلی‌یه تقسیم ایدرك تحقیقنی ترك ایتملری
فصحانك بو وجهله تسامحلرندن نشئت ایتمش اولمسی ملحوظ ایدوکنی ابرا د ایدرك شارح
مفتاح سکاکینك بو کلامنی ایضاحده یعنی اهل بیانك وجه تشبیهی عقلی وحسی‌یه تقسیملرنده
اولان تسامحلری فصحانك بو وجهله تسامحلرندن نشئت ایدوب تسامح فصحایه متفرعدر
زیرا نه زمانکه فصحا تسامح ایدرك مثلا مثال مذکورده وجه شبهی حلاوت قیلوب حلاوت ایسه
ذوق ایله ادراك اولنور امر حسی اولدیسه بو مسامحه اهل بیانی تسامح ایدرك وجه تشبیهی حسی
وعقلی‌یه منقسم قلمقلغه مجبور ایلمشدر تاکه مثال مذکورده قطعیا امور محسوسه دن اولان
حلاوت وجه شبهدر دیو قوللری رهین صحت اوله دیو بیان ایتمشدر لکن بو کلامك فسادی
ظاهر و بیندر زیرا قومك بو تسامحده وجه شبهی حلاوت قیلملری مثلا (الخد کالورد فی الحمرة)
قولنده علی التحقیق وجه شبهی حلاوت کبی امور محسوسه دن اولان حمرت قیلملری اوزره زائد برشی
اولمیوب بو صورتده اهل بیانك وجه شبهی عقلی وحسی‌یه تقسیم ایله مسامحه وترك تحقیق ایتملرینه
اول حاصل و باعث اولوب ثانی اولمامسی نه کیفیتده واقع اوله بیلور وارد خاطر اولان کلام سکاکینك
معناسی قومك وجه شبهی حسی وعقلی‌یه تقسیم ایله وجه شبهدن بعضینی حسی تسمیه لرنده
اولان تسامح وجه شبهی مستلزم اولان شیئه وجه شبه تسمیه لرنده اولان مسامحه‌یه شبیهدر بوده
زیراخدك ورده تشبیهندن وجه شبه حمرت جزئیهٔ محسوسه‌یه لازم اولان حمرت مشترکهٔ کلیه
اولدیغی حالده حمرت جزئیه‌یی وجه تشبیه عد ایدرك مسامحه ایتدکلری جهتله بو مثللو محلرده
وجه تشبیهه حسی تسمیه ایتمشلردر دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (وایضا اما قریب مبتذل وهو ما
ینتقل فیه من المشبه الی المشبه به من غیر تدقیق نظر لظهور وجهه فی بادی الرأی) تشبیه ایچون باعتبار
وجه شبه تقسیم ثالثدر یعنی تشبیه یا قریب مبتذلدر (قریب مبتذل) برتشبیهدر که کندوسنده وجه شبهك تدقیق
نظر ایتمکسزین بادیٔ رأیده ظهوری ندن ایچون مشبهدن مشبه بهه انتقال اولنور (بادی)
ظهر معناسنه اولان (بدا الامر یبدو) دن قیلنور سه ظاهر رأیده دیمکدر واکر (بدأ) دن دینلوب
مهموز قلنورسه اول رأی معناسنه اولور الحاصل تشبیه حال مشبهی بیان ایله مشبهی مشبه به کبی قلمقلغه
مسوق اولمسیله اکر مشبه ومشبه به مشبه به اولدقلری حیثیتدن مشبهدن مشبه بهه انتقال
وجه شبهك مشبه ومشبه بهدن ایکسنده دخی ظهورندن ایچون بلا تدقیق نظر حاصل اولور سه یعنی
وجه شبهك طرفینده ظهورندن ایچون احدهمانك مشبه وآخرك مشبه به اولدیغی ظاهر اولور سه تشبیه
تشبیه قریب اولور ووجه تشبیهك بادیٔ رأیده ظهوری ایکی قسم اولور ق مصنف رحمه الله بوکا اشارتله
بیورر که (اما لکونه امرا اجمالیا فان الجملة اسبق الی النفس) وظهور وجه شبه یا وجه شبه مجمل اولوب
کندوسنده تفصیل اولمیان برامر اولدیغندن ایچون اولور یعنی (امرا اجمالیا) قولنده اولان
جملدن مراد معناسی متضح اولمیان و یاخود مرکب اولان شی اولمیوب بلکه کندوسنده تفصیل وبر برر
اجزایه نظرا ولمیان شیدر و بوده کندوسنده ترکیب اولمیان امر واحد و یاخود اجزاسنه نظر اولنمیان
مرکب اولمقدن اعمدر ووجه شبه جلاك ظهوری زیرا جمله یعنی مجمل غیر مفصل نفسه تفصیلدن
اقربدر کورمزمیسنکه انسانی شی و یاخود جسم و یاخود حیوان اولدیغی حیثیتدن ادراك ایتمك جسم
حساس ناطق ومتحرك بالاراده اولمقلغی حیثیتدن ادراکندن اسهل واقدمدر زیرا مفصل مجمل ایله
اعتبارلاتدن شیٔ آخر اوزره مشتملدر چونکه متعدده واحددن لازمدر ومفصل مجمل ایله شیٔ

آخری مشتمل اولدیغندن ناشی عام خاصدن اعرف اولوب وتعریفات کامله یعنی حدود تامه‌ده
عامك تقدیمی واجب اولمشدر وادراك حواسده بویله در زیرا رؤیت اولا جمله‌یه وثانیا تفصیله
واصل اولور مثلا انسان بر باغچه‌یه نظر ایلسه ابتدا مجتمع برطاقم اشجار مشاهده ایدرك تکریر
نظر ایتدکجه اشجارك بر بر تفصیلاتنه ونهال واغصان وبرك وبارنه کسب اطلاع ایدر
وبوندن ایچون (النظرة الاولی حمقاء) و (فلان لم یمعن النظر ولم ینعمه) دینلور (حمقاء) حماقتدندر
ونظرهٔ اولینك حمق زیرا چوق کره نظرهٔ اولی قبحی استحسان وحسنی استقباح ایتمسنك وقوعیدر
(امعان فرس) فرسك عدوده تباعدی اولوب نظر دقیقده مجازدر و (انعام نظر) تدقیق وتزیید
نظردر وکذلك اصوات وطعوم وروائح وامثالنك مرهٔ اولیده ادراك اولنه‌میان تفاصیلی مرهٔ
ثانیه‌ده ادراك اولنور قال رحمه الله تعالی (او قلیل التفصیل مع غلبة ظهور المشبه به فی الذهن اما عند
حضور المشبه لقرب المناسبة کتشبیه الجرة الصغیرة بالکوز فی المقدار والشکل) و یاخود وجه تشبیهك
بادیٔ رأیده ظهوری مشبه بهك ذهنده غلبهٔ حضوریله برابر وجه شبه قلیل التفصیل اولدیغندن ایچون
اولور ومشبه بهك ذهنده غلبهٔ حضوری یا مشبه ایله مشبه به بیننده اولان قرب مناسبتدن ناشی
مشبهك ذهنده حضوری عندنده اولور زیرا برشیئك مناسب اولدیغی شی ایله ذهنده حضوری
کندوسنه مناسب اولمیان شی ایله حضورندن اسهل اولدیغی غیر خفیدر مثلا جرهٔ صغیره‌یی یعنی
کوچك دستی‌یی مقدار وشکلده کوزه تشبیه کبی (کوز) برداق معناسنه در زیرا
بو تشبیهده اولان وجه شبهده مقدار وشکل اعتبار اولندیغی جهتله نوعما تفصیل اولوب لکن
ذهنده حضور جره عندنده کوز غالب الخطوردر قال رحمه الله تعالی (او مطلقا لتکرره علی الحس
کالشمس بالمرآة المجلوة فی الاستدارة والاستنارة) (عند حضور المشبه) قولنه معطوفدر یعنی یاخود
مشبه بهك ذهنده غلبهٔ حضوری مشبه بهك هر بار محسوس اولمسیله وقت حضور مشبهه خاص
اولمیه‌رق کرك حاضر اولسون وکرکسه اولسون علی الاطلاق اولور زیرا حس اوزره تکرر ایدن
شیئك ذهنده حضوری تکرر ایتمیان شیئك حضورندن یعنی مثلا منخسف اولدیغی حالده صورت
قمرك ذهنده حضوری حس اوزره تکرر ایتمیان قمرك حال انخسافده اولان صورتنك ذهنده
حضورندن اسهل ایدوکی غیر خفیدر و بو وجهله مشبه بهك مطلقا حس اوزره تکرری مثلا
شمسی استداره واستناره‌ده مرآت مجلایه تشبیه صورتنده حاصلدر زیرا وجه شبهده بعض مرتبه
تفصیل اولوب لکن مرآتك علی الاطلاق یعنی هر نوقت اولورسه اولسون ذهنده حضوری غالب
واکثردر قال رحمه الله تعالی (لمعارضة کل من القرب والتکرر التفصیل) یعنی تفصیل اسباب
غرابتدن ایکن بر وجه مشروح قرب مناسبت و یاخود حس اوزره تکرردن ناشی غلبهٔ حضور مشبه له
قات تفصیلك ابتذال تشبیهه مؤدی اوله جق ظهوره سبب اولمسی زیرا صورت اولیده مشبه ایله
مشبه بهك یکدیکره قرب مناسبتلری وصورت ثانیه‌ده حس اوزره مشبه بهك تکرری تفصیل قابله
معارضه ایتمسندن ایچوندر زیرا قرب وتکرردن هر برلری مشبهدن مشبه بهه سرعت انتقالی
مقتضی اوله‌رق بو جهتله وجه شبه کندوسنده تفصیل اولمیان امر جملی حکمنده قالوب قسم اولده
بیانی سبقت ایتدیکی کبی ابتذاله مفضی اولور قال رحمه الله تعالی (واما بعید غریب وهو بخلافه
لعدم ظهوره اما لکثرة التفصیل کقوله والشمس کالمرآة فی کف الاشل) (اما قریب مبتذل)
قولنه معطوف اولوب یعنی تشبیهدن برقسمی دخی تشبیه بعید غریبدر و بو تشبیه تشبیه
قریب مبتذلك خلافنده اولوب یعنی برتشبیهدر که کندوسنده مشبهدن مشبه بهه انتقال انجق
تعمیق فکر وتدقیق نظر دنصکره حاصل اولور و بوده وجه شبهك بادیٔ رأیده خفا وعدم
ظهورندن نشأت ایدر ووجه شبهك عدم ظهوری یا کثرت تفصیلدن ایچون اولور مثلا
(والشمس کالمرآة فی کف الاشل) قولی بو قسمدندر شمس ایله کف اشلده اولان مرآت بیننده
وجه شبه ذکری مرور ایتدیکی اوزره مع الاشراق استداره ومع تموج الاشراق حرکت

سريعهٔ متصله‌دن حاصله اولان هيئت اولوب بونده اولان تفصيل ماسبقده معلوم اولمشدر
انكيچون اشبووجه شبه مرأت دائمة الاضطرابى رؤيت ايدن كمسه‌نك نفسنده انجق استيناف واعادهٔ
تأملدنصكره واقع اولوب ونظرى متمهل و بطئ اولور قال رحمه الله تعالى (اوندور حضور المشبه به اما
عند حضور المشبه لبعد المناسبة كامر واما مطلقا لكونه وهميا اومركبا خياليا اوعقليا كامر اولقلة تكرره على
الحس كقوله والشمس كالمرأة فى كف الاشل) وياخود وجه شبهك عدم ظهورى مشبه بهك ذهنده ندرت
حضوريچون اولو ومشبه بهك ندرت حضوريده يا بنفشجك نار كبريته تشبيهنده مرور ايتديكى كبى
مشبهك حضورى عندنده اولور وياخود مطلقا اولور ومشبه بهك مطلقا ندرت حضورى يا انياب
اغوال كبى وهمى اولسندن وياخود رماح زبرجد اوزره منشوره اولان اعلام ياقوت كبى مركب خيالى
اولديغندن وياخود (كمثل الحمار يحمل اسفارا) كبى مركب عقلى اولوكندن وياخود (والشمس
كالمرأة فى كف الاشل) كبى حس اوزره قلت تكررندن نشئت ايلر زيرا كف اشلده اولديغى
حالده مرأت حس اوزره تكرر ايدر واكثر احيانده مشاهده اولنور برشى دكلدر زيرانيجه
اشخاص يد اشلده رؤيت مرأته مصادف اولميه‌رق امرار ايام حيات ايدر ومشبه بهك
ندرت حضورى وجه شبهك عدم ظهورنه سبب اولمسى زيرا وجه شبه طرفينك فرعى اولوب
طرفيندن انتقال اولنور چونكه وجه شبه طرفين بيننده وصف مشترك جامع اولوب انجق
طرفينك حضوريندنصكره طلب اولنه‌جغى جهتله حضور طرفين نادر اولديغى كبى جامع
طرفين اولوب بينلرنده تشبيهه سبب اولمغه صالح اولان شيئه التفات ذهن دخى نادر اولور
قال رحمه الله تعالى (فالغرابة فيه من وجهين) امدى شمسك كف اشلده اولان مرأته تشبيهنده
غرابت ايكى جهتدن اولوب اول وجه شبهك كثرت تفصيلى وثانى مشبه بهك حس اوزره قلت
تكرريدر قال رحمه الله تعالى (والمراد بالتفصيل ان تنظر فى اكثر من وصف ويقع على وجوه
اعرفها ان تأخذ بعضا وتدع بعضا كما فى قوله (حملت ردينيا كأن سنانه * سنالهب لم يتصل
بدخان) وتفصيل ايله مراد شئ واحد وياخود اكثر ايچون اولان مافوق وصف واحده
نظر اولنمسيدر يعنى امر واحد وياخود امرين وياخود امور ثلثه وياكثرده اولان اوصافك
وجود وياعدمنى وياخود بعضيسنك وجود و بعضيسنك عدمنى اعتباردر و بوندن ايچون
تفصيل وجوه كثيره اوزره واقع اولوب و بووجوهك اعرف واشهرى اوصافدن بعضيسى اخذ
و بعضيسى ترك اولنمسيدر يعنى بعضيسنك وجودنى و بعضيسنك عدمنى اعتباردر
نته كيم امرئ القيسك (حملت ردينيا الخ) بيتنده واقع اولمشدر (ردينى) ردينه نامنده
اولان عاملهٔ رماح برمرأه عمليتندن اولان رمحدر (سنان) حديد رمحدر (سنا) قصر ايله
آتش وقمرك ضوئيدر مفهوم بيت سنانى لهيبى دخانك ضياسنه شبيه اولان رمح ردينيى
حمل واستصحاب ايلديكى مفيد اولوب سنان رمحى دخانه متصل اولميان نارك ضياسنه تشبيه ايله
اوصاف ناردن شكل ولون ولمعانى اخذ ايدرك اتصال دخان وصفنى ترك ونفى ايلمشدر قال رحمه
الله تعالى (او ان تعتبر الجميع كما من تشبيه الثريا) وياخود وصف واحددن اكثره
نظر وجه شبه اولان جميع اوصافك وجودنى اعتبار ايله اولور نته كيم ثريايى عنقود
ملاحيه تشبيهده مرور ايتمشدر شويله كه مشبه طرفنده نفس انجمله شكل ومقدار ولوننه ومسافهٔ
مخصوصه اوزره اجتماعنه نظر واعتبار ايدوب كذلك عنقود ملاحيه ده دخى بو اوصافك امثالنه نظر
واعتبار اولنور شيخ اسرار بلاغنده بووجهله تحقيق مقال ايتمشدركه (التفصيل) قولمز ايكى شى بيننى جامع
اولان برعباره اولوب معناسى سنكله برابر ايكى ويا اكثر اوصاف اوله‌رق بونلره على الانفراد نظر ايدوب
و بعضيسنى بعض آخرندن تأمل وتدقيق نظرله تفصيل ايدرسين ومنك ايچون شئ واحددن اكثره
وشئ واحده جهت واحده‌دن اكثره نظر ايتمكلكك فى الجمله حاجت واردر و بودخى وجوه
عديده ايله واقع اولوب وجه اول اوصافدن بعضيسنى اخذ و بعضيسنى ترك ايله اولور نته كيم

امرئ القيس دخانى سنادن عزل وتجريد ايتديكى حيثده لهبده اعتبار ايلمشدر وجه ثانى
اوصاف مشبهدن امور عديده‌يه جمله‌سنى طلب واعتبار ايچون نظر ايدرسين نته كيم ثريانك
عنقوده تشبيهنده نفس انجم ايله شكلى ولونى ومقدارى وقربده مسافهٔ مخصوصه اوزره اجتماعى
اعتبار اولنه‌رق عنقود ملاحيه‌ده دخى بونلرك مثلى اعتبار اولنور وجه ثالث جنسده اولان
خاصه‌يه نظر ايلرسين مثلا عين ديكده نفس حمرت قصد اولنميوب بلكه قصد ونظر هر برجمرنده
موجود اولميوب بلكه عين ديكه خاص اولان صفت اولور امدى بو تشبيهده اولان تركيب حمرت
مخصوصه ايله شكل كرى ومقدار مخصوصدن اولمش اولور و بونكله وجه ثانى واولدن كسب
تميز ايدر زيرا وجهينده نظر من غير اعتبار خصوصيت وجود وصفه‌در وشيخ بو كلامى
ايراددنصكره ديمشدركه بو اقسام اغلب واعرف اوزره موضوعه اولوب والا دقايق تفصيل
خيطهٔ ضبط وحصره كنجيده اوله‌مز قال رحمه الله تعالى (وكلما كان التركيب من امور اكثر
كان التشبيه ابعد) مشبه بهك مركب خيالى وياعقلى اولمسى ذهنده مطلقا ندرت حضورنى
موجب اولوب ومشبه بهك ندور حضورى وجه شبهك خفا وعدم ظهورنى مؤدى اوله‌رق تشبيه
غريب اوله‌جغنى بيان ايتمكله بو كلامك تتمه‌سى اولمق اوزره ديركه اجزاى تركيب اولان امور
هرنمقدار اكثر وازيد اولورسه كرك خيالى اولسون وكركسه عقلى اولسون تشبيه دخى اوقياس
اوزره ذهندن ابعد اولور زيرا تفاصيلى اكثر اولمسيله تشبيه دخى كثرت اجزاى تركيبه كوره كسب
بعديت ايدر ومركبك خيالى اولمسى تركب ايتديكى اجزا حسياتدن اولمسيله وعقلى اولمسى
حسياتدن اولمامسيله اولوب نفس تركيب حسى اولمز وتركيبك امور كثيره‌دن تركبى نظم جليلده
﴿ انما مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه من السماء فاختلط به نبات الارض مما يأكل الناس والانعام
حتى اذا اخذت الارض زخرفها وازينت وظن اهلها انهم قادرون عليها اتاها امرنا ليلا اونهارا
فجعلناها حصيدا كأن لم تغن بالامس ﴾ قول شريفى كبيدر زيرا بو نظم جليلده مشبه به اون
جمله‌دن مركبدركه بر برينه تداخل ايدوب حتى كه جملهٔ واحده كبى اولمشدر (اختلط به) قول
شريفنده باسببيه اولوب معناى منيفى نبات ارض نزول ايدن ماسببيله اشتباك واختلاط ايتدى ديمكدر
(مما يأكل الناس والانعام) ده اولان ما زروع وبقول وحشايشدن عبارتدر و (زخرف ارض) ايله
مراد صفايح ارضى تزيين ايدن نباتاندر (وازينت) تزينت معناسنه‌در و (اهلها) ضميرى
نباته راجع اولوب مضاف اليه‌دن كسب تأنيث ايلمشدر (قادرون عليها) على حصدها ورفع غلتها
ديمكدر (فجعلناها) ضميرى نباته راجع اولوب (حصيدا) شبيها بما حصد يعنى حصاد اولان
زرعه شبيه قلدق مفهومنده‌در (كأن لم تغن بالامس) كأن لم تنبت ولم تكن قبل ذلك فى زمان
قريب غاية القرب ديمكدر (غنى بالمكان) ديرلر اقام به معناسنه‌در امدى بو نظم جليلده حيات
دنيانك ابتداء قوتى ظاهر اولوب ناس انكله كسب غرور واوزرينه اعتماد موفور ايلدكدنصكره
سرعتله منقضى وزائل ونعمتلرى بالكليه بغتة منقرض ومضمحل اولمسندن عبارت اولان حال عجيبة
الشانى نبات ارضك اولا تازه وطرى اوله‌رق بعضيسى بعضيسنه ملتف ومختلط اولوب والوان
وطراوتيله ارضى تزيين ايليوب وحين ظهورنده ضعيف ايكن ناسى كندوسندن اطماع وسلامتنى
ظن ايتديره‌جك حيثيده كسب قوت ايلدكدنصكره فجأتا زوال خضرت ونضارتيله اصلا اثرى
باقى قالمامجه قوروب محو وهبا اولمسنه تشبيه اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (والبليغ ماكان
من هذا الضرب لغرابته ولأن نيل الشئ بعد طلبه الذ) وتشبيه بليغ اشبو بعيد غريب ضربندن
اولان تشبيهات اولوب قريب مبتذلدن اولان تشبيهات تشبيه بليغ دكلدر و بو ضرب غريبك
تشبيه بليغ اولمسى استماع ايچون مبتذل اولميه‌رق غريب اولديغندن واوزرينه بيوت عناكب
منسوجه اولان اشيا كبى مهجوره ومتروكه اولديغندن ايچوندر ومعانئ غريبه معانئ مبتذله‌دن
ابلغ واحسن اولديغى غير خفيدر شارح مرحومك اشبو مفهومى بيانده ابلغ اوزرينه احسنى

عطف ايتمسى منده اولان لفظ بليغ معناى متعارف اوزره اولميوب حسندن مجاز اولديغنه اشارتدر
زيرا بليغ متعارف كلام و ياخود متكلمك صفتى اولوب تشبيهك صفتى دكلدر و برده ضرب
مذكورك تشبيه بليغ اولمسى برشيئه بعد الطلب نيل ووصولده اولان وفور لذت جهتندندر
چونكه تعب ومشاقدنصكره حاصل اولان شى اعز اولوب وهر برشئ اعز اعزيتى حيثيتندن الذ
ونفسدن موقعى الطفدر يعنى نفسه مورث لطافت وموجب نشاط ومسرت اولور انكچون
هر برموقعى لطيف اولان يعنى مورث لطافت نفس اولان شى ايچون عطش وحرارت اوزره
ايچلان ماء بارده ضرب مثل اولنور و بومقام غرابت خفاء مرادى موجبه اولوب خفاء مراديسه
محل بلاغت اولان تعقيدى ايجاب ايتمسيله بوصورتده غرابت نوجهله تشبيهك بليغ وحسن اولمسنى
موجب اولور ديو توهم محل اولوب و بوتوهمك منشائى مصنفك (وهو بخلافه لعدم الظهور)
قولى وموردى (والتشبيه البليغ ماكان من هذا الضرب) كلامى اولمسيله شارح مرحوم
تفسير عدم ظهورى بومقامه تأخيرايله توهم مذكورك دفعنده ديركه (بادئ رأيده عدم
ظهور) ايله مرادمز سببى معنانك لطف ودقتى و ياخود بعض معانينك بعضيسى اوزره
ترتبى اولان عدم ظهوردر و بعض معانينك بعضيسى اوزره ترتبينك عدم ظهوره سببى
زيرا آزكره واقع اولوركه معانئ شريفه دن ثانى اول اوزره بنا و ترتبدن و ثانينك
سابقه ردندن منفك اولهرق اوحالده كيفيت ارتباط وتناسبلرينى وجدانده نظر و تأمله
احتياج مس ايدر و بو اسبابدن نشئت ايدن عدم ظهورك بعدالتأمل انكشاف وظهورى
البته موجب لذت اولور زيرا مطلوبه ايصال ومقصوده مظفرايدن نهج قويم وطريق مستقيمه
مصادف اولان فكردن احلى والذ برشى اولهمز وتعقيد ده معدود اولان خفاء مردود سببى
تعقيدلفظيده الفاظك سوء ترتيبى وتعقيد معنويده معناى مذكوردن معناى مقصوده انتقالك اختلالى
اولان خفادر وبين الخفائين فرق عظيم اولوب اشبو خفا محل بلاغت واول مورث حسن واطافتدر قال رح
(وقد يتصرف فى القريب بمايجعله غريبا كقوله (لم تلق هذا الوجه شمس نهارنا ❋ الا بوجه ليس فيه حياء)
وبعضكره تشبيه قريب مبتذ لده ابتذالدن اخراج ايدوب غريب قله جق شى ايله تصرف اولنور
نته كيم ابى الطيبك (لم تلق هذا الوجه الخ) بيتنده واقع اولمشدر زيرا وجه حسنى شمسه تشبيه
قريب مبتذل اولوب لكن حديث حيا زيادهٔ دقت وخفا اوزره اشتمالندن ايچون صورت ابتذالدن
غرابته اخراج ايلمشدر و (لم تلق) قولى ابصرته معناسنه اولان لقيت دن اولوب مفهوم بيت
وجه محبوبى شمس نهار انجق وجه بى حيا سيله رؤيت ايلدى ديمك اولور سه ادات تشبيه
وتشبيهدن انبا ايدجك فعلك عدمى جهتله بيتده اولان تشبيه مكنى غيرمصرح اولور زيرا عدم
حيايه ملتبس اولهرق شمسك وجه حبيبى رؤيتى وجه حبيبه دعواى مشابهتنده حد ادبى
تجاوزدن كنايه در وبونده تشبيهك وجودى زيرا شمس ايچون عدم حيايه التباس وقتنده
رؤيتى اثبات وبووقتك غيريده سلب ايتمك وجهى شمس اوزره ترجيحنه دلالت ايدر وترجيح فى الجمله
مشاركته دال اولمسيله تشبيهى مستلزم اولور وكلا مده ادات تشبيه وتشبيهدن انبا ايدجك فعل
اولمامسيله تشبيه تشبيه غير مصرح اولهرق معناى مذكوردن كنايه اولمش اولور واكر قول
مذكور قابلت وعارضت معناسنه اولان لقيت لفظندندر ديناور سه بو صورتده تشبيهدن
انبا ايدرك مفهوم بيت شمسك وجه محبوب ايله حسن وبهاده مقابله ومعارضه سى انجق وجه بيحيا ايله نى
اولدى ديمك اولوب تشبيه لفظ فعل ايله مصرحه اولور وشاعر اخرك * ان السحاب لتستحيى
اذا نظرت * الى نداك فقاسته بمافيها * قولى دخى بونك مثليدر (ندى) عطا معناسنه اولوب
(مافيها) دن مراد مطر در مفهوم بيت سحاب عطا ياى ممدوحه نظر ايدرك كنديده اولان قطرات
امطاره قياس ايلسه قطراتندن اكثر اولديغنه واقف اولوب بو جهتله استحيا واظهار خجالت
ايدر ديمكدر وقول ابى الطيبله بو بيت بيننده فرق اولدهه معتبر اولان عدم حيا و بونده معتبر اولان

حياد ر قال رح (وقوله عزماته مثل النجوم ثواقبا ❋ لولم يكن للثاقبات افول) شاعر وطواطك
(عزماته مثل النجوم الخ) قولى دخى بواسلوبده در زيرا عزمى نجمه تشبيه مبتذل اولوب لكن عدم افولى
اشتراطى غرابته اخراج ايلمشدر مفهوم بيت ممدوحك مقاصد وعزماتى اكر عيب افول ايله معيوب
ومعلول اولسه نجوم زاهره يه شبيهه در ديمك اولور (افول) غروب معناسنه در (ثواقب) ثاقبه نك
جمعى اولوب ضيا وتلألؤى شديد معناسنه اولهرق نجومدن حالدر قال رحمه الله تعالى (ويسمى هذا
التشبيه المشروط) و بو تشبيه تشبيه مشروط عنوانيله موسومدر (تشبيه مشروط) مشبه ومشبه بهندن
هر برولرى و ياخود بونلردن بريسى برشرط وجودى وياعدمى ايله قيد اولنان تشبيهدر و بوقيد
لفظ صريح ايله و ياخود سياق كلامك دلالتيله اولمقدن اعمدر (هى بدر تسكن الارض *
* وهذه القبة فلك ساكن) قوللرى اشبو شرط لفظده مذكور اولميوب اوزرينه سياق كلام ايله
دلالت اولنان قسمدن اولهرق (اول) هى بدر لو كان البدر تسكن الارض (وثانى) هذه القبة فلك
لو كان الفلك ساكنا) تقديرنده در (هى) ضميرى محبوبه يه راجعدر ولو لفظيله اتيانى توصيف
فرضى اولوب محقق اولمديغنه اشارتدر مصنف رح تشبيهك طرفين و وجه شبه اعتبار لريله اولان
تقسيمندن فارغ اولهرق باعتبار الاداة تقسيمنه شروع واشارتله بيورركه (وباعتبار اداته اما مؤكد
وهوماحذفت اداته مثل وهى تمر مر السحاب ومنه نحو (والريح تعبث بالغصون وقدجرى ❋ ذهب
الاصيل على لجين الماء) واداتى اعتبار يله تشبيهك برقسمى مؤكد اولوب (تشبيه مؤكد)
اداتى نسيا منسيا حذف اولنان تشبيهدر نته كيم (وهى تمر مر السحاب) قول شريفنده واقع
اولوب زيرا حاصل معنى (تمر مثل مر السحاب) ديمكدر و بعد حذف الاداة مشبه به مشبهه
اضافه اولنان تشبيه دخى اشبو قسم مؤكددندر نته كيم شاعرك (والريح تعبث بالغصون
الخ) قولنده ظاهردر (لجين الماء) صفتك موصوفه ومشبه بهك مشبه اضافه سى قبيلندن
اولوب اصلى على ماء كاللجيندر ادات تشبيه اولان كاف نسيا منسيا حذف اولنهرق مشبه به
اولان لجين مشبه اولان مايه اضافه اولنوب تشبيه مؤكدر (لجين) فضه معناسنه اولوب
وجه شبه بياض وصفادر اضافه سى بيانيه اولوب كان آب ناب فضه نك اصلى ومعدنى
اولمق اوزره لجينتنده افادهٔ مبالغه قصد واراده ايدلمشدر (اصيل) مابعد عصردن غروبه
قدر اولان وقت اولوب صفرتله توصيف اولنور نته كيم شاعر (ورب نهار للفراق اصيله *
ووجهى كلالونيهما متناسب) قولنده اصيل نهار ايله كندى وجهنك لاجل الفراق لونده
متناسب واينكيسنده صفرتله متلون اولدقلرينى بيان ايلمشدر (ذهب اصيل) شمسك وقت
مذكورده صفرتى اولوب مراد صفرت اصيل ديمكدر بوصورتده (ذهب الاصيل) قولى
استعارهٔ مصرحه اولهرق صفرت اصيل اونده ذهبه تشبيه ولفظ مشبه به اولان ذهب مشبه
اولان صفرتده استعمال اولنمش اولور و ياخود ذهب الاصيلدن مراد (شمس كالذهب
الاصيل معناسى اولهرق بوتقديرده (ذهب الاصيل) لجين الماء تركيبنه قريب اولور زيرا
بوصورتده (ذهب الاصيل) دخى مشبه بهك مشبهه اضافه سى قبيلندن اولوب لكن بونده
مشبه اولان شمس محذوفدر شارح مرحوم ديركه بيت مذكورده اولان
ذهب ولجينك سبيكهٔ تحقيقده اذابه وانقاده شايان اولان وجه مذكور اولوب
بوقسه خلخالى وزوزنى امثالى بصائر ناقده لرينى فاقده اولان بعض اوهامه
سق ايتديكى كبى لجينى فتح لام وكسر جيم ايله دوكلمش اولان اوراق اشجار معناسنه حمل ايله
اوراق مذكوره نك وجه مايه تشبيه قلنديغنى و ياخود اصيل كندوسيچون اصل وعرق اولان
شجر اولوب بونك ذهبندن مراد برد خريف ايله صراروب وجه ما اوزره ساقط اولان
ورقى اولمقلغى اعتباره محل اولميه رق وجهينك ايكيسى دخى بكد يكرندن ابرددر (عبث)
لعب معناسنه اولوب ريحك غصون ايله عبث ولعبى غصونى اماله وتحريكندن عبارتدر

وصبثك وقت اصيله تخصيصى وقت سحركبى اطيب اوقاتدن اولمسيله بو وقتده ربحك غصون
ايله عبث وتلاعبى هوانك غايت اطافتنى مفيددر وبو تخصيصه (وقد جرى) قولنك تعبث
فعلنده اولان ضميردن حال اولمسى دلالت ايدر محصول بيت وقت ربيعده شاعر مرقومك ديده‌
عبرتبيندن امرار ايتمش اولديغى اطافت هواى هنكام اصيلى مدح ايله هبوب ايدن نسيم حيات
افزانك نهال شاخسارى تحريك ايله اظهار شيوهٔ لعب وملاطفات ايدرك مهر منيرك وقت تقرب
تغربى اولمسيله شبيه زرناب اولان رنك صفرت هوانك نظيرفضهٔ بيضا اولان آب انهاره انعكاس
وجريان وكويا كه كموش صو يندن آلتون معدنى فوران ايتديكنى بياندن عبارتدر ووقت اصيلك
اطيب اوقاتدن اولديغى ابو ردينك (ايا ليه اسحار وفيه هواجر ❊ كما خضلت والشمس تمس آصال)
قولندن دخى مستفاد اولور بيت مذكور وصف ربيعده انشاد اولنوب (ايا ليه وفيه)
ضميرلرى ربيعه راجعدر (هواجر) هاجره نك جمعى اولوب مابين الزوال والعصردر (الخضل)
اصلانوب حتى كه ياش اولمقدر يقال (خضل الشئ) اى ندى حتى ترشش (آصال) خضلت
فعلنك فاعلى اولوب ماكافه ويا خود مصدر يه وجمله هواجره صفت اوله‌رق (كآصال خضلت)
تقديرنده دركه هوا جرى سورت شعاع شمسك زوالى حينده اولان اصال رطبه وبارده يه
تشبيهدر (والشمس تمس) تغيب معناسنه اولوب آصالدن حالدر حاصل معنى ليالئ ربيع
طيب هواسنده شبيه اسحار اولوب وانده اولان هواجر يعنى مابين زوال وعصر سورت شعاع
شمسك وقت زوالى اوله‌رق كسب برودت ورطوبت ايدن وقت آصاله مماثلدر ديمك اولور
قال رح (او مرسل وهو بخلافه كما مر) (اما مؤكد) قولنه معطوف اولوب يعنى باعتبار الاداة
تشبيهك برقسمى مؤكد اولديغى مثللو برقسمى دخى مرسل اولوب واشبو قسم مرسل مؤكدك
ملابس خلافيدر يعنى برتشبيهدر كه اداتى ذكر اولنه‌رق مشبه مشبه بهك بحسب الظاهر عينى
اولمسنى اشعار ايدن حذف اداتك مفيد اولديغى تأكيددن عارى ومرسلدر نته كيم ادات
تشبيهك ذكرينى حاوى اولان امثله مرور ايتمشدر قال رح (وباعتبار الغرض اما مقبول وهو الوافى
بافادته كأن يكون المشبه به اعرف شئ بوجه الشبه فى بيان الحال او اتم شئ فيه فى الحاق الناقص
بالكامل او مسلم الحكم فيه معروفه عند المخاطب فى بيان الامكان او مردود وهو بخلافه)
وتشبيه باعتبار الغرض ايكى قسمه منقسم اولوب يا مقبول ويا خود مردوددر (تشبيه مقبول)
غرض تشبيهى افاده يه وافى اولاندر مثلا غرض حال مشبهى بيان اولديغى صورتده
مشبه بهك وجه شبهله زياده معروف اولان شئ اولمسيدر وياخود غرض ناقصى كامله
الحاق اولديغى حينده مشبه بهك وجه تشبيهده اتم اولمسيدر ويا خود غرض مشبهك
امكاننى يعنى امر ممكن الوقوع اولديغنى بيان اولديغى صورتده مشبه بهك عند المخاطب وجه
تشبيهده حكمى مسلم معروف اولمقلقيدر (وتشبيه مردود) بونك خلافنده اوله‌رق افادهٔ
غرض تشبيهده قاصر اولان تشبيهدر وبو موضعى تحقيق ايده جك نقا يس معانى غرض
تشبيه بحثنده مرور ايتمشدر قال رح (خاتمة) بو خاتمه اركان تشبيهدن كليسنى وياخود بعضيسنى
ذكر اعتباريله مبالغه ده اولان ضعف وقوت حسبيله تشبيهى تقسيمدر واركان تشبيه درت
اولديغى ما سبقده ذكر اولنمشيدى امدى بو اعتبار ايله حاصل اولان اقسام تشبيه سكزدر
زيرا مشبه به قطعا مذكور اولوب وبو تقديرده مشبه يا مذكور ويا محذوف اولور وعلى
التقديرين وجه شبه يا مذكور وياخود متروكدر وعلى التقادير الاربعة ادات يا مذكوره
ويا محذوفه اولوب سكزه بالغ اولور اول اركان اربعه نك كاملا ذكر اولنمسيدركه (زيد كالاسد
فى الشجاعة) قولى بو قبيلدن اوله‌رق طرفين وجامع وادات تشبيهك ذكرينى شاملدر
ثانى ترك مشبهدر مثلا زيددن اخبار عندنده (كالاسد فى الشجاعة) قولى زيد تقديرنده
اولوب اركان اربعه دن يالكز مشبه اولان زيد غير مذكوردر ثالث كلمهٔ تشبيهك تركى اولوب نته كيم
(زيد اسد فى الشجاعة) قولنده يالكز اداة تشبيه حذف اولنه‌رق (زيد كالاسد) تقديرنده در

رابع مشبه ايله كلمهٔ تشبيهى تركدر مثلا (اسد فى الشجاعة) قولنده مشبه وادات تشبيه
حذف اولنه‌رق (زيد كالاسد) تقديرنده در خامس وجه تشبيهى تركدر نته كيم (زيد كالاسد)
تركيبنده وجه تشبيه مذكور اولميوب (فى الشجاعة) تقديرنده‌در سادس مشبه ووجه شبهى
تركدر مثلا (كالاسد) قولنده مشبه ووجه شبه حذف اولنوب (زيد كالاسد فى الشجاعة)
تقديرنده درسابع كلمهٔ تشبيهى ووجهى تركدر (زيد اسد) بو اسلوبده اولوب (زيد كالاسد
فى الشجاعة) تقديرنده در ثامن اركان سائره‌نك تركيله مشبه بهك افراديدر مثلا مشبه وادات
ووجه تشبيه ترك اولنه‌رق (اسد) دينلور (زيد كالاسد فى الشجاعة) تقديرنده اولور
وبوندنصكره ستر اولنميه كه مراتب تشبيهك اختلافى بعضا اختلاف مشبه به اعتباريله اولور
(زيد كالاسد) وياخود (كالسرحان فى الشجاعة) كبى (سرحان) كسر ايله ذئب معناسنه اولوب
(سراحين) جمعى كلور (امدى شجاعت اسد جرئت سرحاندن ابلغ اولمق تقريبيله
اشبو قولندن اول يعنى (زيد كالاسد قولمز (زيد كالسرحان) قولندن ابلغدر وياخود
اختلاف مراتب تشبيه اختلاف ادات اعتباريله اولور نته كيم (زيد كالاسد) و (كأن زيدا الاسد)
قوللرى بيننده بو اختلاف مشهوددر (زيرا كأن زيدا الاسد) قولنده ايهام اتحاد اولديغندن
(زيد كالاسد) قولندن ابلغدر وبعضا اختلاف مراتب تشبيه اركان تشبيهدن كليسنك وياخود
بعضيسنك ذكرى اعتباريله اولور شويله كه اكر جميع اركان تشبيه ذكر اولنورسه مراتب تشبيهك
ادناسيدر واكر وجه تشبيه ايله ادات حذف اولنورسه مراتبك اعلاسيدر والا متوسطه در وبو مقامده
مقصود اولان اشبو اركان تشبيهدن كليسنك ويا بعضيسنك ذكرى اعتباريله اولان اختلافدر
انكچون مصنف رحمه الله تعالى بيورركه (واعلى مراتب التشبيه فى قوة المبالغة باعتبار
ذكر اركانه كلها او بعضها حذف وجهه واداته فقط او مع حذف المشبه) (باعتبار) قولى
سوق كلامك مدلولى يعنى (اعلى مراتب) قولنك مفهومى اولان اختلافه متعلقدر زيرا
اعلاى مراتب انجق مراتب عديدهٔ مختلفه يه نظر ايله اوله بيلور وظرفده رايحهٔ فعل
كافى اوله‌رق لفظ اختلاف نظم كلامده مقدر ديمك دكلدر امدى (باعتبار) قولى ظرف
لغو اولوب (فى قوة المبالغة) قولى دخى لغويت اوزره اعلى يه متعلقدر (واعلى) قولى
مبتدا و (حذف وجهه) خبريدر حاصل معنى اركانك كليسنى ويا بعضيسنى ذكر اعتباريله
اختلاف مراتب تشبيه اعتبار اولنديغى وقتده قوهٔ مبالغه‌ده اعلاى مراتب يالكز وجه وادات
تشبيهك ادعاى اتحاد ايله حصول مبالغه ايچون لفظا وتقديرا حذف اولنمسيدر زيرا (اسد)
كبى اصلى (زيد كالاسد فى الجرائة) اولوب (كاف) و (فى الجرائة) لفظا محذوف وغير
مقدر وفقط استعاره اولميوب تشبيه اولمقلغيچون منوى ومضمردر وياخود بونلرك مشبهله برابر
حذفيدر بوده يالفظا محذوف اولمسيله اولور مثلا زيددن اخبار مقامنده (اسد) دينلوب (زيد
اسد) تقديرنده‌در وياخود منوى اوله‌رق لفظا وتقديرا حذفيله اولور نظم جليلده (ومايستوى
البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه وهذا ملح اجاج) قول شريفى بحث استعاره‌ده اتيان
اولنه‌جغى وجهله بو قبيلدندر قال رحمه الله تعالى (ثم حذف احدهما كذلك) بوراده
ثم كلمه‌سى رتبه‌ده تراخى ايچوندر (كذلك قولى) فقط او مع حذف المشبه مفادنده‌در يعنى
ذكر اولنان مرتبه‌دنصكره اعلاى مراتب تشبيه يالكز وياخود مع حذف المشبه وجه
واداتدن برينك حذفيدر مثلا يالكز وجه تشبيهك حذفيله (زيد كالاسد) ومع المشبه وجهى
حذف ايله زيددن اخبار مقامنده (كالاسد) ويالكز اداتى حذف ايله (زيد اسد فى الشجاعة)
ومع حذف المشبه اداتى حذف ايله زيددن مقام اخبارده (اسد فى الشجاعة) دينلور قال
رحمه الله تعالى (ولاقوة لغيره) وبو مذكورك غيريسى قوت مبالغه‌دن مهجوردر غيردن
مراد متباقى تشبيهلردركه اول مجموع اركانك ذكريدر (زيد كالاسد فى الشجاعة) كبى

وثانی یالکز مشبهك حذفیدر مثلا زیددن اخبار عندنده (کالاسد فی الشجاعة) کبی امدی
اولکی ایکی مرتبه یعنی یالکز ویاخود مع حذف المشبه وجه واداتی حذف قوتده ومرتبتین
اخیرتین یعنی مجموع ارکانك ذکری ویاخود یالکز مشبهك حذفی عدم قوتده متساویه وار بعهٔ
باقیه یعنی یالکز ویاخود مع حذف المشبه ادات ووجهدن برینی حذف متوسطه در زیرا
قوت مبالغه یا من حیث الظاهر وجه شبهك عموم وهر برشیٔ صالحه شمولیله ویاخود ظاهره
نظرا مشبه بهی عین مشبهدر دیو مشبه اوزره اجرا طریقیله اولور ومرتبهٔ اولیان کبی وجه
تشبیهه عدم تعرضله اولی وحذف اداتیله ثانی بی مشتمل اولنلر البته غایت قوتده اولوب
واخیرتین کبی بو اعتباریندن خالی اولنلر قوت مبالغه دن ساقطه واربعهٔ باقیه کبی اعتباریندن
یالکز برینی مشتمل اولنلر قوت وضعفده متوسطه در واشبو اربعهٔ متوسطه بینی دخی حذف
ادات مشبهی عین مشبه به قلمق طریقیله وجه شبهی حذفدن اقوی اولمسی اعتباریله فرق
ایتمك بعید اولمز شارح مرحوم بیوررلر که بو مقامده ابحاث تشبیهه متعلق بربحث شریف
باقی قالمشدر که (لقینی اسد یرمی) و (لقیت فی الحمام اسدا) قوللری ایله (زید اسد) وزیددن
اخبار مثللرده (اسد) قوللری بینی فرق اولنوب اول استعاره وثانی تشبیه عد اولنمشدر وبونك
تحقیقی شو وجهله در که کلامده بر لفظ ذکر اولنه رق اول لفظك معناسنه برشیئی تشبیهه دلالت
ایده جك قرینه بولنسه بو صورت ایکی وجهله اولوب اول مشبه نه لفظا ونه تقدیرا ذکر
اولنمامسیدر مثلا (لقیت فی الحمام اسدا) دینلوب حمامده رجل شجاعه ملاقی اولدم دیمك
معناسی مراد اولندیغی کبی بو وجهك استعاره اولوب تشبیه اولمدیغنده اختلاف یوقدر
وجه ثانی مشبه مذکور ویاخود مقدر اولمسیدر وبو تقدیرده اسم مشبه به اکر مشبهدن
(زید اسد) کبی خبر ویاخود (کان زید اسدا) و (ان زیدا اسد) امثالی باب کان
وان ایچون خبر و (علمت زیدا اسدا) کبی علمت بابی ایچون مفعول ثانی و (جائنی زید اسدا)
و (جائنی رجل اسد) کبی حال وصفت اوله رق حکم خبرده اولورسه اصح اولان تشبیه
تسمیه اولنوب استعاره اطلاق اولنمامسیدر زیرا اسم مشبه به ذکر اولنان مواقعدن برنده
بولندیغی یعنی خبر وحال وامثالی واقع اولدیغی صورتده وضع کلام اشبو مشبه بهك معناسنی
مجری علیهی اولدیغی مبتدأ وموصوف وذی الحال امثالی اولان شیئه اثبات ویا اوشیئدن
نفی ایچون اولور بو صورتده (زید اسد) دینلسه بو کلامك ظاهرا صوغ ووضعی معنای
اسدی زید ایچون اثبات اولوب حالبوکه (اسد) نفس الامرده زیده مباین اوله رق علی
وجه الحقیقه معنای اسدیتك زیده اثباتی ممتنع اولمسیله کلام مذکور اسددن زید ایچون اثبات
شبه اولمق اوزره حمل اولنور وبو حالده لفظ اسدی اتیان اثبات تشبیه ایچون اولوب تشبیه
ایله تسمیه اولنمقلغه خلیق ولایق اولور زیرا بر وجه مشروح مشبه به انجق افادهٔ تشبیه ایچون اتیان
اولنمشدر اما (لقیت اسدا) امثالی بونك خلافنده اوله رق زیرا بونده مشبه بهی اتیان معناسنی
برشیئه اثبات ایچون اولمیوب بلکه صوغ کلام فعل ملاقاتی متکلمدن اسد اوزرینه واقع
اولدیغی حالده اثبات ایچوندر بو صورتده اتیان مشبه به اثبات تشبیه ایچون اولمیوب قصد تشبیه ضمیر
متکلمده مکنون ومستتر ومفروغ عنه اوله رق لفظده بونی اشعار ایده جك برشی اولمیوب
انجق حکم زیدی اسد اوزرینه اجرا ایتمك مجرد زیدی اسد قه رق اعده تشبیه اولنمسی
واسد جنسنده دخولنك ادعا ایدلمسی اعتباریله اولدیغی نظر وتأملدنصکره بیلنور الحاصل
(زیداسد) و (لقیت اسدا) قوللری بینده اولان فرق معنوی اولدن مقصود مشبه اولان
زیدك مشبه به اولان اسد جنسندن اوله رق افراد اسددن برفرد اولدیغی ادعادر
وثانیسندن مقصود مشبهك جنس مشبه بهده داخل وافرادندن برفرد اولدیغی
دعواسی مسلم ومعلوم برکیفیت اولمسیله مشبهدن مشبه بهك اسمیله تعبیر اولنه رق فعل

ملاقاتی لفظ اسده اثباتدر وایکی صورت بو وجهله یکدیکرندن مفترق اولمسندن ناشی
اصطلاح وعبارده دخی بربرندن فرق اولنه رق احدهما تشبیه واخری استعاره تسمیه اولنمسی
مناسب اولمشدر شیخك اسرار بلاغتده اولان کلامنك خلاصه سی بوندن عبارت اولوب جمیع
محققین دخی بو قول اوزره متفقلردر وناسدن بعضیسی ثانی یعنی (زید اسد) امثالی دخی کلمهٔ
تشبیهك حذفیله مشبه به مشبه اوزرینه اجرا اولندیغی جهتله استعاره اولمسنه ذاهب اولمشدر
وبو اختلاف طرفینك تشبیه واستعاره ده مصطلحلری اولان تفسیره راجع بر اختلاف لفظیدر یعنی
هرنقدر معناده اختلاف ایسه ده تفسیر لفظه راجعدر الحاصل اکر تشبیه (الدلالة علی مشارکة
امر لاخر فی معنی بالکاف ونحوه) قولیله واستعاره (اجراء اسم المشبه به علی شیٔ سواء کان باستعماله فیه
او حمله علیه) عبارهسیله تفسیر اولنورسه (زید اسد) امثالی تشبیهدن خارج اولوب استعاره ده
داخل اولور نته کیم قول بعض بودر واکر تفسیر تشبیهده (بالکاف ونحوه) قیدی اعتبار
اولنمیوب واستعاره ده اجرای مشبه به یالکز معناده استعماله تخصیص اولنه رق حملدن تعمیم
اولنمزسه قول مذکور امثالی تشبیهده داخل اولوب استعاره اولمز نته کیم مذهب شیخ وقول
محققین بودر وبو اختلاف مشبه به اسم مشبهدن خبر ویا حکم خبرده اولدیغی صورتده اولوب
واکر خبر ویا حکم خبرده اولمزسه (رأیت بزید اسدا ولقینی منه اسد) کبی اول حینده بالاتفاق
استعاره تسمیه اولنمز زیرا بو صورتده اسم مشبه به کندو ایچون استعاره سی ادعا اولنان شی اوزرینه
علی اختلاف المذهبین نه (لقیت اسدا) قولنده اولدیغی کبی لفظ مشبه بهی شیٔ مذکورده استعمال
ونه (زید اسد) قولنده اولدیغی کبی معنای مشبه بهی شیٔ مذکور ایچون اثبات طریقیله اجرا
اولنمامشدر واستعاره تسمیه اولنمدیغی مثللو تشبیه دخی تسمیه اولنمز زیرا مشارکته دلالت قصد
اولنمدیغی جهتله اسم مشبه بهی اتیان اثبات تشبیه ایچون اولمیوب تشبیه انجق ضمیرده مکنون
ومستور اوله رق بعد النظر والتأمل ظاهر اولور الحاصل نه استعاره ونه تشبیه اولوب بلکه
تجریددر زیرا (لقیت من زید اسدا) قولنده زیدی کندوسندن اسد آخر انتزاع اولنه جق حیثیتده
جنس اسدك غایتنه بالغ براسد قیلوب اندن براسد آخر تجرید ایدرسن یعنی (کأن زید) کمال
شجاعتده جنس اسدك فرد کاملی اعتبار اولنوب اندن بطریق الادعا براسد دخی انتزاع ایدرك
(لقیت من زید اسدا) دیرسن نته کیم تفصیل وایضاحی علم بدیعده بتوفیقه تعالی کلهجکدر
اشته بو تجرید ضمیرده مکنون ومستور اولوب بالکلیه مفروغ عنه اولان تشبیهه مبنیدر وبو تشبیه
من ویاخود باء تجریدیه لرك مداول علیهی اولان تجریددن بعد التأمل ظاهر اولور لکن قول
سکاکی بونك خلافنده اولوب زیرا بو مثللوره تشبیه تسمیه ایدر وسکاکینك بو مخالفتی دخی اختلاف
لفظیدر زیرا اکر تشبیهده علی وجه التجرید اولمامسی اعتبار اولنورسه اشبو (رأیت بزید اسدا
ولقیت من زید اسدا) امثالی تشبیه اولمز نته کیم مذهب شیخ وسائره بودر واکر تشبیهده برامرك
امر آخره برشیده مطلقا مشارکتی اوزره دلالت اعتبار اولنورسه تشبیهدر نته کیم قول سکاکی
بودر وشیخ کلام مذکوری ایراددنصکره اسرار بلاغتده دیمشدر که اکرسن هر برشیدن ابا
ایدرك بو قسم اوزره یعنی زید اسد کبی مشبه مذکور ویا مقدر اولان قسم تشبیهه استعاره اطلاقنی
امل ایتدکك صورتده ستیزا اولمیه که اکر بر کلامده مشبه به اوزره دخول ادات تشبیه حسن اولورسه
استعاره اطلاقی صحیح اولمز زیرا مبنای استعاره بالکلیه تناسیٔ تشبیه اوزره اولوب ادوات تشبیهك
حسن دخولی ایسه تشبیهی مشعردر وادوات تشبیهك دخولی حسن اولمسی (زید الاسد) و (هو
شمس النهار کبی) اسم مشبه به معرفه اولمسیله اولور زیرا (زید کالاسد) و (هو کشمس النهار)
دینلك حسن اولور واکر ادواتدن برشیئك دخولی حسن اولمیوب صورت کلامی تغییره محتاج
اولورسه اول حینده کندوسنده تقریر ادات تشبیه غامض ومشکل اولمسی جهتله استعاره اطلاقی
قوله اقرب اولور ودخول ادوات حسن اولمامسی اسم مشبه به مشبه بهه ملایم اولمیان برصفتله

موصوفه اولان نكره اولمسيله اولور واما مشبه بهه ملايم اولميان صفتله موصوفه اولەرق وقوع معرفه غير متصوردر زيرا (تعريف) موصوف ايله مراد متداول معروف ومشهوری ايدوكنه دلالت ايدوب صفت ايسه بوندن ابا ايدر لكن نكره بونك خلافنده اولوب صفت مذكوره ايله اجتماع ايده بيلور (فلان بدر يسكن الارض) و (شمس لاتغيب) قوللريله شاعر بحترينك (شمس تألق والفراق غروبها * عنا و بدر والصدود كسوف) قولی بوقياس اوزره در زيرا بو امثلەدن هيچ برنده كاف وامثالنك دخولی حسن اولميوب انجق (هو كالبدر الا انه يسكن الارض) و (هو كالشمس الا انه لايغيب) امثالی تغيير صورت كلام ايدرك نكره معرفه قلنمسيله اولور تاكه مجهول اوزره قياس لازم كليه و بدر معروفك بو وصف ايله متصف اولديغی معلوم اولمسيله استثنا اولنمقلغی لازمكلور امدی بوكبی امثله تقدير اداتده مزيد دقت وغموضه محتاج اولەرق اطلاق اسم استعاره يه كندوسنده تقدير ادات حسن اولاندن اقرب اولور بيت مذكورده (تألق) لفظی احد تائينك حذفيله مضارع اولەرق اصلی (تتألق) اولوب تلألؤ ولمع معناسنه در (والفراق) قولنده واو تأكيد اصوقه محمول اولەرق شمس ايچون صفت بعد صفتدر (عنا) فراقه متعلقدر (صدود) اعراض معناسنەدر (كسوف) شمس وقمرده مستعمل اولوب لكن مشهور اولان قمرده خسوفدر مفهوم بيت محبوبه سنی مهر منيره ومفارقتنی غروب شمسه وتكرار محبوبه سنی بدر انوره وكندوسندن اعراض ايله عدم التفاتنی كسوفه تشبيهدر وبعض كره نكرهٔ موصوفەده مشبه بهه ملايم اولميان صفات وصلات يعنی متعلقاتده تقدير اداتی مستحيل ايدن شئ بولنور يعنی مشبه به وصف غير ملايميله موصوفه اولان نكره اولديغی صورتده بعضا واقع اولور كه ايراد اولنان وصف تقدير ادات تشبيهك استحالەسنی ايجاب ايدر واو حالده صورت اولدن زياده اطلاق اسم استعاره قبوله قريب اولور نته كيم شاعرك (اسد دم الاسد الهزبر خضابه * موت فريص الموت منه برعد) قولنده تقدير ادات ايله (انه كالاسد وكالموت) دينلمكلكه طريق يوقدر زيرا صورت تقديرده تناقض حاصلدر شويله كه تقدير ادات صورتنده ممدوحی سبع معروف جنسنه تشبيه ممدوحك جنس سبعدن دون و ياخود سبعك مثلی اولمسنه دال اولوب وبعده اقوای جنس اولان هزبرك دمنی خطاب ممدوح قيلمق ممدوحك جنس سبع فوقنده اولمسنه دليل اولەرق قواين بيننده تناقض تحقق ايدر موتده دخی بويلەدر (دم الاسد) صفت اسددر (هزبر) كسرها وفتح زا وسكون با ايله اسد اقوی معناسنەدر (خضاب) هرندن اولورسه اولسون بوية معناسنه در (الفريص) تحت كتفده واقع برلحمه دركه عند الخوف مرتعد اولوب ترر وموت ايچون اثبات فريص مجازدر مفهوم بيت ممدوح بر ارسلاندركه اك قوت وجرئتلو ارسلانك دميله اختضاب ايتمش يعنی اقوای سبعه بطش وافتراس ايدرك قانيله بويانمشدر وكثرت اهلاكی سببيله برموتدركه موت اندن خوف وهراس ايدوب ترر ديمكدر ودخول ادات تشبيه جائز اولمامسنده بحترينك (وبدر اضاء الارض شرقا ومغربا * وموضع رحلی منه اسود مظلم) قولی دخی بيت سابقك نظيريدر فقط اولده تشبيهه حملی موجب تناقض اولوب بونده برشيئی كنديده اولميان وصف ايله توصيفی مستلزم اولور زيرا بو بيتده تشبيه ساذجه مراجعت اولنوب يعنی كندوسنده استعاره اولميان تشبيه خالصدر دينلەرك معنی (هو كالبدر) اولمق لازمكلسه بدر معروفك كنديده اوليان صفتله موصوف قلنمش اولمسی لازمكلور و بو صفت بدرك اسوداد موضع رحل شاعر ايله برابر شرق وغربی تنوير ايتمسيدر زيرا قمر معروفك تنويرده بعض محلی بعض محلدن فرق ايتمديكی معلومدر امدی بوندن ظاهر اولوركه شاعرك مرادی ممدوحدن بدر حقيقی ايچون معروفه اوليان صفت عجيبه ايله يعنی تنويرده بعض موقعله بعض موقعك بينی فرق ايتمكله موصوف بر بدر اثباتيدركه بو اثبات جنس بدرده صفت مذكوره ايله موصوف برفرد زائد غير متعارف اولمسنی يعنی جنس بدرك صفت مذكوره ايله موصوف برفردی بولنمسنی تخيله مبنيدر وبونكله معلوم

اولوركه كلام مذكور ممدوح ايله بدر بيننده اثبات شبه ايچون موضوع اولميوب بلكه صفت مذكورەيی اثبات ايچون موضوعدر امدی بو كلام (زيد رجل كيت وكيت) قولك كبيدركه بوقول ايله زيدك رجل اولمقلغنی اثبات مقصودك اولميوب لكن مقصود (كيت وكيت) لفظنك مدلولی اولان اوصاف ايله متصف اولديغنی اثباتدر (كيت وكيت) لفظی زيدك فاضل وزاهد وياخود فاجر وفاسق اولمسی كبی اوصاف اوزره دال اولان حديثدن كنايەدر تركيده شويله شويله وشوجهتله شوجهتله دينلور و بوندن مراد اختصار كلامدر ونه زمانكه بيتده اولان اسم مشبه به يعنی لفظ بدر اثبات تشبيه ايچون جلب اولنمديغی معلوم اولديسه تقدم ايدن اصلدن يعنی مشبه بهك اثبات تشبيه ايچون مجتلب اولمسی اصلندن خروجی تبين ايلدی اويله اولنجه بيت مذكورده كلام ممدوحك بدر اولمسی برامر ثابت ومستقر اولوب وشاعرك عمل واعتباری صفت غريبەنك اثباتنده اولمقلغنه مبنی اولمش اولدی زيرا كلام مثبت ومنفيده مقصود قيد اولديغی علم معانيده شيخدن نقل اولنمشيدی مفهوم بيت ممدوح بربدردركه شرقا وغربا ارضی اضائه ايدوب واندن بنم موضع رحل ومنزلم سواد ومظلمدر ديمك اولور سياق كلامه نظرا مراد شاعر علی طريق المبالغه ممدوحك انوار مكارم واحسانی عالمه شامل اولوب فقط كندوسی بومواهب عموميەدن حصەدار اولەمامسنی وياخود كندوسنك بالعكس مظهر غدر واعتسافی اولمسنی بياندر وبووجهله برموضعی منور وموضع اخری مظلم قيلوب تنويرده موضعين بينی فرق ايتمك صفت بدر حقيقيدن دكلدر وبو بيتده دخول كاف وامثالی ممتنع اولديغی كبی (كأن وحسبت) لفظلرينك دخولی دخی ممتنعدر زيرا بولفظلر مدخوللری اولان خبر ومفعول ثانی فی الجمله يعنی تحقيقا وياتخييلا ثابت اولوب فقط بونلرك اسم ومفعول اوله متعلق اولمسی مشكوك و ياخود خلاف ظاهر اولمقلغنی اقتضا ايدر اول (كأن زيدا الاسد) وثانی (كأن زيدا اسد) امثاليدر زيرا صورت معرفەده ظاهر اولان دعوای تشبيه اولوب اتحاد وحمل دكلدر نته كيم بحث استعارەده فاضل محشی تصريح ايتمشدر بناء عليه بحثی مرور ايتديكی وجهله معرفەده تقدير ادات تشبيه حسن اولمشدر وزيدك شجاعتده اسده تشبيهی جدا ظاهره مخالف اولميوب غايتی بومشابهتك مشكوك فيها اولمسيدر واما صورت نكرەده ظاهر اولان اسدك زيد اوزره حمليله مبالغة افراد اسدده مندرج برفرد اولديغی ادعادر انكچون تقدير ادات تشبيه حسن دكلدر ومانحن فيهمزده اولان نكره يعنی ذكر اولنان صفت غريبهٔ غير متعارفه ايله موصوفه اولان بدر نه حقيقة ونەده (كأن محمر الشقيق الخ) بيتنده اولديغی كبی تخييلا ثابته دكلدر زيرا بو بيتده رماح زبرجديه اوزره منشوره اولان اعلام ياقوتيه خيالده ثابته اولوب مانحن فيهمز بونك خلافنده اولەرق بدر حقيقیٔ معروفك تنويرده موضعين بينی فارق اولمغله موصوف اولمسنی تخيل ايتمك ممتنع وفرض محالدر بوصورتده كأن وحسبت لفظلرينك دخولی مشبهی مجهول اوزره قياس كبی اولەجغندن ممتنعدر وهمده بوفن لايقيله تأمل وسبر ايله تحقق اولنسه كندوسنده تقدير ادات تشبيه محال اولان نكرهٔ موصوفەنك محصولنی مذكور اولان جنس احادندن اولوب لكن جوازی توهم اولنميان برصفت عجيبه يه مختص اولان برشيئك حدوثنی ادعادن عبارت كوررسون شويله كه مثلا (اسد دم الاسد الهزبر خضابه) قولنده متكلم جنس اسد ده داخل اولوب لكن خضابی دم اسد هزبر اولمق كبی جوازی توهم اولنميان صفت عجيبه يه مختص اولان براسدك حدوثنی ادعا ايلديكی عند التأمل معلوم اولور بوصورتده تقدير تشبيهده برمعنی اولمز مثلا ذكر اولنان (اسد دم الاسد الهزبر خضابه) قولنده دم اسد هزبر خضابی اولمق برصفت عجيبه دركه اسد ممدوح بوصفته مختص اولمشدر حالبوكه بوصفتك جنس يعنی اسد حقيقی اوزره جواز اجراسی متصور دكلدر بوجهتله تقدير تشبيه ايچون برمعنی بوقدر اشته شيخك محصول كلامی بوندن عبارت اولوب وصاحب مفتاح عندنده مشبه مذكور و يامقدر اولديغی وقتده تشبيه اولەرق استعاره دكلدر وشارح مرحوم بومقامده

كنـدوسيچون نفايس كلام اولوب ان شاء الله تعالى اول بحث استعاره ده ذكر ايدوجكنى وعد
بيورمشـدر قال رحمه الله تعـالى (الحقيقة والمجـاز) حذف مبـدا ومضاف ايله مقامنـده
مضاف اليه اقامه ايدلمشـدركه هذا بحث الحقيقة والمجـاز تقديرنده اولوب اشبو كلام مقاصد علم
بيـانيدن مقصد ثانيدر ومعنـاى واحدى طرق مختلفـه فى الوضوحده ايراد انجق مجازايله حاصل
اولهجغى جهتله فن بيانده مقصود اصلى بحث مجاز اولوب لكن مجاز كبى حقيقتدن دخى بحث اولنمقله
عادت جارى اولمشدر زيرا حقيقتله مجـاز بيننده شـبه تقابل عدم وملكه واردر شويله كه حقيقت
لفظك ماوضع لهنده ومجـاز ماوضع لهنك غيريده استعمال اولوزه مشتملدر وشك يوقدركه (تعقل
عدم) تعقـل ملكه يه متوقف اولديغى كبى غير موضوع لهى تعقل موضوع لهى تعقـله توقف
ايدر* ستير اولنمه كه ايكى شى بيننده بعضا تقـابل اولهرق زمان واحدده جهت واحدهدن محل
واحد ده اجتماعلرى ممكن اولمز وبو ده اقسام اربعـه يه منقسمدركه اول تقابل تضاد وثانى تقابل
تضايف وثالث تقـابل العـدم والملكه ورابع تقابل الايجـاب والسـلبدر تقـابل تضاد امرين
وجوديـنـك صورت مشروحهده تقـابلارى اولوب فقط احدهمانك تعقلى اخرك تعقلنـه توقف
ايتميه جك حيثيده اولمسـيدر سواد ايله بياض كبى وتقابل تضايف امرين وجوديـنـك كذلك
صورت مشروحهده تقابلارى اولوب فقط احدهمانك تعقلى اخره نسـبتله اولمسـيدر ابوتله بنوت
كبى تقابلك جهت واحده ايله تقييدى برشخصك شخص واحده نسبتله اب واخرينه نسـبتله ابن
اولمسى جهتنده ابوت وبنوتك اجتمـاعندن احتراز ايچوندر وتقـابل عدم وملكه برى وجودى
واخرى اشـبو وجوديـنـك عدمى اولان شـيئك برموضوع قابلده صورت مشروحهده تقـابلاريدر
بصرايله عمى وعلم ايله جهـل والتحا ايله كوسهيت كبى زيرا بصر وجودى اولوب عمى (عدم
البصر عما من شانه ان يكون بصيرا) مفهومنده اولهرق سلب مفهومندن جز اولمسيله عدمى ومطلقا
عدمى اوليوب ذكـر اولنـان وجوديـنك يعنى بصرك عدميدر واشـبو بصرايله عمانك تقابلى
بصر شانندن اولان انسانه نسبتله در وتقابل ايجاب وسلب برى وجودى واخرى اشبو وجوديـنك
عدمى اولان شـيئيك مطلقا محل واحد ده اجتمـاعلرى ممكن اوليهجق حيثيده اولمسـيدر فرسيت
ولافرسـيت كبى حاصلى تقابل ايجاب وسلبـده تقـابل عدم وملكهده اولديغى كبى عدمده
وجودى يى قابليت معتـبر اوليوب زيرا لافرس اولان شى فرسـيتى قابل اولهمز لكن تقـابل عدم
وملكه بويله اوليوب قبول وجودى معتـبردر مثـلا علم ايله جهل بيننـده بواعتبار ظاهردركه
شخص جاهل اكتسـاب معـارف ايدرك جاهل بولنـديغى وقتـده عالم اولمقلغـه قابليتى دركاردر
وحقيقت ايله مجـاز بيننده اولان شـبه تقابل مذكوردن ايچون تعريف حقيقت تقديم اولنمشـدر
وبينلرنده تقـابل مذكـورك حقيقة تحقق مجاز ما وضع لهنده استعمالى شانـندن اولان لفظك
ماوضع لهنده عدم استعمالى معناسـنه اولمقلغيـله اولوب مجاز ايسـه بومعنايه اوليوب بلكه لفظك
ماوضع لهنـك غيريده استعمالى اولهرق معناى مذكور لازم مجازدر وبرده مجـاز هرنقدر مذهب
صحيح اوزره كندوسيچون حقيقت اولمقلغه توقف ايتمزسهده لكن ماوضع لهنك غيرى يه دال اولان شى
ماوضع له اوزره دال اولانك فى الجمله يعنى من حيث الفهم والانتقال فرعى اولمسيله اولا اصله تعرض
مناسبدر قال رحمه الله تعالى (وقد يقيدان باللغويين) وبعض كره حقيقتله مجـاز اسـناده اولان
حقيقت ومجـاز عقليلردن تمـييز ايچون لغوى ايله تقيـيـد اولنورلر وفقط شرعى وعرفى يه مقابل
ظن اولنمـامق اوزره ترك تقييد اكثردر امدى عقلى ايله مقيـد اولنلر اسـناده اولانه منصرف
اولوب وتقييدن عارى اولهرق مطلق ايراد اولنورسه اسـنادك غيرى يه يعنى لغوى وشرعى وعرفى يه
منصرف اولور قال رحمه الله تعـالى (الحقيقة) فى الاصل (حقيقت) برشيئك ثبوتنى اخبارده
(حق الشئ) قولندن فعيل بمعنى فاعل وياخود برشـيئك اثباتنى بيانده دينـلان (حققت الشئ)
قولكدن فعـيـل بمعنى مفعول اولوب مكان اصليسـنده ثابته ويامثبته اولان كلمه يه نقل اولنمشـدر

وعلى الوجهين لفظ حقيقتده اولان تا وصفيتدن اسميته نقـل ايچوندر وصاحب مفتاح عنـدنده
على الوجهين تا تأنيث ايچوندر اما فعيل بمعنى فاعل اولهرق كلمهٔ ثابته يه نقلى اوزره تأنيث ايچون
اولمسى ظاهردر زيرا فعيل بمعنى فاعل كرك موصوفى اوزره اجرا اولنسـون وكركسه اولنمسون يعنى
موصوفى مذكور اولسـون ويااولمسون تذكير وتأنيث اولنور رجل ظريف وامرأة ظريفـة كبى
واما فعيـل بمعنى مفعول اولهرق كلمهٔ مثبته يه نقلى اوزره زيرا لفظ حقيقتك اسميته نقلنـدن مقدم
موصوفى اوزره اجرا يعنى موصوفى ذكراولنميـهرق مثلا لفظ كلمه كبى برمؤنثك صفتى فرض وتقدير
اولنور وفعيل بمعنى مفعولده تساوىٔ مذكر ومؤنث اعتبـارى انجق موصوفى اوزره اجرا اولنديغى
وقتـده فرض وتقدير اولنـان موصوف مؤنث اولمـيله دفعا للالتباس تأنيث واجب اولور زيرا
موصوف مذكـور اولمامـيله علامت تأنيث دخى بولنمديغى صورتده موصوف مذكر ويامؤنث
اولمسنده التباس تحقق ايدر مثلا مقتول رجل اولديغى حينده مررت بقتيل بنى فلان ومرأه اولديغى
صورتده مررت بقتيلة بنى فلان دينلور ونـكاكينه تابى تأنيثـه حمل ايچون اختيار ايلديكى اشبو
كلامده اولان تكلف غير خفى وتابى نقـله حمل بوتكلفدن مغنيدر وفقط بونكلفى اختيـار ايتمسنه
سبب تانك تأنيثـده اصالتيدر قال رحمه الله تعالى (الكلمة المستعملة فيمـا وضعت له فى اصطلاح
به التخاطب) و(حقيقت) بركلمهدركه تخاطب ومكالمه كندوسيله اولان اصطلاحده موضوع لهى
اولان معناده استعمال اولنور (فى اصطلاح) قولى (وضعت) لفظنه متعلق اولوب (المستعملة)
قولنه متعلق دكلدر زيرا عندالتأمل (المستعملة) قولنه تعلقنده برمعنى اولمديغى معلومدر چونكه
استعمال كلمه سى فى ايله ذكراولنـديغى وقتـده لفظيله مرادفينك مدخول عليهى اولور مثـلا
(استعمل الاسد فى زيد) قوليله اسد ايله زيد مراد اولنديغى افاده اولنور بو صورتده (فى اصطلاح)
قولى (المستعملة) لفظنه متعلق اولسه كلمه ايله مراد اصطلاح حدر ديمك لازم كلوب بو ايسه فاسددر
(المستعملة) قولى معناده استعمال اولنميان كلمهدن احترازدر زيرا قبل الاستعمال كلمه يه مجاز تسميه
اولنمديغى كبى حقيقت دخى تسميه اولنمز (وفيما وضعت له) قوليله ايكى شيدن احتراز
ايلمشدر كه اول غلط اولهرق ماوضع لهك غيريده مستعمل اولان كلمهدر مثلا كتابه اشارت
ايدرك (خذ هذا الفرس) دينلسه بو كلامده لفظ فرس مجاز اولمديغى كبى ما وضع لهنك غيريده
مستعمل ولمسيله حقيقت دخى دكلدر ثانى نه اصطلاح تخاطب ونه غيريسنده معناى ماوضع
لهنده استعمال اولنميان مجازدر مثلا رجل شجاع معنا سنده استعمال اولنان اسد لفظى كبى زيرا
استعاره هر نقدر تأويل ايله موضوعه ايسهده يعنى استعارهده مثلا رجل شجاعى جنس اسددن
ادعا طريق تأويليله وضع بولنسهده لكن عند الاطلاق وضعدن فهم اولنان وضع حقيقى اولوب
تأويل ايله اولان دكلدر امدى معناى مجازى معناى ماوضع له اوليوب (فيما وضعت له) قوليله
خروج ايدر (وفى اصطلاح به التخاطب) قولى اصطلاح تخاطبك غيرى اصطلاحده موضوع لهى
اولان معناده استعمال اولنان مجازدن احترازدر مثلا عرف شرع ايله خطاب ايدن كسهنك
لفظ صلاتى دعا معناسنده استعمـال ايتمسى بوقبيلدندر زيرا دعا اصطلاح شرعده لفظ صلوتك
ماوضع لهى اولمديغى جهتله تخـاطب عرف شرع ايله اولديغى حينده مجـاز اولور چونكه
اصطلاح شرعده صلاة بالكز اركان واذكار مخصوصه يه يعنى نمازه ولغتده دعايه موضوعدر
اكر سؤال اولنورسـه كه تعريف حقيقت مفرد ومركبه شـامل اولمق اوزره (الكلمـة المستعملة
موضعنده (اللفظ المستعمل) دينلمك اقتضا ايدردى زيرا كلمه مركبه غير شـاملدر جوابنده
ديرزكه مجموع مركب اوزره اطلاق حقيقتى تسليم ايتميز يعنى مركب هرنقدر هيئت تركيبيه
اعتباريله عـلى التحقيق موضوع ايسهده لكن مركبه حقيقت اطـلاقى غير مجزومدر ولو سلم
چونكه بوفنده تعريف حقيقت مقصود اولمديغى جهتله مصنف رح فقط اصل اولان حقيقت
فى المفرده تعرض ايدوب ماعداسنه تعرض ايتمامشدر ديرز قال رح (والوضع تعيين اللفـظ

للدلالة على معنى بنفسه فخرج المجاز لان دلالته بقرينة) (وضع) اصطلا حده ایکی معنایه اطلاق اولنه رق بری وضع مطلقدر بوده بر شیئ بر حیثیتده شیء آخرك ازاسنده قلمقدر که شیء اول فهم اولندیغی کبی شیء ثانی فهم اولنه ودیکری وضع لفظ اولوب مصنفك صدد تعریفنده بولندیغی وضعدن مراد اشبو وضع لفظدر زیرا تعریف حقیقتده مأخوذ اولان (فيما وضع له) قولندن مقصود بودر یعنی لفظك وضعی لفظی بنفسه بر معنایه دلالت ایچون تعیینیدر ونبفسه لفظك دلالتندن مراد معنی نفس لفظدن فهم اولنمقدن عبارت اولمسیله لفظه منضم اولان قرینه ایله دلالتدن احترازدر و بو قید ایله مجاز معنای مجازیسنه نسبتله موضوع اولمقدن خروج ایدر یعنی مجاز اولان لفظك معنای مجازیه دلالت ایچون تعیینی وضع اولنمز زیرا لفظ مجازك معنای مجازی یه دلالتی بنفسه اولمیوب بلکه قرینه ایله در اکر دینلورسه که وضع لفظك بو وجهله بنفسه دلالته قید اولنمسنه نظراً اقسام کلمه دن اولان حرف دخی الفاظ موضوعه دن اولمامق اقتضا ایدر زیرا حرفك معنایه دلالتی بغیره اولوب بنفسه دکلدر شویله که (الحرف مادل على معنى في غيره) قوللرینك معناسی حرفك ظرف والصاق واستفهام وتعریف کبی معنای افرادیسی اوزره دلالتنده متعلقنك ذکری مشروط دیمکدر جوابنده دیرز که تعریف حرفده غیریسنده اولان معنی اوزره دلالتدن مراد ذکر اولندیغی وجهله حرفك دلالتده متعلقنك ذکری مشروط دیمك اولدیغی غیر مسلمدر بلکه مراد محققین نحاتدن نجم الدین رضینك بیانی وجهله (الحرف مادل على معنى ثابت في لفظ غيره) دیمك اولوب مفهومی مدلول حرف کندینك غیری بر لفظده ثابت اولان معنی اولمسندن عبارتدر شیخ رضی معنای حرفك لفظ آخرده ثبوتیله مراد حرفك کندی معناسنی دیکر بر لفظده موجد واولفظ معنای اصلیسی اوزره دلالت ایتمسیله برابر کندوسنده حرفك احداث ایلدیکی معنایی دخی متضمن اولمسی ایدوکنی تصریح ایلمشدر بو صورتده مثلا (الرجل) قوللرنده (لام) لفظ رجلده اولان تعریفه ومثلا (هل قام زيد) قولنده (هل) بنفسه (قام زيد) جمله سنده اولان استفهامه دلالت ایدر حاصلی لفظ رجل کندیه مقترن اولان لامك کندیده احداث ایلدیکی معنای تعریفی وکذلك (قام زيد) هل لفظنك احداث ایلدیکی معنای استفهامی متضمن اوله رق وبو حرفلر ذکر اولنان لفظلرده احداث ایلدکلری معنای تعریف واستفهام اوزره بنفسه دال اولمسیله سؤال مندفع اولور ولو سلمکه (مادل على معنى في غيره) ایله مراد حرفك معناسی اوزره دلالتنده ذکر متعلقك اشتراطی اولسون لکن بو اشتراط بنفسه دلالته منافی دکلدر زیرا بنفسه دلالتدن مراد علم بالتعيين عند اطلاق اللفظ فهم معناده کافی اولمقدر بو معناجه حرفده دخی شامل اولور زیرا بز حروفك اوضاعی معلوممز اولدقدنصکره حین اطلاقنده معانیء حروفدن بر معنایی فهم ایلرز فقط معانیء حروف فی نفسها اسم وفعل کبی تامه اولمیوب بلکه غیریسنه محتاج اولور حاصلی حرفك دلالتنده ذکر متعلقك اشتراطندن مراد نفس دلالتده مشروط دیمك اولمیوب بلکه معنای مدلول علیهنده مشروط دیمکدر تأمل قال رحمه الله تعالى (دون المشترك) یعنی (بنفسه) قیدیله مجاز خروج ایدوب مشترك خروج ایتمز (مشترك) وضع متعدد ایله معنیین ویاخود اکثره وضع اولنان لفظدر (وضع متعدد) دن مراد مثلا لفظك معنییندن هر برینه مستقلا ومنفردا ایری ایری وضع اولنمسیدر وبونك عدم خروجی زیرا لفظ مشترك معنییندن هر بریسنه بنفسه دلالت ایچون تعیین اولنمشدر واشتراك عارضه سندن ایچون على التعيين احد معنییننه عدم دلالتی بنفسه معنییننه دلالت ایچون تعیینینه منافی دکلدر شارحك بو کلامی وارد اولان سؤالی دفعدر وحاصل ایراد اکر مشترك بنفسه معنییندن هر برینه آخرندن قطع نظرله معین اولسه الفاظ متباینه ده اولدیغی کبی معنییندن هر برینه بدون الاخر على التعيين دلالت ایدردی حالبوکه بویله دکلدر زیرا احد معنیینی تعیین ایده جك قرینه نك عدمی عندنده معنیینك ایکیسنه دخی دلالت ایدر وحاصل دفع لفظ مشترکك اشتراك وعدم ترجیح احد وضعین عارضه سیله عند عدم القرينة معنییندن واحد معین اوزره عدم دلالتی معنییندن هر برلرینه بنفسه دلالت ایچون تعیینینه

منافی دکلدر یعنی معنای واحد معین اوزره دلالتی مقتضی اولان تعیین متحقق اولوب لکن لاجل المانع واحد معیننه دلالت منتفی اولمشدر و بو مانع بر وجه مشروح اشتراك واحد وضعینی آخر اوزرینه عدم ترجیحدر بو مقامك تحقیقنده صاحب مفتاح زعم ایتمشدر که (ان المشترك كالقرء مثلا لا يتجاوز الطهر والحيض غير مجموع بينهما) یعنی مشترکك مثلا قرء لفظی کبی مدلولی طهر ایله حیض یعنی مجتمع اولمدیغی حالده بونلری غیر متجاوز اولمسیدر یعنی مدلولی معنییندن واحد غیر معیندر حاصلی مدلولی طهر وحیض معنییندن لا على التعيين بریسی اولوب بونلرك غیریسی وبونلرك معاً ایکیسی اولمامقدن عبارتدر (فهذا مفهومه مادام منتسبا الى الوضعين) یعنی مادامکه لفظ مشترك وضعینه منتسب اولدقچه مفهومی معنای مذکوردر زیرا فهمه متبادر اولان بو مفهوم اولوب وفهمه تبادر دلائل حقیقتدندر (اما اذا خصصته باحد الوضعين كما اذا قلت القرء بمعنى الطهر اولا بمعنى الحيض فانه ينتصب دليلا على الطهر بالتعيين والقرينة لدفع مزاحمة الغير) یعنی اکر لفظ مذکور معنیینه اولان وضعیندن برینه یعنی مثلا قرء طهر معناسنه در دیو صریحا ویاخود (لا بمعنى الحيض) یعنی حیض معناسنه دکلدر دیو استثنا ما طهر معناسنه تخصیص قلندیغی صورتده بسبب التعيين طهر اوزره دلالت ایچون منتصب اولوب وقرینه دفع مزاحمهٔ غیر ایچون اولور و بونك تخصیصی واضع لفظ قرئی بنفسه معنای طهره دلالت ایچون تعیین ایدوب کذلك لفظ مذکوری بنفسه معنای حیض اوزره دلالت ایچون تعیین ایتمش اولدیغی جهتله اشبو وضعیندن برینه تخصیص ایدرك (بمعنى الطهر) یاخود (لا بمعنى الحيض) قوللر احد وضعینه تخصیص نشانی دیکر معنانك مزاحمه سنی دفع ایچون قرینه اولوب بو قسمه بو قرینه واسطه سیله معنای مذکوره دلالت ایچون دکلدر زیرا لفظ مذکوری واضعك بو معنایه وضعی بنفسه دلالته اولوب قرینه ایله دلالته دکلدر وبو وضعیندن یعنی مجموع وضعینه انتسابندن بر وضع آخر ضمنی حاصل اولمشدر که بو وضع لفظ مذکورك احد معنیینه تخصیص اولنمیه رق اطلاقی عندنده معنیینك یعنی مجموع اولمدیغی حالده احد معنیین اوزره دلالت ایچون تعیینیدر کأن واضع برکره بنفسه معنای طهره دلالت ایچون ودیکر دفعه بنفسه معنای حیضه دلالت ایچون وضع ایدوب بعده واضع لفظ مذکور اطلاق اولندیغی حینده مفهومی بینلری مجموع اولمیه رق احد معنییندر دیمش اولور وضع ضمنیدن مراد بودر اشته صاحب مفتاحك تحقیق کلامی بو مرکزده اولوب بو تحقیق اوزره مصنفك ایضاحده اولا لفظ قرئك معنای حقیقیسی طهر ایله حیضی تجاوز ایتمامك اولدیغی مسلم دکلدر وعند الاطلاق لفظ قرئك اشبو عدم تجاوزه دلالته دلیل ندر والقرء بمعنى الطهر اولا بمعنى الحيض دال بنفسه على الطهر بالتعيين قولی سهو بیندر زیرا (بمعنى الطهر ولا بمعنى الحيض) قوللرندن هر بریسی قرینهٔ لفظیه اولوب وقرینه معنویه اولدیغی مثللو لفظیه دخی اولور دیو اعتراضی ساقط اولمشدر وحاصل دفع اول معنای مذکورك فهمه تبادری وفهمه تبادر دلائل حقیقتدن اولمسیدر ووجه اندفاع ثانی قرینه دفع مزاحمه ایچون اوله رق دلالت ایچون اولمامسیدر ومتنك اکثر نسخه لرنده (دون المشترك) محلنده (دون الكناية) لفظی واقع اولوب بو ایسه سهو ناسخدر زیرا اکر کنایه مسماسی اولان معنایه نسبتله موضوع اوله رق بو جهتله خروج ایتمامشدر دیمك معناسی مراد اولنسه مجاز دخی معنای مسماسنه نسبتله موضوع اوله رق انك دخی خروج ایتماماسی اقتضا ایدردی زیرا مثلا (رأيت اسدا يرمي) قولنده اسد لفظی حیوان مفترسه نسبتله موضوعدر واکر کنایه لازم مسما اولان معنای کنایه یه نسبتله موضوعدر دیمك مراد اولنورسه فسادی واضحدر زیرا کنایه نك معنای لازم اوزره دلالتی بنفسه اولمیوب بلکه قرینه واسطه سیله اولدیغی ظاهردر وصددنا ویلده دینله مزکه بنفسه قولنك معناسی من غير قرينة مانعة عن ارادة الموضوع له ویاخود من غير قرينة لفظية دیمك اولوب کنایه ده ایسه بونلر موجود دکلدر

زیرا جوابنده دیرزکه معنای اوله حملی تقدیرده تعریف وضعده موضوع اخذ اولنمسیله دوری مستلزم اولور وثانی قرینهٔ مجازك لفظی‌یه انحصارینی مستلزم اوله رق حتا که اکر قرینه معنویه اولسه مجازك حقیقتده داخل اولمسی اقتضا ایدر واکر دینلورسه که نسخهٔ مذکوره اوزره کلام مصنفك معناسی تعریف حقیقتدن مجاز خروج ایدوب کنایه خروج ایتمامشدر زیرا کنایه حقیقتدر دیمك اولوب وکنایه‌نك حقیقت اولدیغنی سکاکی تصریح ایدرك حقیقت مفرده ایله کنایه حقیقیین اولمقده مشترك اولوب افتراقلری اولده تصریح وثانیده عدم تصریح ایله‌در دیو بیان ایلمشدر جوابنده دیرزکه سکاکینك بوقولی دخی غیر صحیحدر زیرا کنایه موضوع لهنده مستعمل اولمیوب بلکه ملزومك جواز اراده سیله برابر لازم موضوع لهده استعمال اولنمشدر ومجرد ملزومك جواز اراده سی لفظك ملزومده مستعمل اولمش اولمسنی موجب اولمز وبونك ایچون انشاءالله تعالی باب کنایه‌ده تحقیقات مزیده کلسه کرکدر قال رحمه الله تعالی (والقول بدلالة اللفظ لذاته ظاهره فاسد) ولفظك معنایه دلالتی لذاته اولمسیله قولك ظاهری فاسددر بو مقامده بعض مشاهیرائمه وحذاق عصر شارح علامه‌دن واقع اولان شیء عجایبدندرکه لفظ ایضاحه نظر ایدرك مصنفك بو قولی سکاکی‌یه اولان اعتراضی تتمه سندن اولمق ظنیله دیمشلردرکه سکاکینك بنفسها دلالته مرادی فهم معناده علم بالوضع کافی دیمکدر وچونکه مصنف لفظك دلالتی لذاته اولمسنك فسادنه قائل اولمسیله سکاکینك دلالت بنفسها ایله مرادی بعضیلرك دلالت الفاظ ذاتیه‌در دیدکلری معنادر دیو توهم ایلمشدر حالبوکه مراد سکاکی مصنفك توهم ایتدیکی کبی بومعنی اولمیوب بلکه ذکر اولنان علم بالوضعك دلالتده کفایتی معناسیدر بوصورتده هیچ برفرد ایچون غیرك کلامنی قائلنك بری اولدیغی برمعنایه حمل ایله ابطال ایتمك حلال اولمز اشته کلام بعض حذاق بوندن عبارت اولوب جوابنده دینلورکه عجبا قائل مذکور ایچون کلام مصنفی بری اولدیغی معنایه حمل ایله ابطال ایتمك نصل حلال اولور امر مستقربدرکه مصنفك دخی سکاکی کبی وضعی (تعیین اللفظ للدلالة علی معنی بنفسه) قولیله تفسیرندن وسکاکی دخی ذکر اولنان مذهبی ایراد وابطال ایله بعده تأویل ایلدیکندن متنبه اولمامشدر بوذات حقنده (حفظت شیأ وغابت عنك اشیاء) قولنك ایرادی لیق واحرادرکه سکاکینك (بنفسها) دلالتدن مرادی علم بالوضع فهمده کافی دیمك اولدیغی معلومی اوله رق فقط بوکلام مصنفك سکاکی اوزرینه اولان اعتراضی تتمه سندن اولدیغنه دلالت ایده جك اموردن غافل اولمشدر امدی دیرزکه مصنفك بو کلامی ابتدای بحث اولوب شویله که هر برلفظك جمیع معانی‌یه نسبتده تساوی اولمسیله برلفظك برمعنایه دلالت ایدوب معانیٔ سائره‌دن دیکرینه دلالت ایتمامسیچون برمخصصدن لازم اولدیغی جهتدن نشائی محققون مخصص وضعدر دیو ذاهب اولدیلر ووضعده مخصص یعنی لفظی معنای آخردن تجاوزله برمعنایه وضعی تخصیص ایدن ارادهٔ واضعدر یعنی مثلا (ما) لفظنك صو ونان وحجر ومعانی سائره‌دن هر برینه دلالته صلاحیتی اولمسیله صو معناسنه دلالت ایدوب سائر معنایه دلالت ایتمامسی البته بومعنایه تخصیص ایدجك برشیئه محتاج اولدیغندن محققون بو مخصص واضعك لفظ مذکوری صو معناسنه وضعی اولمسنده اتفاق ایلدیلر وبین المعانی بو معنایه وضعه تخصیص ایدن واضعك کندی اراده سیدر وظاهر اولان شیخ ابوالحسن الاشعری‌نك ذاهب اولدیغی اوزره واضع جناب باری اولوب الفاظی معانی‌یه وضع ایله اشبو الفاظ اوزرینه عبادنی واقف ومطلع بیورمشدر وعبادی واقف قیلمق یا وحی طریقیله یعنی الفاظی کندوسندن معانیسی اوزره دلالتی فهم اولنه جق حیثیتده وحی اولنمسیله دروباخود بر جسمده اصوات وحروفی خلق ایله اوجسمدن نامدن کرك واحده وکرکسه جماعته معنا سنی فهم ایده جك حیثیتده اسماعیله درویاخود نامدن برکسه‌ده ویاخود برجماعتده معناسنی فهم ایده جك حیثیتده الفاظ اوزره علم ضروری خلق ایتمسیله‌در وبعضیلر یعنی عباد بن سلمان ضمیری)

مخصص وضع وسائر امر خارج اولمیوب بلکه ذات کلمه اولدیغنه ذاهب اولمشدر یعنی لفظ ایله معنی بیننده مناسبت طبیعیه اولوب لفظك اومعنایه اختصاص دلالتنی اقتضا ایدر دیمشدر الحاصل مثلا ماء ایله صو بیننده مناسبت طبیعیه اولوب ما لفظی بطبعه وبذاته صو معناسنه دلالت ایدر وماء لفظنك بووجهله صو معناسنه دلالتی ماء لفظنك مقتضای طبع وذاتی اولوب یوخسه مقتضای وضع وسائره دکلدر دیمکدن عبارتدر اشته مصنفك (والقول بدلالة اللفظ لذاته ظاهره فاسد) قولی اشبو مذهب عبادی رد اولوب جمهور بوقولك فسادی اوزره اتفاق ایلمشلردر زیرا لفظك معنی اوزره دلالتی اکر لفظك لافظه دلالتی کبی لذاته ومن غیر وساطة الوضع اولمق لازم کلسه اولا اختلاف امم لغاتك مختلفه اولماسی واجب اولوردی زیرا بالذات اولان شیء احتلاف وتخلف ایتمز حالبوکه الفاظدن اکثریسی برامت وبرقبیله عندنده برمعانی وامت آخری عندنده معانیٔ اخرایچون اولور مثلا سو لفظی هر نقدر لسانمزده صاد ایله مستعمل ایسه ده اصل لسان ترك یعنی چغتایده سین ایله اوله رق ماء معناسنه وعند الفرس جانب وعند العرب قبیح معناسنه‌در وثانیا هر برشخص هر برلفظك معناسنی فهم ایتمك واجب اولوردی زیرا دلیلك مدلولدن انفکاکی ممتنعدر مثلا لفظ لافظه دلیل اولدیغیچون هر برشخص هر برلفظدن اولافظك برلافظی اولدیغنی فهم ایدر وثالثا لفظك بواسطة القرینه معنای حقیقیدن تجاوزله معنای مجازی‌یه دلالت ایده جك حیثیتده قلنمسی ممتنع اولوردی زیرا بالذات اولان شی غیر ایله زائل اولمز ورابعا برلفظك عند الاطلاق معنای ثانیدن غیریسی فهم اولنمیه جق حیثیتده برمعنادن معنای آخره نقلی ممتنع اولوردی حالبوکه اعلام منقوله وسائر منقولات شرعیه وعرفیه بونك خلافنده‌در وخامسا متنافیین ویاخود متضادین بیننده (ناهل) لفظی کبی برلفظك مشترك اولوضعی ممتنع اولوردی زیرا لفظ (ناهل) بربرینه متنافی اولان عطشان وریانه اطلاق اولنور لفظ مشترکدر ومثلا لفظ (جون) اضداددن اولان سواد وبیاض بیننده مشترکدر وبو امتناع زیرا دلالت لفظ لذاته اولمق لازمکلسه مثلا برشیئه (هو ناهل) ویاخود (هو جون) دینلدیکی کبی بوکلامك مفهومی اوشیئك متنافیین ویاخود متضادین ایله اتصافی اولمقلغنی مستلزم اولوردی حالبوکه بز قطعیا بیلورزکه کلام مذکورك معناسی شیء مذکورك احد متنافیین ویاخود احد متضادین ایله اتصافیدر وبو تعلیل بعضیلرك زیرا اسم واحد ذات نقیضین ویاخود ذات متضادینه مناسب اولمز دیو تعلیلندن اولیدر زیرا اسم واحدك ذات نقیضین ایچون مناسب اولمدیغی مسلم دکلدر قال رحمه الله تعالی (وقد تأوله السکاکی) وسکاکی عبادك ذکر اولندیغی اوزره دلالت لفظ لذاته‌در دیو قولنی تأویل وظاهرندن صرف وتحویل ایله دیمشدرکه بوقول ائمهٔ علم اشتقاق وعلم حرفك قائل اولدقلری شیئه تنبیهدر زیرا ائمه دیمشلردرکه حروف ایچون فی انفسها خواص اولوب بوخاصه‌لر سببیله مختلفه اوله رق جهر وهمس وشدت ورخاوت وتوسط بینهما واستعلا وانخفاض واطباق وانفتاح امثالی اقسامه منقسم اولمشدر وبوخواص اقتضا ایدرکه خواص مذکوره‌یه عالم اولان کسه حروفدن مرکب اولان برلفظی برمعنی ایچون وضعه شروع ایتدیکی وقتده لفظ مذکورك مرکب اولدیغی حروف ایله وضع ایده جکی معنی بیننده تناسبی اهمال ایتمیه تاکه رعایت تناسب شانندن اولان حکمتك حقنی کوزتمش اوله مثلا حرف رخوه‌دن فا ایله (فصم) لفظنك برشیئك ظاهر اولمیه جق مرتبه کسری ایچون وحرف شدیددن اولان قاف ایله (قصم) لفظنك برشیئك مبین وظاهر اوله جق مرتبه کسری ایچون وضع اولنمسنده بورعایت ظاهردر وهیئت ترکیب حروف ایچون دخی خواص اولوب مثلا تحریکك عین ایله (فعلان وفعلی) اوزاننده اولان نزوان وحیدی لفظلرنده منظوردر شویله که نزوان برحیوانك دیشیسی اوزرینه استعلا ایدوب جماع ایتمسی معناسنه وحیدی نشاطندن ایچون کندی ظلندن اورکن حمار

قوی‌یه موضوع اولوب و بواسملرك حروفی متحرك اولدیغی کبی مسمالرنده دخی حرکه واردر وضم عین ایله (فعل) بابنك شرف وکرم کبی افعال طبیعیهٔ لازمه ایچون اولمسنده دخی بو رعایت متحققدر زیرا ضمه اقوای حرکاتدن اولمسیله موضوعی اولان معنانك دخی اقوای افعالدن اولمسی مناسبدر سائرلرینده بونلره مقیسدر قال رحمه الله تعالی (والمجاز) مجاز لغتی فی‌الاصل برکسه برمکانی تعدی وتجاوز ایلدیکی وقتده (جازالمکان یجوزه) قوللرندن (مفعل) یعنی مصدر میمی اولوب بعده فاعل معناسنه اولەرق کلمهٔ جائزه‌یه یعنی مکان اصلیسنی متعدیه اولان ویاخود معنای مفعولده اولمق اوزره مجوز بها اولان یعنی مکان اصلیسندن تجاوز ایتدیریلان کلمه‌یه نقل اولنمشدر شیخ اسرار بلاغتده بووجهله ذکر ایلمشدر الحاصل تفصیلی مرور ایتدیکی اوزره لفظ حقیقت مکاننده ثابته ویاخود مثبته اولان کلمه‌یه نقل اولنمش اولدیغی کبی لفظ مجاز دخی جائزه ویاخود مجوز بها اولان کلمه‌یه نقل اولنمشدر ومصنف ایضاحده لفظ مجازك بووجهله فاعل ویا مفعول معناسنه مصدر میمی‌یه حمل اولنمسنده اولان تکلفدن ناشی (جعلت کذا مجازا) قوللرندن اولمسنك ظهورنی زعم ایلمشدر که فلان شیٔ حاجتمه ایچون طریق ووسیله قلدم معناسنده‌در شراحله مبنیکه (جازالمکان) قوللرینك معناسی (سلك المکان) دیمکدر بوصورتده مجاز ظرف اولمش اولور و بوقولدن مأخوذ اولمسنك ظهوری مجاز معنای مجازینك تصورنه طریق اولدیغی جهتله تسمیه‌ده تحقق مناسبتدر لکن معنای اوله حملنده حقیقتك معنای ماوضع لهنده مستعمله اولان کلمه‌یه اطلاقی محلنده ثابته ویامثبته اولمسنه ابتدا اولنمسیله تقابله رعایت حاصل اولدیغندن شارح مرحوم کلام مصنفی بودقیقه‌یه اشارت ایچون زعم ایله تعبیر ایلمشدر واکر توهم اولنورسه‌که بووجه یعنی مصنفك ذکر ایلدیکی مناسبت حقیقتك دخی مجاز تسمیه‌سنی مستلزم اولور زیرا حقیقت معنای حقیقی تصوره وسیله‌در جوابنده دیرزکه برشیئك براسم ایله تسمیه‌سنده اولان اعتبار تناسب برشیئك برشی ایله وصفنده اولان اعتبار معنایه مغایردر مثلا کندیسیچون حمرت اولان انسانه احمر تسمیه‌سیله شخص مرقومك احمرله توصیفی بیننده اعتبار تناسبده فرق اولوب زیرا تسمیه‌ده اعتبار تناسب اسمك معنای مسمایه وضعی حالنده تسمیه اولنه‌جق اسمی اسماء سائره اوزرینه ترجیح وبواسم مسمایه اسماء سائره‌دن اولی اولدیغی بیان ایچوندر و برشیئك بر وصف ایله توصیفنده اولان اعتبار تناسب وصفك صحت اطلاقیچوندر و ونڭ ایچون بقاء معنی وصفده شرط اولوب تسمیه‌ده شرط دکلدر مثلا انسان مذکوردن حمرتك زوالی عندنده حقیقة احمر ایله وصفی صحیح اولمیوب تسمیه‌سی صحیح اولور امدی حقیقتده ثبوت ومجازده طریق معنیینك اعتباری بونلرك حقیقت ومجاز ایله تسمیه‌لرینك صحتیچون اولمیوب بلکه بواسمك اولویتی واسمادن بونلرك غیریسیله تسمیه‌لری اوزره ترجیحی ایچوندر بووجهله تسمیه‌نك اعتبار تناسبنده اومعنانك مسمانك غیرنده وجودیله ایراد نقض صحیح اولمز یعنی مانحن فیهمزده اولدیغی کبی تصور معنایه طریق اولمق معناسی حقیقتده دخی موجود اولمسیله مجازه مجاز تسمیه‌سنده اعتبار اولنان اشبو وجه تناسب منتقض اولور دینلەمز قال رحمة الله تعالی (مفرد ومرکب امالمفرد فهو الکلمة المستعملة فی‌غیر ماوضعت له فی‌اصطلاح به التخاطب علی وجه یصح مع قرینة عدم ارادته) امدی مطلقا مجاز مفرد ایله مرکبه منقسم اولوب و بونلردن هربرلرینك حقیقتی حقیقت آخره مخالف اولمسیله تعریف واحدده جمعلری ممکن اولەمز (مجاز مفرد) تخاطب کندیسیله اولان اصطلاحده وضع اولندیغی معنانك غیرنده معنای موضوعنی ارادیه مانعه اولان قرینه‌نك وجودیله برابر وجه صحیح اوزره استعمال اولنان کلمه‌در وجه صحیحدن مراد معنای اصلی ایله معنای مستعملی بیننده معنای مستعملك اراده‌سنی تصحیح ایده‌جك علاقهٔ معتبره‌نك وجودیدر (المستعملة) قولی استعمال اولنمیان کلمه‌دن احترازدر زیرا انفا ذکر اولندیغی

اوزره کلمه قبل‌الاستعمال حقیقت تسمیه اولندیغی مثللو مجاز دخی تسمیه اولنمز و (فی‌غیر ماوضعت له) قولیله حقیقتدن احتراز اولنمشدر حقیقتده (مرتجل) ویاخود (منقول) و یاخود بونلرك غیریسی اولمقدن اعمدر خفی اولمیه‌که لفظك مفهومی تعدد ایتدیکی صورتده اکر مفهومین بیننده نقل حلول ایتمزسه (مشترکدر) واکر نقل تحلل ایدرسه بوصورتده نقل لمناسبة اولدیغی تقدیرده (مرتجل) ولمناسبة اولدیغی تقدیرده اکرمعنای اول متروك ومهجور اولورسه (منقول) ومهجور اولمزسه معنای اولده (حقیقت) وثانیده (مجاز) در و(فی‌اصطلاح به التخاطب) ظرفی (وضعت) قولنه متعلق اولوب اصطلاح آخرده ما وضع لهی اولان معناده استعمال اولنان مجازی ادخال ایچوندر مثلا عرف شرعی ایله خطاب ایدن کسه‌نك مجازا دعا معناسنده استعمال ایلدیکی لفظ صلات هرنقدر فی‌الجمله یعنی بحسب اللغة ماوضع لهنده مستعمل ایسه‌ده تخاطب کندیله واقع اولان اصطلاح شرعده ماوضعی لهی اولان معناده مستعمل دکلدر ولفظ صلاتی عرف لغتله خطاب ایدن کسه مجازا ارکان مخصوصه‌ده استعمال ایلسه ینه اصطلاح تخاطبده اولان ماوضع لهنده مستعمل اولمامسیله مجازدر قال رحمه الله تعالی (فلابد من‌العلاقة لیخرج الغلط والکنایة) امدی مجازده نوعی معتبر اولان برعلاقه بولنمسی لازمدر زیرا تعریفده اولان (علی وجه یصح) قولندن مقصود بومعنی اولوب (المستعملة) قولنه متعلقدر الحاصل معنای مجاز ایله وضع اول بیننده برمناسبت معتبره مقتضی اولەرق وبو مناسبت اهل لغتك بیان ایلدیکی مناسبت اولوب مناسبت مطلقه دکلدر وتعریفده (علی وجه یصح) قیدنی اتیان ایله مجازی لزوم علاقه ایله تقیید تعریف مجازدن غلطی اخراج ایچوندر مثلا کتابه اشارت ایدرك (خذهذا الفرس) دینلسه بواستعمال عدم علاقه دنناشی وجه صحیح اوزره دکلدر و (مع قرینة عدم ارادته) قولیله کنایه خروج ایدر زیرا کنایه ماوضعت لهنك جوازاراده‌سیله برابر ماوضعت لهنك غیرنده مستعمله‌در امدی ماوضع لهنك غیرنده مستعمل اولان لفظ بعض کره مجاز و بعض کره کنایه و بعض کره غلط وبعضا مرتجل وبعضا منقول اولور شویله‌که ماوضع لهنك غیرنده ماوضع لهنك غیری اولدیغی حیثیتدن مستعمل اولان لفظ معنیین بیننده علاقه دنناشی استعمال اولنورسه بوحالده اکرمعنای موضوع لهنك جواز اراده‌سیله برابر مستعمل اولورسه کنایه‌در واکرمعنای موضوع لهنك اراده‌سندن مانعه اولان قرینه ایله اولورسه معنای موضوع له مهجور اولدیغی صورتده مجاز ومهجور اولورسه منقولدر واکر استعمالی معنیین بیننده علاقه‌دن ایچون اولمزسه بوده لاعن قصد استعمال اولنورسه غلط واکر بقصد اولورسه مرتجلدر ومنقولدن برنوعی موضوع له اول ایچون اولان معنای مجازیده تغلیب اولنەرق حتاکه موضوع له اول هجر وترك اولنانلدر وبونوع منقولات لغتده معنای اولده حقیقت وثانیده مجاز در ومنقول فیه اولان اصطلاحده بالعکسدر یعنی اولده مجاز وثانیده حقیقتدر مثلا دعا معناسندن دعایی مشتمل اولان ارکان مخصوصه‌یه منقول صلات لغتده دعاده حقیقت وارکان مخصوصه‌ده مجاز و شرعده بالعکس ارکان مخصوصه‌ده حقیقت ودعاده مجازدر ومنقولدن نوع آخر موضوع له اولك بعض افرادنده تغلیب اولنانلدر مثلا دابه لفظی فرسه خصوصیت فرس ملاحظه اولنمیەرق مجرد ارض اوزره دب وسیرایتمسی اعتباریله اطلاق اولندیغی وقتده حقیقت ومجموع خصوصیت فرس ودبیب اعتباریله اولدیغی حینده مجازاولور وبواعتبار من حیث اللغة اولوب امامن حیث العرف دابه فرس ایچون ابتداء موضوعدر ومعنای دبیبه رعایت مجرد تسمیه‌ده مناسبت ایچون اولوب نقلدن عاریه اولان حقیقت لغویه بونك خلافنده‌در زیرا اشبو حقیقتده معنای دبیبه رعایت صحت اطلاق ایچون اوله‌رق حتاکه دابه لفظنك هربر کندوسنده دبیب وسیر بولنانلرك جمله‌سنه

اطلاقى صحيح اولور وما وضع لهنك غيريده مستعمل اولان مجاز مطلق يعنى مجاز لغوى
دخى بونك خلافندەدر زيرا مجازده معناى حقيقى يى اعتبار انجق مجاز اولان لفظك لازم معناى حقيقى
كندوسندە موجود اولان هر برشئ اوزرينه اطلاقى صحيح اولمق ايچون اولوب حتاكه اسدلفظنك
كند وسنده شجاعت بولنان هر برشيئه اطلاقى صحيح اولور حالبوكه منقولده رعايت
معنى مجرد تسميه دەمناسبتدنناشى اولمسيله عرفده كندوسنده ديب اولان هرشئ اوزرينه
دابه اطلاقى وشرعده هر بردعا اوزره صلات اطلاقى صحيح اولمز قال رحمه الله تعالى (وكل منهما لغوى
وشرعى وعرفى خاص اوعام) وحقيقت و مجازدن هر برلرى لغوى و شرعى وعرفى خاص
وعرفى عام اقسام اربعه سنه منقسم اولور (عرفى خاصدن مراد معناى لغويدن ناقلى
تعين ايدن لفظدر مثلا اهل نحو واهل صرف واهل كلامك معانئ لغويه دن نقل ايلدكلرى الفاظ
اشبو عرف خاصدندر (وعرفى عام ناقلى متعين اولميانذر و بوندن مراد ناقلى جميع ناسدر ديمك
اولميوب بلكه تعين ايله ناقلى معلوم اولمامسيدر حاصلى طائفۀ مخصوصه يه مستند اولور سه
عرف خاص والا عرف عامدر اما حقيقتك بو نلره انقسامى زيرا اكر بر حقيقتك واضعى
واضع لغت اولورسه حقيقت شرعيەدر والا عرفيۀ عامه وياخاصەدر حاصلى واضعه نسبت
اولنور واما مجازك انقسامى زيرا مخاطب كندوسيله واقع اولوب ولفظك ماوضع لهنك غيريده
استعمالى كند وسنده اولان اصطلاح لغت ايسه مجاز لغوى واكر اصطلاح شرعى ايسه
شرعيدر والا عرفى عام وماخود خاصدر قال رحمه الله تعالى (كالاسد للسبع والرجل الشجاع وصلوة
للعبادة والدعاء وفعل للفظ والحدث ودابة لذى الاربع والانسان) حقيقت ومجازك لغوى
وشرعى وعرفى خاص وعامنه مثال اولوب يعنى مثلا (اسد) برلفظدر كه عرف لغتله خطاب ايدن
كسه بولفظى سبع مخصوصده استعمال ايديكى وقتده حقيقت لغويه ورجل شجاعده استعمال
ايدرسه مجاز لغوى اولور وكذلك لفظ صلاتى عرف شرع ايله خطاب ايدن كسه عبادت
مخصوصەده استعمال ايديكى صورتده حقيقت ودعاده استعمال ايدرسه مجاز اولور وكذلك عرف
نحو ايله مخاطب اولان كسه كسر فا ايله لفظ فعلى ضرب ونصر كبى لفظ مخصوصده استعمال
ايدرسه حقيقت ومفعول به ومفعول فيه ومفعول لهنك تعريفلرنده اولديغى كبى حدث
معناسندە استعمال ايدرسه مجازدر وكذلك لفظ دابه ذوى الاربعده استعمال
اولنورسه حقيقت وانسانده مجازدر زيرا دابه عرف عامده قوائم اربعه سى اولان حيواناتده
حقيقت وثانيده مجازدر تفسير كبيرده دابه لفظى عرفده خاصة فرس ايچون اولديغنى وتاويحده
ذوات قوائم اربع ايچون ايدوكنى وقاموسده ماركب ايچون تغليب اولنديغنى بيان ايلمشدر
مصنفك اشبو امثلەده لفظ نكره ايله ذكر ايلديكى اسد وصلات ايله نظائرى حقيقت ومجازى
تمثيل و بونلرك مابعدنده ايراد ايلديكى السبع والرجل لفظلريله امثالى معناى حقيقى ومجازى يه
اشارتدر وسنبر اولميه كه رأى شارح اوزره الفاظ وضع ضمنى ايله كندى نفسلرينه موضوع
اولمسيله ذكر اولنان كاسد وصلوة قوللريله نظائرنده مراد نفس لفظ اسد ونظائرى
اولەرق بونلر حقيقة معرفه وداخل اولان تنوينلر تنوين تمكن اولوب فقط شارحك نكره اطلاق
ايتمسى صورت نكره ده ديمكدر قال رحمه الله تعالى (والمجاز مرسل ان كانت العلاقة غير المشابهة
والافاستعارة) ومجاز قسمينه منقسم اولەرق اكر علاقۀ مصححه معناى مجازى ايله معناى حقيقى
بيننده مشابهتك غيرى اولورسه مرسل والا استعاره در وبوتقدير اوزره استعاره معناى
اصليسنه تشبيه اولنان معناده مستعمل لفظ اولمش اولور مثلا (رأيت اسدا يرمى) قوللرنده اولان
اسد كبى قال رحمه الله تعالى (وكثيرا ما يطلق الاستعارة على استعمال اسم المشبه به فى المشبه
فهما مستعار منه ومستعار له واللفظ مستعار) وچوق كره استعاره متكلمك فعلى اولان (استعمال
اسم المشبه به فى المشبه) مفهومنه اطلاق اولنور واشبو مشبه بهى مشبهده استعمال

معناسنه اطلاق اولنديغى صورتده لفظ استعاره مصدر معناسنه اولوب لفظ مذكوردن
اشتقاق صحيح اولەرق متكلم مستعير ومعناى مشبه به مستعار منه ومعناى مشبه مستعار له
ولفظ مشبه به مستعار اولور زيرا لفظ يعنى مثلا اسد لفظى عاريت اولەرق مشبه بهدن مشبه
ايچون طلب اولنمش لباس منزلەسندەدر قال رحمه الله تعالى (والمرسل كاليد فى النعمة) و(مجاز مرسل
ذكر اولنديغى اوزره كندوسنده علاقه مشابهتك غيرى اولان مجاز اولوب بوده نعمت معناسنده
استعمال اولنان (يد) كبيدر (يد) لفظى جارحۀ مخصوصه يه موضوعه اولوب لكن يدن
صدور ايدوب مقصود بالنعمه اولان كسه يه يعنى منعم عليهه واصل اولمق نعمتك شانندن
اولمسيله جارحۀ مخصوصه نعمت ايچون علت فاعليه منزلەسندەدر وفى الواقع علت فاعليه
صاحب يد اولان شخص منعمدر كذلك نعمت يد ايله ظاهر اولديغى جهتله يد نعمت ايچون
علت صوريه منزلەسندەدر حاصلى جارحۀ مخصوصه معناسنه اولان يد لفظنك نعمتده
استعمالى علت فاعليه وصوريه منزلەسنده اولان شيئك اسمنى معلول اوزره اطلاق قبيلندن
مجاز مرسلدر وبونكله برابر منعمه اشارت اولنمق دخى لازم كلور مثلا (كثرت اياديى فلان عندى)
و(جلت يده عندى (ديلور واما (اتسعت اليد فى البلد) قولى (كثر ظهور سلطانها معناسنه بونك خلافى
اولەرق منعمه اشارت غير موجوددر قال رحمه الله تعالى (والقدرة) دخى مجاز مرسل قدرت معناسنده
استعمال اولنان يد كبيدر زيرا قدرتك اكثر ظهور سلطان وحكمى يدده اولوب وقدرت اوزره دلالت ايدن
بطش وضرب وقطع واخذ امثالى افعال يد ايله اولەرق علاقه موجوددر واما (المؤمنون
تتكافأ دماؤهم ويسعى بذمتهم ادناهم وهم يد على من سواهم) حديث شريفنده واقع اولان لفظ
يد باب تشبيهدندر بوصورتده يد لفظنك حديث شريفده نعمت وقدرت معنالرندن هيچ برينه
محمول اولميوب جماعت مسلمينه اطلاق اولنمسيله اهل بيانك قولى منقوض اولمز زيرا لفظ يد
بوراده مجاز مرسل اولميوب مراد جماعت مؤمنينى يد واحده يه تشبيهدر يعنى اهل ايمان كثير الافراد
اولملريله برابر بينلرنده وجوب كمال اتفاق واتحادده يد واحده كبى اولوب بعض اجزاى يد اعانه
وتعاضدده بعض آخرينى ترك ايتمك واجزاى يد تصرفده مختلفه اولمق متصور اولمديغى كبى
طريق مؤمنين دخى مشركين اوزره يكديكره تعاضد وتعاونده يد امثاليدر زيرا كلمۀ توحيد انلرى
جامعه و يكديكرينى ترك وخذلاندن مانعەدر (تتكافؤ) تساوى معناسنەدر چونكه اهل جاهليه
بينلرنده دم وضيع ايله دم شريفى مساواتده طوتميوب بروضيع برشريفى قتل ايلديكى حينده مقتول
واحده بدل اقارب قاتلدن اشخاص عديده يى طعمۀ شمشير غدر ايدرلر ايدى بو عادت قبيحەنك
ازالەسى ذيلنده حضرت صاحب سعادت صلى الله تعالى عليه وسلم افنديمز بطريق الاخبار بيوررلركه
جناب بارى مشروعيت قصاص ايله مجمل بيورديغى ملت اسلاميەنك دماسى نسق مساواتده
اولوب وانلردن نساء وضعفا كبى ادنا اولنلر يله عهد وذمتلرينه سعى ايدرلر وانلر ماسوالرى
اولان شرذمۀ كفار اوزرينه يكديكرينه تعاون وتظاهر ايتمكده يد واحد منزلەسنده اتفاق واتحاد
تام اوزرەدرلر وشيخك اسرار بلاغتده اشبو حديث نبويده يد استعاره در ديمسى كلام مشبه به
اوزره دخول ادات تشبيه حسن اولميان قبيلدن اولورسه اطلاق استعاره محل قبولده اولديغنه
دائر مرور ايدن كلامنه مبنيدر و بومقامده (على من سواهم) وصفى ملايم مشبه به اولميوب بلكه
مشبهه ملايم اولمسيله (هم كيد على من سواهم) ديمك غير مستحسندر قال
رحمه الله تعالى (والراوية فى المزادة) دخى مجاز مرسل مزاده معناسنه استعمال اولنان راويه
كبيدر (مزاده) مزوده دركه دغارجق امثالى كندوسنه زاد يعنى سفر ايچون اتخاذ اولنان طعام
وضع اولنور (راويه) فى الاصل مزاده تحميل اولنان بعيرك اسميدر ومزاده ايله راويه بيننده
علاقه راويەنك يعنى بعيرك مزاده يى حامل اولمسيدر واشبو راويه ايله مزاده بيننده اولان علاقۀ
مذكوره مجاورت نوعندندر مجاورتله مراد جزئك كلده وحالك محلده ومظروفك ظرفده

اولمسی کبی احدهما آخرده اولمقدن ومحلواحدده ومحلین ویاحیزین متقاربنده بولنمرندن وسبب ومسبب کبی وجودده وضدین کبی خیالده ویاخود عقلده متلازمین اولملرندن اعمدر لکن سید شریف مزاده‌نك بیان شارح اوزره مزوده معناسنه حملی صحیح اولمیوب مزاده حیوانه تحمیل اولنان صوقربه‌سی معناسنه اوله‌رق راویه بومعناجه مزاده معناسنه حمل اولندیغنی بیان ایتمشدر وحق اولانده کلام سیددرکه استعمالدن دخی معلوم اوله‌رق لسانمزده بیله راویه اطلاق ایتدکاری صوقربه‌سی اولوب بوقسه ابنای سفرك درونته طعام وضع ایتدکاری مزوده‌یه یعنی دغارجغه راویه اطلاقی غیر منظور واعتبار علاقه‌دن مهجوردر ومصنف مجاز مرسل ایچون اشبو امثلهٔ عدیده‌یی ذکر ایله برابر بوندنصکره انواع علاقه‌دن برقاچنه دخی وجه کلی اوزره اشارت ایتمکلکی مراد ایتمشدر تاکه جزئیاتی انواع مذکوره‌یه قیاس اولنه وبوده زیرا علاقه عند العرب نوعی معتبر اولان علاقه‌دن اولمسی واجب اولوب وجزئیاتندن هر برجزده عربدن نقل شرط دکلدر زیرا ائمهٔ ادب اطلاق مجازده عربدن نوع علاقه‌نك نقلی اوزره توقف ایدوب آحاد وجزئیات علاقه‌نك مسموع اولمسی اوزره توقف ایتمدیلر مثلا عربك مسبب اوزره اسم سببی اطلاقلری ثابت اولمق واجب اولوب لکن افرادندن اوله‌رق مثلا غیثك نبات اوزره اطلاقی عربدن مسموع اولمق واجب دکلدر و (المجاز موضوع بالوضع النوعی لابالوضع الشخصی) قوللرینك معناسی بودر وانواع علاقهٔ معتبره کثیره اولوب ذکر ایلدکاری اوزره یکرمی بشه قدر ترقی ایدر ومصنف رحمه الله تعالی اولا سببیت صوریه علاقه‌سیله ید لفظنك نعمت وقدرت اوزره وعلاقهٔ مجاورتله راویه‌نك مزاده اوزره اطلاقنده سبقت ایدندن ماعدا مضمار بلاغتده کثرت دورانته مبنی انواع علاقه‌دن طقوزینی ایراد ایله بیورر که (ومنه تسمیة الشیٔ باسم جزئه کالعین فی الربیئة) و برشیئی جزئنك اسمیله تسمیه دخی مجاز مرسلدندر ومصنفك بوکلامنده مسامحه اولوب مراد بوتسمیه‌ده مجاز مرسل اولدیغنی افاده‌در زیرا مجاز مرسل اولان نفس تسمیه اولمیوب بلکه برشیئك جزئنه موضوع اوله‌رق اوشیئه اطلاق اولنان لفظدر وبوده جارحهٔ مخصوصه معناسنه موضوع اولان (عین) لفظنك ربیئه‌ده استعمالی کبیدر (ربیئه) شخص رقیبدرکه ترکیده دخی لفظ رقیب مستعمل اولوب کوزجیلك ونکهبانلق ایدن کسه‌در وعین شخص ربیئه‌دن جزدر وبواطلاقك سببی چونکه رجلك ربیئه وکوزه‌دیجی اولمسنده اصل مقصود عین اولوب زیرا بدون العین اعضاء سائره شوحالده فائده ویرمیه‌جکی درکار اولمسیله کأن عین شخص رقیبك کلیسی اعتبار اولنمشدر اشته بوبیاندن معلوم اولورکه کل اوزره اطلاق اولنان جزء ایچون کل ایله قصد اولنان معنایه مزید اختصاص اولمق لازمه‌دندر مثلا ربیئه اوزره ید ویاخود اصبع اطلاقی جائز دکلدر زیراهرنقدر ید واصبعدن هر بریسی دخی عین کبی شخص ربیئه‌دن جزء ایسه‌ده مقصود اولان معنای رقابتده بونلر ایچون مزید اختصاص موجود دکلدر قال رحمه الله تعالی (وعکسه کالاصابع فی الانامل) وذکر اولنان (تسمیة الشیٔ باسم جزئه) نك عکسی اوله‌رق (تسمیة الشیٔ باسم کله) دخی مجاز مرسلدندر الحاصل اول برشیئك اسم جزئیله تسمیه اولنمسی اولوب بونك عکسی جزئی کلك اسمیله تسمیه‌درکه اصابع لفظنك انامله استعمالی بوقبیلدندر نته‌کیم ﴿ یجعلون اصابعهم فی آذانهم من الصواعق ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر (انمله) برمق اوجی واصبع برمق معناسنه اوله‌رق انمله اصابعدن جزدر وبواطلاقدن غرض مبالغه اولوب کأن کمال خوف ودهشتلرندنناشی آواز صاعقه‌یی قطعا ایشتمامك اوزره اصابعلرینك جمله‌سنی قولقلرینه طقارلر دیمك معناسنی افاده ایدر قال رحمه الله تعالی (وتسمیته باسم سببه نحو رعینا الغیث اومسببه نحو امطرت السماء نباتا) دخی برشیئی سببنك اسمیله تسمیه دخی مرسلدندر مثلا (رعینا الغیث) ترکیبی بوقبیلدن اوله‌رق رعی اولنان غیث ومطر اولمیوب مراد سببی غیث اولان نباتدر ویاخود برشی مسببنك اسمیله تسمیه اولنور مثلا (امطرت السماء نباتا) قولی

بونوعدن اوله‌رق سمانك امطار ایلدیکی نبات اولمیوب مراد نبات غیثدن مسبب اولمسیله (امطرت السماء غیثا) دیمکدر الحاصل اولده نباته سببی اولان غیثك اسمی وثانیده غیثه مسببی اولان نباتك اسمی اطلاق اولنمشدر ومصنف ایضاحده (تسمیة السبب باسم المسبب) ایچون ایراد ایلدیکی امثله میاننده (فلان آکل الدم) قولنی ایراد ایلمشدر وظاهر اولان بوتمثیل سهو اولوب قول مذکور تسمیة المسبب باسم السبب قبیلندندر زیرا مراد اکل دیت اولوب دم ایسه سبب دیتدر ومستغربدرکه قول مذکوری تفسیرده (ای الدیة المسببة عن الدم) تعبیریله دیتك مسبب اولدیغنی بیان ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (اوماکان علیه نحو وآتوا الیتامی اموالهم) وبرشیئی وصف وحال سابقی امثالی زمان ماضیده اولدیغی شیئك اسمیله تسمیه دخی مجاز مرسلدندر ﴿ وآتوا الیتامی اموالهم ﴾ نظم شریفی بواسلوبده اوله‌رق ایتاء اموال درجهٔ رشد وبلوغی ادراکدنصکره اولوب وبعد البلوغ یتیملك باقی اولمیه‌جغندن مراد وقت اعطادن مقدم یتیم اولانلر دیمکدر قال رحمه الله تعالی (اوما یؤل الیه نحو انی ارانی اعصر خمرا *اومحله نحو فلیدع نادیه* اوحاله نحو *واما الذین ابیضت وجوههم ففی رحمة الله *ای فی الجنة) ویاخود برشیئی زمان مستقبلده اول ورجوع ایده‌جکی شیئك اسمیله تسمیه دخی مرسلدندر مثلا ﴿ انی ارانی اعصر خمرا ﴾ قول شریفنده مراد مستقبلده خمر اوله‌جق عصیر اولوب استقبالده خمر اوله‌جغی مناسبتله خمر اطلاق اولنمشدر ویاخود برشیئی محلنك اسمیله تسمیه دخی مرسلدندر ﴿ فلیدع نادیه ﴾ قول شریفی بونوعدن اولوب (نادی) مجلس معناسنه اوله‌رق مراد مجلسه حلول ایدن اهل مجلسدر ویاخود برشیئی اسم حالیله یعنی اوشیده حلول ایتمش اولان شیئك اسمیله تسمیه دخی مرسلدندر نته‌کیم ﴿ واما الذین ابیضت وجوههم ففی رحمة الله ﴾ قول شریفنده رحمتدن مراد محل رحمت اولان جنتدر معلوم اوله‌که (حلول الشیٔ فی الشی) یعنی برشیئك برشیده حلولنده عند الحکما متعارف اولان شیٔ اول ناعت وثانی منعوت اوله‌جق حیثیده اولك ثانی‌یه اختصاصیدر عرضك جوهرده وصورتك ماده‌ده حلولی کبی بناء علیه صاحب تنقیح حال ومحل ایله مراد اشبو مذهب حکما اولان معنی اولمیوب بلکه مقصود اولان برشیئك برشیده حصولیدرکه عرضك جوهرده وصورتك ماده‌ده وجسمك مکانده حصولندن ومثلا رحمتك جنتده حلولی کبی بونلرك غیریسندن اعم اولدیغنی تصریح ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (او باسم آلته نحو واجعل لی لسان صدق فی الاخرین ای ذکرا حسنا) ویاخود برشیئی اسم آلتیله تسمیه دخی مرسلدندر مثلا ﴿ واجعل لی لسان صدق ﴾ قول شریفنده لسان صدقدن مراد ذکر حسندر ولسان آلت ذکردر واشبو مثالین اخیرینده معنای مجازی امثلهٔ سابقه‌ده ظهوری درجه‌ده ظاهر اولمیوب نوع خفا اولدیغندن مصنف (ای فی الجنة) و (ای ذکرا حسنا) قوللریله تصریح ایلمشدر اکر سؤال اولنورسه‌که بوفنك مقدمه‌سنده مبنای مجاز ملزومدن لازمه انتقال اوزره اولدیغی ذکر اولنمشیدی حالبوکه انواع علاقه‌دن بعضیسی وبلکه اکثریسی لزومی مفید دکلدر زیرا مقدمه‌ده مرور ایتدیکی اوزره معنای لزوم معنای موضوع لهك ذهنده حصولندن یافورا ویاخود بعدالتأمل فی القرائن معنای خارجینك ذهنده حصولی لازم کله‌جك حیثیده اولمسیدر بومعناجه لزوم ایسه اکثر انواع علاقه‌ده غیر متحققدر جوابنده دیرزکه انواع علاقه‌نك جمیعسنده بوجه ما لزوم اعتباری سدید یعنی هر برلری فی الجمله لزومی مفیددر اما استعاره‌ده اعتبار لزوم ظاهردر زیرا وجه شبه بهمه حال مشبه بهك اخص اوصافی یعنی اختصاصی جهتندن اوصافنك اظهر واشهری اوله‌جغی جهتله لامحاله مشبه بهدن وجه شبهه انتقال اولنور وبعده وجه شبهدن بمعونة القرینه مشبه بهك غیریسی اوله‌رق معروض وجه شبه اولان شیئه یعنی مشبهه انتقال اولنه‌رق لزوم تحقق ایدر شویله‌که مثلا اسد لفظی مخصوصه زید وعمرو ایچون استعاره اولنمیوب بلکه اسدك غیری اوله‌رق مفهوم شجاعتك صادق اولدیغی برشی ایچون استعاره اولنوب مخصوصه زید وعمروه وقوعی

خارجه‌در وعند الاطلاق لفظدن قصد اولنان شی ایله بحسب الخارج لفظك واقع اولدیغی
شی بیننده فرق واردر واسددن شجاعته وشجاعتدن شجاعه یعنی بمعونة القرینه اسدك غیری
اوله‌رق شجاعتله موصوفه اولان ذات مابه ذهنك انتقالنده ایسه قطعا شك یوقدر واما
استعاره‌نك غیریده اعتبار لزوم بعض متأخرینك ذکرایلدیکی کلامك ایرادیله ظاهر ومتعین وجمیع
انواع علاقاتده فی الجمله لزوم اولدیغی متبین اولور زیرا دیمشدرکه برلفظ ماوضع لهنك غیری‌یه
اطلاق اولندیغی وقتده اوغیر یعنی معنای مجازی اکرمعنای موضوع له ایله زمان سابق ویالاحقدن
برنده بالفعل متصف اولان شیدن اولورسه لفظ مذکور باعتبار ماکان ویاخود باعتبار مایؤل
مجازدر ویاخود بالفعل متصف اولمامش ایسه‌ده بالقوه متصف اولان شیدن ایسه بالقوه مجازدر
وقوه‌دن مراد استعداددر مثلا اراقه وصب اولنمش اولان خمر ایچون مسکر لفظنی اطلاق کبی
زیرا خمر تناول اولنمیه‌رق دوکلمش اولمسی جهتله بالفعل مسکر اوله‌میوب فقط بالقوه مسکردر
وبووجهله معنای مجازی فی الجمله یعنی باعتبار ماکان ویاخود باعتبار مایؤل بالفعل ویابالقوه
معنای حقیقی ایله متصف اولدیغی کبی البته ذهن فی الجمله ولو فی بعض الاحیان معنای حقیقیدن
اومعنایه انتقال ایدر الحاصل معنای مجازینك بالفعل ویابالقوه معنای حقیقی ایله بروقتده اتصافی
حاصل اولورسه بواتصاف فی الجمله انتقال ایچون مدار کافی اولوب مطلوب اولان لزوم دخی بوندن
عبارتدر واکرنه بالقوه ونه بالفعل معنای حقیقی ایله اصلا متصف اولمزسه وجه آخرله بینلرنده
لزوم بولنمق یعنی اول حینده لفظ ایله ذهنا معنای حقیقی‌یه لازم کله‌جك برمعنی مراد اولنمق
اقتضا ایدر شووجهله که معنای مراد فی الجمله ذهن معنای حقیقیدن کندوسنه انتقال ایده‌جك
برمعنی اولمسی لازمه‌دن اولوب فقط معنای حقیقینك تصورندن اومعنانك تصوری لازمکلمسی
شرط دکلدر واشبو لزوم ذهنیده یاذهنی محض اوله‌رق بلا انضمام الخارج یالکز لزوم
عقلی اولور مثلا اعمی اوزره اطلاق بصیرده اولان لزوم ذهنی بوقبیلدندر زیرا تصور بصیردن
تصور اعمی لازم کلمیه‌رك لکن بصیردن ذهن باعتبار المقابله اعمایه انتقال ایدر بوصورتده علاقه
مقابله اولمش اولور لکن تحقیق اولان احد متقابلینی آخر اوزرینه اطلاق تلمیح ویاخود تحکم
ویامشاکله واسطه‌سیله تقابلی تناسب منزله‌سنه تنزیل ایدرك استعاره قبیلندن اولدیغی تلویحده
تصریح وبیان ایدلمشدر ویاخود لزوم ذهنی بحسب العاده ویابحسب الواقع لزوم خارجی‌یه
منضم اولور ومنضم اولدیغی تقدیرده یامعنیلردن احدهما آخرایچون جزء اولور قرآن کریمدن
بعض اجزایه قرآن اطلاقی بوقبیلدن اولوب فقط بومثالده قرآن مابین دفتی المصاحفه موضوعدر
دینلدیکی وقتده اولور وعبد ایچون رقبه اطلاقی دخی بووجهله اوله‌رق رقبه ذات عبددن
جزءدر ویاخود احدهما آخردن خارج اولوب وخارجین بیننده لزوم بعضا احدهمانك آخرده
حصولیله اولور حال ومحل وظرف ومظروف بونوعدندر وبعضا (رعینا الغیث) کبی احدهمانك
آخره سببیتیله ویاخود بکدیکره مجاورتلریله ویاخود احدهما آخرایچون شرط اولمسیله اولور
مثلا ﴿ ماکان الله لیضیع ایمانکم ﴾ قول شریفنده ایماندن مراد شطر بیت مقدسه اولان صلات
مؤمنین اولوب ایمان شرط صلاتدر امدی بومذکورلردن جمله‌سی لزوم اوزره مشتملاردر
وبووجهله بوجه ما لزوم معتبر اولمسنه مبنی جزءك کل اوزره اطلاقنده جزءنك کلی استلزامی شرط
قلنمشدر مثلا رقبه ورأس کبی زیرا انسان بونلرسز اوله‌مز لکن ید بونك خلافنده اوله‌رق انسان
اوزرینه اطلاق اولنه‌مز واما زبیئه یعنی شخص رقیبه عین اطلاقی انسان اولدیغی حیثیندن
اولمیوب بلکه رقیب اولدیغی حیثیندن اوله‌رق معنای رقابت ایسه بدون العین تحقق ایتمز وحاصل
کلام شیئین بیننده علاقه اولدیغی وقتده لامحاله احدهمادن آخره فی الجمله انتقال ذهن بولنوب
بومقامده معتبر اولان لزومك معناسی ایسه بوندن عبارتدر قال رحمه الله تعالی (والاستعارة)
(استعاره) علاقه‌سی مشابهت اولان یعنی معنای مجازی‌یه اطلاق معنای مجازینك معنای حقیقی‌یه

تشبیهی سببیله اولمسی قصد اولنان مجازدر امدی مثلا شفهٔ ابل معناسنه اولان لفظ مشفر
شفهٔ انسان اوزره اطلاق اولندیغی صورتده اکر شفهٔ انسانی غلظتده مشفر ایله تشبیه معناسی مراد
اولنورسه استعاره اولور وتشبیه قصد اولنمیوب مقیدی مطلق اوزره اطلاق اوله‌رق شفهٔ ابل اولمقله
مقید بولندیغی حالده مطلقا شفه معناسی مراد اولنورسه مرسنی انف اوزره اطلاق طریقنده
مجاز مرسل اولور حاصلی مشفر ایله مطلق شفه مراد اولنوب شفهٔ انسان اوزره ورودی مطلق
شفه‌دن برفرد اولمسی اعتباریله اولور (مرسن) انف ایلدن موضع رسن اولوب مطلقا انف
معناسنده استعمال اولنور امدی لفظ واحدك معنای واحده نسبتله بسبب الاعتبارین استعاره
ومجاز مرسل اولمسی جائزدر قال رحمه الله تعالی (قد تقید بالتحقیقیة لتحقق معناها حسا او عقلا
کقوله (لدا اسد شاکی السلاح مقذف) ای رجل شجاع وقوله (اهدنا الصراط المستقیم ای الدین
الحق) واستعاره بعضا تحقیقیه ایله قید اولنه‌رق استعارهٔ تحقیقیه دینلور وبوتقیید ایله
تخییلیه ومکنی عنهادن تمیز ایدر وتحقیقیه ایله تسمیه‌سی معناسنك یعنی استعاره ایله قصد اولنوب
استعاره کندوسنده استعمال اولنان شیئك وحاصلی معنای مجازینك حسا ویاخود عقلا تحققندن
ایچوندر ومعنای مذکورك حسا ویاعقلا متحقق اولمسی معنای مذکور امر معلوم اولوب اوزرینه
اشارت حسیه ویاعقلیه ایله نص واشارت اولنه‌رق لفظ مسمای اصلیسندن علی سبیل الاعاره
شومعنایه معنای موضوع لهیه تشبیهده مبالغه ایچون نقل اولنمشدر دینلمك ممکن اولمسیله اولور
امدی حسی زهیر بن سلمانك (لدا اسد شاکی السلاح مقذف * له لبد اظفاره لم تقلم) قولنده اولدیغی
کبیدر (لدا) عند معناسنه اولوب (شاکی السلاح) تام السلاح مفهومنده‌در و(شائك السلاح)
وقلب وحذف ایله (شاك السلاح) دخی بویله‌در شارح شرح مفتاحده (شاکی السلاح)
برکسدنك شوکتی ظاهر اولسه دینلان (شاك الرجل یشاك) قوللرندندر (شوکت) شدت بأس
وحدت سلاح معناسنه‌در اصلی (شایك) اولوب بعضا قلب اولنه‌رق (شاکی السلاح) وبعضا
حذف یا وضم کاف ایله (هو شاك السلاح) دینلور دیو تصریح ایلمشدر وشرح کشافده
واقع اولان اصلی (شایك) اولوب بعضا ضم عین ایله بضم الکاف (شاك السلاح) وموضع لامه
نقل واعلال اولنه‌رق (شاکی السلاح) دینلدیکی مبیندر قول اول اوزره حذف وقلب شاکده
وقول ثانی‌یه کوره قلب شاکیده وحذف شاکده اولمش اولور (قذف) رمی معناسنه اولوب
(مقذف) چوق کره وقایع وحروبه قذف ورمی اولنمش مفادنده اولوب بعضیلر لحم ایله قذف ورمی
اولنه‌رق کسب جسامت ونبالت ایتمشدر دیمکله حمل ایلدیلر (ابدهٔ اسد) منکبینی اوزره تلبد
واجتماع ایدن شعریدر (تقلیم) مبالغهٔ قلم اولوب (قلم) قطع معناسنه‌در و(تقلیم اظفار)
ضعفدن کنایه اوله‌رق (فلان مقلوم الاظافیر) قوللرندن مراد ضعیف دیمك اولوب ومبالغه منفی‌یه
قیددر امدی بوبیتده اسد رجل شجاع ایچون مستعار اولوب ورجل شجاع حسا امر
متحققدر وتحقق عقلی ﴿ اهدنا الصراط المستقیم ﴾ قول شریفنده اولدیغی کبیدر زیرا
صراط مستقیمدن مراد دین حق اوله‌رق دین حق ملت اسلامدر ودین حق عقلا متحقق اولوب
لکن دین وملت محسوساتدن دکلدر وصاحب مفتاح ﴿ فاذاقها الله لباس الجوع ﴾ قول
شریفنده اصحاب علم بیان عندنده لباسدن ظاهر اولان تخییله حمل اولنمسی اولوب عندنده تحقیقه
حمل اولنمقلغه محتمل بولندیغنی ذکر ایلمشدر وتحقیقه حملی لفظ لباسك عند الجوع انسانه
ملابس اولان انتفاع وتغیر لون ورثاثت هیئتیچون استعاره اولنمسیدر لکن سکاکینك
بوکلامی محل بحث اولوب کلام صاحب کشاف نظم مذکور استعارهٔ تحقیقیه اولوب
عقلیه وحسیه اولمقلغه محتمل اولدیغنی مشعر اوله‌رق بوقولده سکاکینك ادعای انفرادی
غیر سدیددر زیرا دیمشدرکه انسانی غشی واحاطه ایدوب ملابسی اولان بعض حوادث
لابسی اوزره اشتمالندن ایچون لباسه تشبیه اولنمشدر وانسانی غشی واحاطه ایدن امر حادث ایله

جوعدن حاصل اولان ضرر مراد اولنمق محتمل اولوب بوصورتده عقليه اولور وكذلك حادث
مذكور ايله سكاكينك ذكر ايلديكى كبى انتفاع وتغير اون ورثاثت هيئت مراد اولنمقلغه
دخى محتمل اوله رق بوصورتده حسيه اولور حاصل كلام مشبه نفس جوع اولميوب
بلكه عندالجوع حادث اولان امر اولمسيله بونك (لجين الماء) كبى تشبيه اولوب استعاره اولماسنى
توهم ايتمك غلطدر ولباسى تخييله حمل شو وجهله اولوركه جوع ايله خوف ايچون
لابسه شامل اولان لباس كبى برامر شامل وهمى تخييل ايدرسين وجوع وخوفك ذى لباسه
تشبيه وعدم تشبيهى مساواتده اولوب مقصود بوتشبيهه متوقف دكلدر واشبو امر وهمى يى
تخييلدنصكره لفظ لباسى امر مذكور ايچون استعاره ايدوب بعده اشبو لفظ مستعار اولان لباسى
﴿ وضرب الله مثلا قرية ﴾ الآيه قولنده اولان قريه ايچون اثبات ايلرسين تاكه كأن قريه
سرتا بقدم نفس جوع وخوف اولديغنه دلالت ايليه وحاصلى اهل قريه دن كفران نعما هيه يه
جسارتلرى سببيله امن ورزق واسعك ازاله سنده مبالغهٔ تامه يى افاده دن عبارت اوله رق استعارهٔ
تحقيقيه جملنده مبالغهٔ مذكوره غير موجوددر زيرا صورت تخييل اثار جوع وخوفك احاطهٔ
تامه سنى افاده ايدرك سباق آيته مناسب اولانده بودر قال الله تعالى ﴿ وضرب الله مثلا
قرية كانت آمنة مطمئنة يأتيها رزقها رغدا من كل مكان فكفرت بانعم الله فاذاقها الله لباس الجوع
والخوف بما كانوا يصنعون ﴾ واشبو ذكر اولنان معناى تخييل مذهب سكاكى رحمه الله تعالى
اوزره اولوب زيرا عندالسكاكى استعارهٔ تخييليه ده مستعارله صورت وهميه در وزعم سكاكى اوزره
مذهب اصحاب دخى بودر ومذهب تحقيق اهل بيان تخييل (جعل الشيء للشيء) مفهومندن
يعنى برشيئى برشيئ ايچون قلمقدن عبارتدر بوقول اوزره لباسده اولان معناى تخييل جوع وخوف
ايچون لباس احترا عيله بعده قريه نك نفس جوع وخوف اولديغنى افاده ايچون لباس مذكورى
قريه يه اثباتدر وبو اثباتدن مقصود قريه نك نفس جوع وخوف اولديغنى افاده وعلى وجه
المبالغه معناى مقصودى ابانه در وبونده جوع وخوفى ضرره نجه اولان برشيئ ضاره تشبيه
موجود دكلدر و بو تخييلده مقصودى وجه ابلغ اوزره افاده سيله برابر تصرفات زائده يه
احتياج يوقدر وظاهر اولان (فاذاقها الله) محلنده ﴿ وكساها الله لباس الجوع والخوف ﴾ اولوب
لكن اذاقه اصابت ايچون استعاره اولنه رق (اذاقها) لفظيله وارد اولمشدر زيرا اذاقه ده اولان
شدت اتصالى افاده كسوه ده موجود دكلدر زيرا ذوق ايله ادراك لمس ايله ادراكى مستلزمدر
ولباس استعارهٔ تحقيقيه يه حمل اولنديغى صورتده ترجمهٔ كلام شارحده مرور ايتديكى اوزره
ايكى صورته محتمل اولوب اول عند الجوع انسان ايچون حاصل اولان ضررى لباسه
تشبيه ولفظ لباسى ضرر حاصل ايچون استعاره در وثانى عندالجوع حاصل اولان تغير اون
ورثاثت هيئتى لباسه تشبيه ولباسى تغير ورثاثت مذكوره ايچون استعاره در واكر جوع ايله
خوفك ذى لباسه تشبيهى اعتبار اولنورسه استعارهٔ مكنيه اولور بوصورتده آيتده
اوچ استعاره اولوب اول استعارهٔ تحقيقيه دركه اذاقه نك اصابت ايچون استعاره سيدر
ثانى تخييليه وتحقيقيه يه محتمل اولان استعارهٔ لباس وثالث جوع وخوفى ذى لباسه تشبيه اعتباريله
استعارهٔ مكنيه در شارح مرحوم آخر بحث تشبيهده ايرادنى وعده ايتمش اولديغى كلامى بر بحث
شريف طويل الذيل اوله رق بومقامده ايراد ايدرك بيورورلركه مصنف ايضاحده ديمشدركه استعاره
(ماتضمن تشبيه معناه بما وضع له) قوليله معرف اولوب مفهومى استعاره بر شيدركه معناسنك معناى
موضوع لهنه تشبيهى متضمن اوله ديمكدر وبونده اولان معنادن مراد لفظ ايله قصد اولنوب
ولفظ كندوسنده استعمال اولنان معناى مجازى اولمسيله اشبو (ماتضمن تشبيه معناه بما وضع له)
قولمز كنديه برشيئك تشبيهى قصد اولنان معناى موضوع لهده مستعمل اولان لفظه شامل
اولمز يعنى بومثللر افراد استعاره دن اولمز (زيد اسد) و (رأيت زيدا اسدا) و (مررت به اسدا)

كبى زيرا لفظدن مقصود اولان معنى معناى موضوع لهنك عينى اولديغى حينده معناسنى
معناى موضوع لهنه تشبيه صحيح اولمز زيرا برشيئك نفسنه تشبيهى مستحيلدر وهمده
(ماتضمن) قولمزده اولان ما لفظى مجازدن عبارت اولوب (الاستعارة مجاز تضمن) مفهومندن
اولديغى سوق كلام مجازى استعاره وغيريسنه تقسيم ايچون اولمسى قرينه سيله معلومدر
وامثلهٔ مذكوره ده لفظ اسد مجاز اولميوب ماوضع لهنده مستعملدر شارح مرحوم ديركه
بوكلام محل نظردر زيرا (زيد اسد) قولنده لفظ اسد ماوضع لهنده مستعمل اولديغى مسلم
اولميوب بلكه معناى شجاعده اولمسيله يعنى اسددن ماعدا اوله رق اوزرينه معناى شجاع صادق
اولان ذات ماده مستعمل اولمسيله (رأيت اسدا يرمى) قولنده اولديغى كبى زيده حملى قرينه سيله
مجاز واستعاره اولور وبو مثالده ادات تشبيه محذوف اوله رق (زيد كالاسد) تقديرنده
اولوب ادات تشبيهك حذفنه ابتناايله ماوضع لهنده مستعمل اولمسيله استعاره دكلدر ديمككه
بردليل يوقدر اكر دينلورسه كه مثال مذكورده ادات تشبيه محذوف اولوب (زيد كالاسد)
تقديرنده اولديغنى اثبات ايچون صاحب مفتاح (زيد اسد) قولنك مفهومى اسدى زيد
اوزرينه ايقاع اولوب حالبوكه انسان اسد اولديغى معلوم اولمسيله قصد مبالغه ايچون حذف
ادات ايله تشبيهه رجوعت وجوبيله استدلال ايلمشدر جوابنده ديرزكه تشبيهه رجوع
واجب اولديغى غير مسلم اولوب بووجوب انجق معناى حقيقيسنده استعمالى صورتنده تحقق ايدر
واما رجل شجاعدن مجاز اولديغى حينده زيد اوزره صحت حملى ظاهردر وبونك يعنى (زيد اسد)
قولنده اسد لفظنك (رأيت اسدا) قولنده اولديغى كبى استعاره اولمسنك تحقيقى شو وجهله دركه
(رأيت اسدا يرمى) قولنده اسد استعاره در قولمزله اسدن زيددن يعنى زيد وعمرو ورجل وامرأه كبى
ذات مخصوصه دن استعاره در ديمك مراد ايتميز زيرا زيد ايله اسد بينده ملازمه وزيد اوزره دلالت
موجود دكلدر يعنى هرنقدر كندوسنده وصف شجاعت اعتبار اولنسه ده اسد ايله ذات
مخصوصه بينده ملازمه موجود اولميوب زيرا علاقه انجق اسد ايله شجاعتله موصوفه اولان
ذات ما بينده اوله رق ذات مخصوصه بينده دكلدر زيرا اسد ايچون ذات مخصوصه اوزره
دلالت غير محققدر زيرا انتقال انجق اسددن اخص اوصافى اولان شجاعته اولوب وبوندن
معروض شجاعت اولان ذات مايه اوله رق خصوصيت ذاته انتقال غير موجوددر بووجهله
كلام مذكوردن انجق لفظ اسد شجاعتله موصوف اولان على الاطلاق اسدك غيرى برشخصدن
استعاره اولديغنى قصد ايدرز بوصورتده (زيد اسد) قولمزك اصلى (زيد رجل شجاع كالاسد)
اولوب مشبه اولان رجل شجاعك حذفيله مشبه به معناى مشبهده استعمال اولنمشدر
بوتقديرده مثال مذكور استعاره اولور زيرا لفظ مشبه به رجل شجاع اولان مشبهده مستعمل
اولوب تشبيهى مفروغ عنه ومسلم اوله رق مقصود حكم بالاتحاددر نته كيم (رأيت اسدا يرمى)
قولنده رجل شجاعك اسده تشبيهى مفروغ عنه اولوب مراد اوزرينه رؤيتك ايقاعيدر
وبومثللو مقامده اكثر جار ومجرورك مشبه به ايله تعلقى ذكر اولنديغى اوزره اسدك ذكر اولنان معناى وصفده
مستعمل اولديغنه دلالت ايدر نته كيم * اسد على وفى الحروب نعامة * فتخاء تنفر من صفير الصافر) قولنده
(على) جارى اسده متعلق اولوب مراد (مجترئ على صائل) ديمكدر يعنى شخص مرقوم بنم عليهمده ارسلان
كبى صولت وجرأت اظهار ايدوب حالبوكه نعامه يعنى دوه قوشو برصدا ايشتسه هرب وفرار ايدرك دائما
جناحنى مكشوف ومسترخى طوتديغى كبى ميدان حربده جبان وهاربدر وكذلك (والطير اغربة عليه)
قولنده (عليه) اغربه يه متعلق اولوب (الطير باكية عليه مثل الغربان) مفهومنده اوله رق شخص مرثى اوزره
طيور دخى غرابلرك بكاسى كبى بكا ايدكار بنى مفيددر وكذلك ذكرى مرور ايدن حديث شريفده واقع (هم
يد على من سواهم) قولى دخى (هم متفقون مثل اليد على من سواهم) مفهومنده در وچوق كره واقع اولوركه
ومثللو تركيبده اوزرينه ادات تشبيهى ادخال حسن اوليه جق حيثيتده بولنور نته كيم شيخ عبدالقاهردن

نقلی مرور ایتمشیدی وکذلك (لقیت اسدا) مثالوده دخی کلام ذکراولندیغی وجهله اولوب (لقیت شجاعا کالاسد) مفهومنده در واما مشبه بالکلیه ترك اولنوبده مثلا (رأیت اسدا فی الشجاعة) و (ولاحت من بروج البدر بعدأ * بدورمهأ تبرجها اکتنان) قوللرنده اولدیغی کبی وجه شبهله اتیان اولندیغی صورتده اشکال تحقق ایدر زیرا لفظا وتقدیرا مشبه ترك اولنوبده مشبه اوزرینه اسم مشبه بهك اجراء اولنمسی استعاره اولمسنی ووجه شبهك ذکری تشبیه اولەرق (رأیت رجلا کالاسد) و (ولاحت من قصور مثل بروج البدر فی البعد) تقدیرنده اولمقلغنی اقتضا ایدرك اقتضائین بیننده تدافع واقعدر بو وجهله صدر الافاضل دیوان معری شرحی اولان ضرام السقطده ذکر ایلمشدر وظاهر اولان بو مثالو ارباب تشبیهدن اولمقدر زیرا مشبهك مقدراولمسی (صم بکم عمی) قول شریفنده اولدیغی کبی کلامدن جز اولەرق محذوف اولمسیله (رأیت اسدا فی الشجاعة) قولنده اولدیغی کبی کلامده تقدیرینی مقتضی اولەجق برشیء بولنمسندن اعمدر وبوکا دلیل قوم ﴿حتی یتبین لکم الخیط الابیض من الخیط الاسود من الفجر﴾ قول شریفنده خیط اسودی تشبیهه حمل ایدرك دیمشلردرکه خیط ابیض فجرایله بیان خیط اسودکدخی سواد آخرلیل ایله مبین اولمسنی مبیندر حاصلی افنده معترض اولان فجردن ابتداء ظهور ایدن شعاع ایله بونکله برابر ممتد اولان غسق لیل ایکی خیط ابیض واسوده تشبیه اولندرق بعده خیط ابیض (من الفجر) قولیله بیان اولنوب خیط اسودك بیاندن بیان مذکورك دلالتنه اعتماداً اکتفا اولنمشدر وصاحب کشافك ﴿ضرب الله مثلا رجلا فیه شرکاء متشاکسون ورجلا سلما لرجل﴾ قول شریفیله ﴿ومایستوی البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه وهذا ملح اجاج﴾ نظم جلیللرینی مشبه بالکلیه متروك اولوب وجه شبه دخی مذکور اولمدیغی حالده تشبیهه حمل ایتمسی اشکال مذکوره دن ابعد واقوادر . زیرا اشبو نظم جلیللری استعاره ده اولدیغی کبی کندوسنده ذکر مشبه طی اولنان تشبیه بابندن اولدیغی بیان ایتمشدر وبو اشکالدن تفصی وتخلص انجق شو وجهله رهین تیسر اوله بیلورکه استعاره لفظك موضوع لهی اولان معناسنك غیرنده مستعمل اولمسی واجب اولوب وعلاقی اشبو مشبه حقیقینك موقع مستعارمنهده اقامەسی صحیح اولەرق لفظ مشبهك حین اقامەسنده صورت تشبیهده حاصل اولەجق مبالغەدن بشقه برشیء فوت اولمامسیدر بو صورتده (رأیت اسدا) قولنده (رأیت رجلا شجاعاً) دینلك صحیح اولوب لکن ذکر اولنان نظم جلیللر بوقبیلدن دکلدر زیرا ﴿ضرب الله مثلا﴾ قول شریفنده محل استعاره ده وقوع مشبهله ﴿ضرب الله مثلا المؤمن والکافر﴾ دینلمکده برمعنی اولمیەرق وجود مانع معنویدن ناشی غیرصحیحدر ﴿ومایستوی البحران الخ﴾ قول شریفنده دخی بحرین موصوفین ایله مؤمن وکافر ارادەسی صحیح اولەمز زیرا مابعدی اولان ﴿ومن کل تأکلون لحما طریا وتستخرجون حلیة تلبسونها﴾ قول شریفی مقصود استعاره اولمیوب تشبیه اولدیغنی ومراد بحر اجاج منافعده بحر عذبه مشارك اولوب کافرایسه منفعتدن خالی اولمسیله بحر اجاجی کافر اوزرینه تفضیل ایدوکنی انبا ایدرك بو صورتده نظم مذکور قلوب کفار ومنافقینی بیانده ﴿فهی کالحجارة اوشد قسوة وان من الحجارة لما یتفجر منه الانهار﴾ قول شریفی طریقەسنده اولوب مانع لفظی موجوددر وبو معنانك خفاسندن ناشی اکثر ناس آیتین استعاره قبیلندن اولوب وصاحب کشاف بونلری استعاره ایچون مثال ایراد ایتمش اولدیغنه ذاهب اولمشلردر وکلام صاحب کشافی تأمل ایدن ذوات عندنده قول مذکورك ضعفی غیرخفیدر وصاحب کشاف بو مبحثی ﴿اوکصیب من السماء﴾ قول شریفنده ایراد ایلمشدر لفظ کشاف (فان قلت هذا تشبیه اشیاء باشیاء فاین ذکر المشبهات قلت کما جاء ذلك صریحاً فقد جاء مطویا ذکره علی سنن الاستعارة کقوله ﴿ومایستوی البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه وهذا ملح اجاج﴾ ﴿ضرب الله مثلا

رجلا فیه شرکاء متشاکسون ورجلا سلما لرجل﴾ اولوب (کقوله) دن مرادی کندوسنده علی سنن الاستعاره ذکر مشبه حذف اولنان تشبیه مطویی تمثیل اولەرق طیبی وصاحب کشافك توهملری کبی نفس استعارەیی تمثیل اولمدیغی ظاهردر ذکر اولنان (ولاحت من بروج البدر الخ) بیتنده (لاحت) ظهرت معناسنه اولوب (بدور) لاحت ایچون فاعلدر (تبرج) نسانك بروز واظهار محاسنی و (مها) بقر وحش اولوب مفردی (مهات) اولەرق نسوانی بقر وحشی‌یه تشبیهدر مفهوم بیت نسوانك موضع معهودده بروج قمره شبیه اولان منازلدن ظهور ایتدکارینی افاده اولوب حسنده بدره نظیر اولەرق وصاللری ممکن اولەبەجق مرتبەده حال اتقا وامتناعده بولندقلرندن ایچون منزللرینی منازل قمره تشبیه ایله اشبو وجه شبهه (بعدا) قولیله اشارت ایلمشدر وبو وجهله ممدوحی اولان نسوانك منازلنی بروج قمره تشبیهدنصکره کندولرینی بدور مها اولمدیله توصیف ایدرك بونلر هرنقدر حسن جهتندن بدور ایسەلرده حسن مشی وعیون جهتندن جنس مهادن اولدقلرینی علاوه وبعده استدراك ایدرك بونلر مخدراتدن بولنمریله مها کبی ساحهٔ ظهورده اولمیوب بروز وظهورلری تحت استارخدرده استتار ایله اولەرق بو جهتله مهادن مفارقتلرینی افاده ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (ودلیل انها مجاز لغوی کونها موضوعة للمشبه به لا للمشبه ولالاعم منهما) واستعاره مجاز لغوی اولدیغنه دلیل استعاره مشبه بهه موضوعه اولوب مشبهه ومشبه ایله مشبه بهدن اعمه موضوعه اولمامسیدر خفی اولمیەکه استعاره مجاز لغوی وياخود عقلی اولمسنده اختلاف اولنوب جمهور (انها لفظ استعمل فی غیر ماوضع له لعلاقة المشابهة) یعنی استعاره برلفظدرکه علاقهٔ مشابهتدن ناشی ماوضع لهنك غیرنده مستعمل اوله معناسنه حمل ایله مجاز لغوی اولدیغنه ذاهب اولمشلردر وبوکا دلیل زیرا استعاره یعنی مثلا (رأیت اسدا یرمی) قولنده اولان لفظ اسد مشبه به اولان سبع مخصوصه موضوعه اولوب نه مشبه اولان رجل شجاعه ونەده مشبه ایله مشبه بهه اعم معنای شجاع کبی برامره موضوعه دکلدرکه حتی اسد لفظنك سبع مخصوص ورجل شجاعدن هربرلرینه اطلاق حیوان لفظنك بونلره اطلاقی کبی حقیقت اوله ووضع استعاره وجه مشروح اوزره اولدیغی ائمهٔ لغتدن نقل ایله قطعیا وجزما معلومدر بوتقدیرده لفظ اسدك مشبهده یعنی رجل شجاعده استعمالی موضوع له اولان مشبه بهی اراده دن مانعه اولان قرینه ایله برابر ماوضع لهنك غیرنده استعمال اولور وقرینه (یرمی) لفظیدر وبودلیل ایله مجاز لغوی اولدیغی ثابت اولور وستیر اولمیەکه بوکلام صریحدرکه برلفظ عام برخاص اوزرینه خصوصی اعتباریله اولمیوب بلکه عمومی اعتباریله یعنی افراد عامدن اولدیغی اعتباریله اطلاق اولنسه بواطلاق مجاز دکلدر مثلا زیدی رؤیت ایدرك رأیت انسانا وياخود رجلا دیدیکك صورتده لفظ انسان ویارجل انجق ماوضع لهنده استعمال اولنمش اولوب لکن خارجده افرادندن زید اوزرینه واقع اولمشدر وفعلده واقع اولان عمومده بویله اولوب مثلا برکسه (اکرمت زیدا واطعمته وکسوته) دیسه جوابنده ایراد اولنان (نعم مافعلت) قولنده (فعلت) لفظی مجاز اولمز زیرا (فعلت) لفظی معنای موضوع لهی اولان فعل مطلقده استعمال اولنوب فقط خارجده ذکر اولنان اکرام واطعام واکسا افعال مخصوصەسی اوزره وقوع اولمشدر و (الانسان حیوان ناطق) قولمزده اولان حیوان لفظیده بویله در فقط مثالین اولیدن افراد عام اشخاص وبونده انواع قبیلندندر اشته بوکلامه صرف فکرت وضبط ودقت لازمه‌دندرکه بو بحث محصلیندن نیجه ذواته موجب اشتباه اولوب حتاکه ذکر العام وارادة الخاص مجازدر دیو توهم وعام ایچون خاصه قطعا دلالت یوقدر دیو اعتراض ایلدیلر وبو اشتباهك منشائی اطلاق واستعمالدن لفظ ایله قصد اولنان شی بیننده باعتبار الخارج اوزرینه لفظ واقع اولان شی بیننی فرق ایتمامەلریدر حالبوکه صورت اولی بحسب الاراده مجاز وحقیقت اولمقلغه محتمل اولوب صورت ثانیه حقیقته محصوردر ومانحن فیه‌مز صورت ثانیەدندر

الحاصل كلمه‌نك معناده استعمالنك معناسی غرض اصلی كلمه‌نك اومعنایه دلالتی وكلمه‌دن معنانك
قصد ارادهسی اولمقدر حالبوكه سن مثلا لفظ عامی خاص اوزره اطلاق ایلدكده انجق حقیقت عامی
مراد ایدرسین و بوندن خارجده وجودی اعتبار یله وقرینه‌نك انضمامیله تعدد لازمكاور
بوصورتده لفظ عام ماوضع لهنده مستعمل اولمش اولور و بونك تحقیقنه مسند الیهك لام ایله
تعریفی بحثنده اشارت سبقت ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (وقیل عقلی بمعنی ان التصرف فی امر
عقلی لا لغوی لانها لما لم تطلق علی المشبه الابعد ادعاء دخوله فی جنس المشبه به كان استعمالها فیما
وضعت له) و بعضیلر استعاره مجاز عقلی اولوب مجاز لغوی اولمدیغنه قائل اولدیلر و بوندن مرادلری
استعارهده تصرف امر عقلیدر دیمك اولوب یوقسه مقصود مجاز حكمی دیمك دكلدر زیرا مجاز
حكمی نسبتده اولوب استعاره مثلا لفظ اسدده‌در واستعارهده تصرف امر عقلیده اولوب مجاز
لغوی اولمامسی زیرا نه زمانكه مشبه اوزرینه اطلاق استعاره انجق مثلا رجل شجاعی افراد
اسددن برفرد قلمق طریقیله مشبهك جنس مشبه بهده دخولنی ادعادنصكره اولدیغنده استعارهنك
مشبهده استعمالی یعنی مثلا لفظ اسدك رجل شجاعده استعمال اولنمسی ماوضعت لهنده استعمال
اولمش اولور واستعاره نك بربیان محرر انجق ادعای مذكوردنصكره مشبه اوزره اطلاقیله قول
زیرا بووجهله اولمسه مشبه اوزره اطلاق اولنسان كلمه استعاره اولمز چونكه مجرد نقل اسم اكر
استعاره اولمق لازمكلسه (یزید ویشكر) امثالی اعلام منقوله دخی استعاره اولوب واستعاره
حقیقتدن ابلغ اولمزدی زیرا معناسندن مجرد اولان براسمی آخره اطلاق ایتمكدن مبالغه تحصل
ایتمز و (رأیت اسدا) دیوب زیدی مراد ایدن كمسه‌یه (انه جعله اسدا) یعنی زیدی اسدیتله
متصف قیلدی دینلمك صحیح اولمز نته‌كیم ولدنی اسد تسمیه ایدن كمسه‌یه (جعله اسدا) قولی
محمول صحت اولهمز زیرا (جعل) لفظی مفعولینه تعدی ایلدیكی حینده (صیر) معناسنه اولوب
برصفتی برشی ایچون اثباتی افاده ایدر حتاكه برشخصه صفت امارت اثبات اولنمدقچه (جعلته امیرا)
دینلمز ونوقتكه مشبه ایچون ادعاء معنای اسد حقیقی اثبات اولنوب بعده مشبه اوزره اسم اسد
اطلاق اولنمسی معناسنجه اسم مشبه بهك مشبهه نقلی معنای مشبه بهك مشبهه نقلنه تابع اولدیسه
امدی اسد ماوضع لهنده مستعمل اولهرق مجاز لغوی اولمیوب بلكه حقیقت لغویه ومجاز عقلی
اولور شومعناجه كه عقل بونده تصرف ایدوب رجل شجاعی جنس اسددن قلمشدر وواقعده
اولمیان شیئی واقع قلق مجاز عقلیدر قال رحمه الله تعالی (ولهذا صح التعجب فی قوله (قامت
تظللنی من الشمس * نفس اعز علی من نفسی * قامت تظللنی ومن عجب * شمس تظللنی من الشمس)
واسم مشبه بهك مشبه اوزره اطلاقی انجق مشبهك جنس مشبه بهده دخولنی ادعادنصكره اولمسیله
ابی الفضل بن عمیدك مانند نهال موزون فرقنده سایه نمون اولان برغلام حقنده نظم ایتمش اولدیغی
(قامت تظللنی من الشمس الخ) نظمنده واقع (ومن عجب شمس تظللنی من الشمس) قولنده اولان
تعجب صحیح اولمشدر (قامت) فعلی (نفس اعز علی) ده اولان نفسه مسند اولمسیله تأنیث اولنمشدر
(تظللنی) اوچ محلده مذكور اولوب اول وثانی موقع حالده وثالث صفت شمس اولهرق
(توقع الظل علی) معناسنه‌در چونكه (تظلیل) كولكه‌لندرمك وكولكه‌لك ایتمك معنالرینه
كلوب بوراده مراد اولدر بیت ثانینك مصراع اولی اولان (قامت تظللنی ومن عجب) محلنده
(فاقول یاعجبا ومن عجب) دخی روایت اولنور (شمس تظللنی) قولنده اولان شمسدن مرادی
حسن وبهاده شمس كبی اولان انسان یعنی غلام ممدوحدر مفهوم بیت نفس نفیس محبوب فرق
شاعرده سایبان اولهرق قائم اولوب مقتضای علاقه ومحبتله عندنده نفسندن اعز ومحترم ایدوكی
وحسن وبهاده مثیل شمس تابان و بلكه عین آفتاب درخشان ایكن فرقنده قائم اولهرق سایه بخش
اولمسی برامر مستغرب ومستعجب اولدیغی بیاندر امدی شاعر مرقوم اكر غلام ممدوح ایچون
معنای شمس حقیقی بی ادعا ایله علی الحقیقه شمس قلمش اولمسه ایراد ایلدیكی تعجب ایچون برمعنی

اولمز ایدی زیرا حسن الوجه اولان برانسانك انسان آخری تظلیلی امور عجیبه ومستغربه‌دن معدود
اولمیوب بلكه جای استغراب عین شمسك شمسدن تظلیلیدر قال رحمه الله تعالی (والنهی عنه
فی قوله (لا تعجبوا من بلی غلالته * قد زر ازراره علی القمر) ومشبه اوزره اسم مشبه بهك اطلاقی
مشبهك جنس مشبه بهده دخولنی ادعادنصكره اولدیغیچون شاعرك (لا تعجبوا الخ) قولنده
تعجبدن نهی صحیح اولمشدر (بلی) اسكیوب فرسوده اولمسیدر (غلاله) تحت ثوب ودرعده
الباس اولنان شعار یعنی بدنه ملاصق اولان قمیصدركه تركیده كوملك دینلور (زر) كسر ایله
كوملك وخفتان تكمه‌سی اولوب جمعی (ازرار) كلور (قد زر) علی سبیل التجرید (قد شد)
معناسنه‌در بركسه اوزرنده اولان قمیصك تكمه‌لرینی شد ایلدیككده (زررت القمیص علیه)
دیرسین مفهوم بیت شعار محبوبك فرسوده وبالی اولمسی محل تعجب واستغراب اولمیوب زیرا
انك ازرار شعاری یعنی پیراهننك تكمه‌لری قمر اوزره شد اولنمشدر وقمرك كتانده اولان تأثیراتی
معلومدر دیمك اولور امدی شاعر مرقوم اكر محبوبی بطریق الادعا قمر حقیقی قلمامش اولسیدی
تعجبدن نهی ایچون برمعنی اولمز ایدی زیرا كتانه سرعت اصابت بلی انجق قمر حقیقی یه ملابستی
سببیله اولوب یوخسه حسنده قمر كبی اولان انسانه ملابستی سببیله بوتأثیراتك عدم وقوعی معلوم
ونجه سینهٔ سیمین قمر پیكرانده اولان پیراهن كتانك هرتار سخنی دكل بلی هزاران عشاقه رسن كردن
ابتلا اولدیغی بالمشاهده متیقن ومجزومدر قال رحمه الله تعالی (ورد بان الادعاء لا یقتضی كونها
مستعملة فیما وضعت له) وقائل مذكورك بودلیلی رد اولنهرق دینلمشدركه مشبهك جنس مشبه بهده
دخولنی ادعا استعاره نك ماوضعت لهنده مستعمله اولمسنی اقتضا ایتمز زیرا مثلا اسد لفظنك رجل
شجاعده مستعمله اولدیغی بالبداهه معلوم اولوب حالبوكه موضوع له سبع مخصوصدر وبوردك
تحقیقی شووجهله دركه مشبهك جنس مشبه بهده دخولی بطریق التأویل افراد اسدی ایكی
قسم قلمقلغه مبنیدر شویله كه قسمیندن بریسی قسم متعارف اولوب بوقسم معلوم اولان جثه
وصورت وهیئت وانیاب ومخالب امثالیله متصف بوانسان یعنی بومثللو هیئت ضخمه ومفترسده
اولهرق كندوسیچون غایت جرئت ونهایت قوت اولان بیلدیكمز عادتا ارسلاندر وقسم ثانی غیر
متعارفدركه بوقسم ایچون دخی قسم اولده اولان جرئت وقوت اولوب لكن اوجثه وهیئت
مخصوصده دكلدر بلكه عادتا بیلدیكمز جسور برآدمدر ولفظ اسد انجق قسم متعارفه موضوع
اولوب غیر متعارفده استعمالی ماوضع لهنك غیریده استعمالدر وقرینه معنای غیر متعارفی تعیین
ایتدیكی جهتله معنای متعارفی اراده‌دن مانعه‌در و بوقولمزله بعضیلرك رجل شجاع ایچون
دعوای اسدیت اوزره اصرار سبع مخصوصی اراده‌دن مانعه اولان قرینه‌نك نصبنه منافیدر دیملری
مندفع اولور قال رحمه الله تعالی (واما التعجب والنهی عنه فللبناء علی تناسی التشبیه قضاء
لحق المبالغة) واما ذكر اولنان بیتلرایله غیر یلرنده اولان تعجب وتعجبدن نهی حق مبالغه‌یی
ادا ایچون تناسیٔ تشبیهه یعنی تشبیهی نسیان ایتمك صورتنده بولنمقلغه بنا ومشبه مشبه بهدن
اصلا تمیز ایتمیوب حتاكه تعجب وتعجبدن نهی كبی مشبه به اوزره ترتب ایدن هر برشی مشبه اوزرهده
ترتب ایده‌جك حیثیتده اولدیغنه دلالت ایچوندر قال رحمه الله تعالی (والاستعارة تفارق الكذب
بالبناء علی التأویل ونصب القرینة علی ارادة خلاف الظاهر) واستعاره كذبدن ایكی وجهله مفارق
اولوركه اول استعاره‌نك تأویل اوزره بناسی وثانی خلاف ظاهری اراده اوزره نصب قرینه‌در
یعنی استعارهده مشبهك جنس مشبه بهده دخولی ادعا تأویله مبنی اولوب و بوتأویل ذكر اولندیغی
اوزره افراد مشبه بهی قسمین قلمقدن عبارتدر كذبده ایسه تأویل یوقدر واستعارهده معنای
حقیقیٔ موضوع لهی اراده‌دن مانع ومراد خلاف ظاهر اولدیغنه دال اولان قرینه‌دن لازم
اولوب كذب ایسه بونك خلافیدر زیرا كذبده خلاف ظاهر اراده اولدیغنه قرینه نصب اولنیوب
بلكه ترویج ظاهرنده بذل جهد وطاقت اولنور وصاحب مفتاح استعارهده اولان دعوی

تأویله مبنی اولمسی جهتله دعوای باطله‌دن واستعاره‌ده اراده‌ٔ ظاهردن مانعه اولمق اوزره قرینه
نصب اولنمسندنناشی کذبدن افتراق ایلدیکنی بیان ایدوب وشارح مفتاح باطلی خلاف واقع اولان
کلام ایله وکذبی کلامك خلاف مافی الضمیر اوزره اولمسیله تفسیر ایلمشدر وکذبی شارح مفتاحك
بومفهوم ایله تفسیری جمهورك متفق علیهی اولوب وسکاکینك مختاری اولان تفسیره مخالف
اولدیغی مقدمه‌ده مرور ایدن تفصیلاتدن معلومدر ومع هذا سکاکینك تأویلی مفارقت باطله
وقرینه‌یی مفارقت کذبه تخصیص ایچون برجهت اولیوب بلکه اشبو تأویل وقرینه‌دن
هر بریسیچون باطل وکذبك مجموعندن مفارقت استعاره حاصل اولور واقعا باطل ایله کذب
بیننده شوقدر فرق واردرکه باطل حقه وکذب صدقه مقابلدر وحق ایله صدق بالذات متحد اوله‌رق
خبرك واقعه مطابق اولمسندن عبارتدر لکن بحسب الاعتبار متغایر اوله‌رق حقده واقعك خبره
قیاسی وصدقده خبرك واقعه قیاسی معتبردر وبوفرق ایله برابر صاحب مفتاحك وجه تخصیصی
غیرظاهردر قال رحمه الله تعالی (ولاتکون علما لمنافاته الجنسیة الا اذا تضمن نوع وصفیة کحاتم)
واستعاره علم اولمز زیرا ذکراولندیغی اوزره استعاره مشبهك افراد مشبه‌بهی متعارف وغیرمتعارف
اوله‌رق ایکی قسم قلق طریقیله جنس مشبه‌بهده ادخالنی اقتضا ایدوب بوایسه علمده ممکن اولمز
زیرا علم تشخص ومنع اشتراکی مقتضی اولوب جنس ایسه عموم وتناول افرادی مقتضی اولمسیله
علم ایله جنسیت بیننده منافات واردر فقط علم مثلا (حاتم) کبی اوصافدن بروصف ایله
اشتهاری سببیله نوع وصفیتی متضمن اولدیغی وقتده استعاره‌یه کسب قابلیت ایدر زیرا (حاتم)
لفظی حاتم طائی بن عبدالله بن سعد بن حشرجك علمی ایسه‌ده جود ایله اتصافی متضمندرکه کندوسیله
جودده ضرب مثل اولنور وکذلك بخلده کسر دال ایله (مادر) دخی بوقبیلدن اولوب بخل ایله
مشهور اولان برجلك اسمی اوله‌رق کندوسیله بخلده ضرب مثل اولنور فصاحتده سحبان
دخی بووجهله اولوب (سحبان) وایل قبیله‌سندن اوله‌رق فصاحت وبیانده ضرب مثل اولنور
درجهٔ فصاحتی اومبلغه رسیده ایمش که برکون نجردن صحوهٔ کبرایه دکین میان الفاظنده حرف
الف اولمیه‌رق برخطبه قرائت ایلدیکی مرویدر وفهاهتده یعنی کلامدن عی وعجزده (باقل)
دخی بوقبیلدندر امدی بووجهله نوع وصفیتی متضمن اولدیغی تقدیرده برشخصی جود وسخاده
حاتمه تشبیه ایدوب حاتمده تأول اولنمق جائز اولور شویله که مثلا لفظ اسد کرك متعارف وکرك
غیرمتعارف مطلقا شجاع ایچون وضع اولنمش حکمنده اعتبار وتأویل قلندیغی مثللو لفظ حاتم
دخی کأن کرك طی قبیله‌سندن اولان رجل معهود ومشهور اولسون وکرکسه رجل مذکورك
غیری آخر برکسه اولسون مطلقا جواد ایچون وضع اولنمش برلفظ اولمق اوزره اعتبار وتأویل
اولنه‌رق بوتأویل ایله حاتم فرد متعارف معهود اولان حاتم طائی ایله فرد غیرمتعارف اولان
من یتصف بالجوده متناول اولوب لکن غیرمتعارفده استعمالی موضوع لهك غیریده استعمال
اوله‌رق استعاره اولور و (رأیت الیوم حاتما) دینلوب برشخص سخی مراد اولنور وحاصلی علمیت
تأویل مذکوردنناشی صفت مذکوره ایله متصف اولان هرفرد ایچون اسم اوله‌رق کثیرین اوزره
صادق اولوب اسم جنس منزله‌سنه تنزل ایدر قال رحمه الله تعالی (وقرینتها اما امر واحد
کما فی قولك رأیت اسدا یرمی اواکثر کقوله (وان تعافوا العدل والایمانا * فان فی ایماننا نیرانا)
واستعاره مجاز اولوب وهر برمجاز ایچون معنای موضوع لهی ارادهدن مانعه اولان برقرینه‌دن
لابد اولمسیله قرینهٔ استعاره یا امر واحد اولور (رأیت اسدا یرمی) قولنده اولان (رمی)
اوصاف اسددن اولمامسیله اسددن مراد اسد حقیقی اولمدیغنه قرینه‌در ویاخود قرینه
مافوق واحد اوله‌رق امران ویاخود اموردن هر بری اولور مثلا شاعرك (وان تعافوا العدل
والایمانا الخ) قولنده تعدد قرائن موجوددر (تعافو) تکرهوا معناسنه‌در (ایمان) یمینك
جمعی اولوب اول قسم وثانی ید معناسنه‌در (نیران) دن مراد شعلهٔ نیران کبی لمعان ایدن

سیوفدر امدی (تعافوا) قولنك عدل وایماندن هر برینه تعلق نیران ایله مراد سیوف
اولدیغنه قرینه‌در زیرا جواب شرط (تحاربون وتلجئون الی الطاعة بالسیوف) اولدیغنه دلالت
ایلر مفهوم بیت اکرسزلر عدل وانصاف مراد ایتمیوب وعهود وایمانه راضی اولمیوب جور
وعدوانه میل ایدرسه‌کز بزلر عدل وایمانه نصرت ایدرز شویله‌که سزکله محاربه ایدرك دائرهٔ
انقیاد واطاعته دخوله مجبور ایتمکلکه مقتدرز زیرا حدت ولمعانده شبیه نیران اولان سیوف قاطعه
آرایش دست صوات پیوسته‌مزدر دیمك اولور وبوتقدیردن (فان فی ایماننا) قولی علت جزا ایچون
علت اولوب مقام جزاده اقامه اولندیغی معلوم اولور قال رحمه الله تعالی (اومعان کقوله
(وصاعقة من نصله تنکفی بها * علی اروس الاقران خمس سحائب) ویاخود قرینهٔ استعاره
علی الانفراد اولمیوب بلکه بعضیسی بعضیسنه مربوط وملتئم اولان معنالرك جمیعیسی من حیث
المجموع قرینه اولور وبوتقدیرده (اومعان) لفظنك (اواکثر) قولنه قسیم اولمسنك صحتی
غیرخفی وبعضیلرك قول مذکورك معانی‌یه ادعای شمولیله بونك (اواکثر) قولنه قسیم اوله‌رق
ایرادنك عدم صحتنه ذهابنده اولان فساد بدیهیدر وقرینه‌دنك معانی ملتئمه اولمسی بحثرینك
(وصاعقة من نصله الخ) بیتنده واقع اولمشدر (وصاعقة) قولی رب صاعقة تقدیرنده جر
ومن نصله قولیله موصوف اوله‌رق مبتدا اولمق اوزره رفع ایله روایت اولنمشدر (من نصله) ضمیری
سیف ممدوحه عائددر و (تنکفی) انکفادن انقلاب معناسنه خبردر (بهاده) باتعدیه ایچون
اولوب معنی (رب صاعقة من حد سیفه یقلبها علی رؤس الخ) دیمکدر (اروس) رأسك جمیدر
و (سحائب) سحاب وسحب کبی سحابه‌نك جمعی اولوب (خمس سحائب) تنکفی ایچون فاعلدر
خمس سحائبدن مراد جود وعموم عطاده شبیه سحائب اولان انامل یعنی رؤس اصابع خمس
اوله‌رق بوواسطه ایله اشبو نظم رنکین ابداع حامل صنعت استتباع اولوب ممدوحك شجاعتله
مدحی سخاوتله دخی توصیفی متضمن اولمشدر شارحك تفسیر سحائبده معنای اناملی اختیار ایله
اصابع ایله عدم تفسیری اصابت صاعقه بلا احتیاج تکلف واعتنا سهولتله اولدیغنه اشارت ایچون
اولوب شجاعتنده مبالغه افاده ایدر (اروس اقران) ایله مراد بقرینة المدح جمع کثرتدر زیرا
جمع قلت وکثرتدن هر برلری آخرایچون استعاره اولنور بوصورت مختار شارح اولوب قلت
اقرانه اشارت اولمق اوزره جمع قلته حملی دخی حملطیفدر الحاصل شاعر مرقوم سحائبك
انامل ممدوحه استعاره‌سنی مراد ایتمسیله اناملنده صاعقه اولوب بودخی نصل سیفندن اولدیغنی
ذکر وبیان وبعده اروس الاقران دیوب رؤس اقراننی وبعده خمس لفظیله عدد انامل اولان
عدد خمسی اتیان ایلمشدر وبونلرك جمیعسندن سحائبله اناملی مراد ایلدیکی تحقق ایدرك قرینه
معانیٔ ملتئمه اولمشدر مفهوم بیت سیف ممدوحك حد ونصلندن بحساب صاعقه‌لر انبعاثیله بذل
مکارم وعطایاده نظیر سحائب سما اولان انامل خمسی اوصواعقی میدان حرب وستیزده مفارق
اقران وامثالنه قلب وصب ایدرك خرمن حیاتلرینه شراره یاس هلاك ودمار اولور دیمکدر قال
رحمه الله تعالی (وهی باعتبار الطرفین قسمان لان اجتماعهما فی شیٔ اما ممکن نحو احییناه
فی اومن کان میتا فاحییناه ای ضالا فهدیناه ولتسمه وفاقیة) واستعاره طرفین وجامع وبونلردن
هراوجی اعتباریله واعتبار لفظ واعتبارات سائره ایله اقسام عدیده‌یه منقسم اوله‌رق طرفینی اولان
مستعار منه ومستعار له اعتباریله ایکی قسم حاصل اولور زیرا طرفینك برشیده اجتماعی یاممکندر ممکندر
نته‌کیم ﴿اومن کان میتا فاحییناه﴾ نظم کریمی (اومن کان ضالا فهدیناه) مفهومنده اولوب
(احیا) معنای حقیقیسی اولان (جعل الشیٔ حیا) یعنی برشیئی حی قلمق معناسندن هدایت ایچون
استعاره قلنمشدر (هدایت) مطلوبه موصل اولان طریقی اوزره دلالتدر واحیا ایله هدایت برشیده
اجتماعلری ممکن اولان موادن اولوب جناب باری هم محیی وهم هادیدر واشبو طرفینك
شیٔ واحدده اجتماعی جائز اولان استعاره‌نك طرفینی بیننده اولان اتفاقدن ایچون (استعارهٔ وفاقیه)

تسمیه‌سی احرا وانسبدر ومستعار منه احیا اولوب حیات اولمدیغی جهتله ذکر اولنه‌دیغی اوزره
اجتماعك احیا ایله هدایت بینده اعتباری مصنفك ایضاحده بونی حیات ایله هدایت بینده
اعتبارندن اولی واوفقدر زیرا حیات صفت حیدر واما میتك ضال ایچون استعاره‌سی بوقبیلدن
اولمیوب زیرا میتك ضلال ایله اتصافی غیر ممکندر بناء علیه مصنف (نحو احییناه فی اومن کان میتا
فاحییناه) قولیله اشارت ایلشدر قال رحمه الله تعالی (واما ممتنع کاستعارة اسم المعدوم للموجود
لعدم غنائه ولتسمه عنادیة) (اما ممکن) اوزرینه معطوفدر یعنی ویاخود طرفینك برشیده
اجتماعی ممتنع اولور مثلا برامر موجودك انتفاء نفع وغناسندناشی اسم معدومی موجود ایچون
استعاره بوقبیلدن اوله‌رق مراد معدومده نفع منتفی اولدیغی کبی موجود مستعار لهده دخی انتفاء
نفعی افاده اولور ووجود ایله عدمك برشیده امتناع اجتماعی معلومدر وکذلك ذاتی معدوم
ومفقود اولوب فقط بین الناس اسمی دائم وابقا وذکرنی احیا ایده‌جك آثار جمیله‌سی باقی فلان کمسه
ایچون حی اسمی وکذلك حی جاهل ویا عاجز ویاخود نائم ایچون میت اسمی استعاره دخی بویله‌در
زیرا موت وحیاتك برشیده اجتماعلری ممکن دکلدر مصنف ایضاحده دیمشدرکه اکر ضدان
شدت وضعفی قابل اولورلرسه اسم اشدك اضعف ایچون استعاره‌سی اولی اولور بوصورتده علی اقل
وقوتی اضعف اولان هر کمسه ایچون اسم میت استعاره اولنمق علی قلیل وقوتی ضعیف اولانلر
ایچون استعاره‌دن اولی اولور بونکله برابر علی اقل اولان کمسه ایچون لفظ مذکورك استعاره‌سی
من جهة القوه اضعف اولان کمسه‌یه استعاره‌سندن اولیدر زیرا علم وادراك خاصهٔ حیوان اولمقده
فعلدن اقدمدر چونکه حیوانه مخصص اولان افعال یعنی حرکات ارادیه ادراك ایله مسبوقدر وادراکك
حیوانه اختصاصی اقدم واشد اولدیغی کبی ادراکده اولان نقصان صاحبنی حیاتدن تبعید ایله ضدی
اولان موته تقریب جهتندن اشد اولور وکذلك جانب اشدده دخی حال بومرکزده اوله‌رق
علی اکثر واشرف اولان هر کمسه ایچون موتدن بعدی اکثر اولمسندناشی حیدر دینلك اولیدر
اشته مصنفك کلامی بوندن عبارت اولوب لکن اختلالدن غیر خالیدر زیرا شدت وضعفی قابل
اولان ضدین علم ایله جهل وقدرت ایله عجز اولوب حالبوکه بونلردن احدهمانك اسمی آخر ایچون
استعاره اولنمامشدر بلکه مصنفك اشبو اتیان ایلدیکی کلامدن مقصود احد ضدینك اسمی شدت
وضعفی قابل اولان معنای جامع اعتباریله اخری اوزرینه اطلاق اولندیغی تقدیرده ضدیندن
قنغیسنده بومعنی اشد ایسه اسم مذکورك اشبو معنای اشدی حاوی اولان ضد اوزرینه اطلاقی
اولیدر دیمك اولوب عبارهٔ مصنف ایسه اشبو معنای مقصودی افاده‌دن قاصردر عبدالحکیم
سیالکوتینك توجیه کلام مصنفده ایراد ایلدیکی مقال حل مقامده مهم الایراد کورنمدیله علاوه‌سی
تنسیب قلنمشدر شویله‌که اکر ضدین شدت وضعفی قبول ایده‌جك اضداددن اولوبده علم وجهل
وعجز وقدرت کبی هر برلری شدت وضعفی قبول ایدرلر ایسه مثلا لفظ جاهلك ضد اشد ایچون
یعنی علمی ویاخود قدرتی اقل اولان کمسه ایچون استعاره‌سی علمی وقدرتی قلیل اولان کمسه
ایچون استعاره‌دن اولیدر وعکسی دخی بویله اولوب زیرا لفظ عالمك جهلی اقل اولان کمسه
ایچون استعاره‌سی جهلی قلیل اولان کمسه‌یه استعاره‌سندن اولیدر اشته شارحك تعرض ایلدیکی
بوقسم اولوب مصنف رحمه الله تعالی ظهورندن ایچون بوقسمه تعرض ایتمامشدر وقسم دیکری
مثلا میت ایله حی جاهل ویا عاجز بینده اولدیغی کبی احد ضدین اشد وآخر شدت وضعفده
مختلف اولدیغی صورتده اشد اولان اسم میتك علمی اقل وقدرتی اضعف اولان حی ایچون
استعاره‌سی علمی قلیل وقدرتی ضعیف اولان حیه استعاره‌سندن اولیدر ولفظ مذکورك علمی اقل
اولان حی ایچون استعاره‌سی قدرتی اضعف اولان حی ایچون استعاره‌سندن اولیدر وکذلك جانب
اشدده دخی آثار باقیه‌سنه نظرا حی استعاره اولندیغی صورتده علم جهتندن اکثر ویا اشرف
اولان میت ایچون لفظ حی استعاره علم وقدرتی قلیل اولان میتدن وعلمی اکثر اولان میت قدرتی

اکثر اولاندن اولیدر حاصلی مراد مصنف اشبو قسم ثانیبی بیان اولوب وبونی افاده‌ده لفظ
ایضاح وافی اولدیغی حالده شارح قسم اوله حملی مراد ایدرك عبارهٔ ایضاحده بومعنایی افاده‌ده
قصور مشاهده ایلمشدر وستیر اولمیه‌که ضدان اجتماعلری ممکن اولمیوب لکن بعضا هر ایکیسنك
ارتفاعی واقع اولان شیلردرکه سواد وبیاض ضدان اولوب محل واحدده اجتماع ایده‌مزلرسه‌ده
محلك بونلردن خلو یله دیکر برلون اولمسی ممکندر ونقیضان نه اجتماع ونه ارتفاع ایتمیان
شیلردرکه لیل ایله نهار کبی احدهمانك انتفاسی حینده بهمه حال آخری موجود اولور واشبو
طرفینك برشیده اجتماعی ممکن اولمیان استعاره تعاند طرفیندن ایچون (استعارهٔ عنادیه) تسمیه
اولنمسی تنسیب کردهٔ جناب مؤلفدر قال رحمه الله تعالی (ومنها التهکمیة والتملیحیة وهی ما استعمل
فی ضده اونقیضه لما مر نحو فبشرهم بعذاب الیم) واستعارهٔ تهکمیه وتملیحیه ذکر اولنان استعارهٔ
عنادیه قسمندندر و(استعارهٔ تهکمیه وتملیحیه) براستعاره‌درکه باب تشبیهده تحقیق مرور ایلدیکی
اوزره تملیح ویاخود تهکم واسطه‌سیله تضاد ویاخود تناقضك تناسب منزله‌سنه تنزیلندن ایچون
معنای حقیقیسنك ضدنده ویاخود نقیضنده استعمال اولنور مصنف آخر مباحث تشبیهده
تضادده متشارکین اولان ضدینك ذکریله اکتفا ایدرك ضدین ایله مطلقا تنافیده متشارکین اولان
متنافیینی مراد ایتمش اولدیغی مثللو بومقامده ضدین اوزره نقیضینی عطف ایدوب ضدین ایله
متقابلیندن ماوراء نقیضینی مراد ایلمشدر ومعنای حقیقیسنك ضدنده استعمال اولنان استعاره‌یه
مثال ﴿فبشرهم بعذاب الیم﴾ قول شریفی اولوب (بشرهم) انذرهم معناسنده اوله‌رق انذاری
علی سبیل التهکم والاستهزا بشارت جنسنده ادخال ایله مخبر لهك سرورنی اظهار ایده‌جك شی ایله
اخباردن عبارت اولان بشارت ضدی اولان انذار ایچون استعاره قلنمشدر وکذلك برشخص جبانی
مراد ایدرك تملیح وظرافت واستهزا طریقی اوزره (رأیت اسدا) قولی دخی بویله‌در قال
رحمه الله تعالی (وباعتبار الجامع قسمان لانه اما داخل فی مفهوم الطرفین نحو کلما سمع هیعة طار الیها)
وجامع اعتباریله استعاره ایکی قسمدر جامعدن مراد کندوسنده اشتراك طرفین قصد اولنان
شیدرکه باب تشبیهده وجه شبه وبونده جامع تسمیه اولنور وجامع اعتباریله ایکی قسم اولمسی
زیرا جامع یا مفهوم طرفینده یعنی مستعار له ومستعار منهك مفهومنده داخلدر نتکیم حدیث نبویده
وارد اولان (خیر الناس رجل ممسك بعنان فرسه کلما سمع هیعة طار الیها اورجل فی شعفة فی غنیمة
حتی یأتیه الموت) قول شریفنده واقع اولمشدر (هیعه) کندوسندن فزع وخوف اولنان صیحه‌در
اصلی جبن معناسنه اولان هاع یهیع قوللرندندر (شعفه) رأس جبلدر معنای حدیث ناسك
خیرلوسی برکمسه‌درکه عنان فرسنه تمسکله هرنه زمان برصیحهٔ مفزعه ومخوفه ایشتسه اوطرفه
سیر سریع ایله توجه وطیران ایده یعنی فی سبیل الله جهاد واهل ایمانه انتصار ایچون مستعد
وآماده اوله ویاخود برکمسه‌درکه ناسدن اعتزال وانزوا ایدرك بعض رؤس جبالده مالك اولدیغی
غنم قلیل المقدار درونده ایوا وانلری رعی وچرا وامور معاشنده بونکله اکتفا ایدوب جناب خالق
بیچون وچرایه عبادت ایدرك امرار مدت حیات قیله دیمکدر امدی بوحدیثده طیران عدو
ایچون استعاره اولنمشدر (عدو) برتاب ایدرك سیر سریعدرکه قوشمق وسکرتمك تعبیر اولنور
قال رحمه الله تعالی (فان الجامع بین العدو والطیران قطع المسافة بسرعة وهو داخل فیهما) زیرا
عدو ایله طیران بینده جامع سرعتله قطع مسافه اولوب وبومعنی عدو وطیراندن هر برلرینك
مفهوملرنده داخل وفقط طیرانده اولان قطع مسافه عدوده اولاندن اقوادر مصنفك سباق
کلامندن عدو ایله طیر جنسین اولمسی فهم اولنور لکن بوکلام شیخك اسرار بلاغتنده اولان
تحقیقاتنه مباییندر زیرا دیمشدرکه طیرانك عدو ایچون استعاره‌سیله (رأیت اسدا) امثالی بینده
فرق شو وجهله‌درکه (رأیت اسدا) قولنده اشتراك اسد وانسان کبی جنسین مختلفینده موجود
اولان صفت شجاعتده اولوب طیران وعدو بونك خلافنده‌در زیرا طیران وعدو جنس واحددرکه

مرور وقطع مسافه دن عبارتدر و بينلرنده اولان اختلاف انجق سرعتله اولوب وحقيقت سرعت
قلت تخلل سكناتدن عبارت اوله رق جنسده اختلافی موجب اولمز وبو كلامدنصكره ايراد ايلديكی
مقال دخی اشبو عدو وطيران جنسين اولمديغنی تأييد ايدر زيرا ديمشدركه مرسن ايله طيراندن
هر برنده انف وعدوده اولميان خصوصی وصف بولنديغی يعنی مرسنده مرسونيت وطيرانده
سرعت وصفلری موجود اولديغی حالده عدو ايچون استعارهٔ طيران باب استعاره دن وانف
انسان ايچون استعارهٔ مرسن مجاز مرسل قسمندن اولمسنی تعيين ايده جك صورتده اشبو استعارتين
بيننده فرق شو وجهله دركه (طار) لفظنده اولان خصوص وصف يعنی (سرعت) لفظ
مذكورك عدو ايچون استعاره سنده مرعيدر ومرسنده اولان خصوص وصف يعنی (مرسونيت)
بونك خلافی اولوب لفظ مرسنك انف انسان ايچون استعاره سنده مرعی دكلدر الحاصل طيرانك
عدوه استعاره سنده عدوك طيرانه سرعتده تشبيهی منظور اولوب لكن مرسنك انف ايچون
استعاره سنده مرسونيت غير منظوردر وبو جهتدندر كه مشفرك غليظ الشفه اوزره اطلاقنده
ملاحظه اولنديغی كبی اگر اشبو انف ايچون استعارهٔ مرسنده دخی تشبيه ملاحظه اولنسه استعارهٔ
حقيقيه عد اولنوردی وتشبيه منظور اولمديغنه مبنی (استعمال المطلق فی المقيد) اوله رق مجاز
مرسل عد اولنمشدر وبو كلامدن صكره مرسنك انفده استعمالنه استعاره اطلاق اولنوبده فرق
مذكوری بيانه احتياج مس ايتمسنك وجهی ايضاحده ديمشدر كه مرسنك موضع انفده وضعی
امثالی مقيدك مطلقده استعمالنه اسم استعاره يی اطلاق ايتمامكلكمز اقتضا ايدردی لكن سلف
بونلری استعاراتده عد ايدوب واستعاراته خلط ايتمش اولدقلرندن مخالفت سلفی كريه كوره رك
فی الجمله كلام سلفه اعتداد واعتبار (واستعارة المرسن للانف) قولم امثالنده اطلاق لفظ استعاره يه
ابتدار ايلدم وبونك اوزرينه استعاره اطلاق اولنمامسنك وجوبنه بو استعاره يه استعارهٔ غير مفيده
تسميه ايتمكلكمله تنبيه ايتدم ومرسنی موضع انفده وضع ايله استعارهٔ حقيقيه بيننده اطلاق
استعاره يی تصحيح ايده جك وجه شبه يودركه سن لفظ مرسنی موضع انفه وضعده و بلكه مقيدی
مطلقده استعمالكده اسمی مقيددن مجانسنه نقل ايدرسنكه بو مجانس خارجده اوزرينه مطلق انف
لفظی واقع اولان فرددر الحاصل لفظ مرسنی انف مرسوندن مجانسی اولان انف انسانه نقل
ايدرسين ومجانسته مشابهت وادی واحددندر زيرا ايكيسی دخی برامرده اشتراكدر كه مجانستده
جنسده اشتراك ومشابهنده وصفده اشتراكدر امدی مبناسی مشابهت اولان اسم استعاره كندوسنده
مجانست اولان شی اوزرينه مجازا اطلاق اولنمش اولور لكن يد ونعمت امثالی بونك خلافنده
اولمسيله نه حقيقة ونه ده مجازا استعاره اطلاقی صحيح اولمز اگر سؤال ايدرسنكه استعاره مطلوب
اولان مبالغه يی مفيد اولمق اوزره مستعار منهده جامع اشد واقوی اولمسی واجبدر حالبوكه
ذاتياتده امتناع تشكيكدن ناشی جزء ماهيتك شدت وضعف ايله عدم اختلافی بوفنك غيرنده تقرير
اولنمشدر بو صورتده جامع مفهوم طرفينده نوجهله داخل اوله بيلور جوابنده ديرزكه امتناع
اختلاف انجق ماهيت حقيقيه ده در كورمزميسنكه سواد شدت وضعف جهتندن اختلافيله برابر
سواد ايله محلدن مركب اولان مفهوم اسوددن جزدر ووجه شبه انجق مفهوم طرفينده داخل
قيلنوب يوخسه طرفينك ماهيت حقيقيه سنده داخل قلنمامشدر ومفهوم بعضا ماهيت حقيقيه
و بعضا بعضيسی شدت وضعفی قابل اولان اموردن مركب بر امر اوله رق بوصورتده جامعك
احد مفهومينده يعنی مستعار منهده اشد واقوی اولمسيله برابر مفهومده داخل اولمسی صحيح اولور
وعدو ايچون استعارهٔ طيران تمثلله اولان جامعك مفهوم طرفينده داخل اولديغی قبيلدن اولمسنده
نظر واردر زيرا طيران جناح ايله قطع مسافه دن عبارت اولوب بو مفهومده سرعت داخل
اولميوب بلكه اسد ايچون اكثر لزوم جرئت كبی سرعت دخی طيران ايچون اكثر احيانده لازمدر
چونكه اگر سرعت مفهوم طيرانده داخل اولسه احيانا مفارقت ايتماسی لازم كلوردی بو جهتله

مصنف ايچون اولی اولان ﴿وقطعناهم فی الارض امما﴾ قول شريفنده اولان استعارهٔ تقطيع ايله
تمثيل اولنمسيدی زيرا بعضيسی بعضينه ملتزقه ومتصله اولان اجسامی بيننده كی اتصالی ازاله يه
موضوع اولان لفظ تقطيع جماعتك تفريقی وبعضيسنك بعضيسندن ابعادی ايچون استعاره
اولنمشدر وبينلره اولان جامع مفهوملرنده داخل اولان ازالهٔ اجتماع اولوب وازالهٔ اجتماع
قطعده اشددر زيرا قطعده اتصال عادتا عديم الامكان اولوب تفريقده ممكندر وكذلك شاعرك
(ماكان خاط عليهم كل زراد) قولنده اولان استعارهٔ خياطتده بويله در زيرا خياطت ثوبك خرق
وقطعنی ضم ايچون موضوعه اولوب مصراع مذكورده سرد ايچون استعاره اولنمشدر (سرد)
درعك يعنی اهل حربك تلبس ايلديكی زرهك حلقه لرينی بر برينه ضم والصاقدر وبو معنيين
بيننده جامع مفهوم طرفينده داخل اولان ضمدر وخياطتده شدت اتصال اولمسيله خياطتده اولان
ضم سردده اولان ضمدن اشددر (زراد) زره اعمال ايدن كسه در بو مصراعك ماقبليله ايضاحی
حقنده اولان كلام قريبا اتيان اولنه جغی جهتله بو مقامده اختيار طی ايدلمشدر قال رحمه الله
تعالی (واماغير داخل كامر) (اماداخل) قولنه معطوفدر يعنی وياخود جامع مفهوم طرفينده
داخل اولمز نته كيم ذكری مرور ايدن اسدك رجل شجاع ايچون وشمسك وجه متهلل ومتلالی
ايچون استعاره سی امثله سی مرور ايتمشدر اگر سؤال اولنورسه كه شيخ اسرار بلاغتده لفظ اسد
شجاعت يعنی شجاع ايچون موضوع ايدوكنه وفقط بالكز شجاع اولميه رق بلكه هيئت
مخصوصه ده اولان شجاعه موضوع اولديغنه نص وحكم ايلمشدر ومعلومدر كه مستعار له رجل
شجاع اولوب يالكز رجل دكلدر بو صورتده رجل شجاع ايچون لفظ اسدی استعاره ده دخی جامع
طرفينده داخل اولوب سائرلرنده بوكا مقيسدر جوابنده ديرزكه اولا شيخك اسد شجاعت
ايچون موضوعدر ديمسنده تجوز وتسامح واردر زيرا لفظ اسد معلوم اولان حيوان مخصوص
ايچون موضوع اولوب شجاعت حيوان مذكور ايچون وصفدر واما مستعار له شجاعتله موصوف
اولان رجل اولوب يوخسه رجل وشجاعتدن مجموع مركب دكلدر ومقيد ايله مجموع بيننده
فرق كثير واردر شونكله برابر كه اگر مستعار له مجموع مركب اولسه بيله مفهوم مستعار منهده
يعنی مفهوم اسدده داخل اولديغی اعتباريله ينه جامع مفهوم طرفينده داخل دكلدر دينلك
صحيحدر زيرا مفهوم احد طرفينده دخول مفهوم طرفينده عدم دخوله مباين دكلدر قال
رحمه الله تعالی (وايضا اما عامية وهی المبتذلة نحو رأيت اسدا يرمی اوخاصية وهی الغريبة) استعاره
ايچون باعتبار الجامع تقسيم آخر اولوب يعنی دخی استعاره يا عاميه دركه استعارهٔ مبتذله در مثلا
(رأيت اسدا) قولنده اسدله رجل شجاع بيننده اولان جامع جرئت اولديغی هركسك بيله جكی
شی اولمسيله بونده اولان استعاره استعارهٔ عاميه در وياخود خاصيه دركه استعارهٔ غريبه اولوب
بونك اوزرينه اطلاع طبقهٔ عامه دن سبب ارتفاع اولان ذهن وفطانتله مكرم بولنان خواصه
مخصوصدر قال رحمه الله تعالی (والغرابة قدتكون فی نفس الشبه كما فی قوله (واذا احتبی قربوسه
بعنانه) وغرابت بعضا كره نفس شبهده اوله رق كندوسنده نوع غرابت وكلام عربده وقوعنده
ندرت اولان تشبيه اولور نته كيم يزيد بن مسلمه ابن عبد الملكك (واذا احتبی قربوسه بعنانه * علك
الشكيم الی انصراف الزائر * عودته فيما ازور حبائبی * اهماله وكذاك كل مخاطر) قولنده وقع
اولمشدر يزيد بن مسلمه بو بيتين ايله فرسنی مؤدب وتربيه لی اولمسيله وحين زولنده عنانی قربوس
سرجی اوزره القا ايلديكی يعنی ديزكنی اگر قاشنه چكديكی وقتده عودتنه دكين محلنده توقفيله
وصف ايلمشدر (قربوس) فتحتين ايله مقدم سرج يعنی اگرك اوك قاشيدر صحاحده قربوس
سرجله تفسير اولنمشدر سكون را ايله غلط اولوب كلام عربده بسكون العين صعفوقدن بشقه
وزن فعلول اولمديغی ووطن مترجم حقير اولان ادنه ايالتنه مربوط طرسوس شهر شهيرنه بسكون الراء
طرسوس اطلاقی غلط اولوب فتح ايله اولديغی وخرنوب استعمالی ضعيف اولوب فصيح اولان ضم ايله

ایدوکنی بعض حواشی بیان ایلمشدر و (شکیم وشکیمه) فم فرسده معترضه اولان حدید یعنی کم زاو ایله مراد شاعر دلالت ماقبلیله کندی نفسیدر (عودته) صبرته وزننده (علمته وجعلته معتادا) مفادنده در (فیما ازور) قولنده ما مصدریه اولوب (فی وقت الزیارة) مفهومنده در (حبائب) احبا دیمکدر (مخاطر) دن مراد نفسنی امور صعابه القا ایدن کمسه اولوب رؤسایه اطلاق اولنور مفادی فرس مذکورده اولان ثبات ومکانت شعار اولی الخاطر اولدیغنی بیاندر شاعر مرقوم عنانک طرفین فم فرسه ممتد اوله رق اکرقاشنده اولان موقعنده وقوعی هیئتنی محتبی اولان شخصک کند اتخاذ ایلدیکی ثوبک ظهر محتبینک جانبینه ممتد اوله رق رکبتینی موقعنده وقوعی هیئتنه تشبیه ایدوب برشخصک ظهر وساقینی ثوب ویاغیریله جمع ایتمسی معناسنه اولان لفظ احتبایی عنانک قربوس سرجده وقوعی ایچون استعاره ایلمشدر (احتبا) مثلا دیزلرینی دیکوب ایکی اللرینی منکبینی تحتندن قاوشدروب اوتورمق واقامهٔ لیالده عروض سنه وغفلتدن احتراز واتقا ایله زهاد متعبدده وقوعی مسموع اولدیغی اوزره دیزلرینه بز ویاقابشدن کند اوروب طورتوب جالس اولمق کبیدر امدی بوشهده غرابت یعنی استعمالنده ندرت اولدیغندن تشبیه مذکور غریب عدا ولنمشدر اکر بطریق الاستفسار سؤال اولنورسه که بیت مذکورده اولان اشبو تشبیهی تقریرده صورت دیکرله تصرف اولنه رق شاعر عنانک جانبین فمه ممتد اولدیغی حالده قربوسده وقوعی هیئتنی حبوه نک جانبین ساقینه ممتد اوله رق ظهر محتبیده وقوعی هیئتنه تشبیه ایدرک ظهر قربوس منزله سنده ورکبتان وساقان رأس فرس منزله سنده اولمسی جائز اوله بیلورمی جوابنده دیرزکه احسن اولان تقریر سابقدر زیرا یکدیکره منضامه اولان رکبتین قربوسه ظهردن زیاده مشابه اولوب واحتبا اولنان ثوب جهت رکبتینده علوه مائل اوله رق بعده جهت ظهره منسفلا امتدادی عنانک قربوسی ولی ایدن طرفی فم فرس ولی ایدن طرفندن اعلی اولمسنه شبیه ونظیردر الحاصل بوهیئتده اعتبار تشبیه اجملدر قال رحمه الله تعالی (وقد یحصل بتصرف فی العامیة کما فی قوله (وسالت باعناق المطی الاباطح) وبعضا استعارهٔ عامیه ده برنوع تصرف سببیله غرابت حاصل اولور نته کیم شاعرک (ولما قضینا من منی کل حاجة * ومسح بالارکان من هو ماسح * وشدت علی دهم المهاری رحالنا * ولم ینظر الغادی الذی هو رایح * اخذنا باطراف الاحادیث بیننا * وسالت باعناق المطی الاباطح) نظمنده منبیدر (قضینا) ادینا معناسنه در (منی) مکهٔ مکرمه ده موضع مشهوردر (مسح) تشدید ایله مسحده مبالغه در ارکاندن مراد ارکان کعبهٔ معظمه در (دهم) ضم ایله بفتح الدال دهمانک جمعی اولوب (ناقهٔ دهما) ناقهٔ سودادر (مهاری) مهری بن حیدانه منسوب اولان ناقه در و بوقبیله قضاعه دن بربطن یعنی برفرقه در فرق قبائل مراتب سته اولوب بعد قرابتلری اولنلره (شعب) و اودرجه دن دون اولانه (قبیله) واندن (فصیله) وبعده (عمار) واندن (بطن) وغایت یقین اولنلره (فخذ) دیرلر و (اباطح) ابطحک جمعی اولوب کندوسنده دقاق حصی یعنی احجار صغار اولان مسیل مادر (لم ینظر) ده نظر انتظار معناسنه در زیرا (نظر) بلا صلة ذکر اولنورسه انتظار معناسنه اولور (غادی) صباحدن وقت ظهره دکین و (رایح) ظهردن مغربه دکین سیر ایدن کمسه در (الذی هو رایح) لم ینظر ایچون مفعولدر (اخذنا) شرعنا معناسنه در (اطراف) باکسر ایله کریم معناسنه اولان طرفک جمعی اولوب (اطراف احادیث) کرائم احادیث دیمکدر مثلا فلان کس کریم عربدندر دیه جک محلده (هو من اطراف العرب) دیرلر وباخود تحریک ایله ناحیه معناسنه اولان طرفک جمعی اولوب فنون احادیث دیمکدر مفهوم بیت نه زمانکه مناسک حجی ادا واتمام وعند طواف الوداع ارکان بیتی مسح واستلام ایدوب مطایای اصیل ودهما اوزره شد رحال واحمال ولاجل الاستعجال سائرین غدات سیر رواحه منتهیٔ اولنلره عدم انتظار ایله سمت وطنه ارتحال ایلدکسه کرائم احادیث ومصاحبات وانواع قصص وفقرات ایله مکالماته شروع ایلدک ودره لر اعناق مطایا ومراکبه ملابس اوله رق سیلان ایلدی یعنی مطایا دخی سرعت مضی وسیره

شروع ایتدی دیمکدر امدی شاعر وادیلرک سیلان سوانی ایلک سیر حثیث وسریع ایله سیر ایچون استعاره ایلمشدر ووجه شبه لین وسلاست اوزره مشتمله اولان غایت سرعتدر واشبو شبه ظاهر وعامی اولوب لکن بونده شاعر کلامک افاده ایلدیکی لطف وغرابتله تصرف ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (اذ اسند الفعل الی الاباطح دون المطی وادخل الاعناق فی السیر) شاعر مرقومک تصرف ایلدیکی لطف وغرابتدن بریسی زیرا شاعر سالت فعلنی اباطحه اسناد ایله مطایا و یاخود اعناق مطایایه اسناد ایتیوب حتاکه بواسناد اباطحک ابلدن امتلاسنی یعنی دوه لرله مملو اولدیغنی افاده ایتمشدر زیرا صفت حال اولان فعلک محله نسبتی حالک محلده شیوع ومجموع محلی احاطه سنی افاده ایدر نته کیم ﴿ واشتعل الرأس شیبا ﴾ قول شریفنده شیبک رأسی استیعابنی اشعار ایچون صفت شیب اولان اشتعال محل شیب اولان رأسه مسند واقع اولمشدر وشبه مذکورده اولان لطف وغرابتدن دیکری اعناقی سیرده ادخال ایلمسیدر زیرا سیر ابلده سرعت و بطوء غالبا اعناقده ظاهر وسرعت و بطوءک امر وشانی هوادی یعنی اعناقده متبین اولوب وسائر اجزای جسم حرکده هوادیه استناد وثقل وخفتده اکا اتباع ایلر وبعض کره غرابت برشکلی برشکله الحاق ایچون استعارات عدیده بیننی جمع ایله اولور نته کیم امرئ القیسک (ولیل کموج البحر ارخی سدوله * علی بانواع الهموم لیبتلی * فقلت له لما تمطی بصلبه * واردف اعجازا وناء بکلکل * الا ایها اللیل الطویل الا انجلی * بصبح وما الاصباح منک بامثل) نظمنده اولان بیت ثانیده واقع اولمشدر (ولیل کموج البحر الخ) ظلام ایلی هول وصعوبتنده ونکارت امرنده امواج بحره تشبیه اولوب (رب لیل) تقدیرنده اوله رق متعلق جار (ارخی) فعلیدر (سدول) سدلک جمعی اولوب (ستور) یعنی محفه اوزرینه کشیده اولنان پرده در (ارخا) ارسال معناسنه در مفهوم بیت شاعر مرقوم بولندیغی لیل فراقک توحش ونکارت امرنده امواج بحری محاکی وانواع حزن وهموم ایله اوزرینه ستور ظلامنی مرخی اولوب بونکله ضروب شدائد وفنون نوائبه صبرنی اختبار وامتحان قصد ایلدیکنی بیاندر (فقلت له لما تمطی الخ) تمطی تمدی معناسنه اولوب ظهر معناسنه اولان مطادن ایسه مد ظهر مفادنده وتمطیدن اولو بده احد طائین یایه قلب اولنمش ایسه مطلقا تمدی معناسنه اولور (صلب) ظهرک فقار اولان محلیدر که بل کمکلرینک ممتد اولدیغی موقعدر (اعجاز) ماآخر معناسنه اولوب مفردی عجزدر (ناء) نأی لفظندن مقلوب اوله رق بعد معناسنه در (کلکل) صدر معناسنه اولوب جمعی کلاکلدر مفهوم بیت لیل طولنی افراط ومآخیرینی تمدید واطاله ایله مزداد وصدرنی یعنی وقت اولنه عهدنی ابعاد ایلدیکی حینده بیت ثانی مفادیله مخاطبه سنی بیاندر طول لیل مفرط اولوب اوائلی کسب بعد وامتداد اواخری تزاید ایدرک اوزادیغی وقتلرده تولید سهر ایله مقاسات احزان وشدائددن انبا ایده جکی امر معلومدر (الا یا ایها اللیل الا انجلی الخ) لیل طویله ضیاء صبح ایله انکشاف وزوال ظلامنی تکلیف وخطاب ایله برابر صبح دخی عندنده ظلام وقوت هموم دن ناشی لیالدن افضل اولمدیغنی ایراد ایلمشدر بووجهله لیله توجیه خطابی فرط وله وشدت تحیرنی حاکیدر (فیالک من لیل کأن نجومه * بامراس کتان الی صم جندل) امراس جمع مرس اولوب حبل معناسنه در اضافه بعضک کله اضافه سی قبیلدن اوله رق (بامراس من الکتان) تقدیرنده در کذلک لیله صورت متعجبانه ده خطاب ایله کأن نجومی حبال کتان ایله صخور صلبه یه شد وبند اولنمش مشابه ده اولدیغنی اتیان ایله لیل مذکورده معنات هموم ومقاسات احزاندن ناشی استطالهٔ لیلی بیاندر شاعر مرقوم ذکر اولنان (فقلت له لما تمطی الخ) بیتنده لیلی طول ایله وصف ایتمک مراد ایدرک لیل ایچون مابه التمطی اولان صلبی وصلبه ملائم اولان اوزره طول ایچون لفظ تمطی یی استعاره ایلمشدر زیرا ذی صلب اولان هر برشیئک طولنده عند التمطی بعض مرتبه زیاده لک اولور و بواستعاره دن صکره مبالغه ایدوب مآخیر لیل ایچون بعضیسی بعضیسنی ارداف وولی ایدن اعجازی تخییل ایلمشدر ولیلی قلب ساهره مورث ثقل وشدت اولمسیله توصیفی مراد

ایدرك اوائل لیل ایچون مابه الثقل اولان كلكلی استعاره ایتمشدر حاصلی دواعیٔ هموم واحزان ایله استطاله ایلدیكی لیلك شكل وصورتنی مخیله‌سی شخص متمطیٔ مردف ومثقله الحاق ایتمك اوزره لیل ایچون صلبی وصلبه ملایم اولمق اوزره طول لیل ایچون لفظ تمطی یی واوائل لیل ایچون لفظ كلكلی وما آخیری ایچون لفظ اعجازی استعاره ایدرك استعارات عدیده‌یی جمع ایلمشدر لكن ظاهر اولان بدك ریح شمال استعاره‌سی كبی استعارهٔ بالكنایه اوله‌رق لیل شخص متمطی به تشبیه اولنوب ومشبه اولان لیل ایچون لوازم مشبه‌به اولان صلب وتمطی یی واعجاز وكلكلی اثبات ایتمش اولمسیدر. وجه شبه طولدر وشارحك قید ظهور ایله تقییدی مجموعنك استعارهٔ تمثیلیه اولمسنه دائر شرح تبیانده اولان ذهابه اشارتدر ویدك ریح شمال ایچون استعاره‌سی قریبا ذكر اولنه‌جغی وجهله لبیدك (وغداة ریح قد كشفت وقرة * اذ اصبحت بید الشمال زمامها) قولنده واقع اولمشدر قال رحمه الله تعالی (وباعتبار الثلثة ستة اقسام) واستعاره مستعار منه ومستعار له وجامع اعتباریله التی قسمدر زیرا مستعار منه ومستعار لهدن هرایكیسی حسی ویاخود عقلی ویاخود مستعار منه حسی ومستعار له عقلی اولمقدن خالی اولمیوب وبحث تشبیهده معلوم اولدیغی اوزره طرفین ویاخود احد طرفین عقلی اولدیغی صورتده جامع انجق عقلی اوله‌رق بو وجهله بالكز اوچ قسم حاصل اوله‌جغی مثلاو طرفین حسی اولمسی وجه اولنده جامع یاحسی ویاخود عقلی ویاخود بعضیسی حسی وبعضیسی عقلی اوله‌رق مختلف اولمسیله اقسام سته‌یه بالغ اولور مصنف رحمه الله تعالی بو تقسیمه اشارتله بیوروركه (لان الطرفین ان كانا حسیین فالجامع اما حسی نحو فاخرج لهم عجلا فان المستعار منه ولد البقر والمستعار له الحیوان الذی خلقه الله تعالی من حلی القبط والجامع الشكل والجمیع حسی) زیرا طرفین حسی اولدیغی صورتده جامع دخی یاحسی اولور مثلا ﴿ فاخرج لهم عجلا جسدا له خوار ﴾ قول شریفی بو قسمدندر مستعار منه یعنی (عجل) ولد بقر ومستعار له واجب تعالی حضرتلرینك طائفهٔ قبطك ذهب وفضه كبی حلیسندن خلق بیوردیغی حیواندركه سامری نام حداد حلیٔ مذكوره‌یی آتشده سبك واذابه ایدوب درونه حضرت جبریل علیه السلامك موطیٔ فرسندن اخذ ایلدیكی ترابی القاسی عندنده جناب باری شكل بقرده حیوان مذكوری خلق بیورمشدر (جسدا) قولی (عجلا) دن بدل اولوب مراد ذالحم ودم اولان بدن ویاخود ذهبدن مصنوع اوله‌رق جسد خالی عن الروحدر (له خوار) له صوت البقر معناسنه‌در و(جسدا له خوار) قولی عجلادن مراد عجل حقیقی اولمیوب عجل ادعائی اولدیغنه دلالت ایتمسیله قرینهٔ استعاره‌در زیرا بقر ایچون (انه جسد له صوت البقر) دینلمز شویله كه انكیچون صوت بقر واردر دینلك حقیقةً بقر اولمیوب سائر برشی اوله‌رق فقط كندوسیچون صوت بقر اولدیغی صورتده اولور (حلی) ضم حا وتشدید یا ایله بفتح الحاء وسكون اللام حلیك جمعیدر وولد بقرله حیوان مذكور بیننده جامع یعنی وجه شبه شكلدر زیرا حیوان مذكور شكل ولد بقرده اولوب عجل تسمیه‌سی صفحهٔ جدارده مرتسم اولان صورت فرسه جامع شكل واسطه‌سیله فرس اطلاقنه نظیردر وبو استعاره‌ده مستعار منه ومستعار وجامعدن جمله‌سی مدرك بصر اولان حسیدر ونظم جلیلده ﴿ واشتعل الرأس شیبا ﴾ قول شریفی دخی سكاكینك بو قسمدن عد ایلدیكی استعاره‌دندركه مستعار منه نار ومستعار له شیب وجامع نارده شیبدن اقوی اولان انبساطدر وبونلرك جمیعسی حسی اولوب وقرینه خواص ناردن اولان اشتعالدر لكن استعارهٔ بالكنایه اولوب وكلام سكاكی استعارهٔ مصرحه وكنایه‌دن اعم اولان استعاره‌ده اولمسیله بو نكته تمثیل سكاكی صحیح اولمشدر ومصنفك كلامی استعارهٔ مصرحه‌ده اولدیغندن مصنف ایچون تمثیله صالح دكلدر ومصنف خلاف مذهبی اوله‌رق بونده ایكی تشبیه اولدیغنی ایضاحده بیان ایلمشدر شویله كه تشبیه اول شیبی بیاض وانارده نارك شواظ وعلونه تشبیه اولوب بو استعاره استعارهٔ مكنیه‌در وثانی شعرده شیبك انتشارنی تعذر تلافی وادراكیله برابر سرعت انبساطده اشتعال ناره تشبیهدر

وبو استعاره استعارهٔ تصریحیه اولوب لكن جامع عقلی اوله‌رق ینه ما نحن فیه‌مزه مثال اوله‌مز وجامعك عقلی اولمسی جامعدن بعض اولان تعذر تلاقی عقلی اولدیغندندر قال رحمه الله تعالی (واما عقلی وآیة لهم اللیل نسلخ منه النهار فان المستعار منه كشط الجلد عن نحو الشاة والمستعار له كشف الضوء عن مكان اللیل وهما حسیان والجامع مایعقل من ترتب امر علی آخر) (اما حسی) قولنه معطوفدر یعنی ویاخود طرفینی حسی اولان استعاره‌ده جامع عقلی اولور ﴿ وآیة لهم اللیل ﴾ قول شریفی بو قبیلدن اوله‌رق (نسلخ) قولنده مستعار منه شاة امثالندن جلدك كشط ونزعی ومستعار له مظلمهٔ لیلدن ضیانك كشف ورفعیدر وكشط وامتیاز عندنده حاصل اولان هیئت محسوسه اوله‌رق بو وجهله طرفیندن ایكیسیده حسی اولوب جامع برامرك امر آخر اوزرینه ترتبندن تعقل اولنان شیدر و برامرك امر آخر اوزرینه ترتبندن مراد مثلا ظهور لحمك نزع جلد اوزره ترتبی وظهور ظلمتك مكان لیلدن كشف وازالهٔ ضوء اوزره ترتبی كبی برامرك دائما و یاخود غالب اوقاتده امر آخری متعاقبا حصولیدر و بو معناجه ترتب ایسه امر عقلیدر وظهور ظلمتك بیان وایضاحی شو وجهله دركه (ان الله تعالی خلق خلقه فی ظلمة ثم رش علیه من نوره) حدیث شریفنده مبین اولدیغی وجهله ظلمت اصل ونور ظلمت اوزره طاری ومشتمل اولوب ضیاسیله ظلمتی ستر ایتمسیله حین غروب شمسده نهار لیلدن مسلوخ اولور یعنی برشیدن اوزرینه طاری وانی ساتر اولان شی كشف ونزع اولندیغی كبی نهار دخی لیلدن كشط وازاله اولنمش اولور بو وجهله ضوء نهارك ذهابندنصكره ظلمتك ظهوری مسلوخك اهاب وجلدندن انسلاخیله ظهورنه شبیه قلنمشدر یعنی مشابهت ظهور ینه تبعیتله اظهار ظلمت اظهار مسلوخه تشبیه اولنه‌رق (نسلخ منه النهار) بیوربلوب (نكشف منه النهار) معناسی مراد اولنمشدر شیخ عبدالقاهر ایله صاحب مفتاحك عبارهسنده (ان المستعار له ظهور النهار من ظلمة اللیل) واقع اوله‌رق مستعار له نهارك ظلمت لیلدن ظهوری اولدیغنی تصریح ایتمش اولدقلرندن بو كلام اوزرینه اعتراض ایله دینلمشدركه اگر مستعار له ظهور نهار اولق لازم كلسه نظم مذكورده (وآیة لهم اللیل نسلخ منه النهار فاذا هم مبصرون) بیوربله‌رق (فاذا هم مظلمون یعنی داخلون فی الظلمات) لفظیله واقع اولمامسی اقتضا ایدردی زیرا نهارك ظلمت لیلدن ظهوری عقیبنده واقع اولان ابصار اولوب اظلام دكلدر وبو اعتراضدن عبارهٔ شیخینی قابل حمل ایدرك (ظهور ظلمة اللیل من النهار) مفهومنده اولمسیله ویاخود ظهور نهار ایله ظلمت لیلدن تمیز مراد اولنمسیله ویاخود (من ظلمة) قولنده (من) عن معناسنه اوله‌رق (ظهور) زوال معناسنه محمول اولمسیله جواب ویرلمشدر وظهورك زوال معناسنه حملی ابیات حماسه‌دن (اعیرتنا البانها ولحومها * وذلك عار یا ابن ریطة ظاهر) قولنده واقع اوله‌رق امام مرزوقی (ذلك عار ظاهر زائل) قولیله تفسیر ایلمشدر استفهام انكاره محمول اولوب مراد ابلك البان ولحومیله عدم تعییربدر وكذلك ابوذویبك (وعیرها الواشون انی احبها * وتلك شكاة ظاهر عنك عارها) قولنده دخی زوال معناسنه اولوب (تلك شكایة زائل عنك عارها) مفهومنده ومرجع ضمائر محبوبه‌در بو صورتده معنای كلام شیخین (ان المستعار له زوال ضوء النهار عن ظلمة اللیل) مفهومنده اوله‌رق مستعار له ظلمت لیلدن ضوء نهارك زوالی اولمش وعن مقامنده من اقامه قلنمش اولور ومن عن معناسنه حمل اولنمسی زال معناسنه ظهر لفظنك صله‌سی عن اولوب من اولمدیغنه مبنیدر وبو صورتده كلام شیخین اقوال سائره وفقنده بولنور وشارح مفتاح ذكر ایتمشدركه (سلخ) بعضا (سلخت الاهاب عن الشاة) تركیبنده وقوعی كبی نزع معناسنه وبعضا (سلخت الشاة من الاهاب والشاة مسلوخة) قولنده وقوعی وجهله اخراج معناسنه اولور یعنی اهابی شاتدن سلخ ایتدم دینلوب شاتدن دری‌یی نزع ایتدم صویدم معناسنده استعمال اولندیغی كبی شاتی اهابدن سلخ ایتدم یعنی دریدن اخراج ایلدم معناسنده دخی مستعمل اوله‌رق عبد القاهر وسكاكی ثانی‌یه وغیریلری معنای اوله ذاهب اولمشلردر بو صورتده ﴿ فاذا هم مظلمون ﴾ قول شریفنده

اولان فاغبر يلرك قولى اوزره ظاهر اولوب اما على قول الشيخين صحتى انجق شو جهتدن اولور كه
فا كلمه سنك وضعى عادتده مرتب غير متراخى عد اولنان شى ايچوندر بو ايسه اختلاف امور
وعادات ايله مختلف اولهرق بعضا زمان طويل اولوب بومثللو محلده عادت مهلتك عدم اعتبارنى
اقتضا ايلر نته كيم ﴿ ثم خلقنا النطفة علقة فخلقنا العلقة مضغة ﴾ قول شريفيله ﴿ الم تر ان الله
انزل من السماء ماء فتصبح الارض مخضرة ﴾ نظم جليلى بو قبيلدندر و بعضا بالعكس زمان
قصير اولهرق عادت بومثللوده اعتبار مهلتى اقتضا ايلر اشبو صدد بيانده اولديغمز آيت بو قبيلدندر
زيرا زمان نهار هرنقدر نهارك ليلدن اخراجى بينيله دخول ظلام ميانته يعنى شمسك طلوع
وغروبى ميانته توسط ايتمش ايسه ده لكن بعد اضائة النهار دخول ظلامك عظمندن و بعد الاضائه
دخول ظلام زمان نهارك اضعافى مدتده حاصل اوله بيلمسى لازم كاور شى اولمسندنناشى زمان
قريب عد اولنوب كأن نهارك ليلدن عقيب اخراجنده ليل انلرى مفاجاٴه وتعقيب ايتمش اولمسى
منزله سنده قائمشدر بو صورتده وضع فايه مخالف اولمز و بو كلامدن صكره خفى اوليه كه مفاجئه
مترقب ومنتظر اوليوب بلكه بغتة حاصل اولان شيده متصور اولمسيله (فاذاهم مظلمون) قولنده
اداى مفاجئه نك صحتى انجق سلخك اخراج معناسنه حملى تقديرنده جارى اولوب (اخرج النهار
من الليل ففاجأه دخول الليل) قوللرى مستقيم اولور لكن سلخك نزع معناسنه حملى تقديرده
اداى مفاجئه صحيح اوليه رق (نزع ضوء الشمس عن الهواء ففاجئه الظلام) ديمك (كسرت الكوز
ففاجئه الانكسار) قولى طريقه سنده اولوب مستقيم اولهمز زيرا ظلامده دخوللرى حصول
ظلامك عينى اولهرق بو صورتده ظلامده دخوللرينك ضوء نهارك نزعنه نسبتى انكسارك كسره
نسبتنه مثل اولور بو سببدنناشى شيخين سلخى اخراج معناسنه حمل ايله نزعه حمل ايتمامشلردر شارح
علامه نك كلامى بونده منتهى اولوب شارح مرحوم بو كلامى تقويه ايچون علاوهٴ مقال ايتمشدر كه
جناب بارى سلخ مذكور حقنده ﴿ وآية لهم ﴾ بيوروب و برشيئك آيت وعلامت اولمسى انجق
نوع اقتداره مفتقر اوله جق حيثيتده استغراب واستعجابدن بر نوع اوزره اشتماليله اوله بيلور
بوراده اولان نوع استغراب واستعجاب ايسه ظلامك عقيب ظهور نهارده مفاجئه سى اولوب
بوقسه عقيب زوال ضوء نهارده مفاجئه سى استمرار عادى اولهرق امر مستغرب دكلدر قال
رحمه الله تعالى (واما مختلف كقولك رأيت شمسا وانت تريد انسانا كالشمس فى حسن الطلعة ونباهة
الشان) وياخود طرفينى حسى اولان استعارهٴده جامع مختلف اولهرق بعضيسى حسى و بعضيسى
عقلى اولور مثلا (رأيت شمسا) دينلوب حسن طلعت ونباهت ورفعت شانده شمس كبى اولان
بر انسان مراد اولنديغى صورتده اشبو وجه شبهدن بعض اولان حسن طلعت حسى و بعض
آخرى اولان نباهت شان عقليدر صاحب مفتاح ندرت وقوعندن و بو قسم حقيقت حال ونفس الامرده
ايكى استعاره اولهرق جامع برنده عقلى وديكرنده حسى اولمسيله ما تقدمده داخل اوله رق
نوع آخر اولمديغندن بو قسمى اهمال ايدوب مبناى استعاره تشبيه اوزرينه اولديغى جهتله تشبيهك
اقسام خمسه يه تنوعى كبى استعاره دخى بش قسمه متنوع اولديغنى بيان ايلمشدر لكن صاحب مفتاح
باب تشبيهده بونى قسم على حده عديله تشبيه ايچون اقسام ستة ايراد ايدوب مبناى استعاره ايسه
تشبيه اولمسيله استعارهٴده قسم مذكورى اقسامدن اسقاط ايتمسنده بر وجه يوقدر وندرت وقوعى
وحقيقتده استعارتين اولمسيله عذرده تشبيه واستعاره مشتركدر قال رحمه الله تعالى (والا فهما اما
عقليان نحو من بعثنا من مرقدنا فان المستعار منه الرقاد والمستعار له الموت والجامع عدم ظهور الفعل
والجميع عقلى) (ان كانا حسيين) اوزرينه معطوفدر يعنى طرفين حسى اولمدقلرى صورتده يا عقلى
اولور نته كيم ﴿ ونفخ فى الصور فاذاهم من الاجداث الى ربهم ينسلون قالوا ياويلنا من بعثنا من مرقدنا
هذا ما وعد الرحمن وصدق المرسلون ﴾ قول شريفنده مستعار منه (رقاد) يعنى نوم ومستعار له موت
وجامع ميت ونائمدن هر برلرنده فعلك عدم ظهورى اولهرق جمله سى عقليدر اكر سؤال اولنورسه كه

(من بعثنا من مرقدنا) قول شريفنك معناسى (من ايقظنا من مكاننا) اولديغى حالده تشبيه اسم مكان
اولان مرقدده اعتبار اولنميوب مصدرى اولان رقادده اعتبار اولنمسى واستعاره تبعيه قلنمسى
نيچوندر جوابنده ديرزكه قريبا ذكر اولنه جغى اوزره لفظ مستعار فعل و ياخود فعلدن مشتق
اولورسه استعاره مصدرنده اولان تشبيهه تبعيتله اولور ومشتق اسم فاعل ومفعول كبى صفت
اولمقدن واسم زمان ومكان وآلت كبى صفتك غيرى اولمسندن اعمدر يعنى قنغيسى اولورسه اولسون
بونلرده اولان استعاره مصدرلرى بينده اولان تشبيهه تابعدر و برده بو تشبيهده منظور اولان
انجق موت ايله رقاد اولوب مجرد قبرايله محل نوم دكلدر ومرقد مصدر معناسنه اولمقده محتمل
اولهرق بو صورتده مصنفك (المستعار منه الرقاد) قولى كلامى تفسير وتحقيق اولوب بو تقديرده
استعاره اصليه اولور لكن بو مقام موقع بحثدر زيرا جامعك مستعار منهده اقوى واشهر اولمسى
واجب اولوب حالبوكه مستعار له اولان موتده عدم ظهور فعلى مستعار منه اولان رقاددن اقوى
اولديغنده شك اوليه رق بو صورتده عدم ظهور فعل جامع اتخاذنه صالح اولهمز و بو كلامدن
ايچون بعضيلر جامع نومده اشهر واقوى اولان بعث اولمسنه قائل اولمشلردر زيرا نومده اولان
بعثده برفردك شبهه سى اولميوب لكن بعث موتى بعض ناس انكار ايلمشلردر و بو استعاره نك
قرينه سى كلام مذكورك (هذا ما وعد الرحمن وصدق المرسلون) قوليله برابر كلام موتى اولمسيدر
وجامعى عدم ظهور افعالدر دينلردن بعضيسى قرينه ذكر بعث اولمسنه ذاهب اولوب بو ايسه
محل نظردر زيرا بعث ايچون موته اختصاص اولميوب نومدن بركسه يى ايقاظده (بعثه من نومه)
وموتايى نشر واحياده (بعث الموتى) دينلور الحاصل لفظ بعث نوم وموتده جارى اولوب
قرينه نك مستعار لهه اختصاصى واجبدر قال رحمه الله تعالى (واما مختلفان والحسى هو المستعار منه
نحو قوله تعالى فاصدع بما تؤمر فان المستعار منه كسر الزجاجة وهو حسى والمستعار له التبليغ والجامع
التأثير وهما عقليان) (اما عقليان) اوزرينه معطوفدر يعنى و ياخود طرفين مختلف اولهرق
طرف حسى مستعار منه اولور مثلا ﴿ فاصدع بما تؤمر ﴾ قول شريفنده مستعار منه كسر زجاجه
اولوب حسى ومستعار له تبليغ وجامع تأثير اولوب ايكيسيده عقلى اولهرق معنى (ابن الامر ابانة
لا تمحى كما لا يلتئم صدع الزجاجة) يعنى زجاجه نك صدع وكسرى قابل التيام والتصاق اولمديغى
كبى طرف باريدن مأمور بيورلدقلرى امر دينك كندوسنده اصلا خفا والتباس باقى قالميه جق
ابانه ايله ابانه واظهار وكشف واجهار بيورلمسيله جناب رسالته امردر و ﴿ ضربت عليهم
الذلة ﴾ قول شريفى دخى بو يله اولوب خيام وقباب امثالى مظله سنده بولنانلر اوزره ضرب
وركز اولنديغى كبى ذات دخى طائفهٴ يهودى محيطه اولهرق اوزرلرينه ضرب وركز اولنديغنى
مفيددر و ياخود حائط اوزره طين ضرب اولنهرق حائطه لازم ولاصق اولديغى كبى ذلت دخى
طائفهٴ مرقومه يه الصاق اولنه رق حتى كه ضربهٴ لازم وثابتله انلره لازم ولاصق اولديغى مبيندر
امدى مستعار منه (ضرب القبة على الشخص) و ياخود (ضرب الطين على الحائط) اولهرق حسى
ومستعار له ذلتى تثبيت وانلره الصاق اولوب وجامع احاطه و ياخود لزوم اولهرق عقلى اولوب
استعارهٴ تبعيهٴ تصريحيه در وذلك قبه و ياخود طينه تشبيه اولنمسى دخى محتمل اولوب قرينه
على ايله معدى اولمسى جهتدن قبه وطينه خاص اولان ضربك ذلته اسناديدر بو صورتده استعارهٴ
مكنيه اولور قال رحمه الله تعالى (واما عكس ذلك نحو انا لما طغى الماء حملناكم فى الجارية فان
المستعار له كثرت الماء وهو حسى والمستعار منه التكبر والجامع الاستعلاء المفرط وهما عقليان) يعنى
و ياخود طرفان مختلف اولوب وحسى مستعار له اولور نته كيم ﴿ انا لما طغى الماء حملناكم فى الجارية ﴾
قول شريفنده مستعار له كثرت ماء اولوب حسى ومستعار منه تكبر وجامع استعلاء مفرط اولهرق
ايكيسيده عقليدر قال رحمه الله تعالى (وباعتبار اللفظ قسمان لانه ان كان اسم جنس فاصلية كاسد
وقتل) واستعاره لفظ مستعار اعتباريله ايكى قسمدر زيرا لفظ مستعار اكر اسم جنس اولورسه

استعاره اصلیه‌در (اسم جنس) من غیر اعتبار وصف من الاوصاف کثیرین اوزره صدقه صالحه
اولان نفس ذات اوزره دلالت ایدن اسمدر ذات ایله مراد حقیقت ومفهوم اولوب محشی حسن
چلبی (ما یستقل بالمفهومیة) قولیله تفسیر ایلمشدر وذاتك کثیرین اوزره صدقه صالحه اولمسی
قیدیله اعلام ومضمرات واسماء اشارات وحروف وافعال خروج ایدر زیرا بونلرك جمله سی
جزئیات اولوب استعاره جاری اولمز و (من غیر اعتبار وصف) قیدیله مشتقات خروج ایتمشدر
واسم جنس اولان لفظ مستعار رجل شجاع ایچون استعاره اولنان (اسد) وضرب شدید
ایچون استعاره اولنان (قتل) امثالیدرکه اول اسم عین وثانی اسم معنادر و (رأیت الیوم
حاتما) امثالی نوع وصف ایله مشهور اولان علم کبی اسم جنس ایله متأول اولانلردخی اسم جنس
حکمنده‌در حاصلی اسم جنس موصوفیته صالحه ووجه شبه اولمقلغه صلاحیتی اولان برمعنی ایله
مشتهره اولان ذات اوزره دلالت ایدرك کندوسنده استعاره اصلیه اولدیغی کبی علم دخی
برمعنی ایله مشتهر اولدیغی تقدیرده بونده اولان استعاره دخی اصلیه اولور وافعال وحروف
وکذا صفات مشتقات موصوفیته صالحه اولمدقلری جهتله بونلرده اولان استعاره تبعیه‌در قال
رحمه الله تعالی (والا فتبعیة کالفعل وما یشتق منه والحرف) واکر لفظ مستعار اسم جنس اولمیه‌رق
فعل وفعلدن مشتق اولان اسم فاعل واسم مفعول وصفت مشبهه وافعل تفضیل واسم زمان
ومکان وآلت ایله حرف اولورسه استعاره تبعیه اولور وبونلرده جریان ایدن استعاره‌نك تبعیه
اولمسی زیرا اعتماد استعاره تشبیه اوزره اولوب تشبیه ایسه مشبهك وجه شبهله موصوف ویاخود
وجه شبهده مشبه بهه مشارك اولمسنی اقتضا ایلر وموصوفیته انجق (جسم ابیض) و (بیاض
صاف) امثالی حقایق یعنی امور متقرره ثابته صالح اولور (جسم) اسم عین و (بیاض) اسم
معنادر معانی افعال وصفات مشتقه ایسه موصوفیته صالح دکلدر زیرا مفهوملرینه افعالده زمان
داخل اولوب ومفهوم مشتقاته زمان عارض اولمسی واسطه‌سیله افعال وصفات مشتقه متجدده
وغیر متقرره‌در کذلك حروف دخی غیرده اولان معنایه دال اوله‌رق فی نفسه معنایه دلالتی اولمامسیله
موصوفیته غیر صالحدر واما (شجاع باسل) و (جواد فیض) و (عالم نحریر) امثالنده
موصوف محذوف اولوب (رجل شجاع باسل) تقدیرنده‌در اشته قومك ذکر ایلدیکی دلیل
بوندن عبارت اولوب لکن محل نظردر زیرا بودلیلك صحتی تسلیم اولنسه اسماء زمان ومکان وآلته
متناول دکلدر اما عدم صحتنك وجهی شارحدن نقل اولندیغی اوزره ایکی امر اولوب اول
حرکه وزماندن هر برلری امور متقرره ثابته‌دن اولمدقلری حالده موصوف واقع اوله‌رق مثلا
(زمان طویل وقصیر) و (حرکة سریعة وبطیئة) دینلور وثانی مقتضای مدعا افعال وصفات
وحروفك مشبه به واقع اولمدیغی ومقتضای دلیل بونلرك مشبه وقوعنك امتناعی اولوب بوصورتده
دلیل مدعایه مطابق اولمامسیدر وبوسؤاللرك جوابی مفصلا حواشیده مرقومدر واما اسماء زمان
ومکان وآلته عدم تناولی زیرا بونلر موصوفیته صالح اولوب مثلا (مقام واسع) و (مجلس
فسیح) و (منبت طیب) دینلور وقطعا وصف واقع اولمزلر وبرده قوم مایشتق من الفعلی
صفات مشتقه‌یه تخصیص ایلدیلر اسماء زمان ومکان وآلت ایسه بالاتفاق صفات دکلدر وبوندن
ایچون صفتك (مادل علی ذات باعتبار معنی هو المقصود) قولیله تعریفی اسم زمان ومکان وآلته
انتقاضندن ناشی صحیح دکلدر یعنی اغیارنی غیر مانعدر زیرا مثلا (مقتل) قتلك کندوسنده
وقوعی اعتباریله مکان ایچون اسم اولمسیله مقصود اولان معنی اعتباریله ذات اوزره دال اوله‌رق
اوزرینه تعریف صفت صادق اولور دیو تصریح ایلدیلر الحاصل استعاره تبعیه ایچون ذکر
اولنان دلیل اشبو اسم زمان ومکان وآلته غیر شامل وما یشتق منهی صفات مشتقه‌یه تخصیص
ایدوب بونلر ایسه صفات مشتقه‌دن اولمدقلری متفق اولمسیله تبعیه‌یی بیانده ذکر ایلدکلری
(کالفعل وما یشتق منه والحرف) قوللرنده دخی غیر داخل اوله‌رق بوصورتده بونلرده اولان

استعاره تبعیه اولمیوب اصلیه اولمسی وتشبیه مصدرلرنده تقدیر اولنمیوب بلکه نفس اسم مکان
ویازمان ویا آلتده تقدیر اولنمسی واجب اولور حالبوکه بز مثلا (بلغنا مقتل فلان) دیوب
ضرب شدید ایله ضرب اولندیغی موضعی مراد ایتدیکمز وقتده معنی ضرب فلانك قتله تشبیهی
اوزرینه مبنی اولدیغنده وکذلك مثلا برکسه‌نك قبرینه اشارتله (هذا مرقد فلان) دیدیکمزده
معنی موتی رقاده تشبیه اوزره بنا اولندیغنده شك یوقدر خلاصهٔ کلام قومك دعواسی معانی
افعال وصفاتده استعاره‌نك عدم جریانی اولوب وذکر اولنان دلیللری بونی اثباته کافی ایسه‌ده
واقعده اولان شیئك یعنی اسم زمان ومکان وآلتده دخی واقعه نظرا استعارهٔ تبعیه اولدیغنك
افاده‌سندن قاصر وبلکه بونلرده استعارهٔ اصلیه‌نك جریاننی موهم اولمسیله امدی اولی اولان
واقعده اولان شیئی یعنی بونلرده اولان استعاره دخی تبعیه اولدیغی مثبت وخلاف واقعی غیر
موهم اولمق اوزره (ولان المقصود الاهم فی الصفات واسم الزمان والمکان والآلة هو المعنی القائم بالذات
لانفس الذات قولنی) دخی دلیل مذکوره ضم ایتمکدر یعنی صفات واسم زمان ومکان وآلتده
مقصود اهم ذات ایله قائم اولان معنی اولوب نفس ذات دکلدر ومقصود اهم معنای قائم بالذات
اولوب نفس ذات اولمدیغی ظاهردر مثلا (بلغنا مقتل فلان) قوللرده اصل مقصود بابیان ذات
مکان اولمیوب بلکه انکله قائم اولان معنای قتلدر امدی مستعار مثلا صفت ویاخود اسم مکان
اولدیغی حینده لایق اولان استعاره‌نك مقصود اهم اولان شیده اعتبار اولنمسیدر ومقصود اهم
معنای قائم بالذات اولدیغی ظاهردر زیرا اکر مقصود معنای قائم بالذات اولمیوب نفس ذات اولسه
نفس ذات اوزره دلالت ایده‌جك برلفظ ایله ذکر اولنمق لازم کلوردی قال رحمه الله تعالی (فالتشبیه
فی الاولین لمعنی المصدر وفی الثالث لمتعلق معناه) امدی فعل وفعلدن مشتق اولان اسم فاعل ومفعول
وصفت مشبهه وافعل تفضیل واسم زمان ومکان واسم آلتده تشبیه معنای مصدر وحرفده متعلق
معنای حرف ایچوندر صاحب مفتاح دیمشدرکه (متعلقات معانی حروف) ایله مراد برشیدرکه
معانی حروفی تفسیر عندنده اوشی ایله تعبیر اولنور مثلا (من) لفظنك معناسی (ابتداء غایت)
و (فی) لفظنك معناسی ظرفیت و (کی) لفظنك معناسی غرضدر وبونلر یعنی ابتداء غایت
وظرفیت وغرض معانی حروف دکلدر والا حروف اولمیوب اسم اولملری لازم کلور زیرا اسمیت
وحرفیت انجق معنی اعتباریله‌در شویله‌که اکر معنای کلمه مفهومیتده مستقل اولمزسه حرفدر
والا اکر احد ازمنهٔ ثلثه‌یه مقترن اولورسه فعل واولمزسه اسمدر وانجق ذکر اولنان معانی معانی
حروف ایچون متعلقاتدر یعنی حروف مذکوره‌نك معانی‌یی افاده‌سی حینده افاده ایده‌جکلری
معانی نوع استلزام ایله معانی مذکوره‌یه رجوع ایدر واشبو رجوعده معتبر اولان نوع استلزام
مقیدك مطلقه تعلقیدر مثلا (سرت من البصرة) قوللرده من ابتدای سیر بصره‌دن اولدیغی
افاده ایدوب واشبو ابتدای خاص ایله مطلقا ابتدا بیننده نوع استلزام ظاهردرکه مقیدك مطلقه
تعلقی معلومدر اشته بوتحقیق ایله معلوم اولورکه مصنف رحمه الله تعالینك متعلق معنای حرفی
تمثیلده (کالمجرور فی زید فی نعمة ورفاهیة) قولی غیر صحیحدر نته‌کیم قریبا اشارت اولنسه
کرکدر یعنی متعلق معنای حروف (زید فی نعمة) قولنده اولان نعمت کبیدر چونکه نعمت زید
ایچون (زید فی الدار) کبی ظرف مکان و (سرت فی یوم الجمعة) کبی ظرف زمان اولمقلغه صالح
اولمیوب بلکه معنی نعمتك زیده تلبسندن عبارت اولمسیله استعاره‌یه محمول اوله‌رق علی قول
المصنف ابتدای امرده نعمتله دار امثالی ظرفیته صالح برشی بیننده تشبیه اجرا اولنوب بعده
بوکا تبعیتله ظرفده استعمالی حق اولان (فی) مجازا نعمتده استعمال اولنمش اولور وعلی تحقیق
الشارح ابتداء ظرفیت مطلقه ایله تلبس بیننده تشبیه اجرا اولنه‌رق بعده تشبیه معنای فی اولان
ظرفیت مخصوصه‌یه سرایتله ظرفیت مخصوصه‌یه موضوعه اولان فی نعمتك زیده تلبسنده استعمال
اولنمش اولور قال رحمه الله تعالی (فیقدر فی نطقت الحال والحال ناطقة بکذا للدلالة بالنطق)

امدی (نطقت الحال) و (الحال ناطقة بكذا) قوللرنده حال ذی‌نطق اولمدیغی جهتله (دلالت) معنای مجازیسنه محمول اوله‌رق دلالت ایچون نطقه تشبیه تقدیر اولنور یعنی معنایی ایضاح وذهنه ایصالده دلالت حالك نطق ناطقه تشبیهی تقدیر اولنوب بعده دلالت تشبیهده مبالغه قصدیچون جنس نطق افرادندن برفرد قلنمق نأویلیله نطق ناطق جنسنده ادخال اولنه‌رق دلالت ایچون لفظ نطق استعاره اولنور وبعده نطقدن مثال اولده نطقت فعلی وثانیده ناطقة صفتی اشتقاق اولنه‌رق استعاره مصدرده اصلیه وفعل وصفتده تبعیه اولور اشبو فعل وصفتده اولان استعارهٔ تبعیه ده زبانزد اساتیذ اولان تقریر شو وجهله درکه (دلالت) نطق ناطقه تشبیه اولندی معنایی ایضاح وذهنه ایصال ایتمده (دلالت) نطق ناطق جنسندن ادعا اولندی لفظ نطق (دلالت) ایچون استعاره قلندی وبواستعاره ذهنده طی وترك اولنوب بوتشبیه وبواستعارهٔ اصلیه به تبعا (نطقت) لفظی (دات) مفهومیچون استعاره اولنه‌رق (نطقت) دینلوب (دات) معناسی مراد اولندی و بواستعاره تبعیه اولدی سائرده بوكا مقیسدر شارح مرحوم دیرکه دلالت نطق ایچون لازم اولمسیله نطقك دلالت اوزره اطلاقی ذکرالملزوم وارادة اللازم اعتباریله مجاز مرسل اولوب استعاره اولمق ایچون تشبیه قصد اولنمامسی نیچون جائز اولمز دیو بعض افاضلك یعنی بهاء الدین حلوانینك سؤالی ایشتدیکمده لفظ واحد معنای واحده نسبتله بسبب الاعتبارین مجاز مرسل واستعاره اولمق جائزدر وبوده معنای مجازی ایله معنای حقیقی بیننده بریسی مشابهت وآخری غیرمشابهت اوله‌رق ایکی نوع علاقه‌نك وجودی عندنده اولور مثلا (مشفر) لفظنك شفهٔ انسانده استعمالی کبی زیرا غلظنده مشابهت قصدی اعتباریله استعاره ومقیدی یعنی مشفر بعیری مطلق شفه‌ده استعمالی اعتباریله مجاز مرسلدر نته‌کیم شیخ عبدالقاهر تصریح ایلمشدر ونطقك دلالت اوزره اطلاقیده بویله‌در و بوتقدیرده احداعتبارین اوزره تمثیل صحیح اولور دیو بیانمی فاضل مشارالیه تحسین ایلدی قال رحمه‌الله تعالی (وفی لام التعلیل نحو فالتقطه آل فرعون لیکون لهم عدوا وحزنا للعداوة والحزن بعدالالتقاط بعلة الغائیة) و ﴿ فالتقطه آل فرعون لیکون لهم عدوا وحزنا ﴾ قول شریفنده لام تعلیلده بعدالالتقاط حاصل اولان عداوت وحزن ایچون علت غائیهٔ التقاط اولان محبت وتبنی امثالنه تشبیه تقدیر اولنور یعنی آل فرعونك حضرت موسایی اخذ والتقاطی تبنی وحصول نفع ایچون اولدیغی حالده عداوت وحزن ایله تعلیل حقیقتده محمول اوله میوب لام تعلیلك معنای مجازی‌یه لزوم حملنه مبنی استعارهٔ مصرحهٔ تبعیه اجراسیله بعدالالتقاط حاصل اولان عداوتك التقاط اوزره ترتیب و بعدالالتقاط حصولنده التقاطك محبت وتبنی کبی علت غائیه‌سنه تشبیهی تقدیر اولنوب بعده علت غائیه‌نك ترتبنده استعمال حق اولان لام ترتب عداوت وحزنده استعمال اولنمشدر بوصورتده لامده اولان استعاره مجرورده یعنی عداوت وحزنده اولان استعاره‌یه تبعیتله اولمش اولور اشته مصنفك ذکر ایلدیکی بوصورت یعنی حرفده اولان استعاره‌نك مجرورده اولان استعاره‌یه تبعیتی کلام صاحب کشافدن مأخوذدر زیرا دیمشدرکه لامده اولان معنای تعلیل علی طریق المجاز واردر زیرا آل فرعونی حضرت موسی علیه السلامی اخذ والتقاطلرینه داعی وسبب حامل اولان جناب کلیمك انلره عدو وحزن اولمسی دکلدر یعنی آل فرعونك حضرت کلیمی ساحهٔ نیلدن اخذوالتقاطدن قصد وغرضلری کندولرینه دشمن پیدا ایتمك اولمیوب بلکه داعیٔ التقاط محبت وتبنیدر لکن نه زمانکه التقاطلرینك نتیجه وثمره‌سی عداوت وحزن اولدیسه حضرت موسانك انلره عدو وحزن اولمسی فعل فاعل کندی اجلیچون اولان داعی‌یه یعنی محبت وتبنی‌یه تشبیه اولنمشدر اشته کلام صاحب کشاف بوندن عبارت اولوب بوایسه استعارهٔ مصرحه‌ده مذهب مصنف اوزره غیرمستقیمدر زیرا مذهب مصنف اوزره استعارهٔ مصرحه‌ده کرك اصلیه اولسون وکرکسه تبعیه اولسون مشبهك متروك اولمسی واجبدر حالبوکه بوصورتده مشبه عداوت وحزن اولوب بوایسه

مذکوردر بوحالده نه لامده تبعا ونه مجرورده اصالة استعاره تحقق ایتمز غایة مافی الباب تبعیه‌ده تشبیه نفس مفهوم لفظده اولمز واقعا مصنفك ذکر ایلدیکی وجهله عدوات وحزنی التقاط ایچون اولان علت غائیه‌یه تشبیه نفس مجرورده استعارهٔ بالکنایه اولدیغی صورتده موجهدر زیرا مثلا عداوتك علت غائیه‌یه تشبیهی نفسده اضمار اولنه‌رق مشبهدن غیریسی تصریح اولنمیوب واشو تشبیه مضمر اوزرینه مشبه‌بهه خاص اولان لام تعلیلك ذکریله دلالت اولنمشدر بوصورتده استعارهٔ تبعیه اولمز زیرا عند المصنف استعارهٔ تخییلیه حقیقت اولوب واستعارهٔ بالکنایه تشبیه مضمردر یعنی نفسده مشبه‌بهه تشبیه‌ایله مشبهی ذکرایدوب مشبه‌بهه دال اولان قرینه واسطه‌سیله مشبه‌بهی اراده‌دن عبارتدر کذلك مجرورده استعارهٔ بالکنایه اجراسی استعارهٔ بالکنایه‌ده اولان مذهب سکاکی اوزره‌ده صحیح وموجه اولور زیرا مشبه اولان عداوت ذکر اولنوب لام تعلیل قرینه‌سیله مشبه‌به اولان علت غائیه مراد اولنمشدر الحاصل استعاره‌نك استعارهٔ بالکنایه اوله‌رق مجرورده اجراسی کرك استعارهٔ مکنیه‌ده اولان مذهب مصنف وکرك مذهب سکاکی اوزره سدید ومستقیم اولوب فقط بوصورتده استعارهٔ تبعیه اوله‌مز حالبوکه بیان مصنف استعارهٔ مصرحهٔ تبعیه اولمق اوزره اولدیغی جهتله کلامنك بوصورته صلاحیت حملی یوقدر امدی نظم مذکورده اولان استعارهٔ تبعیه‌نك تحقیقی شو وجهله درکه عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی علت غائیه‌نك التقاط اوزره ترتبنه تشبیه اولنه‌رق بعده علت غائیه اولان مشبه‌بهك ترتبی اوزره دلالت ایچون موضوعه اولان لام مشبهده استعمال ایلمشدر بوتقدیرده استعاره اولا علیت وغرضیتده جریان ایدوب و بوکا تبعیتله لامده اجرا اولنمشدر نته‌کیم (نطقت الحال) قولنده مرور ایلمشدر بوصورتده لام مذکورك حکمی رجل شجاع ایچون استعاره اولنان اسدك حکمی اوله‌رق زیرا اسد رجل شجاعده استعمال اولندیغی کبی لام دخی علیته مشابه اولان ترتب عداوت وحزن ایچون استعاره اولنمشدر محشی عبدالحکیم بونی ایضاحده بیورورلرکه یعنی علت غائیه‌نك غیریسنك ترتبی علت غائیه‌نك ترتبنه تشبیه اولنه‌رق بعده بوکا تبعیتله ترتب مخصوص ترتب مخصوصه یعنی عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی نفع وتبنینك ترتبنه تشبیه اولنمشدر بوصورتده تشبیه قصدا ترتبین کلیسنده واقع اوله‌رق بعده جزئیاتنه سرایت ایلمشدر والحاصل نظم مذکور امثالنده اکر تشبیه حرفك داخل اولدیغی لفظده اجرا اولنورسه استعارهٔ مکنیه اولوب حرف قرینه اولور واختیار سکاکی بودر زیرا ذکر اولنه‌جغی اوزره سکاکی استعارهٔ تبعیه‌یی انکار ایدوب قومك استعارهٔ تبعیه اجرا ایتدکلری محللری استعارهٔ مکنیه‌یه حمل ایلمشدر نته‌کیم (نطقت الحال) قولنده اکر حالك انسان متکلمه تشبیهی تقدیر اولنه‌رق و (نطقت) قرینه‌در دینلورسه استعارهٔ مکنیه اولور واکر تشبیه علیت وظرفیت کبی متعلق معنای حرفده تقدیر واعتبار اولنورسه بوصورتده استعاره تبعیه اولور خلاصهٔ کلام شارح نظم مذکور امثالنده علی الاعتبارین استعارهٔ مکنیه وتبعیه اجراسی صحیح اوله‌رق اول مذهب سکاکی وثانی قول سکاکی واختیار شارح اوزره مذهب سلفدر وبیان مصنف استعارهٔ تبعیه اولمسی صورتنده اولوب حالبوکه صاحب کشافه تبعیتله مجرورده اولان استعاره‌یه تبعیته قائل اولدیغی ومشبه مذکور اولمسیله مجرورده مذهبنه تطبیقا استعارهٔ مصرحه اجراسی صحیح اولیه‌جغی جهتله فساد کلامی تحقق ایلمشدر لکن علامهٔ سیلکوتی کلام مصنفی بوفسادن تخلیص ایله تبیین مرادنده دیمشدرکه مصنفك کرك بوکتابده وکرك ایضاحده اولان کلامنك مفادی لامده اولان استعاره‌نك عداوت وحزنك علت غائیه‌یه تشبیهنه تابع اولمسندن عبارت اولوب کلامنده لامده اولان استعاره مجرورده اولان استعاره‌یه تابع اولدیغی موجود دکلدر وانجق بوکلام شارح مرحومك کلام مصنف اوزره علاوه‌سیدر وحاصل کلام مصنف اولا عداوت وحزن ایچون علت غائیه‌یه تشبیه تقدیر اولنوب بعده بوتشبیهك ترتب عداوت وحزنی ترتب علت غائیه‌یه تشبیهه سرایتیله ترتب علت غائیه‌یه

موضوع اولان لامك ترتب عداوت وحزن ايچون استعارەسی اولەرق مجرورده استعاره معتبر دكلدر و بوتشبيه (انبت الربيع البقل) قولنده ربيعك قادر مختاره تشبيهيله بعده انباتك ربيعه اسنادی كبيدر وكشافدن فهم اولنانده بودر بوصورتده مجرورده استعاره اعتبار ايدرك مشبه مذكور اولمسيله مذهب مصنف اوزره استعارهٔ مصرحه جريان ايتمز ديو اعتراض شارح ساقط اولور زيرا مصنفك وصاحب كشافك مجرورده اعتبار ايلدكلری بروجه مشروح يالكز تشبيه اولوب استعاره دكلدركه حتى مصرحه وياخود مكنيه اولقلغنده تصرف اولنسون ومحشیٔ مومی اليه بوتحقيق اجرادنصكره ديركه بنم عندمده ده حق اولان اشبو مذهب مصنفدر چونكه لامك معناسی ذكر مجروره محتاج اولدقده لايق اولان لام وساٸر حروفده اولان تشبيه واستعارەنك تشبيه مجروره تابع اولمسی اولوب يوخسه مختار شارح اوزره معنای حرف جزئياتندن اولان برمعنای كلينك معنای كلیٔ آخره تشبيهنه تابع اولماسيدر امدی قول سكاكی يه تبعيتله مختار شارح اولديغی اوزره نظم مذكورده اولان استعارهٔ تبعيەنك تقريری علت غائيەنك غيری اولان شيئك ترتبی مطلقا علت غائيەنك ترتبنه تشبيه واول ثانی جنسندن ادعا اولندی علت غائيەنك ترتبی علت غائيەنك غيريسنك ترتبی ايچون استعاره اولندی وبواستعاره استعارهٔ مصرحهٔ تحقيقيه اولوب ذهنده طی وترك اولنەرق بواستعاره يه تبعيتله عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی علت غائيەنك التقاط اوزره ترتبنه تشبيه وجنسندن ادعا اولندی علت غائيەنك التقاط اوزره ترتبنه موضوعه اولان لام عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبيچون استعاره قلندرق (فالتقطه آل موسی ليكون عدوا وحزنا) دينلوب عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی يعنی التقاطك نتيجه وثمرەسی اولمسی معناسی مراد اولندی وبواستعاره استعارهٔ مصرحهٔ تبعيه اولدی وسيلكوتی مرحومك بيانته تطبيقا مذهب صاحب كشافه تبعيتله ذهاب مصنف اوزره نظم مذكورده اولان تقرير استعارهٔ تبعيه شو وجهله دركه عداوت وحزن محبت وتبنی كبی علت غائيه يه تشبيه اولندی وبوتشبيهه تبعا عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی علت غائيەنك التقاط اوزره ترتبنه تشبيه وجنسندن ادعا وعلت غائيەنك التقاط اوزره ترتبنه موضوعه اولان لام عداوت وحزنك ترتبيچون استعاره اولنەرق ترتب علت غائيه يه موضوع اولان لامك ذكريله ترتب عداوت وحزن معناسی مراد اولندی ومذهب سكاكی اوزره استعارهٔ مكنيەنك تقريری انشاء الله تعالی محلنده ايراد اولنه جقدر قال رحمه الله تعالی (ومدار قرينتها فی الاولين علی الفاعل نحو نطقت الحال بكذا او المفعول نحو قتل البخل واحيی السماحا ونحو نقريهم لهذميات نقد بها) واستعارهٔ تبعيەنك فعل وفعلدن مشتق اولان اسم فاعل ونظائرنده مدار قرينەسی فاعل اوزرينه اولەرق اسناد اولنديغی فاعل اسناده غير صالح اولديغی جهتله استعاره يه قرينه اولور مثلا (نطقت الحال) قولنده نطق حقيقيی حاله اسناد ايچون صلاحيت اولماسيله معنای مجازی مراد اولديغنه قرينه اولور وياخود مدار قرينه مفعول اولور نته كيم شاعرك (جمع الحق لنا فی امام * قتل البخل واحيی السماحا) قولنده حق ايله مراد عدل وانصاف وامامدن مراد خليفه در وبخل وسماحت قتل واحيايه صالح شيلر اولماسيله قتلدن مراد ازاله واحيادن مراد اظهار واكثار معنای مجازيلری اولديغنه بخل وسماحتك مفعول واقع اولملری قرينه اولور وقطامينك (لم تلق قوما هم شر لاخوتهم * منا عشية تجری بالدم الوادی * نقريهم لهذميات نقد بها * ما كان خاط عليهم كل زراد) قولنده اولان (نقريهم لهذميات) لفظی دخی بووجهله در (عشيه) مابين المغرب والعشا اولان وقت اولوب مراد مطلقا وقتدر (نقريهم) نضيفهم ونحسنهم بلهذميات معناسنه اولوب يعنی انلره لهذميات ايله ضيافت واحسان ايدرز ديمكدر (اللهذم) اسنه در اخترييده (لهذم) كسكين قلچ وسنكودر جمعی لهاذم كلور اما دستور اللغەده مطلقا كسكين نسنه يه ديرلر ديو بيان ايلمشدر امدی لهذميات ايله مرادی اسنهٔ قاطعه يه منسوبه اولان طعنلر اولوب وياخود نسبت مبالغه ايچون اولەرق نفس اسنه يی مراد ايلمشدر ونسبت

مبالغه ايچون اولمسی مثلا (شديد الحمرة) معناسنی افادەده (احمری) دينلديكی كبيدر و (قد) قطع معناسنەدر و (خياطت) سرد ايچون استعاره اولنديغی قريبا ذكر اولنمشيدی ودرعك يعنی زرهك زرد وسردی نسجی يعنی خلقەلرينی بربرينه كچيروب نسج اولنمسيدر امدی مفعول ثانی اولان (لهذميات) لفظی اسنه اطعام وضيافته صالح شی اولماسيله (نقريهم) قولی استعاره اولوب مراد (نطعنهم) ديمك اولديغنه قرينه در مفهوم بيت صحرالر مجرای دم كشتكان اولديغی وقت مبارزه واقتحامده اخوان وعشيرتيچون ايقاع شر وخسار ايدر بزم كبی برقومه ملاقی ومصادف اولمش دكلسين كه بز اشبو وقت حرب ومبارزەده اخوان وعشائرمز اولان مقابلان صف جداله پوشيده اولدقلری دروعی قطع وچاك ايلديكمز آلات تيز طعنلر ايله ضيافت واحسان ايدرك طعن واهلاك ايدرز ديمك اولور وبعض كره مفعولاندن هر برسی قرينه اولمقلغه صالح اولورلر نته كيم حريرينك (واقری المسامع اما نطقت * بيانا يقود الحرون الشموسا) قولنده (اقری) لفظنك مسامع وبياندن هر برينه تعلق وبونلرك قری وضيافته عدم صلاحيتی (اقری) لفظی القاء كلام ايچون استعاره اولديغنه قرينه اولمشدر بيت مذكور مقامانك (طيبه) ايله موسومه اولان اوتوز ايكنجی مقامەسنده واقع قصيدەسندندر (القری) بالكسر ضيافت ايتمك واحسان ايلمك معناسنەدر (اما نطقت) ان نطقت ديمك اولوب ما زائدەدر جواب شرط (اقری) لفظی اولوب (المسامع) اقری ايچون مفعول اول و (بيانا) مفعول ثانيدر (حرون) زياده قوشدرلديغی وقتده انقياد ايتميەرك توقف ايدن و (شموس) بيندرمكدن امتناع ايليان اسبدركه مراد بركمسەنك كلامنه منقاد وتسليم اولميان شخصدر مفهوم بيت حين نطق وتكلمده جدلكاران ميدان سخنی منقاد درس الزام ايدەجك بيان ايله مسامعه ضيافت واحسان يعنی فصاحت وبلاغتی انكاره مجال اولميەجق سخن بديع البراعه اتيان ايلرم ديمكدر قال رحمه الله تعالی (او المجرور نحو فبشرهم بعذاب اليم) وياخود فعل ومشتقاتنده مدار قرينه بونلره تعلق ايدەجك جارك مدخول عليهی اولان مجرور اوزرينه اولور مثلا ﴿فبشرهم بعذاب اليم﴾ قول شريفنده (بشرهم) لفظنه تعلق ايدن با ايله مجرور عذاب لفظنك ذكری (بشر) كلمەسی (انذر) معناسيچون استعاره اولنديغنه قرينه در زيرا عذاب امر مستبشر اولميوب بلكه عذابه صالح اولان اخافه وانذاردر وياخود مدار قرينه فاعل ومفعول ومجرورك جميعسی اوزرينه اولور مثلا (قری حرب بنی فلان اعناق الاعادی بالسيوف طعنات) كلامنده فاعل حرب ومفعول اول اعناق وثانی طعنات ومجرور سيوف اولوب بووجهله داعی حرب ومدعو اعناق ومابه الدعوة سيوف وشیٔ مدعو اليه طعنات اولمسی (قری) لفظی طعن ايچون استعاره اولديغنه قرائندر واشبو فاعل ومفعول ومجرورك جميعسی قرائن اولمسنی صاحب مفتاحك (تقری السری رياض الحزن مزهرة * اذا سری النوم فی الاجفان ايقاظا) شعريله تمثيلی غير صحيح اولوب مجرور اولان (فی الاجفان) لفظی تقری يه متعلق اولميوب سرايه متعلقدر وشارح مفتاحك مجرور مذكور لفظ سری استعاره اولديغنه قرينه اولوب زيرا حقيقة سری سير بالليلدر ديمسی تأويله غير صالح اولەرق مقصود جميعسنك استعارهٔ واحدەيه قرينه اولمسيدر مفهوم بيت شبيه اجفان اولان ازهاره نوم مشابەده ذبول عارض اولديغی حينده رياح لطيفه رياض مزهرهٔ حزنی ايقاظه دعوت وضيافت يعنی اكمام ازهارنی فتح وكشاديله بخش طراوت ايدر ديمكدر (حزن) بلاد عربدر ومصنفك مدار قرينه فاعل ويامفعول ويامجرور اوزرينه در ديو مدار لفظيله ايراد ايتمسی قرينه قرائن احوال كبی بونلرك غيری اولمقلغك دخی جوازنه مبنيدر مثلا بركمسەيی ضرب شديد ايله حين ضربده (قتلت زيدا) قولنده زيدك برحيات اولمسی قتلدن مراد ضرب شديد اولديغنه قرينهٔ حاليەدر واما حروفده اولان قرائن استعاره عدم الانضباطدر قال رحمه الله تعالی (وباعتبار آخر ثلثة اقسام (مطلقة) وهی ما لم يقترن بصفة ولا تفريع والمراد المعنوية لا النعت) واستعاره طرفين وجامع ولفظك غيری اولەرق ديكر اعتبار ايله

اقسام ثلثه یه منقسم اولور زیرا استعاره یا مستعارله ومستعار منهك ملایم ومناسبلرندن برشیئه مقارن اولمز ویاخود ملایم مستعارله ومستعارمنهدن برینه مقارن اولور اول یعنی ملایم طرفینه مقارن اولمیان (استعارهٔ مطلقه) در امدی استعارهٔ مطلقه مستعارمنه ومستعار لهه ملایم اولان صفته وبونلرك ملایمندن اولان برکلامك تفریعنه قرین اولمیان استعاره‌در (عندی اسد) کبی زیرا بوکلامده استعاره اسد ایله رجل شجاعه ملایم اولان برشیئه مقارن دکلدر وصفتله مراد بحث قصرده مرور ایتدیکی اوزره صفت معنویه اولوب نعت نحوی دکلدر وستیر اولمیه که اکر ملایم کندوسنده استعاره اولان کلامك تتمه‌سندن اولورسه صفتدر واکر کلام مذکوردنصکره اتیان اولنمش برکلام مستقل اولدیغی حینده اولنده حرف تفریع اولسون ویاخود اولمسون تفریعدر قال رحمه الله تعالی (و (مجردة) وهی ماقرن بما یلایم المستعارله کقوله ﷺ غمر الرداء اذا تبسم ضاحکا) وثانی (استعارهٔ مجرده) در واستعارهٔ مجرده مستعار لهك ملایم ومناسبنه مقارن اولان استعاره‌در مثلا کثیر نام شاعرك (غمر الرداء اذا تبسم ضاحکا * غلقت لضحکته رقاب المال) قولنده واقع اولمشدر (غمر الرداء) هو غمر الرداء تقدیرنده‌در غمر الرداء دن مراد کثیر العطا معناسی اولوب (رداء) قفتان معناسنه اوله‌رق شاعر عطا ایچون استعاره ایلمشدر و بینلرنده جامع ردا شخص لابسك وجودنی وعطا عرض صاحبنی صون وحمایه ایتمسیدر وعطا ایچون لفظ ردایی استعاره‌دنصکره بواستعاره ایچون تجرید اولمق اوزره عطایه ملایم وردایه غیر ملایم اولان غمر ایله ردایی توصیف ایلمشدر چونکه ردایه وصف اولان وسعت اولوب معنای غمر اولان کثرت دکلدر لکن بوصورت غمر الماء غمارة وغمورة دینلوب کثر معناسنه اولدیغنه حملی تقدیرده اوله‌رق اکر (ثوب غامر) یعنی واسع قوللرندن اولمق لازم کلسه ترشیح اولمش اولور واشبو استعارهٔ مصرحه یه قرینه (فتبسم ضاحکا) قولنك سیاقیدر قرینه لفظ غمر دکلدر زیرا معنای مجازی یی تعیینه غیر صالح اولوب سیاق کلام بونك خلافنده‌در وبوکلامدن ظاهر اولدیغی اوزره کلامده ایکی ملایم بولنسه هر برینك قرینه وتجرید اولمسی جائزدر شوقدرکه اولك حق تقدمی اولوب وقرینه تمام استعاره‌دن اولمسیله ملایم اولك قرینه اعتبار ایدلمسی اولیدر و (تبسم) مادون ضحکدن عبارت اولوب ضحك ایله مجامع اولدیغی جهتله (ضاحکا) قولی (شارعا فی الضحك آخذا فیه) معناسنه محمولدرکه ضحکه بدء وشروع ایدرك تبسم ایلدیکی حینده دیمکدر (غلقت) قولی برکسه دینی مقابلنده رهن ایلدیکی شیئك استخلاص وانفکاکنه قادر اولمدیغی وقتده دینلان (غلق الرهن فی ید المرتهن) قوللرندندر مفهوم بیت ایام جاهلیه‌ده برکسه مدت معینه ایله استقراض ایدوب بلا اداء دین وقت معین حلول ایلسه مقابلنده اولان اشیاء مرهونه تحت تملك مرهونده مغلوق اوله‌رق بعده استرداد واستخلاصه مساغ قالمامق قاعدهٔ مرعیه‌دن اولدیغی مثلاو ممدوح دخی صاحب عطاواحسانات کثیره اوله‌رق حین تبسمنده رقاب اموالی ضحکدنناشی ایادیٔ سائلینده مغلوق اولور یعنی اصحاب سؤال واستعطا دردست ایلدکلری مال ممدوح ایله حضورنه کلدکلری حینده اظهار تبسم وبشاشت ایتمسیله استرداد اولنمیه‌رق تملك ایدرلر دیمکدرکه کأن سائلینك کندی اوزرنده حقی اولدیغی معلومی اولوب بوواسطه ایله اموالی عندلرنده مرهون اوله‌رق بوحقك اداسندن عاجز اولمسیله سائلیندن انفکاك اموالنه قادر اوله‌مز ونظم جلیلده ﴿ فاذاقها الله لباس الجوع ﴾ قول شریفی دخی استعارهٔ مجرده یه محمولدرکه لباسه مناسب اوله‌رق (فاذاقها الله) محلنده (فکساها) بیورلمامشدر زیرا ترشیح هرنقدر تجریدن ابلغ ایسه‌ده لکن ذوق ایله ادراك لمس ایله ادراکی مستلزم اولوب عکسی بویله اولمدیغی جهتله لفظ اذاقه‌ده الم جوعك اسنانه وارنجه قعر بدنه سرایت وشدت اصابتنی اشعار اولوب کسوه‌ده ایسه بواشعار غیر موجوددر واما (لباس الجوع) مقامنده (فاذاقها الله طعم الجوع) ایله تعبیر اولنمامسی زیرا طعم هرنقدر اذاقه یه موافق ومناسب ایسه‌ده لفظ لباس اثر جوع وخوفك ملبوسات کبی جمیع بدنه عمومنی مفید اولوب لفظ طعم ایسه بومعنایی

غیر مفید ومفوتدر اکر سؤال اولنورسه که نظم مذکورده مستعارله ذکری مرور ایتدیکی اوزره عند الجوع ادراك اولنان ضرورثاثت هیئتله اونده انتقاع وتغیر اولوب اذاقه ایسه بومعناره غیر ملایم اوله‌رق (فاذاقها) قولی نوجهله تجرید اوله بیلور جوابنده دیرزکه اذاقه‌دن مراد اهل قریه نك لباس کندوسیچون استعاره اولنان امر حادثله مصاب اولملری اولوب کأن (فاصابها بلباس الجوع والخوف) مفادنده‌در واذاقه‌نك بلایا وشدائدده شیوعی اوله‌رق نته‌کیم (ذاق فلان البؤس والضر) و (اذاقه العذاب) کلاملری زبانزد خاص وعام اولمسی جهتله عندلرنده اصابت معناسنده اذاقه ایرادی مجرای حقیقتده جاریدر وستیر اولمیه که شارحك بوکلامنده تجرید حقیقته مبنی اولدیغنه اشارت اولوب شرح مفتاحده ترشیح حقیقت اولدیغی وبناء ترشیح مشبه به اوزرینه اولمسیله کرك صفت اولسون وکرکسه تفریع اولسون حقیقتی اوزره اولوب تشبیه واستعاره معتبر اولمدیغی تصریح وبیان ایتمش اولدیغندن بوقیاس اوزره تجرید دخی مستعارله اوزرینه مبنی اوله‌رق حقیقتدر لکن شرح کشافده ترشیح بعضا مجاز اولدیغی ذکر ایتمسیله شرح مفتاحده اولان کلامی اکثره محمولدر شارح مرحوم دیرکه کلام قومدن لایح اولان اشبو (لباس الجوع) نظم جلیلده استعارتین اولوب اول تصریحیه‌درکه انسانی عند الجوع والخوف غشی ایدن بعض حوادث شخص لابسی اشتمالندن ایچون لباسه تشبیه اولنوب بعده حوادث مذکوره ایچون لفظ لباس استعاره اولنمشدر وثانی استعارهٔ مکنیه‌درکه عند الجوع والخوف ادراك اولنان اثر ضر والم مروکریه اولان طعمدن ادراك اولنان شیئه تشبیه اولنوب طعمه مناسب اولان اذاقه اثر مذکور اوزره ایقاع واثبات اولنمشدر نته‌کیم صاحب کشاف بووجهله اجالهٔ توسن بیان ایلمشدر بوصورتده اذاقه منیه ایچون اظفار منزله‌سنده اولوب استعارهٔ تخییلیه اولور واستعارهٔ تخییلیه استعارهٔ مکنیه‌نك قرینه‌سی اولوب وترشیح وتجرید تمام استعاره‌دنصکره معتبر اولمسیله ترشیح وتجرید اولمز قال رحمه الله تعالی (و (مرشحة) وهی ماقرن بما یلایم المستعار منه نحو اولئك الذین اشتروا الضلالة بالهدی فما ربحت تجارتهم) واوجنجیسی (استعارهٔ مرشحه) در واستعارهٔ مرشحه مستعار منهك ملایم ومناسبی اولان شیئه مقارن اولان استعاره‌در نته‌کیم ﴿ اولئك الذین اشتروا الضلالة ﴾ الایه قول شریفنده ضلالتك هدایه استبدال وهدی اوزره اختیاری ایچون رد وقبول جامعه‌سیله لفظ (اشتری) استعاره اولنوب بعده اشترایه ملایم اولان (ربح وتجارت) تفریع واثبات اولنه‌رق (فما ربحت تجارتهم) بیورلمشدر وصفتله ترشیحك نظیری (حاورت الیوم بحرا زاخرا متلاطم الامواج) قولیدر (حاورت) حاء مهمله ایله محاوره‌دن مکالمه معناسنه ویاخود جیم ایله مجاوره‌دن مقارن اولمق معناسنه اولوب علی التقدیرین قرینهٔ لفظیه اوله‌رق (بحر) لفظی عالم ایچون استعاره اولنوب (زاخر ومتلاطم الامواج) وصفینی مستعار منه اولان بحرك وصف وملایمی اولمسیله ترشیحدر قال رحمه الله تعالی (وقد یجتمعان کقوله (لدی اسد شاکی السلاح مقذف * له لبد اظفاره لم تقلم) وبعضا استعارهٔ واحده‌ده ترشیح وتجریدن ایکیسی دخی اجتماع ایدر نته‌کیم شاعرك (لدی اسد شاکی السلاح الخ) قولنده (تام السلاح) معناسنه (شاکی السلاح) تجرید و (له لبد اظفاره لم تقلم) ترشیحدر زیرا (لبده) کتفین اسد اوزره تراکم ایدن شعر اولدیغی کبی (اظفاری غیر مقلم) اولمق بنه ملایم اسددر واما (مقذف) کرکسه چوق کره وقایع وحروبه قذف ورمی اولنمش معناسنه محمول اولسون وکرکسه لحم ایله قذف ورمی اولنه‌رق انکیچون جسامت وبنالت حاصل اولمش معناسنه حمل ایدلسون مستعارله ومستعار منهدن ایکیسنك دخی بومعنالرله اتصافی جائز اولمسیله نه ترشیح ونه تجریددر مفهوم بیت عندمده اسده شبیه بررجل شجاع اولوب تام السلاحدر وکرارا وقایع وحروبده بولنوب جرئت وشجاعتی مجربدر وفرقنده لبدهٔ اسد کبی سبزی واردر زیرا (امنع من لبدة الاسد) قوللری مثل اولوب (لبده) سپروقالقاندن کنایه اولمسی قریب الاحتمالدر واظفاری قلم اولنمیوب یعنی قوی البنیه اوله‌رق ضعیف دکلدر

دیمك اولوب ضعیف ایچون (مقلوم الاظفار) دینلور بو بینده دائر اولان ایضاحات اول بحث استعاره‌ده مرور ایتمشدر قال رحمه الله تعالى (والترشیح ابلغ لاشتماله على تحقیق المبالغة) وترشیح اطلاق وتجریددن وترشیح ایله تجریدی جمعدن ابلغدر زیرا ترشیح تشبیهده اولان مبالغه‌نك تحقیقی اوزره مشتملدر شویله‌كه استعاره‌ده مبالغه فی التشبیه اولمسیله استعاره‌نك ملایم مستعار منه اولان شی ایله ترشیح وتزیینی مبالغهٔ مذكوره‌یی تحقیق وتقویه‌در قال رحمه الله تعالى (ومبناه على تناسی التشبیه حتى انه یبنى على علو القدر مایبنى على علو المكان كقوله (ویصعد حتى یظن الجهول * بان له حاجة فی السماء) ومبنای ترشیح تناسئ تشبیه ایله مستعارله عین مستعار منه اولوب مستعار منهه تشبیه اولنمش شئ آخر دكلدر دیو ادعا اوزرینه مؤسسدر الحاصل ترشیح مستعارلهك مستعار منهه تشبیهندن اغماض عین وابراز صورت نسیان ایله مستعارله عین مستعار منهدر دیو ادعایه مبنی اولوب حتاكه بوتناسی وادعایه مبنی كندوسیچون علو مكان استعاره اولنان علو قدر اوزره علو مكان اوزره بنا اولنه‌جق شی بنا اولنور نته‌كیم ابی تمامك خالد بن یزید شیبانینك مرثیه‌سنده اولان (ویصعد حتى یظن الخ) قولنده واقع اولمشدر بو بیتی خالدك والدنی مدح وعلو قدرینی ذكر ایچون ایراد ایلیوب لفظ صعودی علو قدر ومدارج كماله ارتقا ایچون استعاره ایدرك بعده علو مكان وارتقاء آسمان ایچون بنا اولنه‌جق (حتى یظن الجهول بان له حاجة فی السماء) كلامنی علو قدر ومدارج كماله ارتقا اوزره بنا ایتمشدر امدی اگر شاعر تناسئ تشبیهی قصد ایله انكار تشبیه اوزره اصرار ایدرك ممدوحی من حیث المسافة المكانیه سمایه صاعد قلمش اولمسیدی بو كلام ایچون بروجه اولمز ایدی زیرا شخص جهول قدر ممدوحك كمال علونی مشاهده ایدوبده بناء علیه الجای حاجتندناشی سمایه عروج ایتمسنی ظن ایلمسی محل احتمال اوله‌مز مفهوم بیت ممدوح اومرتبه‌ده عارج مراتب كمالدركه انك حالی معلومی اولمیان كمسه انكیچون سماده برحاجت واملی واردر یعنی قضای مطلب ایچون سمایه عروج ایدیور ظن ایدر دیمكدر قال رحمه الله تعالى (ونحوه مامر من التعجب والنهی عنه) وذكری مرور ایلدیكی اوزره شاعرك (قامت تظللنی ومن عجب * شمس تظللنی من الشمس) قولنده اولان تعجب ایله دیگرشاعرك (لاتعجبوا من بلا غلالته * قدزر ازراره على القمر) قولنده اولان تعجبدن نهی دخی اشبو تناسئ تشبیهدن ایچون علو مكان اوزره بنا اولنان شئك علو قدر اوزره بنا اولنمسی نظیریدر زیرا تشبیهك تناسیسی وانكاری قصد اولنمامش اولسه تعجب وتعجبدن نهی ایچون بروجه تحقق ایتمزدی لكن مذهب تعجب مذهب نهینك عكسیدر زیرا مذهب تعجب مستعارمنه اولان شمس ایچون اثباتی ممتنع اولان وصف تظلیلی اثبات ومذهب نهی تعجب مستعارمنه اولان قمرك خواصندن بولنان بلیی محبوبه اثباتدر الحاصل اولده محبوبی شمسه تشبیه وشمسی محبوب ایچون استعاره وفی الحقیقه شمسدر دیو تصور وتشبیهی نسیان ایدوب بعده شمسك كندوسنی تظلیلندن تعجبنی اثباتدر وثانیده محبوبی قمره تشبیه وبوتشبیهی نسیان ایله قمرحقیقی تصور ایدرك قمره ملاقاتی سببیله بلی قمیصندن تعجبی نهیدر قال رحمه الله تعالى (واذا جاز البناء على الفرع مع الاعتراف بالاصل كما فی قوله (هی الشمس مسكنها فی السماء * فعز الفؤاد عزاء جمیلا * فلن تستطیع الیها الصعودا * وان تستطیع الیك النزولا * فمع جحده اولى بالجواز) مصنفك بوكلامی استعارهٔ مرشحه‌ده ملایم مستعارمنهك ایرادی حقنده مظنون اولان سؤاله جوابدركه خلاصهٔ سؤال استعاره‌ده حقیقة مقصود مستعارله اولدیغی حالده بطریق الترشیح ملایم مستعار منهك ایرادیله كلامك مستعار منه اوزرینه بناسی حلیهٔ استقامتدن عاطل اولمسیدر ومحصول جواب باب تشبیهده بلغا اصل اولان مشبهی اعتراف وتصریح ایله برابر فرع اولان مشبه به اوزرینه كلامی بنا ایدرك ملایم مشبه بهك ایرادنی تجویز بدلری كلاملرنده شایع وذایع اولوب باب استعاره‌ده ایسه مستعارله حال تناسیده بولنه‌رق مستعار منه اصل مجراسنده اولمسیله مستعارمنهك ذكرملایمیله كلامك مستعارمنه اوزرینه جواز بناسی طریق اولویتده اولمسیدر

حاصلی بلغا تشبیهده مشبهك مشبه بهه مغایرتنی معترف بولندقلری حالده مشبه اوزرینه مشبه بهك احكامنی اجرا ایتمكلكی تجویز ایدوب استعاره‌ده ایسه مشبهك مشبه بهه مغایرتنی انكار وتناسئ تشبیه ایله شئ واحد حكمنده اعتبار ایتملریله احكام مشبه بهك مشبه اوزرینه اجراسی اولى اولور وباب تشبیهده بلغانك اصل اولان مشبهی اعتراف ایله برابر فرع اولان مشبه به اوزرینه بنای كلاملری عباس الاحنفك (هی الشمس مسكنها فی السماء الخ) كلامنده ظاهردر زیرا مشبه اولان ممدوحه‌سنی هی عائدیله تصریح ایدرك شمسه تشبیه ایدوب بووجهله شمسدن مرادی ممدوحه‌سی اولان لیلا نام مرأه ایدوكنی اعتراف ایله برابر اوزرینه مشبه به اولان شمسك ملایمندن (مسكنها فی السماء الخ) اوصافنی اجرا وكلامی شمس حقیقی اوزرینه بنا ایلمشدر ومصنفك مشبهه اصل ومشبه بهه فرع اطلاقی شوجهتله‌دركه هرنقدر مشبه به وجه شبهده اقوى واعرف اولدیغی جهتدن تشبیهده اصل ایسه‌ده لكن مشبه دخی غرض تشبیه كندی‌به عائد اولدیغی واثبات ونفی ایله كلامدن مقصود بولندیغی جهتدن اصلدر وبعضیلرك مشبهه اصل ومشبه بهه فرع تسمیه‌سنی استبعاد ایدرك اصل ایله مراد تشبیه وفرع ایله استعاره‌در دیو زعملری غلط اولوب زیرا بوصورتده مفهوم كلام مصنف اولمق لازم گلان تشبیهی اعتراف ایله برابر استعاره اوزره بنا ایچون برمعنی بوقدر وذكر اولندیغی اوزره مصنفك فرعدن مرادی مشبه به واصلدن مشبه اولدیغی صراحت عبارهٔ ایضاحك مدلولی اولوب (واذا جاز البناء على المشبه به مع الاعتراف بالمشبه) قولیله بوراده اولان فرع مقامنده مشبه به واصل موضعنده مشبه لفظلرینی تصریح ایلشدر صاحب مفتاحك (واذا كانوا مع التشبیه والاعتراف بالاصل یسوغون ان لایبنوا الاعلى الفرع) كلامی دخی بومعنایه دال اولوب زیرا قائل مذكورك ذهابی وجهله اگر اصل ایله مراد تشبیه وفرع ایله استعاره اولمق لازم گلسه تقدیر كلام (واذا كان البلغاء من الشعراء مع التشبیه والاعتراف بالتشبیه یجوزون ان لایبنوا الاعلى الاستعارة) دیمك اولوب بومعناده اولان ركاكت ایسه مستغنئ توضیحدر شاعر احنف لیلاسنی شمسه تشبیه ایلمشدر (مسكنها) خبر بعد خبر ویاخود شمس ایچون صفتدر (فعز) قولی (حمله على العزاء) معناسنه (عزاء) قوللرندن امر اولوب (عزا) اصبر معناسنه‌در (فلن تستطیع) قوللرندن اول خطاب وثانی تأنیث اولوب ضمیر شمسه راجعدر (الیها) لفظنده عامل (صعود) و (الیك) قولنده (نزول) اولوب وظرفك مصدر اوزره تقدیمی بحثی دیباجه‌ده (واكثرها للاصول جمعا) قولنده مرور ایلشدر مفهوم بیت لیلا مسكنی سماده اولان شمسه شبیه ویاخود لیلا شمس مسكنی سمادر ای نفس بوحالده قلبكی شدائد هجران اوزره صبر جمیل ایله صبره حمل وتحریض ایله زیرا سن شمسه صعوده قدریاب اوله‌مزسین وشمس ایچون نزول متصور اوله‌مز یعنی حبیبهٔ مرقومه‌نك علو جناب وسمو قدری بالاتر وسنك مقامك احقر اولوب وصاله مجال اولمامسیله ذیل صبره تمسكدن بشقه چاره یوقدر دیمك اولور امدی (هی الشمس) قولی تشبیه اوله‌رق استعاره دكلدر مصنفك (فمع جحده اولى) قولی (واذاجاز) شرطنه جواب اولوب (فالبناء على الفرع مع جحد الاصل كما فی الاستعارة اولى بالجواز) مفهومنده‌در یعنی باب تشبیهده اصلك اعترافیله برابر كلامك فرع اوزرینه بناسی عندلرنده جائز اولدیسه استعاره‌ده اولدیغی وجهله اصلك جحد وانكاریله برابر فرع اوزرینه بنا اولنمسنك جوازی طریق اولویتده اولور زیرا استعاره‌ده اصل اولان مشبهك ذكری طی وكلام اندن خالی قلنوب حدیث مشبه به ایله اولدیغی جهتله مشبه به اوزره بناء كلامك جوازی محل اشتباه اوله‌مز متبر اولمیه‌كه ذكر اولنان مجازات متنوعه مجاز مفرد اولوب مصنف رحمه الله تعالى مجاز مركبی بیانه شروع ایله بیوردكه (واما المركب فهو اللفظ المستعمل فیما شبه بمعناه الاصلی تشبیه التمثیل للمبالغة كما یقال للمتردد فی امر (اراك تقدم رجلا وتؤخر اخرى) یعنی مجاز مركب برلفظه اطلاق اولنوركه لاجل المبالغه تشبیه تمثیل ایله معنای اصلیسنه تشبیه اولنان معناده مستعمل اوله معنای اصلیدن مراد اولفظك

بالمطابقه دلالت ایلدیکی معنادر تشبیه تمثیلدن مراد وجه شبهی متعدددن منتزع اولان تشبیهدر
واشبو (تشبیه التمثیل) قیدیله مفردده اولان استعارهدن احترازایلمشدر و (للمبالغة) قولی
تعریفده داخل اولمیوب مفرد ومرکبده اولان استعاره ده اتحاد غایته اشارتدر یعنی ایکیسنده دخی
علت غائیه تشبیهده مبالغه اولوب مرکبده استعارهدن غرض شیٔ آخر اولمدیغنی بیاندر والحاصل
(مجاز مرکب) متعدددن منتزعه اولان صورتیندن برینی آخرینه تشبیه ایله بعده صورت
مشبهه‌یی صورت مشبه بها جنسندن ادعا ایدرك بالمطابقه صورت مشبه بها اوزره دال اولان لفظی
صورت مشبهه اوزره اطلاق ایتمکلکدر نته کیم برامرده متردد اولان کمسه‌یه توجیه اولنان
(انی اراك تقدم رجلا وتؤخر اخری) قولی اشبو مجاز مرکبدندر بوعبارهنك مفهوم ظاهریسی
مترددك احد رجلینی قدامنه تقدیم ایله رجل آخرینی خلفنه تأخیراتمسی اولوب بومعنی ایسه
هیئت واقعهٔ متردده موافق اولمیه‌رق هیئت متردد رجل واحدنی کاه تقدیم وکاه تأخیر حالتینی
بیننده تحریکدن عبارت اولمسیله عبارهٔ مذکورهدن اشبو معنایه توصل ایچون شارح مرحوم
رجلدن مراد خطوه اولمسنی اختیار ایتمشدر بوصورتده معنی بن سنی برحال تردده کورزمکه
برخطوه جهت قدامه تخطی ودیکر خطوه جهت خلفه تأخر ایدرسین دیمك اولور وسیدشریف
قدس سره (اخری) لفظنك مقدر تارهٔ ایچون صفت اولوب تقدیر کلام (تقدم رجلا تارة
وتأخرتلك الرجل تارة اخری) اولمسنی اختیار وعصام دخی شرح فرائدده بوتوجیهی تصریح واعتبار
ایلمشدر بوصورتده معنی بن سنی کوررمکه رجلکی برکره تقدیم ایدوب ودفعهٔ اخراده تأخیر ایدرسن
دیمك اولور ملوك امویه‌دن ولیدبن یزیده بیعت اولندقده مروان بن محمدك بیعنده ترددی مسموعی
اوله‌رق تسطیر ایلدیکی مکتوبده مثل مذکوری درج ایله دیمشدرکه (اما بعد فانی اراك تقدم
رجلا وتؤخر اخری فاذا اتاك کتابی هذا فاعتمد علی ایتهما شئت والسلام) یعنی تصدیق امارهٔله
بیعت ایچون سنی حال تردده مشاهده ایتمکدهیم وصول مکتوبمده بیعت وعدم بیعتدن قنغیسنی
دیلرسن اوصورته جزم واعتماد ایله دیمکدرکه مراد بیعته تحریض وتهدید اولوب یعنی یابیعت
وانقیاد ایت ویاخود قوهٔ جبریه‌یه مراجعت اولنمق اوزره تصریح ترك مطاوعت قبیل دیمك
اولور امدی ولید مروانك مبایعه‌ده صورت ترددنی یعنی مروانك تارة بیعت اوزره اقدام وتارة
احجامندن منتزعه اولوب مبایعه‌ده تردد وتشککیچون ملزومه اولان هیئتی برامره ذهاب
ایچون قائم اولوب تارة ذهابی مراد ایدرك برخطوه ایلروسنه تخطی وتارة بوذهابدن عدول ایله
اعادهٔ خطوه‌یه تصدی ایدن کمسه‌نك ترددی ایچون ملزومه اولان صورته تشبیه‌ایله صورت ثانیه
اوزره دال اولان کلامی صورت اولیده استعمال ایلمشدر وصورت ثانیه تارة تقدیم رجل وتارة
اخری تأخیرندن منتزعه‌در ووجه شبه امورعدیدهٔ مذکوره دن انتزاع اولنان تارة اقدام وتارة
اخری منع واحجامدر وبواستعارهٔ تمثیلیه‌نك اشبو تحقیقاته تطبیقا صورت تقریری شخصلردن
برشخصك امرلردن برامره تارة اقدام وتارة اخری عدول واحجامندن منتزعه اولوب تردیچون
ملزومه اولان هیئتی شخصلردن برشخصك برامره ذهاب ایچون قائم اوله‌رق تارة ذهابی مراد
ایدوب رجلنی تقدیم وتارة اخری عدم ذهابی مراد ایدرك رجلنی تأخیرندن منتزعه اولوب تردد
ایچون ملزومه اولان هیئته تشبیه ایلدك نه‌ده احدامرینی ترجیح ایده‌میوب تارة اقدام وتارة اخری
احجامده هیئت اولی‌یی هیئت ثانیه جنسندن ادعا وهیئت ثانیه‌یه دال اولان (تقدم رجلا وتؤخر
اخری) لفظ مرکبنی هیئت اولی مفهومیچون استعاره ایلدك هیئت ثانیه‌یه دال اولان لفظ
مذکوری ذکرایدوب هیئت اولی‌یی مراد ایلدك قال رحمه الله تعالی (وهذا یسمی التمثیل علی
سبیل الاستعارة وقد یسمی التمثیل مطلقا) واشبو مجاز مرکبه تمثیل علی سبیل الاستعارة تسمیه اولنور
اما تمثیل اطلاقی وجه شبهی متعدددن منتزع اولدیغیچوندر واما علی سبیل الاستعاره اولمسی زیرا
اشبو مجاز مرکبده مشبه‌به ذکراولنوب مشبهك کلیا ترکیله برابر مشبه مراد اولنور نته کیم طریق

استعارهٔ تصریحیه‌ده بودر وبعضا (علی سبیل الاستعاره) لفظیله قید اولنمیه‌رق یالکز تمثیل
تسمیه اولنور وتشبیهدن امتیازی تشبیه تمثیل ویاخود تشبیه تمثیلی دینلمکله اولور وبومقامده
بربحث واردرکه مجاز مرکب استعاره اولدیغی کبی بعضا استعارهنك غیری دخی اولور وبونك
تحقیقی چونکه واضع مفرداتی بحسب الشخص معانیسنه وضع ایلدیکی کبی مرکباتی دخی بحسب
النوع معانیٔ ترکیبه‌سنه وضع ایلمشدر انکیچون معانیٔ ترکیبه‌یی افادهده واضعك اعتبار ایلدیکی
قوانینه رعایته محتاج اولنور مثلا (زید قائم) مثلاوده اولان هیئت ترکیب اخبار اثباته یعنی قیامك
زید ایچون ثبوتنی اخباره موضوعه‌در واثباتی اخبار ایچون موضوعه دیمکدن مراد مخبربه اولان
اثباته موضوعه دیمکدر زیرا هیئت ترکیبه‌نك ماوضعت لهی نفس اثبات اولوب اثباتی اخبار دکلدر
امدی بومرکب ماوضع لهنك غیرنده استعمال اولندیغی حینده البته معنیین بیننده برعلاقه‌دن ناشی
اولمسی لازمه‌دن اوله‌رق بوعلاقه مشابهت اولورسه استعاره والا استعارهنك غیریسی اولور مثلا
شاعرك (هوای مع الرکب الیمانین مصعد) قولی اخباره موضوع اولوب حالبوکه غرض اظهار
تحزن وتحسردر یعنی معنای حقیقیسی مبتلای هوای عشق ومحبتی اولدیغی حبیبه سنك رفاقت
قافلهٔ یمانیه‌ده عزیمتنی اخبار ایتمك قصدیله حبیبه ایچون اصعاد وذهابی اثبات اولوب ومقصود
شاعر اولان معنای مجازیسی هجر وفراق یاردن اظهار حزن وتحسر قصدیله اثبات اصعاددر
واخبار مفارقت محبوبه مفارقت محبوب اوزره اظهار تحسر وتحزن لازم کلمسیله علاقه لازمی
ملزومده استعمالدر بوصورتده مصنفك مجاز مرکبی استعاره ده حصر ایدوب وذکر اولنان
تعریف ایله تعریف ایتمسی صوابدن عدولدر واستعاره‌یه حصری تعریف معرفه مساوی اولمق
واجب اولمسندن مستفاددر لکن علامهٔ سیلکوتی جوابنده دیمشدرکه حصر وتعریف مذکورك
صوابدن عدول اولمسی مجاز مرکب ایچون استعارهنك غیری اوله‌رق کلام بلغادن برشاهد بولندیغی
وقتده اولور وشارحك ذکر ایلدیکی مثال ونظائری خلاف مقتضای ظاهردن اولوب بوبابسه
مقدمه‌ده تفصیلی مرور ایلدیکی اوزره بعضا کنایه وبعضا مجاز اولمسیله مثال مذکور ونظائرنك
لوازمنه انتقال ایچون ماوضعت لهنده استعمال اولنان کنایاتدن اولمسی نیچون جائز دکلدر ومجرد
جواز مانع استشهاددر لکن بومثلاو تراکیبك صورت تشبیهده مجاز مرکبه حملیله غیریسنك
عدم حملی برمرجحه مستند اولمامسیله حق طرف شارحده اولدیغی لایح خاطردر قال رحمه الله
تعالی (ومتی فشا استعماله کذلك سمی مثلا ولهذا لایغیر الامثال) مجاز مرکب ویاخود تمثیلك علی
سبیل الاستعاره استعمالی فاش ومشتهر اولدیغی حینده یعنی علی سبیل الاستعاره استعمالی حقیقت
ویاخود تشبیه اوله‌رق استعمالنه نسبتله مساوی ویاخود قلیل اولمیان موافقده (مثل) تسمیه اولنور
(مثل) فی الاصل مثل یعنی نظیر معناسنه اولوب بعده قول سائره نقل اولنمشدر (قول سائر) دن
مراد مضربی موردنه تمثیل اوله‌رق فاش اولان قولدر ومورددن مراد کلام کندوسنده وارد
اولان حالت اصلیه اولوب ومضربندن مراد حالت اصلیه‌یه تشبیه اولنوب کلام ایله مراد اولنان
حالتدر ومثل علی سبیل الاستعاره استعمالی فاش ومشتهر اولان تمثیل اولدیغندن ایچون (امثال)
هیئت اصلیه‌سندن تغییر اولنمز زیرا استعاره مشبهده استعمال اولنان لفظ مشبه‌به اولمق واجب اولمسیله
اکرتمثیله تغییر عارض اولمق لازم کلسه بعینه لفظ مشبه‌به اولمیه‌رق استعاره اولمز واستعاره اولمدیغی کبی
مثل اوله‌مز وبونك تحقیقی چونکه مستعار مشبه‌بهك حق اولوب مشبه ایچون عاریت اوله‌رق
مشبه‌بهدن اخذ اولنمش برلفظ اولمسی واجب اولمسیله اکر مثلده تغییر واقع اولسه لفظ مستعار
مشبه‌به‌ه خاص اولان لفظ اولمیوب مشبهده عاریت اولمش اولمز وبوندن ایچون مثلده تذکیر
وتأنیث وافراد وتثنیه وجمع جهتلرندن مضربنه التفات اولنمیوب انجق مورد مثلنه نظر اولنور
مثلا بررجل قبل الطلب ضایع ایلدیکی برشیئه طالب اولسه انکیچون کسرتاه خطاب ایله (بالصیف
ضیعت اللبن) دیرسین زیرا مثل مذکور برمرأه حقنده وارد اولمسیله مثل اوله‌رق رجل حقنده

ضرب اولندیغی جهتله هیئت اصلیه سندن تغییر اولنوب تاء خطابك فتحیله (ضیعت) دینلمز واما
کلام بلغاده لفظ متکلم اوزره وارد اولان (ضیعت اللبن بالصیف) قولی مثل اولمیوب بلکه مثلدن
مأخوذ ومثل مذکوره اشارتدر مثل مذکورك اصلی قصهٔ مشهوره درکه دختنوس بنت لقیط بن
زراره عمرو بن عدسك تحت نکاحنده اولوب وعمرو بن عدس شیخ کبیر اولمسیله طلاقه رغبت وعاقبت
عمرو بن عدسدن مفارقت ایدرك عمرو بن معد بن زراره‌یی نکاح وتزوج ایلمشدر وعمرو بن معد شاب
فقیر اوله رق وقت شتا دخولیله امر تعیشده وقوع ضرورتلرندنناشی مرأهٔ مذکوره
مطلقه‌سی اولدیغی عمرو بن عدسدن برمقدار لبن طلب ایتمسیله عمرو مرأهٔ مرقومه‌یه خطابا
(بالصیف ضیعت اللبن) یعنی لبنی صیفده ضایع ایتدك دیمشدرکه مراد طلب طلاق کندوسنی
وسعت نعمتدن محروم ایلدیکنی ایما وسؤالنی رد ایله عدم اسعادر وکلام مذکور مرأهٔ مرقومه‌نك
سامعه‌گذاری اولیجق یدیله زوج ثانیسی اولان عمرو بن معدك زانوسی اوزره ضرب ایدرك (هذا
ومذقه خیر) یعنی بو شاب جمیل ایله انك قدرتیاب اوله بیلدیکی آب ایله ممزوج وممذوق اولان لبن
قلیل سندن وسنك لبن کثیرکدن خیرایدر دیو کلام عمروه مقابله ایتمشدر وتضییع لبنی صیفه
تخصیصی سؤال طلاق صیفده واقع اولمسنه مبنیدر واشته عمروك (فی الصیف ضیعت اللبن) قولی
هر یرنده بولنان نعمتنی ضایع ایدوب بعده طالب اولان کسه حقلرنده ضرب اولنور مثلدن
عد اولنمشدر ومثل کندوسنده غرابت اولان شیدن اولدیغی جهتله لفظ مثل شان عجیبی اولان
حال ویاخود قصه ویاخود صفت ایچون استعاره اولنور نته‌کیم ﴿ کمثل الذی استوقد نارا ﴾
الایه قول شریفندن مراد کفارك حال عجیب الشانلریدر وکذلك ﴿ وله المثل الاعلی ﴾ نظم جلیلنده
مثل اعلیدن مراد صفت عجیبه‌دره و ﴿ مثل الجنة التی وعد المتقون ﴾ قول شریفنده اولان مثلدن
مراد قصه اولوب معنی اهل اتقایه موعود اولان دارجنتك قصهٔ عجیبة الشانی آیات بینانده
ایراد وبیان اولنان عجایب قصص میانده‌در دیمکدر قال رحمه الله تعالی

﴿ فصل فی الاستعارة بالکنایة والاستعارة التخییلیة ﴾

بو فصل (استعارهٔ بالکنایه) و (استعارهٔ تخییلیه) نك تحقیقنده اولوب ستیر اولمیه‌که آراء علماء
بیان (اظفار المنیة نشبت بفلان) قولنده استعارهٔ بالکنایه واستعارهٔ تخییلیه اولمسنده اتفاق ایدرك
لکن اشبو استعارهٔ بالکنایه وتخییلیه لفظلری اطلاق اولنان معنینك تشخیصنده رأیلری مضطرب
ومذهبلری منشعب اولمشدر و بو اختلافك محصلی اقوال ثلثه‌یه راجع اولوب اول مفهوم کلام
قدما وثانی مذهب سکاکی اولوب بونلرك بیانی قریبا ورود ایده‌جکدر وثالث مصنفك
اختیار وایراد ایلدیکی معنادرکه عند المصنف استعارهٔ بالکنایه وتخییلیه امر معنوی اولوب
تعریف مجازده داخل اولمدقلرندنناشی اقسام استعاره‌یی تتمیم واستعاره اطلاق اولنان معانی‌یی
تکمیل ایچون ذیل بحث استعاره‌ده بونلر ایچون برفصل علیحده ایراد ایلمشدر قال رحمه الله تعالی
(وقد یضمر التشبیه فی النفس فلا یصرح بشیء من ارکانه سوی المشبه) و بعضکره تشبیه نفس
متکلمده اضمار اولنوب ارکان تشبیهدن مشبهك غیری برشی اظهار اولنمز اگر سؤال اولنورسه‌که
بحث تشبیهده ذکر مشبه البته واجب اولوب واقسامی ارکاننك ذکر وترکی اعتباریله اقسام
ثمانیه‌یی تجاوز ایتمدیکی مرور ایتمشیدی حالبوکه اشبو استعارهٔ بالکنایه‌ده اولان تشبیهده مشبه‌به
مذکور اولمامسیله اقسام مذکوره اقسام ثمانیه‌ده منحصر اولمز جوابنده دیرزکه مشبه‌بهك وجوب
ذکری واقسام تشبیهك سکزده انحصاری انجق تشبیه مصطلحده اولوب وتشبیه مصطلحله مراد
استعارهٔ بالکنایه‌نك غیریسی اولدیغی ماسبقده ذکر اولنمشیدی قال رحمه الله تعالی (و یدل علیه
بان یثبت للمشبه امر مختص بالمشبه به) واشبو نفسده اضمار اولنان تشبیه اوزرینه مشبه ایچون مشبه‌بهه
مختص اولان برامرك اثباتیله دلالت اولنه‌رق بو اثبات تشبیه مضمره قرینه اولور ومشبهده اوزرینه
امر مثبتك اسمی اجرا اولنه‌جق حسا ویاخود عقلا برامر متحقق موجود اولمامسی ایجاب ایدر

قال رحمه الله تعالی (فیسمی التشبیه استعارة بالکنایه اومکنیا عنها واثبات ذلك الامر للمشبه استعارة
تخییلیة) امدی نفسده مضمر اولان تشبیه (استعارهٔ بالکنایه) ویاخود (مکنی عنها) یعنی
(استعارهٔ مکنیه) تسمیه اولنور اما کنایه تسمیه‌سی تشبیه تصریح اولنمیه‌رق بلکه اوزرینه
مشبه‌بهك ذکر خواص ولوازمیله دلالت اولنمسندن واستعاره اطلاقی مناسبتدن خالیه اوله‌رق مجرد
تسمیه‌دن عبارتدر ومشبه‌بهه مختص اولان امرك مشبهه اثباتی (استعارهٔ تخییلیه) تسمیه
اولنمشدر زیرا مشبه‌بهه خاص اولوب مشبه‌بهك وجه شبهده کمال ویاخود قوامی کندوسیله
اولان امر مذکور مشبه جنس مشبه‌بهدن اولدیغی تخیل اولنمق اوزره مشبه ایچون استعاره
اولنمشدر واشبو مشبه‌بهه خاص اولوب مشبه ایچون اثبات اولنان امر ایکی نوع اوله‌رق اول
امر مذکورسز وجه شبه مشبه‌بهده کامل اولمیان وثانی مشبه‌بهده وجه شبهك قوام
وحصولی انکله اولاندر مصنف رحمه الله تعالی ضرب اوله اشارتله بیورورکه (کما فی قول
الهذلی (واذا المنیة انشبت اظفارها) نته‌کیم ابوذویب الهذلینك (واذا المنیة انشبت
اظفارها * الفیت کل تمیمة لاتنفع) قولنده واقع اولمشدر (منیة) فی الاصل برکسه برشیئی تقدیر
ایلدیکی حینده دینلان منی الشیء قوللرندن اولوب وموت مقدر اولدیغی مناسبتیله عرفده موت
معناسنه نقل اولنمشدر (اذا) شرطیه اولوب (الفیت) جزاسیدر (انشبت) تقدیرا مدخول
اذا اولان فعل مضمری مفسر اولوب (علقت) معناسنه‌در (الفاء) وجدان گبی بولمق معناسنه‌در
(تمیمه) سوء عیون واصابت گزند روحانیوندن استعاذه ایچوندن اعناق صبیانه تعلیق اولنان
بونجقلردرکه تعویذ اطلاق اولنور مفهوم بیت مونك اظفار ومخالبی لاجل الاذهاب برشیئه
تعلق ایتدیکی حینده استحضار جمیع تعویذات ایله اسباب اندفاعیه‌سنه صرف کوشش ومساعی
اولنسه فائده بخش اولمیوب حلول اجل موعودده حیله‌لر باطل وسعی وورزشلر نتیجهٔ مقاومتدن
عاجز وعاطل اولور مرویدرکه ابوذویبك سنهٔ واحده‌ده بش فرزند دلبندی لاجل التجاره
مهاجرین قبیلهٔ مضر جمله‌سندن اولدقلری حالده طعمهٔ شیر اجل اولملریله مرثیه اوله‌رق حقلرنده
برقصیده نظم ایدوب بیت مذکور ایله (اودی بنی واعقبونی حسرة * عند الرقاد وعبرة لاتقلع)
بیتی دخی قصیدهٔ مذکوره دندر (اودی) هلاك و (اعقبونی) ترکونی معنالرینه‌در (رقاد)
موت و (عبره) کوزیاشی معناسنه اولوب (لاتقلع) لاتسکن ولاتزول مفهومنده‌در مفهوم
بیت اولادنك بادیهٔ بقایه ارتحالیله کندوسنی عند الارتحال مبتلای الم هجران ودموع غیر زائله ایله
گریان ونالان براقدقلرینی مفیددر محکیدرکه جناب حسن بن علی رضی الله تعالی عنهما لاجل
العیاده مجلس معاویه‌یی تشریف بیورملریله حین ملاقاتده قیامه مسارعت واظهار تجلد وشجاعتله
قصیدهٔ مذکوره جملهٔ ابیاتندن بولنان (بتجلدی للشامتین اریهم * انی لریب الدهر لا اتضعضع)
قولنی انشاد ایتملری اوزرینه جناب امام عالی‌مقام دخی علی الفور والتعقیب ینه قصیدهٔ مذکوره‌دن
(واذا المنیة انشبت اظفارها * الفیت کل تمیمة لاتنفع) بیتیله جواب‌داد اولمشلردر رضی الله تعالی عنهم
(تجلد) اظهار جلادت وجرئت معناسنه‌در (شامتین) اهل شماتت اوله‌رق (شماتت) مصائب
دشمنله اظهار فرح ومسرتدر (ریب دهر) حوادث زمان اولوب (تضعضع) اضطرابدر
قال رحمه الله تعالی (شبه المنیة بالسبع فی اغتیال النفوس بالقهر والغلبة من غیر تفرقة بین نفاع وضرار
فاثبت لها الاظفار التی لایکمل ذلك فیه بدونها) شاعر مرقوم نفسنده منیه‌یی میان اصحاب نفع
وزیانی تفریق وتمییز ایتمیه‌رك وفرد افریده حقنده میل رقت واصحاب فضائل وکمالاته بقیا وشفقت
ایلیه‌رك قهر وغلبه ایله نفوسی اغتیال وفجأة اهلاك ایتمده سبعه تشبیه ایدوب بعده تشبیهده
تحقیق مبالغه قصدیله سبعده اهلاك واغتیالك کمالنه موقوف علیه اولان اظفاری منیه ایچون اثبات
ایلمشدر زیرا اسدده بدون الاظفار اثبات ایله اغتیال متحقق ایسه‌ده لکن کمالی اظفار ایله اولوب
بدونها ناقص اولور امدی منیه‌نك سبعه تشبیهی استعارهٔ بالکنایه واظفارك منیه ایچون

اثباتی تخییلیه‌در ومصنف رحمه‌الله تعالی مشبه ایچون اثبات اولنان امرك مابه‌القوام اولان
ضرب ثانیسنه اشارتله بیورر که (وکما فی قول الاخر (ولئن نطقت بشکر برك مفصحا * فلسان
حالی بالشکایة انطق) بیت دلپذیری اشبو استعارهٔ بالکنایه دن اولوب مفهومی قسم ایدرمکه اکر
بن سنك شکر بر واحسانکی افصاح واظهار ایدرك نطق وتکلم ایدرسم لسان حالم بونك خلافنده
اوله‌رق سنك شکایت اساتکی دها زیاده اظهار وافصاح ایلر دیمکدر قال رحمه الله تعالی
(شبه الحال بانسان متکلم فی الدلالة علی المقصود فاثبت لها اللسان الذی به قوامها فیه) شاعر
مرقوم حالی مقصود اوزره دلالتده انسان متکلمه تشبیه ایلدی و بوتشبیه استعارهٔ بالکنایه در
و بوتشبیهدن ایچون انسان متکلمده دلالتك قوام وحصولی کندوسیله اولان لسانی حال ایچون
اثبات ایتدی و بواثبات استعارهٔ تخییلیه در امدی مصنفك بیان استعارهٔ مکنیه وتخییلیه ده
ذکر ایلدیکی تعریف وتقاریر اوزره اظفار ومنیه لفظلرندن هر بریسی معناسی ماوضع لهلرنده
مستعمله اولان حقیقت اوله‌رق کلامده مجاز لغوی اولمیوب بالکز وانجق مجاز اولان برشیٔ ایچون
کندی اوصاف وملایمندن اولمیان امری یعنی مثلا منیه ایچون اظفاری اثباتدن عبارتدر و بوایسه
ماسبقده ذکر اولندیغی اوزره ربیع ایچون انبات انبات کبی مجاز عقلیدر واستعارهٔ بالکنایه
وتخییلیه‌دن هر بریسی امر معنوی اولوب متکلمك ایکی فعلی یعنی ابداع تصرف عقلی اوله‌رق
کلامده یکدیکره متلازم و بونلردن بریسنك بدون الاخری تحقق متعذردر زیرا تخییلیه البته مکنیه
ایچون قرینه اولمسی وقرینهٔ مکنیه البته تخییلیه اولسی واجبدر اکر سؤال اولنورسه که (اظفار
المنیة الشبیهة بالسبع اهلکت فلانا) قولمزده مصنف نه دیرکه استعارهٔ بالکنایه اولمدیغی حالده
اظفارده تخییلیه تحقق ایتمشدر زیرا تشبیه ومشبه‌به ظاهر اولمسیله استعاره موجود دکلدر حالبوکه
علی قول المصنف استعارتین بر برینه متلازمدر جوابنده دیرزکه اولا بو کلامك بلغادن عدم
صدوری جهتله صحتی غیر مسلم وتسلیم صحتی تقدیرده اظفار تخییلیه اولیوب بلکه تشبیه ایچون
ترشیح ایدوکی غیر مبهمدر و (ترشیح تشبیه) مشبه‌بهه ملایم اولان وصفی اتیان و (ترشیح مجاز)
معنای حقیقی‌یه ملایم اولان وصفنی ذکر در نته‌کیم (اسرعکن لحوقا بی اطولکن یدا) حدیث
شریفنده (اطولکن) لفظی مجازا نعمتده استعمال اولنان ید ایچون ترشیح تسمیه اولنور الحاصل
ترشیح استعاره‌یه مخصوص اولمیوب تشبیه ومجازده دخی جاریدر شارح مرحوم استعارهٔ بالکنایه
وتخییلیه‌ده مذاهب ثلثه اولوب مذهب سلف وسکاکی آتیده ذکر اولنه‌جغنی وعد ایتمسیله بیان
مذهب سلفه شروع ایدرك بیوررلر که اکر استفسار اولنورسه که مصنفك استعارهٔ بالکنایه ایچون
ذکر ایلدیکی تفسیر کلام سلفده مستند صریحی اولمیوب ومناسبت لغویه اوزره بنا اولنمیان بر کلام
اوله‌رق کأن کندی مخترع ذاتیسی اولمسیله بونك صحیح اولان تفسیری ندر جوابنده دیرزکه
استعارهٔ بالکنایه‌نك کلام سلفده مذکور اولان معنای صحیحی مستعار اولان لفظ مشبه‌بهك ذکر یله
تصریح اولنیوب بلکه مستعار اوزره دال اولان ردیف ولازمنك ذکر اولنمسیدر شویله که مثلا
(اظفار المنیه) قولیله مقصود (رأیت اسدا) قولنده لفظ اسدك رجل شجاعه استعاره‌سی کبی
لفظ سبعك منیه ایچون استعاره سی اولوب لکن مستعار اولان سبعك ذکرنی تصریح ایتمیه‌رك
لازم سبعدن مقصوده انتقال ایچون لازم سبع اولان اظفارك ذکری ایله اقتصار اولنمشدر نته‌کیم
شان کنایه ده بودر زیرا کنایه علی اختلاف القولین لازمدن ملزومه و یاخود ملزومدن لازمه
انتقالدر امدی مستعار ذکری تصریح اولنمیان لفظ سبع ومستعار منه حیوان مفترس ومستعارله
منیه‌در اشبو مذهب سلف اوزره استعارهٔ مکنیه‌نك تقریری منیه‌یی سبعه تشبیه ایلدك اهلاکده
منیه‌یی سبع جنسندن ادعا ایتدك لفظ سبعی منیه مفهومی ایچون استعاره ایلدك و بو استعاره‌یی ذهنده
طی وترك ایدرك سبعك ملایمی اولان اظفارك ذکر یله اکتفا ومنیه‌یی ذکر ایدوب بنه منیه معناسنی
مراد ایلدك ومکنیه‌نك بو معنایه حملی صاحب کشافك ﴿ الذین ینقضون عهد الله ﴾ قول شریفنده

اولان کلامی اشعار ایدر زیرا دیمشدر که بلغانك عهد متعاهدینده اولان ثبات وصلتدنناشی علی
سبیل الاستعاره عهدی حبل ایله تسمیه‌لرندن ایچون نقضك ابطال عهدده استعمالی شایع اولمشدر
و بلغانك شیٔ مستعاری ذکر ایتمیه‌رك سکوت ایدوب بعده روادف مستعاردن برشیئك ذکر یله
مستعاره رمز ایدرك بورمز ایله مکان مستعار اوزره تنبیه ایتملری بلاغتك اسرار واطائفندن اولوب
شویله که مثلا (شجاع یفترس اقرانه) قوللرنده شجاع اسد اولدیغنه تنبیه اوله‌رق قرینه
اثبات افتراسدر اشته کلام صاحب کشاف بوندن عبارت اولوب و بو کلام مستعار صریحا
متروك اولوب ذکر لوازمیله مرموز الیه اولان اسم مشبه‌بهك اسمی اولدیغندن صریحدر زیرا
کلام مذکور (الذین ینقضون عهد الله) قولنده حبل عهد ایچون استعاره اولنوب مستعار تصریح
اولنمیه‌رق لفظ نقض ایله رمز اولدیغندن عبارتدر لکن بو کلامدن استعارهٔ بالکنایه‌نك قرینه‌سی
صورت وهمیه ایچون استعاره اولنان استعارهٔ تخییلیه اولمسی واجب اولمیوب بلکه بعضا نقضك
ابطال عهد استعاره سی کبی استعارهٔ تحقیقیه دخی اولدیغی مستفاد اولور شویله که
ابطال عهد امر متحقق اولوب نقضك بو امر متحقق ایچون استعاره سی استعارهٔ تحقیقیه
اولدیغی حالده استعارهٔ حبل ایچون قرینه اولدیغی سیاق کلامدن منفهم اولمشدر ومذهب
سکاکی اوزره کلام فصل ثانیده کلسه کرکدر واما شیخ عبدالقاهرك کلامی استعارهٔ بالکنایه‌نك
ذکرنی اشعار ایتمیوب فقط (اظفار المنیه) قولی استعاره اولدیغنه دلالت ایدر شو معناجه که منیه
ذی اظفار اولان سبعه تشبیه اولنمسنه مبنی منیه ایچون کندوسنده موجود اولمیان شی یعنی اظفار
اثبات اولنمشدر وشیخك بو کلامی مصنفك تخییلیه‌ده اولان قولنه قریبدر وکلام شیخك بو کا
دلالتی زیرا اسرار بلاغتده دیمشدر که استعاره ایکی قسم اوزره اولوب بریسی اسمك مسماسندن
کندوسی اوزره نص واشارت اولنمق یعنی شوشیئه نقل اولنمشدر دینلمك ممکن اولان بر امر متحققه
نقل اولنمسیدر مثلا (رأیت اسدا) قولنده مراد رجل شجاع اولوب لفظ اسد مسماسی اولان
حیوان مفترسدن امر محقق اولان رجل شجاعه نقل اولنمشدر وقسم ثانی اسمی حقیقتدن
یعنی استعمال اولندیغی موضع محققدن اخذ ایله کندوسنده مشار الیه اولوب اسم ایله مراد شودر
دیو اشارته صالح برشیٔ تبیین ایتمیان موضعه وضع اولنمقدر مثلا لبیدك (وغداة ریح قد کشفت
وقرة * اذ اصبحت بید الشمال زمامها) قولی بو قسمدن اولوب اکثر نسخ دیوانده (قد کشفت)
محلنده (قد وزعت) لفظی مرقوم اوله‌رق کففت معناسنه‌در (قره) کسر قاف وتشدید را ایله
برد معناسنه اولوب (یوم قر) و (لیلة قرة) دینلور مفهوم بیت نیجه کونلر که انده ابرد ریاح
اولان ریح شمال هبوب ایدردی ونیجه برودتلر که زمامی ید عاصف شماله مسلم ایدی بویله ایام
مهالکده اطعام ناس ایله سورت عادیهٔ بردی کف ووزع وکشف ودفع ایلدم دیمکدر شاعر مرقوم
یدن مراد فلان شیدر دیو تعیین ایله اوزرینه اسم ید اجرا اولنه‌جق بر معنایه اشارت ایتمکسزین
شمال ایچون ید اثبات ایلمشدر انکیچون (رأیت رجلا مثل الاسد) دینلدیکی کبی (اذا صبحت بشیٔ
مثل الید للشمال) دینلمك صحیح اولمز و بو کلامده اعتبار تشبیه انجق بو طریقی تغییر ایدرك
(اذا صبحت الشمال ولها فی قوة تأثیرها فی الغداة شبه المالك تصریف الشیٔ بیده) دیمکله اولور
(فی قوة) ظرفی شبهه متعلق اولوب (تصریف الشیٔ) مالك ایچون مفعولدر مفادی شمال
ایچون غداتده فوت تأثیری جهتله یدیله برشیده تصرفه مالك اولام ذی روحه شبه اولمسنی اعتبار
معناسنه حملدن عبارت اولوب وجه شبه تأثیر اولمش اولور بو صورتده انتزاع اولنان مشابهت
نفس مستعاردن متوجه ومتلق اولمیوب بلکه مستعار اولان لفظ یدك مضاف اولدیغی شمالدن
حاصل اولدیغی بولورسون زیرا سن شمالی ذی روحدن ذی الید کبی قیاوب یعنی شمالی برشخص
ذی الیده تشبیه ایدوب مستعارله اولان شمالی ذاشیٔ قیلر یعنی شمال ایچون ید مخیل اثبات
ایلرسین و بو اثباتدن غرض شمال ایچون یدیله متصرف اولان کسه‌نك حکمنی اثبات اولمش اولور

وكذلك شيخ ديمشدركه لفظ يدك استعاره اولمسنده خلاف اولميوب حالبوكه برشيدن شئ آخره منقول دكلدر زيرا معنى شاعرك برشيئي يده تشبيه ايتمسى اوزرينه اولميوب بلكه شمال ايچون يد اثبات ايتمكلكنى مراد ايتمسى اوزرينه در امدى شيخك مراد شاعر شمال ايچون اثبات يددر ديمسندن ظاهر ومتبادر اولان مصنفك قولى كبى اثبات مذكور استعارهٔ تخييليه اولمسيدر لكن استعاره اثبات اولنان يد در ديمك معناسى دخى احتمال ولفظ يد استعاره اولمسنده خلاف بوقدر ديمسى بوصورته دال اولديغندن شارح مرحومك قول شيخ مصنفك ذكرايلديكى شيئه قريبدر تعبيرله استعارهٔ تخييليه ده قول مصنفك عينيدر ديوجزم ايتمامسى بوندن نشئت ايلمشدر وشيخك كلامنده استعارهٔ بالكنايه نك ذكرى اولميوب بلكه شمالى ذى اليد كبى قيلرسين قولندن اثبات يد (شمالى) ذى اليده تشبيهه مبنى اولديغى فهم اولنور واما استعارهٔ بالكنايه اولوب اولمديغى واستعارهٔ بالكنايه نك وجودى تقديرده استعاره اولان تشبيه مذكورميدر وياخود مشبه اولان شماليدر وياخود مشبه به متروك اولان ذى اليدميدر بورالرى كلامندن معلوم دكلدر قال رحمه الله تعالى

(وكذا قول زهير (صحا القلب عن سلمى واقصر باطله * وعرى افراس الصبى ورواحله) وزهيرك (صحا القلب الخ) قولى دخى اشبو استعارهٔ بالكنايه وتخييليه دندر (صحا) خلاف سكر اولان صحودن مشتق اولوب استعارهٔ تبعيه اوله رق (سلا) معناسنه در تاجده سلو زائل شدن اندوه وعشق ايله تفسير اولنمشدر يعنى حزن وعشق زائل اولمق معناسنه اولوب عن ايله تعدى ايدر معنى قلبم هواى سلمى سكرندن افاقت بولدى ديمكدر (اقصر) قولى (اقلاع) يعنى ترك وامتناع معناسنه (اقصر عن الشئ) قوللرندن اولوب معنى (امتنع باطله عن حب سلمى) اولور بعضيلر كلام قلبه محمول اولوب (اقصر القلب عن باطله) ديمكدر ديديلر لكن بوكا حاجت اولميوب (امتنع باطله عنه وتركه بحاله) ديمك صحيح اولور زيرا معنى سلمايه اولان ميل قلب قلبدن زائل اوله رق قلبى حاليله ترك ايلدى ديمك اولوب بومعنى ايسه صحيحدر وكلامك قلبه حملى تاجده ذكر اولنديغى اوزره (اقصار) بركاردن قدرتله برابر كرو طورمق معناسنه اولوب باطل ايسه ذى قدرت وادراك اولميه رق بومعناجه باطله اسناد اقصار صحيح اولميه جغى جهتله در باطل قلبدن مراد سلمايه قلبك ميليدر (عرى) صيغهٔ مجهول اوزره (عرية) قوللرندن اولوب مجرد وعريان قيلدم ديمكدر بوبيت استعارهٔ بالكنايه وتخييليه ايچون مثال ثالث اولوب مصنفك بومثالى ايراد ايتمسى استعارهٔ تخييليه دن بعضيسى تحقيقيه يه محتمل اولديغنه تنبيه ايچوندر وبونوع تخييليه يه سكاكى (الاستعارة المحتملة للتحقيق والتخييل) تسميه ايلمشدر وبو استعاره تحقيقيه يه حمل اولنديغى كبى عند المصنف بالضرور استعارهٔ بالكنايه منتفى اولور زيرا عند المصنف آنفا ذكر اولنديغى اوزره استعارهٔ تخييليه ومكنيه بينده تلازم واردر امدى مصنف رحمه الله تعالى تخييليه نك بيانته اشارتله بيورركه (اراد ان يبين انه ترك ما كان يرتكبه زمن المحبة من الجهل والغى واعرض عن معاودته فبطلت آلاته فشبه الصبى بجهة من جهات المسير كالحج والتجارة قضى منها الوطر فاهملت آلاتها) (اراد) ونظائرنده اولان ضمائر زهيره (و يرتكبه ومعاودته وآلاته) ضميرلرى (ما كان يرتكبه) قولنده اولان مايه راجع اولوب (من الجهل) مابى بياندر (بطلت) فتح ايله (بطل الاجير بطالة) قوللرندن تعطيل معناسنه اولوب (بطل الشئ بطلانا) قولندن دكلدركه حتى تعريبه بطلانه دلالت ايتمز ديناه (بجهة من جهات المسير) بغرض من اغراض المسير ديمكدر (منها) جهته راجعدر (وطر) حاجت معناسنه در يعنى بيت مذكورده زهير زمان محبتده ارتكاب ايلديكى جهل وضلالى ترك ورجوع ومعاودتدن اعراض ايدرك آلات جهل وضلال باطل ومعطل اولديغى بيان مراد ايتمسيله صبايى حج وتجارت كبى كندوسندن جهات مسير وسفردن قضاى وطر وحاجتله آلاتى اهمال اولنان جهات مسير وسفردن برجهته تشبيه ايلمشدر وجه شبه اشتغال تام ومهلكه ومعاركدن احتراز ومبالات ايتميه رك مسالك صعبهٔ اشتغاله ركوب واقتحامدر وبو تشبيه مضمر

فى النفس استعارهٔ بالكنايه در قال رحمه الله تعالى (فاثبت له الافراس والرواحل) صبايى جهت مذكوره يه تشبيهدنصكره صبى ايچون جهت مذكوره يه خاص اولان شيئك بعضيسنى يعنى جهت مسير وسفرك قوامى كندوسيله اولان افراس ورواحلى اثبات ايلمشدر امدى اثبات افراس ورواحل استعارهٔ تخييليه در زيرا صبى ايچون اوزرينه افراس ورواحل اسمنى اجرا ايده جك برشئ محقق متصور اولميوب منيه ايچون اثبات اظفار كبيدر قال رحمه الله تعالى (فالصبى من الصبوة بمعنى الميل الى الجهل والفتوة) امدى صبى بومعنى اوزره جهل وفتوته ميل معناسنه اولان صبوتدن مشتقدر صحاحده يقال (صبا يصبو صبوة اى مال الى الجهل والفتوة) ديمشدر (فتوت) مروت وكرم معناسنه اولوب واستيفاى لذتده مستعمل اولمسيله بوراده مراد استيفاى لذتدر وفتح صاد ايله صبادن اولميوب صبى صباء سمع سماعا كبى لعب معناسنه صبياندندر ومصنف رحمه الله تعالى بيت مذكورك محتمل اولديغى استعارهٔ تحقيقيه يه اشارتله بيورركه (ويحتمل انه اراد دواعى النفوس وشهواتها والقوى الحاصلة لها فى استيفاء اللذات اوالاسباب التى قلما تتأخذ فى اتباع الغى الا اوان الصبى فيكون تحقيقية) دخى محتملدركه زهير افراس ورواحل ايله نفوسك دواعى وشهواتنى ونفوس ايچون استيفاى لذائذده حاصل اولان قوانى مراد ايلمشدر (دواعى) داعيه نك جمعى اولوب نفس فعل وياخود تركى اوزرينه حمل ايدن صفتدر (شهوات) شهوتك جمعى اولوب اشياء ملايمه يى اراده دن عبارتدر (قوى) قوه نك جمعى اولوب افعالك مبدأى يعنى علت قريبه سيدر وياخود زهير افراس ورواحل ايله اتباع غى وضلالده آوان صبانك غيرده قليلا تأخذ يعنى اتباع غى وضلالات وجر اذيال بطالتده اكثرآوان صباوت وعنفوان شبابده اجتماع وتعاضد ايدن مال ومنال واعوان واخوانى مراد ايلدى واشبو وجهين اوزره افراس ورواحلى استعاره استعارهٔ تحقيقيه اولمش اولور زيرا افراس ورواحل ايله وجه اول اوزره دواعى مراد اولنديغى كبى معناسى عقلا متحقق اولور زيرا دواعىٔ نفوس امور عقليه دندر ووجه ثانى اوزره اسباب اتباع غى مراد اولنديغى كبى معناسى حسا تحقق ايدر زيرا اموال واعوان امور محسوسه دندر وسكاكى رحمه الله تعالينك بحث حقيقت ومجاز وبحث استعارهٔ بالكنايه وتخييليه ده اولان كلامى مصنف مرحومك ذكر ايلديكى شيئه مواضع عديده ده مخالف اولمسيله مواضع مذكوره يه وانده اولان فوائده واوزرينه وارد اولان اسئله يه اشارت ايتمك مراد ايدرك بونكيچون فصل مستقل وضعيله بيورركه

❊ وفصل عرف السكاكى الحقيقة اللغوية بالكلمة المستعملة فيما وضعت له من غير ❊
❊ تأويل فى الوضع واحترز بالقيد الاخير عن الاستعارة على اصح القولين ❊

سكاكى عليه الرحمه (حقيقت لغويه) يى من غير تأويل فى الوضع ماوضعت لهنده مستعمله اولان كلمه در ديو تعريف ايدوب و (من غير تأويل فى الوضع) قيد اخيريله على اصح القولين استعاره دن احتراز ايلمشدر قول اصحدن مراد استعاره موضوع له حقيقيسنك غيريده مستعمل اوله رق مجاز لغوى اولمسيدر بوقوله كوره استعاره افراد حقيقتدن اولميوب تعريف حقيقتده احترازى مقتضيدر واما استعاره مجاز عقليدر شويله كه تصرف امر عقليده اولوب اسدك غيرى يى اسد قيلمقدن عبارت وكلمه ماوضع لهنده مستعمله در ديو ذاهب اولنلرك قولنه كوره استعار حقيقت لغويه اولمسيله افراد حقيقتدن اولوب بوندن تعريفده احتراز صحيح اولمز بناء عليه اصح قولين ايله قيد ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (فانها مستعملة فيما وضعت له بتأويل) وتعريف مذكورده ذكر اولنان قيد اخيرايله قيد اصح اوزره استعاره دن احتراز واقع اولمسى زيرا قول مذكور اوزره استعاره بطريق التأويل ماوضعت لهنده مستعمله در وبوتأويل افراد مشبه بهى متعارف وغير متعارف اوله رق ايكى قسم قلمق طريقيله مشبهك جنس مشبه بهده دخولنى ادعادر امدى مجرد (المستعملة فيما وضعت له) قيدى تعريف حقيقتدن استعاره يى اخراج ايده ميوب بلكه من غير تأويل قوليله تقييد اولنمق لازم كلور بومقامده سكاكينك مقصودى اولمسى واجب اولان

معنای صحیح اشبو تقدیر اولنسان معنی اولوب لکن عباره سی بومعنایی افاده دن قاصردر زیرا دیمشدرکه (وانما ذکرت هذا القید اعنی من غیر تأویل فی الوضع لیحترز به عن الاستعارة ففی الاستعارة تعد الکلمة مستعملة فیما وضعت له علی اصح القولین ولانسمیها حقیقة بل مجازا لغویا لبناء دعوی اللفظ المستعار موضوعا للمستعار له علی ضرب من التأویل) امدی سکاکینک سیاق عبارەسندن ظاهر اولان (علی اصح القولین) قولی (مستعملة فیما وضعت له) قولنه متعلق اولوب (لیحترز به عن الاستعارة) قولنه متعلق اولمامسیدر حالبوکه قول مذکوره تعلق صحیح اولەمز زیرا (مستعملة) قولنه تعلق تقدیرده استعارەنک ماوضعت لهنده مستعمله اولمقلغی انجق اصح قولین اوزره اولوب اما قول غیراصح اوزره استعاره ماوضعت لهنده غیر مستعمله اولمقلغی مفید اولور حالبوکه حقیقت حال بووجهله اولمیوب قولین استعارەنک ماوضعت لهنده مستعمله اولدیغنده متفقلردر و بینلرنده اولان فرق وضعک قول اصح اوزره ادعائی وقول آخر اوزره تحقیقی اولمسندهدر چونکه سبقت ایتدیکی اوزره اختلاف قولین استعاره مجاز لغوی ویاخود عقلی اولمسنده اولوب یوخسه استعارەنک ماوضعت لهنده مستعمله اولمسنده اولمیەرق فی الجمله ماوضعت لهنده مستعمله اولدیغنده قولین متفقلردر واکر وضعدن وضع حقیقی مراد اولنسه بوصورتده اصح قولین اوزره اولمز زیرا بروجه مشروح قول اصح اوزره وضع ادعائیدر وبالفرض قول اصح اوزره وضع استعاره تحقیقیدر دینلمك لازم کلسه بوحالده (من غیر تأویل) قولیله نه کیفیتده خروج ایدرکه مفروضمز قول اصح اوزره استعاره وضع تحقیقی ایله ماوضعت لهنده مستعمله اولمسیدر بوصورتده توجیه عبارۀ سکاکیده وجه صحیح (علی اصح القولین) قولنك (لیحترز به عن الاستعارة) قولنه متعلق اولمسنی اختیار ایله کلامك قلق واضطرابنی ارتکاب ایلمکدر وجه اضطراب (علی اصح القولین) قولیله متعلق اولان (لیحترز به عن الاستعارة) یعنی (ففی الاستعارة تعد الکلمة مستعملة فیما وضعت له) قولیله و (لانسمیها حقیقة) ایله (تعد الکلمة الخ) قولی بینی (علی اصح القولین) کلامیله فصل ایدوب نظم کلام مختل اولەرق موجب تعقید اولمسیدر قال رحمه الله تعالی (وعرف المجاز اللغوی بالکلمة المستعملة فی غیر ماوضعت له بالتحقیق فی اصطلاح به التخاطب مع قرینة مانعة عن ارادته) وسکاکی مجاز لغوی یی تخاطب کندوسیله اولان اصطلاحده ماوضعت له حقیقیسی اولان معنایی اراده دن مانعه اولان قرینه موجود اولەرق اصطلاح مذکورده ماوضعت له حقیقیسی اولان معنانك غیرنده استعمال اولنسان کلمەدر دیو تعریف ایلدی سکاکینک عبارەسی (الکلمة المستعملة فی غیر ماهی موضوعة له بالتحقیق استعمالا فی الغیر بالنسبة الی نوع حقیقتها مع قرینة مانعة عن ارادة معناها فی ذلك النوع) اولوب (بالنسبة) قولنده باغیره متعلقدر (وفی الغیر) قولنده لام عهد ایچوندر یعنی مجاز لغوی لغت ویاخود شرع ویاعرفده کلمه کندوسیچون وضع اولنسان معنانك غیرنده مستعمله اولان کلمەدر وغیریتی اوکلمەنك نوع حقیقتنه نسبتله اولوب حتاکه اکر کلمەنك نوع حقیقتی لغوی اولورسه معنای لغویسینك غیرنده استعمال اولنمش اولمسیله مجاز لغوی اولور واکر شرعی اولورسه کلمه معنای شرعیسنك غیرنده واکر عرفی اولورسه معنای عرفیسنك غیرنده مستعمل اولور واونوعده اولان معناسنی اراده دن مانعه اولان قرینەنك وجودی دخی لازمدر الحاصل (بالنسبة الی نوع حقیقتها) قولی اصطلاح آخرده ماوضع لهی اولان معناده استعمال اولنان مجازی ادخال ایچوندر نته کیم تفصیلی تعریف مجازده مرور ایتمشدر امدی بوقید نه زمانکه (فی اصطلاح به التخاطب) قولمز منزلەسنده اولوب و (فی اصطلاح به التخاطب) تعبیری اوضح ومقصوده ادل اولدیسه مصنف قید مذکور مقامنده (فی اصطلاح به التخاطب) ایله تعبیر وعبارۀ سکاکی یی بووجه حسنله تغییر ایلمشدر ولله دره قال رحمه الله تعالی (واتی بقید التحقیق لیدخل فیه الاستعارة علی مامر) وسکاکی تعریف مجازده مجاز لغوی اولان استعارەنك دخولیچون (فی غیر ماوضعت له) قولنده اولان وضعی (بالتحقیق) قولیله تقیید ایلدی و بوقیدك استعارەیی تعریف

مجازده ادخاله مدار اولمسی مرور ایتدیکی اوزره استعارەنك ماوضعت لهنده استعمالی بطریق التأویل اولوب حقیقة موضوع لهنده مستعمل اولمدیغنه مبنیدر یعنی ماسبقده ایضاح اولندیغی وجهله استعاره هرنقدر معنای موضوع لهنده مستعمله ایسه ده لکن مستعمل اولدیغی معنی حقیقة موضوع لهی اولمیوب بلکه افراد حقیقتدن عد وادعا ایتمك تأویلیله معنای موضوع لهیدر امدی اکر (ماوضعت له) قولی (بالتحقیق) قیدیله تقیید اولنمسه تعریف مجازده استعاره داخل اولمیوب افرادنی جامع اولەمز ایدی زیرا بطریق التأویل ماوضعت لهنده مستعمله اولدیغندن استعاره ایچون علی الاطلاق (انها مستعملة فی غیر ماوضعت له) دینلمك صادق اولمز وبوکلام واضح اولوب لکن سکاکینک بومقامده اولان عبارەسی مضطربدر شویله که سکاکی (وقولی بالتحقیق احترازان لایخرج الاستعارة) دیوب بوایسه فاسددر زیرا مفهوم عباره (بالتحقیق) لفظی استعارەنك خروج ایتمامسندن احتراز ایچوندر دیمك اولوب حالبوکه مراد خروج استعارەدن احتراز اولوب عدم خروجندن احتراز دکلدر بوحالده لفظ لانك ﴿ لئلا یعلم ﴾ قول شریفنده وقوعی وجهله زائده اولمسی ایجاب ایدر شارح مرحومك بوسؤالی احتراز کلمەسنك لفظا ویاتقدیرا عن ایله عدم استعمالی خلاف ظاهر اولمسیله سکاکینک (ان لایخرج) قولنی (عن ان لایخرج) تقدیرنه مبنی اولوب اکر لام تقدیریله (لئلا یخرج) مفهومنده اولسه بوسؤالدن وارسته اولور وینه سکاکی (وقولی استعمالا فی الغیر بالنسبة الی نوع حقیقتها احتراز عما اذا اتفق کون الکلمة مستعملة فیما وضعت له لا بالنسبة الی نوع حقیقتها کما اذا استعمل صاحب اللغة لفظ الغائط فی فضلات الانسان مجازا اوصاحب الشرع لفظ الصلوة فی الدعاء مجازا اوصاحب العرف لفظ الدابة فی الحمار مجازا) دیوب بوقولی دخی فاسددر زیرا مفهوم کلامی تعریفده اتیان ایلدیکی (استعمالا فی الغیر بالنسبة الی نوع حقیقتها) قولی مثلا صاحب لغتك لفظ غائطی مجازا نجسده ویاخود صاحب شرعك صلاتی کذلك مجاز ادعاده ویاخود صاحب عرفك لفظ دابه یی بنه مجاز احمارده استعمال ایتملری کبی کلمەنك نوع حقیقتنه نسبتله اولمیەرق نوع حقیقتك غیری یه نسبتله مستعمل اولمسی صورتندن احتراز ایچون اولمسندن عبارت اولوب حالبوکه بومثللر افراد مجازدن اولمسیله بونلردن احتراز ایچون مساغ صحت اولەمز بوحالده کلام حذف مضافه حمل ایله (احتراز عن خروج ماذا اتفق) تقدیرنده اولمسی لازم کلور قال رحمه الله تعالی (ورد بان الوضع اذا اطلق لایتناول الوضع بالتأویل) وسکاکینک کلامی وضع ووضعدن مشتق اولان شی مطلق اولەرق ایراد اولندیغی وقتده تأویل ایله اولان وضعه شامل اولمزکه حتی بوقیده احتیاج مس ایتمش اولسون دیو رد اولندی زیرا سکاکی کندوسی وضعی (تعیین اللفظ بازاء المعنی بنفسه) قولیله تفسیر ایدوب (بنفسه) قولیله قرینه ایله معنای مجازیسی ازاسنده معین اولان مجازدن احتراز ایلدم دیمشدر ومحل اشتباه دکلدرکه اسدك رجل شجاع اوزره دلالتی ورجل شجاع ازاسنده تعیینی انجق بواسطة القرینه دربوتقدیرده وضعی تعریف حقیقتده عدم تأویل ایله وتعریف مجازده حقیقی اولمسیله تقییده حاجت یوقدر مکرکه بوقیدلردن زیادۀ ایضاح مراد اولنوب تتمیم حد قصد اولنمیه ومرادی اشبو زیادۀ ایضاح اولدیغی صورتده (لیحترز عن کذا وکذا) قولی تجوز وتسامحه مبنی اولوب (لیحترز) قولندن مراد (لیتضح الاحتراز) اولمش اولور ومصنفك بوایرادنه جواب ویرلمشدرکه عندالاطلاق وضعك وضع بالتأویله عدم تناولی مسلم اولمیوب وتفسیر وضعده مأخوذ اولان (بنفسه) قیدی مجاز مرسلدن احترازه صالح اولەرق استعارەدن احترازه غیر صالحدر زیرا استعارەده تعیین لفظ بحسب الادعا بنفسه ازاء معنایه اولوب نصب قرینه یالکز تعیین دلالت ایچون اولمسیله مشترکده اولدیغی کبی وضعه منافی دکلدر چونکه استعارەده مستعیر اولان کیمسه افراد اسد بری متعارف ودیکری غیر متعارف اولەرق ایکی قسم اولدیغنی ادعا ایدر ونصب قرینه مراد اولان غیر متعارفی تعیین ایتمك اوزره متعارفی نفی ایچون

اولوب یوقسه متعارف وغیر متعارفدن اعم اولەرق مطلقا نفی اسد ایچون دکلدر والا ادعای مذکور مستقیم اولمیەرق استعاره اولەمز لکن بو جوابك ضعفی غیر خفی اولوب اولا (بنفسه) قیدی مطلق مجازی اخراج ایچون اولدیغی مفتاحك (قولی بنفسها احتراز عن المجاز اذا عینته بازاء ما اردته بقرینة فان ذلك التعیین لایسمی وضعا) عبارەسنك صراحتیله معلومدر وثانیا قرینهٔ مجاز مطلقا دلالت ایچون اولوب مشترك بونك خلافنده اولەرق مشترکده قرینه تعیین مراد ایچوندر وثالثا استعارەده لفظك ازاء معنای مجازی یه تعیینی بسبب القرینه اولمسیله تعیین لفظ بنفسه اولمسی ادعایه محل یوقدر رابعا وضعدن متبادر اولان وضع تحقیقی اولوب ادعائی دکلدر قال رحمه الله تعالی (ورد بان التقیید باصطلاح التخاطب لابد منه فی تعریف الحقیقة) و ینه کلام سکاکی رد اولنمشدرکه مثلا عرف شرع ایله مخاطب اولان کسه نك مجازا دعاده استعمال ایلدیکی لفظ صلاتی اخراج ایچون تعریف حقیقتده وکذلك لفظ مذکوری ادخال ایچون تعریف مجازده (باصطلاح التخاطب) قولیله ویاخود بو معنایی افاده ایده جك برلفظ ایله تقیید لازم کاور زیرا هرنقدر اصطلاح مذکورده ماوضع لهی دکلسەده لکن فی الجمله یعنی اصطلاح آخرده ماوضع لهی اولان معناده مستعملدر و بو وضعده تأویل یوقدرکه حتی (من غیر تأویل) قیدیله خروج ایتسون زیرا تأویلك معناسی ذکری مرور ایلدیکی اوزره تصرف عقلی ایله ماوضع لهك غیری بی ماوضع لهدن قسم آخر قیلەرق ماوضع لهده ادخالنی ادعادن عبارت اولوب اشبو صورت نقضده اولان وضع ایسه تأویلدن عاری اولەرق وضع حقیقیدر ومن غیر تأویل قیدی اخراج استعاره یه مختصدر امدی تعریف حقیقتده بو قیدك اهمالی مخل تعریف اولوب حاصلی اغیارنی مانع اولمز لکن غیر خفیدرکه اشبو قیدك تعریف حقیقتده اخذی ذکر اولنان (باصطلاح به التخاطب) عبارەسیله ممکن اولوب یوقسه صاحب مفتاحك ذکر اولندیغی اوزره تعریف مجازده ایراد ایلدیکی (بالنسبة الی نوع حقیقتها) عبارەسیله تقییدی ممکن اولەمز زیرا اکر (هی الکلمة المستعملة فیما وضعت له استعمالا فیه بالنسبة الی نوع حقیقتها) ویاخود (الی نوع مجازها) دینلسه (توقف الشیء علی مایتوقف علیه) معناسنجه اولده بلا واسطة وثانیده بواسطة دور لازم کلور زیرا (بالنسبة الی نوع حقیقتها) تقدیرنده لزوم دور ظاهردرکه حقیقتی حقیقتله تعریف اولور و (بالنسبة الی نوع مجازها) دینلدیکی صورتده لزوم دور حقیقتك تعریف مجازده مأخوذ اولمسی جهتندندر زیرا مجاز لغوی یی (هی الکلمة المستعملة فی غیر ماهی موضوعة له بالتحقیق استعمالا فی الغیر بالنسبة الی حقیقتها) قولیله تعریف ایتمسیله علم بالمجاز علم بالحقیقته توقف ایدر زیرا حقیقت تعریف مجازدن جزدر بو صورتده مجاز دخی تعریف حقیقتده اخذ اولنسەرق (الکلمة المستعملة فیما وضعت استعمالا فیه بالنسبة الی نوع مجازها) دینلسه علم بالحقیقة علم بالمجازه توقف ایدر بو ایسه دور باطلدر وبعضیلرك اشبو ایراد مصنفدن جوابده قید مذکور تعریف حقیقتده مراد اولوب لکن بوقیدك تعریف مجازده ذکریله اکتفا ایتمشدر زیرا حقیقتدن بحث مقصود بالذات دکلدر دیملری قطعا ملتفت اولمیوب زیرا بینلرنده شایع اولان متقدم ایله متأخرده اکتفا اولنەرق عکس دکلدر خصوصیله تعریفاتده بیانه کمال عنایەدنناشی اکتفا اصلا جائز اولەمز وکذلك بعض اخرك (الوضع) لفظنك لام عهد ایله تعریفی بوقیددن اغنا ایتمشدر دیملری دخی غیر ملتفتدر زیرا دیرزکه کلمه فنغی وضع ایله موضوع لهی اولان معناده مستعمل ایسه وضع معهوددن مراد او وضع اولوب مخاطبه کندیده واقع اولان وضع دکلدر زیرا وضع معهوددن مراد اشبو مابه التخاطب اولدیغنه بردلیل یوقدر وتسلیم اولنسه که بینلرنده اولان شیوعه مبنی وضع ایله مابه التخاطب اولان وضع مراد اولسون ینه دفع انتقاضده فائده و یرمیوب مادامکه سکاکینك (فیما هو موضوعة له) قولنده اولان (موضوع) مابه التخاطب اولان وضع ایله تقیید اولنمدقچه تعریف تمام اولمز زیرا دعاده مستعمله اولان صلات اوزرینه (انها کلمة مستعملة فیما هی موضوعة له

فی الجمله من غیر تأویل فی الوضع الذی یقع به التخاطب) دینلك صادق اولور زیرا لفظ مذکور هرنقدر دعاده کندوسیله تخاطب اولان وضع شرعیده مستعمل دکلسەده وضع مذکورده من غیر تأویل وضع لغوی ایله موضوعه اولدیغی معناده استعمال اولنمشدر زیرا وضع مذکور تحقیقی اولوب وضع تأویلی دکلدر امدی تعریف حقیقتدن بونك امثالنی اخراج ایچون (فیما هی موضوعة له) قولندن مستفاد اولان وضعك کندوسیله تخاطب اولان وضع اولمسیله تقیید ایدلمسی اقتضا ایلر فساد تعریفدن مرادایسه بوندن عبارتدر بلکه ایراد مذکوردن جواب صالح بودرکه اختلاف اضافات ایله مختلفه اولان شیلرك تعریفاتنده (من حیث هو کذلك) قیدیله تقیید ایدلمسی لابد اولوب ومعرفك اضافی اولدیغی معلوم اولمسی واسطەسیله بوقید چوق کره لفظدن حذف اولنور نته کیم منطقیون کلیات خمسەنك تعریفاتندن اسقاط ایله مثلا جنسی تعریفده (کلی مقول علی کثیرین مختلفین بالحقیقة فی جواب ماهو) قوللریله اکتفا ایتمشلردرکه (فی جواب ماهو من حیث هو کذلك) تقدیرنده در وکذلك متقدمینك دلالات ثلثەنك تعریفلرنده قید مذکوری لفظا حذف ایلدکاری اوائل فن بیانده مرور ایتمشدر ومعلومدرکه برکلمه برمعنایه نسبتله بعضا حقیقت و بعضا مجاز اولوب لکن وضعین حسبیله اولور یعنی برلفظ برمعنایه نسبتله مثلا وضع لغتده حقیقت وعرفده مجاز اولور نته کیم مرور ایتمشدر خصوصیله حکمك وصفه تعلیقی حیثیتنی مشعر اولوب مثلا (الجواد لایخیب سائله) قولی (من حیث انه جواد) یعنی جواد اولان کسەنك سؤال واستعطا ایدن شخصی تخییب ونومید ایتمامسی جواد اولدیغی حیثیتدن دیمکدر امدی بومحلده معنی (ان الحقیقة هی الکلمة المستعملة فیما هی موضوعة له من حیث انها موضوعة له) اولمش اولور وحیث کلمەسی اطلاق وتقیید وتعلیلده مستعمل اولەرق اول مثلا ماهیت ایچون من هی هی وثانی مثلا تعریف علم طبده (مایبحث فیه عن بدن الانسان من الصحة والمرض لامطلقا بل من هذه الحیثیة) وثالث مثلا (الماء یبرد وجود الانسان من حیث انه بارد) قوللری کیبیدر و بومقامده اطلاق ایچون اولەرق مع قطع النظر عن امر آخر مفادنده اولوب کندوسیله شیء آخر معتبر دکلدر دیمك اولور بو صورتده معنای تعریف (الکلمة المستعملة فیما هی موضوعة له من غیر اعتبار امر آخر) یعنی حقیقت کندوسیله امر آخر اعتبار ایتمکسزین معنای ماوضع لهنده استعمال اولنان کلمەدر دیمك اولور امدی بو مفهوم اوزره شارعك دعا معناسنده استعمال ایلدیکی لفظ صلات تعریفدن خروج ایدر زیرا شارعك لفظ مذکوری دعاده استعمالی دعا ایچون موضوعه اولدیغی حیثیتدن اولمیوب والا قرینه یه محتاج اولمزدی بلکه دعا لفظ صلاتك وضع شرعیده اولان معنای موضوع لهی ایچون لازم اولدیغی حیثیتدن مجازا استعمال ایلمسیله استعمالی بواعتبار ایله مقیددر اکر سؤال اولنورسه که بو صورتده تعریف مجازده دخی بو قید ترك اولنمق لایق اولوردی جوابنده دیرزکه اولا اصل اولان قید مذکورك ذکری اولوب و بزم ذکر ایلدیکمز اعتبار قید حیثیت انجق مقام اعتذارده در وثانیا اکر تعریف مجازده قید مذکور ترك اولنسه معنی (انه الکلمة المستعملة فی غیر ماهی موضوعة له من حیث انه غیر ماهی موضوعة له) یعنی موضوع لهنك غیری اولدیغی حیثیتدن موضوع لهنك غیرنده مستعمله اولان کلمەدر دیمك اولور حالبوکه مجازك موضوع لهك غیرنده استعمالی موضوع لهك غیری اولدیغی حیثیتدن اولمیوب بلکه موضوع لهی ارادەدن مانعه اولان قرینه ایله برابر موضوع لهه نوع علاقه ایله متعلق اولدیغی حیثیتدن اولەرق بو اعتبار ایله مقیددر بو جهتدنناشی قید مذکورك تعریف حقیقتده ترکی جائز اولوب مجازده جائز اولمامشدر و ینه سکاکی اوزره تعریف مجازده غلط داخل اولمسیله اعتراض اولنوب (علی وجه یصح) قولیله تقییده لزوم کوسترلمشدر وخفی اولمسونکه بو غلطله مراد سبق لسان ایله سهو اولمیوب بلکه عن قصد صادر اولان لغتده خطادر و بو سؤالدن جوابده غلط (مع قرینة مانعة عن ارادة معناها) قیدیله خروج ایدر زیرا غلطده

موضوع لهك عدم ارادەسی اوزره قرینه نصب اولنمز دینلمشدر لكن بوجواب غلطدر زیرا
برکسه عندنده اولان کتابه اشارت ایدرك خذ هذا الفرس قولیله خطاب ایلسه کتابه اشارتی
فرس ایله معنای موضوع لهنی مراد ایتمدیكنه قرینهٔ قاطعهدر و (اکتب هذا الفرس) قولیده
بویلهدر زیرا لفظ مذکوری لغتده خطا اولەرق استعمالی انجق برقرینهٔ حالیه و یامقالهنك
وجودیله معلوم اولور قال رحمه الله تعالى (وقسم المجاز الى الاستعارة وغيرها) وسكاكی رحمه الله
تعالى مجازی استعاره وغیریسنه تقسیم ایلمشدر بوعبارهده شارح مرحوم (وقسم المجاز)
قولنی (ای المجاز اللغوی الراجع الى معنى الكلمة المتضمن للفائدة) قولیله تقیید ایلیوب (لغوی)
قیدیله مجاز عقلی یی و (الراجع الى معنى الكلمة) قولیله کلمهنك حکمنده یعنی قریبا ذکر اولنهجغی
اوزره ﴿ واسئل القرية ﴾ قول شریفنده واقع اولدیغی کبی اعرابده اولان مجازی و (المتضمن
للفائدة) قولیله (استعمال المقيد فى المطلق) طریقیله اولان مجازی اخراج ایتمشدر زیرا مثلا
مشفری شفهٔ انسان اوزره اطلاق کبی (اطلاق المقيد على المطلق) طریقیله اولان مجازده توسعهدن
لغتدن ماعدا برفائده یوقدر ومجازك استعاره وغیریسنه صورت تقسیمی اکر مجاز تشبیهده
مبالغهیی متضمن اولورسه استعاره والا استعارهنك غیریسی اولدیغی طریقیله در قال رحمه الله تعالى
(وعرف الاستعارة بان تذكر احد طرفى التشبيه وتريد به الاخر مدعيا دخول المشبه) وسكاكی رحمه الله
تعالى استعارهیی مشبهك مشبهبه جنسنده دخولنی ادعا ایتدیكك حالده طرفین تشبیهدن برینی
ذکر ایدوب اشبو طرف مذکور ایله متروك اولان طرف آخر مراد اولنمسیله تعریف ایتمشدر مثلا
رجل شجاعی اسد جنسندندر دیو ادعا ایدرك بوادعایه مبنی مشبهبهه خاص اولان اسم جنسنی
یعنی لفظ اسدی رجل شجاع ایچون اثبات ایدوب رجل شجاعی مراد ایتدیكك حالده (فى الحمام
اسد) دیرسین ومثلا منیه ایچون سبعیت ادعاسیله منیه ایله سبع مراد ایدرك منیه ایچون
مشبهبه اولان سبع خواصندن اظفاری اثبات ایدوب (انشبت المنية اظفارها) دیرسین
بوصورتده اسم اسدی حیوان مفترس مکتسی اولدیغی کبی شخص شجاع دخی اکتسا ایلمش
اولور ومثال ثانیده مع الاظفار منیه مع الاظفار سبع موضعنده بروز وظهور ایتمش
اولور ومنیهنك معرض مذکورده بولنمسی منیه ضار ونافع بیننی فرق ایتمیهرك
نفوسی اغتیال واهلاك ایتمسنده سبعه مشارك اولمسیله منیه اسده مماثل اولوب بینلرنده فرق
اولمیهرق ذی ناب ومخلب اولمسی جدیر ولایق اولدیغنی ابراز وبیان معرضندهدر نته کیم
شان عاریتده بویلهدر زیرا مستعیر اولان کسه شئ مستعار ایله برابر مستعارمنه معرضنده
ابراز اولنوب فقط مستعارمنه مالك ومستعیر غیرمالك اولمقدن ماعدا بینلرنده تفاوت اولمز
ومشبهبه کرکسه مذکور اولسون وکرکسه متروك اولسون مستعارمنه تسمیه اولنوب واسم مشبهبه
مستعار ومشبهبهه تشبیه اولنان شی یعنی مشبه مستعارله تسمیه اولنور اشته بومذکور کلام سکاکی
اولوب بوکلامی استعارهٔ بالکنایهده مستعارمنه سبع متروك ومستعار لفظ سبع ومستعارله منیه
اولدیغنه دلالت ایدر ومناسبت تسمیهده اولان کلامی مستعار لفظ سبع اولیوب بلکه منیهیه
اثبات اولنان مثلا لفظ اظفار اولدیغنی اشعار ایدر وکلام سکاکیدن بونلرك جمیعسنه منافی
اولان تحقیقات قریبا ایراد اولنور الحاصل قومك زعمی اوزره تحقیق استعارهٔ بالکنایهده
سکاکیدن خبط وخلل واقع اولمشدر قال رحمه الله تعالى (وقسمها الى المصرح بها والمكنى عنها
وعنى بالمصرح بها ان يكون المذكور هو المشبه به وجعل منها تحقيقية وتخييلية وفسر التحقيقية بما مر)
وسكاكی مرحوم استعارهیی مصرحه ومکنیهیه تقسیم ایدوب مصرحه ایله کندوسنده یالکز مشبهبه
مذکور اولان استعارهیی مراد ایلدی واستعارهٔ مصرحهدن بعضیسنی تخییلیه وتحقیقیه قیلدی
وبیت زهیرده ذکری سبقت ایلدیکی اوزره برقسم آخر ذکر ایدرك (الاستعارة المحتملة للتحقيق
والتخييل) تسمیه ایلدیکی جهتله مصنف (قسمها الى التحقيقية والتخييلية) تعبیر ایتمیوب (وجعل

منها) تعبیر ایلدی زیرا تحقیقیه وتخییلیهدن فهمه متبادر اولان قطعیا بونلردن بریسی اولوب
تحقیق وتمثیله محتمل اولان قسمه عدم شمولیدر وتحقیقیهیی مرور ایتدیکی وجهله مشبه متروکك
حسا ویاخود عقلا متحقق اولمسیله تفسیر ایلدی قال رحمه الله تعالى (وعد التمثيل منها ورد بانه
مستلزم للتركيب المنافى للافراد) وسكاكی (اراك تقدم رجلا وتؤخر اخرى) قولنده اولدیغی کبی
على سبيل الاستعاره اولان تمثیلی تحقیقیهدن عد ایلدی زیرا استعارهٔ مصرحهٔ تحقیقیه قسمنده
(ومن الامثلة استعارة وصف احدى صورتين منتزعتين من امور لوصف صورة اخرى) دیو قطعیا
بیان یعنی امور عدیدهدن انتزاع اولنان صورتیندن برینی صورت اخرایه استعاره دخی امثلهٔ
تحقیقیهدن اولدیغنی اتیان ایلدی وسکاکینك تمثیلی استعارهٔ مصرحهٔ تحقیقیهدن عدایلمسی رد
اولنوب تمثیل افراده منافی اولان ترکیبی مستلزم اولمسیله مجاز مفرد اقسامندن برقسم اولان
استعارهدن عدی صحیح دکلدر دینلدی زیرا تنافئ لوازم تنافئ ملزوماته دلالت ایدر والا عند
وجود اللازم وجود ملزوم ضروری اولمسیله اجتماع متنافیین لازم کلور الحاصل تمثیله ترکیب
وحقیقهٔ افراد لازم اولوب ولزومین بینده یعنی ترکیب ایله افراد میانده منافات اولمسیله ملزومین
اولان تمثیل وحقیقت بینلرنده دخی منافات تحقق ایدر والا اجتماع متنافیین لازم کلور وبوسؤالدن
جواب صواب بودرکه سکاکی تمثیلی مطلق استعارهدن برقسم قیلوب یوخسه مجاز مفرد اولان
استعاره اقسامندن عد ایلمامشدر ومجاز مفردك استعاره وغیریسنه قسمتندن هر استعاره مجاز
مفرد اولق لازم کلمز نته کیم (الابيض اما حيوان اوغيره) دینلور حالوکه حیوان بعضا ابیض
اولوب وبعضا اولمز وخصوصیله سکاکینك مطلق استعارهیی (الكلمة المستعملة فى غير ما وضعت له)
قولیله معرف اولان مجاز مفرد اقسامندن قلمدیغنه تعریف مجازدنصکره مجاز عند السلف ایکی قسم
اولوب بری لغوی ودیکری عقلیدر ولغوی ایکی قسم اولوب بریسی معنای کلمهیه ودیکری حکم کلمهیه
راجعدر ومعنایه راجع اولان ایکی قسم اولوب بریسی فائدهدن خالی ودیکری فائدهیی متضمندر
وفائدهیی متضمن اولان ایکی قسم اولوب برقسمی استعاره ودیکری غیر استعارهدر دیو تحقیقاتی قطعیا
دلالت ایدر زیرا مجاز عقلی وحکم کلمهیه راجع اولان مجاز (الكلمة المستعملة فى غير ما وضعت له)
تعریفیله معرف اولان مجازده داخل اولمدقلری ظاهر ومعلوم اولمسیله (الكلمة المستعملة الخ)
قولیله معرف اولان مجاز مورد قسمت اولمدیغی مستفاد اولور وبوسؤاله وجوه سائره ایله دخی
جواب ویرلمشدر جواب اول کلمه بعضا مرکبه عام اولەرق لفظه دخی اطلاق اولنەرق مثلا
کلمهٔ توحیده (كلمة الله) دینلمسیله تعریف مجازده اولان کلمهنك مفرد ومرکبه شمولیچون لفظ
معناسنه حملی غیر ممتنع وبوحالده تمثیل دخی اقسام معرفده داخل اولور لكن بوجواب محل
نظردر زیرا اصطلاح عربیهده کلمهنك لفظده استعمالی مجاز اولوب من غیر قرینة تعریفده اعتباری
غیر صحیح ومع هذا استعارهیه منقسم اولان مجاز فى المفرد اولدیغی کلام سکاکیده صریحدر وتسلیم
ایدلمکه کلمه مرکبه عام اولسون لکن دیرزکه کلمه ایله مفرد ومرکبه عام اولان معنی مراد
اولندقدنصکره اکر وضع ایله وضع شخصی مراد اولنورسه مرکب وضع شخصی اولمدیغی جهتله
تعریفده داخل اولمز اکر شخصی ونوعیدن عام اولان وضع مراد اولنورسه علم اصولده مثبت
اولدیغی اوزره مجازات وضع نوعی ایله معنای مجازی ازاسنه موضوع اولەرق بوصورتده تعریف
حقیقتده مجاز داخل اولور جواب ثانی تمثیل ترکیبی مستلزم اولدیغی مسلم اولمیوب بلکه تمثیل
تشبیه تمثیلی اوزرینه مبنی اولان استعارهدر وتشبیه تمثیلی بعضا طرفینی مفردین اولور نته کیم
﴿ مثلهم كمثل الذى استوقد نارا ﴾ نظم جلیلنده واقع اولمشدر بوجواب دخی محل نظردر زیرا
بومثالده مشبهبهك استعارهٔ تمثیلیه واقع اولمسی ثابت اولمق لازم کلسه بوجواب مصنفك تمثیل
ترکیبی مستلزم اولدیغی ادعا ایتمسنه بناء کلام مصنفی رده صالح اولوب توجیه کلام سکاکی یه صالح
اولمز زیرا سکاکی (اراك تقدم رجلا وتؤخر اخرى) قولنی حقیقیهدن عد ایلمشدر بوکلام ایسه

مشبه‌بهدن مفردله تعبیر اولنان تمثیلدن اولمدیغی ومفرداتندن برمفردده مجاز اولمیوب بلکه مجاز معنای اصلیسنده استعمال اولنمدیغی جهتله نفس کلامده اولدیغی غیر مشکوکدر والحاصل اکر تمثیل ترکیبی مستلزم اولمزسه افرادی دخی مستلزم اولمیوب بوجهتی اعتراضده کافیدر جواب ثالث کلمه‌نك برشیئه اضافه‌سی ویاخود هزار اشیایه اقتران وتقییدی کلمه‌یی کلمه اولمقدن اخراج ایده‌میه‌جکی جهتله اشبو (اراك تقدم رجلا وتؤخر اخری) قولنده استعاره تارة اخری تأخیره مقترن اولان رجله اضافه قلنان تقدیم اولوب مستعارله تردد اوله‌رق بوصورتده تردد موضوع لهنك غیریده مستعمله اولان کلمه اولور بوجواب دخی کندوسیچون غایت اشتهار وحذاقت اولان صدرالشریعه کبی برذاتك کلامی ایسه‌ده غایت سقوطده‌در زیرا مجزوم‌درکه (تقدم رجلا وتؤخر اخری) قولنده اولان تقدم لفظی معنای اصلیسنده مستعمل اوله‌رق مجاز انجق بو کلامك معنای اصلیسنك غیریده استعمالنده اولوب ومعنای اصلیسی لاجل الذهاب قائم وایستاده اوله‌رق تارة اراده‌ٔ ذهاب ایله رجلنی تقدیم وتارة عدم اراده‌ٔ ذهاب ایله تأخیر ایدن شخصك صورت تردیدر وحقیقت حال بووجهله اولدیغی علم بیانده حظ ومسلکی اولان ذوات ایچون امر ظاهردر قال رحمه الله تعالی (وفسر التخییلیة بما لا تحقق لمعناه حسا ولا عقلا بل هو صورة وهمیة محضة کلفظ الاظفار فی قول الهذلی (واذا المنیة انشبت اظفارها) فانه لما شبه المنیة بالسبع فی الاغتیال اخذ الوهم فی تصویرها بصورته واخترع لوازمه لها فاخترع لها مثل صورة الاظفار ثم اطلق علیها لفظ الاظفار) وسکاکی تخییلیه‌یی مالا تحقق لمعناه حسا الخ) قولیله تفسیر ایلدی یعنی استعاره‌ٔ تخییلیه برشیدرکه نه حسا ونه عقلا معناسیچون تحقق یعنی انکیچون برمعنای محقق عقلی وحسی اولمیوب بلکه تحقیق عقلی وحسیدن کندوسنه برشی مختلط ومشوب اولمیان محض صورت وهمیه‌در مثلا هذلینك (واذا المنیة انشبت اظفارها) قولنده اولان لفظ اظفار کبی زیرا هذلی نه زمانکه منیه‌یی اغتیال واهلاکده سبعه تشبیه ایلدیسه وهم منیه‌یی صورت سبعده تصویره ولوازم سبعی وخصوصیله نفوس اغتیال سبعك قوامی کندوسیله اولان شیئی منیه ایچون اختراعه اخذ وشروع ایدرك منیه ایچون اظفار محققه صورتنه مماثل برصورت اختراع ایدوب بعده صورت اظفار محققه‌نك مثل مخترعی اولان اشبو صورت وهمیه اوزره لفظ ظفاری اطلاق ایلدی بوصورتده استعاره‌ٔ تصریحیه اولور زیرا مشبه‌به اولان اظفار محققه اسمنی مشبه اولوب صورت اظفار محققه‌یه شبیهه اولان صورت وهمیه اوزره اطلاق ایلدی قرینه اظفارك منیه‌یه اضافه‌سیدر امدی عندالسکاکی استعاره‌ٔ تخییلیه استعاره‌ٔ بالکنایه‌یه تابع اولمق واجب اولمیوب واشبو عدم وجوبدن ایچون مفتاحده استعاره‌ٔ تخییلیه‌یی (اظفار المنیة الشبیهة بالسبع) و (لسان الحال الشبیهة بالمتکلم) و (زمام الحکم الشبیهة بالناقة) قوللریله تمثیل ایدرك استعاره‌ٔ تخییلیه استعاره‌ٔ بالکنایه‌سز بالکز اظفار ولسان وزمامده اولمسیچون امثله‌ٔ مذکوره‌ده تشبیهی تصریح ایلدی ومصنف ایضاحده تخییلیه‌نك استعاره‌ٔ بالکنایه‌یه تابع اولمیه‌رق وجودنی قطعیا استبعاد وکلام بلغاده بونك ایچون مثل اولمدیغی ایراد ایدوب ابی تمامك (لا تسقنی ماء الملامة فاننی ٭ صب قد استعذبت ماء بکاء) قولنده سکاکی رحمه الله تعالی لفظ ماء استعاره‌ٔ تخییلیه اولوب استعاره‌ٔ مکنی عنهایه تابع اولمدیغی وبوده ابی تمام ملام ایچون ملامك نفسده قوام سریانی وملامدن نفسك تأثیری کندوسیله اولان مایه شبیه برشی توهم ایدوب مانك ملامه اضافه‌سی قرینه‌سیله اشبو امر وهمی ایچون اسم مایی استعاره ایتمش اولدیغی بیان وبلا استعاره‌ٔ بالکنایه استعاره‌ٔ تخییلیه اکتسای حسن بلیغ ایده‌میه‌جکنه بناء بوصورتی استهجان ایتمسیله مصنف رحمه الله تعالی سکاکینك اشبو کلام ابی تمامی بوصورتله حمل ایتمسی بردلیله مستند اولمیوب زیرا جائزکه ملامی ظرف شرابه تشبیه ایتمش اولسون بوصورتده استعاره‌ٔ بالکنایه اولوب بعده مایی ملامه اضافه‌سی استعاره‌ٔ تخییلیه اولور ویاخود ملامی مایه تشبیه ایدوب (لجین الماء) قولنده اولدیغی کبی مشبه‌بهی مشبهه اضافه ایتمش اولسون

لکن بوتقدیرین اوزره دخی بنه تشبیه مذکور مستهجندر بوصورتده استعاره‌دن برشی اولمز زیرا بوصورتلرده لایق وتشبیه ملامه مناسب اولان ملامی ظرف شراب مکروهه ویاخود نفس شراب کریهه تشبیه اولوب حالبوکه لفظ بیت بوکا دلالتدن عاری اوله‌رق متداول لفظ مطلق ظرف ویاخود مطلق مایه تشبیهدر دیو زعم ایلمشدر مفهوم بیت تأثیر آتش عشق ومحبتله فرط حزن وبکا سندن طولانی حقنده متصدی لوم وتعییب اولان شخصه خطاب اولوب ماء بکایی استعذاب واستطابه سندنناشی ماء ملام ایله اسقا اولنمامسنی یعنی آب بکا ایله ریان ومدار تسکین حرارت عشق اولمق اوزره کریان اوله‌رق بو بابده لوم وتعبیر موجب تأثیر اولمیوب آب ملام نظر التفاتندن ساقط اولمسیله کندی حالنه ترك ایدلمسنی التماس ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (وفیه تعسف) وتخییلیه‌نك معنای مذکور ایله تفسیرنده اعتساف وباب بلاغتده مرضی اولان طریق واضحدن میل وانحراف اولوب بلا دلیل برطاقم اعتبارات عدم الاحتیاجی التزامدن عبارتدر بعضیلرك بیان تعسفده اکر امر زعم سکاکی اوزره اولمق لازم کلسه بو استعاره‌نك تخییلیه تسمیه اولنمیوب توهمیه تعبیر اولنمسی ایجاب ایدردی دیو کلاملری غایت سقوطده‌در زیرا حکما حکم وهمه تخییل تسمیه ایدرك شیخ علی ابن سینا شفاده وهم ایله موسوم اولان قوه حیوانده رئیس صاحب حکم اولوب لکن حکمی حکم عقلینك غیری اوله‌رق حکم تخییلی اولدیغی ذکر ایتمشدر وکذلك وهمك خیالده مکنوز اولان صور ومعانی‌ٔ جزئیه بیننی ترکیب وتفصیلده خدمت ایدر برقوه‌سی اولوب قوه‌ٔ مذکوره عقلك استخدامی حینده مفکره ووهمك استخدامنده متخیله تسمیه قلندیغی بیان ایلمشلردر قال رحمه الله تعالی (ویخالف تفسیر غیره لها بجعل الشیٔ للشیٔ) وتفسیر مذکور سکاکیدن غیریلرینك تخییلیه‌یی (جعل الشیٔ للشیٔ) قوللریله تفسیرنه مخالف اولور برشیئی برشیٔ ایچون قلق مثلا شاعر لبیدك شمال ایچون ید قلمسی وهذلینك منیه ایچون اظفار اثبات ایلمسی کبیدر امدی تفسیر سکاکی اوزره شمال ایچون یده شبیهه اولان برصورت متوهمه اختراعی واجب اوله‌رق صورت مذکوره اوزره اطلاق ید استعاره‌ٔ تصریحیه‌ٔ تخییلیه ولفظ یدی ماوضع لهنك غیریده استعمال اولور وسکاکینك غیریسی عندنده استعاره شمال ایچون اثبات یددن عبارت اولوب لفظ ید معنای ماوضع لهنده مستعمله اولان حقیقت لغویه اولور سؤال اولنورسه که تخییلیه‌ده معنای استعاره انجق تفسیر سکاکی اوزره تحقق ایدوب تفسیر مصنف اوزره تحقق ایتمز زیرا برشیده استعاره اولمسی اوشیئك حقیقة لفظ مستعارك ماوضع لهی اولان معنایه تشبیهی اقتضا ایدر بومعنی ایسه معنای حقیقیسنه تشبیه توهم اولنمیه‌رق مجرد برشیئی برشی ایچون قلمقله تحقق ایتمز زیرا سبقت ایدن تفسیر استعاره‌نك مقتضاسی بودر واکر مسبوق اولان تفسیر استعاره استعاره‌ٔ تخییلیه‌نك غیری‌یه تخصیص اولنورسه نزاع نزاع لفظی واستعاره‌ٔ تخییلیه اقسام مجاز لغویدن برقسمدر دیو اجماع سلفك خلافی اولور جوابنده دیرزکه ذکری سبقت ایدوب تشبیهی مقتضی اولان معنای استعاره انجق اقسام مجاز لغویدن اولان استعاره اولوب بوابسه استعاره‌ٔ بالکنایه وتخییلیه‌نك غیریدر وتخییلیه‌ده معنای استعاره‌نك تحققی منیه ایچون کندوسنده اولمیان اظفارك استعاره اولنمسیدر ونزاع لفظ اظفار حقیقت لغویه اولمق اوزره معنای حقیقیسنده ویاخود مذهب سکاکی اولدیغی اوزره مجاز لغوی اولمسیچون معناسنك غیریده یعنی اظفاره شبیهه اولان صورت وهمیه‌ده مستعمله اولمسنده اولوب وبونزاع لفظی اولدیغی ظاهردر وتخییلیه مجاز لغویدندر دیو اجماع سلفله قول وحکم غلط اولوب بلکه بونك خلافی اوزره ادعای اجماعلری غیر بعیددر قال رحمه الله تعالی (ویقتضی ان یکون الترشیح تخییلیة للزوم مثل ماذکره فیه) وسکاکینك تخییلیه‌ده اولان کلامی ترشیحك دخی استعاره‌ٔ تخییلیه اولمسنی اقتضا ایدر زیرا تخییلیه‌ده ذکر واعتبار ایلدیکی اثبات صورت وهمیه‌نك مثلی ترشیحده دخی اعتبار ایتمك لازم کلور شویله‌که ترشیحیه وتخییلیه‌دن هر برلرنده خواص مشبه‌بهدن بعضیسنی مشبه ایچون

اثبات متحقق اولەرق تخييليەدە مشبه بە اولان سبعك خواصندن اظفار مشبه اولان منيەدە اثبات
اولنديغى كبى ترشيحدە دخى ﴿ اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى فما ربحت تجارتهم ﴾ قول
شريفندە مشبه بە اولان اشتراء حقيقى خواصندن ربح وتجارت مشبه اولان اختيار ضلالت على
الهدى ايچون اثبات اولنمشدر بو صورتدە تخييليەدە اظفارە شبيه اولان صورت وهميە اعتبار اولنديغى
كبى (فما ربحت تجارتهم) قولندە دخى ترشيح اولان تجارت وربح ايچون دخى كندولرندە تجارت
وربحە شبيه برمعناى وهمى وتجارتە شبيه ديكر برمعناى
وهمى اعتبار اولنسون زيرا ترشيح ايلە تخييل بيننده فرق اولميوب فقط مشبه بهە خاص اولان
شى كندوسيچون اثبات اولنان مشبهدن يعنى تخييليەدە مثلا موتدن موضوع لهى اولان منيە
لفظيلە وترشيحدە لفظ موضوع لهنك غيريلە تعبير اولنور مثلا نظم مذكوردە مشبه اختيار ضلال
وهدايى ضلالە استبدال اولوب بوندن موضوع لهى اولميان لفظ اشترا ايلە تعبير اولنمشدر اشتە
مصنفك ايضاحدە ذكر ايلديكى كلامدن مقصود بو معنادر زيرا ديمشدر كە تخييل وترشيحدن
هر برلرندە مشبه بهە خاص اولان لوازمك مشبهە اثباتى موجود اولوب شوقدر كە تخييليەدە
مشبهدن تعبير موضوع لهى اولان لفظ ايلە وترشيحدە تعبير لفظ موضوع لهنك غيريلەدر
مصنفك بو كلامندە اولان مشبهدن مراد مشبه بهك بعض لوازمى كندى يە اثبات اولنان مشبه
معهوددر وبو معنى بعضيلرە خفى اولەرق بو محلدە مشبه ايلە مراد صورت متحققه يە شبيهە اولان
صورت وهميە اولمسنى توهم ايتمسيلە استعارۀ مرشحەدە مشبهدن لفظ موضوع لە ايلە تعبير اولنديغى
كبى تخييليەدە دخى مشبه لفظ موضوع لهيلە معبر اولميوب بلكە لفظ مشبه بهلە تعبير اولنمشدر
مثلا منيە ايچون اولان صورت وهميە صورت محققە اولان مشبه بهە موضوع اظفار ايلە معبردر
ديو اعتراضە تصدى ايتمشدر بوايسە سهو ظاهردر خلاصە تخييليەدە مشبه كندى لفظيلە
وترشيحدە لفظنك غيريلە معبردر وبو فرق تخييليەدە معناى متوهمك وجوب اعتبارنى وترشيحدە
عدم اعتبارنى مقتضى اولماسيلە احدهمادە اعتبار وآخرندە عدم اعتبار تحكمدر وترشيحك
اقسام مجاز واستعارەدن اولديغنە صاحب كشافك ﴿ واعتصموا بحبل الله جميعا ﴾ قول شريفندە
حبل عهد الله ايچون واعتصام وثوق بالعهد ايچون استعارە ويا خود لفظ اعتصام استعارۀ حبل ايچون
حبلە مناسب وملايم اولان شى ايلە ترشيح اولديغنى بيانى دخى دلالت ايدر زيرا ترشيحى استعارەيە
مقابل قلمشدر وحاصل اعتراض مصنف تخييليە ايلە ترشيح بيننده احدهمادە صورت وهميەيى
اعتبار وآخردە عدم اعتبارى موجب اولەجق صورتدە فرق ايلە مطالبە اولوب طرف سكاكيدن
بو اعتراضە جواب بودركە تخييليەدە خواص مشبه بهدن اولوب مشبهە تعلق ومناسبتى اولميان امر
يعنى مثلا اظفار مشبه اولان مثلا منيەيە مقارن اولديغى جهتلە امر مذكورى مجازە حمل ايدرك
مشبه ايچون اثباتى ممكن اولان امر متوهمدن عبارت قلەرق لكن ترشيحدە لفظ مشبه بهە مقارن
اولديغندن مجازا امر متوهمدن عبارت قلنمغە محتاج اولمامشدر زيرا مشبه بهى مع لوازمە او معنى
قلمشدر بو صورتدە مشبه بە ايلە مراد معناى مجازيدر ديمليكە محل اولەمز مثلا (رأيت اسدا
يفترس اقرانه) و (رأيت بحرا يتلاطم امواجه) قوللرمزدە مشبه بە اولدە افتراس حقيقى ايلە
موصوف اولان اسد وثانيدە تلاطم امواج حقيقى ايلە موصوف اولان بحردر اما (اظفار المنية)
بونك خلافى اولوب زيرا منيەيە اضافەسى صحيح اولمسيچون اظفار صورت متوهمەدن مجازدر
اكر سؤال اولنورسەكە مشبه بە معنى مع لوازمە اولديغى يعنى مثلا (رأيت اسدا يفترس اقرانه)
قولندە افتراس اقران ايلە موصوف ومقيد اولان حيوان مذكور اولمسى اعتبار قلنديغى صورتدە
ترشيح استعارەدن خارج واستعارە اوزرە زائد اولمز حالبوكە ترشيح بعد تمام الاستعارە مبالغە ايچون
اتيان اولنور جوابندە ديرزكە مقيد ايلە مجموع بيننده فرق اولوب وترشيحدە مشبه بە ترشيح ايلە
مقيد اولان شى اولەرق مجموع مركب دكلدر زيرا مشبه بە يالكز موصوف اولوب صفت خارج

اولەرق موصوف ايلە صفتك مجموعندن مركب دكلدر وهمدە ترشيحك استعارە اوزرە زيادە
اولمسنك معناسى بدون الترشيح استعارە تامە اولمسيدر قال رحمه الله تعالى (وعنى بالمكنى عنها
ان يكون المذكور هو المشبه على ان المراد بالمنية هو السبع بادعاء السبعية لها بقرينة اضافة الاظفار اليها)
وسكاكى استعارۀ مكنى عنها ايلە طرفين تشبيهدن طرف مذكور مشبه اولوب وبونكلە ادعاء
مشبه بە مراد اولنمسنى قصد ايلدى شو وجهلەكە (واذا المنية انشبت اظفارها) قولندە خواص
سبعدن اولان اظفارك منيەيە اضافەسى قرينەسيلە ومنيە ايچون سبعيت ادعاسى وسبعك غيرى
برشى اولمسنك انكارى طريقيلە منيە ايلە مراد سبع اولوب مشبه اولان منيە ذكر اولنەرق مشبه بە
اولان سبع مراد اولنمشدر امدى استعارۀ بالكنايە تخييليەدن منفك اولمز شو معناجەكە استعارۀ
تخييليەسز استعارۀ بالكنايە موجود اولەمز زيرا خواص مشبه بهك مشبهە اضافەسى استعارۀ تخييليەدر
وعلى مذهب السكاكى قول مذكوردە مشهور اولان تقرير استعارۀ بالكنايە وتخييليە شو وجهلەدركە
مفهوم منيە مفهوم سبعە تشبيه اولندى ندە قهر وغلبە ايلە نفوسى اغتيال واهلاكدە منيە سبع
جنسندن ادعا اولنەرق سبعك قسم غير متعارفى قيلندى لفظ منيە سبع مفهوميچون استعارە اولندى
منيە لفظى ذكر اولنوب حقيقة موت وادعاء سبع معناسى قصد واراده اولندى بو استعارە استعارۀ
مكنيه اولدى وتخييليەدە اظفار مخيله اظفار محققەيە تشبيه اولندى ندە هيئتدە وشكلدە اظفار
مخيله اظفار محققە جنسندن ادعا اولندى اظفار محققەيە موضوع اولان اظفار لفظى اظفار مخيله
ايچون استعارە اولندى اظفار ذكر اولنوب اظفار مخيله معناسى قصد واراده اولندى وبو استعارە
استعارۀ تصريحيۀ تخييليە واستعارۀ بالكنايەيە قرينە اولدى قال رحمه الله تعالى (ورد بان لفظ
المشبه فيها مستعمل فيما وضع له تحقيقا والاستعارة ليست كذلك واضافة نحو الاظفار انما هى قرينة
التشبيه) وسكاكينك استعارۀ مكنى عنها ايچون اختيار ايلديكى تفسير مذكور رد اولنمشدركە
استعارۀ بالكنايەدە لفظ مشبه يعنى مثلا منيە حقيقة ما وضع لهندە مستعملدر زيرا منيە ايلە مراد موت اولوب
غيريسى اولمديغى قطعيا معلومدر حالبوكە استعارە بويلە اولميوب ما وضع لهنك غيريندە مستعملدر
زيرا سكاكى استعارەيى احد طرفين تشبيه ذكر اولنوب طرف آخر مراد اولنمسيلە تفسير ايدوب
و (الكلمة المستعملة فى غير ما وضعت له بالتحقيق) قوليلە مفسر اولان مجاز لغويدن برقسم قلمشدر
واستعارەيە قرينە قلديغى اظفار امثالنك اضافەسى نفسدە مضمر اولان تشبيهك يعنى منيەنك سبعە
تشبيهنك قرينەسيدر ومصنفك اشبو (واضافة نحو الاظفار الخ) قولى كأن اكر منيە ايلە معناى
حقيقيسى مراد اولنسە اظفارك منيەيە اضافەسنك معناسى ندر ديو وارد اولان سؤال مقدرە
جواب اولوب والا بو قول ايچون اعتراضدە مدخل يوقدر اكر ايراد اولنورسەكە سكاكى كتابندە
كندوسيلە بو اعتراضدن تفصى وخلاص حاصل اولەجق كلام ايراد ايلمشدر زيرا اولا ايراد
سؤال ايلە ديمشدركە استعارە مستعار لهك مستعار منه جنسندن اولديغنى ادعا ومستعار منهك غيرى
برشى اولمسنى انكار اقتضا ايدر حالبوكە استعارۀ بالكنايەنك مبناسى مشبهى اسم جنسيلە ذكر
اوزرينە اولوب وبرشيئك حقيقتنى اسم جنسيلە تصريحدن اكمل اعتراف اولەمز وثانيا بو سؤالدن
جوابدە ديمشدركە بز استعارۀ مصرحەدە مسماى مشبهە اجرا ايتديكمز شيئى استعارۀ بالكنايەدە
اسم مشبهە اجرا ايدرز شويلەكە استعارۀ مصرحەدە ذكرى مرور ايدن تأويل ايلە يعنى مشبه بهك
جنسندە ادخال تأويلنى ارتكاب ايلە معناى شجاع لفظ اسد ايچون مسمى اولديغنى ادعا ايدوب
حتاكە شجاع ايچون برطرفدن ادعاى اسديت وبرطرفدن هيكل مخصوص يعنى اسد حقيقى يى
ارادەدن مانعە اولان قرينەيى نصب واقامت بيننده اولان تناقضدن بزم ايچون تفصى تهيئ ايلديكى
كبى استعارۀ بالكنايەدە دخى ارتكاب تأويل ايلە يعنى افراد سبعى متعارف وغير متعارف اولمق اوزرە
ايكى قسم عد ايدوب تشبيهدە مبالغە ايچون منيەيى جنس سبعدە ادخال واسم منيەيى سبعە
مرادف قلەرق سبع ايچون اسم اولديغنى ادعا ايدرز وبعدە واضع منيە وسبع لفظلرى كبى ايكى

اسمی حقیقت واحده یه وضع ایدوبده بولفظلرك لفظین مترادفین اولمامسی نوجهله صحیح اوله بیلور دیو تخییل وتوهم طریقیله بونلرك لفظین مترادفین اولمسنه ذاهب اولورز و بوطریق ایله بزم ایچون لفظ منیه یی تصریح ایله برابر منیه ایچون سبعیت دعواسی تهیؤ ایدر اشته سکاکینك بوقولیله اعتراض مذکوردن تفصی حاصل اولور زیرا لفظ منیه لفظ سبع ایچون مرادف قلندیغی کبی منیه نك موتده استعمالی صریح لفظ سبعی موتده استعمال کبی بطریق المجاز اولمش اولور جوابنده دیرزکه بوکلامك کافه سنی تسلیم ایدەلم لکن بوتوجیه لفظ منیه نك علی التحقیق من غیرتأویل ماوضع لهنك غیریده مستعمل اولمقلغنی اقتضا ایتمزکه حتی تعریف مجازده ادخال وتعریف حقیقتدن اخراج اولنسون امدی مسمای رجل شجاعی بطریق التأویل مسمای اسد جنسندن قلدیغمز صورتده لفظ اسدك رجل شجاعده استعمالی بطریق الحقیقه اولمیوب بلکه مجاز اولدیغی کبی اسم منیه یی بطریق التأویل اسم سبعه مرادف قلدیغمز صورتده دخی منیه نك موتده استعمالی بطریق المجاز اولمزکه حتی استعاره اولسون بلکه حقیقتدر ﴿ فلیتأمل ﴾ وحاصل کلام بوموضعده منیه ایله مراد موت اولوب ولفظ منیه موت ایچون موضوع اولدیغی هر برشخصك معلومی اولەرق البته مجاز اولەمز وبوجواب اوزرینه بعضیلرك لفظ سبع ایچون منیه مرادف قلندقدنصکره منیه نك موتده استعمالی ادعاء ماوضع لهنده استعمال اولوب حقیقی اولدیغی وکذلك بعض اخرك منیه ایله مراد مشبه به اولان سبع اولدیغنك عدم امکان انکارنی ادعاری مندفع اولور اما قول اولك اندفاعی زیرا ادعای ترادفی موجب اولمز وادعای سبعیت موت حقیقة موتك لفظ منیه ایچون موضوع له اولمامسنی ایجاب ایتمز واما قول ثانینك اندفاعی زیرا دیرزکه مشبه به سبع حقیقی متعارف اولوب سبع ادعائی غیر متعارف دکلدر زیرا سبع ادعائی انجق مشبه اولان منیه نك عینیدر و بوده ظاهردر بلکه رد مصنفدن جواب بودرکه تعریف حقیقتده قید حیثیت مراد اولدیغی ذکر ایتمشیدك امدی حقیقت حقیقة موضوع لهی اولان شیده حقیقة موضوع لهی اولدیغی حیثیتدن استعمال اولنان کلمەدر وبز (انشبت المنیة اظفارها) قولمزده لفظ منیه نك موتده استعمالی موضوع له حقیقیسنده موضوع له حقیقیسی اولدیغی حیثیتدن استعمال اولدیغنی تسلیم ایتمیز بلکه بوراده منیه نك موتده استعمالی ذکری مرور ایدن تأویل ایله لفظ منیه کندیسی ایچون موضوعه اولان افراد سبعدن موت برفرد قلندیغی حیثیتندر و بونك بیانی چونکه لفظ منیه نك موتده استعمالی مثلا تقرب موت فلانی بیان صددنده ایراد اولنان (دنت منیه فلان) قولنده اولدیغی کبی بعضا موت موضوع لهی اولدیغی اعتباریله اولور و بعضا (اظفار المنیة) قولنده اولدیغی کبی لفظ منیه سبع ایچون موضوع وسبعه مرادف اولوب وموت افراد سبعدن فرد غیر متعارف اولدیغی اعتباریله اولور بوصورتده باعتبار الاول منیه نك موتده استعمالی علی سبیل الحقیقه اولوب باعتبار الثانی استعمالی بونك خلافنده اولور زیرا باعتبار الثانی منیه نك موتده استعمالی موضوع له حقیقیسی اولدیغی حیثیتدن اولمیوب بلکه لفظ منیه سبعه مرادف وموت افراد سبعدن برفرد اولدیغی حیثیتندر ﴿ فلیفهم ﴾ اشته بوجواب قومك فهم ایتدیکی اوزره توجیه کلام سکاکیده ممکن اولان شیئك غایتی اولوب لکن بودخی اشکالدن خالی دکلدر زیرا فرض تسلیمده حاصل مفادی قید حیثیتك انتفاسنه یعنی استعمالی موضوع لهی اولدیغی حیثیتدن اولمامسنه مبنی لفظ منیه نك موتده استعمالی حقیقت اولمامسندن عبارت اولوب بوبابده ماوضع لهنك غیریده مستعمل اولدیغنی ایجاب ایتمز وماوضع لهنك غیریده مستعمل اولدیغی کبی مجاز اولەمز شارح مرحوم بیوررکه طرف سکاکیدن جوابده حق اولان استعارهٔ بالکنایه بطریق الادعا موقعنده مرادفی اولان لفظ منیه واقع اولوب ردیف ولازمنك ذکریله کندوسندن کنایه اولنان لفظ سبعدر الحاصل (انشبت المنیة اظفارها) قولنده لفظ مستعار سبع اولوب فقط بوندن ردیف ولازمی اولان اظفار لفظنك ذکریله کنایه اولەرق موقعنده ادعاء مرادفی اولان لفظ منیه

واقع اولمشدر ومنیه یعنی موت مستعارله وحیوان مفترس مستعار منهدر نته کیم بیانی سبقت ایلمشدر وسکاکی استعارهٔ بالکنایه یی (ذکر المشبه وارادة المشبه به) قولیله تفسیر ایلدیکی محلده استعاره لفظیله معنای مصدری یی مراد ایدوب استعارهٔ بالکنایه نك صورت استعمالنی بیاندر یوخسه استعاره ایله مرادی لفظ مستعار اولوبده (ذکر المشبه) قولی (المشبه المذکور) دیمك دکلدر واستعارهٔ مذکوره یی مجاز لغویدن قلدیغی محلده استعاره ایله لفظ مستعاری یعنی مثلا سبعی مراد ایتمشدر واستعارهٔ بالکنایه ده مستعار اسم مشبه به متروك اولدیغنی تصریح ایلمشدر وبوتحریر اوزره کلام سکاکی اشکالدن وارسته اولور فقط آخر بحث استعارهٔ تبعیه ده (ان المنیة استعارة بالکنایة عن السبع والحال عن المتکلم) قولیله (منیه) سبعدن و (حال) متکلمدن استعاره اولدیغنی امثلهٔ سائره ایله برابر تصریح ایدوب وآخر بحث مجاز عقلیده (ان الربیع استعارة بالکنایة عن الفاعل الحقیقی) کلامیله ربیع فاعل حقیقیدن استعاره اولدیغنی ایراد ایتمسی موجب اشکال اولەرق مستعار لفظ مشبه یعنی منیه اولمسنده صریحدر امدی وجه صواب سکاکینك (ان المنیة والحال وان الربیع) قوللری امثالی حذف مضافه حمل اولنەرق (ان ذکر المنیة استعارة بالکنایة حال کونها عبارة عن السبع ادعاء) تقدیرنده اولوب استعاره ایله (استعمال المشبه فی المشبه به ادعاء) معنای مصدریسی مراد اولمسنه حمل ایدلمسیدر بوصورتده اشبو کلام سکاکینك مفهومی منیه نك ادعاء سبعدن عبارت اولدیغی حالده ذکری استعارهٔ بالکنایه یعنی مشبهی ادعاء مشبه بهده استعمالدر دیمك اولور ذکر حال ور بیع دخی بوکا مقیس اولوب بوتقدیرده مستعار لفظ منیه اولدیغنه دلالتی اولمیوب استعارهٔ بالکنایه بحثنده اولان کلامنه موافق اولەرق اشکال موروده بحذافیره یعنی بجمیعه مندفع اولور الحاصل بوتحقیق اوزره سکاکی عندنده استعارهٔ بالکنایه ذکر ردیفیله کنایه مذکور اولان لفظ مشبه به یعنی سبع اولوب منیه دکلدر قال رحمه الله تعالی (واختیار رد التبعیة الی المکنی عنها بجعل قرینتها مکنیا عنها والتبعیة قرینتها علی نحو قوله فی المنیة واظفارها) وسکاکی استعارهٔ تبعیه یی یعنی حروف وافعال ومشتقاتده اولان استعاره یی استعارهٔ مکنی عنهایه رد ایدوب منیه یی استعارهٔ بالکنایه واضافهٔ اظفاری قرینه قلدیغی وجهله قرینهٔ تبعیه یی دخی استعارهٔ مکنی عنها واستعارهٔ تبعیه یی استعارهٔ مکنی عنهایه قرینه قلدی امدی (نطقت الحال بکذا) قوللرنده قوم (نطقت) لفظنی استعارهٔ تبعیه اولەرق دلالتدن استعاره ولفظ حالی نطقك دلالت ایچون استعارەسنه قرینه قیلدیلر یعنی حال معنای حقیقیسنده اولوب متکلمدن استعارهٔ بالکنایه ایتدیلر وسکاکی حالی متکلمدن استعارهٔ بالکنایه قیلوب ونطقك حاله نسبتنی بواستعاره یه قرینه قیلدی وآنف البیان (نقریهم لهذمیات) قوللرنده دخی لهذمیاتی علی سبیل التهکم مطعومات شهیه دن استعارهٔ بالکنایه ولفظ قراك لهذمیاته نسبتی بواستعاره یه قرینه اولمسنی اختیار ایلدی سائر امثله دخی بونلره مقیسدر مثلا ﴿ لیکون لهم عدوا وحزنا ﴾ قول شریفنده عداوت وحزنی التقاط ایچون اولان علت غائیه دن استعارهٔ بالکنایه قیلوب لام تعلیلك عداوت وحزنه نسبتنی بواستعاره یه قرینه ایلمشدر وکذلك ﴿ ولاصلبنکم فی جذوع النخل ﴾ قولنده جزوعی ظروف وامکنه دن استعارهٔ بالکنایه قیلوب فی لفظنك بونده استعمالنی قرینه قیلمشدر الحاصل قومك استعارهٔ تبعیه یه قرینه قلدقلرینی سکاکی استعارهٔ بالکنایه وتبعیه قلدقلرینی اشبو استعارهٔ بالکنایه یه قرینه اعتبار ایلمشدر وسکاکینك بوصورتی اختیاردن غرضی ضبطه اقرب اولمق اوزره اقسام استعاره یی تقلیلدر قال رحمه الله تعالی (ورد بانه ان قدر التبعیة حقیقة لم تکن تخییلیة وذلك باطل بالاتفاق) وسکاکینك اشبو اختیار ایلدیکی کلام رد اولنمشدرکه سکاکی مثلا (نطقت الحال بکذا) قولنده اولان نطقت لفظنی معنای حقیقیسنه حمل ایدوب اشبو تبعیه یی حقیقت عد ایدرسه استعارهٔ تخییلیه اولمز زیرا عندالسکاکی تخییلیه مجازدر چونکه تخییلیه یی (ذکر المشبه به وارادة المشبه) قولیله مفسر اولان مجاز اقسامندن برقسم اولان استعارهٔ مصرح بها اقسامندن قلمشدر فقط

تخییلیه‌ده مشبه کندوسیچون نه حسا ونه عقلا تحقق اولیوب بلکه صورت وهمیهٔ محضه‌دن اولان
شی اولسنك وجوبنی اعتبار ایلشدر الحاصل عندالسکاکی استعارهٔ مصرحهٔ تحقیقیه ایله
مصرحهٔ تخییلیه بیننده فرق بالکز تخییلیه‌ده مشبه صورت وهمیه اولسندن عبارت اولوب مصرحه
قسمندندر وتبعیه تخییلیه اولمدیغی کبی (نطقت الحال) مثلاوده بدون التخییلیه مکنی عنها موجود
اولسیله استعارهٔ مکنی عنها تخییلیه‌یی مستلزم اولمش اولمز زیرا بدون اللازم وجود ملزوم محالدر
حالبوکه مکنی عنهانك تخییلیه‌یی عدم استلزامی بالاتفاق باطلدر وانجق خلاف تخییلیه‌نك مکنی عنهایی
استلزامنده اولوب عندالسکاکی (اظفار المنیة الشبیهة بالسبع) قولنده اولدیغی کبی غیر مستلزمدر
قال رحمه الله تعالی (والا فیکون استعارة فلم یکن ماذهب الیه مغنیا عما ذکره غیره) واکر سکاکی
مکنی عنهایه قرینه قیلدیغی تبعیه‌یی حقیقت تقدیر ایتمیوب‌ده بلکه مجاز عدو تقدیر ایدرسه بوصورتده
(نطقت الحال) امثالی تبعیه استعاره اولوب مجاز مرسل اولمز زیرا معنیین بیننده اولان علاقه
انجق مشابهتدر وبو استعاره ایله بوندن غیریسنی مراد ایتمز بوصورتده سکاکینك ذاهب اولدیغی
شیٔ یعنی تبعیه‌یی مکنی عنهایه ردی غیریلرینك ذکر ایلدکلری شیدن یعنی استعارهٔ تبعیه
وغیریسنه تقسیمدن مغنی اولمز زیرا سکاکی (نطقت الحال) قولنده (نطقت) لفظنی حقیقت
قیلمق ممکن اوله‌میوب بلکه استعاره تقدیر ایتمسی لازم کلدیکی وفعلده اولان استعاره ایسه انجق
تبعیه اولدیغی جهتله آخر الامر استعارهٔ تبعیه‌یه قائل اولمقلغه مضطر ومجبور اولمش اولور
وبعضیلرك صدد جوابده مجرد علاقه‌نك مشابهت اولمسی استعاره‌نك ثبوتنده کفایت ایتمیوب بلکه
تشبیهده قصد مبالغه ایله برابر مشابهت جلیه اولدیغی صورتده استعاره اولور و(نطقت الحال)
مثلاوده بو امرینك تحقق ممنوعدر دیمسی شایان التفات دکلدر وکذلك بوفنك غیریده حذاقتی
اولان بعض ذات اعتراض مصنفدن جواب اولمق اوزره ایراد ایتمشلردرکه (نطقت) لفظی حقیقت
اولدیغی صورتده استعارهٔ تخییلیه موجود اولیه جغنی تسلیم ایتمز زیرا استعارهٔ تخییلیه نطقنده
اولمیوب بلکه حال ایچون لسان قلمق طریقیله حالده‌در وهمده سکاکینك (لا ینفك المکنی عنها
عن التخییلیة) قولنك معناسی تخییلیه مکنی عنهایی مستلزم دیمك اولوب مصنفك فهم ایلدیکی کبی
مکنیه تخییلیه‌یی مستلزمدر معناسنه دکلدر بوصورتده (نطق لسان الحال) دینلوب لسان ایله حال
ایچون لسان انسان منزله سنده صورت تخییلیه مراد اولنورسه اوحالده متکلمك حال ایچون
استعاره‌سی لازم کله رك استعارهٔ مکنیه وتخییلیه موجود اولور واما (نطقت الحال بکذا)
دینلسه بوصورتده استعارهٔ مکنیه موجود اولوب تخییلیه بولنمز زیرا تخییلیه استعارهٔ مصرحه
اقسامندن اولوب نطقت الحالده ایسه مشبه به غیر مصرحدر بعض مذکورك جوابی بوندن
عبارت اوله‌رق بونك کلام سکاکی‌یه قطعا مساس وتعلقی اولمیوب ذکر ایتدیکی شیلرك جمله‌سی
تصریحات سکاکی‌یه مخالفدر وبوکا دائر حاشیه‌ده ایضاحات وار ایسه‌ده اصل کلام فائدهٔ
زائده‌دن عاری اولدیغی جهتله تفصیلاته حاجت کورلمدی اکر ایراد اولنورسه‌که مصنفك
استعارهٔ مکنی عنهانك تخییلیه‌یی استلزامی بالاتفاقدر قولندن مرادی سکاکیدن غیریلرینك اتفاقی
دیمکسه بوکلام ابطال کلام سکاکی اوزره دلیل اوله‌مز زیرا سکاکی [غیریلریله صدد خلافده یعنی سائر
اهل فنه مخالفتله قصد اختراع مذهبده‌در مع ذلك سکاکیدن ماعداسنك دخی استلزام مذکورده
اتفاقی غیر مسلم اولوب زیرا صاحب کشاف ﴿ ینقضون عهد الله ﴾ قول شریفنده عهدده
استعارهٔ بالکنایه وحبله تشبیه اولوب ونقض ابطال عهد ایچون استعاره اولدیغنی تصریح ایتمشدر
ابطال عهد ایسه عقلا امر متحقق اولوب وهمی اولمامسیله اشبو نظم جلیلده اولان استعارهٔ
بالکنایه‌نك قرینه‌سی استعارهٔ تحقیقیه اولوب تخییلیه اولمز واکر اتفاق مذکوردن مراد سکاکی
وغیریسنك اتفاقی ایسه بطلانی ظاهردر زیرا سکاکی مکنی عنهانك تخییلیه‌دن عدم انفکاکی انجق
مذهب سلف اولدیغنی تصریح ایلشدر وعندالسکاکی مکنیه وتخییلیه بیننده اصلا لزوم اولمیوب

بلکه (اظفار المنیة الشبیهة بالسبع) قولنده ذکر ایلدیکی کبی بدون المکنیه تخییلیه بولنور ومجاز
عقلیده تصریح ایلدیکی کبی بدون التخییلیه مکنیه تحقق ایدر زیرا دیمشدرکه مکنی عنهانك
قرینه‌سی یا امر مقدر وهمی اولور (اظفار المنیة) قولنده اولان اظفار و(نطقت الحال) قولنده
اولان نطقت کبی ویاخود امر متحقق اولور (انبت الربیع البقل) قولنده اولان انبات و(هزم
الامیر الجند) قولنده اولان هزم کبی جوابنده دیرزکه بوکلام کلام مصنفی ابطاله صالح اولوب
کلام سکاکی‌یی توجیهه صالح اولمز زیرا سکاکی (نطقت الحال) قولنده نطقت لفظی اظفار کبی
وهمی قبیلندن وموت مکنی عنها ایچون قرینه اولدیغی مجاز عقلیده تصریح ایتمسیله اظفارده
ذکر ایلدیکی کبی بونده دخی نطقه شبیه اولان بر امر وهمی تقدیر اولنمسی واجب اولور بوبابده
استعارهٔ تبعیه‌یه قائل اولمقدر بلی کلام سکاکیدن استعارهٔ مکنی عنها ایله تخییلیه‌ده مصنفك اختیار
ایلدیکی تفسیر اعتبار اولندیغی تقدیرده تبعیه اوزره مشتمل اولان ترکیبی مکنی عنها اوزره مشتمل
اولان ترکیبه رد ایتمك یعنی ذکر اولندیغی اوزره قرینهٔ تبعیه‌یی استعارهٔ بالکنایه وتبعیه‌یی قرینه
قلمق ممکن ایدوکی مستفاد اولور مثلا (نطقت الحال بکذا) قولنده حالك متکلمه تشبیهی استعارهٔ
بالکنایه ونطقك حاله اثباتی استعارهٔ تخییلیه قلنوب (نطقت) لفظی حقیقت اوله‌رق معنای
اصلیسنده مستعمل اولور نته‌کیم اظفارده مذهب مصنف بودر بوصورتده استعارهٔ بالتبعیه‌یه قائل
اولمق لازم کلمز وکذلك اشبو تبعیه‌نك مکنیه‌یه ردیله قول تخییلیه‌ده اولان مذهب سلف
اوزره‌ده ممکن اوله‌بیلور زیرا مرور ایتدیکی وجهله عندالسلف (ید الشمال) و(اظفار المنیة)
کبی تخییلیه حقیقت اولمسیله مختار سکاکی اوزره تبعیه‌یه قرینه اولدیغی کبی معنای حقیقیسنده مستعمل
اوله‌رق استعارهٔ بالتبعیه ایله قول لازم کلمز حاصلی سکاکینك تبعیه‌یی استعارهٔ مکنیه‌یه رد ایلمسی
کندی مذهبنه قابل توفیق اوله‌میوب بلکه مصنف ویاخود سلفك مختاری اولان مذهبیندن
برینه بنا ایدلمسیله میسر اولور قال رحمه الله تعالی

فصل

بوفصل شرائط حسن استعاره‌یی مبیندر قال رحمه الله تعالی (حسن کل من الاستعارة التحقیقیة
والتمثیل برعایة جهات حسن التشبیه) استعارهٔ تحقیقیه ایله علی سبیل الاستعاره اولان تمثیلدن هر برلرینك
حسنی جهات حسن تشبیهه رعایتله‌در وجهات حسن تشبیهدن مراد وجه تشبیهك طرفینه
شمولی وتشبیهك کندوسنه تعلیق اولنان غرضی افاده‌یه وافی اولمسی وبونلر امثالی باب تشبیهده
ذکر اولنان جهتلردر وحسن استعاره بوجهاته رعایتله اولمسی زیرا استعارهٔ تحقیقیه وتمثیلیه‌نك
مبناسی تشبیه اوزره اولمسیله حسن وقبحده تشبیهه تابع قلنورلر قال رحمه الله تعالی (وان لا یشم
رائحته لفظا) وکذلك حسن استعارهٔ تحقیقیه وتمثیلیه‌دن هر برلرینك جهت لفظدن رائحهٔ
تشبیهی اشمام ایتمامسی یعنی لفظا تشبیهدن ایما ایده‌جك شیدن تجریدیدر خفی اولمسونکه اکر
شرائط حسن استعاره وجهات حسن تشبیه ایله شرائط مذکوره سببیله مقبوله وانتفاسیله منتفیه
ویاخود من غیر حسن باقیه اولملری مراد اولنور ایسه بردینیله‌جك اولمیوب امثلهٔ مذکوره‌دن
وجه شبهك طرفینه شمولی استعاره وتشبیهی محسن اوله‌رق انتفاسی استعاره وتشبیهك انتفاسنی
موجبدر وتشبیهك غرضه وافی اولمسی موجب حسن اولوب نقصان اولمسی عدم حسننی موجب
اوله‌رق موجب انتفاء تشبیه دکلدر وکذلك ابتذالدن سالم اولمسی موجب حسن تشبیه اولوب
مبتذل اولمسی غیر مقبول اولمسنی ایجاب ایدرك انتفاسنی موجب دکلدر وتشبیهی عدم اشمام
استعاره‌نك مقبوله اولمسنی موجب اولوب حال اشمامده استعاره منتفی اولور واکر شرائط
مذکوره ایله حسننی موجب اولوب انتفاسیله منتفی اولمامق مراد اولنورسه بوصورتده عبارهٔ شارحی
ظاهرندن صرف ایله شمول ووفادن شمول ووفا بلا شبهة معناسی قصد ایدلمك اقتضا ایلر زیرا

شمول طرفين ووفاء غرضده شبهه‌نك تحقق حيننده تشبيه وكذلك استعاره باقى قالوب فقط حسنلرى باقى قالمز وبو وجهله عدم اشمام رائحهٔ تشبيه حسن استعاره ايجون شرط قلنديغندن ايجون محققين علماء بيان (رأيت اسدا فى الشجاعة) قولمزده اولديغى كبى مشبهك تركيله مشبه به ايله وجه‌شبه ذكر اولنان محلارده اختيار تشبيه ايدرك استعاره‌دن عد ايتامشلردر زيرا تشبيه بليغ ايله قول استعارهٔ غير حسنه ايله قولدن اوليدر مشبه ايله مشبه‌به صريحا ويا ضمنا بيان اولنديغى صورت دخى بويله‌در ورائحهٔ تشبيهى عدم اشمام شرائط حسن استعاره‌دن اولمسى زيرا استعاره‌نك رائحهٔ تشبيهى اشمام ايتمسى غرض استعاره‌يى ابطال ايدر چونكه غرض استعاره مشبهك جنس مشبه بهده دخولى ومشبه‌بهه الحاقى اولوب اشمام رائحهٔ تشبيه ايسه بونى ابطال ايدر زيرا تشبيهده مشبه‌بهك وجه شبهده اقوى اولديغنه دلالت واردر نته‌كيم (ظلماك فى تشبيه صدغيك بالمسك) قولنده زلف محبوبك مسكه تشبيهيجون اثبات ظلمك منشائى تشبيه سببيله مسكده اولان رائحهٔ طيبه زلف محبوبدن اقوى اولديغنى اعترافدر امدى قاعدهٔ تشبيه حكايه اولنان شيئك نقصانيتيدر وبعضيلرك استعاره‌نك شرائط حسنندن بريسى مطلقه اوله‌رق برصفتله تعقيب وياخود احد طرفينه ملايم اولان كلام تفريع اولنمامسيدر ديو زعمى خطا اولوب زيرا استعارهٔ مرشحه احسن انواع استعاره‌دندر وواقعا مجرده‌نك حسنى مرور ايتديكى وجهله مرشحه‌يه نسبتله ناقصه‌در قال رحمه الله تعالى (ولذلك نوصى ان يكون الشبه بين الطرفين جليا لئلا يصير الغازا) ولفظا رائحهٔ تشبيهى عدم اشمام استعاره‌نك شرط حسنى اولديغندن طرفين بيننده شبه يعنى مابه المشابهه‌نك بنفسه وياخود عرف وياخود اصطلاح خاص سببيله جلى اولمقلغنى توصيه ايدرز تاكه الغاز وتعميه فى المراد اولميه (الغاز) بركسه مرادنى اخفا ايلديكى حينده (الغز فى كلامه) قوللرندن و(الغز) ده بوندن اولوب جمعى الغاز كلور رطب ايله ارطاب كبى يعنى شرائط حسن استعاره‌يه رعايت اولنديغى وقتده وجه شبه جلى اولمزسه الغاز اولور واما شرائط حسن استعاره‌يه رعايت اولنمبوبده مثلا رائحهٔ تشبيهى اشمام ايلديكى وقتده الغاز اولميوب لكن حسن استعاره فوت اولور ووجه شبهك جلى اولمسندن مراد ابتذاله مفضى اولميه‌جق درجه جلاسى اولوب والا مفوت حسن استعاره اولور واشبو وجه شبهك جلاسيله توصيه لفظا مشبه مذكور اولميان استعارهٔ مصرحه‌ده اولوب واما استعارهٔ بالكنايه‌ده مشبه مذكور اولمسيله قرينه كافيه اوله‌رق وجه شبهك ظهور وجلاسى غير مشروط ايدوكنى شرح مفتاح شريفدن محشى عبد الحكيم نقل ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (كما لو قيل رأيت اسدا واريد انسان ابخر ورأيت ابلا مائة لاتجد فيها راحلة واريد الناس) والغازه مثال مثلا استعارهٔ تحقيقيه‌ده (رأيت اسدا) دينلوب انسان ابخر مراد اولنمسى كبيدر (ابخر) تحريك ايله بخرك جمعى اولوب رائحهٔ كريههٔ فم معناسنه‌در فم اسدده علت بخر موجود ايسه ده شهرتى جرأتله اولوب بخر ايله دكلدر واستعارهٔ تمثيليه‌ده (رأيت ابلا مائة لاتجد فيها راحلة) دينلوب بونكله ناس مراد اولنمسى كبيدر بو كلام حضرت صاحب رسالت عليه اكمل التحيه افندمزك ﴿ الناس كابل مائة لاتجد فيها راحلة ﴾ قول شريفلرندن مأخوذدر كتاب فائقده (تجدون الناس كالابل المائة ليست فيها راحلة) روايت اولنمشدر (راحله) ركوبه مخصوص بعير معناسنه اولوب جمل وناقه‌دن اعمدر مراد ناسدن مرضى ومنتخب اولان شخص عزت وندرت وجودنده ابل كثيره درونده موجود اوليان ابل نجيبه كبيدر ديمك اولوب (كالابل) قولنده كاف (تجدون) ايجون مفعول ثانيدر و(ليست) لفظى خبرنده اولان (فيها راحلة) لفظلريله حال اولمق اوزره محل نصبده اولوب كأن (كالابل المائة غير موجودة فيها راحلة) دينلمشدر وياخود جملهٔ مستأنفه اولوب وجه شبهدن سؤاله جوابدر الحاصل حديث شريفده ايچلرنده منتخب برمرد صالح عزيز الوجود اوليان ناسدن برجماعتى درونده برابل نجيب موجود اوليان مقدار مائه ايله تشبيه اولوب وجه شبه درونده مختار ومنتخب موجود اولميه‌رق متعددك

حصول ووجودى اولديغى تيكارى ايضاح ايلمشدر وبو معنى لفظ ابلك اطلاقندن وعدده تخصيصندن معروف دكلدر بو جهتله (رأيت ابلا مائة لاتجد فيها راحلة) قولنده اولديغى كبى مشبه حذف اولنوب مشبه به ايله مشبه مراد اولنديغى وقتده وجه شبهك خفاسندن شى الغاز وتعميه‌ده داخل اولور قال رحمه الله تعالى (وبهذا ظهر ان التشبيه اعم محلا) وبونكله ظاهر اولور كه تشبيه محل جهتندن بحسب التحقق استعارهٔ تحقيقيه وتمثيلدن اعمدر يعنى هر نه محلده استعارهٔ تحقيقيه وياخود تمثيل جارى ومتحقق اولسه اومحلده تشبيه دخى تحقق ايدر وهر نه محلده تشبيه تحقق ايتسه اومحلده استعارهٔ تحقيقيه وياخود تمثيل تحقق ايتمسى لازم كلميه‌رك بعضا واقع اولوركه بر محلده تشبيه اجرا اولنوب استعاره جريان ايتمز زيرا وجه شبهك خفاسى جائز اولمسيله استعاره طريقيله اتيان اولنديغى كبى تعميه والغاز وتكليف مالايطاق اولور نته‌كيم ذكر اولنان مثاللردن مشهوددر قال رحمه الله تعالى (ويتصل به انه اذا قوى الشبه بين الطرفين حتى اتحد كالعلم والنور والشبهة والظلمة لم يحسن التشبيه وتعينت الاستعارة) وذكر اولنان شيئه يعنى بين الطرفين وجه شبه خفى اولديغى صورتده استعاره حسن اولميوب تشبيه تعين ايده‌جكى قاعده‌سنه متصل وملحق اولان ديكر قاعدهٔ بيانيه‌دركه طرفين بيننده وجه شبه متحد وشئ واحد اولمق درجه‌سنده قوى اولديغى وقتده مثلا علم ايله نور وشبهه ايله ظلمت كبى اوحالده تشبيه‌ده حسن اولميوب استعاره تعين ايدر تاكه برشيئى نفسنه تشبيه كبى اولميه امدى مسائلدن برمسئله‌يى فهم ايتديكك وقتده بطريق الاستعاره (حصل فى قلبى نور) دينوب (كأن فى قلبى نورا) دينمزسين وكذلك برشبهه‌ده واقع اولديغك حينده (وقعت فى ظلمة) دينوب (كأنى وقعت فى ظلمة) دينمزسين قال رحمه الله تعالى (والمكنى عنها كالتحقيقية والتخييلية حسنها بحسب حسن المكنى عنها) واستعارهٔ مكنى عنها تشبيه مضمر اولديغى جهتله حسنى جهات حسن تشبيهه رعايتله اولقده استعارهٔ تحقيقيه كبيدر واستعارهٔ تخييليه‌نك حسنى استعارهٔ مكنى عنهانك حسنى حسبيله‌در زيرا تخييليه عند المصنف البته مكنى عنهايه تابعه اولوب فى نفسها تخييليه ايجون تشبيه اولميه‌رق ذكرى مرور ايتديكى اوزره عند المصنف حقيقت اولمسيله حسنى متبوعى اولان مكنى عنهانك حسننه تابعدر واما صاحب مفتاح مكنى عنهايه تابعيتنك وجوبنه قائل اولمديغى جهتله مكنى عنهايه تابع اولديغى حينده حسنى مكنى عنهانك حسنى حسبيله اولوب ومكنى عنهايه تابعه اولمديغى وقتده حسن بليغ ايله حسن اولمسى نادر اولديغنه وبناء عليه ذكرى سبقت ايدن ماء الملامك استعجبته قائل اولمشدر لكن عند السكاكى استعارهٔ تخييليه مصرحه اوله‌رق تشبيهه مبنيه اولمسيله تحقيقيه ومكنيه‌ده اولديغى كبى حسن تخييليه دخى جهات حسن تشبيهه رعايتله نيچون ميسر اولمسى اعتراضندن وارسته اوله‌مز قال رحمه الله تعالى

﴿ وصل ﴾

معلوم اوله‌كه (كلمه) معناى اصليسندن ديكر معنايه نقل اولنمسندن طولايى مجاز تسميه اولنديغى كبى اعراب اصليسندن ديكر اعرابه نقلندن ايچون دخى مجاز ايله توصيف اولنور وظاهر كلام سكاكيدن مستفاد اولان بونوع مجاز بله موصوف اولان اعراب اولوب وموصوف اعراب اولمسى صورت حذفده ظاهردر مثلا ﴿ واسئل القرية ﴾ قول شريفنده اولان (نصب قريه) و﴿ وجاء ربك ﴾ قول شريفنده اولان (رفع رب) بوسياقده اوله‌رق هر بريسى محللرى اولان مضافدن نقل اولنمشدر يعنى اصلى (واسئل اهل القرية) اولوب (اهل) حذف اولنمغله اعرابى قريه‌يه انتقال ايلمشدر كذلك (وجاء ربك) وجاء امر ربك تقديرنده اولوب (امر) حذف اولنه‌رق اعرابى (رب) لفظنه انتقال ايلمشدر واما زيادهٔ لفظ طريقيله اولان مجازده بو انتقال غير متحقق اولوب حالبوكه سكاكى ﴿ ليس كمثله ﴾ قول شريفنده اولان (جر) مجاز اولديغنى تصريح ايلمشدر وفن بيانده مقصود اولان معناى اول اوزره يعنى كلمه‌يى برمعنادن معناى آخره

نقل معناسنده اولان مجاز اولوب لکن مصنف رحمه الله تعالی معنای ثانی ایله یعنی بر اعرابدن اعراب آخره نقل طریقیله اولان مجاز اوزره دخی تنبیهه محاوله ایلمشدر و بو محاوله‌دن مقصود سابقه اقتدا وکلمه‌نك اشبو معنای ثانی اعتباریله اولان مجاز ایله اتصافی عندنده سامعی زلق وسقوطدن محافظه ایچون ضم و بازوسنی اجتذاب وامساکدر زیرا اشبو نوع مجاز معلومی اولمیوب بده بو معناجه مجاز اولمغله برکلمه موصوف اولدیغنی مشاهده‌سنده طالب مجازك معنای اولنه حمل ایله خطاده واقع اولور قال رحمه الله تعالی (وقد یطلق المجاز علی کلمة تغیر حکم اعرابها بحذف لفظ او زیادة لفظ کقوله تعالی وجاء ربك واسئل القریة ومثل قوله تعالی لیس کمثله شیء ای جاء امر ربك واهل القریة ومثله شیء) و بعضا مجاز برلفظك حذفی ویاخود زیاده ایدلمسیله حکم اعرابی تغیر ایدن کلمه اوزره اطلاق اولنور ظاهر اولان (تغیر حکم اعرابها) قولنده حکمك اعرابه اضافه‌سی بیان ایچون اولوب لفظ مفتاح دخی بونی اشعار ایدر یعنی برکلمه‌یه اطلاق اولنورکه اعرابی برنوعدن نوع دیکره تغیر ایده امدی برلفظك حذفیله اولان تغیر اعراب ❊ وجاء ربك ❊ و ❊ واسئل القریة ❊ قول شریفلری کبیدر و لفظك زیاده‌سیله اولان تغیر ❊ لیس کمثله شیء ❊ قول شریفنده واقع اولمشدر زیرا نظم اول متداول ظاهری اولان مجیء رب مستحیل اولمسیله (وجاء امر ربك) تقدیرنده اولوب اعراب (رب) نوع جردن اولدیغی حالده مضاف اولان لفظ امرك حذفیله لفظ (رب) مقام فاعلده قائم اوله‌رق اعرابی نوع رفعه تغیر ایتمشدر ونظم ثانی (واسئل اهل القریة) تقدیرنده‌در زیرا جناب باری انطاق جدران اوزره قادر ایسه‌ده مقصود اهل قریه‌دن سؤال اولدیغی مقطوع ومجزوم اوله‌رق مقام حذفه قرینه‌در شیخ عبد القاهر دیمشدرکه بو مقامده حذف ایله حکمك منشائی غرض متکلمه راجع اولان برامر اولوب حتی اکر کلام مذکور بو مقامك غیرنده واقع اولسه حذف ایله جزم اولنه‌مز زیرا بر رجلك کلامی اولمق جائزدرکه خراب اولوب اهالیسی محو وهلاك اولان برقریه‌یه مرور ایله صاحبنه واعظ ومذکر ویاخود نفسیچون متعظ ومعتبر اوله‌رق (اسئل القریة عن اهلها وقل لها ماصنعوا) دیمش اولسون مفهومی قریه‌یه اهالیسندن وانلر نه ایشلیوب ونه اولدقلرندن سؤال ایله دیمکدرکه مراد نتیجهٔ حیات مستعار دنیا موت وفنا وآخر عمران عالم خراب وهبا اولمسیله اتعاظ واخذ عبرتدر نته‌کیم (سل الارض من شق انهارك وغرس اشجارك وجنی اثمارك) دینلوب بو عمارتك صانع وفاعللری جمله آغشتهٔ خاك عدم اولدقلرینی کفهٔ میزان اعتباره اله‌رق فریفتهٔ حیات بیثبات اولنمامسیچون ایقاظ ونصیحت قصد اولنور الحاصل (رب) و (قریه) لفظلریچون حکم اصلی جر اولوب حذف مضاف سببیله اولده رفعه وثانیده نصبه تغیر وانتقال ایتمشدر ونظم ثالث (لیس کمثله شیء) اولوب لفظ مثل ایچون حکم اصلی خبر لیس اولدیغی جهتله نصبدر حالبوکه زیادهٔ کاف سببیله جره تغیر ایلمشدر . وکاف زیاده عد اولنمسی زیرا مقصود واجب تعالی حضرتلرینك مثلی برشی اولمقلغی نفی اولوب بوخصه مثلنك مثلی برشی اولمقلغی نفی دکلدر و بو وجهله کافك زیاده‌یه حملی اخذ بالظاهر اولوب احسن اولان زائده اولمامسیدر بو صورتده باب کنایه‌دن اوله‌رق طریق ابلغ کنایه ایله مثلی نفی اولمش اولور و بونده ایکی وجه اوله‌رق وجه اول بودرکه قول مذکور برشیئی نفی لازمیله نفیدر زیرا لازمی نفی نفی ملزومی مستلزم اولور نته‌کیم زیدك برادری اولمدیغنی وجه ابلغ کنایه ایله افاده ایچون (لیس لاخی زید اخ) یعنی زیدك برادرینك برادری یوقدر دینلور شویله‌که زیدك برادری اولدیغی کبی زیدده انك برادری اوله‌رق او برادر ایچون بر برادر اولمق اقتضا ایده‌جکندن الحاصل زیدك قرنداشی عمرو اولمق فرض ایدلسه البته عمروك قرنداشی دخی زید اولمق لازم کله‌جکندن زیدك اخی ملزوم واخ اخی لازم اولمش اولور امدی (لیس لاخی زید اخ) دینلدیکی حینده بو لازمی یعنی زیدك برادرنك برادرینی نفی ایدوب نفی ملزومی یعنی زیدك برادری اولمدیغنی مراد ایدرك ابلغ وجه ایله (لیس لزید اخ) دیمش اولورسون زیرا اکر زید ایچون اخ اولسه بالضرور

اشبو اخ ایچون دخی اخ اولوردیکه بوده زیددر اشته بو مثالده اولدیغی کبی نظم مذکورده دخی مثل الله ایچون مثل اولمقلغی نفیدن مراد مثل الالهی نفیدر شویله‌که جناب باری ایچون مثل اولسه نفی اولنسان مثلك مثلی اولوب نفی صحیح اولمزدی زیرا تقدیر موجود اولمیدر حاصلی جناب باری موجود اولمسیله مثل مثلی نفی اولندیغی کبی مثلنك نفیی لازم کلور زیرا ضروریدرکه اکر خدای متعالك حاشا مثلی اولسه ذات باری مثلك مثلی اولوب بو صورتده مثل مثلنی نفی صحیح اولمز ووجه ثانی کشافده ذکر اولنان وجهدرکه بلغا (مثلك لایبخل) دیوب مثل مخاطبدن بخلی نفی ایدرلر حالبوکه غرض ذات مخاطبدن بخلی نفی اولوب قصد مبالغه ایچون طریق کنایه‌یه سلوك ایدرلر زیرا بخلی مخاطبك مماثل واخص اوصافنی حامل اولان کمسه‌دن نفی ایتدکلری کبی مخاطبدن نفی ایتمش اولورلر مثلا (فلان قد ایفعت لداته وبلغت اترابه) دیوب فلانك ایفاع و بلوغنی مراد ایدرلر (یافع) شبابی متناهی اولوب سن صباوتدن ترقی ایدن شابدر ماضیسی (ایفع) اولوب (غلام یفاع ویفعة و یافع) دینله‌رك (موفع) دینلمز (لداة) دال مهمله ایله جمع لدة اولوب توأم یعنی همزاد درکه اسامرده اکثر دینلور هاء مبدله‌سی اولندن ذاهبه اولان واودن عوض اولوب اصلی ولادتدر تثنیه‌سنده (لدان) دینلوب بعضا (لدون) ایله جمعلنور واکثرسنده اقرانی مراد اولنور (اتراب) تربك جمعی اولوب اقران وامثال معناسنه‌در الحاصل فلانك همزاد واقرانی سن شباب بلوغه منتهیه اولمسی فلانك دخی ایفاع و بلوغنی مستلزم اولور امدی بو تقدیرده (لیس کالله شیء) قولیله (لیس کمثله شیء) بینده فقط عبارهٔ ثانیه‌ده کنایه‌نك اعطا ایلدیکی فائدهٔ مبالغه‌دن بشقه فرق یوقدر و بو عباره‌لر معنای واحد اوزره متعاقبه ومتوارده اولان ایکی عباره اولوب معنای مذکور دخی ذات باریدن نفی مماثلتدن عبارتدر و ❊ بل یداه مبسوطتان ❊ نظم شریفی دخی بونك نظیری اولوب معناسی ید و ید ایچون بسط تصور اولنمقسزین (هو جواد) دیمکدر زیرا بو عباره جواددن عبارت اوله‌رق واقعه اولوب بلغا استعمالرنده بونکله جواددن بشقه برشی قصد ایتمیوب حتاکه کندوسیچون ید اولمیان کمسه‌ده دخی استعمال ایتمشلردر کذلك (لیس کمثله شیء) عباره‌سی دخی کندوسیچون مثل اولمق ممکن اولوب واولمیان ذات حقنده استعمال اولنور صاحب مفتاح دیمشدرکه مجازك اشبو حکم اعرابی تغیر ایدن کلمه اوزره اطلاقنده رأیم مجازه ملحق واصلدن غیر اصله تعدیده اشتراکلرندن ایچون مجازه مشبه عد اولنوب مجاز عد اولنمامسیدر و بو سببدن ناشی حد مجازی بو نوعه شامل اوله‌جق صورتده ذکر و ایراد ایتمدم لکن بو نوعی مجازدن عد ایتمکده عهده وضمان سلف اوزرینه‌در کلام صاحب مفتاح بوندن عبارت اولوب محل نظردر زیرا اکر نوع مذکورك مجازدن عدیله مرادی بو نوع اوزره لفظ مجازی اطلاق ایسه بو اطلاقده کرك علی سبیل المجاز اولسون وکرکسه بطریق الاشتراك اولمش اولسون کندوسیچون نزاع یوقدر واکر مراد سلف بو نوعی حقیقته مقابل اولوب بو نوعه وانواع سائره‌یه شامل اوله‌جق تفسیر ایله مفسر اولان مجاز لغوی اقسامندن قیلمشلردر دیمکسه حقیقت حال بویله کزده دکلدر زیرا سلف تعریف مجازده اولان عباره‌لری مختلف اولمسیله برابر کلمه‌نك غیر ما وضع لهنده مستعمله اولمسنك وجوبنده متفقلردر نته‌کیم تعریفات سلفدن سکاکینك نقل ایلدیکی (کل کلمة ارید بها غیر ما وضعت له فی وضع واضع لملاقة بین الثانی والاول) تعریفی مجازدن نوع مذکوره شامل اولدیغی ظاهردر زیرا نوع مذکور معنای اصلیسنده مستعملدر واکر تعریف مذکورك نوع مزبوره شمولی لازم کلسه تعریف سکاکیده دخی داخل اولور واما مجازی بو نوع ایله انواع سائره‌یه تقسیم ایتملری لفظ مجازك (المستثنی المنقطع ومنفصل) قوللرنده اولدیغی کبی بو نوع ایله انواع سائره‌یه اطلاقنی بیاندن عبارت اولمسیله سکاکی ایچون بو بابده موجب تفرد اوله‌جق بررأی بیلنه‌مز والله اعلم امدی اکر حذف ویاخود زیاده موجب تغییر حکم عباره اولمزسه ❊ او کصیب من السماء ❊ قول شریفنك (کمثل ذوی صیب) تقدیرنده اولدیغی

و ﴿ فبما رحمة من الله ﴾ قول شريفى (فبرحمة) تقدير قلندبغى كبى بونوعده كلمه مجاز ايله توصيف اولنمز ومو جب تغير اولنلردن اول يعنى حذف لفظ ايله اولان (مجاز بالنقصان) ايله تسميه و (للفظ المستعمل فى غير ماوضع له لعلاقة بعد نقصان منه تغير الاعراب والمعنى الى مايخالفه رأسا) قولريله تعريف ايدلمشدر يعنى كندوسنده اعراب ومعنابى مخالفى اولان معنايه رأسا تغير ايدهجك نقصان لفظ ايله برابر وجود علاقه دنناشى ماوضع لهنك غيرنده مستعمل اولان كلمه‌در ﴿ جاء ربك ﴾ قولندن (رب) و ﴿ واسئل القرية ﴾ قولندن (اهل) لفظلرينك نقصانى كبى واما (زيد منطلق وعمرو) قولنده اولان ايكنجى منطلق و ﴿ اوكصيب ﴾ قولى مثالنده اولان (ذوى) لفظلرينك نقصانى بقاء اعراب و (سرت يوم الجمعة) قولنده اولان (فى) لفظك بقاء معنادنناشى نقصانيتلرى قيود موروده ايله تعريفدن خارجدر لكن بو كلام محل نظر اولوب زيرا مجازدن بونوعده تغير معنى ايله لفظك ماوضع لهنك غيرنده مستعمل اولدبغى ممنوعدر زيرا مثلا قريه اكر بعض كتب اصولده واقع اولديغى كبى محل اولمق علاقه‌سيله اهلدن مجاز قلنسه اشبو مجاز فى الاعراب نوعندن اوليوب وتقدير مضافه دخى محتاج اولمز ومجاز مذكوردن نوع ثانى يعنى زيادهٔ لفظ ايله اولان (مجاز بالزياده) ايله تسميه و (واللفظ المستعمل فى غير ماوضع له لعلاقة بعد زيادة عليه تغير لاعراب والمعنى الى مايخالفه بالكلية) قولى ايله تعريف اولنمشدر كه مفهومى اعراب ومعنابى بالكليه مخالفنه تغيير ايدهجك زياده‌دنصكره لعلاقة ماوضع لهنك غيرنده مستعمل اولان لفظدر ديمك اولور اشبو تعريفدن دخى لفظ ومعنادن برشيئى تغير ايتميان ﴿ فبما رحمة ﴾ وبالكز اعرابى تغير ايدن (سرت فى اليوم الجمعة) وبالكز معنابى تغيير ايدن لام عهد ايله (الرجل قائم) ومعنابى تغير ايدرسده تغيرى بالكليه مخالفنه اولميان (ان زيدا قائم) امثالى خروج ايلر لكن بو تعريف دخى محل نظردر زيرا مرور ايتديكى وجهله تغيير معنى وماوضع لهنك غيريده استعمال ممنوعدر وبو محلده زياده ايله مراد عبارهٔ نحاتك واقع اولدبغى زيادهٔ حروف اولوب بوصورتده (سرت فى يوم الجمعة) و (الرجل قائم) و (انه قائم) امثالى داخل اولمز وعبارهٔ نحاتك واقع اولديغى حروف زائده ايله مراد كندوسندن غرض تأكيد اولان حروف اولوب (ان ولام) بونك خلافنده اوله رق بونلرك مدلولى تأكيد در و (فى) دخى (سرت فى يوم الجمعة) امثالندن تأكيد ايچون كورينورسه‌ده بنه مدلولى اولان معناى ظرفيتده اولوب مقصود طرفيتى تصريحدر الحاصل حروف زائده‌دن مراد بعضا زائده اوله رق واقع اولوب بدونها اصل معنى مختل اوليان حروفدر كه فائدهٔ معنويه‌سى تأكيد معنى وفائدهٔ لفظيه‌سى تزيين لفظ وشعرك استقامت وزننه تهيئ وحسن سجع امثاليدر بوده (ان وان مخففه وما ولا ومن وباء ولام) حرفلريدر كه اكثر ان مخففهٔ مكسوره ماء نافيه ايله تأكيد نفى ايچون زياده قلنوب (ما ان رأيت زيدا) دينلور كه اصلى (ما رأيت زيدا) در وان مفتوحه لما ايله زياده قلنوب نظم جليلده (فلما ان جاء البشير) واقع اولمشدر وقسم متقدم ايله او بينده اوله رق (والله ان لو قام زيد قمت) دينلور قصورى دخى علم نحوده مسطوردر امدى بو حروفك معناى تأكيد مدلولاتى اوليوب بلكه بونلرك زياده ايدلمسيله معناى مذكورك حصولى قصد واراده اولنور لكن (انه قائم) مثالرده ان ونك خلافنده اولوب افاده ايلديكى معناى تأكيد مدلول اصليدر ـ قال رحمه الله تعالى

﴿ الكناية ﴾

كنايه لغتده برشيئك ذكر واراده‌سنده تركِ تصريح اولنديغى وقتده (كنيت وياخود كنوت بكذا عن كذا) قولرندن مصدر اولوب اصطلاحده ايكى معنايه اطلاق اولنور معناى اول فعل متكلم اولان معناى مصدريدركه (ذكر اللازم وارادة الملزوم مع جواز ارادة اللازم ايضا) قوليله مفسر اوله رق بوصورتده لفظ مكنى به ومعنى مكنى عنه اولوب مفهومى لازمى ذكر ايدوب لازمك جواز

ارادهسيله برابر ملزومى قصد واراده‌در ومصنفك معناى ثانى بى تفسيرده اولان كلامنه انسب اولان اشبو معناى اولده (ذكر الملزوم ارادة اللازم مع جواز ارادة الملزوم) دينلمسى ايسه ده لكن معناى مصدرى مصنفدن منقول اولمديغى جهتله شارح مرحوم تعريف سكاكى بى ايراد ايدوب فقط (مع جواز ارادة اللازم) قولنى زياده ايتمشدر و بوده جواز ارادهٔ لازمى سكاكينك اعترافنه وكنايه ايله مجاز بينى فرقه مفيددر الحاصل شارحك ذكر ايلديكى معناى مصدرى مذهب سكاكى اوزره در وكنايه نك اصطلاحا اولان معنيلرندن معناى ثانى مصنفك اشارت ايلديكى معنادر قال رحمه الله تعالى (لفظ اريد به لازم معناه مع جواز ارادته معه) (كنايه) برلفظدر كه كندوسيله معناى حقيقيسنك لازمى مراد اولوب و بو معناى لازمينك ارادهسيله برابر معناى اصليسنى دخى اراده جائز اولور مثلا (طويل النجاد) لفظى كنايه اولوب بو لفظ ايله مراد لازم معناسى اولان طول قامتدر كه بركسه نك بند ونطاق سيفى طويل اولمقدن طول قامتى لازم كلور و بو معناى لازمى ايله معناى حقيقيسى اولان طول نجاد معنانى اراده ايتمك دخى جائزدر معلوم اوله كه مجاز وكنايه‌دن هر برلرنده معناى حقيقيدن معناى مراده حصول انتقال ايچون معناى حقيقينك فهم وذهنده تصوري لازمه‌دن اولوب فقط بينلرنده فرق شو اعتبار ايله‌دركه مجازده معناى حقيقى بى اراده‌دن مانعه اولان قرينه‌نك وجودنه مبنى معناى حقيقى بى اراده جائز اولمز واما كنايه‌ده بو قرينه‌نك فقدانى جهتله كنايه اولدبغى حيثيتدن معناى حقيقى بى اراده جائزدر واما ﴿ بل يداه مبسوطتان ﴾ امثالنده عدم جوازى كنايه اولدبغى حيثيتدن اولوب بلكه خصوصيت محلدن ايچوندر قال رحمه الله تعالى (فظهر انها تخالف المجاز من جهة ارادة المعنى مع ارادة لازمه) امدى بو تعريفدن ظاهردر كه (كنايه) معناى لازمى اراده ايله برابر لفظك معناى حقيقيسنى دخى اراده جائز اولمسى جهتدن مجازه مخالفدر يعنى بو جهتدن بينلرنده فرق متحققدر مثلا مثال سالف البيانده طول قامتى اراده ايله برابر طول نجادى دخى ارادهٔ جائزدر لكن مجاز بونك خلافى اولوب مجازده معناى حقيقى بى اراده جائز دكلدر مثلا (رأيت اسدا فى الحمام) قولمزده اسد ايله حيوان مفترسى اراد جائز اولمز زيرا مجازده معناى حقيقى بى اراده‌دن مانعه اولان قرينه‌نك وجودى لازم اولسيله بو لزوم منتفى اولدبغى كبى مجاز دخى منتفى اولور چونكه لازمك انتفاسى انتفاء ملزومى موجبدر وقوعك مجاز ارادهٔ حقيقته معاند اولان قرينه‌نك ملزومى اولوب و برشيئك ملزوم معاندى اوشيئه معاندر والا بدون اللازم ملزومك صدقى لازم كلور ديو قوللرينك معناسى ذكر ايتديكمز كلامدر وبو مقامده بربحث اولوب شويله كه تعريف مذكوردن فهم اولنان كنايه‌ده معناى مراد ملزومك لازمى اولوب ومعناى حقيقينك جواز ارادهسى اوله رق يوخسه وجوب ارادهسى دكلدر و بونى سكاكينك مفتاحده اولان (ان الكناية لا تنافى ارادة الحقيقة فلا يمتنع فى قولك فلان طويل النجاد ان يراد طول نجاده مع ارادة طول قامته) قولى دخى اشعار ايدر وحق اولانده بودر يعنى كنايه‌ده ارادهٔ معناى حقيقى جائز اولوب واجب دكلدر زيرا كنايه‌ده هرنقدر معناى حقيقى بى اراده جائز ايسه‌ده چوق كره اشو ارادهٔ معناى حقيقيدن خالى اولور مثلا بركسه ايچون اصلا نجاد اولمدبغى حالده طول قامتنى بيان ايچون (فلان طويل النجاد) دينلمك ومثلا بركسه‌نك كلبى وفصيلى يعنى ناقه‌سنك ياوريسى اولمدبغى حالده سخاوتنى بيان ايچون (فلان جبان الكلب ومهزول الفصيل) دينلمك جائز اولدبغى مقطوع ومجزومدر وبو قول حقيقتك خلافى اوله رق مفتاحدن موضع آخرده كنايه ايله مراد مجموع معناى حقيقى ولازمى اولدبغنه تصريح واردر زيرا مفتاحده كلمهٔ مستعمله ايله مراد يا بالكز كندى معناسى اولور وياخود يالكز معناسنك غيرى اولور وياخود هم معناسنك غيريله برابر معناسى اولور بونلردن اول حقيقت وثانى مجاز وثالث كنايه‌در وحقيقت ايله كنايه حقيقتين اولمقده اشتراك وتصريح وعدم تصريح جهتده افتراق ايدرلر دنمشدر ومصنفك (انها تخالف المجاز من جهة ارادة المعنى مع ارادة لازمه) قولى هرنقدر لازمى اراده

اصل ومعنای حقیقی بی اراده بالتبع اولدیغنه اشارت ایدرسه ده کنایه ایله مراد مجموع معنای حقیقی ولازمی اولدیغنی اشعار ایدر وارادهٔ لازم اصل وارادهٔ معنی بالتبع اولدیغی کلام مصنفك اشعاری (مع) لفظیله ایرادندن اولوب نته کیم بودقیقه (جاء زید مع عمرو) قولمزدن مستبان اولهرق معیت زیدی مشعردر وبووجهله مع لفظنك متبوع اوزره غلبهٔ دخولندنناشی (جاء فلان مع الامیر) دینلوب (جاء الامیر مع فلان) دینلمز وصاحب مفتاحك دخی هرنقدر (اومع یاءا وغیر معناها) قولنده واو مع معناسنه محمول ایسه ده کلام مصنفده مع لفظنك صراحتندنناشی معنای حقیقی بی اراده بالتبع اولدیغنه اشارت ظاهردر امدی مصنفك تعریفندن فهم اولنان قول حقیله اشبو (من جهة ارادة المعنی مع ارادة لازمه) قولی بیننده منافات ظاهر ومحتاج توفیق اولمسیله وجه توفیق (من جهة ارادة المعنی) قولنی تقدیر مضاف ایله (من جهة ارادة جواز المعنی) مفهومنه حمل ایتمکدر وبوکا قرینه تعریفدر واما مصنفك کتاب ایضاحده واقع اولان (والفرق بینها و بین المجاز من هذا الوجه ای من جهة ارادة المعنی مع جواز ارادة لازمه) قولی غیر صحیحدر مکرکه معنی ایله معنای ماوضع لهنك لازمی اولان معنای مقصود باللفظ ولازم معنی ایله معنای موضوع له مراد اولنه لکن بوتوجیه لفظ ایضاحك دلالت ایتدیکی برمعنادر زیرا معنای موضوع له اوزره لازم ولازم موضوع له اوزره معنی اطلاقی مستبعد واطلاقلرنده غیر وارددر وعند المصنف لازمدن انتقال اولدیغی جهتله معنای موضوع له اوزره لازم اطلاقی عندنده غیر صحیحدر قال رحمه الله تعالی (وفرق بان الانتقال فیها من اللازم وفیه من الملزوم) وسکاکی ایله آخرلری کنایه ایله مجاز بیننی کنایه ده انتقال لازمدن ملزومه ومجازده ملزومدن لازمه اولمسیله تفریق ایتدیلر شویله که مثلا کنایه اولان (فلان طویل النجاد) قولمزده انتقال طول قامتك لازمی اولان طول نجاددن ملزوم اولان طول قامته در ومثلا (مجاز) اولان (رعینا الغیث) قولنده انتقال نبتك ملزومی اولان غیثدن لازم غیث اولان نبته وملزوم شجاعت اولان اسددن لازم اسد اولان شجاعته در دیدیلر قال رحمه الله تعالی (ورد بان اللازم مالم یکن ملزوما لم ینتقل منه) وبوفرق شو طریق ایله مردود درکه لازم مادامکه بنفسه ویاخود انضمام قرینه ایله ملزوم اولمدقجه لازمدن ملزومه انتقال اولنمز زیرا لازم اولدیغی حیثیتدن ملزومدن اعم اولمسی جائز وعام ایچون خاص اوزرینه دلالت اولمدیغی بارز اولمسیله لازمدن لازم اولدیغی حیثیتدن ملزومه انتقال صحیح اولهمز بلکه انتقال انجق لازم وملزومك تلازم وتساویلری تقدیرده اولور زیرا بوتقدیرده هرایکی طرفك لازمیت وملزومیتی اعتباره صلاحیتی اولوب احدهما آخره دلالت ایلر اکر لازم عامك قرینه وساطتیله ملزومه دلالتی جائزدر دینلورسه جوابنده دیرزکه بوتقدیرده اعمیتی باقی قالمز وبقای اعمیتی فرض اولنسه مجاز دخی بوطریق ایله لازمدن ملزومه انتقال اولمسی نیچون جائز اولمز قال رحمه الله تعالی (وحینئذ یکون الانتقال من الملزوم) ولازم ملزوم اولدیغی حینده مجاز کبی کنایه ده دخی انتقال ملزومدن لازمه اولوب بوصورتده مجاز ایله کنایه بیننده شوجهتدن فرق تحقق ایتمز حالبوکه سکاکی دخی لازم ملزوم اولمدقجه کندوسندن انتقال ممتنع اولدیغنی معترفدر زیرا سکاکی مبنی کنایه لازمدن ملزومه انتقال اوزره اولوب بودخی لازمك ملزومه مساواتی اوزره توقف ایدر دیمشدر وبوتقدیرده طرفین متلازمان اولهرق لازمدن ملزومه انتقال ملزومدن لازمه انتقال منزلهسنده اولور اکر دینلورسه که سکاکینك مرادی طرفین بیننده لزوم خواص کنایهدن اولوب خواص مجازدن دکلدر ویاخود کنایه ایچون شرط اولوب مجازده شرط دکلدر دیمکدر جوابنده دیرزکه بوکلام مسلم اولمیوب ودلیلی غیر معلومدر بلکه جواب بودرکه سکاکی وغیریلرینك لازمدن مرادی ممتنع الانفکاك معناسنه اولان لازم اولمیوب بلکه مثلا طول قامته تابع اولان نجاد کبی وجودی علی سبیل التبعیه اولان لازمدر وبوندن ایچون انسانه ضاحك بالفعل لزومنده اولدیغی کبی لازمك ملزومدن اخص اولمسنی تجویز ایتدیلر امدی کنایه

مثلا زمیدن تابع وردیف اولانی ذکر ایدوب انکله متبوع ومردوف اولانی قصد واراده ومجاز بالعکسدر لکن بوکلام محل نظر اولوب مجاز بعضا طرفینده اولهرق مثلا (رعینا الغیث) قولنده غیث نبتده و (امطرت السماء نباتا) قولنده نبت غیثده استعمال اولنور قال رحمه الله تعالی (وهی ثلثة اقسام الاولی المطلوب بها غیر صفة ولا نسبة) وکنایه اوچ قسم اولوب قسم اول کندویله مطلوب صفت ونسبت اولمیوب بلکه مطلوب نفس موصوف اولاندر فقط حقیقة موصوف ویاخود موصوف منزلهسنده اولمقدن اعمدر زیرا بعضا مکنی عنه ملزوم غیر موصوف اولور ومصنف رحمه الله تعالینك (المطلوب بها الموصوف) تعبیر ایتمامسی موصوف حقیقیه حصردن احترازه مبنیدر قال رحمه الله تعالی (فمنها ماهی معنی واحد کقوله (والطاعنین مجامع الاضغان) وکنایهنك اشبو مطلوب نفس موصوف اولان برنجی قسمندن برنوعی معنای واحد اولان کنایهدر وبوده موصوف معینه صفاتدن برصفتك اختصاص عارضیسی متفق ومصادف اولهرق موصوف مذکوره توصل ایچون صفت مذکوره ذکر اولنمقدر شارح مرحوم (اختصاص عارض) تعبیر ایدرك اختصاصی عروض ایله وصف ایتمسی زیرا صفت صفت اولدیغی حیثیتدن کرك مشتق اولسون وکرکسه غیر مشتق اولسون بحسب اصلها موصوف معین اوزره دلالت ایتمیوب بلکه موصوف ما اوزرینه دلالت ایدر الحاصل صفتك موصوفی اوزره دلالتی مفهومندن خارج اولان اسبابدنناشی اولوب اختصاص عارضیدر وقسم مذکوردن بونوعه مثال شاعرك (الضاربین بکل ابیض مخذم * والطاعنین مجامع الاضغان) قولیدر (الضاربین) امدح تقدیرنده در ابیضدن مراد سیف اولوب جمعی بیضدر (مخذم) قاطع و (ضغن) حقد معناسنهدر امدی (مجامع اضغان) معنای واحد اولوب قلوبدن کنایهدر شویله که حقدك معناسی کین وانتقام اولوب بونك حقیقتی فوران غضبده فی الحال تشفیدن کظم وسکوت اقتضا ایتمسیله باطنه رجوع ایدرك اغتنام فرصتله اخذ انتقام مضمر درون اولمسیدر اشته بوحالك مجمعی اولمق قلبه عارض برصفت مخصوصه اولهرق بونك ذکریله موصوفی اولان قلبدن کنایه اولنور قال رحمه الله تعالی (ومنها ماهی مجموع معان کقولنا کنایة عن الانسان حی مستوی القامة عریض الاظفار) وکنایهنك قسم اولندن نوع ثانیسی مجموع معانی اولان کنایهدر وبوده برصفت بولهرق اخذ اولنوب جملهسی موصوف واحده مختصه اولمق ایچون لازم آخره ودیکر لازم آخره ضم اولنهرق بونلرك ذکریله موصوفه توصل اولنمسیدر مثلا انساندن کنایه اولهرق (حی مستوی القامة عریض الاظفار) قولنده صفت (حی) اخذ اولنوب (مستوی القامة) و (عریض الاظفار) اوازمنه ضم اولنهرق بومجموعدن انسانه توصل اولنمشدر یعنی بومجموع انساندن کنایهدر وخاصه بونوعه (کنایهٔ مرکبه) تسمیه اولنور قال رحمه الله تعالی (وشرطهما الاختصاص بالمکنی عنه) وقسم اولدن اشبو ایکی نوع کنایهنك شرطی ایراد اولنهجق صفاتك مکنی عنهه اختصاصیدر تاکه عامدن خاصه انتقال حاصل اوله یعنی کنایتین مذکورتین بحسب المفهوم مکنی عنهدن عام اولمریله بحسب التحقیق وجود اختصاص لازمدر تاکه بحسب المفهوم عامدن بحسب التحقق خاصه انتقال حاصل اوله سکاکی اشبو نوعیندن معنای واحد اولان نوع اولی قریبه ومجموع معانی اولان نوع ثانیی بعیده قیلوب مصنف ایضاحده سکاکینك بوکلامی محل نظر اولدیغنی ایراد ایتمشدر وجه نظر سکاکی قسم ثانیٔ کنایهده قریبهیی انتقال بلا واسطة اولمسیله وبعیدهیی انتقال لوازم متسلسله وساطتیله اولمق اوزره تفسیر ایدوب حالبوکه کرك معنای واحد وکرك مجموع معانی اولان کنایتیندن ایکیسی دخی واسطهدن خالی اولهرق معنای مذکورجه اعتبار قرب وبعده محل اولمامسیدر زیرا ظاهردرکه (حی مستوی القامة عریض الاظفار) قولی برشیئه انتقال اولنوبده بعده اوشیدن انسانه انتقال اولمق طریقنده اولمیوب بلکه انتقال بلا واسطه انسانهدر مصنفك بوسؤالنه جواب وریلورکه بومقامده قرب اعتبار اخرله اولوب

مراد نوع اولدن اولان کنایه‌نك بساطتی ولازمی آخره ضم و بینلرینی تلفیق وترکیبدن وتساوی واختصاصدن تکلفدن استغناسی جهتیله سهولت مأخذی و بعد بونك خلافیدر قال رحمه الله تعالى (الثانية المطلوب بها صفة) اقسام کنایه‌دن قسم ثانی کندوسیله جود وکرم وشجاعت وطول قامت امثالی صفاتدن برصفت مطلوب اولان کنایه‌در بوده ایکی ضرب اولوب بری قریبه ودیکری بعیده‌در قال رحمه الله تعالى (فان لم یکن الانتقال بواسطة فقریبة واضحة کقولهم کناية عن طويل القامة طويل نجاده وطويل النجاد) امدی اشبو قسم ثانیده اکر کنایه دن صفت مطلوبه‌یه انتقال بلا واسطة اولورسه بوکنایه (کنایهٔ قریبه) در وقریبه ایکی قسم اولوب بریسی (واضحه) درکه بوقسمده کنایه دن مطلوبه انتقال سهولتله حاصل اولور نته‌کیم طويل القامه‌دن کنایه اوله‌رق (طويل نجاده) و (طويل النجاد) قوللری بوقسمدندر مصنف رحمه الله تعالى اشبو واضحه قسمندن اولان طويل نجاده وطويل النجاد کنایه‌لری بیننده اولان فرقه اشارتله بیوررکه (والاولى ساذجة وفي الثانية تصريح ما لتضمن الصفة الضمير) واشبو کنایهٔ قریبهٔ واضحه ایچون ذکر اولنان کنایه‌لردن اولی یعنی (طويل نجاده) ساذجه اولوب تصریحدن برشیله مشوب ومختلط دکلدر واما ثانیه ده یعنی (فلان طويل النجاد) قولنده صفت یعنی لفظ طويل موصوفه راجع اولان ضمیر مستتری متضمن اولدیغی جهتله بعض مرتبه تصریح موجوددر زیرا صفتك فعله مشابهتندناشی اسناد اولنه‌جق برمرفوعه احتیاجی ضروری اولوب وطولك موصوف ایچون ثبوتیله نوع تصریحی مشتمل اولور وبونك اوزرینه دلیل زیرا سن صورت اولبده ظاهره یعنی مثلا نجاده مسند اولمسندناشی صفتك تذکیر وافرادیله زيد طويل نجاده وهند طويل نجادها والزيدان طويل نجادهما والزيدون طويل نجادهم دیرسین واضافه صورتنده موصوفه راجع اولان ضمیر مستتره مسند اولدیغی جهتله موصوفه تابع اوله‌رق صفتك تأنیث وتثنیه وجمعیله (هند طويلة النجاد) والزيدان طويلا النجاد والزيدون طوال النجاد دیرسین ومن جهة المعنى صفت مبتدن یعنی مضاف الیه اولان نجاددن عبارت اولوب (النجاد الطويل) معناسنده اولدیغی حالده ضمیر مبیه یعنی مثلا زیده راجع اولان ضمیر مستتره جواز اسنادی زیرا لفظده خبر ویاخود حال ویاخود نعت اوله‌رق موصوف اوزره جاریه اولدیغندن ومعناده فی ذاته موصوف ایچون اولان صفت اوزره دلالتندن ایچوندر واشبو موصوف ایچون اولان صفت کرکسه (زيد حسن الوجه) کبی کلامده مذکور اولان صفت اولمقدن وکرکسه (زيد ابيض اللحية) کبی صفت مذکوره‌نك غیری اولمسندن اعمدر زیرا اولده زيد حسن وجهندن ایچون حسن ایله متصف اولور وثانیده موصوفك صفتی بیاض لحیه اولیوب فقط مدلولی اولان شیخوختدرکه شیخوخت بیاض لحیه‌نك غیریدر و (زيد كثير الاخوان) دخی بووجهله اولوب مراد زیدك اخوان کثیره ایله متقوی اولمسیدر واخوان ایله کسب قوت کثرت اخوانك غیریدر واما (زيد احمر فرسه) و (اسود ثوبه) بونك خلافنده اولوب زیرا بونده اضافه قبیح اولور وکذلك (هند قائمة الغلام) دینلمك دخی قبیحدر اکر سؤال اولنورسه که نظم جلیلده ﴿ حتى يتبين لكم الخيط الابيض من الخيط الاسود ﴾ قول شریفی امثالی طرفین تشبیهدن برینك ذکرنه اشارت اوزره مشتمل اولان کلام تشبیه قلوب استعارهٔ مشوبه بالتشبيهدن قلندیغی کبی صفت دخی ضمیر موصوفه اسناد اولندیغی وقتده اسناد مذکور سببیله تصریح اولمزمیکه کنایهٔ مشوبه بالتصریحدر دیو زعم اولنور یعنی ضمیر مذکوره اسناد اولنمسی تصریح اولمسنی اقتضا ایدر جوابنده دیرزکه تصریح اولماسی زیرا صفت مذکوره معناده مضاف الیه یعنی مثلا نجاد ایچون صفت اولدیغی مجزوم اولوب ومبیه عائد اولان ضمیری اعتبار مجرد صفتك کندوسیله مرفوع اولان برمعمولدن امتناع خلوی امر لفظیسندن ایچوندر الحاصل مجرد اشبو امر لفظیدن ایچون اعتبار اولنان ضمیر موصوف انجق کنایهٔ مذکوره‌نك تصریح ایله مشوبه ومخلوطه

اولمسی اقتضا ایدیلوب یوخسه صفتك تصریحی موجب اوله‌مز قال رحمه الله تعالى (او خفية کقولهم کناية عن الابله عريض القفا) (واضحة) قولی اوزره معطوفدر یعنی ویاخود کنایهٔ قریبه (خفیه) اولور وخفاسی کنایه دن مطلوبه انتقال تأمل واعمال فکر ورویته توقف ایتمسیله درنته‌کیم ابلهدن کنایه اوله‌رق (عريض القفا) قوللرنده افراط ایله عرض قفا وعظم رأس کندوسیله بلاهت رجل اوزرینه استدلال اولنان شیلردندر وبحسب الاعتقاد بلاهت ایچون ملزومه‌در لکن بوندن بلاهته انتقالده نوع خفا اولوب هرکسه مطلع اوله‌مز واشبو عرض قفادن امر آخره وامر آخردن مقصود اولان بلاهته انتقال اولنیوب بلکه نفس عرض قفادن مقصود مذکوره انتقال اولنور فقط بادئ رأیده انتقال اولنه‌میوب تأمله محتاجدر وبووجهله انتقال امر آخر وساطتیله اولمدیغندن کنایهٔ قریبهٔ خفیه کنایهٔ بعیده‌دن تمیز ایدر الحاصل انتقال بلاواسطة اولمسنه نظرا قریبه واعمال فکر ورویته احتیاج سببیله خفیه‌در وصاحب مفتاح (عريض الوساده) قولنی بوکنایه دن یعنی (عريض القفا) قوللردن کنایهٔ قریبهٔ خفیه قیلوب مصنف ایضاحده بونده نظروار در بلکه اشبو (عريض الوساده) قولی ابلهدن کنایهٔ بعیده‌در زیرا بوندن عريض القفايه وعريض القفادن ابلهه انتقال اولنور دیو اعتراض ایلمشدر لکن بواعتراضدن جواب ویریلورکه کنایه‌نك مطلوبه نسبتله بعیده وواسطه‌یه نسبتله قریبه اولمقلغنده امتناع یوقدر بلکه کندوسندن مطلوبه انتقال واسطه ایله اولان کنایه‌ده حقیقت امر بویله‌در بناء علیه صاحب مفتاح قول مذکوری ایراد ایله مطلوب بالکنایه بعضا مقصود ومصرح اولان نفس موصوف اولوب وبعضا مطلوبدن کنایه اولان شی اولدیغنه تنبیه ایلمشدر قال رحمه الله تعالى (وان كان بواسطة فبعيدة کقولهم كثير الرماد كناية عن المضياف فانه ينتقل من كثرة الرماد الى كثرة احراق الحطب تحت القدر ومنها الى كثرة الطبائخ ومنها الى كثرة الاكلة ومنها الى كثرة الضيفان ومنها الى المقصود) ومقدما ذکر اولنانلرك جمله‌سی کنایه دن مطلوبه انتقال بواسطة اولمدیغی صورتنده اولوب واکر انتقال واسطه ایله اولورسه کنایه بعیده‌در مثلا مضیافدن کنایه اوله‌رق (كثير الرماد) قوللری بوقبیلدن اوله‌رق کثرت رماددن تحت القدر احراق حطبك کثرتنه وکثرت احراق حطبدن کثرت طبائخه وکثرت طبائخدن کثرت اکله‌یه وبوندن کثرت ضیفانه وبعده مقصود اولان مضیافه انتقال اولنور (رماد) کل و (قدر) چولك وتنجره امثالی طعام طبخ اولنان ظرفدر (طبائخ) طبیخه‌نك جمعی اولوب مطبوخه معناسنه‌درکه مراد اطعمه‌در (اکله) آکلك جمعیدر (ضیفان) کسر ضاد ایله ضیفك جمعیدرکه مسافرلردر (مضیاف) مکثار کبی مبالغه‌در ووسائطك قلت وکثرتی حسبیله مقصود اوزره دلالت وضوح وخفا جهتندن مختلفه اولور یعنی هرنقدار وسائط تکثر ایدرسه اومقدار خفای دلالت کسب قوت ایدر واشبو امثاله‌سی اکثر من ان يحصى اولمسیله شارح مرحوم تتبع اولنمسنی رأی ایلمشدر قال رحمه الله تعالى (الثالثة المطلوب بها نسبة کقوله (ان السماحة والمروة والندى * في قبة ضربت على ابن الحشرج) فانه اراد ان يثبت اختصاص ابن الحشرج بهذه الصفات) اقسام کنایه‌دن قسم ثالث کندوسیله مطلوب (نسبت) اولان کنایه‌در نسبتدن مراد برامرك برامر ایچون اثبات ویاخود نفییدر وصاحب مفتاحك (ان المطلوب بها تخصيص الصفة بالموصوف) قولنك معناسی دخی اشبو نفیا ویاخود اثباتا صفتك موصوف ایچون نسبتی اولوب یوخسه تخصیص ایله مرادی معنای حصر دکلدر زیرا بومقامده معنای حصره حمل ایچون برمعنی اولمیوب حاصلی مراد سکاکی اثباتده تخصیص اوله‌رق ثبوتده تخصیص دکلدر حصر ایسه تخصیص فی الثبوتدر وبوقسمه مثال زیاد اعجمك (ان السماحة والمروة والندى الخ) قولیدر (ندى) عطا معناسنه‌در یعنی

سماحت وانسانيت وعطا صفات بركزيده سى بسط وسادهٔ ارام ممدوح ايچون ضرب اولنان قبه درونده در ديمك اولوب ممدوحك بوصفاته اثبات اختصاصى يعنى بوصفاتك حصر وعدم حصرى منظور اولميه رق ابن حشرج ايچون بيان ثبوتنى مراد اتمشدر قال رحمه الله تعالى (فترك التصريح بان يقول انه مختص بها او نحوه الى الكناية بان جعلها فى قبة مضروبة عليه) بروجه مشروح مراد شاعر ممدوح ايچون صفات مذكوره نك اثبات اختصاصى اولديغى حالده صريحا بومعنايى افاده ايده جك (انه مختص بها) امثالى تعبيراتى طريق كنايه يه ترك وتحويل ايدرك صفات مذكوره نك ممدوح اوزره ضرب اولنان قبه ده اولمسى تعبيرنى اختيار ايلمشدر (اونحوه) قولى (ان يقول) قولنه معطوف اوله رق مجرور اولوب (او بمثل القول) مفادنده در ياخود منصوب اوله رق (ان يقول) فعلنك مفعولنه معطوف اولوب (اوان يقول نحو قولنا انه مختص بها) تقديرنده اولور وقول مذكوره مماثل اولان تعبيرات اضافه و يا اضافه معناسنده واسناد ومعناى اسناد ده اولمسى كبى معناى مذكوره دلالت ايده جك عبارات اولوب مثلا (سماحة ابن الحشرج) وياخود (السماحة لابن الحشرج) وياخود (سمح ابن الحشرج) وياخود (حصل السماحة له) وياخود (ابن الحشرج سمح) دينلور امدى شاعر مرقوم اشبو صورت تصريحى طريق مذكور اوزره كنايه يه ترك ايلمشدر نته كيم امثلهٔ قسم ثانيده صفتك موصوفه اختصاصى صفتك موصوفه وياخود ضميرنه اسناد ويا اضافه سى اعتباريله مصرح بهدر موصوفه اضافه واسناد اولنمسنه مثال (هل طويل نجاد زيد) و (هل طويل النجاده زيد) اولوب ضميره اسناد صورتنده دخى مثلا طول نجادايله مكنى عنه اولان طول قامت (طويل نجاده) قولنده ضمير موصوفه مضاف و (طويل النجاد) قولنده ضمير مستتر موصوفه مسند در (كثير الرماد) وامثالى دخى بومجراده در بووجهله مقامده مبين اولوب بونكله متبين اولوركه بومقامده اختصاص ايله مراد حصر اولميوب نفيا وياخود اثباتا صفتك موصوفه نسبتيدر وشاعر مرقومك صفات مذكوره يى ابن حشرج اوزره مضروبه اولان قبه ده قلمق طريقيله موصوف اولان ممدوح مرقومك بوصفاته تصريح اختصاصنى كنايه يه ترك ايلمسى محل صفات ذو قبه يعنى ممدوح اولديغنه تنبيه ايچوندر و (قبه) فوق خيمه ده اوله رق رؤسايه مخصوصدر وقبه نك ابن حشرج اوزره مضروبه اولمسيله تقييدنه احتياج دنباده ذوى قبابك كثرتنه مبنى تعيين ايچوندر امدى شاعر مرقومك بوطريق ايله صفات مذكوره نك ابن حشرج ايچون اثباتنى افاده ايلدى زيرا بنفسه قائم اولميان برامر بركسه نك مكان وحيزنده اثبات اولنديغى حينده اوكسه ايچون اثبات اولنمش اولور قال رحمه الله تعالى (ونحوه قولهم المجد بين ثوبيه والكرم بين برديه) (المجد بين ثوبيه الخ) قوللرى دخى صفتى موصوفى احاطه وشتمال ايدن شيده قلق طريقيله صفتى موصوفه نسبت ايچون كنايه اولمقده زيادك قولى كبيدر زيرا مفهومى مجد وشرف ممدوحك ثوبينى بيننده وكرم وسخا جنس ثوبدن اولان برديني بيننده در ديمك اوله رق مجد وكرمك ممدوح ايچون ثبوتنى تصريح ايتيوب بلكه مجد وكرم وصفلرينك ثوب وبرديني بيننده اولملريله معناى مقصوددن كنايه ايلمشدر مصنفك بومثالى ايراد ايتمسى بعضلرك توهمنى دفعه اشارتدر زيرا ديمشلردركه بلغانك (المجد بين ثوبيه والكرم بين برديه) قولى قسم ثانى اولان (طويل نجاده) قبيلندن اولوب زيرا برد وثوبك ضمير موصوفه اضافه سى نجادك ضمير موصوفه اضافه سى كبيدر حالبوكه بويله دكلدر زيرا طويل نجاده اسنادى نجاد ايچون اثبات طولى تصريح اولوب طول نجاد ايسه طول قامت مقامنه قائم اولمسيله هرنقدر طول قامت تصريح دكلسه ده نجادك ضمير زيده اضافه سى تصريح اولديغى حينده

طول قامتك زيد ايچون اثباتنى تصريح اولمش اولور (المجد بين ثوبيه) قولنده ايسه تصريح اولمامسندن فضله مجدك ثوبين ايچون ثبوتنه بيله دلالت موجود دكلدركه حتى ثوبينك ضميره تصريح اضافه سى مجدك مرجع ضمير اولان كسه ايچون اثباتنى تصريح ولمش اولسون . بوقسمك دخى قسم ثانى كبى امثلهٔ لايحصاسى موجوددر اكرايراد اولنورسه كه بومحلده كنايه ايچون برقسم رابع اولوب اقسام ثلثه يه انحصارى قاصردر زيرا بعضا كنايه ايله مطلوب صفتك ونسبتك ايكيسى اولور مثلا عمروه نسبت مضيافتدن كنايه اوله رق (يكثر الرماد فى ساحة عمرو) دينلمسى بوقبيلدندر جوابنده ديرزكه بوصورت كنايهٔ واحده اولميوب بلكه كنايتيندر وبوكنايه دن بريسى كندوسيله نفس صفت يعنى مضيافت مطلوب اولان كنايه اولوب بوده كثرت رماددر وايكنجيسى كندوسيله عمروه نسبت مضيافيت مطلوب اولاندركه بوده مضيافيتك عمروه اثباتنى افاده ايچون كثرت رمادى عمروك ساحه وميداننده قلمقدر قال رحمه الله تعالى (والموصوف فى هذين القسمين قد يكون مذكورا كما مر وقد يكون غير مذكور كما يقال فى عرض من يؤذى المسلمين المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده) اشبو قسم ثانى وثالثده موصوف بعضا مذكور اولور نته كيم ذكر اولنان مثاللر بوقبيلدندر وبعضا مذكور اولمز نته كيم مسلمينه اذا ايدن كمسه يه تعريض ذيلنده ايراد اولنان (المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده) قولى بوقبيلدندر زيرا بوقول مؤذئ معيندن صفت اسلامى نفيدن كنايه اولوب ومؤذى كلامده مذكور دكلدر ونته كيم شرب خمر ايدوب وحلنى اعتقاد ايدن كمسه نك تكفيرنى مراد ايدرك تعريض ذيلنده دينلان (انا لا اعتقد حل الخمر) قولى دخى بواسلوبده اولوب بوقول ايله معتقد حل اوله رق شرب خمر ايدن كمسه ايچون صفت كفرى اثباتدن كنايه اولمسيله برابر كفردن دخى كنايه اولمشدر الحاصل هم صفت كفردن وهم صفت كفرك اوكمسه يه اثباتندن كنايه اولوب كنايه نك قسمينى مشتملدر زيرا بو عباره ايله نفسندن اعتقاد حلى نفى (ما انا قلت) قولنده اولان تفصيلاتدن معلوم اولديغى اوزره اشبو اعتقاد حلك غير ايچون ثبوتنه دلالت ايدرك غيرى ايچون ثبوت حل خمردن كنايه اولور واعتقاد حل خمر كفردن كنايه اوله رق بوصورتده كنايتين اجتماع ايلر وخفى اولمسونكه مصنف هرنقدر اشبو قسمينده بعضا موصوف مذكور اولمديغنى على الاطلاق ايراد ايتمش ايسه ده نسبتى تصريح ايله برابر بالكز صفتدن كنايه اولديغى حينده موصوفك عدم ذكرى ممتنعدر زيرا موصوفك نه لفظا ونه تقديرا عدم ذكريله برابر موصوف ايچون صفتك اثبات وياخود نفيني تصريح محالدر امدى موصوف مذكور اولمديغى وقتده قسم ثانى قسم ثالثى مستلزم اولوب بالعكس قسم ثالث قسم ثانى يى مستلزم اولمز حاصلى قسم ثانيده عدم ذكر قسم ثانى ايله ثالثك بينى اجتماع صورتنده اولديغى كبى انجق نسبتك عدم تصريحى صورتنه منحصردر واما نسبتك تصريحنده ذكر موصوف واجبدر برشيئك عرضى اوشيئه نه جانبدن كاورسه اوجهتده واقع اولان ناحيه وطرفيدر رانك سكونى وضميله نظرت اليه من عرض وعرض دينلوب من جانب وناحية معناسى مراد اولنور قال رحمه الله تعالى (قال السكاكى الكناية تتفاوت الى تعريض وتلويح ورمز وايماء واشارة) سكاكى رحمه الله تعالى كنايه تعريض وتلويح ورمز وايما واشارته متفاوت اولوب كنايه ده بونلردن هر بريسى بولنه بيلور ديمشدر شارح مفتاح سكاكى (تتفاوت) تعبير ايدوب تنقسم تعبير ايتمامسنك سببى بيانده زيرا تعريض وذكر اولنان امثالى اقسام كنايه دن اولميوب بلكه كنايه دن اعمدر ديمشدر لكن بونده نظر اولوب زيرا تعريضدن ماعدا سنك عمومى كلام سكاكيدن غير منفهمدر قال رحمه الله تعالى (والمناسب للعرضية التعريض) وعرضيته مناسب اولان

تعریضدر یعنی کنایه به موصوف غیرمذکور ایچون لاجل التعریض سوق اولندیغی . قصده
مناسب اولان بومثللو کنایه یه (تعریض) تسمیه واطلاق اولنمشدر برکسه یی قصد ایدرك
کلام ایرادنده (عرضت لفلان) و(عرضت بفلان) دیرسین کأن اوکلام ایله برجانبه
اشارت ایدوب جانب آخری مراد ایدرسین (معاریض فی الکلام) دخی بوندن مأخوذ
اولوب حدیثده (ان فی المعاریض لمندوحة) واقع اولمشدرکه (لسعة عن الکذب) دیمکدر
و(معاریض فی الکلام) برشی ایله برشیدن توریه در سیلکوتی مرحوم دیرکه (معاریض)
معراضك جمعی اولوب (معرض) قولده تصریحك خلافیدر بوصورتده توریه ایله تفسیر
تجوز اولوب مراد مایوری به دیمکدر (توریه) برشیئی ستر ایدوب غیریسنی اظهاردر
صاحب کشاف دیمشدرکه کنایه برشیئی لفظ موضوع لهنك غیریله ذکر ایتمکدر و(تعریض)
مذکور اولمیان برشی اوزره کندوسیله دلالت اولنان برشیئی ذکر ایلمکدر مثلا محتاج
اولان کسه نك محتاج الیهه (جئتك لاسلم علیك) قولی تعریض اولوب کأن کلامی مقصود
اوزره دلالت ایده جك عرض وجانبه اماله در واشبو تعریضه (تلویح) دخی تسمیه
اولور زیرا متکلم بوندن مراد ایلدیکی شیئه لوح ایدر بوصورتده صاحب کشاف عندنده
تعریض ایله تلویح برمعنایه اولوب سکاکی رحمه الله تعالی بونك خلافنده در وابن اثیر
مثل سائرده دیمشدرکه (کنایه) حقیقتله مجاز بیننده اولان وصف جامع سببیله بونلردن
ایکی جانبه حملی جائز اولان معنی اوزره دلالت ایدن لفظ اولوب مفرد ومرکبده جریان
ایدر و(تعریض) جهت وضع حقیقی ومجازیدن اولمیوب بلکه جهت تلویح واشارتدن
اولان معنی اوزره دلالت ایدن لفظدر بوصورتده تعریض لفظ مرکبه مختص اولور زیرا
معنای معرض بهه دلالتی معنای حقیقی ومجازی جهتندن اولمامسیله سیاق کلامدن دلالتی
تعیین ایدرك لفظ مرکبه اختصاصی ظاهراولور مثلا صله واحسان طلبنده اولان کسه نك
(والله انی محتاج) قولی طلب احسانی تعریض اولوب حالبوکه نه حقیقة ونه مجازا طلبه
موضوع دکلدر وانجق بومعنی لفظك عرض وجانبندن فهم اولنور قال رحمه الله تعالی
(ولغیرها ان کثرت الوسایط التلویح وان قلت مع خفاء الرمز وبلا خفاء الایماء والاشارة)
وعرضیه نك غیری به مناسب اولان اکر لازم ایله ملزوم بیننده وسائط کثیره اولورسه
(کثیرالرماد) و(جبان الکلب) و(مهزول الفصیل) کبی (تلویح) اطلاق اولنمشدر
زیرا (تلویح) بعیددن غیره اشارتدر وملزومده خفا ایله برابر وسائط قلیله اولورسه
مناسب اولان (رمز) اطلاقیدر زیرا رمز علی سبیل الخفیه قریبه اشارتدر چونکه رمز
شفه وحاجبله اشارتدر واکر ملزومده خفا اولمامسیله برابر وسائط قلیله اولورسه مناسب
اولان (ایما واشارت) اطلاق اولنمشدر نته کیم بحتری نك (اوما رأیت المجد القی رحله *
فی آل طلحة ثم لم یتحول) قولی بوقبیلدندر مفهوم بیت سن مجد وشرفك آل طلحه ده
القای رحل ایله بعده انلردن آیرلیوب استقرار وثبات ایلدیکنی مشاهده ایتمدکمی دیمکدر
مجدك ال طلحه اوزره القای رحل ایتملری انلرك مکاننده مجدك وجودندن وانلرك مکاننده
مجدك وجودی انلره مجدی نسبتدن کنایه اولوب کنایه بالواسطه در وبونده مجدی
انسان راحله تشبیه اولنه رق استعاره بالکنایه واردر قال رحمه الله تعالی (والتعریض
قدیکون مجازا کقولك آذیتنی فستعرف وانت ترید انسانا مع المخاطب دونه وان اردتهما
جمیعا کان کنایة ولابد فیهما من قرینة) کلام مذکور دنصکره سکاکی رحمه الله تعالی
دیمشدرکه (تعریض) بعضکره مجاز اولور مثلا برکسه یه خطاب ایله (آذیتنی فستعرف)
دیر وبوکلام ایله مخاطبی مراد ایتمیوب مخاطبله برابر بولنان دیکر شخصی مراد ایدرسین
واکر بوکلام ایله مخاطب ومخاطبله برابر اولان شخصك ایکیسنی دخی مراد ایدرسن کنایه

اولور زیرا بوصورتده لفظ ایله معنای اصلی وغیر اصلیسندن ایکیسنی دخی مراد ایتمش
اولورسون مجاز ایسه معنای اصلی یی اراده یه منافیدر وبوصورتینك ایکیسنده دخی قرینه
لازمدر شویله که صورت اولیده مراد بالکز مخاطبله برابر اولان شخص ایدوکنه دلالت
ایده جك قرینه دن لازمدر تاکه مجاز اوله وصورت ثانیه ده مراد مخاطب ایله شخص
مذکوردن جمیعسی اولدیغنه دلالت ایده جك قرینه دن لازمدرکه تاکه کنایه اوله وبومقامده
بربحث واردر شو وجهله که مفتاحده تعریض بعضا مجاز وبعضا کنایه اولور دیو
مذکور اولمیوب بلکه مذکور اولان تعریض بعضا علی سبیل المجاز وبعضا علی سبیل الکنایه
اولدیغیدر وشارح علامهٔ مفتاح بوقولك معناسی عبارهٔ تعریض صورت اولیده اولدیغی
کبی بعضا مجازه مشابه اولور زیرا صورت مذکوره ده ناء خطاب ایله ماوضع لهنك غیریده
مستعمل اولدیغی جهتدن مجازه مشابه اولوب لکن بونده ملزومدن لازمه انتقال متصور
اولمامسیله مجاز دکلدر وبعضا صورت ثانیه ده اولدیغی کبی کنایه یه مشابه اولور زیرا
بونده لفظ کندوسندن ماوضع لهنك غیری مراد اولنمسیله برابر ما وضع لهنده مستعمل
اولدیغی جهتدن کنایه یه شبیهدر حالبوکه کنایه دکلدر زیرا بونده لازم وملزوم
واحدهمادن آخره انتقال تصور اولنمز دیمشدر لکن شارح علامه نك بوکلامنده نظر
واردر زیرا براحدك ذاهب اولدیغی برمذهب وبلکه برعاقلك قبول ایتمیه جکی برامردر
چونکه بوقوله ذاهب اولمق برکلامك دلالت صحیحه ایله برمعنی اوزره دلالت ایدوب واو معناده
نه حقیقت ونه مجاز ونه کنایه اولمامسنی مؤدی اولور بلکه حق اولان مصنف رحمه الله
تعالینك تصریح ایلدیکی کبی اول مجاز وثانی کنایه اولوب وسکاکینك مطلوبیده
بودر وبونك تحقیقی شووجهله درکه (آذیتنی فستعرف) قولمز کندوسیله بسبب الایذا
تهدید مخاطب قصد اولنان معنی اوزره دلالت ایدن برلفظ اوله رق بوندن هر برکندوسندن
ایذا صادر اولان کسه یه تهدید لازم کلور امدی اکر بولفظی استعمال ایله مخاطب
وسائر اذا ایدنلری مراد ایدرسن کنایه اولور واکر تحقیقا ویاخود فرضا وتقدیرا
مخاطبه اشتراکی علاقه سیله بسبب الایذا تهدید غیر مخاطبی مراد ایدرسن مجاز
اولور والله اعلم قال رحمه الله تعالی

﴿ فصل ﴾

(اطبق البلغاء علی ان المجاز والکنایة ابلغ مع الحقیقة والتصریح لان الانتقال فیهما من الملزوم
الی اللازم فهو کدعوی الشیء ببینة) بلغا مجاز مفید ایله کنایه حقیقت وتصریحدن ابلغ
اولدیغنه اطباق واتفاق ایلدیلر (ابلغ) نصر بابندن (بلغ) فعلنك مصدری اولان بلوغدن
مشتق اولوب افادهٔ مقصودده حدکماله بالغ معناسنه در یوخسه (کرم) بابندن بلغ فعلنك
مصدری اولان بلاغتدن دکلدر زیرا حقیقت وتصریح مقتضای حال اولدقلری حینده
مجاز ایله کنایه ده بلاغت بونلردن اکثر وبلکه بلیغ اوله رق وبعضیلر افعل تفضیلك
جمع ثلاثی مزید فیهدن جواز اشتقاقی مبرد واخفشدن منقول بولندیغنه ویاخود شاذه
حمل ایتمسنه مبنی مبالغه دندر دیدیلر بوصورتده معنی اکثر مبالغة یعنی مبالغه جهتندن
اکثردر دیمك اولور ومجاز وکنایه نك حقیقت وتصریحدن ابلغ اولمسی چونکه بونلرده
مطلوبه انتقال ملزومدن لازمه اولمسیله برشیئی بینه سیله دعوی کبیدر زیرا ملزومك
لازمدن انفکاکی ممتنع اولدیغی جهتله وجود ملزوم وجود لازمی اقتضا ایدر وبوده
ظاهردر فقط اشکال سائر انواع مجازده بیان لزومده دز یعنی وجود ملزومك وجود
لازمی مستلزم اولمسی انجق بینلرنده لزوم خارجی اولدیغی صورتده اولوب وجمیع انواع

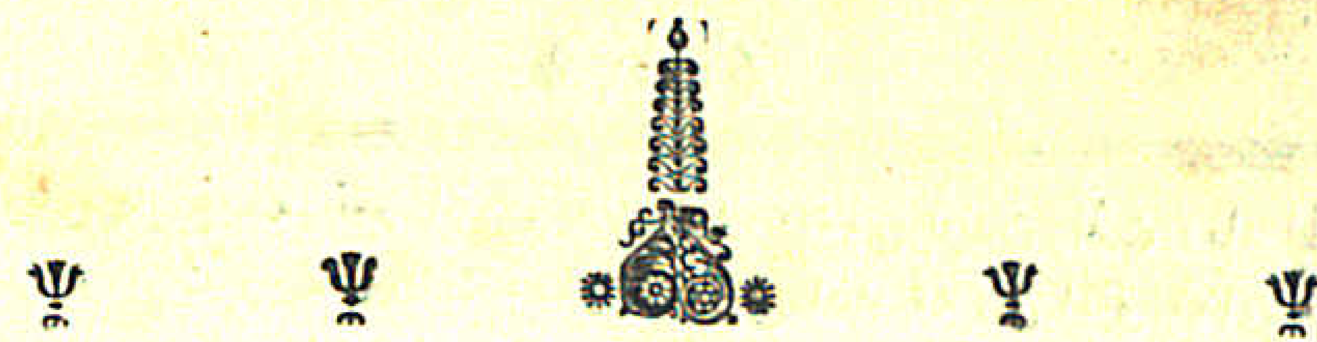
مجازده خصوصيله علاقه تضاد اولديغى صورتده بونك بيانى مشكلدر واما جميع اقسام مجازده تحقق لزومه دائر علاقه ده شارحك مسبوق اولان بيانى مناط انتقال اولان لزوم ذهنيده اولوب بوراده مقال لزوم خارجيده اولمسيله شارحك قولينى شائبهٔ منافاتدن سالمدر قال رحمه الله تعالى (وايضا على ان الاستعارة ابلغ من التشبيه لانها نوع من المجاز) وينه بلغا اتفاق ايلديلركه استعاره يعنى استعارهٔ تحقيقيه وتمثيليه تشبيهدن

ابلغدر زيرا استعاره مجازدن بر نوع اولوب ومجاز حقيقتدن ابلغ اولديغى معلوم اولمشدر واستعاره يى تحقيقيه وتمثيليه ايله تقييد ايتمامز زيرا استعارهٔ تخييليه واستعارهٔ بالكنايه انواع مجازدن دكلدر بومقامده شيخ عبد القاهر شووجهله بسط كلام ايتمشدركه مجاز واستعاره وكنايه نك ابلغ اولمسنده سبب بو اموردن بريسى نفس معناده خلافنك افاده ايتمديكى زياده برشى افاده ايتمسى اولميوب بلكه اثبات معنى ايچون خلافنك افاده ايتمديكى تأكيدى مفيد اولمسيدر امدى (رأيت اسدا) قولنك (رأيت رجلا هو والاسد سواء فى الشجاعة) تركيبى اوزرينه اولان مزيتى قول اول رجلك شجاعتده اسده مساواتنده مفيد اولديغى زياده لكن ثانى مفيد اوله مامسى جهتندن اولميوب بلكه فضيلت قول اول رجلك اسده اثبات مساواتيچون تأكيدى مفيد اولوب ثانيده بو تأكيدك فقدانيدر و (كثير الرماد) قولمزك (كثير القرى) لفظى اوزره فضيلتى ثانينك مفيد اولديغى ضيف وقرادن اولك افاده ايلديكى زياده اولمق جهتندن اولميوب بلكه اول كثرت قرانك اثباتيچون تأكيدى مفيد اولهرق ثانى بوتأكيدى افاده ايتمامسى جهتندندر ومصنف شيخك بوكلامى اوزره استعاره نك اصلى تشبيه اولوب ووجه شبهده اصل اولان مشبهبهده مشبهده اولاندن اتم واظهر اولمسيدر بوصورتده (رأيت اسدا) قولمزك مرء ايچون افاده ايلديكى شجاعت (رأيت رجلا كالاسد) قولنك افاده ايلديكى شجاعتدن زياده اولور زيرا اول مرء ايچون شجاعت [illegible]ى مفيد اولوب ثانى ايسه شجاعت اسدك مادونى اولان شجاعتى افاده ايلر بوصورتده امور مذكوره دن بريسى نفس معناده خلافنك افاده ايتمديكى زياده يى مفيد اولمامسيله قول نه كيفيتده صحيح اولور ديو اعتراض ايدوب بعده جوابنده ديمشدركه مراد شيخ مجاز واستعاره وكنايه نك هر برصورتلرنده سبب فضيلت اشبو نفس معناده زياده لكى افاده سى دكلدر ديمك اولوب يوقسه فى صورة من الصور اشبو زيادهٔ نفس معنانى افاده سبب اولمامسى معناسنه دكلدر امدى اشبو زيادهٔ نفس معنانى افاده نك سببيتى (رأيت اسدا) قولمزدم (رأيت رجلا كالاسد) قولمزه نسبتله تحقق ايدوب (رأيت رجلا مساويا للاسد) وياخود (رأيت رجلا زائدا على الاسد فى الشجاعة) قوللرينه نسبتله تحقق ايتمز وكذلك (كثير الرماد) قوليله (كثير القرى) لفظى بيننده دخى تحقق ايلمز انجق شيخدن بوصورتله ايراد كلام مصنفك وهمى اولوب بلكه معناى كلام شيخ بوعباراتدن هيچ بريسى فى نفس الامر رجل ايچون معناده زياده لك حصولنى موجب اولمز ديمكدر مثلا (رأيت اسدا) قولمز واقعده زيد ايچون (رأيت رجلا كالاسد) قولمزك موجب اولديغى زيادهٔ شجاعتى ايجاب ايتمز وبومعنى شيخك خبر معنانك ثبوت ونفينه دلالت ايتمز ديديكى كلامنه شبيهدر حالبوكه قطعيا معلومدركه خبردن مفهوم اولان حكمك ثبوت وياخود منفى اولمسيدر بوجهتله كلام مذكور بحث اسناد خبريده مرور ايتديكى اوزره باعتبار الواقع ثبوت ونفيه عدم دلالته محمولدر وبومذكور اوزره دليل ينه شيخك كلامى اولوب زيرا ديمشدركه اكر (رأيت اسدا) قولنك (رأيت رجلا مساويا للاسد فى الشجاعة) قولى اوزره مزيتى اولدهٔ مساوات طريق معنادن وثابتده طريق لفظدن معلوم اولور دينلورسه جوابنده ديرزكه حال معنى واقع ونفس الامرده كنديسندن معناى

آخرله كنايه اولنمق طريقيله تغير ايتمز وكثرت قرى معناسى بوندن كثرت رماد ايله كنايه اولنمق سببيله تغير ايلمز وكذلك رجله اسدك مساواتى رجلى اسد قلهرق اشبو معناى مساوات اوزره دلالت اولنمسى سببيله متغير اولمز اشته شيخك بوكلامى قول مذكوردن مرادى ذكر اولنان معنى اولمسنده صريحدر لكن مصنف عبارات شيخ تأمل وافره مفتقر اولمسندناشى استنباط معانيسنده اكثر غلطده واقع اولمشدر والله اعلم هذا آخر الكلام

فى علم البيان والله المشكور على نواله وهو
المسؤل لاتمام ترجمة القسم الثالث
بالنبى وآله تمت ترجمة القسمين
الاولين فى العشر الثانى
من الربيع الاخر سنه سبع
وسبعين بعد المائتين
والالف من هجرة
نبيه بعونه
وتوفيقه

م

الفن الثالث علم البديع

بسم الله الرحمن الرحيم

ونحمده على لطفه العميم

(الفن الثالث علم البديع وهو علم يعرف به وجوه تحسين الكلام بعد رعاية المطابقة ووضوح الدلالة) اشبو فن ثالث مقدمه ده ذكری مرور ایدن فنون ثلثهٔ بلاغتدن علم بدیع اولوب جامع محسنات لفظیه ومعنویه اولان برفن لطیف وشریفدر علم بدیع برعلمدر که انکله کلامك مقتضای حاله مطابقت ووضوح دلالته رعایتدنصکره اولان وجوه تحسین بیلنور بوعلم ایله وجوه تحسینك معرفتندن مراد تصور معانیسیله بقدر الطاقه اعداد وتفاصیلینك بیلنمسیدر حاصلی معرفتله مراد ادراك تصوری اولوب قواعد کلیه دن استخراج فروعدن حاصل اولان ادراك جزئی معناسنه دکلدر امدی (علم بدیع) برعلمدر که انکله محسنات مرضیه نك مفهومات واقسام واعدادی معلوم اولور چونکه مباحث علوم ثلثه خواص تراکیب بلغادن عبارت اوله رق افادهٔ تراکیب جهتندن اولان خواص علم معانیده ودلالت تراکیب جهتندن اولان خواص علم بیانده ذکر اولندیغی مثللو تبیین وتزیین تراکیب جهتندن اولان خواص دخی اشبو فن بدیعده مبیندر (وجوه تحسین الكلام) قولی صدر کتابده (وتتبعها وجوه آخر تورث الكلام حسنا) قولنده اولان وجوهه اشارت اولوب اضافه عهده محمولدر زیرا اضافه دخی عهد خارجی یه وجنسه وفرع جنس اولان عهد ذهنی واستغراقه اشارتده لام تعریفك نظیریدر رعایت وضوح دلالتدن مراد تعقید معنویدن خلوه رعایتدر زیرا تعقید لفظی دخی هرنقدر مخل وضوح ایسه ده علم بیانه غیر مختصدر (وبعد رعاية المطابقة ووضوح الدلالة) قولی بو وجوهك کلامی محسنه عد اولنمسی انجق علم معانیده ایراد اولنان مطابقت وعلم بیانده مبین اولان دلالته رعایتدنصکره اولدیغنه تنبیه ایچوندر شویله که مطابقت ووضوحدن عاری اولان برکلامده اجرای تزیینات بدیعه اعناق خنازیره تعلیق لآلی نظیر اولور بوصورتده (بعد رعاية) قولی (تحسين الكلام) مصدرینه متعلقدر ووجوه تحسیندن مقتضای حاله مطابقت وتعقیددن خلو ایله سائر کرك بلاغتده داخل اولسون وکرك اولمسون کلامه مورث حسن اولان غرابت ومخالفت قیاس وضعف تألیف وتنافردن خلوه شامل

اولان معنای اعمی مراد ایدرك (بعد رعاية المطابقة ووضوح الدلالة) قیدی علم معانیده مبین اولان (مطابقت) وعلم بیانده بیان اولنان (وضوح دلالت) ولغتده مبسوط اولان (خلو عن الغرابة) وصرفده مبحوث اولان (خلو عن مخالفة القياس) ونحوده ایراد اولنان (ضعف تألیف وتعقید لفظی) وحس ایله مدرك اولان (تنافر) دن احتراز ایچون اولمسی جائز اولمز زیرا قید مذکور ایله برشی نفسنك ماعدنده اولق متصور اولمدیغی جهتله تعریفدن مطابقت ودلالت خروج ایدرسه ده قصور محسناتدن بلاغت کلامه تابع اولمیان خلوات یعنی تنافر وضعف تألیف ومخالفتدن خلو تعریفده داخل اولور زیرا محسنات مذکوره مطابقت ووضوح دلالته تابع دکلمردر حالبوکه بونلر علم بدیعدن اولمامسیله وجوه تحسین معنای اعم وشامله حمل اولندیغی صورتده تعریف اغیارنی مانع اوله مز حاصلی وجوه تحسیندن مراد اضافه نك عهده حملیله بلاغته تابع اولان وجوه محسنه اولوب (بعد رعاية المطابقة والدلالة) قولی صدر کتابده مرور ایدن (وتتبعها وجوه اخر) قولندن معلوم اولدیغی اوزره علم بدیعده ایراد اولنان خواص مزینه نك کلامده محسناتدن عدی رعایت مذکوره دنصکره تحقق ایده جکنی تذکیر ایچوندر قال رحمه الله تعالى (وهي ضربان معنوي ولفظي) ووجوه تحسین کلام ایکی ضرب اولوب بری معنویدر یعنی هرنقدر اشبو ضرب معنویدن بعضیسی تحسین لفظدن خالی اولمزسه ده بحسب العراقة والاصالة تحسین معنایه راجعدر ودیکری لفظی اولوب یعنی بحسب العراقة والاصالة لفظه راجعدر ومقصود اصلی وغرض اولی معنی اولوب والفاظ معانی یه توابع وقوالب اولدیغیچون مصنف رحمه الله تعالى وجوه تحسین معنویدن بدأ ایله بیورر که (اما المعنوي فمنه المطابقة وتسمى الطباق والتضاد وهي الجمع بين متضادين اي معنيين متقابلين في الجملة) اما وجوه معنویدن بوکتابده مذکور اولان یکرمی طقوز وجوه اولوب ایمدی ضرب معنویدن بریسی مطابقتدر که طباق وتضاد وتطبیق وتکافؤ دخی تسمیه اولنور وبوده متضادین بیننی یعنی فی الجمله متقابلین اولان معنیینی جمع ایتمکدر یعنی بوراده متضادین ایله مراد سواد ایله بیاض کبی بینلرنده غایت خلاف اولان ایکی امر وجودینك محل واحد اوزره توارد لری اولمیوب بلکه مراد بینلره فی الجمله و بعض احوالده تقابل وتنافی اولان معنای اعم اوله رق تقابل کرکسه حقیقی اولسون وکرکسه اعتباری اولسون وامتر تقابل تضاد ویاخود تقابل ایجاب وسلب ویاخود تقابل عدم وملکه ویاخود تقابل تضایف ویاخود امثالهسنده ورود ایده جکی اوزره بونلره شبیه برشی اولسون بونلرك جملهسندن اعمدر واشبو تقابله دائر ایضاحات علم بیانده مرور ایدن (الحقيقة والمجاز) قولنده خامه کذار اولمسیله تکراره حاجت کورلمز قال رحمه الله تعالى (ويكون بلفظين من نوع اسمين نحو وتحسبهم ايقاظا وهم رقود او فعلين نحو يحيي ويميت او حرفين نحو لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت) واشبو جمع متضادین انواع کلمه نك نوع واحدندن اولان لفظین ایله اوله رق اسمین اولور ﴿ وتحسبهم ايقاظا وهم رقود ﴾ قول شریفی بوقبیلدن اوله رق ضمیر اصحاب کهفه راجعدر (ایقاظ) یقظك جمعی اولوب یقظ عضد ویاخود کتف وزننده یقظان یعنی بیدار معناسنه در (رقود) راقدك جمعی اولوب نائم معناسنه در بربرینه مقابل اسمین اوله رق کلام مذکورده اجتماع ایتمشلردر تضادك اشبو نوعی لسان ترکیده کثیر الوقوع اولوب (درونی آشنا اول طشره دن بیکانه صانسونلر * بو براوز که روشدر عاقل اول دیوانه صانسونلر) بیت دلپذیرنده آشنا وبیکانه وعاقل ودیوانه اجتماع ایتمشلردر ویاخود اجتماع ایدن لفظین متضادین فعلین اولور مثلا ﴿ يحيي ويميت ﴾ قول شریفنده موت وحیات بربرینه مقابل اولوب واحیا واماته بونلری مستلزم اولمسیله بالواسطه تقابل اوله رق فعل مضارع صیغهسیله کلام مذکورده جمع اولنمشلردر ویاخود لفظین مذکورین حرفین اولور ﴿ لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت ﴾ نظم جلیلی بوقسمدن اولوب لامده معنای انتفاع وعلی حرفنده معنای تضرر اوله رق اجتماع ایتمشلردر مفهوم نظم جلیل نفس

كاسبه نك كسب ايلديكي خير كندي يه عائد اولوب وكذلك اكتساب ايلديكي شر وزيان دخي طرفنه راجع اولهرق نه طاعتيله آخر منتفع ونه معصيتيله غيريسي متضرر اولور ديمكدر وخيري كسبه وشري اكتسابه تخصيصي زياده لفظ زيادهٔ معنايه دال اولوب اعتمال يعني كثرت عمل و تكلفي مفيد اولديغي ونفس امارة بالسوءك شرور ومضاره تهالك واشتهاسي اولهرق تحصيلنده زياده سيله مجد وساعي بولنديغي جهتله بومعنايه اشارتدنناشيدر وتخصيص ايچون بو وجه وجه لميدر ووجه اني خيراوزره ترتب ثواب مجرد عمل وشر اوزره ترتيب عقاب كثرت عمل وقصد تام ايله اولهرق سبق رحمت الهيه يه اشارتدر دليل اني دخانك ناره دلالتي كبي اثردن مؤثره ودليل لمي ناردن دخانه استدلال كبي مؤثردن اثره دلالتدر قال رحمه الله تعالى (اومن نوعين نحو اومن كان ميتا فاحييناه) (من نوع) قولنه معطوف اولوب يعني و ياخود جمع متضادين نوعين كلمه دن ايكي لفظ ايله اولور وكلمه نك انواع ثلثه يه قسمتي بونك دخي اقسام ثلثه اولمسني اقتضا ايدركه اول اسم مع الفعل وثاني اسم مع الحرف وثالث فعل مع الحرفدر لكن موجود اولان اسم مع الفعلدر مثلا ﴿اومن كان ميتا فاحييناه﴾ قول شريفنده احيا حياتي مستلزم اولديغي جهتله موت ايله احيا في الجمله متقابلين اولوب اول اسم ايله وثاني فعل ايله ذكر وايراد اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (وهو ضربان طباق الايجاب كامر وطباق السلب نحو ولكن اكثرالناس لايعلمون يعلمون ظاهرا من الحيوة الدنيا ونحو فلا تخشوا الناس واخشون) وطباق ايكي نوع اولوب اول طباق ايجاب اولوب مرور ايدن مثالر بونوعدندر وثاني طباق سلبدر طباق سلب كلامده بري مثبت وآخري منفي و ياخود بري امر وآخري نهي اولهرق مصدر واحدك فعليني بيني جمع اولنمسيدر اول يعني بري مثبت وآخري نفي اولهرق اجتماعي ﴿ولكن اكثر الناس لايعلمون يعلمون ظاهرا من الحيوة الدنيا﴾ قول شريفنده واقع اولمشدر زيرا (لايعلمون ويعلمون) لفظلري علم مصدر واحدندن مشتق اولوب اول منفي وثاني مثبتدر وثاني يعني بري امر وآخري نهي اولهرق اجتماعي ﴿فلا تخشوا الناس واخشون﴾ نظم منيفنده واقع اولهرق (لا تخشوا) و (واخشوا) لفظلري خشيت مصدر واحدندن مشتق اولوب اول نهي وثاني امردر قال رحمه الله تعالى (ومن الطباق نحو قوله تردى ثياب الموت حمرا فما اتى * لها الليل الا وهي من سندس خضر) و بعضيلرك تدبيج تسميه ايلدكلري بديعه دخي صنعت طباقدندر (تدبيج) زين مطر الارض معناسنه اولان (دبج المطر الارض) قوللرندندر وتدبيج مدح و ياخود مدحك غيري برمعناده كنايه و ياخود توريه قصديله حمرت وصفرت كبي الوان ذكر اولنمسيله مفسردر والونين بيننده تقابل اولديغي جهتله بوتفسير اوزره تدبيج تفسير طباقده داخل اولديغندن مصنف رحمه الله تعالى تدبيج اقسام طباقدن اولوب وجوه تحسين معنويدن برأسه برقسم اولمديغني تصريح ايلمشدر ايمدي كنايه قصديله اولان تدبيج ابي تمامك ابي نهشل محمد بن حميد حقنده حين شهادتنده نظم ايتمش اولديغي مرثيه سنده كي (تردى ثياب الموت) الخ قولنده متحققدر (تردى) اتخذ رداء معناسنه در (لها) ضميري ثيابه راجعدر (سندس) حريردن غايت رقيقده معمول اولان ثوبدر (خضر) خبربعد خبردر زيرا قصيده مرفوعة القافيه در يعني ابي نهشل دم ايله متلطخه اولان ثيابي ارتدا يعني كفن اتخاذ ايدب هنوز يوم قتلي منقضي وزائل وكيجه سي داخل اولمقسزين او قانلو لباس ثياب جنتدن ديباج خضر وسبز اولدي ديمكدر مراد لون حمرت وخضرتي ذكر ايدوب اول ايله قتلدن وثاني ايله دخول جنتدن قصد كنايه در و بو بيتده اولان اشبو كنايه بياندن مستغني اولهجق درجه يه بالغ اولهرق معناي كنايه يه واقف اولنلر عندنده مسلم وانجق معرفت كنايه دن بي بهره اولنلر نفينه متصدي اولهجغي غير مبعددر حاصلي نسبتده كنايه اولوب صفتده كنايه دكلدركه حتى ثياب حمر وخضرده كنايه اولماسي جاي توهم اولشون و بيتلرنده شبه تضاد اولان حمرتله خضرت جمع اولنمسيله صنعت طباق اولوب وذكر الوان ايله معنيين مذكورينڭدن

كنايه اولديغي جهتله تدبيج اولور وتوريه قصديله اولان تدبيج حريرينك اون اوچنجي مقامه سنده واقع اولان (فمنذ اغبر العيش الاخضر * وازور المحبوب الاصفر * اسود يومي الابيض * والابيض فودي الاسود * حتى رثى لي العدو الازرق * فياحبذا الموت الاحمر) قولنده التزام اولنمشدر (اغبرار) تكدر معناسنه در (عيش اخضر) دن مراد طيب عيش يعني وسعت حالدر وبونك تكدري تشويش وتغير ومضايقه يه تحوليدر (ازورار) انحراف وعدولدر (محبوب اصفر) ك بري قريب و بري بعيد اولهرق ايكي معناسي اولوب اول ذي صفرت اولان انسان وثاني ذهبدر و بومقامده مراد ذهب اولهرق توريه در (فود) رأسك جانبيننده اولان شعردر و (رثالي) رق ورحم لي قلب العدو يعني بنم ايچون دشمنك قلبي رحم ورقت ايلدي ديمكدر (عدو ازرق) عداوتي شديد اولان دشمن ديمكدر (فياحبذا) فيانعم الموت ديمك اولوب حال ضرورتدنناشي موتي استحسان وتمنيدر (موت احمر) موت شديددر ايمدي اشبو فقرات مقامانده الوان متقابله جمع اولنمسيله صنعت طباق اولوب وقصد توريه ايچون ذكر الوان جهتيله صنعت تدبيجي متضمندر قال رحمه الله تعالى (ويلحق به شيئان احدهما نحو اشداء على الكفار رحماء بينهم فان الرحمة مسببة عن اللين) وصنعت طباق ايكي شيئه ملحق اولوركه بريسي معنيين بيني جمع ايدوب بونلردن احدهما آخره مقابل اولان شيئه سببيت ولزوم كبي برنوع علاقه ايله متعلق اولمسيدر مثلا ﴿محمد رسول الله والذين معه اشداء على الكفار رحماء بينهم﴾ قول شريفنده واقع اولمشدر زيرا رحمت هرنقدر شدته مقابل دكلسه ده لكن ضد شدت اولان ليندن منسبب اولوب بوعلاقه دنناشي كأن شدت ايله لين ذكر اولنمش مثابه ده در و ﴿ومن رحمته جعل لكم الليل والنهار لتسكنوا فيه ولتبتغوا من فضله﴾ قول شريفنده دخي طلب وابتغاء فضل هرنقدر سكونه مقابل دكلسه ده لكن سكونه مضاده اولان حركه يي مستلزمدر و ﴿اغرقوا فادخلوا نارا﴾ قول شريفي دخي بوقبيلدن اولوب ادخال نار اغراقه مضاد اولان احراقي مستلزم اولور قال رحمه الله تعالى (والثاني نحو قوله (لا تعجبي ياسلم من رجل * ضحك المشيب برأسه فبكى) وطباقه ملحق اولان معنييندن ايكنجيسي معناي حقيقيلري متقابل اولان لفظين ايله كندولرندن تعبير اولنان معنيين غير متقابلين بيني جمعدر بوده ذعبلك (لا تعجبي ياسلم من رجل) الخ قولي كبيدر (ياسلم) ياسلمى دن مرخم اولوب (سلمى) برمرأه نك اسميدر رجلدن مراد شاعرك كندي اولوب (فبكى) ضميري رجله راجعدر (ضحك المشيب) ظهر ظهورا تاما ديمكدركه شعرنده انتشار بياضدن عبارتدر (بكا) دن مراد حزندر ومصراع ثاني رجل ايچون صفتدر مفهوم بيت ياحبيبه حزن شدائد سببيله حال شبابتمك شيبوبته تحول وتغيرندن تعجب ايتمه كه تغير حالم امر بديع وعجيب دكلدر زيرا مشاق عشق ومحبت وشدائد محن وكربته مبتلا اولان كسه نك لامحاله حالي تغيرايدر ديمكدر ايمدي بكا ايله ظهور مشيب بيننده تقابل اولميوب لكن ظهور مشيبدن معناي حقيقيسي معناي بكايه مضاد اولان ضحك ايله تعبير ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (ويسمى الثاني ايهام التضاد) واشبو ملحقيندن ثاني ايهام تضاد ايله تسميه اولنور زيرا ذكر اولنان معنيين هرنقدر متقابلين اولمدقلري جهتله تضاد حقيقي دكللرسه ده لكن ظاهرا ومعناي حقيقيلرينه نظرا تضادي ايهام ايده جك لفظين ايله ذكر اولنملريله ايهام تضاد تسميه اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (ودخل فيه مايختص باسم المقابلة وهي ان يؤتى بمعنيين متوافقين او اكثر ثم يأتي بما يقابل ذلك على الترتيب والمراد بالتوافق خلاف التقابل) وسبقت ايدن تفسيرايله طباقده اسم مقابله يه خاص اولان بديعه دخي داخل اولوب لكن سكاكي رحمه الله تعالى وغيريسي بوني برأسه محسنات معنويه دن برقسم مخصوص عد ايلمشلردر (مقابله) ايكي معناي متوافقين وياخود دها زياده معانئ متوافقه ابتا وايراد اولنوب بعده اشبو معنيين و ياخود معانئ متوافقه يه مقابل اولان معانينك على الترتيب اتيان اولنمسيدر و بوايسه في الجمله متقابلين اولان معنيين بيني جمعدن عبارت

اولمسیله مقابله طباقده داخل اولور ومعانیٔ متوافقه ده اولان توافقله مراد خلاف تقابل اولوب یوخسه متناسبین ومتماثلین اولملری دکلدر زیرا امثلهٔ آتیه دندخی معلوم اوله جغی وجهله تناسب وتماثل شرط دکلدر و بونوعه مقابله تسمیه اولندقدنصکره اشبو اسم مقابله اضافه سبیله اوزرینه مقابله واقع اولان عدده خاص اوله رق مثلا مقابلة الاثنین بالاثنین ومقابلة الثلثة بالثلثة ومقابلة الاربعة بالاربعة دینلور قال رحمه الله تعالی (نحو فلیضحکوا قلیلا ولیبکوا کثیرا) صنعت مقابله دن مقابلة الاثنین بالاثنین ﴿ فلیضحکوا ﴾ الخ قول شریفنده واقع اوله رق متوافقین اولان (ضحک) ایله (قلت) اتیان اولنوب بعده بونلرک مقابلی اولان بکاء ایله کثرت ایراد اولنمشدر وضحک ایله قلت بیننده تقابل اولماسیله معنای مذکورجه توافق متحققدر بیت ترکی *داده صفای عشقک دیده غمکله پرنم * براوده عیش وشادی براوده یاس وماتم) بو بیتده عیش ایله شادی ذکر اولنوب بعده مقابللری اولان یاس وماتم ایراد ایدلمشدر قال رحمه الله تعالی (ونحو قوله (ما احسن الدین والدنیا اذا اجتمعا * واقبح الکفر والافلاس بالرجل) ومقابلة الثلثة بالثلثة ابی دلامه نک (ما احسن الدین) الخ قولنده التزام اولنمشدر مفهومی برشخصده اسلامیتله وسعت معیشتک اجتماعنده اولان حسن مزید وخدا نکرده دیکرنده کفر ایله فقر اجتماعنده اولان قبح شدیدی صورت تعجبده ایراد اولوب حسن ودین وغنایی ذکر ایدرک بعده علی الترتیب قبح وکفر وافلاسی اتیان ایله مقابله ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (وفاما من اعطی واتقی وصدق بالحسنی فسنیسره للیسری واما من بخل واستغنی وکذب بالحسنی فسنیسره للعسری) ومقابلة الاربعة بالاربعة ﴿ فامامن اعطی ﴾ الخ نظم جلیلنده واقع اولمشدر اشبو نظم جلیلی تفسیرده قاضیٔ بیضاوی رحمه الله تعالی شو وجهله نظم لالیٔ بیان ایتمشدرکه ﴿ واللیل اذا یغشی ﴾ شمس ویاخود نهاری و یاخود ظلام ایله متواری ومستور اولان اشیایی وقت غشینده لیله قسمدر و ﴿ والنهار اذا تجلی ﴾ تجلیٔ نهاردن مراد ظلمت لیلک زوالیله نهارک ظهوری ویاخود طلوع شمس ایله تبین وبدوریدر ﴿ وما خلق الذکر والانثی ﴾ مامن معناسنه موصول اولوب (والقادر الذی خلق) تقدیرنده در (ذکر) ایله انثادن مراد کندوسیچون توالد اولان هر برنوعدن ذکر وانثی ویاخود آدم وحوادر و بعضیلر مایی مصدریه یه حمل ایتمشدر ﴿ ان سعیکم لشتی ﴾ تحقیقا مساعیکز اشتات مختلفه در (شتی) شتیتک جمعیدر ﴿ فامامن اعطی واتقی وصدق بالحسنی ﴾ تشتت مساعی یی تبیین وتفصیل اوله رق (من اعطی حق الطاعة) تقدیرنده اولوب بعضیلر (من اعطی حق ماله) ایله تفسیر ایتمشلردر یعنی سزلردن نفسنی حق طاعتی ویاخود حق مالی اعطا ومعصیتدن اتقا وتصدیق کلمهٔ حسنی ایلسه دیمکدر (کلمهٔ حسنی) کلمهٔ توحید کبی حق اوزره دلالت ایدن کلمه در یاخود دین اسلامدن عبارت اولان ملت حسنه در ﴿ فسنیسره للیسری ﴾ اوکسه ایچون دخول جنت کبی یسر وراحته مؤدی اولان خلت وخصلتک تهیئه سیله تبشیردر (تیسره) قولی فرسی سرج ولجامیله تهیئه واحضار عندنده (یسر الفرس) قوللرندندر ﴿ واما من بخل ﴾ واما اوشخص بیشعور که مأمور اولدیغی شیئه بخل وضنت واظهار رخاوت ایدوب ﴿ واستغنی ﴾ دخی شهوات دنیا سببیله نعیم عقبادن استغنا ﴿ وکذب بالحسنی ﴾ ومدلول کلمهٔ حسنایی تکذیبه اجترا ایلیه ﴿ فسنیسره للعسری ﴾ اوکسه ایچون دخول نار کبی عسر وشدته مؤدی اولان خلتک تهیئه واستحضاریله انذاردر والله اعلم ایمدی بو نظم جلیلده اعطا واتقا وتصدیق کلمهٔ حسنی ویسری ذکر اولنوب بعده علی الترتیب بخل واستغنا وتکذیب کلمهٔ حسنی وعسری اتیان اولنمشدر و بونلردن اتقا ایله استغنادن ماعدا جمیعسنده اولان تقابل ظاهر اولوب فقط اتقا واستغناده اولان تقابل محتاج بیان اولمسیله بونی بیانده مصنف رحمه الله تعالی بیورر که (المراد باستغنی انه زهد فیما عندالله تعالی کانه مستغنی عنه فلم یتق اواستغنی بشهوات الدنیا عن نعیم الجنة فلم یتق) یعنی (استغنی) قول شریفیله مراد سیرت ثانیه ده اولان کیمسه واجب تعالی حضرتلرینک عند کرمنده اولان

عطابای جزیله دن کأن حکم مستغنیده اوله رق زهد واعراض ایدوب اتقا ایتمدی و یاخود شهوات دنیا سببیله نعیم جنتدن استغنا ایده رک اتقا ایلمدی معناسی اولوب بو صورتده استغنا اتقایه مقابل اولان عدم اتقایی مستلزم اولور وبو مثالده بعض مقابله طباقدن و بعضا ملحقات طباقدن ترکب ایلدیکنه تنبیه واردر زیرا مقابلهٔ اتقا واستغنا امثالی شدت وزحمتده اولان مقابله ملحق طباقدن اولدیغنک بیانی مرور ایتمشیدی قال رحمه الله تعالی (وزاد السکاکی واذا شرط ههنا امر شرط ثمه ضده کهاتین الایتین فانه لما جعل التیسر مشترکا بین الاعطاء والاتقاء والتصدیق جعل ضده مشترکا بین اضدادها) وسکاکی رحمه الله تعالی تعریف مقابله ده برقید آخر زیاده ایدرک دیمشدرکه مقابله شیئین موافقین ویاخود اشیاء متوافقه ایله اضدادی بینی جمع ایدوب متوافقین و یاخود متوافقات برامر ایله مشروط اولدقلری صورتده ضدین و یاخود اضدادنده دخی اوامرک ضدی شرط اولنمسیدر نته کیم اشبو آیتده موجوددر زیرا اعطا واتقا وتصدیق بیننده تیسیر مشترک قلندیغی مثللو ضد تیسیر اولوب (فسنیسره للعسری) قولیله تعبیر اولنان تعسیر دخی بونلرک اضدادی اولان بخل واستغنا وتکذیب بیننده مشترک قلنمشدر اشتراطدن مراد اشبو اشتراکدر مذهب سکاکی اوزره دلامه نک ذکری مرور ایدن بیتی مقابله قسمندن اوله من زیرا شاعر مرقوم دین ودنیاده اجتماعی شرط ایدوب کفر وافلاسده ضد اجتماعی شرط ایتمیه رک بلکه بونلرده دخی اجتماعی اعتبار ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه مراعاة النظیر وتسمی التناسب) ووجوه محسنات معنویه دن بریسی مراعاة نظیر اولوب (تناسب) و (توفیق) و (ائتلاف) و (تلفیق) دخی تسمیه اولنور قال رحمه الله تعالی (وهی جمع امر وما یناسبه لا بالتضاد نحو الشمس والقمر بحسبان) وتناسب برامری اوامره مناسبت تضاد ایله اولمیه رق مناسب اولان دیکر برامر ایله جمع ایتمکدر وتضاد ایله اولان مناسبت هر برلرینک آخره مقابل اولمسیدر واشبو (لا بالتضاد) قیدیله تعریف مراعات نظیردن صنعت طباق خروج ایدر واشبو مراعات نظیر بعضا ایکی امرک بینی جمع ایله اولور نته کیم ﴿ الشمس والقمر بحسبان ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر مفهوم جلیلی شمس ایله قمر بروج ومنازللرنده حساب معلوم ایله جریان ایدرلر و بونده ناس ایچون منافع عظیمه اولوب سنین وحساب دخی بوندن معلوم اولور دیمکدر بو نظم جلیلده نیران سماویه دن اولمقده بر برینه مناسب اولان شمس ایله قمر بینی جمع واتیان اولنمشدر لسان ترکی اوزره (سپرایت سینه کی کل خنجر ازاره کوکل * بویله در رسم محبت بوکا یوق چاره کوکل) بیتنده خنجر ایله سپری جمع بو قبیلدندر و بعضا مراعات نظیر امور ثلثهٔ متناسبه بینی جمع ایله اولور قال رحمه الله تعالی (ونحو قوله (کالقسی المعطفات بل الاسهم مبریة بل الاوتار) بحترینک صفت ابل مهزوله ده اولان (کالقسی المعطفات) الخ قولی بو قسمدن اوله رق (قسی) قوسک جمعیدر (معطفات) منحنیات معناسنه در (عطف العود وعطفه) دینلور عودی منحنی قلدی یعنی اکدی دیمکدر (اسهم) جمع سهمدر (مبریه) منحوته معناسنه در (براه) دیرلر نحته دیمکدر یعنی یونلمش ودوزلدلمش دیمکدر (اوتار) وترک جمعی اولوب (وتر) فتحتین ایله یایک کریشیدر ایمدی بحتری ابل مهزوله یی اولا انعطاف وذبولده قوسه تشبیه ایدوب بعده مبالغه ایچون بو تشبیهدن اعراض ایله غایت دقتده وتره تشبیه ایتمشدر وبربرینه متناسب اولان قوس وسهم ووتری جمع ایلمشدر (چکن شراب نشاطی جهانده برکره * خماری جام فلک سرنکون اولنجه چکر) بو بیتده شراب وخمار وجام اجتماع ایتمشدر و بعضا مراعات نظیر اربعهٔ متناسبه نک جمعیله اولور نته کیم بعضیلرک وزیر مهلبی ایچون (انت ایها الوزیر اسماعیلی الوعد * شعیبی التوفیق یوسفی العفو محمدی الخلق) قوللری بو قبیلدن اولوب (اسماعیلی الوعد) قولی ﴿ انه کان صادق الوعد ﴾ قول شریفنه (وشعیبی التوفیق) قولی حضرت شعیبدن حکایهٔ ﴿ وماتوفیقی الا بالله ﴾ قول شریفنه و (یوسفی العفو) قولی ﴿ لا تثریب علیکم الیوم یغفر الله لکم ﴾ قول شریفنه و (محمدی الخلق) قولی ﴿ انک لعلی

خلق عظيم ﴾ نظم جليلنده اشارت اولنه‌رق اسامیٔ اربعهٔ انبیای عظام عليهم اكمل الصلوة
والسلام اجتماع ايتمشدركه تناسب نبوتده اشتراك ايله‌در بيت تركى (قلم چكدل مركب روسيه كاغد
دور وبلم * كيمى اينسم اوشوخه عرضحالم يازمده محرم) وبعضا مراعات دها اكثرك بيننى
جمع ايله اولور نته كيم ابن رشيقك (اصح واقوى ماسمعناه فى الندى * من الخبر المأثور منذ قديم *
احاديث ترويها السيول عن الحيا * عن البحر عن كف الامير تميم) قولنده مشهوردر زيرا شاعر
مرقوم صحت وقوت وسماع وخبر مأثور واحاديث وروايت بيننده وكذلك سيل وحيا وبحر
وكف امير تميم بيننده اولان مناسباتى اجرا ايتمشدر وبيت ثانيده اولان عنعنه‌ده صحت ترتيب
اولوب زيرا سند احاديثده واقع اولديغى كبى روايتى صاغرا عن كابر طريقيله قلمشدر چونكه
سيولك اصلى مطر واسان عرف اوزره مطرك اصلى بحر وادعاء شاعر اوزره بحرك اصلى كف
ممدوحدر كأن عطايى سيول كنديدن كبير اولان مطردن ومطر دخى كنديدن كبير اولان بحردن
وبحر دخى كنديدن كبير اولان كف ممدوحدن روايت ايدوب صاغرا عن كابر روايت اولمشدر
(ندى) عطا معناسنه‌در (مأثور) مروى ديمكدر (حيا) قصر ايله مطردر (عنعنه) روايت
معناسنه اولوب راوينك عن فلان عن فلان عن رسول الله عليه السلام قولندن مأخوذدر مفهوم
بيت مباحث جود وعطاده عهد قديمدنبرو مأثور ومنقول اوله‌رق ايشتديكمز اخبار وروايانك اصح
واقواسى سيولك مطردن ومطرك بحردن وبحرك كف امير تميمدن روايت ايلدكارى احاديث
واخباردر قال رحمه الله تعالى (ومنها مايسميه بعضهم تشابه الاطراف وهو ان يختم الكلام بما
يناسب ابتدائه نحو لاتدركه الابصار وهو يدرك الابصار وهو اللطيف الخبير) بعضيلرك تشابه
الاطراف تسميه ايلدكارى بديعه دخى مراعات نظيردندر (تشابه الاطراف) معناده ابتداسنه
مناسب اولان لفظ ايله كلامى ختم ايتمكدر وبونده تناسب بعض كره ظاهر اولور نته كيم
﴿ لاتدركه الابصار ﴾ الخ قول شريفنده ﴿ لطيف ﴾ معناى دقتى مشتمل اولمسيله جناب باريك
ابصار ايله مدرك اولمديغنه و﴿ خبير ﴾ ذات اجلى اشيايى مدرك اولديغنه مناسبدر زيرا برشيى
مدرك اولان اوشيدن خبيردر وبعضا تناسب خفى اولور نته كيم حضرت عيسى عليه السلامدن
حكايه ﴿ ان تعذبهم فانهم عبادك وان تغفر لهم فانك انت العزيز الحكيم ﴾ قول شريفى بوقبيلدندر
زيرا و(ان تغفر لهم) قولى فاصلهٔ آيتك (فانك انت الغفور الرحيم) اولمسنى ايهام ايدرسه‌ده
لكن بعد التأمل (العزيز الحكيم) اولمق واجب اولديغى معلوم اولور شويله كه مستحق عذاب
اولان كسه‌يى عفو ايتمك فوقنده حكمنى رد ايده‌جك كسه اولميان ذاته مخصوص اولوب وفرقنده
حكمنى رد ايده‌جك كسه بولنميان ذات اجل عزيز وغالبدر (عزه يعزه) غلبه ديمكدر وبوجهتدنناشى
عزتله توصيفدنصكره على سبيل الاحتراس حكيم ايله وصف اولنمسى لازم كلمشدر تاكه اشبو فعل الهى
حكمتدن خارجدر ديو توهم اولنميه زيرا (حكيم) هر برشيئى محلنده وضع ايدن ذاتدر يعنى اكر
انلر عذابه استحقاقلريله برابر مظهر مغفرت الهيه‌ك اولورلر ايسه عفو ومغفرتده سن ذات كريم
اوزرينه كسه ايچون اعتراضه قدرت وصلاحيت اولميوب وبتون افعال الهيه ومصنوعات صمدانيه‌ك
محض حكمتدر ديمك اولور (احتراس) خلاف مقصودى ايهام ايدن كلامده رفع ايهام ايچون
برشئ اتيان اولنمسيدر قال رحمه الله تعالى (ويلحق بها نحو الشمس والقمر بحسبان والنجم والشجر
يسجدان) ومتناسبين اولميان ايكى امرك بيننى ميانه‌لرنده ديكر معناى غير مقصودده مناسبت اولان
لفظين ايله جمع ايتمك دخى مراعات نظيره ملحقدر مثلا ﴿ الشمس والقمر ﴾ الخ نظم جليلنده
نجمدن مراد بلاساق ارضدن ظهور ايدن بقول وحشيش امثالى نبات وشجردن مراد ذى ساق
اوله‌رق ﴿ يسجدان ﴾ ينقاد ان الله تعالى فيما خلقا له يعنى ماخلق لهلرنده جناب بارى يه منقاد
ومطيع اولورلر مفهومنده اولوب نجم بومعناجه شمس وقمره مناسب دكلسه‌ده لكن بومعنايه اطلاق
اولنديغى مثلاو كوكب معناسنه دخى اولمسيله اشبو معناى غير مقصودده شمس وقمره مناسبدر

بيت تركى (مهرى بوقدر او ماهمى بيلورم * مشرب پادشاهمى بيلورم) اشته بوبيتده دخى
مهردن مراد صداقت ومحبت معناسى ايسه‌ده مهرك برمعناسى دخى شمس اوله‌رق ماه ايله اجتماعى
مراعات نظيرك اشبو ايهام تناسب قسمندندر قال رحمه الله تعالى (ويسمى ايهام التناسب)
وبوندن ايچون اشبو نوع ملحق (ايهام تناسب) تسميه اولنور نته كيم ايهام تضادده ذكرى
مرور ايتمشدر وبيت سقطدن (تجل عن الرهط الامائى غادة * لها من عقيل فى ممالكها رهط *
وحرف كنون تحت راء ولم يكن * بدال يؤم الرسم غيره النقط) قولى دخى اشبو ايهام تناسبدندر
(تجل) عظيم معناسنه اولان جل جلالة دن اولوب عن ايله تعديه‌سى معناى تنزهى تضمندن
ايچوندر (رهط) ادبمدن اتخاذ اولنور برثوبدركه جوارى تلبس ايدر (امائى) امه‌نك جمعى اولان
امائه منسوب اولوب امه جاريه معناسنه‌در (غادة) غيد غيدا قوللرندن اولوب (امرأة غيداء)
و(امرأة غادة) ديرلر ناعمه لينة بينة الغيد ديمكدر (غيد) نعومتدر حاصلى تنومند وبدنى يومشق
مرأه ديمكدر ومحبوبه‌نك رهطدن تعظم وتنزهى ملابسى دقيقه اولديغندن كنايه‌در (عقيل)
تصغير ايله اسم قبيله‌در (ممالك) مملوكك جمعيدر (حرف) مهزوله ولاغر اولان ناقه معناسنه
اولوب مجرور اوله‌رق بيت سابقده (تجل عن الرهط) قولنده اولان (رهط) اوزره معطوفدر
(نون) حروف معجمه‌دن اولان حرف معروف اولوب ناقه‌يى دقت وانحناده حرف نونه تشبيه ايلمشدر
وبعضيلرك توهمى كبى نون ايله مراد حوت دكلدر و(تحت راء) قولنده اولان (راء) لفظى
رائه حيوانه ضرب ايدنده رأيته قوللرندن وكذلك (دال) لفظى رفق ورحم ايله ركابنى سوق
ايتدكارى وقتده ديلان (دلا الركائب) قوللرندن اسم فاعلدر (يؤم) يقصد ويطلب معناسنه‌در
(رسم) طلل يعنى خراب اولان منازلدن باقى آثار وتملدر (نقط) ايله مرادى رسوم واثار اوزره
تقاطر ايدن مطردر (يؤم الرسم) قولى رائينك صفتيدر عادت عربلردن ايمشكه خرابه‌زار
منازلى زيارته كيتدكلرنده لاغر وناتوان برناقه‌يه ركوب ايله ناقه كمال ضعف وهزالدن مشيه بيمجال
اولديغندن ايقلريله بطن ناقه‌يى ضرب ايدرك تحريكه مجبور اولدقلرى جهتله بومثللو راكبه رائى
تعبيرى بطن ناقه‌يه ضربدن عارض اولان وجع ناقه‌نك جكرينه ايشلمسى مناسبتيله‌در مفهوم
بيتين محبوبهٔ ممدوحه لباس جواريدن اظهار تعظم وجلالتله تنزه واعراض ايدر بردلبر تنومند
وطريدركه مالك مماليك وغيره اوله‌رق قبيلهٔ عقيل انك جملهٔ عبيدان وجوار يسندن برقبيله‌در
ومحبوبهٔ مذكوره‌نك اعراض وتنزه ايتديكى شيئك برى دخى رفق وملايمتله دال وسائق اولميوب
قطرات امطار ايله كسب تغير ايدن رسم وطلال منازله قصد وعزيمت ايليان رائينك زير راننده
كمال دقت وانحنادن شبيه حرف نون اولان ناقهٔ هزال وبيمجالدر ديمك اولوب جوارى‌يه
مخصوص اولان رهطدن محبوبه‌نك تنزهى ملابس رقيقه ونفيسه تلبس ايتديكنى وناقهٔ نحيفه‌دن
اعراض شترانى سمان وذوات سنام ايدوكنى افاده‌دن كنايه‌در ايمدى حرف ونون ورا ودال
ونقطك ذكرنده بونلرله مراد معانیٔ متناسبه‌لرى اولديغنه ايهام واردر ابيات تركيه‌دن (مستانه
اومهروبى كوروب آيله يازدم * نقش اولدى الف قدى ديله بابله يازدم) بيت دلپذيرى شعر مذكور
اسلوبنده اوله‌رق ايهام تناسبدندر وامابعضيلرك (تفويف) تسميه ايلدكارى شيكه (برد مفوف)
قوللرندن اوله‌رق برنوع قماشدركه لون واحد اوزره اولوب كندنده طولانى اوله‌رق بياض
خطوط اوله اصطلاحده كلامده بربرينه متلائمه اولان معانى‌يى ومقاديرى مستويه ويامتقاربه اولان
جملى ايرادر نته كيم وصف سحابده شاعرك (تسربل وشيا من خزوز تطرزت * مطار فيها طرزا
من البرق كالتبر * فوشى بلا رقم ونقش بلا يد * ودمع بلا عين وضحك بلا ثغر) قولى بوقبيلدندر
(تسربل) لبس السربال معناسنه اولوب (سربال) قميص يعنى كوملكدر (وشى) قماش
منقش وملوندر (خزوز) خزك جمعى اولوب خام ايپلك معناسنه‌در (تطرزت) اتخذت طرازا معناسنه‌در
(ومطارف) مطرفك جمعى اولوب (مطرف) خزدن مربع بردادركه اعلامى اولوز عربانك

كليمدن مصنوع اوله رق تلبس ايتدكارى معلم ثوب اولديغنى بعضيلرى بيان ايتمشلر در (طرز)
طرازك جمعى اولوب علم ثوب معناسنه معربدر برهانده طراز كسر طا ايله عربيده علم جامه
وسنجف معناسنه در اوائل اسلامده سنجف طشره دن اطراف قباده اولور ايدى ديو ذكر ايلمشدر
زمانمزده اكثر قفوله دينلان جامه نك ايچ طرفندن اطرافنه يابرلر تركيده دخى سنجف دينلور
(تبر) دن مراد مضروب ومسكوك اولميان ذهبدر (رقم) رقم على الشئ قوللرندن مصدر
اولوب خط عليه معناسنه در (دمع) كوز ياشى (ثغر) اون دشلريدر شاعر مرقوم سحاب
ايچون خزوزدن نسج اولنمش برثوب منقش تخييل وتيره شبيهه اولان برقدن طرز ايله مطرز برلباس
اثباتيله بعده بوصفاتى تفصيل ايدوب ثوب مذكور ده رقم راقم اولميوب ونقشى ال ايله مصنوع
اولمديغنى وانكيچون دمع جارى يعنى مطر اولوب لكن عيندن اولمديغنى وثغرى اولمديغى حالده
منزلهٔ ضحكده برقى اولديغنى بيان ومتناسبة المعنى اوله رق (فوشى بلا رقم) الخ جمل اربعه سنى
اتيان ايلمشدر كه اول وثالث ورابع مثنويه وثانى يد لفظنك رقم وعين وثغردن برحرفى نقصان
اولمسيله متقاربه در وديك الجن نام شاعرك (احل وامرر وضر وانفع ولن * واخشن ورش وابر
وانتدب للمعالى) قولى دخى تفويفندندر لاجل الاختصار افعال مذكوره نك مفاعيلى حذف اولنمشدر
معناسى (كن حلوا للاولياء) اوليا واصدقا ايچون حلو اول (ومرا على الاعداء) واعدا اوزره
مر اول يعنى احبابه حسن التفات وتلطيف ودشمنانه قهر وتعنيف ايله معامله ايت (ضارا للمخالف
نافعا للموافق) يعنى مخالفى اضرار وموافق ومئتلف اولان احبابى منتفع قيل (خشنا لمن يخاشن)
سكا خشونت كوسترن كمسه يه سنده خشونتله مقابله كوستر (ورش يعنى اصلح حال من يختل حاله)
وحال يسارى مختل اولوب دوچار فقر واضطراب اولنلرك حالنى اصلاح وحاجتنى انجاحه سعى ايله
(وابر اى افسد حال المفسدين) يعنى مفسدينك حالنى افساد ايله ديمكدر (ابر) رمى بابندن
و(برى القلم نحته) قوللرندن اولوب قلمى نحت ايلدى يعنى يوندى معناسنه در (وانتدب اى اجب
للمعالى واجعها) يعنى بيوكلر امرنه اجابت ايله ديمكدر (انتداب) امره اجابت اولوب (ندبه لامر
فانتدب) ديرلر برامر ايچون فلانى طلب ايدوب اوكيمسه دخى اجابت ايلدى معناسنه در الحاصل
(احل) و(وامرر) وقصور جمله لر متقاربة المقدار اوله رق ايراد اولنوب ومر حلوه وضر نفعه
وسائرلرى يكديكره متقابللر در يعنى من جهة التقابل معانئ متناسبه در ايمدى بروجه مشروح
بعضيلرينك تفويف اطلاق ايلدكارى اشبو نوع محسناتدن اولان بيت اول امور متناسبه بيننى جمع
اولمسيله مراعات نظيرده وثانى امور متقابله بيننى جمع اوله رق طباقده داخلدر قال رحمه الله تعالى
(ومنه الارصاد ويسميه بعضهم التسهيم) وجه معنويدن برينسى ارصاد اولوب بعض اهل بدايع
تسهيم تسميه ايتمشلردر (ارصاد) لغتده طريقه رقيب يعنى كوزجى نصب ايتمكدركه (رقبته) يعنى
انتظرته معناسنه اولان (رصدته) قوللرندندر (ورصيد) شول سبعدركه وثب ايچون شكارينه
مترقب اوله (رصد) حرس يعنى پاسبان مقوله سى اولوب بونده واحد وجمع ومذكر ومؤنث مساويدر
(تسهيم) اخترده منقش ايتمك معناسنه در ديو بيان اولنوب شارح مرحوم (برد مسهم)
خطوط مستويه سى اولان ثوب اولديغنى ذكر ايلمشدر وكأن بيتده ماقبل عجز ايله عجزايكى خط
مستويدر قال رحمه الله تعالى (وهو ان يجعل قبل العجز من الفقرة او البيت مايدل عليه اذا عرف
الروى) (ارصاد) بيت وياخود فقره ده عجزدن اول حرف روى نه ايدوكى معلوم اولديغى وقتده
عجزه دلالت ايده جك برشى ايراد اولنمسيدر كتب بديعياتده مطالعه كذارمز اولان تعريف تسهيم
كلامده آخر كلامه دلالت لفظيه ويامعنويه ايله دلالت ايده جك برشيئك تقدم ايتمسيدر وكذلك
بعض رسائل بديعيه ده تسهيم ايله رد العجز على الصدر بيننده اولان فرق ثانيده صدر بيتده تقدم
ايدن لفظك وياخود اندن تصرف اولنان برلفظك اعاده سى شرط اولوب تسهيمده بوشرط موجود
اولميه رق اول كلامده دلالت لفظيه ويامعنويه ايله اخرنه دلالت ايده جك برشيئك اثباتى كافى اولديغى

تصريع اولنمشدر وتسهيم ايچون حلينك (كذاك يونس ناجاريه فنجا * من بطن حوت له فى اليم
ملتقم) ووجيهك (وعاد بردا سلاما للخليل به * نارا تأجج فى حران بالفرم) وسيوطينك (ضيعت
فى الحب ايامى وماظفرت * روحى بتسهيم تقريب فوائدم) بيتلرى مثال ايراد اولنمشدر تركيده دلالت
لفظيه ايله تسهيم (وطنك ذوقى ملاقات احبا ايله در * بى ملاقات احبا وطنى نيليه لم) ودلالت
معنويه ايله نورى مرحومك (دل خانه خراب اولدى يقلدى تراب اولدى * هر جانبى باب اولدى
ويرانه ميم بيلم) نحن رجعنا الى مافى الشرح نثر اولان كلامده (فقره) نظمدن بيت منزله سنده در
مثلا حريرينك (وهو يطبع الاسجاع بجواهر لفظه) قولى برفقره و(يقرع الاسماع بزواجر
وعظه) قولى فقرهٔ اخرادر مثلا اسانمزده ميدان عمرتنك ومركب امللنك وتماسك دامن مقصوددن
دست اقتدار شل وتمشئ مدارك منادن پاى رجادر وحلدر كلامى فقرات اربعه يى حاويدر فقط
فقره نك بيت منزله سنده اولمسى بيت ايله فقره ده رعايت قافيه نك وجوبنده اولوب مصراعده واجب
دكلدر لكن بيت ايله فقره بيننده شو وجهله فرق واردركه بيت برأسه بيت اولوب لكن فقره فقرهٔ
اخرى منضم اولمدقجه فقره اوله مز وفقره وضع اصليسنده فقرهٔ ظهر يعنى ارقه كمكى شكلى اوزره
صوغ واعمال اولنان حليدر عليه ضميرى عجزه راجع اولوب عجز ضم جيم ايله بيت وياخود فقره نك
آخر كلمه سيدر (اذا عرف) قولى (يدل عليه) فعلنه متعلق اولوب يعنى ارصادده فهم عجز واجب
اولمسى انجق حرف روى نه ايدوكنى بيلان يعنى او بيت وياخود فقره نصل حرف روى ايله اتيان
اولنه جغينه عارف اولان كمسه يه نسبتله در روى دينلان برحرفدركه ابيات وياخود فقراتك اواخرى
او حرف اوزرينه بنا اولنوب وبونلردن هر برلرنده تكرارى واجب اولور وحرف روى معلوم اولمسى
قافيه نك دخى بيلنمسيله مشروطدر زيرا مثلا حرف روى ميم اولديغى معلوم اولمسندن قافيه حرام
اولديغى معلوم اوله ميوب فرضا محرم اولمسيدخى توهم اولنور ودلالتك حرف روى معلوم اولمسيله
تقييدى زيرا بعضكره ارصاددن حرف روى معلوم اولمامسيله عجز بيلنه مينلر اولور مثلا ﴿وما
كان الناس الا امة واحدة فاختلفوا ولولا كلمة سبقت من ربك لقضى بينهم فيما فيه يختلفون﴾
قول شريفنده حرف روى (نون) اولديغى معلوم اولمسه عجز (فيما فيه اختلفوا) وياخود (فيما
اختلفوا فيه) اولمسى توهم اولنور ونته كيم بحترينك (احلت دمى من غير جرم وحرمت * بلا سبب
يوم اللقاء كلامى * فليس الذى حللته بمحلل * وليس الذى حرمته بحرام) قولنده اگر قافيه (سلام
وكلام) كبى كلمات اولديغى بيلنمسه عجز (محرم) اولمسى توهم اولنوردى مفهوم بيت محبوبه
جرم وجنايتم اولمديغى حالده بنم دمى حلال عد ايدوب قتلمه امر ايلدى وبلا سبب يوم ملاقاتده
كلامى حرام عد ايليوب افادتمه اصغا ايتمدى وبو معامله سى موافق حقانيت اولميوب زيرا حلال
عد ايلديكى سفك دم حلال وحرام عد ايلديكى كلام حرام دكلدر ديمك اولور الحاصل حرف روى
معلومى اولميان كمسه يه نسبتله عجزه عدم دلالت ارصاديته مضر ومنافى اوله مز قال رحمه الله
تعالى (نحو وما كان الله ليظلمهم ولكن كانوا انفسهم يظلمون وحو قوله اذا لم تستطع امرا فدعه
وجاوزه الى ما تستطيع) ايمدى فقره ده اولان ارصاده مثال ﴿وما كان الله ليظلمهم﴾ الايه
قول شريفى اولوب زيرا حرف روى (يعلمون ويعقلون) كبى نون اولديغى آيت سابقه دن معلوم
اولمسيله تلاوت ايدن كمسه ﴿ولكن كانوا انفسهم﴾ ديو وقف ايتديكى كبى مسبوق اولان
﴿ليظلمهم﴾ قولنك دلالتيله مابعدى ﴿يظلمون﴾ اولديغى سامعك معلومى اولور وبيتده اولان
ارصاد عمرو بن معدى كربك (اذا لم تستطع امرا) الخ قولنده واقع اولوب زيرا شاعر
(وجاوزه) قولنده واصل اولديغى كبى حرف روى عين اولديغى ابيات سابقه دن معلوم اولمسيله
(اذا لم تستطع) قولنك دلالتيله عجز (تستطيع) اولديغى سامعك معلومى اولور (استطاعه)
قدرت معناسنه اولوب مفهوم بيت عهده دار اوله ميوب دائرهٔ قدرتكدن خارج اولان مصلحتى
ترك ايله قدرتياب اوله بيله جك امره تشبث ايله ديمكدر قال رحمه الله تعالى (ومنه المشاكلة

وهو ذكر الشئ بلفظ غيره لوقوعه فى صحبته تحقيقا اوتقديرا فالاول كقوله (اقترح شيئا نجد لك طبخه * قلت اطبخوا لى جبة وقميصا) ونحو تعلم ما فى نفسى ولا اعلم ما فى نفسك) مشاكله دخى معنويدندر (مشاكله) برشى وقوع محقق وياخود مقدر ايله شئ اخرك صحبتنده واقع اولديغندن ايچون اوشيئى صحبتنده واقع اولديغى شئ اخرك لفظيله ذكر ايتمكدر ايمدى تحقيقا صحبت غيرده وقوعى شاعرك (قالوا اقترح شيئا) الخ قولى كبيدر (اقترح) قولى مسؤل عنهك احوالنى تأمل ايتميه‌رك بركسه‌دن برشى سؤال وتكليف وطريق تهكم وتحكمله اوشيئى طلب معناسنه اولان (اقترحت عليه شيئا) قولندن امر اولوب (ابتدعت) معناسنه اولان (اقترحته) قولندن دكلدر و (ارتجال كلام) معناسنه اطلاق اولندى (اقتراح الكلام) قولى دخى اشبو معناى ثانيدندر و (اقترح) لفظنك بومعنايه حملى مقصود اولان سؤال فوت اوله‌جغى جهتله مقامه غيرمناسبدر ومراد شاعر ضيف مكرملرى اولديغى ذواتك كمال لطف وسخاوتلرندنناشى كندوسى مسافراولديغى حالده حكم وتكليف ايله استديكى طعامى امر ايتمسنى رجا ايتدكلرينى بياندر (نجد) لفظى جواب امر اولمق اوزره مجزوم اولوب (اجاده) دن مضارع متكلمدر (اجاده) تحسين الشئ معناسنه‌در مثلا (اجاده شعر) شعرى ايو سويلمك و (اجادهٔ طعام) طعامى ايو پشرمكدر (اطبخوا لى جبة) قولندن مراد (خيطوا لى جبة وقميصا) ديمك اولوب صحبت طبخ طعامده وقوعندن ايچون خياطت جبه‌يى لفظ طبخ ايله ذكر ايلمشدر بوكلام ابى نعمان اديبك اولوب عيش ومنادمه‌لرنده بولنديغى درت ذات اوله‌رق برصباح خادملرينى ارسال ايله يوم مذكورده ذبايح سمينه ذبح ايتمش اولدقلرندن نه دورلو طعام استرسه طبخ ايتمك اوزره كندوسندن سؤال ايتدكلرينى خادم مرقوم تبليغ ايتمسيله بالتصادف يوم مذكورده بردك شدتى واديبك لابس اوله‌جق جامه تدارككندن ضرورتى اوله‌رق سؤال مذكوره جوابا (اخواننا عزموا الصبوح بسحرة * فاتى رسولهم الى خصوصا * قالوا اقترح شيئا نجد لك طبخه * قلت اطبخوا لى جبة وقميصا) نظم دلپذيرنى ترقيم واخوانيه تقديم ايدوب متعاقبا خادم عودت ايدرك درت خلع فاخره واومقدار صره اتيان واديب دخى حال مذكوره‌يى اكتسا واخجه‌لرى درجيب ايدرك طرفلرينه عزيمتله عرض تشكر فراوان ايلمشدر ﴿ وتعلم ما فى نفسى ولا اعلم ما فى نفسك ﴾ قول شريفى دخى بوقبيلدندر زيرا (ولا اعلم ما فى نفسك) قولندن مراد (لا اعلم ما فى عندك) اولوب لكن (تعلم ما فى نفسى) قولك صحبتنده وقوعندن ايچون ذات بارى اوزره نفس اطلاق اولنمشدر الحاصل نفسدن محل علم اولان قلب مراد اولنورسه واجب تعالى حضرتلرينه اطلاق انجق مشاكله طريقيله اوله‌جغى مثلاو ذات وحقيقت مراد اولنديغى تقديرده دخى ينه مشاكله طريقيله اطلاق اونه بيلور ونفسدن مراد قلب اولديغى صورتده معنى (تعلم معلومى ولا اعلم معلومك) ديمك اولور قال رحمه الله تعالى (والثانى نحو صبغة الله وهو مصدر مؤكد لامنا بالله اى تطهير الله لان الايمان يطهر النفوس) وصحبت غيرده وقوعى تقديرا اولان مشاكله ﴿ صبغة الله ﴾ قول شريفى كبيدر و (صبغة الله) قولى (جلس وجلسة) كبى (صبغ) فعلندن فعلة اولوب مصدردر مراد (تطهير الله) ديمكدر و (صبغه) برحالتدركه صبغ اوحالت اوزره واقع اولور زيرا كسر فا ايله فعله وزننده اولان مصدر حالت وياخود نوع ايچوندر وايمان مطهر نفوس اولمسيله بوقول شريف (امنا بالله) قولنى مؤكددر ايمدى (امنا) قولى واجب تعالى حضرتلرينك نفوس مؤمنينى تطهيرى اوزره مشتمل اولوب و بومعنى اوزره دلالت ايتمسيله (تطهيرالله) معناسنه (صبغة الله) لفظى (امنا بالله) قولنك مضمونى مؤكد اولور اشته بوتقريرايله معلوم اولوركه مصنفك (لان الايمان) الخ قولى (صبغة الله) قولى (آمنا بالله) ايچون مؤكد اولديغى تعليلدر ومصنف رحمه الله تعالى اشبو نظم جليلده اولان مشاكله‌يى وتطهيرالله‌ك صبغ ايله تعبير اولنان شيئك تقديرا صحبتنده وقوعنى بيانه اشارتله بيوروركه (والاصل فيه ان النصارى يغمسون اولادهم فى ماء اصفر يسمونه المعمودية ويقولون انه تطهرهم) وتطهيرك

لفظ صبغ ايله ذكرنده اصل وسبب بودركه طائفهٔ نصارى ولدلرينى ماء اصفرده غمس ايدرلر (غمس) صويه دالدرمق و باتيرمقدر بوصويه (معموديه) تسميه ايدرلر وماء مذكورده غمس انلرى تطهير ايدر ديو اعتقاد ايدوب بونلردن بريسى بوعادتى اجرا يعنى ولدنى ماء مذكورده غمس ايلدكده اشته شمدى حقا نصرانى اولدى ديرلر وفتر تعبير ايتدكلرى بوندن عبارتدر وبوصو معتقد نصارا اوزره حضرت عيسى عليه السلامك يوم ثالث ميلادنده غسل اولنديغى صو اولوب نقصان پذير اولدقجه ماء اخر علاوه‌سيله اكمال ايدرلر ايمدى اشبو ﴿ قولوا آمنا بالله وما انزل الينا وما انزل الى ابراهيم ﴾ الى قوله ﴿ صبغة الله ومن احسن من الله صبغة ﴾ قول شريفيله كفارة طريق باطلدن شهراه هدايته رجوع ايدوب جناب واجب الوجوده ايمان ايتدك و بزى اتخاذ ايتديكمز صبغه‌مز كبى اولميان ايمان ايله صبغ ايلدى يعنى جناب خدا بزى ماء طهور كبى اولان ايمانده غمس ايدوب بزم تطهيرمز كبى اوليان تطهيرايله تطهير ايلدى ديملريله تكليف اولنمسيچون مؤمنينه امر اولندى لكن بومعنى (قولوا آمنا بالله) ايله خطاب كفاره اولديغى تقديرده اولوب اما خطاب مسلمينه اولديغى صورتده معنى مسلمينك جناب حق بزى صبغهٔ حسنهٔ الهيه‌سيله صبغ وتطهير بيوردى اى نصارا بز سزك صبغهٔ بى سودكزله صبغ اولنمدق ديملريچون امر اولمش اولور مختار قاضيده بودر قال رحمه الله تعالى (فعبر عن الايمان بالله بصبغة الله للمشاكلة بهذه القرينة الحالية) ايمدى جناب هادى ايمان باللهدن تقديرا صبغهٔ نصارا صحبتنده وقوعندنناشى مشاكله ايچون (صبغة الله) ايله تعبير بيوردى وهرنقدر لفظا صبغهٔ نصارا صحبتنده مذكور دكل ايسه‌ده تقديرا صحبت مذكوره‌ده اولديغنده سبب نزول آيت نصارانك اولادلرينى ماء اصفرده غمسلرى اولمسى قرينهٔ حاليه در واشبو قرينهٔ حاليه سببيله ايمان بالله تعاليدن (صبغة الله) ايله تعبير مثلا اشجار غرس ايدن كمسه‌يه فلان كمسه كرام ناس حقنده خيرخواهلق ايدوب كرامه احسان ايدرسنده انك كبى حق كرامده رعايت ايت ديه‌جك محالده تقديرا مذكور اولان غرس اشجار صحبتنده وقوعندن ايچون (اغرس كما يغرس فلان) ديوب هرنقدر مقالده مذكور دكل ايسه‌ده بقرينة الحال مشاكله ايچون اصطناعدن غرس لفظيله تعبير اولنديغى كبيدر حاصلى كتب بديعيه‌ده دخى ذكر اولنديغى اوزره مشاكله ايكى قسم اولوب اول ذكر اولنه‌جق شيئك لاجل المشاكله لفظيله معبر اولديغى شيئى اخرك معيت وصحبتنده وقوعى وقوع لفظيله اولمسيدر بوده اول ذكراولنه‌رق بعده ثانى غرض مشاكلندن ايچون كندى لفظندن عدول اولنه‌رق اولك لفظيله ذكر اولنمسيدر وثانى وقوع تقديرى ايله اولمسيدر بوده اول ثانينك ذكر اولنديغى لفظ ايله ملفوظ اوليوب لكن مدلول قرينه اولمسيدر ﴿ تعلم ما فى نفسى ولا اعلم ما فى نفسك ﴾ نظم جليلى قسم اولدن و ﴿ صبغة الله ﴾ قول شريفى ثانيدندر سيلكوتى مرحومك ايراد ايلديكى ضبطى مهم اولان تحقيقات نفيسه‌دندركه شارح مرحوم شرح مفتاحده ديمشدركه لاجل المشاكله ايراد اولنان لفظك معناسيله معناى مقصود بينده بعضا مجازده معتبر اولان علاقه‌دن برعلاقه بولنور مثلا جزاء سيئه اوزره سيئه‌يى اطلاق كبى زيرا جزا سيئه دن مسبب وسيئه اوزره مترتبدر وبعضا علاقه بولنمز مثلا خياطت جبه وقميص اوزره اطلاق طبخ كبى و بونوعدن طولايى مشاكله‌ده اشكال قوى تحقق ايدر زيرا حقيقت اولمديغى ظاهر اولوب وعلاقه بولنمامسيله مجاز دخى دكلدر و بواشكالدن خلاص انجق بالاستعمال صحيحده مجاز وحقيقتك غيرى برقسم ثالث التزاميله اولور وياخود صحبت غيرده وقوعى نوع علاقه‌دن عد ايدرك مجازدر ديلمكله اوله بيلور اشته كلام شارح بوندن عبارت اولوب سيلكوتى مرحوم بوكلامه علاوه ديركه مشاكله‌يه مجازدر ديلمك محسنات بديعيه‌دن اولمسنه منافى اولوب و برده مجازده بين المعنيين فى الجمله لزوم بولنمسى لازمه‌دندر بوجهتله نفس صحبتى علاقه‌دن عد ايدرك قسم مجازه ادخال متصور اوله‌ميوب بوصورتده وجه اول يعنى حقيقت ومجازك غيرى برقسم ثالث التزام اولنمسى تعين ايدر و بونده اولان سر شو وجهله دركه

چونكه مشاكله ده معنايى برلباسدن لباس آخره نقل واردر زيرا لفظ لباس منزله سنده اولمسيله
مشاكله ده معنايى صورت عجيبه ده ارائه اولوب بوكا يالكز صحبتده وقوع كفايت ايدرك محسن
معنوى اولور ومجازده لفظى برمعنادن معناى آخره نقل اولوب بوجهتله مصحح انتقال اوله جق
علاقه دن لازم كلور (تغايب) دخى هرنقدر ماسبقده شارح مرحوم مجازدن اولديغنى تصريح
ايلديسه ده نفس الامرده اشبو معنايى نقل قسمندندر زيرا تغليبده دخى لكنة معنايى برلباسدن
لباس آخره نقل اولوب فقط لكنة اولمق مشروط اولمسيله وظيفهٔ معانيدن اولمشدر ايمدى
مقصود كلمه يى معناده استعمال اولديغى صورتده اقسام كلمه حقيقت ومجاز وكنايه اولوب بونلردن
تجاوز ايتديكى معلومدر واما مقصود معنايى برلفظدن لفظ آخره نقل اولديغى حالده اشبو اقسام
ثلثه دن هيچ بريسى اولمز قال رحمه الله تعالى (ومنه المزاوجة وهى ان تزاوج بين معنيين
فى الشرط والجزاء كقوله (اذا مانهى الناهى فلج بى الهوى * اصاخت الى الواشى فلج بها الهجر)
ومعنويدن بريسى (مزاوجه) در (ان تزاوج) قولى مبنى للمفعول اولوب كندى مصدرينه
راجع ضميره مسند اوله رق ان توقع المزاوجة تقديرنده در نته كيم بواعتبار صخرك (اهم لامر الخبر
لواستطيعه * وقدحيل بين العير والنزوان) قولنده واقع اوله رق (وقدحيل) وقد وقع الحيلولة
بين العير والنزوان ديمكدر (عير) حمار معناسنه اولوب (نزوان) مذكرك انثى اوزره وثب وجماع
ايلمسيدر صخر بو بيتى حال مرضنده سويلمشدر (مزاوجه) شرط وجزاده اولان معنيين بيننده
مزاوجه ايقاع اولنمسيدر يعنى شرط ايله جزادن هر بريسى اوزره ترتب ايتديريلان معنى اخرى
اوزره دخى ترتب ايتدرلمكده شرط ايله جزاده واقع معنيينك ازدواج واجتماع ايتديرلمسيدر
نته كيم بحترينك (اذا مانهى الناهى) الخ قولنده اجرا اولنمشدر (واشى) تكلم ايلديكى احاديث
واخبارى وشى وتزيين ايدن نمامدر مفهوم بيت محبوبه مك بنمله اولان حالى بنم الك حقنده
اولان حب ووداده مك خلافيدر شويله كه بنى انك حبندن نهى ومنع ايدنلرك حين نهينده انك هوا
ومحبتى بنمله لج وعناد وكسب ازدياد ايدرك ملازم اولوب محبوبه ايسه حقمده غمز ونفاق ايدن
شخص واشى يه صماخ اعتماد ايله اصغا ايدرك هجر وفراقك كنديله لج واصرارنه مساعده كوستريب
ميانه مزده وقوع تباعد وافتراقه باعث اولور ديمكدر الحاصل (اذا ما نهى) قولى شرط
واصاخت الى الواشى قولى جزا اولوب بحترى اشبو شرط وجزاده اولان معنيين بيننى يعنى نهى
ناهى ايله واشى يه محبوبه نك اصاخه سى بيننى بونلرك اوزرينه برشيئك لجاجنى يعنى اولده لجاج هوا
وثانيده لجاج هجرى ترتب ايتدرمسيله ازدواج ايتدرمشدر وكذلك بحترينك (اذا احتربت يوما
ففاضت دماؤها * تذكرت القربى ففاضت دموعها) قولى دخى بوقبيلدندر شويله كه شرط ايله
جزاده واقع اولان احتراب وتذكر قربى بيننى بونلردن هر بريسى اوزرينه برشيئك ترتب فيضاننده
يعنى اولده فيضان دما وثانيده فيضان دموعده جمع وازدواج اولنمشدر بو بيت بحترينك خليفه
متوكل على الله حقنده سويلديكى قصيده دن اولوب بوقصيده ده بعد وقوع القتال صلح ثعلبى
بيان ايتمشدر (احتربت) و (دماؤها) ضميرلرى بيت سابقده مذكور اولان فرسانه راجعدر
معناى بيت فرسان مبارزين ميدان حربه دخول ايله ايقاد نائرهٔ قتال ايدوب ميان حرب وستيزده
سفك ايتدكلرى دملر فيضان ايتديكى وقتده قتل وجرح ايلدكلرى اشخاص ايله بينلرنده دركار
اولان قرابتى فكر وتذكر ايدرك قطيعهٔ رحم اوزره اشفاق وتأثرلرندن ناشى دموع ديده لرى فيضان
ايدردى ديمك اولور مراد شاعر مبارزين مرقومون مقابللريله اقارب وخويشاوند اولدقلرى حالده
اغورملك مشار اليهده محارب اولدقلرينى بيان اولمق كركدر قال رحمه الله تعالى (ومنه العكس
وهو ان يقدم جزء فى الكلام ثم يؤخر) وجوه تحسينيدن اولان ضرب معنويدن بريسى دخى عكسدر
(عكس) كلامده برجزء جزء اخر اوزرينه تقديم اولنوب بعده اشبو جزء متقدم جزء آخردن تأخير
اولنمسيدر وتفسير عكسده بومعنايى مفيد اولان عبارهٔ صريحه قومك ذكر ايلدكلرى تعريفدر

زيرا ديمشلردركه هو ان تقدم فى الكلام جزأ ثم تعكس فتقدم ما اخرت وتؤخر ما قدمت يعنى عكس
كلامده برجزئى تقديم ايدوب بعده عكس ايدرك تأخير اولنان جزئى تقديم وجزء مقدمى تأخير
ايتمكدر واما ظاهر عبارهٔ مصنف ﴿وتخش الناس والله احق ان تخشيه﴾ قول شريفيله
شاعرك (سريع الى ابن العم يلطم وجهه * وليس الى داعى الندى بسريع) قولنه صادق اولور
زيرا نظم جليلده تخش فعليله بيننده واقع سريع لفظى كلامده ابتدا تقديم وبعده تأخير
اولنمشدر حالبوكه جزء مؤخرك تقديمى دخى موجود اولمق مقتضاى عكس اولمسيله افرادن خارجدر
قال رحمه الله تعالى (ويقع على وجوه منها ان يقع بين احد طرفى جملة وما اضيف اليه نحو عادات
السادات سادات العادات) (عكس) وجوه عديده اوزره واقع اولوب بوندن بريسى جمله نك
احد طرفينى ايله طرف مذكورك مضاف اولديغى شى بيننده واقع اولمسيدر (عادات السادات
سادات العادات) كبى زيرا عكس كلامك احد طرفينى اولان عادات ايله عادات اولك مضاف
اولديغى سادات بيننده واقع اولمشدر و بونلرك بيننده وقوع عكسك معناسى اولا عادات سادات
اوزرينه تقديم اولنوب بعده عكس اولنه رق سادات عادات اوزرينه تقديم اولنمسيدر قال
رحمه الله تعالى (ومنها ان يقع بين متعلقى فعلين فى جملتين نحو يخرج الحى من الميت ويخرج الميت
من الحى) ووجوه عكسدن بريسيده جملتينده اولان فعلينك متعلقينى بيننده واقع اولمسيدر ﴿يخرج
الحى﴾ الخ قول شريفى كبى زيرا عكس حى ايله ميت بيننده واقع اولمشدر شويله كه ابتدا
حى تقديم وميت تأخير اولنوب بعده عكس اولنه رق ميت تقديم وحى تأخير اولنمشدر وحى ايله
ميت جملتنده اولان يخرج فعلا بنك متعلقيدر قال رحمه الله تعالى (ومنها ان يقع بين لفظين
فى طرفى جملتين نحو لاهن حل لهم ولاهم يحلون لهن) ووجوه مذكوره دن بريسيده جملتينك
طرفينده اولان لفظين بيننده واقع اولمسيدر ﴿لاهن حل﴾ الخ قول شريفنده اولديغى كبى
زيرا عكس هن وهم بيننده واقع اولوب ابتدا هن هم اوزرينه تقديم اولنه رق بعده عكس ايله
هن همدن تأخير اولنمشدر وبونلر جملتينك طرفينده واقع ايكى لفظدر ووجوه مذكوره دن بريسيده
عكس جمله نك طرفينى بيننده واقع اولمسيدر نته كيم شارح مرحومك زادهٔ طبع بليغانه ولؤلؤ ترين
قريحهٔ بديعانه سى اولان (طوبت باحراز الفنون ونيلها * رداء شبابى والجنون فنون * فحين
تعاطيت الفنون وحظها * تبين لى ان الفنون جنون) قولنده اولديغى كبى زيرا عكس كلامك
احد طرفينى اولان جنون ايله طرف اخرى اولان فنون بيننده واقع اولوب اولا جنون فنون اوزرينه
وثانيا فنون جنون اوزرينه تقديم اولنمشدر مفهوم بيت فنون شتايى تحصيل واحراز ايله بو يولده
رداء شبابى طى ايلدم يعنى كنجلك ايامنى بواغورده افنا ايتدم حالبوكه جنون فنوندر يعنى جنك
انواع شتاسى اولديغى معلومدر امدى بن فنون كثيره يى وانده اولان حظ ونصابى اخذ واستيفا
ايتديكم حينده تحقيقا فنون جنون اولديغى عندمده ظاهر اولمشدر زيرا مقتضاى عقل وكمال يامعاد
وياخود دنياده نيل مراده وسيله اوله جق شيلره سعى واجتهاد اولوب فنون مكتسبه دن اكثريسى
ايسه علوم عاليهٔ باطنيه يه نسبتله ترك ماسواء اللهده حائل اولان نوع علايقدن معدود اولديغى واهل
زمان عندنده قيمت علم وكمال ناياب ومفقود واهل فضل ومعارف دريچهٔ اعتباردن مهجور ومطرود
اولوب خس وخاشاك جهل وفضول زيب سراى عالى وكبار وصنف جهلا رهپيماى مدارج اعتبار
واقدار بولنديغى جهتله كأن فنون وفضائل دنيا وآخرته مفيد اولميان آثار وافعال مجانيندن
معدود اوله جق شيلردر ديمك اولور نزدمزده بولنان حواشده بو نظمك حل وكشفنه دائر برمقاله
ظفرياب اولنمديوب فقط هامش شرحده اشبو ابيات اولنان معنايه اشارت اولمسيله اوجهله ايضاح
وترجمه يه ابتدار اولندى (لاخير فى السرف) كلامنه (لاسرف فى الخير) جوابى وهارون الرشيدك
(فلولا دموع كتمت الهوى * ولولا الهوى لم تكن لى دموع) بيتى ولسان تركى اوزره (جاه ايله
كسب شرف ايتمده ايكن عالم * صدر عالى ايله كسب شرف ايلر جاهى) شعر دلپذيرى دخى امثلهٔ

عكسدر قال رحمه الله تعالى (ومنه الرجوع وهو العود الى الكلام السابق بالنقض لنكتة كقوله (قف بالديار التى لم يعفها القدم * بلى وغيرها الارواح والديم) وضرب معنوى محسناتدن بريسيده رجوعدر (رجوع) برنكته دناشى نقض وابطال طريقيله كلام سابقه عود ومراجعتدر نته كيم زهيرك (قف بالديار) الخ قولنده التزام اولنمشدر (قف) لفظى نفسنه وياخود غيريسنه توقفله امردر (قدم) تطاول زمان وتقادم عهددر (وغيرها) ده واو مقدره معطوف اولوب (بلى عفاها القدم وغيرها) ديمكدر نته كيم تقرير شارحدن مستبان اولان بودر ياخود (بلى) لفظنك افاده ايلديكى ايجابى تأكيد ايچون زائده در (ارواح) ريحك جمعيدر زيرا ريحك اصلى روح اولوب كسر ماقبلندن ايچون واو بايه قلب اولنمسيله كسر زائل اولديغى كبى واو عودت ايلمشدر وفى القاموس الريح معلوم جمعه ارواح وارباح ورياح وريح كعنب وجمع الجمع اراويح واراييح (ديم) كندوسيله رعد وبرق اولميان مطر دائم معناسنه ديمه نك جمعيدر ايمدى كلام سابق يعنى (قف بالديار التى لم يعفها القدم) قولى تطاول زمان وتقادم عهد ديارى محو ومندرس ايتميوب معمور وآباد اولديغنه دلالت ايدرك بعده ديار مذكورى رياح وامطار تغيير ايتدى ديه رك لنكتة كلام مذكوره نقض طريقيله عود ورجوع ايتمشدر و بونكته اظهار حزن وكآبت وابراز دهشت وحيرتدن عبارت اولوب كأن اولا عندنده متحقق اولميان عدم اندراس دارى اخبار ايله بعده حال سكر دهشتدن بيدار ومتيقظ اوله رق و بعض مرتبه غشى كآبت وحيرتدن افاقت بوله رق (بلى عفاها القدم * وغيرها الارواح والديم) قوليله كلام سابقى نقض ايلمشدر يعنى بلى ديار مذكورى تقادم زمان ومرور احيان محو وتخريب ورياح وامطار تغيير وافساد ايلدى ديمكدر و (فأف لهذا الدهر لابل لاهله) قولى دخى بونك نظيرى اولوب اولا اف وضجرتى دهر ايچون اثبات ايله بعده اهل زمان ايچون اثبات ايدرك (لابل لاهله) قوليله كلام سابقى نقض وابطال ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه التورية ويسمى الايهام ايضا وهو ان يطلق لفظ له معنيان قريب وبعيد ويراد البعيد) وضرب محسنات معنويدن بريسيده (توريه) اولوب (ايهام) دخى تسميه اولنور كتب بديعيه ده منظور اولديغى اوزره توجيه وتخييل دخى اطلاق اولنوب لكن مسمايه قرب مطابقتدن ناشى توريه تسميه سى جمله سندن اوليدر زيرا توريه وريت الخبر لفظندن مصدر اولوب خبرى ستر ايله مكاننه آخرينى اظهار ايلدم ديمكدر كه كأن متكلم معناى مقصودى اظهار ايتديكى خلاف مقصودك ماوراسنده قيله رق عدم ظهورينى قصد ايلر اصطلاحده توريه قريب و بعيد ايكى معناسى اولان برلفظ اطلاق اولنوب قرينه خفيه يه اعتمادا معناى بعيدى مراد اولنمقدر و بوندن مراد معناى قريب معناى بعيدى ستر ايدرك مقصود اولان معناى بعيد معناى قريبك خلفنده اولمسيدر و بوسببله توريه محسنات معنويه دن اولمشدر زيرا بو اولوب معناى بعيدى صورت حسنه مثابه ده تحت سترده ارائه اولوب وبعد الطلب حصول معنى الذ واحليدر بناء عليه معنيين متساويين اولسه وياخود قرينه واضحه بولنسه توريه عد اولنمز معنيينك قرب وبعدى فهمه نسبتله اولوب تقدير كلام قريب الى الفهم وبعيد عنه ديمكدر ومعنانك فهمه قريب اولمسى لفظك اومعناده كثرت استعمالندن و بعيد اولمسى اوله نسبتله كثير الاستعمال اولمامسندندر سيلكوتى مرحوم ديركه اشبو معنيينك ايكيسيده حقيقى وياخود مجازى وياخود احدهما حقيقى وآخر مجازى اولمقدن اعم اولوب فقط بينلرنده لزوم واحدهمادن آخره انتقال معتبر اولمامسيله مجاز وكنايه دن تمييز ايدر قال رحمه الله تعالى (وهى ضربان مجردة نحو الرحمن على العرش استوى) و (توريه) ايكى ضرب اولوب بريسى (مجرده) در (مجرده) معناى قريبه ملايم اولان برشى ايله اجتماع ايتميان توريه در مثلا ﴿ الرحمن على العرش استوى ﴾ قول شريفنده (استوى) ايله (استولى) معناى بعيدى مراد اولوب بومعنايه معناى قريبى اولان استقراره ملايم برشى مقارن اولمامشدر الحاصل استوى ايچون ايكى معنى اولوب برى قريب وديكرى بعيد در

معناى قريبى استقرار وتمكن ومعناى بعيدى استيلا وغلبه اولوب حق الهيده ايسه استقرار وتمكن محال اولمسيله استيلا وغلبه يه محمولدر قال رحمه الله تعالى (ومرشحة نحو والسماء بنيناها بايد) (مجردة) اوزرينه معطوف اولوب يعنى ضرب ثانى توريه مرشحه در مرشحه كندوسيله معناى بعيد مراددن مورى ومكنى اولنان معناى قريبك ملايمندن برشى ايله اجتماع ايدن توريه در بوده يا ماقبلنده اولان لفظ ايله اولور مثلا ﴿ والسماء بنيناها بايد ﴾ قول شريفنده (يد) ايله مراد معناى بعيدى اولان (قدرت) اولوب معناى قريبى اولان جارحه مخصوصه ملايمندن ماقبلنده واقع (بنيناها) قولنه مقارن اولمشدر زيرا بنا هرنقدر قدرتى دخى طلب ايدرسه ده لكن يدى طلبى قدرتى طلبندن اكثردر وقدرتك كمالى افاده ايچون يد جمع صيغه سيله ايراد اولنمشدر وياخود مابعدنده اولان لفظ ايله اولور نته كيم قاضى ابى الفضل بن عياضك وصف ربيع بارده اولان (كأن كانون اهدى من ملابسه * بشهر آزار انواعا من الحلل * او الغزالة من طول المدى خرفت * فما تفرق بين الجدى والحمل) قولنده واقع اولمشدر (كانون) شهور شتادن شهر مشهوردر (شهر آزار) مارت آيدر (حلل) حله نك جمعى اولوب كرانبها ايكى قات ثوبدر (غزاله) نك ايكى معناسى اولوب معناى قريبى آهو بچه يعنى كيك باوريسى ومعناى بعيدى شمسدر (طول مدى) طول مددر (خرف) فتحتين ايله شيخوخت وكبر سندن ناشى فساد عقلدر (فما تفرق) قولى تفريقدن اولوب فما تميز بينهما ديمكدر يعنى وقت بهارده خلاف معتاد واقع اولان شدت برده نظرا كأن شهور شتادن شهر كانون البسه سرمادن شهر آزاره انواع حله لر اهدا ايلمشدر وياخود شمس مسن واختيار وكذار شبذير امتداد روزكار اولديغندن عقل وشعورى مختل اوله رق جدى وحمل بيننى فرق وتمييز ايده ميوب برج حمله نزول ايله هوا كسب كرم واعتدال ايده جكى آنده برج جديه نزول ايدرك شدت سرمايه باعث اولمشدر ديمك اولور ايمدى غزاله ايله معناى بعيدى اولان شمسى مراد ايدوب مراد اولنميان معناى قريب غير مقصودك ملايمنه مقارن قلنمشدر ومعناى قريبنى شارح مرحوم (رشا) ايله تفسير ايدوب (رشا) ولد الظبى الذى تحرك ومشى ايله تفسير اولنمشدر كه آهو بچه ديمكدر ومعناى قريبه ملايم اولان شيئه مقارنتى خرافت ايله جدى وحملك ذكريدر وبعض كره توريتينده هربريسى اخرايه ترشيح اولنور نته كيم ابيات سقطدن (اذا صدق الجد افترى العم للفتى * مكارم لاتحصى وان كذب الخال) بيتى بوقبيلدندر اشبو (صدق) و (كذب) قوللرى تصديق وتكذيبدن اولوب (اذا حصل للفتى مايتمناه من الجد) ديمكدر (جد) حظ ونصيب وبخت ووجاهت وغنا معناسنه در (عم) ايله ناسدن برجماعت (وخال) ايله مخيله معناسنى مراد ايلمشدر (مخيله) فتح ميم وكسر خا ايله ظن معناسنه اولوب بوصورتده معنى (وان كذب الظن مايقوله العم) ديمكدر و بعضيلر ثبوت وانتفا معناسنه اولان صدق وكذبدندر ديديلر بوصورتده معنى (اذا ثبت الجد وان انتفى المخيلة * اى المظنة اى علامة تلك المكارم) ديمك اولور وتخييلدن اسم فاعل اولوب قوه مخيله مراد اولنمسى دخى محتملدر مفهوم بيت حليه فضل وكمالدن عاطل اولان برشخصك بختى مساعد اولوب كسب رفاه وسعادت ايتديكى وقتده خلق انك حقنده حسابسز كمالات وفضائل عزو وادعا ايدرلر هرنقدر ظن خلايق وياخود قوه مخيله انى تكذيب ايدرسه ده وياخود هرنقدر اندن علامت مكارم منتفى اولسه ده ديمكدر حاصلى انسان اسباب دنيويه دن كسب حظوظ واموال واحراز رياست واقبال ايتديكى حينده خلق ظن يقينلرى مساعد اولمديغى حالده برطاقم مدح وستايشله مشهور آفاق ايدرلر شو بيت زمانمزده افتران شرف جاه ايله عيوب ونقايصلرى رهين تحت استتار وممدوح كبار وصغار اولان جهله افاخم وكبارك نحواى احوال مشهودهلريدر اكر ايراد اولنورسه كه صاحب كشاف ﴿ الرحمن على العرش استوى ﴾ قول شريفنده ذكر ايلمشدركه نظم مذكور عظمت الهيه يى تمثيل وتصويردر زيرا سرير ملك معناسنه اولان عرش اوزره استوا ملك وسلطنته مرادف اولان شيدن اولديغى جهتله استوى على العرش استعمالده ملك وسلطنتدن كنايه قلنمشلردر شويله كه

هرنقدر سرير اوزره جالس اولمسه دخی استوی فلان علی عرش ديوب ملكی مراد ايدرلر
و بومقامده لفظ مذكورك معنای حقيقيسی اولان جلوس علی السرير معناسنه حملی ممتنع اولمسيله
مجازه حمل اولنمشدر نته كيم ﴿ وقالت اليهود يد الله مغلولة ﴾ الخ قول شريفنده (يد وغل
وبسط) تصور اولنمقسزين (يد الله مغلولة) قولی بخيله و ﴿ بل يداه مبسوطة ﴾ قولی بل هو جواد
معناسنه‌در و يدی نعمتله تفسير وصيغهٔ تثنيه يعنی (يداه) قوليچون تمحل وتكلف ايدوب نعمت
دنيويه واخرويه ايله تعبير محضا قلت تدبر وممارست وعلم بياندن غايت بعد ومسافرتدن نشأت ايلمشدر
وكذلك ﴿ والسماء بنيناها بايد ﴾ قول شريفی ايدی لفظنده حقيقت وياخود مجاز اولق جهتنه
ذهاب اولنمقسزين عظمت الهيه‌يی تصوير وتمثيل وكنه جلالی اوزره عبادی واقف قلمقدر
بوجهتله نظم مذكورده مفرداتيچون حقيقت وياخود مجازدر ديو تمحل وتكلف اولنمقسزين كلامدن
اخذ زبده وخلاصه‌يه ذاهب اولنور اشته صاحب كشاف علامهٔ زمخشری بو تحقيقی ايراد ايله
يدی نعمتله وايدی‌يی قدرتله واستوايی استيلا ايله ويمينی قدرتله تفسير ايدنلره تشديد انكار ايلمشدر
وشيخ دلائل الاعجازده مفسرين هرنقدر يمين ايله مراد قدرتدر ديرلرسه‌ده بو كلام انلردن اجمال
اوزره تفسير اولوب مقصودلری جهال واهل تشبيهك واقع اولدقلری خطراندن سامعی وقايه
و بوورطه‌يه دوچار اولمسندن خوفلرندن ايچون سرعتله نفی جارحه‌در والا بونلرك جمله‌سی طريق
تمثيلدندر ديو تصريح ايلمشدر بوصورتده توريه‌يه حملی نوجهله صحت‌پذير اولور جوابنده ديرزكه
مصنفك آيتين مذكورتين توريه ايچون مثال قلمسی مجرد مفسريندن اهل ظاهر بيننده مشهور
اولان كلامه مبنيدر قال رحمه الله تعالی (ومنه الاستخدام وهو ان يراد بلفظ له معنيان احدهما
ثم بضميره الاخر او يراد باحد ضميريه احدهما ثم بالاخر الاخر فالاول كقوله (اذا نزل السماء بارض
قوم * رعيناه وان كانوا غضابا) والثانی كقوله (فسقی الغضا والساكنيه وان هم * شبوه بين
جوانحی وضلوعی) وطريق محسنات معنويه‌دن بريسی استخدامدركه ايكی معناسی اولان لفظ ايله
معنييندن بريسی مراد اولنوب بعده اول لفظه راجع اولان ضمير ايله معنای آخری مراد اولنمق وياخود
لفظ مذكورك احد ضميريله معنييندن بريسی مراد اولنوب ضمير آخريله ديگر معناسی اراده
قلنمقدن عبارتدر و بو معنيينك ايكيسيده حقيقی ويا مجازی وياخود احدهما حقيقی واخر مجازی
اولمقدن اعمدر وچونكه ضمير مظهردن عبارت اولمسيله معنای آخرده مستعمل اولوب وضمير غائب
هرنقدر بر مرجعه محتاج ايسه‌ده مرجعنك مستعمل اولديغی معناده استعمالی مقتضی اولمامسيله
نه لفظك معنيينده استعمالی ونه‌ده ضمير ايله معنای مجازی مراد اولنديغی وقتده حقيقت ايله مجاز
بيننده جمعی مقتضی اولور استخدامك قسم اولی مثلا شاعرك (اذا نزل السماء) الخ قولنده
سمادن مراد غيث اولوب و (رعيناه) قولنده اشبو سمايه راجع اولان ضمير ايله نبت معناسی
قصد اولنمشدر ولفظ سمانك معنای حقيقيسی معلوم اولوب اشبو غيث ونبات معناسنك ايكيسنده
دخی مجازدر مفهوم بيت برقومك ارضنه باران نزول ايتديكی وقتده هرنقدر قوم مذكور
اظهار غضب وانفعال ايتسه‌لرده بزانلرك نبات ارضنی رعی وچرا ايدرز ديمك اولوب مرادی قومنی
اقوام سائره اوزره غالب اوله‌رق رضالری اولمديغی حالده نبت وكلالرينی رعی وچرايه مقتدر اولملريله
توصيفدر وقسم ثانی استخدام بحترينك (فسقی الغضا والساكنيه) الخ قولنده واقع اولمشدر
(جوانح) تحت ترائبده اضلاع صغاردركه صدری ولی ايدر يعنی تحت صدرده اولان ايكو
كمكلريدر وضلوع ظهری ولی ايدن اضلاع كباردر (غضا) مدت طويله آتشی منطفی اولميان
برنوع شجر باديه‌در (شبوه) اوقدوه واحرقوه معناسنه‌در شاعر بحتری غضايه راجع اولان
ضميريندن (الساكنيه) قولنده اولان ضمير مجرور ايله مكان شجر غضايی و (شبوه) ضمير منصوبيله
نار شجر غضايی مراد ايلمشدر واشبو معنيين غضانك ايكی معنای مجازيسيدر يعنی منبت شجرهٔ
غضاده خيمه‌نشين اولان قوم وعشيرت هرنقدر ميان اضلاعمده نار غضايه شبيه اولان آتش هوايی

ايقاد ايتديلرسه‌ده جناب باری عشيرت مرقومه ايله شجر مذكوری هردم سقی وسيراب ايلسون
ديمكدر قال رحمه الله تعالی (ومنه اللف والنشر وهو ذكر متعدد علی التفصيل او الاجمال ثم
ما لكل من غير تعيين ثقة بان السامع يرده اليه) وضرب معنويه‌دن بريسی لف ونشردر (لف ونشر)
تفصيل وياخود اجمال اوزره متعددی ذكر ايدوب بعده بو متعددك احادندن هر بريچون اولان
شيئی رد سامعه اعتمادا من غير تعيين ذكر ايتمكدر يعنی متعدد مذكورك هر بر آحادی ايچون اولان
شيئی ماهو لهلری بنه سامعك رد ايده‌جكنه وثوق واعتماده مبنی من غير تعيين ذكر ايلمكدر قال
رحمه الله تعالی (فالاول ضربان لان النشر اما علی ترتيب اللف نحو ومن رحمته جعل لكم الليل
والنهار لتسكنوا فيه ولتبتغوا من فضله) ايمدی كندوسنده ذكر متعدد علی سبيل التفصيل اولان
لف ونشر ايكی نوعدر زيرا بوصورتده نشر يا علی ترتيب اللف اولوب شويله كه نشرده اول واقع
اولان شيئك لفده ايراد اولنه‌جق وصفی دخی درجهٔ اولیده وثانی واقع اوله‌جق شيئك ملايمی دخی
وصف اول درجهٔ ثانيه‌سنده واقع اوله‌رق بووجهله ترتيب نشر لفك ترتيبنه موافق اولمسيدر
و بو قسمه لف ونشر مرتب دينلور نته كيم ﴿ ومن رحمته جعل لكم ﴾ الخ نظم جليلنده واقع
اوله‌رق ابتداء علی التفصيل ليل ونهار ذكر اولنوب بعده بو ترتيب اوزره اولا ليل ايچون اولان سكون
فی الليل وثانيا نهار ايچون اولان ابتغاء من فضل الله ذكر اولنمشدر شهنامهٔ طوسيده رستم زالك
افراسياب ايله اولان محاربه‌سنی بيانده رستمك صورت ستيزينی تجسيم ايتدرمش اولديغی شو ايكی
بيتده اشبو لف ونشری قلم سحرآفريندن ايكی درجه زيب صحيفهٔ زمان ايتمشدر (بروز نبرد آن
يل ارجمند * بشمشير وخنجر بگرز وكمند * بريد ودريد وشكست وببست * يلانرا سر وسينه
و پا ودست) (روز نبرد) روز حرب (يل) پهلوان معناسنه اولوب (بريد) بريدندن قطع
معناسنه شمشيره و (دريد) دريدندن يرتمق معناسنه خنجره و (شكست) گرزه و (بست)
كمنده ناظر اولديغی مثلاو بو ترتيب اوزره سر وسينه و پا ودستی ايراد ايلمشدر وابيات عربيه‌دن
(فعل المدام ولونها ومذاقها * فی مقلتيه ووجنتيه وريقه) بيتنده واقع اولمشدر جناب مؤلف ذكر
متعدد علی سبيل التفصيل اولان لف ونشرك ثانيسنی ايراد ايله بيوررلركه (واما علی غير ترتيبه
كقوله (كيف اسلو وانت حقف وغصن * وغزال لحظا وقدا وردفا) وياخود نشر ترتيب لفك
غيری اوزره اولور بوده ايكی ضرب اولوب زيرا يا نشردن اول لفدن اخر ايچون ونشردن ثانی
لفدن ماقبل آخر ايچون اوله‌رق بو ترتيب اوزره بولنور وبوكا شارح (معكوس الترتيب) تسميه ايدر
مثلا ابن حيوسك (كيف اسلو وانت) الخ قولنده (لحظ) غزال و (قد) غصن و (ردف)
حقف ايچون اولوب غزال آخر لفده وبوكا مربوط اولان لحظ اول نشرده وقصورلريدخی
بو ترتيب معكوسده ايراد اولنمشدر (حقف) رمالدن تقادركه (كثيب من الرمل) يعنی قومدن
تپه‌در (ردف) كفل يعنی محل قعوددر شاعر مرقوم كفلی عظم واستداره‌ده قوم تپه‌سنه تشبيه
ايلمشدر (غصن) دنم ايله نهال شجر معناسنه اولوب قامت محبوبی نهاله تشبيه ايتمشدر مفهوم
بيت سنك حب وميلكدن نصل خروج ايدبيلمكه سنده دواعیٔ عشق ومحبت اولان مانند چشم آهو
حسن عين ومثال نهال اعتدال قامت وحقف آسا عظم ردف موجوددر ديمك اولور اگر شاعر
مرقوم (كيف اسلو وانت حقف وغصن * وغزال ردفا وقدا ولحظا) ديمش اولسه‌يدی لف
ونشر مرتب اولوردی وياخود ترتيب نشر ذكر اولنديغی اوزره آخر لفده اولان لفظك مقابلی
اول نشرده وقصوری سياقده اولمز و بو نوعه شارح (مختلط الترتيب) تسميه ايلر مثلا (هو شمس
واسد وبحر جودا وبهاء وشجاعة) قولنده (جود) بحره و (بها) شمسه و (شجاعت)
اسده مردوددر اگر معكوس الترتيب اولسه (هو شمس واسد وبحر جودا وشجاعة وبهاء) دينلور
واگر مرتب اولسه (هو شمس واسد وبحر بهاء وشجاعة وجودا) دينلور و بو قسمه علی الاطلاق
مشهور اولان (لف ونشر مشوش) تعبيريدر لسان تركيده (لبندن بوسه المق محرم بزم وصال اولمق)

(نشیمنگاه جنتده شراب کوثر ایچمکدر) بیتی بو اسلوب اوزره اولوب اگرچه مصراع ثانیده شراب کوثر ایچمکدر نشیمنگاه جنتده دینلسه لف ونشر مرتب اولور قال رحمه الله تعالى

(والثانی نحو (وقالوا لن یدخل الجنة الا من کان هودا اونصاری) وذکر متعدد علی سبیل الاجمال

اولان لف ونشر ﴿ وقالوا لن یدخل الجنة ﴾ الخ قول شریفی کبیدر زیرا (قالوا) ضمیری یهود ونصارایه راجع اولوب فریقان تفصیل اولنمیه رق اجمال اوزره ذکر اولنوب بعده بونلردن هر برلری ایچون اولان شی یعنی مقوللری ایراد اولنمشدر بو صورتده اجمالا مذکور اولان متعدد فریقان اولمش اولور ومتعدد مذکور قول فریقین اولمق دخی وجه صحیحدر زیرا (قالوا) لفظ شریفنده قوایین یعنی لف اولنوب (قالت الیهود وقالت النصاری) تقدیرنده در بو وجه مصنفک ایضاحده اولان (فلف بین القوایین) کلامنک مناسیدر زیرا باب لف ونشرده بینلری لف اولنان شی اولا ذکر اولنان متعدد در نته کیم صاحب مفتاح تصریح ایله دیمشدر که لف ونشر ذکرده شیئین یعنی لف ایدوب بعده هر برلرینک متعلقاتنی مشتمل اولان کلامی بلا تعیین اتباع وارداف ایتمکدر قال رحمه الله تعالى (ای وقالت الیهود لن یدخل الجنة الا من کان هودا والنصاری

لن یدخل الجنة الا من کان نصاری فلف لعدم الالتباس للعلم بتضلیل کل فریق صاحبه) نظم جلیل مذکوردن مراد (وقالت الیهود لن یدخل الجنة الا من کان هودا وقالت النصاری لن یدخل الجنة الا من کان نصاری) مفهومنی افاده اولوب لکن عدم التباسدن وسامع هر برفریقک ویاخود هر برقوله متوالی رد ایده جکنه اعتمادن ایچون فریقین ویاخود قوایین یعنی اجمال اوزره لف اولنه رق وقالوا بیورلمشدر وعدم التباس زیرا فریقیندن هر بریسی صاحبنی تضلیل ایدوب هر بریسی انجق کندیلری جنته داخل اولوب آخری داخل اولمیه جغنی معتقد اولدقلری معلومدر نته کیم نظم جلیلده ﴿ وقالت الیهود لیست النصاری علی شیء وقالت النصاری لیست الیهود علی شیء ﴾ بیورلمشدر کلام عربده (لی منه ثلثة بدر وغصن وظبی) قولی دخی اشبو لف ونشر اجمالدن اولوب ثلثة ایله لف اولنان معنای حسن محبوب بدر وغصن وظبیه تشبیه ایله نشر اولنمشدر واشبو ضرب اجمالده ترتیب وعدم ترتیب تصور اولنمز و بو مقامده لف ونشردن لطیف المسلک برنوع آخر اولوب بوده اولا علی التفصیل متعدد ذکر اولنه رق بعده اشبو متعدده متعلق اولان شیلر ذکر اولنه جقدنصکره متعدد مذکور تکرار اجمال اوزره ملفوظ ویاخود مقدر اوله رق ایراد اولنور بو صورتده نشر بریسی مفصل ودیگری مجمل اولان لفین بیننده واقع اولور و بو صورت اوله نسبتله مسلکی لطیف اولان برمعنادر وباقتضاء المقامات لطافت ورقتی تزاید ایدر مثلا (ضربت زیدا واعطیت عمروا وخرجت من بلد کذا للتأدیب والاکرام ومخافة الشر فعلت ذلک) قولنده (ضربت زیدا واعطیت عمروا وخرجت من بلد کذا) تفصیل اوزره لف اولوب بعده علی الترتیب ضربه متعلق اولان تأدیب واعطایه متعلق اولان اکرام وخروجه متعلق اولان مخافتک ایرادیله نشر اولندقدنصکره (فعلت ذلک) قولی لفی اجمالا تکرار اوله رق نشر لفین بیننده واقع اولمشدر نظم جلیلده ﴿ فمن شهد منکم الشهر فلیصمه ومن کان مریضا اوعلی سفر فعدة من ایام اخر یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر ولتکملوا العدة ولتکبروا الله علی ماهدیکم ولعلکم تشکرون ﴾ قول شریفی دخی نشرک برلف مفصل ایله دیگر لف مجمل بیننده وقوعنه مجوالدر صاحب کشاف دیمشدر که تقدیر نظم مذکور (ولتکملوا العدة ولتکبروا الله علی ماهدیکم ولعلکم تشکرون شرع ذلک) تقدیرنده اولوب دلالت ماسبقله (شرع) فعل معلی حذف اولنمشدر یعنی هلال رمضانی مشاهده ایدن کمسه‌یه ﴿ فمن شهد منکم الشهر فلیصمه ﴾ قولیله صوم شهر ایله امر وکذلک مرخص له اولان مسافر ومریضه ﴿ فمن کان منکم مریضا اوعلی سفر ﴾ قولیله افطار ایلدکلری ایامک عددنه رعایت ایدرک عدم تقصیله امر دن وکذلک ﴿ وعلی الذین یطیقون ﴾ الآیة قول شریفیله اباحهٔ فطرده ترخیصدن عبارت اوله رق ذکر اولنان شیلر دن جمله سنک مشروعیتی اکمال عده وتکبیر وتشکر

اولنمسیچوندر خواسنده اولور بو صورتده (لتکملوا) لفظی مراعات عده ایله امرک و(لتکبروا) لفظی قضای مافات ایله عهده‌دن فطردن خروجک کیفیتنه دائر تعلیم اولنان شیئک علتی اولوب (لعلکم تشکرون) لفظ شریفی دخی (لعل) کلمه‌سنک موضوع لهی اولان معنای ترجی حق الهیده غیر جائز اولمسیله (ارادة ان تشکرون) مؤداسنده اوله رق علت ترخیص وتیسیردر کأنه (رخص لکم فی الافطار لتشکروا وعلمکم کیفیة القضاء لتکبروا علی هذا التعلیم والهدایة وامرکم بمراعاة العدة لتکملوا ولا تنقصوا منها شیئا) تقدیرنده اولور ولفدن بو نوع لطیف المسلک اوله رق تبیننه انجق نقب امور ایدرک حقایقنه واصل وصدق حسن ایله رتبهٔ الهامه متواصل اولان نقاب ومحدث علماء بیان مهتدی اولور اشته صاحب کشافک کلامی بوندن عبارت اولوب لکن محل اشکالدر زیرا صاحب کشاف تفاصیل معللاتدن برنجیسنی مشاهد هلاله صوم شهر ایله امر قیلوب حالبوکه عللدن هیچ برینی بوکا راجع قلمامشدر و (لتکبروا) لفظنی تعلیم اولنان کیفیت قضایه علت قیلوب حالبوکه تفاصیل معللاتده مذکور دکلدر حاصلی بیان تطبیق علاده ذکر ایلدیکی کلامی تقدیر کلام اولمق اوزره ایراد ایلدیکی قوله غیر موافقدر و بو اشکالدن تفصی وخلاصده دینلمک ممکندر که تفصیل معللاتده شاهد شهر ایچون صوم شهر ایله امرک ذکری علل مذکوره‌دن بریسیله باستقلاله معلل اولدیغندن ایچون اولمیوب بلکه اوزرینه ترخیص ومراعات عده وکیفیت قضانک تفریعیچون توطئه وتمهیددر مراد صاحب کشاف بومرکزده اولدیغنه (شرع ذلک یعنی جملة ماذکر من امر الشاهد بصوم الشهر وامر المرخص له بمراعاة عدد ما افطر فیه ومن الترخیص فی اباحة الفطر) قولنده (وامر المرخص) تعبیریله اتیان ایدرک (ومن الترخیص فی اباحة الفطر) عبارەسنده اولدیغی کبی مفید استقلالیت اولمق اوزره حرف جرک اعاده‌سیله (ومن امر المرخص له بمراعاة عدة) الخ تعبیر ایلمامسی شهادت ایلر الحاصل کلام سابقده شاهد شهره صوم شهر ایله امردندنصکره مذکور اولان اباحهٔ فطرده ترخیص آیله مرخص لهک سائر ایامده صائم اولمسیچون افطار ایلدیکی ایامک عدد ومقدارینه رعایتله امر اولوب ومرخص لهه مراعاة عده ایله امرده کیفیت قضاء مافات اوزره دلالت واضحه اوله رق بو صورتده صوم شهر ایله امردنصکره مذکور اولان اوچ شی اولوب اول مرخص لهه مراعات عده ایله امر وثانی کیفیت قضایی تعلیم وثالث ترخیصدر که بونلرک جمله‌سنی صوم شهر ایله امره متفرع وعلل مذکوره‌دن هر برلرینی اشبو امور ثلثه‌دن هر بریسنه راجع قلمشدر وصاحب کشف اشکال مذکوردن جواب آخره تصدی ایدرک دیمشدر که صاحب کشافک (ولتکملوا علة الامر بمراعاة العدة) قولی شاهده صوم شهر ایله امره دخی شاملدر زیرا حق شاهدده عده شهرک کاملیسی ومرخص له حقنده عده ایام افطاردر بو صورتده معنی (ولتکملوا عدة الشهر بالاداء عند عدم العذر و بالقضاء فی حال الافطار بالعذر) مفادنده اوله رق امر شاهدله امر بالمراعات ایکیسنه علت اولور لکن بو کلام محل نظردر زیرا شاهد هلال صوم شهر ایله امری اکمال عدة ایام شهر ایله تعلیل ایچون برمعنی اولمامسیله برابر صاحب مفتاحک (ولتکملوا علة الامر بمراعاة العدة) قولنده اولان امر بمراعاة العده ماقبلنده مذکور اولان شیئه اشارت ایچون اولدیغی محل ارتیاب دکلدر وما قبلنده مذکور اولان شی ایسه ﴿ فمن کان منکم مریضا اوعلی سفر ﴾ الخ قولیله مرخص لهه افطار ایتدیکی ایامک عده‌سنه مراعات ایله امر اولدیغی معلومدر واشبو نظم جلیلده اولان لف لطیفک خلاصه‌سی اولا علی وجه التفصیل معللات ایراد اولنه رق لف اولنوب بعده عالی فهم سامعه اعتمادا من غیر تعیین ذکر اولنه رق نشر وصورتا مانع علیت اولان حرف عاطفه ذکر اولنمیله ابقای علیت ایچون اجمالا ماقبلنه شامل اولان برفعل تقدیریله لف مجمل اولمش اولور بو صورتده ماقبل نظم جلیلده ایراد اولنان (ضربت زیدا) الخ مثالیله نظم مذکور بیننده فرق لف مجمل نظم جلیلده مقدر ومثالده (فعلت ذلک) لفظیله ملفوظ اولمسیدر قال رحمه الله تعالى

(ومنه الجمع وهو ان یجمع بین متعدد فی حکم کقوله تعالى المال والبنون زینة الحیوة الدنیا ونحو

(ان الشباب والفراغ والجدة * مفسدة للمرء اى مفسدة) ومعنویدن بریسی متعددك بینی بر حكمده جمع اولنمقدر ومتعدد بعضا ایکی اولور ﴿ المال والبنون ﴾ الایه نظم جلیلنده اولدیغی کبی زیرا مال ایله بنین زینت حیات دنیا اولمق حكمنده ادخال اولنمشدر وبعضا متعدد ایکیدن اکثر اولور نته کیم ابی العتاهیه نك (علمت یامجاشع بن مسعدة * ان الشباب والفراغ) الخ قولنده واقع اولمشدر (فراغدن) مراد ارتفاع موانعدر (جدة) استغنا معناسنه اولوب وجد فی المال وجدا وكسرایله وجدا وضم ایله وجدا وكسر جیم وفتح دال ایله جدة دینلور استغنی معناسنه در (ای مفسدة) قولی اکر ای استفهام تفخیمی ایچون اولورسه قول نأویلیله مفسدة ایچون صفتدر ومجرد معنای كماله دلالت ایچون اولمسی دخی جائز اولمسیله بو صورتده نأویله حاجت یوقدر وبرشیئك سبب داعیسی لاجل المبالغه اوشی ایچون محل قلندیغی جهتله اشیای مذكوره مفسده قلنمشدر كه بونلر صاحبنی فساده دعوت ایدرایدیمكدر زیرا شباب اتباع هوایه داعی وفراغ ارتكاب فضولدن موانعك ارتفاعی اولوب جده وغنا ایسه اسباب توصل مفاسد اولمسیله جمله سی عند الاجتماع صاحبنی فساد عظیمه دعوت ایده جکی معلومدر ایمدی بو بیتده شباب وفراغ وجدة صاحبنی فساده داعی اولمق حكمنده جمع اولنمشدر واشیاء اربعه نك جمعی شاعر حاینك (آراؤه وعطایاه ونعمته * وعفوه رحمة للناس كلهم) بیتنده واقع اوله رق ممدوحك افعال اربعه سی عالمه رحمت اولمقده اجتماع ایتمشلردر قال رحمه الله تعالى (ومنه التفريق وهو ايقاع تباين بين امرين من نوع فى المدح اوغيره كقوله (مانوال الغمام وقت ربيع * كنوال الامير يوم سخاء * فنوال الامير بدرة عين * ونوال الغمام قطرة ماء) ومعنویدن بریسی (تفریق) اولوب بوده مدح ویانظائری نوعندن امرین بیننده ایقاع تباینتدر وتباینتدن مراد تباین مصطلح اولمیوب بلكه معنای لغوی اوله رق نوع واحدده مشترك اولان امرین بیننده ایقاع افتراقدر حاصلی كتب بدیعیه ده موضح اولدیغی اوزره تفریق متكلم ویاخود شاعرك مدح ویاخود ذم ویاخود نسیب وامثالی اغراض ادیبه دن تصدد اتیانده اولدیغی غرضك زیاده لكنی وترشیحنی مفید اولمق اوزره نوع واحددن اولان شیئین بیننده مناسب وجهله تفریق ایقاع ایلمسیدر نته کیم وطواطك (مانوال الغمام) الخ قولنده مشهوردر مفهوم بیت وقت ربیعده نوال غمام یعنی عطای سحاب امیرك یوم سخاده اولان نوال وعطاسنه نظیر اوله من زیرا نوال امیر بدرهٔ عین یعنی اون بیك درهم دینار ناب ونوال سحاب قطرهٔ آبدر ایمدی بو بیتده نوالین مدحده نوع واحددن یعنی عطا نوعندن اولوب اول بدرهٔ عین وثانی قطرهٔ ماء قلنمسیله بینلری تفریق اولنمشدر مثال تركی (نیجه تشبیه ایدهلم قد نهال یاره * بوغیكن وجه شبه تازه نهال چمنی * اوبولور كسوهٔ سبزین ورقله رونق * یار ایدر كسب لطافت چقاروب پیرهنی) وكذلك اشعار عربیه دن (من قاس جدواك بالغمام فما * انصف فى الحكم بين شيئين * انت اذا جدت ضاحك ابدا * وهو اذا جاد دامع العين) بیتی دخی نوع مدحده عطای ممدوح ایله غمامی ممدوحك حین اعطاده منبسط ومتبسم وغمامك وقت نزول باراندہ باكی وكأن متألم اولمسیله بینلری تفریق اولنمشدر وصفینك بدیعیه سنده اولان (فجود كفيه لم تقلع سحائبه * عن العباد وجود السحب لم يدم) بیتی باب تفریقده پك كوزل ایراد اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه التقسيم وهو ذكر متعدد ثم اضافة ما لكل اليه على التعيين) ومعنویدن بریسی تقسیمدر (تقسیم) متعددی ذكر ایدوب بعده هر بریسیچون اولان شیئی على التعيين كندوسنه اضافه در (على التعيين) قیدیله تعریفدن لف ونشر خروج ایدر سكاكی رحمه الله تعالى قید مذكوری اهمال ایتمسیله عندنده تقسیم لف ونشردن اعم اولور فقط دینلمك ممكندركه ذكر اضافه بو قیددن مغنیدر زیرا لف ونشرده متعدد مذكوردن هر بر ایچون اولان شیئی ماهو لهنه اضافه اولنمیوب بلكه متعدد مذكوردن هر بر ایچون اولان شی ذكر اولنوب ماهو لهنه رد واضافه سی سامعه حواله اولنور فلیتأمل فانه دقیق قال رحمه الله تعالى (كقوله (ولا يقيم على ضيم يراد به * الا الاذلان عير الحى والوتد * هذا على الخسف

مربوط برمته * وذا يشج فلا يرثى له احد) نته کیم متلمسك (ولا يقيم على ضيم) الخ قولنده واقع اولمشدر (ضیم) ظلم معناسنه اولوب (به) ضمیری مقدر عام اولان مستثنى منه راجعدر تقدیر كلام (لا يقيم احد على ظلم يراد ذلك الظلم بذلك الاحد الا الاذلان) دیمكدر واشبو (الا الاذلان) قولی استثناء مفرغدر (ولا يقيم) فعلی هرنقدر فى الحقيقه عام محذوفه مسند ایسه ده ظاهرده الا الاذلانه اسناد اولنمشدر (عیر) حمار وحشی واهلی یه اطلاق اولنور لكن حیه اضافه سی جهتله بوراده مناسب اولان حمار اهلیدر (حی) اسم قبیله در (وتد) كسرتا ایله دمر میخ وقازق معناسنه در (هذا) عیر الحیه اشارتدر (خسف) ذل یعنی خورلق معناسنه در (رمه) چوروش قطعهٔ حبلدر (ذا) وتده اشارتدر (یشج) یدق وبشق رأسه دیمكدر (فلا يرثى) كسه رحم ورقت ایتمز مفهومنده در (له) ضمیری وتده ویاخود عیر ووتددن هر بریسنه راجعدر مفهوم بیت هیچ بركسه كندوسنه ظلم اولنان مواطنده توطن واقامت ایتمیوب فقط حمار حی ایله وتدا قامت ایدر شویله كه حمار خسف وذلت وخور وحقارتله برپاره حبل فرسوده یه مربوط اولوب وتد ایسه حوالهٔ چوبپارهٔ سنكین وآهنین ایله سر فلاكتزده سی دق وشق اولنه رق حالنده برفرد ابراز رحم ورقت ایله من ایمدی عیر ووتد ذكر اولنوب بعده على التعيين اوله ربط مع الخسف وثانی یه شج اضافه اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه الجمع مع التفريق وهو ان يدخل شيئان فى معنى واحد ويفرق بين جهتى الادخال كقوله (فوجهك كالنار فى ضوئها * وقلبى كالنار فى حرها) ومعنویدن بریسی جمع مع التفریقدر بوده ایكی شی معنای واحده ادخال اولنوب وادخالك جهتینی بینی تفریق اولنمقدر نته کیم وطواطك (فوجهك كالنار) الخ قولنده قلبیله وجه حبیبنی نار كبی اولمقده ادخال ایدوب بعده وجه حبیبك نار كبی اولمقده ادخالی ضوء جهتندن وقلبك ادخالی حر واحتراق جهتندندر دیو بینلرینی تفریق ایلمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه الجمع مع التقسيم وهو جمع متعدد تحت حكم ثم تقسيمه اوالعكس فالاول كقوله (حتى اقام على ارباض خرشنة * تشقى به الروم والصلبان والبيع * للسبى ما نكحوا والقتل ما ولدوا * والنهب ما جمعوا والنار ما زرعوا) ومعنویدن بریسیده جمع مع التقسیمدر بوده متعددی بر حكمك تحتنه جمع ایدوب بعده تقسیم ایتمك ویاخود متعددی تقسیم ایدوب بعده تحت حكمنده جمع ایلمكدر بونلردن اول یعنی اولا تحت حكمده جمع وبعده تقسیم ابی الطیبك (حتى اقام على ارباض) الخ قولی كبیدر (اقام) ضمیری ممدوحی اولان سیف الدوله یه راجع اولوب اقامت معنای تسلیطی متضمن اولدیغندن على ایله تعدی اولنه رق (على ارباض) دینلمشدر (ارباض) ربضك جمعی اولوب اطراف بلده ده اولان شیدر اخترینده (الربض) بفتحتین شهرك باروسی والطرافی وهرنسنه نك اكلنه جك وطوره جق یری وقبون اغلی دیو بیان ایلمشدر (خرشنه) بلاد رومدن بر بلده در یعنی ممالك عثمانیه صانها الله عن المصاحب والبليه داخلنده بولنان مشهور اماسیه بلدهٔ معظمه سنك اسم قدیمیدر (تشقى به) ضمیری سیف الدوله یه راجعدر (صلبان) صلیب نصارانك جمعیدر (بیع) كسر با وسكون یا ایله بیعه نك جمعی اولوب معبد نصاری یعنی كلیسادر (حتى) بیت سابقده یعنی (قاد المقانب اقصى شربها نهل * على الشكيم وادنى سيرها سرع) قولنده اولان (قاد) فعلنه متعلقدر اشبو بیتده (مقانب) مقنبك جمعی اولوب مراد عسكردر (نهل) مرة شربدر (شكیم) فم فرسده اولان حدید یعنی كمدر (سرع) سرعتندر مراد عساكری سرعتله سوق ایدوب حتى كه خیل عساكرك اعظم شربی كملری اغزلرنده اولدیغی حالده بردفعه اوله رق خلع لجامه میدان بولمدقلرینی وعساكرك ادنا سیری سرعت اولدیغنی بیاندر (حتى) كلمه سنك فعل مذكوره متعلق اولمسندن مراد (اقام) فعلنك فعل مذكور اوزرینه عطف اولوب والا فعل اوزرینه داخل اولان حتى جاره اوله من (شقا) و (شقاوت) ضد سعادت اولوب بدبخت اولمقدر كه خراب وهلاكدن كنایه در مفهوم بیت سیف الدولهٔ همدانی كمال سرعت وادنا

زاد سفره قناعتله جهت رومه سوق سپاه ایدوب اماسیه شهری حوالیسنده رکز خیام استقرار ایله اهل رومك ذكور واناث واصول وفروع ونفوس واموال وصليب وكنايسی مظهر شقا ودمار اولەرق منكوحەلری سبی واسیر واولادلری قتل وتدمیر مالكلری نهب وغارات ومزارعلری افنا كرده سم سمند صافنات قلنـدی دیمكدر ایمدی بیت اولده ذكور واناس واصول وفروع ونفوس واموال اهل رومی بیع وصلیبلریله نهب وقتل وسبیه شامل اولان شقا تحتنده جمع ایدوب بعده بیت ثانیده تقسیم وتفصیل ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (والثانی كقوله (قوم اذا حاربوا ضروا عدوهم * اوحاولوا النفع فی اشیاعهم نفعوا * سجیة تلك منهم غیر محدثة * ان الخلائق فاعلم شرها البدع) وثانی یعنی (جمع بعد التقسیم) حسان بن ثابت رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك (قوم اذا حاربوا ضروا) الخ قولنده واضحدر (حاولوا) طلبوا معناسنەدر (اشیاع) اتباع وانصاردر (سجیه) غریزه وخلق معناسنەدر (ان الخلایق) قولی جملهٔ مستأنفه اولوب كأن (لم مدحت اخلاقهم بكونها سجیة) سؤال مقدرنه جوابدر (خلایق) خلیقەنك جمعی اولوب خلیقه طبیعت وخلق دیمكدر (فاعلم) قولی حكمك عظمتندن ناشی ذهن مخاطبده تقریر ایچون اعتراضدر (بدع) بدعتك جمعی اولەرق بدعت فی الاصل كتاب وسنت وآثار ایله دینی استكمالدنصكره زیاده ونقصان ایله حدث معناسنه اولوب بوراده مراد مستحدثات اخلاقدر یعنی اخلاقدن غرائز كبی اولمیانلردر ایمدی بیت اولده صفت ممدوحنی ضرا عدا ونفع اولیایه تقسیم ایدوب بعده بیت ثانیده (سجیة تلك منهم) دیوب صفت مذكورەیی سجیه اولمقده جمع ایتمشدر مفهوم بیت جماعت ممدوحه برقومدر كه حین محاربەده اعدالری مظهر ضرر ونكال واشیاع واتباعلری حقنده بذل نفع ونوالی قصد واراده‌لرنده نائل نفع وآمال ایدرلر وبوحال قوم مذكور ایچون سجیهٔ غریزیه وعادت طبیعیه اولوب وطبایع واخلاقك شر وقبیحی بدع ومستحدثاتدر قال رحمه الله تعالی (ومنه الجمع مع التفریق والتقسیم) ومعنویدن بریسی جمع مع التفریق والتقسیمدر ومصنفك بوقسمی تعریفده تعرض ایتمامسی جمع وتفریق وتقسیمدن هر برلرینك مسبوق اولان تعریفلرندن مستبان اولەجغینه مبنیدر وحاصلی متعددی اولا حكم واحدده جمع وبعده حكمین ایله تفریق وبعده تقسیمدر قال رحمه الله تعالی (كقوله تعالی) نته كیم اشبو نظم جلیلده واقع اولدیغی كبی (یوم یأتی) یوم یأتی الله تقدیرنده اولوب جناب باری اوزره اتیان ممتنع اولمسیله مراد امر اللهدر ویاخود (یوم یأتی الیوم) دیمك اولوب مراد یوم مذكورك ورود هول اولمسیله یومك اتیان یومه وقت اولمسی وبرشیئك كندی نفسیله جذبی لازم كلمز وظرف یعنی یوم (اذكروا) فعل مضمریله ویاخود (لا تكلم نفس) قولیله منصوبدر یعنی ذكر ونقل ایدكز شول بر یومیكه انده امر الهی ویاخود هول عظیم اتیان ایدرك اهل موقفدن برنفس او یومده موجب نفع اولەجق جواب وشفاعتدن برشی ایله تكلمه مقتدر اولەمز (الا باذنه) انجق جناب رب العالمینك اذن شریفیله تكلم ایدر ونظم آخرده ﴿ لا یتكلمون الا من اذن له ﴾ قول شریفی دخی بو مفهومده اولوب فقط ﴿ یوم لا ینطقون ولا یؤذن لهم فیعتذرون ﴾ یعنی حتی یعتذرون قول شریفیله نظم مذكور بینی تكلمه اذن الهی مواقف عرصاتدن بوموقفده وعدم اذن موقف آخرده اولمسیله توفیق اولنمشدر وبرده مأذون فیه اولان جواب حق وممنوع عنه اولان عذر باطلدر دینلدی (فمنهم شقی) ایمدی اهل موقفدن بعضیسی شقی اولوب مقتضای وعید اوزره انكیچون نار جحیم واجب یعنی ثابت ولازم اولور (وسعید) وبعضیسی سعید اولوب مقتضای وعد اوزره محض احسان الهی اولەرق نائل نعیم جنات عالیات اولور (فاما الذین شقوا ففی النار لهم فیها زفیر وشهیق) (زفیر) نفسی اخراج و(شهیق) نفسی رد ایلمكدر مراد شدت كرب وغملرینه دلالت وحاللرینی استیلای حرارتله محرور القلب اولان كمسەیه تشبیهدر یعنی بونلردن شقی اولنلر نار جحیمه داخل اولوب انلر ایچون نار جحیم ایچره شدت وكربت عظیمه واردر (خالدین فیهـا مادامت السموات والارض) سماوات

وارضدن مراد سماوات وارض آخرتدر زیرا بونلر دائمه وابد ایچون مخلوقەدر ویاخود مراد بیان تأبید خلود ونفی انقطاعدر نته كیم برشیئك بقاسیله دعاده (ما اقام ثبیر) و(مالاح كوكب) امثالنی ایراد ایدرلر (ثبیر) مكهٔ مكرمەده واقع برجبلك اسمیدر (الا ماشاء ربك ان ربك فعال لما یرید واما الذین سعدوا ففی الجنة خالدین فیها مادامت السموات والارض الا ماشاء ربك عطاء غیر مجذوذ) غیر مقطوع اولوب الی غیر النهایه ممتددر اگر سؤال اولنورسه كه ﴿ الا ماشاء ربك ﴾ قول شریفنده اولان استثنانك معناسی ندر جوابنده دیرزكه ﴿ الا ماشاء ربك ﴾ قول اولی عذاب نارده خلوددن وثانی نعیم جنتده خلوددن استثنادر یعنی ﴿ ففی النار ﴾ قول شریفیله مراد عذاب نار اولوب دار عقاب دكلدر ومراد بو اولدیغنه ﴿ لهم فیها زفیر وشهیق ﴾ قولی دلالت ایدر زیرا نفسك اخراج وردی انجق نارك حرارت واحراقندن اولور و﴿ ففی الجنة ﴾ قولیله مراد دار نعیم اولمیوب بلكه نعیم جنتدر زیرا ﴿ عطاء غیر مجذوذ ﴾ قول شریفنه مناسب اولان مطلقا نعیم جنتدر وعذاب نار ونعیم جنتده خلوددن استثنا شومعناجەدركه تحقیقا اهل نار بالكلیه عذاب نارده مخلد اولمیوب بلكه زمهریر كبی عذاب نارك غیری انواع عذاب ایله دخی معذب اولورلر وكذلك اهل جنت دخی بالكلیه نعیم جنتده مخلد اولمیوب بلكه انلر ایچون نعیم جنتدن اكبر واجل اولان رضوان الهی و ﴿ فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قرة اعین ﴾ نظم جلیلی مقتضاسی اوزره كنه وحقیقتنی معرفت ذات اجل الهی یه مخصوص اولان فضل واحسان نامتناهی واردر الحاصل عذاب ناردن استثنانك مقتضاسی جمیع اوقاتده عذاب نار ایله معذب اولمیوب بلكه بعض اوقاتده عذاب زمهریر وعذاب سخط وخشیت الهی امثالی عذاب اخرله دخی معذب اولورلر دیمكدر وبومعنی اهل شقاوتك جهنمدن خروجنی اقتضا ایتمز وكذلك لذات جسمانیه اولان نعیم جنتده خلوددن استثنانك مقتضاسی رضوان الهی كبی لذات روحانیەدن سائر نعیم ایله متنعم اولملریدر نته كیم نظم اخرده ﴿ وعد الله المؤمنین والمؤمنات جنات تجری من تحتها الانهار خالدین فیها ومساكن طیبة فی جنات عدن ورضوان من الله اكبر ﴾ بیورلمشدر وبومعنی اهل جنتك جنتدن خروجنی اقتضا ایتمز واستثنا ایچون بومعنایی صاحب كشاف ذكر ایدوب مذهبنه ابتنا ایلمشدر زیرا مذهب اعتزالده ناره داخل اولان قطعا ناردن خروج ایتمز وعندلرنده اهل نار كافر وصاحب كبیرهٔ غیر تائب اولوب بونلرك ماعداسی ناره دخول ایلمز واما عند اهل السنه استثناء اولك معناسی فساق مؤمنین نارده مخلد دكللردر دیمك اولوب وبومعنی صحت استثناده كافیدر زیرا حكمی وقت ماده یعنی وقت مشیتده كلدن صرف ایتمكلكه حكمك بعضدن صرفی كفایت ایدر ووقت ماده حكمك كلدن صرفنی ایجاب ایتمزكه حتی حكم خلود فی النارك مجموع اهل جحیمدن وقت مشیتده صرفنی مفید اولەرق كفارك دخی جحیمدن خروجی لازم كله وكذلك استثناء ثانینك معناسی بعض اهل جنت جنتده مخلد اولمزلر دیمكدر وبوده مؤمنین فاسقین اولوب مدت عذابلرنده جنتدن افتراق ایدنلردر زیرا بربدأ معیندن اعتبار اولنسان تأبید باعتبار الانتها منتقض اولدیغی كبی ابتداسی اعتباریله دخی منتقض اولور وفساق مؤمنین اوزرینه سعادت اطلاقی انلرك سعادت ایمان وتوحید ایله تشرفلری اعتباریله اولوب وشقاوت اطلاقی بسبب المعاصیدر لكن سید شریف استثناء اولده اشبو ایراد اولنسان معنایی واستثناء ثانیده زمخشرینك بیان ایلدیكی معنایی اختیار ایلمشدر (الحق احق بان یتبع) ایمدی بونظم جلیلده اولان ﴿ لا تكلم نفس) قول شریفیله انفس عدم تكلمده جمع اولنمشدر زیرا سیاق نفیده واقع اولان نكره عموم افاده ایدر وثانیا ﴿ فمنهم شقی وسعید ﴾ قول شریفیله انفسدن بعضیسی شقی وبعضیسی سعیددر دیو بین الانفس تباین ایقاع اولنەرق تفریق اولنمشدر زیرا انفس واهل موقف شیئی واحددر وثالثا بونلری ﴿ فاما الذین شقوا ﴾ قول شریفیله تقسیم ایدوب سعدایه سعدا ایچون اولان نعیم جنت واشقیایه اشقیا ایچون اولان عذاب نار اضافه اولنمشدر قال رحمه الله تعالی (وقد یطلق التقسیم علی امرین اخرین احدهما ان یذكر

احوال الشیٔ مضافا الی کل مایلیق به کقوله (ثقال اذا لاقوا خفاف اذا دعوا * کثیر اذا شدوا قلیل
اذا عدوا) و بعضا تقسیم ذکر اولنان معنانک غیری ایکی امر اوزره اطلاق اولنور و بونلردن امر
اول برشیئک احوالی هر برحاله لایق اولان شی مضاف اوله رق ذکر اولنمسیدر نته کیم (سا طلب
حق بالقنا ومشایخ * کانهم من طول ما التثموا مرد) (ثقال اذ الاقوا) الخ قولنده التزام اولنمشدر
بعض نسخه ده (بالقنا) محلنده (بالقنا) وارد اولمشدر (قنا) قناتک جمعی اولوب رمح معناسنه در
لکن مشایخه مناسب اولان (قنا) در وقنا ایله نفسنی و (مشایخ) ایله قومنی مراد ایتمشدر
(التثام) وقت حربده عادت عربدن اولدیغی اوزره فم وانفی اوزره وضع لثام یعنی نقابدر
(ثقال) هم ثقال تقدیرنده اولوب بومثللو مقامده حذف مبتدا قاعدهٔ مستمره دندر و یاخود صفت
مشایخدر ومشایخک ثقال اولمسی اعدا اوزره شدتله قیام وتلاقیٔ صفنده ثباتلرندن عبارتدر
(اذالاقوا) اذا حاربوا دیمکدر (خفاف اذا دعوا) قولی کفایت مواد مهمه ومدافعهٔ امور
معظمه ده طلب ودعوت اولندقلری وقتده اجابته سرعتلرینی بياندر (شد) فتح ایله حمله معناسنه
اولوب وقت حمله ده کثیر اولملری بونلردن شخص واحدک برجماعتله مقاومت ایلمسندن کنایه در
ایمدی احوال مشایخی یعنی (ثقال) و(خفاف) و(کثیر) و (قلیل) اولدقلرینی ذکر ایدوب
و بواحوالدن هر برینه مناسب اولان شیئی مضاف قلمشدر قال رحمه الله تعالی (والثانی استیفاء
اقسام الشیٔ کقوله تعالی (یهب لمن یشاء اناثا و یهب لمن یشاء الذکور او یزوجهم ذکرانا واناثا و یجعل
من یشاء عقیما) وتقسیم اطلاق اولنان امر بندن ثانی برشیئک اقسامنی استیفادر نته کیم ولادتده
اولان حال انسانی استیفاده ﴿ یهب لمن یشاء ﴾ الخ قول شریفی کبی زیرا انسان ایچون یاولد
اولوب و یاخود اولمز وولدی اولدیغی صورتده یامذکر اولور و یاخود مؤنث و یاخود هم مذکر
وهم مؤنث اوله رق ایکی نوعدن دخی اولادی اولور ایمدی نظم مذکور بونلرک جمیع اقسامنی
وذکرنی استیفا ایلمشدر زیرا ﴿ یهب لمن یشاء اناثا ﴾ قولی اولادی اناثدن اولنلره و ﴿ یهب
لمن یشاء الذکور ﴾ قولی اولادی ذکور اولنلره و ﴿ او یزوجهم ذکرانا واناثا ﴾ قولی (تزویج)
جعل الشیٔ زوجا معناسنه وواو حالیه اوله رق (او یجعل الذکور زوجا حال کونهم ذکورا مع الاناث)
تقدیرنده اولوب ذکورک زوج قلنمسی انلره اناث ضمی اعتباریله اولدیغنی مفید اولمسیله اولادی
ذکور واناث قسمیندن اولنلره و ﴿ و یجعل من یشاء عقیما ﴾ قولی هیچ اولادی اولمیانلره ناظردر
اشبو نظم جلیلده اناثک تقدیمنده حکمت زیرا سیاق آیت جناب باری تعالی وتقدس انسانک استدیکنی
ایشلیوب بلکه افعال الهیه سی مشیت صمدانیه سی اوزره جاری اولدیغنه مبنی اولمسیله انسانک دیلمدیکی
اشیا جمله سندن اولان اناثک ذکرینه اهمیت مقامدر لکن تأخیر ذکوری جبر ایچون ذکور معرف
اوله رق ایراد بیوریله رق تعریفده اولان تنویه وتعظیم دنناشی کأن مفاد نظم جلیل دیلدیکی ابنای
بشره مخاطبینه خفی اولمیان ولد فرسانی هبه واحسان ایدر مساقنده اولمش اولور و ﴿ او یزوجهم
ذکرانا واناثا ﴾ بیوریله رق ذکور واناثک تقدیم وتأخیردن اولان حقلری اعطا اولنه رق ماقبل
آیتده تقدیم اناث حقیقهٔ رجال اوزره تقدملرندن نشئت ایتمیوب بلکه ذکر اولنان غرضدن ایچون
تقدیم اولندیغنه اشارت بیورلمشدر وصفی الدین حلینک (افنا جیوش العدی غزوا فلست تری *
سوی قتیل ومأسور ومنهزم) قولنده اولان تقسیم دخی ظاهردر زیرا مظهر نکال انهزام اولان
جمعیت اعدا قتلا واسرا ومنهزمیندن عبارت اوله رق اقسامی استیفا اولنمشدر وذکر اولنان
جیوش شیٔ کثیر الاعداد در قال رحمه الله تعالی (ومنه التجرید وهو ان ینتزع من امر ذی
صفة اخر مثله فیها مبالغة لکمالها فیه) وضرب معنویٔ محسناتدن بریسی تجریددر (تجرید)
مثلا شجاعت وسخاوت امثالی برصفتله متصف اولان برامردن صفت مذکوره ده امر ذی صفت
من بوده مماثل برامر اخرک لاجل المبالغه انتزاع اولنمسیدر که بوده صفت مذکوره نک امر
من بورده کمالندن ایچون اولوب حتاکه صفت مذکوره نک ذوصفت اولان امرده کمالی امر مذکوردن

بوصفله موصوف برامر اخرک انتزاعی صحیح اوله جق درجه به بالغ اولدیغنی مفید اولور قال
رحمه الله تعالی (وهو اقسام منها نحو قولهم (لی من فلان صدیق حمیم) ای بلغ من الصداقة
حدا صح معه ان یستخلص منه اخر مثله فیها) وتجریدک اقسام عدیده سی اولوب بریسی
(من تجریدیه) ایله اولاندر مثلا (لی من فلان صدیق حمیم) دینلور حمیم امر ومصالحنه اهتمام
ایتدکک قریبکدر و بوقولک معناسی فلان کسه صدق واخلاصده برحده و بردرجه یه بالغدر که
اندن بوحد ایله برابر صداقتده مثلی اولان برصدیق اخر استخلاص اولنمق صحیح اولور دیمکدر
وحاصلی کمال صداقتده مبالغه در اشعار عربیه دن (اعانق غصن البان من لین قدها * واجنی
جنی الورد من وجناتها) بیتی دخی بوقبیلدن اولوب قد حبیبه دن غصنی ووجنتدن وردی تجرید
ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنها نحو قولهم (لئن سألت فلانا لتسئلن به البحر) وتجریددن
بریسیده منتزع منه اوزره داخل اولان (باء تجریدیه) ایله اولور مثلا (لئن سألت فلانا) الخ
قوللری اکر فلان ذاتی سؤال ایدرسن انکله بحردن سؤال ایتمش اولورسون مفادنده اوله رق
سماحتله اتصافی اندن بر بحر انتزاع وتجرید اولنه جق حده بالغ ورسیده اولمقلغیله مبالغه یی مفیددر
و بعضیلر (من تجریدیه) و (باء تجریدیه) حذف مضافه مبنی اولوب (لقیت من زید اسدا)
قولی (لقیت من لقائه اسدا) تقدیرنده اولوب غرض اسده تشبیهی ایدوکنی وکذلک (لقیت به
اسدا) قولنک معناسی (لقیت بلقائه اسدا) اولدیغنی زعم ایلمشدر وبوتقدیرک (لی من فلان
صدیق حمیم امثالنده (حصل لی من حصوله صدیق) تقدیرنده فوت مبالغه دنناشی ضعفی غیر
خفیدر وستیر اولمیه که من تجریدیه من ابتدائیه و باء تجریدیه باء ملابسه اولوب بعضیلرک توهمی
وجهله تجرید بنفسه من وبانک معنالری دکلدر قال رحمه الله تعالی (ومنها نحو قوله (وشوهاء
تعدو بی الی صارخ الوغی * بمستلئم مثل الفنیق المرحل) وتجریددن بریسیده باء معیت ومصاحبتک
شیٔ منتزعه دخولیله اولور نته کیم شاعرک (وشوهاء تعدو) الخ قولنده واقع اولمشدر
(شوهاء) شاهت الوجوه دن قبحت الوجوه معناسنه در وفرس شوهاء صفت محموده اولوب مراد
اشداق فرس یعنی فرسک جوانب فمی واسعه اولمسیدر و بعضیلر مراد شاعر شدائد حر ایله مصاب
اولمسندنناشی قبیح الوجه اولان فرسدر دیدیلر (تعدو) تسرع معناسنه در (صارخ) مستغیث
یعنی طالب امداد در (وغا) حرب معناسنه در (مستلئم) لأمه یعنی زره لابس اولان کسه در
(فنیق) اهلی عندنده مکرم اولان فحلدر (مرحل) رحل البعیر قوللرندن اولوب بعیری مکانندن
اخراج اولوب صالی و یردی معناسنه در (بمستلئم) قولنده با ملابسه ومصاحبه ایچون اولوب
(تعدو بی) قولنده اولان مجروردن حالدر مفهوم بیت فرس شوهانک میدان حربده طالب
امداد اولانلر جانبنه سرعت ایدوب وحربه کمال استعدادندناشی حال مسارعتده معیت ومصاحبتنده
کندی کبی لابس زره آهن برفحل مکرم ومشخص اولدیغنی ایراد اولوب مراد حر به کمال استعدادی
نفسندن قومی بینده مکرم ومشخص اوله رق برمستعد اخر نزع اولنه جق حده رسیده اولمسیله
التزام مبالغه در قال رحمه الله تعالی (ومنها نحو قوله تعالی (لهم فیها دار الخلد) وتجریددن
بریسی منتزع منهد (فی) دخولیله اولور نته کیم ﴿ لهم فیها دار الخلد ﴾ نظم جلیلنده واقع
اولمشدر مفهوم شریفی کفار ایچون جحیمده دار الخلد وار در دیمک اولوب حالبوکه دار خلد جحیم
اوله رق امر جحیمی تهویل وشدت عذاب ایله اتصاف جحیمده مبالغه یی مفید اولمق اوزره کفار
ایچون جهنمده معده بردار اخری انتزاع اولنمشدر زیرا احتمال انقطاع تهوین عذابی موجب
اولدیغی جهتله خلودده مبالغه شدت عذابی اقتضا ایدر قال رحمه الله تعالی (ومنها نحو قوله
(فلئن بقیت لارحلن بغزوة * تحوی الغنائم او یموت کریم) وتجریددن بریسیده بدون توسط حرف
اولاندر نته کیم قتاده بن مسلمهٔ حنفینک (فلئن بقیت) الخ قولنده واقع اولمشدر (تحوی) تجمع
معناسنه اولوب (تحوی الغنائم) جمله سی صفت غزوه در و بعض روایتده (تحوالغنائم) واقع اولمسیله

بوصورتده ظرف يعنى (نحو) ارحلن ايله منصوب اولور (او يموت) ان مضمره ايله منصوب اولوب كأن (الآن يموت) ديلمش اولور مفهومى حال حياتده باقى اولديغم تقديرده البته جمع غنائم ايده جك برغزوه يه كيدرم مكركه كريم فوت اوله ديمكدر كريمدن مراد نفسيدر كأن كرمنده مبالغه ايچون نفسندن بركريم انتزاع ايدوب ومبالغه قصدندنناشى (اواموت) تعبير ايتماشدز وبو ﴿ انا اعطيناك الكوثر فصل لربك ﴾ الايه قول شريفنك خلافنده اولوب زيرا بونظم جليلده انتزاع ايچون معنى يوقدر يعنى جناب بارى نبى عليه السلام ايچون ربوبيتده مبالغه اولمق اوزره ذات كريمندن برب انتزاع بيورمش اولمسنه حمل اولنه مز زيرا تصور انتزاعده امر بالصلوة رب منتزع ايچون اولمسى لازم كاور قال رحمه الله تعالى (وقيل تقديره او يموت منى كريم وفيه نظر) وبعضيلر بيت مذكور (او يموت منى كريم) تقديرنده در ديديلر بوصورتده قسم اولدن يعنى من تجريديه ايله اولان تجريد قسمندن اولور لكن بوكلام محل نظردر زيرا بدون (من) تجريد حاصل اولمسيله بوتقديره حاجت اولمديغى كبى بونى تقديره دلالت ايده جك قرينه دخى غيرموجوددر وبيان نظرده بوقولمزله بعضيلرك ايراد ايلديكى كلام ساقط اولور زيرا (وفيه نظر) قولنده مراد مصنفى بوبيتك تجريددن اولمسنده نظر اولوب بلكه تكلمدن غيبته التفات قبيلندندر زيرا شاعر كريم ايله نفسنى مراد ايتمشدر ديو بيان ايدوب بعده بونى رد ايلمشلردركه تجريد التفاته منافى اولميوب بلكه التفات ايله تجريدك اجتماعى كلام بلغاده واقع اولمشدر بوده متكلم لنكتة نفسنى ذاتندن تجريد ايدوب ومخاطب قلمسيله اولور مثلا (تطاول ليلك بالاثمد) قولنده واقع اولان نكتهٔ توبيخ ايچون وشاعرك (اقول لها اذا جشأت وجاشت * مكانك تحمدى اوتستريحى) قولنده اولان نكتهٔ نصح وتشجيع ايچون تجريد والتفاتدن ايكيسى دخى اجتماع ايلمشدر لكن محشى عبد الحكيم تحقيق ايلديكى اوزره نكتهٔ مذكوره مجرد نفسنى مخاطب قلمسيله حاصل اولوب تجريده توقف ايتميه جكندن صواب اولان ديلمكدركه بونلرك وقوع اجتماعى كنديسنه انتقال اولنه جق اسلوبك برصفت اوزره دال اولمسى صورتنده اولور مثلا ما نحن فيهمزده كريم قولى تكلمدن غيبته انتقال اولنمسى حيثيتدن التفات وكرمنده مبالغه ايچون صيغهٔ صفتله تعبير قلنمسى حيثيتدن تجريددر (جشأت) اضطربت (جاشت) خافت معنالرينه اولوب مفهوم بيت نفسم ميدان حربده مضطرب وخائف اولديغى وقتده اى نفس محلكده ثابت وملازم اول تاكه مظفراولەرق شجاعتله مظهر ثنا ومديح وياخود قتل اولنوب آلام دنيويه ومطاعن خلقدن مستريح اوله سن ديو نفس ايچون نصح وپند ايدرم ديمكدر قال رحمه الله تعالى (ومنها نحو قوله (ياخير من يركب المطى ولا * يشرب كأسا بكف من بخلا) وتجريددن بريسى بطريق الكناية اولاندر نته كيم شاعرك (ياخير من يركب) الخ قولنده واقع اولمشدر (مطى) مطيه ومطايا كبى ركوبه صالح حيواندر مفهوم بيت ممدوحنه مطايايه راكب وكأس رحيق شخص بخيلك كفيله ايچميوب كف جواد ايله شارب اولنلرك خيرلوسى اولمق عنوانيله خطاب اولوب كف جواددن مرادى كف ممدوحدر ايمدى ممدوحدن كاسه بى كفيله استقا قلديغى برجواد انتزاع ايلمشدر زيرا ممدوحدن كف بخيل ايله شربى منع ايتمسيله كف كريم ايله شربنى اثبات ايتمشدر حالبوكه ممدوحك كأسى كندى كفيله ايچديكى معلوم اولمسيله بطريق الكناية اثبات ايلديكى كريمدن مراد نفس ممدوح اولديغى تحقق ايلمشدر اكرچه كف بخيل ايله عدم شربندن بطريق الكناية كف جواد ايله شربى مراد اولنمسه كلام تجريده مساعد اولميه جغى معلومدر وبوكلامك دقتندنناشى بعضيلرى فهم ايده ميه رك اكر خطاب شاعر نفسنه ايسه تجريددر واكر نفسنه دكاسه ممدوحك بخيل اولمديغندن كنايه اوله رق تجريد دكلدر ديو زعم ايلمشدر حالبوكه كنايه اولمسى تجريده غير منافى ايدوكى معلومى اوله مامشدر واكر خطاب شاعر نفسنه اولسه قسم مستقل اولميوب بلكه ذكر اولنه جق (لاخيل عندك تهديها) قسمنده داخل اولور قال رحمه الله تعالى (ومنها مخاطبة الانسان نفسه كقوله

(لاخيل عندك تهديها ولا مال) تجريددن بريسيده انسانك نفسيله مخاطبه سيدر وبونده اولان تجريدك بيانى شووجهله دركه حين مخاطبه ده نفسندن كلامك مسوق لهى اولان صفتده كندى مثلى اوله رق برشخص آخر انتزاع ايدوب بعده آنكله مخاطبه ومكالمه ايدر مثلا ابوالطيبك (لاخيل عندك تهديها ولا مال * فليسعد النطق ان لم تسعد الحال) قولنده واقع اولمشدر (حال) ايله مراد غنادر مفهوم بيت سنك عندكده خلقه اهدا ايده جك خيل ومال اولمامسيله غنا وثروتك مساعده ايتمزسه نطقك مساعده ايتسون ديمك اولوب كأن نفسندن خيل ومال وحالى اولمامقده كندى نظيرى اولان برشخص آخرى انتزاع ايدرك بوكلام ايله اوشخص منتزعه خطاب ايتمشدر وشاعر اعشانك (ودع هريرة ان الركب مرتحل * وهل تطيق وداعا ايها الرجل) قولى دخى بوقبيلدندر (ودع) وداع ايله امر اولوب (هريره) اسم محبوبه سيدر ركب وقافله نك صدد ذهابده اولمسيله حبيبه سيله وداع ايتمسنى نفسنه تكليف ووداعه طاقتياب اولەميه جغنى بطريق الاستفهام الانكارى اتيان ايلمشدر رجلدن مراد نفسيدر قال رحمه الله تعالى (ومنه المبالغة المقبولة) ضرب معنوى محسناتدن بريسيده مبالغهٔ مقبوله در زيرا مبالغهٔ مردوده محسناتدن اولمز ومصنفك مبالغه بى مقبوله ايله تقييد ايدوب محسناتدن عد ايلمسنده مبالغه مطلقا مردوددر وياخود مطلقا مردود دكلدر ديو ذاهب اولنلرك ايكيسنى دخى رده اشارت واردر زيرا بعضيلر مبالغه مطلقا مردوددر شويله كه (خير الكلام ما خرج مخرج الحق وجاء على منهج الصدق) يعنى كلامك مقبولى مخرج حق اوزره ظهور ومنهج صدق اوزره صدور ايدندر ديديلر وحسانك (انما الشعر لب المرء يعرضه * على المجالس ان كيسا وان حمقا * فان اشعر بيت انت قائله * بيت يقال اذا انشدته صدقا) قوليله استشهاد ايلديلر زيرا مفهومى تحقيقا شعر انسانك عقلى اولوب فطانت وبلاهتنى مجالسه عرض ايدر الحاصل شعر آثار عقل ودرايت اوله رق انكله انسانك درجهٔ فطانت وبلاهتنه استدلال اولنور زيرا قائل اولديغك بيتك اشعر واحسنى انشاد ايتديكك حينده صدق مأليله شهادت اولنان بيتدر ديمك اولور وبعضيلر مطلقا مبالغه مقبولدر وبلكه فضل شعر مبالغه اوزره مقصوردر ديو زعم ايدرب زيرا (ان احسن الشعر اكذبه) يعنى شعرك احسنى زياده كذب ودروغ اولانيدر و (خير الكلام ما بولغ فيه) يعنى كلامك خيرلوسى ومقبولى كندوسنده مبالغه اولنانلدر وبوندن ايچون نابغه ترك مبالغه سببيله حسان اوزرينه (لنا الجفنات الغر يلمعن بالضحى * واسيافنا يقطرن من نجدة دما) قولنده استدراك وتعييب ايلمشدر ديديلر ونابغه نك اشبو قول حسان اوزره استدراكى وجوه ايله اولوب جفنات واسيافى جمع قلتله ايرادى ووقت تناول طعام اولان وقت ضحوه يى ذكر ايلمسى ويقطرن ديوب يسلن ويفضن امثالى برشى ايله تعبير ايتمامسيدر زيرا جمع قلت مانع مبالغه وذكر ضحوه تخصيص وقتى موجب اوله رق بودخى منافئ مبالغه وكذلك تقاطر دخى خلاف مبالغه در مفهوم بيت بزم ايچون وقت طعامده لمعان ايدن بياض كاسه لر وخون شجاعت داملر سيف صارملر واردر ديمك اولور بوبابده مذهب مرضى مبالغه دن بعضيسى مقبوله وبعضيسى غير مقبوله اولمسيله مصنف رحمه الله تعالى مطلقا مبالغه يى تفسير ومبالغهٔ مقبوله يى مردوده دن تمييز وتعيين ايچون تقسيمه اشارتله بيورركه (والمبالغة ان يدعى لوصف بلوغه فى الشدة او الضعف حدا مستحيلا او مستبعدا لئلا يظن انه غير متناه فيه) ومطلقا مبالغه بروصف ايچون شدت وياخود ضعفده حد مستحيل وياخود مستبعده بلوغى ادعا اولنمقدر وبوادعا وصف مذكور شدت وضعفده نهايته بالغ دكلدر ديو ظن اولنماميچوندر قال رحمه الله تعالى (وتنحصر فى التبليغ والاغراق والغلو لان المدعى ان كان ممكنا عقلا وعادة فتبليغ كقوله (فعادى عداء بين ثور ونعجة * دراكا فلم ينضح بماء فيغسل) ومبالغه تبليغ واغراق وغلوده منحصر اولوب زيرا اكر ادعا اولنان شى عقلا وعادة ممكن اولورسه تبليغدر نته كيم امرئ القيسك هرنقدر عدو وسرعت ايلسه عرق ريز

اولمامسیله فرسی وصفده (فعادی عداء) الخ قولنده واقع اولمشدر صحاحده بیان اولندیغی اوزره (عداء) کسر ایله صیدین بیننده موالات وتتابعدر که طلق واحده بر بری ارنده صرع وصید ایلمکدر یعنی برحمله وبرقوشوشده صیدینی شکار اتمکدر (ثور) ایله مراد بقر وحشینک ارککی و (نعجه) ایله مراد دیشیسیدر (دراکا) متتابعا معناسنه اولوب صفت عداءدر (نضح) برنسنه یه صو صاچمق وترشح اتمک معناسنه اولوب (فیغل) قولی مجزوم اولهرق (لم ینضح) اوزره معطوفدر یعنی (لم ینضح ولم یعرق بماء فلم یغل) تقدیرندهدر ایدی بو بیتده امرئ القیس فرسک مضمار واحدده ثور و بقرهٔ وحشیینی ادراک ایدوب یعنی بلا فاصله برقوشمده ایکیسنه دخی بالغ ورسیده اولوب درلدیکنی ادعا ایلمشدر وبو عقلا وعادة ممکندر زیرا نیجه ادمان اولنمش عرب آتلری بولنور که مسافات طویله قطع ایدرك قوللری بیله عرقریز اولمز فقط سیرسریعلری معلوم اولان ثور و بقرهٔ وحشیلره یتشوب صید ایدنجه یه دکین بلا فاصله قوشدیریلان حیوانك درلمامسی اکثره نظرا مستبعد اولهرق مبالغهدن خالی دکلدر خاطر مترجم حقیره خطور ایدن بودرکه شارح مرحوم (یصف فرساله بانه لا یعرق وان اکثر العدو) قولیله بیت مذکور فرسك عدم تعرقنده مبالغه یه حمل اولنمش ایسهده فرسك شدت عدو وکمال سرعتنده مبالغه یه حملی وجه مذکوردن زیاده طبعه ملایم اولوب بوصورتده معنی ثور و بقرهٔ وحشیینه درلیه جك مرتبه ولی وتعقیبه میدان و یرمیه رك سیر قلبل ایله وصول وادراکنی بیان اولمش اولور بو وجهله حین ترجمهده خامه گذار اولوب بوکره قصیدهٔ مذکوره شرحنه مراجعت اولنهرق بیان معناده (یرید انه ادرکهما وقتلهما فی طلق واحد قبل ان یعرق عرقا مفرطا ای ادرکهما دون معانات مشقة ومقاسات شدة) قولنی ایراد ایله مراد شاعر اسب ممدوحك ذکر اولنان صیدلری درلمیه رك برهجومده ادراك ایدوب یعنی زحمت ومشقت کشیده اولمیه رق قولایلقله ایکیسنك دخی ایشنی بجردیکنی بیاندن عبارت اولمسنی تصریحی مطالعهٔ سابقه مزی تأیید اتمشدر قال رحمه الله تعالی (وان کان ممکنا عقلا لاعادة فاغراق کقوله ونکرم جارنا مادام فینا ＊ ونتبعه الکرامة حیث مالا) واکر مدعا عقلا ممکن اولوب عادة ممکن اولمزسه اغراقدر نته کیم جیرانته احسان ایله مفاخرت ذیلنده شاعرك (ونکرم جارنا) الخ قولنده مشهوردر مفهومی همسایه مز نزدمزده اولدقجه حقنده اکرام ایدوب و برجانبه میل وعزیمتنده کرامت واحسانمزی انك ارندن قطع اتمیز دیمك اولوب شاعر مرقوم ظل صحابتنده اولنلر قنغی جانبه عزیمت ایتسه لرالبته کرم وعطاسی متتابعا اثر وعقبلرندن قطع ودریغ اتمدیکنی ادعا ایلمشدر بو ایسه عقلا ممکن وعادة ممتنعدر قال رحمه الله تعالی (وهما مقبولان) ومبالغهدن اشبو تبلیغ واغراق مقبوللردر قال رحمه الله تعالی (والا فغلو کقوله (واخفت اهل الشرك حتی انه ＊ لتخافك النطف التی لم تخلق) واکر نه عقلا ونه عادة ممکن اولمزسه غلودر واما عادة ممکن اولوب وعقلا ممکن اولمامسی صورتی ممتنع اولهرق بناء علیه اقسام ثلثه یه حصر اولنمشدر وغلو ابونواسك (واخفت اهل الشرك) الخ قولنده واقع اولدیغی کبی یعنی سن اهل شرکی اودرجهده اخافه واهراس ایلدککه خلق اولنمدق نطفه لر دخی سندن خوف ایدر دیمك اولوب نطف غیر مخلوقهنك خوفنی ادعا ایلمشدر بو ایسه عقلا وعادتا ممتنعدر قال رحمه الله تعالی (والمقبول منه اصناف منها ما ادخل علیه مایقربه الی الصحة نحو لفظة یکادفی (یکاد زیتها یضیء ولو لم تمسسه نار) وغلودن مقبول اولان برقاچ صنفدرکه بونلردن بریسی اوزرینه امکانه تقریب ایدهجك شی ادخال اولنان کلامدر نته کیم ﴿ یکاد زیتها یضیء ﴾ الآیه نظم جلیلنده اولان یکاد لفظیدر زیرا بلا مس نار زیتك اضاءهسی غیر ممکن کورینور ایسهده معنای قربی مفید اولان یکاد لفظینك دخولی امکانه تقریب ایلمشدر زیرا زیتك بلا مس نار اضاءهیه قریب اولمسی صفوت تامه ایله اضاءهیه شدت تهیؤ واستعدادی اولدیغی معلومدر وسقطك (شجا رکبا وافراسا وابلا ＊ وزاد فکاد ان یشجوا رحالا) قولی دخی بوکا

محولدر ماقبل بیت (سری برق المعرة بعد وهن ＊ فبأت برامة یصف الکلالا) فوایدر (وهن) طائفة من اللیل معناسنه اولوب (معره) بلاد شامدن معرة النعماندر (ورامه) بر موضع معیندر (رحال) رحلك جمعیدر (شجا) احزن وجعل ذا حزن معناسنهدر مفهوم بیت رامه نام موضعه حلول ایتدیکمز وقت مغربده نظرمز تعلق ایدوب حتا که رامه یه بالغ اولادقده شقهٔ بعیده ومسافهٔ شاسعه قطع اتمسندن ناشی ضعف و کلالنی وصف ایدردی وجانب معرهدن لامع اولان اشبو معرهٔ نعمان طرفندن یعنی جانب وطندن لمعان ایدن برقه برق بزی تهییج و تشویق وحزن وکأبه غمناك ایدوب بالجمله افراس وابل واصحابمز محزون اولدی و برق شجو وتشویقی زیاده قیلوب حتا که جماد اولوب شوقه شعوری اولمیان رحالمز دخی محزون اولمق درجهسنه تقرب ایلدی دیمکدر ستبر اولمیه که (اولا) و (او) و (حرف تشبیه) تقریبده (کاد) کلمهسنك نظیریدر قال رحمه الله تعالی (ومنها ماتضمن نوعا حسنا من التخییل کقوله (عقدت سنابکها علیها عثیرا ＊ لو تبتغی عنقا علیه لامکنا) واصناف غلو مقبولدن بریسی تخییلدن بر نوع حسنی متضمن اولان مبالغهدر نته کیم ابو الطیبك (عقدت سنابکها الخ) قولنده واقع اولمشدر (سنابك) ضم ایله سنبكك جمعی اولوب طرف مقدم حافر یعنی آت طرناغنك اوك طرفیدر (العثیر) منبروزنده غبار معناسنهدر (عنق) فتحتین ایله دوابك بر نوع سیریدر (امکنا) ده الف اشباع ایچوندر (سنابکها) و (علیها) و (تبتغی) ضمیرلری بیت سابقده اولان جیاده و (علیه) ضمیری عثیره و (امکن) ضمیری عنقه راجعدر متنبی بو بیتده سنابك خیلدن یعنی آتلرك طرنقلری اوجندن مرتفع اولان غبار رؤس خیل جیادده متراکم ومتکاثف یعنی صیق وغلیظ اولهرق بر حیثیتده اجتماع ایدوب طو بلانمشدر که اوزرنده جیاد مذکورهنك سیری ممکن اولان بر ارض اولمشدر دیو ادعا ایلمشدر بو ایسه عقلا وعادة ممتنع اولوب لکن تخییل حسندر جناب شاه ولایت کرم الله وجهه افندمز حقنده زبان فارسی اوزره نظم اولنان (ازدم تیغ جهان سوزش هوا بکر بخته ＊ خو بش را در خیمهٔ نیك هوا انداخته) بیت دلپذیری دخی بو اسلوبده دینلمك غیر بعید در و بلیغك (تن بیمارمی غم اوله خیال ایلدیکم ＊ کندمی کورمك ایچون کوز لکه محتاج اولدم) بیتی دخی عقل وعادتك انکار ایلدیکی برمبالغهٔ بلیغهدر و زبان فارسیده اشبو مبالغهنك درجهٔ نهایتهٔ رسیده اولنوب حتی مبالغهٔ عجما نه ضرب امثالدن اولمشدر بهاء الدین املینك (میکند زلفت مبادی بر دردلها که من ＊ کوهر خورشید در دامان شب کم کرده ام) بیتنده اولان مبالغهٔ لطافت آمیز غیر منکر در قال رحمه الله تعالی (فدا جتمعا فی قوله (یخیل لی ان سمر الشهب فی الدجی ＊ وشدت باهدابی الیهن اجفانی) وبعضا غلوده مبالغه یی صحته تقریب ایدهجك شیء کلامه ادخال ایله تضمین نوع حسن تخییلدن هر ایکیسی اجتماع ایدر نته کیم قاضیء ارجانینك وصف طول لیلده اولان (یخیل لی ان سمر الخ) قولنده اجتماع اتمشلردر (اهداب) کوز کیرپکی و (اجفان) کوز قپاغیدر مفهوم بیت لیلهٔ هجر وفراقك استیلای سهر و بیداری ایله امتدادی برحده بالغ اولمشدرکه نجوم سما ظلام لیلده چو بلنوب اجفان عینم اهدا بیله شهب مذکوره یه شدوبند اولنمشدر تخییل ایدرم دیمکدر واجفانك اهداب ایله کواکبه شدوبندی عقلا وعادة امر ممتنع اولوب لکن تخییل حسندر و (یخیل) لفظی بونی صحت وامکانه تقریب ایدهجك شیدندر شویله که بونك امثالی خیالده واقع اولمز شیء دکلدر قال رحمه الله تعالی (ومنها ما اخرج مخرج الهزل والخلاعة کقوله (اسکر بالامس ان عزمت علی الشرب ＊ غدا ان ذا من العجب) وغلو مقبولدن بریسی هزل وخلاعه موقعنده ایراد اولنان شیدر (هزل) کند وسیله مطایبه وضحك قصد اولنوب برغرض صحیحی شامل اولمیان کلامدر و (خلاعه) شطارت وخفتدر فلان خلیع العذار درلر یعنی صدق وصوابدن عاری و یری اولهرق دیلدیکنی اشلر و سویلر انکیچون مانع ومزاحم یوقدر دیمکدر مثلا شاعرك (اسکر بالامس الخ) قولی کبی مآلی بوم فردا تناول باده یه عزم ایلسه برکون مقدمندن مست اولدیغی ایراد ایله بو حالتدن اظهار تعجب ایلمشدر که مراد هزل وخلاعه وضحك ومطایبهدر

قال رحمه الله تعالى (ومنه المذهب الكلامى وهو ايراد حجة للمطلوب على طريقة اهل الكلام نحو قوله
تعالى (لوكان فيهما آلهة الا الله لفسدتا) وضرب معنويدن بريسى مذهب كلاميدر
بوده طريقت اهل كلام اوزره مطلوب ايچون حجت ايراد اولنمسيدر يعنى ايراد حجت اصل معنانك
اداسنه متعلق اولوب محسنات معنويه دن اولان طريقت اهل كلام اوزره اولمسيدر وطريقت
اهل كلام تسليم مقدماتندنصكره حجت مطلوبى مستلزم اولمسيدر نته كيم ﴿لوكان فيهما آلهة
الا الله لفسدتا﴾ نظم جليلنده واقع اولمشدر يعنى اكر سماوات وارضينده جناب بارينك غيرى
آلهه اولسه بونلر فساده كيدردى لكن لازم يعنى فساد سماوات وارضين باطلدر زيرا فسادلريله مراد
بولندقلرى نظامدن خروجلريدر و بطلان لازمدن ملزوم اولان تعدد آلهه نك دخى بطلانى تحقق ايدر
ومصنفك آيت مذكوره ايله تمثيل ايتمسى مذهب جاحظى رد اولوب زيرا جاحظ مذهب كلاميك
قرآن كريمده وجودينى انكار ايلمشدر وكأن جاحظ مذهب كلامى ايله برهان اولان شيئى مراد
ايتمشدر (برهان) بوجه ما محتمل النقيض اولميان مقدمات يقينيهٔ قطعيه دن مؤلف اولان قياسدر
وتعدد آلهه نك فسادى استلزامى قطعى اولمديغى جهتله نظم مذكور برهان اولميوب فقط مشهورات
صادقه دندر ونفوسك مقدمات مشهوريه اولان مطاوعت وتسليمندن ناشى دعوت عامه يه لايق اولان
مقدمات مشهوره اولوب لكن برهان اولى الالباب خالصه به مختص اولمسيله بونك خلافنده در قال
رحمه الله تعالى (وقوله حلفت فلم اترك لنفسك ريبة * وليس وراء الله للمرء مطلب * لئن كنت قد بلغت
عنى جناية * لمبلغك الواشى اغش واكذب * ولكننى كنت امرأ لى جانب * من الارض فيه مستراد ومذهب *
ملوك واخوان اذا ما مدحتهم * احكم فى اموالهم واقرب * كفعلك فى قوم اراك اصطنعتهم *
فلم ترهم فى مدحهم لك اذنبوا) ومذهب كلامى نابغه نك اشبو (حلفت فلم اترك الله) قولنده دخى التزام
اولنمشدر بو بيتلر نابغه نك شامده بولنان آل جفنه يى مدحندن نعمان بن منذر منكدر و متغير خاطر
اولمسيله براى اعتذار تقديم ايلديكى قصيده سندندر (ريبه) انسانى شبهه لندروب مضطرب ايدن نسنه
اولوب شك وشبهه يى مراد ايلمشدر (اغش) خان معناسنه اولان (غش) فعلندندر (لئن كنت)
قولنده لام موطئهٔ قسم اولوب (والله لئن كنت) تقديرنده اوله رق (لمبلغك) جواب قسمدر (فيه)
ضميرى (جانب من الارض) قوانه راجع اولوب مراد شام شريفدر (مستراد) طلب رزق ايچون
تردد اولنان موضع و منتجعدر شارحك منتجع تعبيرى اصل معناسنه اشارتدر كه (منتجع) رعى
حيوان ايچون كلا وحشيش طلب وتحرى اولنان موضعدر زيرا (مستراد) راد الكلاء وارتاده قوللرندندر
(ملوك) قولى (فى ذلك الجانب ملوك) تقديرنده در (احكم) قولى (يجعلونى حكما) معنا سنده اولوب
و(اقرب) قولى (مقربا عنهم) ديمك اوله رق مراد ملوك مشار اليهم نزدنده رفيع المنزله وصاحب
قدرو واعتبار اولمسيدر (اصطناع) احسان معناسنه در مفهوم ابيات يمين ايدرو بو يمينله سندن شك
وشبهه يى ازاله ايلرم يعنى يمينه اعتمادو وقناعتكى جزم ايدرم زيرا جناب بارى اعظم مطالب
انسان اولمسيله اسم شريفنه اولان قسم اعلاى احلافندر ايمدى توثيق قسمنه بو كلام ايله مقدمه
پرداز اولدقدنصكره ديركه جناب بارى يه قسم ايدرمكه ياابا منذر اگر بنم حقمده سكا برقصور وجنايت
عرض و تبليغ اولنمش ايسه بونى سنك دركاهكه تبليغ ايدن واشى وغماز زياده سيله خائن وكاذبدر
لكن بن بركسه يمكه بنم ايچون ارضدن استحصال ارزاق ايتمك اوزره سير و ذهاب ايده جك
برجهت وارد ركه آنده ملوك واخوان اولوب انلرى مدح ايلديكم حينده بنى اموالرنده حكم يعنى
كيف ماشئت تصرفله نعم ونواللرندن مغتنم و شرف تقربلرينه مظهريت واعلاى قدر و حرمتله
مكرم بيورلر نته كيم سز دخى مقتضاى شان ملوك وافاخم اوزره مشاهد اولديغم وجهله
برطاقم كسان حقلرنده بو وجهله انعام واحترام ايدوب انلرى ذاتكى مدح ايتملرنده مذنب
كورمزسين يعنى ذاتكى مدح وثنا ايدنلرى لوم وعتاب ايتميوب بلكه انلره احسان ايتديككى كبى
بنى دخى آل جفنه يى مدحمدن ايچون لوم وعتاب ايتمه حاصلى سائر شعرانك سنى مدح وثنا ايشلرى

ذنب وقصور عد اولنمديغى كبى كذلك بنم دخى مظهر مكارم واحسانى اولديغم ذواتى مدح
وستايشم قصوردن معدود دكلدر ديمك اولور اشته نابغه نك ايراد ايلديكى بو حجت فقهانك
قياس تسميه ايتدكلرى تمثيل صورتى اوزره اولوب بونك قياس استثنائى صورتنه رديله (لوكان
مدحى لآل جفنة ذنبا الكان مدح ذلك القوم لك ايضا ذنبا لكن اللازم باطل وكذا الملزوم) ديلمك
ممكندر ونظم جليلده ﴿يبدأ الخلق ثم يعيده وهو اهون عليه﴾ قول شريفى دخى قياس اقترانى
صورتى اوزره وارد اولوب (الاعادة اهون واسهل عليه من البدء وكل ما هو اهون فهو ادخل
فى الامكان فالاعادة ادخل فى الامكان) تقديرنده در اسهليت بين المخلوق برشخصدن برفعل صدور
ايتديكى كبى حصول ممارستى جهتله شخص مذكور اوزره اوفعلى اعاده اسهل اولديغى عادت جاريه سنه
نظرا اولوب يوخسه ذات بارى يه نظرا دكلدر زيرا حق الهيده سهولت و اسهليت تصور اولنمز
وامكاندن مراد امكان صدور اولوب امكان ذاتى دكلدر زيرا امكان ذاتيده شدت و ضعف متصور
اولمز كه حتى ادخل فى الامكان دينيله وحضرت ابراهيم عليه السلامدن حكاية وارد اولان
﴿فلما افل قال لا احب الآفلين﴾ قول شريفى دخى (القمر آفل وربى ليس بآفل فالقمر ليس بربى)
مفادنده در وابونواسك بو بابده اولان شعرى دخى شايان تحسيندر (ياذا الذى بصروف الدهر عيرنا
* هل عاند الدهر الا من له خطر * اما ترى البحر تطفو فوقه جيف * ويستقر باقصى قعره الدرر *
وكم على الارض من خضراء مورقة * وليس يرجم الا من له ثمر * وفى السماء نجوم مالها عدد *
وليس يكسف الا الشمس والقمر) مفاد ابيات مبتلا اولديغم صروف وصدمات دهر ايله بزى تعيير
وتعييب ايدن كسه بو حالى حقمزده عار وشين عد ايلمه كه اصحاب وقع وكمالات حقلرنده حال وشان
دهردون بو وجهله رونمون اولوب هر بار معانده ومخاصمه سى اصحاب خطر واعتبار اولان ذواته
منحصردر نظر عبرتله تماشا ايتمزمسنكه مافوق دريا ده جيفه لر طواف وجولان ايدوب انجولر اقصاى
قعرنده استقرار ايدر ووجه ارضده بحساب اوراق سبزى حامل اولان اشجار موجود ايكن
انجق ميوه دار اولنلر سنك ازدرا واحتقار ايله هدف رجم وصحاف اسمانده نجوم بيعداد موجود ايكن
بالكز شمس وقمر حال كسوف وخسوف ايله مظلم اولور قال رحمه الله تعالى (ومنه حسن التعليل
وهو ان يدعى لوصف علة مناسبة له باعتبار لطيف غير حقيقى) وضرب معنويدن بريسى حسن
تعليلدر بوده بر وصف ايچون براعتبار لطيف غير حقيقى ايله او وصفه مناسب برعلت ادعا اولنمسيدر
واشبو علت مناسبه نك طريق اعتبارى لطف ودقت اوزره مشتمل اولان نظر ايله نظر وتأمل
اولنمقدر وغير حقيقى اولمسندن مقصود نفس الامره عدم مواقفتيدر يعنى وصف مذكور ايچون
علت اعتبار اولنان شيئك واقعده انكيچون علت اولمامسى واجبدر زيرا واقعده وصفك علتى
اولديغى كبى تصرف موجود اولميه جغى جهتله محسنات كلامدن اولمز مثلا (قتل فلان اعاديه
لدفع ضررهم) قولى دفع ضرر قتل اعادى يه علت حقيقيه اولمسيله محسنات كلامدن اولميه رق
حسن تعليلدن معدود اولهمز و بو بيان ايله بعضيلرك اشبو غير حقيقى وصفى قيد مفيد دكلدر
زيرا اعتبار البته غير حقيقى اولمسيله لفظ اعتبار بو قيددن مغنيدر ديو توهمنده اولان فسادظاهر اولور
و بو توهمك منشائى ارباب معقولك اعتبارى يى حقيقى يه مقابل اوله رق اطلاق قلريدر حالبوكه
بو حقيقيدن مراد موجود خارجى اولوب بعض متوهم مراد موجود فى نفس الامر ظن ايلمشدر
واكر امر توهم اولنديغى كبى اولمق يعنى اعتبار انجق غير حقيقيدر ديلمك لازم كلسه جميع
اعتبارات عقل واقعه مطابق اولمامق لازم كلور قال رحمه الله تعالى (وهذا اربعة اضرب لان
الصفة اما ثابتة قصد بيان علتها اوغير ثابتة اريد اثباتها والاولى اما ان لايظهر لها فى العادة
علة كقوله (لم يحك نائلك السحاب وانما * حمت به فصبيبها الرحضاء)وحسن تعليل انواع
اربعه يه منقسمه اولوب زيرا صفت يا ثابته اوله رق بيان علتى قصد اولنور وياخود ثابته اولميوب
اثباتى مراد اولنور اولى يعنى ثابته اولوب بيان علتى قصد اولنان يا او صفت هرنقدر فى الواقع

علتدن خالی دکلسه‌ده برعلت عادیه سی ظاهراولمز نته کیم ابی الطیب متنبینك (لم یحك نائلك الخ)
قولنده واقع اولمشدر (لم یحك) لم یشابه معناسنه در (نائل) عطادر صبیب) مصبوب معناسنه در
(رحضاء) عرق حمادر مفهوم بیت سحاب سنك عطا واحسانکه مشابه اولمیوب وانجق سنك عطا واحسانك
سببیله یعنی سنك احسانك کندوسنه فائق اولدیغندن متأثر اولمسیله مبتلای علت حما اولەرق اندن
نزول ایدن مطرعرق حمادر دیمك اولور ایمدی سحابدن نزول مطرسحاب ایچون صفت ثابته اولوب
وعادتا بوصفت ایچون علت ظاهر دکلدر حالوکه متنبی بونی عطاء ممدوح سببیله سحاب ایچون حادثه
اولان حمانك عرقی اولمسیله تعلیل ایلمشدر (اوبظهر لها علة غیرالمذکورة کقوله مابه قتل اعادیه ولکن
یتقی اخلاف ما یرجو الذباب فان قتل الاعداء انما یکون فی العادة لدفع مضرتهم لا لما ذکره)
ویاخود صفت مذکوره ایچون ذکر اولنان علتك غیری برعلت ظاهراولور زیرا صفتك علتی
اکر ذکراولنان علت اولسه علت حقیقیهٔ عادیه اولوب حسن تعلیلدن اولمز نته کیم ابو الطیبك
(مابه قتل اعادیه الخ) قولنده واقع اولمشدر زیرا ملوکك اعدایی قتل ایتملرینه علت عادیه انجق ممالکك منازعه
وتسلطدن امنیتی ذیلنده مضرت اعدایی دفع وازاله اولوب یوخسه متنبینك ذکرایلدیکی کبی ممدوح
اوزره طبیعت کرم غلبه ایدوب واصحاب رجا واستدعانك رجاسنی تصدیق واسعافه میل ومحبتی
جهتله یوم حربده ذبابك قتلای اعدادن توسیع رزقلری استدعاسنده بولنه جقلری معلوم
اولمسی قتل اعدایه ممدوحی بعث وتشویق ایتمسی دکلدر مفهوم بیت ممدوحك قتل اعادی
ذاتامرضیسی اولمیوب لکن کرکان بادیه نك رجا ایتدیکی شیئه مخالفتدن احترازایدر دیمکدر
وبو کلام ممدوحی جودایله وصفده مبالغه در ووجه تخییلی اوزره شجاعتله وصفنده دخی مبالغه‌یی
متضمندر یعنی ممدوح شجاعتنده درجهٔ نهایته بالغ اولوب حتاکه حیوانات عجمه دن اولان ذباب
وغیر یلر بیچون دخی ظاهرو معلوم اولمسیله حربه متصدی اولدیغی حینده ذباب لحوم اعداسنه نائل
واندن مغتنم اولملرینی رجا ایدرلر دیمك اولور وکذلك ممدوحك غیظ وحقده مطاوعتله قتلده اسراف
ایدنلردن اولمامسیله دخی مدحنی متضمندر یعنی قوهٔ غضبیه سی رذیلهٔ افراط ایله متصفه دکلدر
وکذلك اعداسی اندن قاصر وعاجزاولوب دشمنلرندن فرط امنیتی اولەرق انلرك قتل واستیصالنه محتاج
اولمدیغنی دخی متضمندر لایح خاطر مترجم حقیر اولان بودرکه ذباب غایت مضر ومنفور برحیوان
اولمسیله لحومی بومثللو حیوان موذی یه غدا اولمسی ذیلنده اراقهٔ دمایی اختیار اولنان کسانك
ذبابدن زیاده ارباب شرور واضرار دن اولدیغی مستبان اولەرق ممدوحك ظلمدن برائت ذمت
ومقتضای عدل وقوانین سیاست اوزره حرکتنی دخی متضمن اولمسی قبوله اوفقدر ظن ایدرم قال
رحمه الله تعالی (والثانیة اما ممکنة کقوله (یاواشیا حسنت فینا اسائته * نجی حذارك انسانی
من الغرق) فان استحسان اسائة الواشی ممکن لکن لما خالف الناس فیه عقبه بان حذاره منه نجی
انسانه من الغرق فی الدموع) وایکنجیسی یعنی اثباتی مراد اولنان صفت غیرثابته یاممکنه در
نته کیم مسلم بن ولیدك (یاواشیا حسنت) الخ قولنده واقع اولمشدر (واشی) غماز معناسنه
اولدیغی کرارامرور ایلدی (حذارك) قولی مصدرك مفعوله اضافه‌سی قبیلندن اولوب (حذاری
ایاك) تقدیرنده در (حذار) احتراز معناسنه‌در انساندن مراد انسان العین یعنی کوز بیکیدر
(اسائته) ضمیری واشی‌یه راجعدر مفهوم بیت ای غماز سنك بزم حقمزده اسائتك حسن وعین
احسان اولوب زیرا سندن احترازمز کوز بیکمزك دموعده استغراقندن نجاته سبب اولدی دیمکدر
وبو بیتك ما نحن فیهمزدن اولمسی زیرا اسائت غمازی استحسان امرممکن ایسه‌ده لکن بین الناس
مستحسن اولمدیغی جهتله مسلم بن ولید استحسان ایتمنده ناسه مخالفت ایدرك اشبو استحسان اسائت
واشی‌یی کندوسنك واشیدن احترازی انسان العینی دموع ایچره غرق اولمقدن آزاده ایلمسیله تعلیل
ایلمشدر شارح مرحوم انسان العین شاعرك غرقدن نجاتنی (حیث ترك البکاء خوفا منه) قولیله
تعلیل ایدوب غالبا واشیدن سترحالنی ارادەیه حمل ایتمشدر سانح خاطر عاجزانهم اولان اسائت واشی‌یه

مطلع اولمق واشیدن احتراز وتیقظی موجب اولوب وبو احتراز حال واشی‌یه عدم اطلاعندن ناشی
سبب حزن ومصائب اولەجق کشف اسرار امثالی حالاتدن احتمای نفسی مستلزم اولەجقندن
واشیدن احتراز بومثللو مصائبدن نجاتنه سبب اولدیغی انسان العینك غرقدن نجاتیله تعبیرایتمش
اولمسی دخی ملحوظدر قال رحمه الله تعالی (اوغیرممکنة کقوله (لولم یکن نیة الجوزاء خدمته *
لما رأیت علیها عقد منتطق) ویاخود اثباتی مراد اولنان صفت غیرثابته ممکنه اولمز نته کیم
مصنفك (لولم یکن نیة) الخ منظومه‌سنده اجرا اولنمشدر (منتطق) شد النطاق معناسنه انتطاق
فعلندندر (نطاق) کمر وقوشاقدر وبرج جوزا اطرافنده برقاچ کواکب اولوب (نطاق جوزا)
تعبیر اولنور ایمدی جوزانك خدمت ممدوحه نیتی صفت غیرممکنه اولوب جوزانك اوزرنده اولان
عقد نطاقیله صفت مذکوره‌نك اثباتی قصد اولنمشدر مصنف بوبیتی شعرای فرسدن برینك
(کرنبودی عزم جوزا خدمتش * کس ندیدی برمیان اوکمر) قولندن ترجمه ایتمشدر مفهومی اکر
جوزانك خدمت ممدوحه عزم ونیتی اولمیدی کمسه میان جوزاده کمر مشاهده ایتمزدی دیمکدر
الحاصل عادت جاریه اوزره کمربند اولمق عزیمت خدمت اماراتندن اولمسیله معرض تعلیلده اتیان
ایلمشدر بوکلام مصنفك ایضاحنده اتیان ایلدیکی شی اولوب لکن محل نظردر زیرا لوکلمه‌سنده اصل
اولان امتناع شرطدن ناشی امتناع جزا ایچوندر بوصورتده بیتدن فهم اولنان خدمت ممدوحه نیت
جوزا جوزا اوزرنده عقد نطاقك رؤیتیچون علت اولمسیدر واوزرنده رؤیت اولنان عقد نطاق یعنی
منطقك انتطاقه شبیه اولان حالت صفت ثابته اولوب جوزانك خدمت ممدوحه نیتیله تعلیلی قصد
اولنمشدر بوصورتده (لم یحك نائلك السحاب) بیتنده مرورایتدیکی اوزره ضرب اولدن اولور
ایمدی بعضیلرك مراد مصنف جوزا ایچون انتطاق صفت ممتنعة الثبوت اولەرق شاعر بونی اثبات ایله
خدمت ممدوحه نیتیله تعلیل ایتمشدر دیملری خطادر زیرا حدیث نطاق جوزا انکاری ممکن اولەجق
درجەدن اشهر وبلکه محسوسدر زیرا بونکله مقصود انتطاق منطقه شبیهه اولان حالتدر وهمده
مصنف ایضاحده بونك خلافنی تصریح ایلمشدر اکر دینلورسه که لوکلمه‌سنك ✽ لوکان فیهما آلهة
الا الله لفسدتا ✽ نظم جلیلنده اولدیغی کبی جزانك انتفاسیله شرطك انتفاسی اوزره استدلاله
حملی ایچون جائز اولمزکه بوصورتده انتفاء فساد انتفاء تعدد آلهەیه دلیل اولدیغی کبی جوزا اوزرنده
رؤیت اولنان هیئت انتطاق دخی جوزانك نیتی ممدوح ایچون خدمت اولدیغنه علت یعنی دلیل
اولمش اولور وحاصلی علت مذکوره ایکی صورته محتمل اولەرق بعضا ضرب اولینده اولدیغی مثللو
وصفده ثبوتی معلوم اولمسنه بناء وصفك ثبوت ووجودیچون علت اولمسی قصد اولنور وبعضا
ضرب اخیرنده اولدیغی کبی ثبوتی معلوم اولمیەرق اثباتی مقصود اولمسنه مبنی وصفك ثبوتنه
علم ایچون علت اولمسی مقصود اولور بوحالده اکر (نیت خدمت ممدوح) انتطاق ایچون علت
قلنورسه ضرب اولدن اولور واکر (انتطاق) خدمت ممدوحه نیت ایچون دلیل قلنورسه ضرب
رابعدن اولەرق تمثیل صحیح اولور جوابنده دیرزکه بوتوجیه تکلفدن غیرخالیدر زیرا مصنفك
(ان یدعی اوصف علة مناسبة) قولندن ظاهر اولان نفس وصفه علت اولمسی اولوب بوقسه
علم باوصفه علیتی دکلدر شارح مرحوم اشبو کتاب مطولده بووجهی بروجه مشروح تکلفدن
غیرخالی اولمق اوزره نظر اعتباردن مطروح قلمشلر ایسەده کتاب مختصرده (والاقرب ان یجعل)
الخ قوللریله صورت اختیارده بولنمشلردر قال رحمه الله تعالی (والحق به ما بنی علی الشك کقوله
(کأن السحاب الغر غیبن تحتها * حبیبا فما ترقی لهن مدامع) شك اوزرینه بنا اولنان کلام
دخی حسن تعلیله الحاق اولنمشدر شوقدرکه حسن تعلیلده ادعا واصرار اولوب شك ایسه بوکا منافی
اولدیغندن حسن تعلیلدن عد اولنمامشدر نته کیم ابی تمامك (ربی شفعت ریح الصبا بنسیمها *
الی المزن حتی جادها وهوهامع * کأن السحاب الغر) الخ قولنده واقع اولمشدر (ربی) ضمرا ایله
(ربوه) نك جمعی اولوب ارضدن مرتفع اولان تل یعنی تپه معناسنه در (شفعت) اکر روایت

صیغۀ مجهول اوزره ایسه ضم معناسنه شفعدن (ضمت) وياخود (جعلت مقبولة الشفاعة)
دیمکدر واکر صیغۀ معلوم اوزره ایسه معنای متعارف اوزره شفاعتندر ریح صبانك مزنه ضم
اولنوب ویاخود مزنه شفاعتی مقبول اولمسندن مراد ریحك مزنی ربابه سوق ایتمسیدر (نسيم)
نفس ریحه وریحك هبوبنه اطلاق اولنور بوراده مراد هبوب ریحدر (مزن) مزنه‌نك جمعی
اولوب سحاب ابیضدر (جادها) ضمیری ربابه راجعدر (سحاب) واحده وجمعه اطلاق اولنه‌رق
مراد ثانیدر (جاد) جوددن اولوب جود مطر عظیم القطر اولمسیله (امطر مطرا جودا) دیمك
اولور ضمیر ربابه راجع اولوب (امطر المزن للربى) دیمکدر (هامع) سائل معناسنه‌در (هموع)
فتح ایله سیلان ایتمکدر (غر) اغرك جمعی اولوب ابیض معناسنه‌در مراد کثیرة الماء اولان
سحاب ماطره‌در (نحتها) ضمیری ربابه راجعدر (ترقى) همزه ایله ترقاء اولوب تخفیف اولنه‌رق
فما تسکن معناسنه‌در (مدامع) دموعك جمعیدر مفهوم بیتین قصد ایتدیکی تلاله کثرت نزول
مطری حکایه اولوب یعنی ریح صبا نسیمیله اقتران وهبوب ووزان ایدرك سحابی سوق ایدوب
حتاکه سحاب مواضع مذکوره‌یه مطر عظیم ازالیله هرجانبندن سیل باران فیضان ایدوب کأن
سحاب ماطره اوتپه‌لرك تحتنده برحبیب اضاعه‌سیله دموع عیونی ساکن اولمز دیمکدر ایعدی
ابی تمام سحابدن نزول مطری علی سبیل الشك سحابك تحت ربادة برحبیب دلربا غائب ایدرك
انکیچون اوزرینه بکا ایتمسیله تعلیل ایلمشدر وابوتمامك بوبیتی محمد بن وهیبك (طللان طال علیهما
الامد * درسا فلا علم ولا نضد * لبسا البلى فکانما وجدا * بعد الاحبة مثل ما اجد) قولنه اشارت
ایدر (طلل) رسم دار یعنی تملدرکه یردن مرتفع اولور (امد) زمان معناسنه‌در (درسا) محا
دیمکدر (علم) علامت معناسنه‌در (نضد) بعضیسی بعضیسنك فوقنده وضع اولنان امتعه
واحجاردر امدی ابن وهیب موقعینده اولان خرابه‌زار دیارك تقادم زمان ایله علائمی مرتفع وزائل
واجزاسی متفرق ومضمحل اوله‌رق محو ومندرس اولمسنی کأن مفارقت احبابدنصکره کندیسنك
سر دلاکتز ده سندن کذران ایدن شدائد واحزان امثالنه اطلال مذکوره‌نك دخی مصادف اولمش
اولمسیله تعلیل ایلمشدر ونقاد اهل بیاندن بعضیلری ذکر اولنان (کأن السحاب الغر) الخ بیتنی
تفسیرده بعض ناس سحابك تحت ربادة غائب ایلدیکی حبیبدن مراد شاعر کندی اولمق اوزره
بیان ایدوب بونك وجهی عندنده معلوم اوله‌مدیغنی ایراد ایتمسیله شارح مرحوم بیورورلرکه بوتفسیرك
وجهی مطلع قصیده اولان (الا ان صدری من غرائی بلاقع * عشیة شاقتنی الدیار البلاقع) بیتنه
ملائمت ومناسبت قصدنه مبتنیدر ودیوان ابی تمامدن بعض نسخه‌ده بوبیت ذکر اولنان (کأن السحاب
الغر) الخ بیتنك ماقبلنده واقع اولمسیله بوصورتده (نحتها) ضمیری دیار بلاقعه عائد اوله‌رق
کأن سحابك دیار مذکوره‌ده فقد واضاعه ایلدیکی حبیب نفس ابوتمام اولمش اولور بوحالده
ابوتمامك اسمی حبیب اولمسی دخی جملۀ لطائفدن عد اولنور (غرا) مصیبته صبردر (بلاقع)
جمع بلقعه اولوب کندنده نبات وکلادن برشی اولمیان ارضدر (عشیه) وقتدر (شاقتنی) شوقندر
مراد دیار بلاقع وخالیۀ یاردن هیجان شوق وتحسری حیننده دل وسینه‌سی مهجور صبر وتحمل
اولدیغنی افاده‌در قال رحمه الله تعالى (ومنه التفریع وهو ان یثبت لمتعلق امر حکم بعد اثباته
لمتعلق له آخر کقوله (احلامکم لسقام الجهل شافیة * کما دماؤکم تشفی من الکلب) ومعنویدن بریسی
تفریعدر بوده برامرك متعلقیندن بریسی ایچون برحکم اثبات اولندقدنصکره ینه اوحکم تفریع
وتعقیبی اشعار ایده‌جك وجه اوزره متعلق اخری ایچون اثبات اولنمقدر وبووجهله شارحك (علی
وجه یشعر بالتفریع والتعقیب) قیدیله تقییدی (غلام زید راکب وابوه راجل) امثالندن احترازدر
نته‌کیم کمیت نام شاعرك اهل بیت رسولی مدح ایلدیکی قصیده‌سنده اولان (احلامکم لسقام الجهل)
الخ قولنده واقع اولمشدر (کلب) فتح لام ایله کلب کلبك عض ایتمسندن انسانه عارض اولان
جنونه شبیه برمرضدر (کلب کالب) لحوم ناسی اکل ایتمسی سببیله داء کلبه مبتلا اولوب جنون کبی

برحاله دوچار اولان کابدرکه هرکیمی عض ایلسه نعوذ بالله تعالى اوکسه دخی اوحاله کرفتار اولور
ترکیده قودورمش تعبیر ایدرلر وبوعلته شرب دم ملوکدن انجع وانفع دوا اولمز دیمشلر بعضیلر
ملکك اصبع رجل یسراسندن برقطره دم الوب برخرما اوزرینه وضع ایله شخص معضوضه تناول
ایتدیرلمسی مشروط ایدوکنی بیان ایتمشلردر (احلام) لامك ضمی وسکونیله حلمك جمعی اولوب
منامده کوریلان رؤیادر بعده بومعنادن توسیع اولنه‌رق عقل اوزرینه اطلاق اولنمشدر سقام
جهلده اضافه (لجین الماء) قبیلندن اولوب جهل سقیم دیمکدر دماء اهل بیتك داء کلبه شفا
اولمسی ملوك اولملرندن وعقللری سقام جهله شافیه اولمسی ارباب عقول اولملرندن کنایه اولوب
یعنی ای آل بیت نبوی سزلر ارباب عقول راجحه وملوك واشرافدنسکز دیمکدر وحماسینك (بناة مکارم
واساة کلم * دماؤکم من الکلب الشفا) قولی دخی بوطریقه‌ده‌در (انتم بناة مکارم) تقدیرنده اولوب
(بناة) ضم ایله جمع بانی‌در قضاة ایله قاضی کبی مکارم خصائل حمیده واخلاق مرضیه‌در
(اساة) آسینك جمعی اولوب طبیب ومعالج معناسنه‌در (کلم) جراحتدر ایمدی شاعر آل بیتی
عقللری سقام جهل ایچون شفا اولمسیله توصیف اوزرینه دماریتنك داء کلبه شفا اولمسیله وصفلرینی
تفریع وتعقیب ایلمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه تأکید المدح بما یشبه الذم) ومعنویدن
بریسی تأکید المدح بما یشبه الذمدر وبونکله تسمیه‌سی اعم واغلبه مبنی اولوب والا مدح وذلك غیریده
دخی بولنوب محسنات کلامدن اولور نته‌کیم ﴿ ولا تنکحوا ما نکح اباؤکم من النساء الا ما قد سلف ﴾
قول شریفنده واقع اولمشدر (ما قد سلف) ماقدمات مفهومنده‌در مفهوم جلیلی آباکزك نکاح
ایتدکلری نسا سزك ایچون حلال اولمیوب فقط بونلردن فوت وسبقت ایدنلر حلالدر اکر سزك
ایچون انلری نکاح ممکن اولورسه نکاح ایدك یعنی فوت وسبقت ایدنلردن غیریسی سزك ایچون
حلال اولمیوب فوت اولنلرینك دخی نکاحی ممکن دکلدر دیمك اولوب غرض محاله تعلیق ایله تحریمده
مبالغه‌در وبوجهتدنناشی بونلرك جمله‌سنه شامل اولان قدر مشترکك (تأکید الشیء بما یشبه نقیضه)
ایله تسمیه اولنمسنی شارح مرحوم رأی ایلمشدر قال رحمه الله تعالى (وهو ضربان افضلهما
ان یستثنى من صفة ذم منفیة صفة مدح لذلك بتقدیر دخولها فیها کقوله (ولا عیب فیهم غیر
ان سیوفهم * بهن فلول من قراع الکتائب) ای ان کان فلول السیف عیبا فاثبت شیئا منه على
تقدیر کونه منه وهو محال فهو فی المعنى تعلیق بالمحال) وبونده مشهور اولان ایکی ضرب اولوب
وبوضربینك افضلی برشیدن نفی اولنان صفت ذمدن اوشی ایچون اولان برصفت مدحك صفت
ذمده دخولنی فرض ایله استثنا اولنمسیدر یعنی برشیدن اولا صفت ذم نفی اولنه‌رق بعده صفات
مدحدن برصفت صفت ذمده داخلدر دیو فرض وتقدیر اولنوب نفی اولنان صفت ذمدن استثنا
ایدلمسیدر نته‌کیم نابغۀ ذبیانینك (ولا عیب فیهم) الخ قولنده واقع اولمشدر (فلول) سیفك
حدنده اولان کسور وثلمه‌در مفردی فلدر (قراع کتائب) مضاربۀ جیوشدر مفهوم بیت قوم
ممدوحده معایبدن برشی اولمیوب فقط سیفلرنده مضاربۀ جیوش اعدادن رخنه وانکسارلر واردر
دیمك اولور ایمدی قوم ممدوحدن نفی اولنان صفت ذم ومعایب اولوب بوندن صفت مدح یعنی
سیفلرینك فلول اولدیغی استثنا اولنمشدر مراد اکر فلول سیف عیب ایسه فقط بوعیب انلرده
موجوددر دیمك اوله‌رق فلول سیف عیبدن اولدیغی تقدیر اوزره عیبدن برشیئی اثبات ایتمش
اولوردی فلول سیف ایسه شجاعتدن کنایه اوله‌رق معایبدن فرض وتقدیری محال اولمسیله بوجهتله
عیبدن برشی اثباتی (حتى یبیض القار) و (حتى یلج الجمل فی سم الخیاط) کبی معناده محاله تعلیقدر
(قار) قیر یعنی زفتدر سم خیاط ثقب ابره یعنی اکنه دلکیدر (اوماهی ایلدم سنجیدۀ میزان
دقتکیم * دهان تنکنه سوز صغسه یوق حسننده نقصانی) بیتنده دخی صفت ذم منفیه اولان
نقصان حسندن کمال تنکی دهانی تقایصده داخل اولمق فرض وتقدیر ایله صورت استثناده ممدوحنه
اثبات اولوب بوایسه محاسنده صفات ممدوحه‌نك الك کزیده‌سیدر شوقدرکه مستثنا منهك تقدیمیله

صورت استثنا ظاهر اولمدیغندن نمایانده (ایتدم امرار نظر اسباب حسن دایره * برقصورسز در فقط قدی مشابه عرعره) بیتی دها اظهر وقاعدهٔ عربیه یه اوفقدر قال رحمه الله تعالی (فانأ کید فیه من جهة انه کدعوی الشیٔ ببینة وان الاصل الاستثناء هو الاتصال فذکراداته قبل ذکرمابعدها یوهم اخراج شیٔ مما قبلها فاذا ولیها صفة مدح جاء التأ کید) ایمدی بوضربده مدحی ونفی صفت ذمی تأکید برشیٔی بینه ایله دعوی کبی اولدیغی جهتندر زیرا مطلوبك نقیضی اولان (اثبات شیٔ من العیب) محاله تعلیق اولنوب محاله تعلیق اولنان شی ایسه محال اولمسیله عدم عیب ثابت اولور وبرده تأکید شوجهتدن متحققدرکه مطلق استثناده اصل اولان اتصالدر یعنی مستثنی منهك استثنادن سکوت اولندیغی تقدیرده مستثنی مستثنی منهده داخل اوله جق حیثیده اولمسیدر تاکه مستثنانك ذکری مستثنایی مستثنا منه ایچون ثابت اولان حکمدن اخراج ایچون اوله (واستثناده اصالت اتصال زیرا اصول فقهده تقریر اولندیغی اوزره استثناء منقطع مجازدر واستثناده اتصال اصل اولدیسه ایمدی ادات استثنانك مابعدنده اولان مستثنی ذکراولنمزدن مقدم ذکری مابعدنده ایراد اولنه جق شیئك ماقبلنده مذکور اولان شیدن اخراجنی ایهام ایدر وماقبل اداتده اولان شیدن مراد مستثنا منه ومابعدنده اولان مستثنادر یعنی غرض متکلم قومده عیبدن برشی حاصل اولمق اوزره نفی ایتدیکی افراد عیبدن برشیٔی نفیدن اخراج ایله قوم مذکور ایچون اثبات ایتمکدر دیو سامعك وهم وظننه ایقاع والقا ایدر (توهمت الشیٔ) دینلور (ظننته واوهمته غیری) دیمکدر وبوایهام اوزرینه اداتی صفت مدح ولی ایدوب واستثنا اتصالدن انقطاعه تحول ایتدیکی کبی تأکید حاصل اولور زیرا بوصورتده مدح علی المدح اولوب وممدوحده اثبات ایده جك صفت ذم بوله مدیغی جهتله صفت مدحی استثنایه مضطر اولمش اولدیغنی اشعار ایدر شونکله برابرکه بوصورتده قلوب ایچون تأخیذ وخلابت دخی موجوددر (خلابت) لسان ایله خدیعه در و(تأخیذ) ضم ایله اخذه دن اولوب اخذه سحرکبی رقیه در قال رحمه الله تعالی (والثانی ان یثبت لشیٔ صفة مدح ویعقب باداة استثناء تلیها صفة مدح اخری له نحو انا افصح العرب بیدانی من قریش) وتأکید مدح بما یشبه الذمدن ضرب ثانی برشی ایچون برصفت مدح ذکراولنوب واشبو صفت مدحك شیٔ مذکور ایچون اثباتنه متعاقبا اوشی ایچون صفت مدح اخرایی ولی ایدن ادات استثنا ذکراولنمسیدر نته کیم سید بدیع البیان قریشی اللسان صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلرینك حقهٔ لعل طراز کهربارلرندن صدور ایدن ❊ انا افصح العرب بیدانی من قریش ❊ حدیث شریفنده واقع اولمشدر (بید) غیرمعناسنه اولوب ادات استثنادر لکن مرفوع ومجرور اولمیوب دائما منصوب واقع اولور واستثناء متصلده مستعمل اولمیوب بلکه انجق بونکله انقطاعده استثنا اولنور قال رحمه الله تعالی (واصل الاستثناء فیه ایضا ان یکون منقطعا لکنه لم یقدر متصلا فلا یفید التأکید الا من الوجه الثانی ولهذا کان الاول افضل) یعنی بوضربده دخی ضرب اولده اولدیغی کبی استثناده اصل وراجح وکثیر الاستعمال اولان منقطع اولمسیدر زیرا مستثنی مستثنی منهده داخل دکلدر وبووجهله ضربینده اولان استثناده منقطع اولملغك اصالتیله کلام مصنف مطلق استثناده اصالت اتصاله دائر مرور ایدن قولنه منافی دکلدر زیرا مطلق استثناده حقیقت اولمسنه نظرا اتصالك کثیر وراجح اولمسی استثنادن برنوعده انقطاعك کثرت ورجحاننه غیر مخلدر لکن ضرب اول ایله بونلرنده شوجهتله برفرق واردرکه بوضربده اولان استثناء منقطع ضرب اولده اولدیغی کبی متصل تقدیر اولنیوب بلکه حالی اوزره انقطاعده باقیدر زیرا بوضربده منفیهٔ عامه اوله رق صفت مدحك فرض دخولی ممکن اوله جق صفت ذم غیر موجوددر وبوضربده استثنا متصل تقدیر اولنمدیغی جهتله تأکیدی افادهسی ضرب اولده ذکر اولنان وجهیندن بالکز وجه ثانی جهتندن اولوب وجه اول جهتندن افاده ایتمز زیرا وجه اول استثنانك متصل تقدیری اوزره مبنی اولان تعلیق بالمحاله مبتنیدر وبوضربده تأکید یالکز وجه ثانی جهتندن واولده وجهیندن اولمسندنناشی ضرب اول بوندن

افضلدر واما ❊ لایسمعون فیها لغوا الا سلاما ❊ قول شریفی ضرب اوله محتمل اوله رق سلامك لغوده تقدیر دخولیله ایکی وجهدن مفید تأکید اولور وضرب ثانیدن اولمسی دخی محتملدرکه سلامك لغوده دخولی تقدیر اولنمیه رق استثنا اصلندن منقطع اولور وبروجه آخرده دخی محتمل اولوب شویله که استثنا حقیقة متصل اولمسیدر زیرا سلامك معناسی سلامتله دعا اولوب اهل جنت ایسه وعد الهی ایله کندیلری ایچون حصول سلامت مقطوع به اوله رق اشبو دعادن مستغنی اولمسیله اکر بونده اولان فائدهٔ اکرام موجود اولمسه ظاهری لغو وفضول کلام قبیلندن اولور بوحالده کلام کأن (لایسمعون فیها لغوا الا هذا النوع من اللغو) تقدیرنده اولمش اولور و ❊ لایسمعون فیها لغوا ولا تأثیما الا قیلا سلاما سلاما ❊ قول شریفنك تأکید المدح بما یشبه الذمدن ذکری مرور ایدن ضربیندن هر برلرینه حملی ممکن اولوب لکن اشبو وجه ثالثه یعنی حقیقة استثناء متصله حملی ممکن اوله مز زیرا سلاما قوللرینك هر نقدر لغو قبیلندن قلنمسی ممکن اولورسه ده لکن تأثیم قبیلندن قلنمسی ممکن اوله مز معناسی (تأثیم) اثمه نسبتدر وبرکلامده متعدد ذکر اولنوبده بعده او لدن مثلا (ماجائنی رجل ولا امرأة الا زیدا) کبی استثناء متصل اتیانی جائز اولمیوب فقط ذکر اولنان متعددلك برندن یعنی مثلا رجلدن متصل اراده اولندیغی حینده رجلی تأخیر ایدرك (ماجائنی امرأة ولا رجل الا زیدا) دینلمك واجب اولور نظم مذکورده ایسه لغو تأثیمدن مقدم اوله رق (الا قیلا سلاما) قولنك حقیقة استثناء متصله حملی جائز اوله مز قال رحمه الله تعالی (ومنه ضرب آخر نحو (وما تنقم منا الا ان امنا بایات ربنا) وتأکید المدح بما یشبه الذمدن برضرب آخر اولوب بوده استثنا مفرغ اوله رق اتیان اولنوب وعامل کندوسنده معناسی ذم اولان شیدن ومستثنی کندوسنده معناسی مدح اولان شیدن اولمسیدر نته کیم ❊ وما تنقم منا الا ان امنا بایات ربنا ❊ نظم جلیلنده واقع اولمشدر مفهوم جلیلی بزدن برشیی تعییب ایتمزسن الا مناقب ومفاخرك کافهسنه اصل واساس اولان ایمان بایاته تعالی یی تعییب ایدرسن دیمك اولور یقال (نقم منه وانتقم) اذا عابه وکرهه و ❊ قل یا اهل الکتاب هل تنقمون منا الا ان امنا بالله وما انزل الینا ❊ قول شریفی دخی بونك اوزرینه در زیرا بو نظم جلیلده استفهام انکار ایچون اولوب نفی معناسنه اولور و بوضرب وجهیندن افادهٔ تأکیده ضرب اول کبیدر قال رحمه الله تعالی (والاستدراك فی هذا الباب کالاستثناء کما فی قوله (هو البدر الا انه البحر زاخر * سوی انه الضرغام لکنه الوبل) واشبو تأکید المدح بما یشبه الذم بابنده استدراك دخی افادهٔ مراد ده استثنا کبیدر واستدراکه دال اولان (لکن) لفظیدر نته کیم ابو الفضل بدیع الزمان همدانینك خلف بن احمد سجستانی یی مدحده نظم ایتمش اولدیغی (هو البدر الا انه) الخ قولنده واقع اولمشدر (بحر زاخر) بحر ممتلی ومرتفعدر (ضرغام) اسددر (وبل) وابلك جمعی اولوب مطر شدید در (الا انه) و(سوی انه) قوللری (بیدانی من قریش) کبی استثنادرلر (ولکنه الوبل) قولی استدراك اولوب استثنادن ضرب مذکورك افاده ایتدیکی شیٔی یعنی تأکید مدحی افاده ایدر زیرا ضرب مذکورده استثنا منقطع اولوب وبونده اولان الا لکن معناسنه در قال رحمه الله تعالی (ومنه تأکید الذم بما یشبه المدح وهو ضربان احدهما ان یستثنی من صفة المدح منفیة عن الشیٔ صفة ذم له بتقدیر دخولها فیها کقولك فلان لا خیر فیه الا انه یسیٔ الی من احسن الیه) ومعنویدن بریسی (تأکید الذم بما یشبه المدح) اولوب بوده ایکی ضربدر ضرب اول برشیدن منفی اولان صفت مدحدن صفت مدحده دخولنی تقدیر ایله اوشیٔ ایچون اولان بر صفت ذمی استثنادر مثلا (فلان لا خیر فیه) دیوب فلاندن صفت مدح اولان خیری نفی ایله بعده محسنه اسائت صفت ذمیمه سنك صفت مدحده دخولنی فرض وتقدیر ایله صفت مدح منفیدن استثنا ایدرك (الا انه یسیٔ الی من احسن الیه) دیرسن قال رحمه الله تعالی (وثانیهما ان یثبت للشیٔ صفة ذم ویعقب باداة استثناء تلیها صفة ذم اخری کقولك فلان فاسق الا انه جاهل وتحقیقها علی قیاس ما مر) وایکنجیسی برشیٔ ایچون برصفت ذم اثبات اولنوب صفت ذم آخرك ولی ایلدیکی ادات استثنا ایله تعقیب

اولنمسیدر مثلا (فلان فاسق) دینلوب فلان ایچون صفت ذمیهٔ فسق اثبات اولند قد نصکره
صفت ذمیهٔ جهلك ولی ایلدیکی ادات استثنا ایله تعقیب اولنه رق (الا انه جاهل) دیرسن و بونك تحقیق
(تأکید المدح بمایشبه الذم) بابنده مرور ایدن تحقیقاتدن مستبان اولور واشبو (تأکید الذم
بمایشبه المدح) بابندن ضرب اخر یعنی استثناء مفرغ دخی کاور (لایستحسن منه الاجهله) کبی و بونده
استدراك باب مذکورکبی استثنا منزله سنده در (هو جاهل لکنه فاسق) کبی قال رحمه الله تعالی
(ومنه الاستتباع وهو المدح بشیء علی وجه یستتبع المدح بشیء آخر کقوله نهبت من الاعمار مالو حویته
لهنئت الدنیا بانك خالد مدحه بالنهایة فی الشجاعة علی وجه یستتبع مدحه بکونه سببا لصلاح الدنیا
ونظامها وفیه انه نهب الاعمار دون الاموال وانه لم یکن ظالما فی قتلهم) معنویدن بریسیده بین التائین
باء موحده ایله استتباعدر بوده برشی ایله بر وجه اوزره مدحدر که شیء آخر ایله مدحی استتباع واستظهار ایدر
نته کیم ابو الطیب متنبینك (نهبت من الاعمار الخ) قولنده واقع اولمشدر (نهب) غارت و (حویته)
جمته معناسنه در مفهومی عمرلردن او مقدار نهب و غارت ایتدککه اکرانی جمع واحتوا ایتمش
اولسه ایدك دنیا مخلد اولمقلغکله تهنیه اولنوردی دیمکدر بو بیت ایله ممدوحی شجاعتده درجهٔ نهایتده
اولمسیله مدح ایلمشدر زیرا مقتوللری اکر ممدوح عمرلرینه وارث اولسه دنیاده خلودینی موجب اوله جغی
حیثیتده کثیر اولمسی فرط شجاعتی مستلزم مدر و بو مدح بر وجه اوزره واقع اولمشدرکه دنیانك
صلاح ونظامنه سبب اولمسیله مدحنی استتباع ایلمشدر شویله که خلود ممدوح ایله دنیایی مهنأه
قلمشدر زیرا برکسه بی فائده مز شیء ایله تهنیه ده برمعنی یوقدر وائمهٔ نحودن علی بن عیسی الربعی
دیمشدر که بو بیتده مدحدن ایکی وجه آخر دخی اولوب بریسی ممدوحك نهب اعمار ایدوب
اموالی نهب ایتمامسیدر بوایسه علو همتدن انبا ایدر وایکنجیسی مقتوللر ینك قتلنده ظالم اولمامسیدر
زیرا انلرك قتلیله انجق دنیا واهلینك صلاحنی قصد ایتمسیدر زیرا دنیایی تهنیه اهلنی تهنیه در
واکر مقتولینك قتلنده ظلم اولمق لازمکلسه ممدوحك خلودیله اهل دنیا ایچون سرور اولمزدی
قال رحمه الله تعالی (ومنه الادماج وهو ان یضمن کلام سیق لمعنی معنی اخر) (معنی آخر) قولی
مفعول اولهاسناد اولنان (یضمن) ایچون مفعول ثانی اوله رق منصوبدر یعنی معنویدن بریسیده
ادماجدر (ادمج الشیء فی الثوب) دیرلر اوشیئی ثوبده لف ایلدی دیمکدر (ادماج) مدح وياغیر بیندن
برمعنی ایچون سوق اولنان کلام معنای آخری متضمن قلنمسیدر و بو معنای ثانی مصرح به اولیوب
وکلامده کلام بومعنی ایچون سوق اولندیغنی اشعار ایده جك برشی اولمامسی واجبدر ابیدی بعضیلرك
(ابی دهرنا اسعافنا فی نفوسنا * واسعفنا فیمن نحب ونکرم * فقلت له نعماك فیهم اتمها * ودع
امرنا ان المهم المقدم) قولنده شاعر شکوای زمانی ادماج ایلدی دیو قوللری سهودر زیرا بونده
شکایت (ابی دهرنا اسعافنا فی نفوسنا) قولیله مصرحه اولوب نه کیفیتده مدمجه اولور واکر
تهنیه مدمجه در دینلسه قبوله اقربدر زیرا (فقلت له نعماك فیهم اتمها) قولی ممدوح ایچون دعا اولوب
تهنیه یی متضمندر (نعما) ضم نون وقصر ایله نعمت معناسنه اولوب فتحی تقدیرده ممدوداولور
مفهوم بیت زمانمز بزم حاجتمزی قضادن نفسمزده ابا وامتناع ایدوب محبت واعزاز ایتدیکمز ذات
حقنده بزه اسعاف ایلدی یعنی بزی کندی حاجتمزی قضا ایله مسرور ایتمیوب فقط سود یکمز
واخلاصنده بولند یغمز ذاتك مسرور یله مسرور ایلدی بوجهتدن ناشی بنده زمانه دیدیمکه انلرك
حقنده نعمتکی اتمام ایدوب بزم امرمزی ترك ایله زیرا انلرك حصول املی عندمزده بزم مقاصدمزك
حصولندن زیاده ملتزم ومهم اولوب وامر مهم مقدمدر یعنی حق تقدمی واردر دیمك اولور قال
رحمه الله تعالی (فهو اعم من الاستتباع لشموله المدح وغیره) ایمدی ادماج استتباعدن اعمدر زیرا
ادماج مدح وغیریسنه شامل اولوب استتباع مدحه خاصدر قال رحمه الله تعالی (کقوله
(اقلب فیه اجفانی کانی * اعدبها علی الدهر الذنوبا) فانه ضمن وصف اللیل بالطول الشکایة من الدهر)
نته کیم ابو الطیب متنبینك اشبو (اقلب فیه الخ) بیتنده واقع اولمشدر (فیه) فی ذلك اللیل دیمکدر

(اعدبها) ضمیری اجفانه راجع اولوب (اجفان) جفنك جمعی اولوب عینك اعلا واسفلدن غطاسی
یعنی کوز قپاغی معناسنه در یعنی لیل مذکورده اجفانمی کثرت تقلیب وتحریکمدن ایچون
کأن دهر اوزره ذنوبنی تعداد ایدردم دیمك اولور ایمدی بو بیتده متنبی طول ایله لیلك وصفنه
دهردن شکایتی متضمن قلمشدر ومصنف تعریفده اولان (معنی آخر) قولیله جنس معنی مراد
ایدوب واحد واکثردن اعمدر واحده مثال بیت مذکور اولوب اکثره مثال ابن نباته نك (ولابدلی
من جهلة فی وصاله * فمن لی بخل اودع الحلم عنده) قولیدر جهلی حلم ایله مقابله سی زیرا جهل طیش
وخفت وترك وقاری مستلزم اولور (خل) کسر وضم خا ایله دوست وصدیق معناسنه در یعنی
بنم ایچون تحصیل وصال محبوبده مقتضای عقلدن فراغت وموجب جهل اوزره حرکتله ترك وقار
ومدارات رقبا وشداید مقاسات واهانته رضا امثالی افعال جهله دن اولان شیلره تحملدن لازم اولسیله
بکا صدیق خالص اوله جق کیم واردر که انك عندنده حلم وعقلمی ودیعه ایدهیم دیمکدر ایمدی شاعر
مرقوم ذکر وصف محبوبده کندوسنك حلیم اولمقلغیله فخرینی ادماج ایلمشدر زیرا حلمنی ایداعه
صالح برخلیلك وجودندن استفهامی حلمیله فخرندن کنایه در وحلمیله فخرنه تغیر اخوان جهتیله شکوای
زمانی متضمن قلمشدر زیرا اخواندن ایداع حلمه شایان وصالح برکسه قالمدیغنه تنبیه ایچون استفهامی
مخرج انکارده اخراج ایلمشدر و بونکله کندوسنك مفارقت حلمه ابداعز یمت ایتمیوب لکن وصال محبوبی
مراد ایدرك بو ایسه حلمه منافی اولان جهله موقوف اولدیغندن اکر حلمنی ایداع ایتمکلکه صالح
برکسه بولورسه چونکه ودایع آخر الامر ینه صاحبنه اعاده قلنه جغی جهتیله شو صره ده حلمدن مفارقت
موقته یه عزم ایتمش اولدیغنه تنبیه ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه التوجیه وهو ایراد الکلام
محتملا لوجهین مختلفین کقول من قال (لاعور لیت عینیه سواء) معنویدن بریسیده توجیهدر
(محتمل الضدین) دخی تسمیه اولنور بوده کلامی وجهین مختلفینه محتمل اوله رق ایراد ایلمکدر نته کیم
عمرو اسمنده اولان برخیاط اعور حقنده بشارك (خاط لی عمرو قبا * لیت عینیه سوا) قولنده واقع
اولمشدر زیرا بو کلام عمرو اعور خیاطك بشار ایچون دیکدیکی قبادن بشار ممنون اولوب عین اعورینك
صحیحنی عمی اولمقلغه محتمل اولوب بو صورتده مدح وتمنی خیر اولور وخیاطت قبادن ممنون اولمیوب او بر کوزی
دخی ضریر اوله رق بتون بتونه کور لکنی تمنی اولمسنه دخی محتمل اولوب بو صورتده ذم وتمنی ضرر
اولور آخر بیت (قلت شعر الیس یدری * امدیح ام هجا) اولوب مفهومی مدح و هجوه محتمل
بر بیت سویلدم مراد قنغیسی اولدیغنی بیلنه مز دیمکدر قال رحمه الله تعالی (قال السکاکی ومنه متشابهات
القران باعتبار) سکاکی مرحوم متشابهات قرآنیه نك دخی بر اعتبار ایله توجیهدن اولمسنه قائل
اولمشدر و بو اعتبار متشابهاتك وجهین مختلفینه احتمالیدر مثلا ﴿وجاء ربك﴾ قول شریفی مجیء
رب ومجیء امره محتمل اولوب احدهمایه دلالت ایده جك قرینه یوقدر و بو جهتله توریه ده داخل
دکلدر و توجیهك متشابهاتدن تفارقی اعتبار اخرایله درکه بوده توجیهده استواء احتمالین واجب اولوب
ومتشابهاتده احد معنیین قریب وآخر بعید اولمسیدر مثلا نظم مذکورده مجیء رب معنای قریب ومجیء
امر بعید اولوب لکن حق الهیده مجیء ممتنع اولمسیله ثانی متعیندر و بوندن ایچون سکاکی کندیسی
اکثر متشابهات قرآنیه نوریه و ابهام قبیلندن ایدوکنه قائل اولمشدر و برده متشابهاتده معنیینك
احدهما مدح وآخر ذم اولمق کبی متضادین اولملری واجب اولمیوب توجیهده ایسه بونك وجوبی
وجه مفارقت اولمسی جائزدر قال رحمه الله تعالی (ومنه الهزل الذی یراد به الجد کقوله (اذا ما تمیمی
اتاك مفاخرا * فقل عد عن ذا کیف اکلك للضب) ومعنویدن بریسی کندوسیله جد مراد اولنان
هزلدر یعنی کلام علی سبیل المطایبه ذکر اولوب و بوندن فی الحقیقه صحیح اولان معنی قصد اولنور
نته کیم شاعرك (اذا ما تمیمی الخ) قولنده واقع اولمشدر بو بیت ابو نواسك تمیمی یی هجو ایلدیکی
قصیده سندن اولوب تمیمیدن اکل ضبی سؤالده معنای استهزا اولوب وحقیقتی تأمل اولنسه جددر
زیرا قبیلهٔ تمیم ضبی چوق ییوب و بونکله تعییر ومذمت اولنورلر (عد) تجاوز یعنی افتخاردن واز کچ

دیمکدر (ضب) کلر دیدکلری حیواندر واشبو کندوسیله جد مراد اولنسان هزل ایله تهکم بیننده بعض
کتب بدیعیه ده بیان اولنان فرق لطیف ظاهر تهکم جدو باطنی هزل اولوب بونوع بالعکس اولمسیله در
قال رحمه الله تعالی (ومنه تجاهل العارف وهو کما سماه السکاکی سوق المعلوم مساق غیره لنکتة کالتوبیخ
فی قول الخارجیة (ایا شجر الخابور مالك مورقا * کانك لم تجزع علی ابن طریف) معنو یدن بریسیده
تجاهل العارفدر و بوده معلومی لنکتة غیر معلوم مساقنه سوق ایتمکدر سکاکی رحمه الله تعالی بو قسمه
(سوق المعلوم مساق غیره لنکتة) تسمیه ایتمشدر که معناسنه موافقدر و کلام اللهده ورودندن
ایچون تجاهل ایله تسمیه سنی سوء دیمشدر و بونده اولان نکته توبیخ امثالیدر نته کیم لیلی بنت طریف
شیبانینك یزید قرنداشنی قتل ایتدکنده نظم ایلدیکی قصیدهٔ مرثیه سندن اولان (ایا شجر الخابور الخ)
قولنده واقع اولمشدر (خابور) دیار بکر نواحیسندندر (مورق) اورق الشجر قوللرندن اولوب
صارذاورق دیمکدر (مالك) قولنده اولان کافدن حال اولوب (ماوقع لك حال کونك ذاورق)
مفهومندندر ایمدی لیلی بنت طریف شجرك ابن طریف اوزره عدم حزن وجزعنی بیلورسه ده
لکن تجاهل ایدوب شك اوزره دال اولان کأن لفظنی استعمال ایتمشدر مراد لاجل المبالغه
شجری توبیخدر یعنی ابن طریفك اثر حزنی جماداتده ظاهر اولمسنی ادعا طریقیله شجرده عدم
ظهورندن ایچون توبیخ قصد ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (والمبالغة فی المدح کقوله (المع برق سری
ام ضوء مصباح * ام ابتسامتها بالمنظر الضاحی) و تجاهل عارفده معتبر اولان نکاتدن بری دخی مدحده
مبالغه در نته کیم بحترینك (المع برق سری الخ) قولنده واقع اولمشدر محبوبه نك تبسمنده
مبالغه ایدوب ابتسامهٔ محبوبه ایله لمع برق وضوء مصباح بیننی فرق ایتمامشدر (سری) ظهر
معناسنه در و بو بابده لسان ترکیدن (عجب عکس رخ کمی ایلش روشن بوشب چرخی * شرار سینه دن
یانمشمی بوقسه خرمن انجم) بیت لطیفی دخی شایان ایراد کورنمشدر قال رحمه الله تعالی (اوفی الذم
فی قوله (وما ادری وسوف اخال ادری * اقوم آل حصن ام نساء) و یاخود تکنه ذمده مبالغه کبیدر
نته کیم زهیرك (وما ادری وسوف الخ) قولنده واقع اولمشدر (اخال) حرف مضارعی کسر
ایلن قومه کوره کسر همزه ایله اظن معناسنه در جوهریده کسر فتحدن افصحدر وفتح بالکز لغت
بنی اسددر دیو بیان ایتمشدر آل حصنك رجال اولدیغی معلومی اولوب لکن ذمده مبالغه ایچون تجاهل
ایتمشدر و بونده قوم رجاله خاص اولدیغنه دلالت واردر قال رحمه الله تعالی (والتدله فی الحب
فی قوله (تالله یا ظبیات القاع قلن لنا * لیلای منکن ام لیلی من البشر) دخی نکتهٔ حسین بن عبد اللهك
و یاخود مجنونك (تالله یا ظبیات القاع الخ) قولنده اولان تدله کبیدر (تدله) تحیر وتدهش دیمکدر
(قاع) ارض مستوی معناسنه در محبنده کمال دهش وتحیرندن ایچون لیلاسی بشر اولدیغی معلومی
ایکن تجاهل ایدرك آهولره لیلی انلردنمیدر و یاخود بشرمیدر دیو سؤال ایلمشدر واطلال ورسوم
ومنازله خطاب و بونلردن استفهام دخی بو قبیلدندر نته کیم شاعرك (امنزلتی می سلام علیکما *
هل الازمن اللائی مضین رواجع * وهل یرجع التسلیم او یدفع البکا * ثلاث الاثافی والدیار البلاقع)
حبیبه نك شتا وصیفه مخصوص اولان ایکی منزلنه خطابدر همزه ندا ایچون اولوب استفهام انکاریدر
(می) اسم حبیبه در (رواجع) راجعه نك جمعیدر (یرجع) فتح یادن اوله رق رجعدن رد معناسنه
اولوب التسلیم نصب ایله مفعولیدر بعض نسخده (او یدفع البکا) محلنده (اویکشف العمی) واقع
اولوب مراد عشقك عمه وتحیریدر (ثلاث الاثافی) یرجع و یدفع و یاخود یکشف فعلینك فاعلیدر
(اثافی) اثفیه نك جمعی اولوب تحت قدره وضع اولنه رق آتش یاقلان طاشلردر (بلاقع) کندوسنده
برشی اولمیان ارض قفر وخالیدر ازمنهٔ ماضیه نك عدم رجوعی واثافی وخرابه زار رد سلام ودفع بکایه
و کشف حیرت عشقه صالح اولمدیغی معلومی اولوب فقط تحیر تدنناشی محبوبه نك منزللرندن سؤال ایله
معلومی اولان شیدن تجاهل ایتمشدر و نته کیم کفاردن حکایه اوله رق وارد اولان ﴿هل ندلکم علی رجل
ینبئکم اذا مزقتم کل ممزق انکم لفی خلق جدید﴾ نظم جلیلنده اولان تحقیر دخی بو وجهله اولوب کفاردن

بعضیسی بعضیسنه خطاب ایله رجل ایله جناب نبی علیه السلامی قصد ایدرك کأن رجل ما اولدقلرندن
بشقه صورتله حضرت پیغمبر ذیشان معلوملری اولمدیغی صورتنده سوق کلام ایله زعم فاسدلرنجه قصد
تحقیر ایتمشلردر زیرا حضرت نور هدی صلی الله تعالی علیه وسلم عندلرنده شمس تابان دن اظهردر ونظم
جلیلده ﴿وانا او ایاکم لعلی هدی اوفی ضلال مبین﴾ قول شریفنده اولان تعریض دخی بو اسلوبده
اولوب اقوال بلغاده اعتبارات سائره دخی موجوددر قال رحمه الله تعالی (ومنه القول بالموجب
وهو ضربان احدهما ان یقع صفة فی کلام الغیر کنایة عن شیء اثبت له حکم فتثبتها لغیره من غیر تعرض
لثبوته له اونفیه عنه نحو (یقولون لئن رجعنا الی المدینة لیخرجن الاعز منها الاذل ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین)
معنو یدن بریسیده قول بالموجبدر شویله که متکلم مخاطبك نفی مقصودیله برا برموجب کلامی اولان شیئی
اعتراف ایدر بوده یا ضرب اولده اولدیغی وجهله مخاطبك مناط مقصودنی شیء آخرده اثبات ایتمسیله
و یاخود ضرب ثانیده اولدیغی اوزره کلامنده اولان لفظنی اولفظدن قصد ایلدیکی شیئك غیریسی اوزره
حملیله اولور بوده ایکی ضرب اولوب اولی شو طریق اوزره اولور که برکمسه نك کلامنده برشیدن کنایه
اوله رق برصفت واقع اولوب اوشیء ایچون برحکم دخی اثبات اولنمسیله سن بو کلامه مقابل ایراد
ایده جکك کلامده صفت مذکوره یی اوشیئك غیریسی ایچون اثبات ایدر وفقط حکم مذکورك
اوغیره ثبوت و یاخود اندن انتفاسنه تعرض ایتمزسین نته کیم ﴿یقولون لئن رجعنا الی المدینة﴾
الایه نظم جلیلنده مشهوردر زیرا کلام منافقینده (اعز) کندی فرقه لرندن و (اذل)
مؤمنیندن کنایه اوله رق واقع اولوب وصفت اعز ایله مکنی عنه اولان فرقه لر ایچون مدینه دن اخراج
مؤمنینی اثبات ایتملریله جناب باری تعالی کلام منافقینی ردایله صفت عزتی فریق منافقینك غیریسی
اولان الله ورسول ومؤمنین ایچون اثبات ایدوب حکم اخراجك عزتله موصوفین اولان الله ورسول
ومؤمنین ایچون ثبوت و یاخود نفینه تعرض بیورلمامشدر قال رحمه الله تعالی (والثانی حمل
لفظ وقع فی کلام الغیر علی خلاف مراده مما یحتمله بذکر متعلقه کقوله (قلت ثقلت اذ اتیت مرارا *
قال ثقلت کاهلی بالایادی) وقول بالموجبدن ضرب ثانی غیرك کلامنده واقع اولان لفظی
ذکر متعلقیله محتمل اولدیغی معانیدن خلاف مرادی اولان برمعنایه حمل ایتمکدر (مما یحتمل)
قولی (خلاف مراده) دن حالدر (مما) ده ما معانیدن عبارت اولوب (یحتمله) ضمیر
مستتری لفظه وضمیر بارز مایه راجعدر (بذکر متعلقه) قولنده (با) حمله متعلق اولوب ضمیر
لفظه عائددر متعلقدن مراد حال ومفعول وظرف وغیریلریدر نته کیم ابن حجاجك (قلت
ثقلت) الخ قولنده (ثقلت) لفظی کلام غیرده واقع اوله رق سزه بالدفعات ورودمله ثقلت
وتحمیل زحمت ومؤنت ایتدم معناسنه اولوب بولفظی مخاطب ایادی ومنن ونعم ایله عاتقی تثقیله
حمل ایلمشدر (کاهل) و (عاتق) کتفین بیننده اولان محلدر مابعدی بیت (قلت طولت قال
لابل تطولت * وابرمت قال حبل ودادی) اولوب (طولت) قولندن مراد اقامت واتیانی تطویل
ایتدم یعنی مجلسی اوزاتدم دیمکدر (تطول) تفضل وانعام معناسنه در یعنی تطویل مجلس ایتمیوب
بلکه تطول واحسان ایتدکز دیمك اولور (وابرمت) وقلت ابرمت تقدیرنده اوله رق املات معناسنه در
و (ابرم) احکم معناسنه دخی کلور مراد قائل طول اقامت وتکرر ملازمتله املال ایلدم دیمك اولوب
مخاطب احکمت معناسنه حمل ایله حبل وداد ومحبتمی محکم قلدك مفهومنه صرف کلام ایلمشدر
(قلت طولت) قولی ما نحن فیهمزدن اولمیوب فقط (ابرمت) قولی یینه قول بالموجبدر واما
شاعرك (واخوان حسبتهم دروعا * فکانوها ولکن للاعادی * وخلتهم سهاما صائبات *
فکانوها ولکن فی فؤادی * وقالوا قد صفت منا قلوب * فقد صدقوا ولکن عن ودادی) قولنده
بیت ثالث بو قبیلدن اولوب اولکی بیتلر بوکا قریبدر زیرا بیتین اولینده معنای اخر اوزره حمل اولنان
لفظلر کلام غیرده واقع اولمیوب بلکه کندی ظننده برمعنایه واقع اوله رق بو معنانك خلافنه حمل
ایلمشدر (دروع) درعك جمعی اولوب زره معناسنه در (صفت) مالت مؤداسنده در مفهوم

بيت انلر براخواندركه بن انلرى دروع كبى اصحاب حفظ وحمايه دندرلر قياس ايتدم واقعا انلرده حامى اوادبلر فقط بنم حقمده اولميوب اعدا ايچون حامى اوادبلر و بن انلرى سهام مصيبه قياس ايلدم وفى الواقع انلر سهام اوادبلر ايسه ده بنم فؤادمه سهام اولوب قلبمى مجروح ايتديلر وانلر قلوبمز ميل ايتدى ديو ادعا وبودعوالرنده صادق اولوب لكن بنم ود ومحبتمدن ميل واعراض ايلديلر ديمكدر قال رحمه الله تعالى (ومنه الاطراد وهو ان يأتى باسماء الممدوح اوغيره واسماء آبائه على ترتيب الولادة من غير تكلف كقوله (ان يقتلوك فقد ثلت عروشهم * بعتيبة بن الحارث بن هشام) ومعنويدن بريسى اطراددر بوده ممدوح وياخود غيريسنك اساميسنى واسماء اباسنى سبكنده تكلف اولميه‌رق ترتيب ولادت اوزره اتيان ايلمكدر وسبكده تكلفدن مراد ميان اسماده نسبه دال اولميان برلفظ ايله فصل وقوعندن عبارتدر وبوكا اطراد تسميه‌سى زيرا اسماء مذكوره‌نك لسان اوزره تحدر وجريانى اطراد وسهولت انجسام وسيلانده ماء جارى كبى اولديغندن ايچوندر نته كيم ربيعه‌نك (ان يقتلوك فقد ثلات) الخ قولنده واقع اولمشدر (ثل) هدم معناسنه اولوب (ثل الله عروشهم) ديرلر هدم الله ملكهم معناسنه در و برقومك عز وشرفى ذاهب وحاللرى متضعضع ومتغير اولسه (قدثل عروشهم) ديرلر مفهوم بيت اگر انلر سنك قتلكله تبجح وتفرع ايدرك بونكله مسرور اولورلر ايسه سنده رئيسلرى بوانان عتيبه بن حارثى قتل ايله انلرك عزتنده تأثير واساس مجد واقباللرينى هدم وتدمير ايتدك ديمكدر ومفخر انبيا عليه اكمل التحايا افندمز حضرتلرندن مروى اولان ﴿ الكريم بن الكريم بن الكريم بن الكريم * يوسف بن يعقوب بن اسحق بن ابراهيم ﴾ حديث شريفى دخى اشبو اطراددندر وله الحمد بومقامده ضرب معنويده اولان كلام رسيدهٔ حد ختام اولمشدر قال رحمه الله تعالى (واما اللفظى فمنه الجناس بين اللفظين وهو تشابههما فى اللفظ) واما كلامى محسنه اولان وجوهدن ضرب لفظى بوكا بده ذكراولنان يدبدر ايمدى بوندن بريسى لفظين بيننده جناسدر بوده لفظينك بربرينه مشابه اولمسيدر لفظده تشابهدن مراد تلفظده تشابه لفظيدر زيرا نفس لفظده تشابه لفظين ايچون برمعنى اولميوب لفظينك اتحادنى مستلزم اوله‌رق جناس غير تامك خروجى لازم كاور امدى تلفظده مشابهت قيديله (اسد) ايله (سبع) كبى معناده اولان تشابه و (ضرب) و (قتل) كبى مجردوزنده اولان تشابه خروج ايلمشدر ولفظده اولان وجوه تشابه كثير اولوب تفصيلى كلسه كركدر وجناس ايكى ضرب اولوب برى جناس تام واخرى غير تامدر قال رحمه الله تعالى (والتام منه ان يتفقا فى انواع الحروف واعدادها وهيأتها وترتيبها) و (جناس تام) لفظينك انواع واعداد حروفده وحروفك هيئت وترتيبنده متفق اولمريدر ايمدى الف وبا وتا وحروف سائره‌دن هر بريسى انواع حروفدن برنوع اخردر (فى انواع الحروف) قيديله (يفرح) و (يمرح) امثالى خروج ايدر زيرا انواع حروف متفق اولميوب اولده حرف ثانى فا وثانيده ميمدر واعداد حروفده اتفاقلرى قيديله (ساق) و (مساق) امثالى خروج ايدر زيرا ثانيده ميم اولدن زائد اولوب اول ثلاثى وثانى زباعيدر وهيئت حروفده اتفاقلرى قيديله فتح ايله (برد) وضم ايله (برد) امثالى خروج ايلر زيرا كلمه‌نك هيئتى حروفك حركات وسكناتى اعتباريله حاصل اولان بركيفيتدر ايمدى (ضرب) و (قتل) كلمه‌لرى حرفلر بنك مغايرتيله برابر هيئت واحده‌ده اولوب مبنى للفاعل اولان ضرب ايله مبنى للمفعول اولان ضرب اتحاد حروف ايله برابر هيئت واحده‌ده دكلدر وترتيب حروفدن مراد بعض حروفك بعض حروف اوزره تقديم وبعضينك بعضيسندن تأخيريدر واشبو ترتيب حروفده لفظينك اتفاقى قيديله (فتح) و (حتف) امثالى خروج ايدر زيرا اولده (فا) صدر كلمه‌ده وثانيده عجزده واولده (حا) اخر كلمه‌ده وثانيده صدرده اولوب ترتيبده متفق دكللردر واشبو قسم تامك حسنى صورت كلمه صورت اعاده‌ده ايكن حسن افاده‌سيدر قال رحمه الله تعالى (فان كانا من نوع كاسمين سمى مماثلا نحو (ويوم تقوم الساعة يقسم المجرمون مالبثوا غير ساعة) ايمدى ذكر اولنان شيلرك جميعسنده متفق اولان لفظين اگر انواع كلمه‌دن (اسمين) وياخود (فعلين) وياخود (حرفين) اولمق كبى نوع واحددن اولورلر ايسه

(جناس تام مماثل) تسميه اولنور زيرا تماثل نوعده اتحاددن عبارتدر وبرنوعدن اولدقدنصكره يا (مفردين) اوله‌رق افراده متفق اولورلر نته كيم ﴿ يوم تقوم الساعة ﴾ الايه قول شريفنده واقع اولمشدر ساعت اوليدن مراد قيامت وثانيه‌دن ساعات ايامدن برساعت اولوب انواع واعداد وترتيب وهيئات حروفلرى متحد اوله‌رق ايكيسى دخى اسم ومفرددر وياخود (جمعين) اوله‌رق جمعيتده متحد اولورلر نته كيم شاعرك (حدق الآجال آجال * والهوى للمرء قتال) قولنده واقع اولمشدر (حدق) سواد عيندر آجالدن اول كسر ايله اجلك جمعى اولوب (اجل) بقر وحشيدن قطيع يعنى بربلوكدر وثانى اجلك جمعيدر و (اجل) ايله مراد عمرك منتهاسيدر مفهومى قطيع بقر وحشى يه شبيهه اولان نسانك عيونى موتى جالبه اولوب وعشق انسانى قتل ايديجى شيدر ديمك اولور وياخود لفظين افراد وجمعده مختلف اولورلر (فلان طويل النجاد وطلاع النجاد) كبى نجاد اول مفرد وثانى نجدك جمعيدركه (نجد) ارض مرتفعدر وحريرينك قرقدردنجى مقامهٔ شتويه‌سنده اولان (وذى ذمام وفت بالعهد ذمته * ولاذمام له فى مذهب العرب) قولنده واقع اولمشدر (ذمام) اولدن مراد حرمتدر شارح مقامات (اى صاحب عهد وذمة) ايله تفسير ايتمشدر وثانى بئر قليلة الماء معناسنه اولان ذمتك جمعيدر ذيل مقاماتده مذهبى مسلكله بيان ايدوب وبيان معناده (اى ماله ابار قليلة الماء فى البدو) ديمشدر شارح مرحوم ذى ذمام لفظيله روايت ايدوب وبعض ارباب حواش واو رب معناسنه اوله‌رق (ورب ذى ذمام) تقديرنده‌در ديو بيان ايتمشلر ايسه‌ده غلط اولوب مقاماتده (وذا ذمام وفت) اولمق اوزره مضبوطدر بوبيت حريرينك برقصيدهٔ غريبهٔ طويل الذيلنده واقع اوله‌رق اول قصيده (عندى اعاجيب اروبها بلاكذب * عن العيان فكنونى ابا العجب * رأيت ياقوم اقواما غذاؤهم * بول العجوز وما اعنى ابنة العنب) قولى اولوب بيت مذكور (اقواما) اوزرينه معطوف اوله‌رق (رأيت ذا ذمام) تقديرنده‌در (بول عجوز) دن مراد ابن بقره در و (عجوز) اسماء خمردندر انكيچون (وما اعنى ابنته العنب) ديمشدركه (ابنة العنب) خمردر مفهوم بيت برصاحب عهد وذمت كوردمكه ذمتى يعنى ذاتى عهدنه وفا ايدوب حالبوكه مذهب عربده انكيچون ذمام يوقدر ديمك اولوب ظاهرى يكديكره مخالف كلام ايسه‌ده ذمام ثانيدن مراد عهد اولميوب صويى قليل اولان بئردر ومسلك عربده بئر قليل الماسى اولمامق كثرت خيراتندن كنايه‌در قال رحمه الله تعالى (وان كانا من نوعين سمى مستوفى كقوله (ماما ت من كرم الزمان فانه * يحيى لدى يحيى بن عبدالله) واگر ذكر اولنان شيلرده متفقين اولان لفظين نوعيندن اولوب برى اسم وديكرى فعل وياخود برى اسم وديكرى حرف وياخود برى فعل وديكرى حرف اولورسه (مستوفى) تسميه اولنور نته كيم ابى تمامك (ماما ت من كرم) الخ قولنده واقع اولمشدر مفهوم بيت مندرس وضايع اولان هربركرم زمان يحيى بن عبدالله عندنده حيات بولوب تجدد ايدر زيرا يحيى صاحب كرم وجواد اولوب كرمى احيا وتجديد ايدر ديمكدر (ما) نافيه‌يه حمل اولنوب من زائده اولمسى دخى جائزدر ابتداكى يحيى فعل وثانى اسمدر قال رحمه الله تعالى (وايضا ان كان احد لفظيه مركبا سمى جناس التركيب فان اتفقا فى الخط خص باسم المتشابه كقوله (اذا ملك لم يكن ذاهبة * فدعه فدولته ذاهبة) وكذلك اگر تجنيس تامك احد لفظينى مركب واخرى مفرد اولورسه (جناس تركيب) تسميه اولنور وجناس تركيبده اگر لفظين خطده متفق اولورلرسه جناس تركيبدن برنوع خطده اتفاق لفظيندن ايچون اسم متشابهه تخصيص اولنور نته كيم ابوالفتح بستينك (اذا ملك لم) الخ قولنده واقع اولمشدر اولكى (ذاهبة) ذا ايله هبه‌دن مركب اولوب صاحب هبه وثانى مفرد اوله‌رق غير باقيه معناسنه‌در وايكيسنك دخى صورت املالرى متفقدر وابى علانك (مطايا مطايا وجدكن منازل * منازل عنها ليس عنى بمقلع) قولنده دخى التزام اولنمشدر (مطا) فعل ماضى اوله‌رق (مطو) دن (مد) معناسنه اولوب (يا) حرف ندادر (مطايا) ياء مشدده ايله مطيه‌نك جمعيدركه ركوبه صالح اولان مواشيدر مفهوم بيت مطاياى مذكوره قصد ايلدكلرى منازل

احبابه وصوللری حینده منازل مذکوره‌ده اقامتلرندنناشی اعیا وکلاللری زائل وذاهب اولوب کندی
ایسه وصول منازلدن برشی استفاده ایتمیه‌رك تذكر وشجوه باعث اولدیغنی افاده‌در بوصورتده معنای
(مطا) اولان (مد) امداددن اولوب (وجد) قوت معناسنه اولور (یقال اجدنی بعد ضعف
ای قوانی) و (عنها) ضمیری بطریق الالتفات مطایایه عائد و (زل) ذهب معناسنه منایه صفت
اوله‌رق منادن مراد مطایا ایچون مقدر اولان اعیا وکلال اولمش اولور الحاصل مطایایه خطاب ایله
منازل احبابه بعدالوصول انده اقامت وآرام ایتمکز سببیله منازل مذکوره سزك قوتکزه امداد ایلدی
سزدن ذاهب وزائل اولان امر مقدر بندن منقطع ومندفع اولمدی زیرا رؤیت منازل تذكر احباب ایله
احبابك منازل مذکوره‌ده فقدانله حزن وتأثردن زیاده بنمچون برشیء حاصل ایتمدی دیمکدر منایی
منیه‌دن موت معناسنه حمل ایله (زل عنها) دن (لم تقبها) معناسنی اراده ایدرك مراد مشاق
سفریه ایله مطایاده موتك مخائل وشدائدی ظاهراولمشیکن منازل احبابه تیسر وصول وانده اقامتله
اصابت هلاکدن بری اولوب فقط کندی وارسته اوله‌مدیغنی افاده اولمسی دخی محتملدر یاخود مراد
شاعر منازل طریقك کندینه اولان تأثیری مطایایه تأثیرندن ابلغ واز ید اولدیغنی افاده اوله‌رق بوغرضی
بیان ایچون مخاطبهٔ مطایایه اقبال ایله دیمك استرکه ای مطایا وجد وحزنکز ممتد اولدیسه‌ده حشاشت
ارماق یعنی بقیهٔ قلیلهٔ روح ایله اندن نجات بوله‌رق امر مقدر اوزرکزه نازل اولمیوب خلاص اولدکز
بووجهله سزی خطا ایدوب اصابت ایتمیان قدر وحوادث بندن منقطع دکلدر بوصورتده (وجد)
حزن معناسنه اولوب (حشاشت) ضم ایله بقیهٔ روحدر (ارماق) تحریك ایله رمقك جمعی اولوب
بنه بقیهٔ روح اوله‌رق حشاشتك اضافه‌سی مبالغه ایچوندر اشته بومعنالر فاضل محشی ایله عبدالحکیمك
کلاملرندن مستفاد اولوب ظاهر بیتدن مستبان اولان برمعناده وجدی شوق واشتیاق ومنایی امل
وآرزو معنالرینه حمل ایله مطایانك وجد وشوقلرینه منازل احباب امداد ایله مشاق واعیایه یاقیوب
طی مسافات ایدرك تیسر وصوللریله برابر مدار شوق ومحل اشتیاقلری اولان دیاره مواصلتلرندنناشی
انلرده اولان امل وآرزو منقطع وزائل اولوب فقط کندی آرزوسی وصال احباب اولدیغندن منازلی
انلردن خالی بوله‌رق بوامل وتحسرده باقی قالدیغنی مطایایه خطاب صورتیله افاده ایتمش اولمسیدر
الحاصل مطایا ایله کندیسی دیار یاره اشتیاقده مشترك اولوب لکن بواشتیاقدن مقصود اولان ثمره
وفائده‌ده یکدیگره مباین اوله‌رق غرض مطایا اکمال مسافات طریق ایله منزل مقصوده وصول
بوله‌رق حصول استراحت واقامت اولمسیله مجرد وصول منازل احبا ایله امللری حاصل واشتیاق
درونلری زائل اولمشدر لکن شاعرك آرزوی منازلدن مقصودی اصحاب منازل اولوب حین وصوللرنده
وسیلهٔ نیل مناظر ایلدیکی منازلی احبادن خالی بولمسیله حصول امالدن خائب ومهجور اوله‌رق شوق
وآرزوسنه فائده بخش زوال وانقطاع اوله‌مامشدر (والحق احق ان یتبع) امدی بو بیتده (مطا)
فعلیله حرف ندادن مرکب اولان (مطایا) ایله جمع مطیه اولان (مطایا) لفظ مفرد یعنی غیر
مرکبی بیننده دخی جناس ترکیب متشابه اولوب مثال سابق ایله فرقی بونده مقابل مرکب صیغهٔ جمع
اولان مطایا وسابقده صیغهٔ مفرده اولان ذاهبهٔ اولمسیدر قال رحمه الله تعالی (والاخص باسم
المفروق کقوله (کلکم قد اخذ الجام ولاجام لنا * ما الذی ضر مدیر الجام لوجاملنا) واکر بریسی
مفرد واخری مرکب اولان لفظین خطده متفق اولمزلر ایسه جناس ترکیبدن بونوع خطده افتراق
لفظیندن ایچون اسم مفروق ایله تخصیص یعنی (جناس ترکیب مفروق) تسمیه اولنور نته کیم
ابوالفتح (کلکم قداخذ) الخ قولنده (جام لنا) ایله (جاملنا) لفظینی صورت خطده متفق
اولمیه‌رق بالکز لفظا متفقدرلر شاعر مرقوم بوبیت دلپذیرده هم‌صحبتان مجلسه خطاب وبلکه
ساقیٔ بزمه تعریض وعتاب ایدرك جمله‌سی بد ساقیٔ طنازدن مناولهٔ اقداح ایدوبده کندوسنك
تهی دست جام اعتبار ومهجور پیالهٔ می خوشگوار براقلمسی روا اولمدیغنی واکرچه کندوسنك دخی
عمومك مظهر ومتدار اولدیغی لطف مبذولدن حصه‌دار ایدلسه اداره‌ٔ اقداح ایله قلوب حضاری

احیا وارواح ایدن ساقینك دریای مکارمنه نقیصه ایراثنی موجب اولمیه‌جغنی بیان ایله استقای
شراب نابه فتح باب ایلمشدر (اوجاملنا) اوعاملنا بالجمیل معناسنه اولوب بونده اولان (جاملنا) ایله
(لاجام لنا) ده اولان (جام لنا) بیننده جناس ترکیب وار ایسه‌ده اولده میم لامه متصل وثانیده
لامدن منفصل اوله‌رق خطا عدم اتفاقلری جهتیله جناس ترکیب مفروقدر اکر سؤال اولنورسه که
مصنفك (والاخص باسم المفروق) قولنده برکلمه ایله کلمهٔ اخرك بعضیسندن مرکب اولان جناس
داخل اولور نته کیم حریرینك یکرمی برنجی مقامهٔ رازیه‌سنده اولان (ولاه عن تذکار ذنبك وابکه *
بدمع یضاهی الوبل حال مصابه * ومثل لعینیك الحمام ووقعه * وروعة ملقاه ومطعم صابه * قولنده
واقع اولمشدر (لاته) لاتغفل وتعرض معناسنه‌در (مثل) صور وشخص دیمکدر (حمام) کسرایله
موت معناسنه‌در (وقع) هجومدر (روعة ملقاه) فزع لقاء معناسنه‌در اولك اخرنده اولان
(مصاب) فتح ایله نزل معناسنه (صاب المطر) قولندن مفعل اولوب یعنی نزول مطر معناسنه‌در
بیت ثانیده اولان (صاب) شرح مقاماتده برشجر مر یاخود حنظل اولمسیله تفسیر اولنمشدر مراد
مرارت طعم موتدر مفهوم بیت ایشلدیکك معاصی وذنوبی ذکر وتفکردن غافل اولمیوب ونفسك
اوزره اکتساب ذنوب سببیله قطرات امطاره شبیه اولان دموع عین ایله بکا ایله وعین بصرتکه
موتی وانك آخرالامر اوزرکه نوجهله هجوم ایده‌جکنی واقعاسنده اولان فزع والمی وموتك مرارتنی
تمثل ایدروب مطالعه‌دن خالی اولمه دیمکدر امدی بیت اولك آخرنده اولان مصابه ایله بیت ثانینك
اخرنده میم اخیر مطعم ایله صابه لفظندن ترکیبی اعتبار اولنان مصابه بیننده مظنون اولان جناسه
خطده متفقین اولمامسیله جناس مفروق تسمیه اولنورمی جوابنده دیرزکه بومثلاوله مفروق تسمیه
اولنمز زیرا مفروقده مرکب برکلمه ایله کلمهٔ اخرانك بعضیسندن مرکب اولمیوب بلکه کلمتیندن مرکب
اولمق واجبدر و بومثلاوله (تجنیس مرفو) تسمیه اولنور ستیر اولمیدکه بوذکر اولنانلر لفظین
انواع واعداد وهیأت وترتیب حروفده متفقین اولدقلری وقتده اولوب واکر بومجموعده متفق اولمزلرسه
بوده درت قسمدر زیرا عدم اتفاق یا انواع حروفده ویاخود اعدادنده ویاخود هیأتنده ویاخود
ترتیبنده اختلاف ایله اولمقدن خالی اولمز زیرا بونلردن ایکی ویاخود اکثرده مختلف اوله‌رق مثلا
یالکز نوع ایله عدده ویاخود یالکز هیأتده ویاخود یالکز عددده اتفاقلری باقی قالسه بعد
مشابهتلرندن ایچون تجنیسدن عد اولنمز بوندن ایچون مصنف رحمه الله تعالی اقسام اربعه‌ده
حصر ایله بیورر که (وان اختلفا فی هیئة الحروف فقط سمی محرفا کقولهم (جبة البرد جنة البرد)
جملهٔ اسمیه اوزرینه یعنی (فالتام منه ان یتفقا) قولنه معطوفدر ویاخود مقدره معطوف اولوب
(هذا ان اتفقا فیما ذکر وان اختلفا) تقدیرنده‌در یعنی اکر لفظین متجانسین یالکز هیئت حروفده
مختلف اولوب نوع وعدد وترتیبنده متفق اولورلر ایسه احد لفظینك هیئتی اخرك هیئتندن منحرف
اولدیغیچون (تجنیس محرف) تسمیه اولنور واختلاف بعضا حرکه‌ده اولور نته کیم (جبة البرد جنة
البرد) قوللرنده واقع اولمشدر برد اول ضم با ایله بین العرب مشهور برثوبدر و برد ثانی فتح ایله
برودتدندر ومانحن فیه‌مزده اولان بونلر اولوب اما لفظ (جبه) ایله (جنه) تجنیس لاحقدندر
زیرا بونلرده اولان اختلاف هیئتده اولمیوب نوع حروفده اوله‌رق غیر متقارب اولان نون ایله
با حرفنده اختلاف ایتمشلردر (جنه) ستره معناسنه‌در قال رحمه الله تعالی (ونحوه قولهم
(الجاهل اما مفرط او مفرط) و (الجاهل اما مفرط) الخ قوللری دخی تجنیس محرفدن اولوب
واختلاف یالکز هیئتده اولمقده (جبة البرد جنة البرد) کبیدر زیرا اشبو مفرط ومفرط لفظلرندن
اول (جاوز حده) معناسنه افراطدن وثانی (قصر فی امره ونقص) معناسنه تفریطدن اولمسیله
هرنقدر ثانیده را مشدد اوله‌رق یکدیگره ادغام اولنمش ایکی حرف اولمسنه نظرا لفظین مذکورینك
عدد حروفده مختلفین اولملرینی اقتضا ایدرسه‌ده حروف مشدده‌دن حرف واحد کبی لسان دفعهٔ
واحده‌ده مرتفع اولدیغندن حرف واحد عد اولنمشدر وکویا حرف مشدد صورتنده حرف واحد

اولوب کندوسنه برکیفیت زیاده قاتمشدر ومصنف رحمه الله تعالی بوکا اشارتله بیورر که (والحرف
المشددة فی حکم المخفف) و بوبابده حرف مشدد حکم مخففده‌در بوجهتدنناشی تشدید ایله مفرطده
اولان را مفرطده اولان را کبی مکسور اولوب بینلرنده اولان اختلاف یالکز هیئتده در شویله که
اولده فا ساکن وثانیده متحرکدر و بونده اولان اختلاف حرکه وسکون اعتباریله اولدیغندن (جبة
البرد جنة البرد) مثالنده اولان اختلافك غیریدر زیرا بونده اختلاف ذکر اولندیغی اوزره حرکه‌ده‌در
و (البدعة شرك الشرك) قوللرنده اولان اختلافك دخی غیریدر زیرا بونده اختلافین اجتماع ایتمشدر
حاصلی اول یعنی برد ایله برد بیننده اختلاف حرکتنده ثانی یعنی مفرط ایله مفرطده احدهماده فا ساکن
واخرده متحرك اولمسنده وثالث یعنی شرك ایله شرکده هم شینلرك تخالف حرکه‌لرنده وهمده برنده را
متحرك واخرنده ساکن اولمقده در مصنف رحمه الله تعالی بوقسمی بیان ایله بیورر که (وقد یکون
الاختلاف بالحرکة والسکون کقولهم (البدعة شرك الشرك) و بعضا اختلاف حرکه وسکون ایله
اولور (البدعة شرك الشرك) قوللری کبی زیرا اولدن شین مفتوح وثانیدن مکسور واولده را
مفتوح وثانیده ساکندر (شرك) فتحتین ایله حبالهٔ صیاددر قال رحمه الله تعالی (وان اختلفا
فی اعدادها سمی ناقصا) واکر لفظین متجانسین اعداد حروفده مختلف اولورلر ایسه (جناس ناقص)
تسمیه اولنور واعداد حروفده اختلاف احدهمانك حروفی حروف اخردن برحیثیتده زائد اولمسیدر که
زائد حذف اولندیغی کبی نوع وهیئت وترتیبده متفق اولورلر وجناس ناقص تسمیه‌سی احد لفظین
آخردن نقصان اولدیغندن ایچوندر و بوده التی قسم اولوب زیرا زائد یاحرف واحد و یاخود اکثر
اولور وعلی التقدیرین یا کلمه‌نك اولنده ویاخود وسطنده و یاخود اخرنده بولنور مصنف رحمه الله تعالی
بواقسامه اشارتله بیورر که (وذلك اما بحرف واحد فی الاول مثل (والتفت الساق بالساق الی ربك
یومئذ المساق) اوفی الوسط نحو (جدی جهدی) اوفی الاخر کقوله (یمدون من اید عواص عواصم)
واعداد حروفده اختلاف یا اولنده حرف واحد زیاده‌سیله اولور نته کیم ﴿والتفت الساق﴾ الایه
قول شریفنده واقع اولان (ساق) و (مساق) لفظلری بیننده اختلاف یالکز اول مساقده اولان
میم ساقدن زیاده اولمسیله‌در ﴿التفت الساق بالساق﴾ قول شریفی شخص محتضرك حال نزعده
ساق قدملری بربرینه التوا ایدرك تحریکه مقتدر اولهمامسیله و یاخود ساق شدتده مثل اولمق اوزره
معنای مجازی‌یه محمول اولەرق شدت فراق دنیانك شدت خوف آخرته التواسیله ومساق شخص
مذکورك جناب باری‌یه وحکم شریفنه سوقیله تفسیر اولنمشدر و یاخود اختلاف وسط کلمه‌ده
برحرف زیاده اولمسیله اولور (جدی جهدی) کبی زیرا جهدده جددن زیاده ها موجوددر
(جهد) فتح ایله مشقت معناسنه اولوب معنی (حظی من الدنیا اتعاب النفس فی الوصول الی المطلوب)
یعنی دنیادن حظ ونصیبم وصول مطلبده نفسمی اتعاب وتحمل شدائد اسبابدر و یاخود اختلاف
آخرنده برحرف زیاده‌سی بولنمسیله اولور نته کیم ابی تمامك (یمدون من اید عواص عواصم * تصول
باسیاف قواض قواضب) قولنده واقع اولمشدر (من اید) قولنده (من) بر محذوفك صفتی اولوب
(یمدون سواعد من اید) دیمکدر و یاخود علی مذهب الاخفش زائده‌در زیرا اخفش اثباتده من زیاده‌سنی
تجویز ایلمشدر و یاخود (هز من عطفه) قوللرنده اولدیغی کبی تبعیض ایچوندر وسبتیر اولمیه که
وجه اولده من یا ابتدائیه اولوب (یمدون سواعد کائنة من اید) تقدیرنده‌در و یاخود (سواعد)
ایدیدن بعض اولمسی جهتله تبعیضیه‌در و بونی تبعیضه مقابل قلمسی زیرا بوتقدیرده حرف اولوب
لکن تبعیض ایچون اولدیغی صورتده بعض معناسنه اسم اولەرق (یمدون) ایچون مفعول اولور
الحاصل یمدون ایچون مفعول موقعنده واقع اولمشدر (عواص) عاصیه‌نك جمعی اولوب (عاصیه)
ضربه بالسیف معناسنه (عصاه) قوللرندندر و (عواصم) حفظه وحماه معناسنه (عصمه)
قوللرندندر (قواض) قضی علیه وحکم قوللرندندر و (قواضب) قطعه معناسنه قضبه قوللرندندر
معنی انلر یوم حربده ضاربات اعدا وحامیات اولیا اولوب اقران اوزره صوله ایدن اللرینی ضرب
ایچون قتل ایله حاکمه وقاطعه اولان سیوفه مد ایدرلر دیمکدر (عواص) و (عواصم) و (تصول)

ایدی ایچون و (قواض) و (قواضب) اسیاف ایچون صفتدر ایمدی (عواص) ایله (عواصم)
بیننده اختلاف آخر ثانیده میم زائد اولمسیله‌در کذلك (قواض) و (قواضب) دخی زیادهٔ با ایله
بویله‌در قال رحمه الله تعالی (وربما یسمی هذا القسم مطرفا) واکثر اشبو آخرنده زیادهٔ
حرف ایله اولان جناس ناقص (جناس مطرف) تسمیه اولنور و بونك وجه حسنی زیرا آخر کلمه
یعنی مثلا عواصمده اولان میم ورود ایتزدن مقدم اشبو کلمهٔ ثانیه مضی ایدن کلمه‌نك عینی اولوب
اولی‌یی تأکید ایچون ایراد اولنمشدر دیو ایهام ایدرك حتاکه کلمه‌نك آخری نفس مخاطبده تمکن وسمع
مخاطب بونی حفظ ایتدیکی حینده مخاطبدن بوتوهم منصرف اولەرق بعد الیأس انکیچون برفائده
حاصل اولور قال رحمه الله تعالی (واما باکثر کقولها (ان البکاء هو الشفاء * من الجوی بین الجوانح)
وربما یسمی مذیلا) (اما بحرف) اوزرینه معطوفدر یعنی و یاخود اختلاف لفظین حرف واحددن
اکثر ایله اولور ومصنف بوندن یالکز زیاده اخرده اولان قسمی ایراد ایله (خنسانك (ان البکاء
هو الشفاء الخ) قولیله تمثیل ایلمشدر (جوی) حرقت قلب معناسنه‌در (جوانح) اضلاع معناسنه
اولدیغی مرور ایتمشدر جوانحك اخرنده جوادن زیاده اولەرق نون وحا اولوب حرفین زیاده‌سیله
اختلاف واردر واشبو حرف واحددن اکثر اولانه (جناس مذیل) تسمیه‌سی کثیردر قال رحمه الله
تعالی (وان اختلفا فی انواعها فیشترط ان لایقع الاختلاف باکثر من حرف) واکر لفظین متجانسین
انواع حروفده مختلف اولورلر ایسه اختلاف حرف واحددن اکثر واقع اولمامسیله اشتراط اولنور
والا (نصر) و (نکل) وکذلك (فرق) و (ضرب) وکذا (ضرب) و (سلب) امثالی اولده
حرف اتفاق ابتداده وثانیده وسطده وثالثده اخرده واقع اولوب بینلرنده تشابه وار ایسه‌ده بعید
اولەرق انواع حروفده تجانسدن خروج ایدر قال رحمه الله تعالی (ثم الحرفان ان کانا متقاربین
یسمی مضارعا وهو اما فی الاول نحو (بینی وبین کنی لیل دامس وطریق طامس) اوفی الوسط نحو
(وهم ینهون عنه و ینأون عنه) اوفی الاخر نحو (الخیل معقود بنواصیها الخیر) ایمدی کندولرنده
اختلاف واقع اولان حرفین اگر مخرجده متقارب بین اولورلر ایسه (جناس مضارع) تسمیه اولنور
بوده اوچ ضرب اولوب یا حرف اجنبی اولده اولور نته کیم (بینی وبین الخ) قولنده ظاهردر
(کن) کسر ایله بیت معناسنه‌در (دامس) شدید الظلمة معناسنه‌در (طامس) محو ونابدید اولمش
دیمکدرکه مراد یول باورسز اولمقدر اختلاف طامسله دامس بیننده اولوب طا ودال قریب
المخرجدر و یاخود حرف اجنبی وسطده اولور (وهم ینهون عنه و ینأون عنه) قولنده واقع ینهون
و ینأون لفظلرنده اولدیغی کبی ها وهمزه متقارب بلردر و یاخود اخرده اولور (الخیل معقود بنواصیها
الخیر) قولنده واقع خیل وخیر لفظلرنده اولدیغی کبی لام ایله را بیننده تقارب مخرج واردر قال رحمه الله
تعالی (والا یسمی لاحقا وهو ایضا اما فی الاول نحو (ویل لکل همزة لمزة) اوفی الوسط نحو (ذلکم
بما کنتم تفرحون فی الارض بغیر الحق وبما کنتم تمرحون) اوفی الاخر نحو قوله تعالی (واذا جاءهم
امر من الامن او الخوف) واکر حرفین متقارب بین اولمزسه (جناس لاحق) تسمیه اولنور بوده جناس
مضارعده اولدیغی کبی یا اولده اولور نته کیم ﴿ویل لکل همزة لمزة﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر
(همز) فتح ایله کسر و (لمز) طعن معناسنه اولوب استعمالی ناسك عرضلرینی کسرده وعرضنه
طعن ایتمکده شایع اولمشدر و (فعله) وزنی اوزره بنالری اعتیاده دلالت ایدوب و یل بونلری عادت
ایدینانلر ایچوندر دیمك اولور زیرا ضم ضاد وفتح حا ایله (ضحکه) وکذلك (لعنه) دینلمز الا بونلری
مکثر ومتعود اولنلر ایچون اطلاق اولنور ایمدی همزده حرف اول ها ولمزده لام اولوب ها ایله لام
حروف متقاربه‌دن دکللردر و یاخود وسطده اولور ﴿ذلکم بما کنتم تفرحون فی الارض﴾ الایه
نظم جلیلنده تفرحون لفظنك وسطنده فا وتمرحونده میم اولوب بوجهتله متخالفلردر لکن اولی
اولان ﴿وانه علی ذلك لشهید وانه لحب الخیر لشدید﴾ نظم جلیلیله تمثیل اولنمقدر زیرا فا ایله میم
حروف شفویه‌دن اولملریله عدم تقاربلری محل نظردر و یاخود اخرده اولور ﴿واذا جاءهم امر

من الامن اوالخوف ﴾ نظم جليلنده امرك حرف اخرى را وامنك نون اولوب حروف غير متقاربه دندر
قال رحمه الله تعالى (وان اختلفا فى ترتيبها سمى تجنيس القلب نحو حسامه فتح لاوليائه حتف لاعدائه ويسمى قلب كل ونحو اللهم استر عوراتنا وآمن روعاتنا ويسمى قلب بعض) واكر لفظين متجانسين ترتيب حروفده مختلف اولورلر ايسه (تجنيس قلب) تسميه اولنور وترتيب حروفده اولان اختلاف لفظين متجانسين نوع وعدد وهيئتده متحد اولوب فقط بعض حروفك احد لفظينده تقديمله اولهرق اخرنده تأخير ايدلمسيله اولور و (تجنيس قلب) ايكى ضرب اولوب زيرا اكر كلمهٔ اوليدن حرف اخير ثانيه دن اول واوليدن ماقبل حرف اخير ثانيه دن مابعد اول واوليدن حرف اول ثانيه دن اخير واقع اولورسه (قلب كل) تسميه اولنور نته كيم احنفك (حسامك فيه للاحباب فتح * ورمحك منه للاعداء حتف) قولنده واقع اولمشدر (حسام) سيف معناسنه اولوب (فيه) ضميرى حربه راجعدر (حتف) موتدر يعنى روز مصافده سنك سيف مسلولك احبا ايچون مدار فتح وانتصار وحق اعداده سبب حتف ودماردر ديمك اولوب اشته بو بيتده فتح وحتف لفظلرى بيننده (جناس قلب كل) اولهرق اولده حرف فانك تقديميله بعد التاء حرف حا تأخير وثانيده بالعكس حرف حا تقديم اولنهرق بعد التاء حرف فا تأخير ايدلمشدر واكر بو وجهله اولمزسه (قلب بعض) تسميه اولنور (اللهم استر عوراتنا وآمن روعاتنا) دعاى مأثورنده واقع اولان عورات ايله روعات لفظلرى بو قبيلدندر كه يالكز اولده عينك تقديميله بعد الواو را واقع اولهرق ثانيده بالعكس رانك تقديميله بعد الواو عين اتيان ايدلهرك قصورى محللرنده ايراد اولنمشدر ستر معايب وامن مخاوفله دعادر
قال رحمه الله تعالى (واذا وقع احدهما فى اول البيت والاخر فى اخره يسمى مقلوبا مجنحا واذا ولى احد المتجانسين الاخر يسمى مزدوجا ومكررا ومرددا نحو (وجئتك من سبأ بنبأ يقين) تجانس قلبدن احد لفظين متجانسين اول بيتده ولفظ مجانس آخر آخر بيتده واقع اولديغى وقتده بو تقديرده تجنيس قلب (مقلوب مجنح) تسميه اولنور زيرا لفظين اجزاسندن بولنديغى بيت ايچون كأن ايكى جناح اولمش اولور مثلا (لاح انوار الهدى * من كفه فى كل حال) قولنده اولان (لاح) و (حال) لفظلرى بيننده (قلب كل) واقع اولهرق (لاح) اول بيتده وحال آخرده واقع اولمشدر وجناس قلب وغيريسنده احد متجانسين اخرى ولى ايلديكى وقتده (جناس مزدوج) و (جناس مكرر) و (جناس مردد) تسميه اولنور ﴾ وجئتك من سبأ بنبأ يقين ﴿ قول شريفنده اولان سبأ ونبأ كبى وكذلك (من وجد وجد) و (النبيذ بغير النغم غم * وبغير الدسم سم) و (غواص وعواصم) و (قواض وقواضب) و (حسامه للاولياء وللاعداء فتح وحتف) قوللرى كبى وبعضلره تجنيس لفظينك كتابتده توافقلرى اوزره اطلاق اولنهرق اشبو كتابتده توافق لفظين ايله اولان جناسه تجنيس خطى تسميه اولنور مثلا ﴾ والذى يطعمنى ويسقين واذا مرضت فهو يشفين ﴿ قول شريفنده اولان (يسقين) و (يشفين) لفظلرى فرق نقاطدن صرف نظر خطا يكديكره متوافقدر ولسان افصح البيان حضرت نبويدن صدورى مروى اولان ﴾ عليكم بالابكار فانهن اشد حبا واقل خبا ﴿ حديث شريفنده اولان (حبا) و (خبا) لفظلرى دخى بو قبيلدندر (خب) كسرايله خداع معناسنه در و (غرك غرك فصار قصار ذلك ذلك فاخش فاحش فعلك فعلك تهدا بهذا) قوللرى دخى بو اسلوبده در بو كلام امير المؤمنين صفدر غالب على بن ابى طالب كرم الله وجهه افندمز حضرتلرينك معاويه جانبنه اشعار بيوردقلرى فرمان بند آميزلرى اولوب معاويه طرفندن دخى (غلى قدرى على قدرى) ايله اتيان جواب اولنديغى مرويدر (غرك) غروردن اولوب يعنى سنى غرامارتك مغرور ايلدى ديمكدر (قصار ذلك) نهاية ذلك معناسنه اولوب نهايت عزت وياخود غرورك ذل وهواكه يعنى قطع سر رشتهٔ مطاوعتله منفور نظر خلافتپناهى اولقلغكه باعث اولدى ديمكدر (فاخش) خشيتدن امردر (فاحش) فحشدن اولوب (علك) لعلك ده لغتدر (بهذا) خشيته اشارتدر وكلام معاويه ده (غلى) غليانندر (قدر) كسرايله چولمك

و (قدر) فتح ايله مقداردر واشبو (تجنيس خطى) نوعندن عد اولنان برشيده كندوسنده حروفده وحروفك انفصالنده نظر اولنميانلردر مثلا (مسعود) لفظنده (متى يعود) ديناور و (المستنصرية جنة) قولنده (المسئ يضرب حية) ديناور مثلا برفاضله (استنصح ثقة) لفظك سؤال تصحيفنده (ايش تصحيفه) ديناوب فاضل مرقوم جوابنده (اثبت بتصحيفه) ايله (استنصح ثقة) لفظنك (ايش تصحيفه) قولى تصحيفى اولديغى بنه تصحيف ثالث اولان لفظ مذكور ايله ايراد ايلمشدر حاصلى بو بابده اعتبار صورت خطه كوره سن يعنى ديشلر بنه وموقعنه اولوب مثلا مسعودده ميمدن صكره سينده اوچ ديش اولوب متى يعودده دخى برى تا وبرى يا واوچنجيسى ديكر ياده اولهرق ثلث سنات بولنهرق وعين وواو ودال هر ايكيسنده موجود اولهرق بينلرنده صنعت مذكوره تحقق ايدر ديكرلريده بويله اولوب (مستنصريه) بغدادده خلفادن مستنصر باللهك احيا كردهسى اولان مدرسهٔ مشهوره اولوب الحالة هذه خرابه زار دينلهجك بر حالده موجوددر بو صنعتك مدار فهم وايضاحى اولان مثال بر حكايهٔ لطيفهدركه اهل ادبدن برذاتك برقاچ تلامذى اولوب اغلب ايامده كندوسيله منادمه وعندنده بيتوتت ايدرلرايمش اتفاقى بركون بونلر بعض احبارى طرفندن مدعوا اوراده بيتوتت ايدوب على الصباح حضور شيخه كلدكلرنده شيخ انلره (سمسم) لفظيله خطاب وانلر دخى (نبت على ساقيه) لفظيله جواب ايدر امدى شيخ (سمسم) لفظيله قصد تصحيف ايدرك (بيت من بتم) يعنى كيمك خانهسنده بيتوتت ايتدكز ديمك استر چونكه سمسمده سينلرك التى ديشى ايله ايكى ميم اولوب (بيت من بتم) لفظنده دخى موضعنده اولهرق ايكى ميم ايله التى ديش موجوددر كذلك شاكردان (نبت على ساقيه) لفظ تصحيفيله (بيت على بنافيه) يعنى بيت عليده بيتوتت ايلدك ديمك ايستهمشلردركه نبت وبيت وعلى وعلى وقيه وفيه لفظلرى موضعلرنده اولهرق يكديكرك خطا نظرى اولديغى كبى سا لفظ اولنده اوچ سين ديشلريله بعده الف وثانيده يعنى بناده كذلك با وتا ونوندن عبارت اوچ ديش ايله بعده الف موجوددر رسائل بديعيهده سائر امثله وفقرهسى ضبط ايدلمشدر وجناس خطيدن بو نوعه (جناس تصحيف) دخى اطلاق اولنور قال رحمه الله تعالى (ويلحق بالجناس شيئان احدهما ان يجمع اللفظين الاشتقاق نحو (فاقم وجهك للدين القيم) والثانى ان يجمعهما المشابهة وهى مايشبه الاشتقاق نحو (قال انى لعملكم من القالين) وجناسه ايكى شى لاحق اولوب بريسى لفظينى (اشتقاق) جمع ايتمسيدركه مشتق منهلرى متحد اولمقدن عبارتدر وبوده كلمتينك حروف اصولده مرتبه اولهرق توافق واصل معناده اتفاقلريدر نته كيم ﴾ فاقم وجهك للدين القيم ﴿ نظم جليلنده واقع اولان (اقم) و (قيم) لفظلرى (قام يقوم) دن مشتقدر وثانى لفظينى (مشابهت) جمع ايتمسيدر ومشابهت اشتقاقه شبيه اولوب حالبوكه اشتقاق اولميانلردر يعنى لفظيندن هر بريسنده آخرده بولنان حروفك جميعيسى وياخود اكثريسى بولنوب لكن اشتقاقده اصل واحده رجوع ايتمملريدر ﴾ قال انى لعملكم من القالين ﴿ قول شريفنده اولان (قال) و (قالين) لفظلرى كبى زيرا (قال) قولدن و (قالين) بغض معناسنه قليدندر ﴾ اثاقلتم الى الارض ارضيتم بالحيوة الدنيا ﴿ قولنده اولان (ارض) و (ارضيتم) دخى بو نوعدندر بونكله معلوم اولوركه مايشبه الاشتقاقدن مراد اشتقاق كبير دكلدر زيرا اشتقاق كبير من غير رعاية الترتيب حروف اصولده اتفاقدر قمر ورقم ومرق وامثالى كبى حالبوكه اشبو شبه اشتقاق ايچون مثال ايراد ايلدكلرى قول مذكورده اولان (ارض) ايله (ارضيتم) بو قبيلدن اولميوب همزه استفهام ايچون اولهرق كلمهٔ مستقله در (تجنيس اشارت) دخى انواع تجنيسدندر بوده جناس لفظده ظاهر اولميوب بلكه اشارتله اولاندر نته كيم (حلقت لحية موسى باسمه * وبهرون اذا ماقلبا) قولنده واقع اولمشدر آخرى (ان هارون اذا ماقلبا * يجعل اللحية شيئا عجبا) اولوب اسم موسى دن مراد اوستوره معناسنه اولان موسى در وهارونك قلبى نوره اولوب كرج واهكدن اعمال اولنور خرزمه تعبير ايتدكلرى شيدركه شعرى اسقاط ايدر قال رحمه الله تعالى (ومنه رد العجز على الصدر

وهو فی النثر ان یجعل احد اللفظین المکررین او المتجانسین او الملحقین بهما فی اول الفقرة والاخر فی آخرها نحو (وتخشی الناس والله احق ان تخشیه) ونحو (سائل اللئیم یرجع ودمعه سائل) ونحو (استغفروا ربکم انه کان غفارا) ونحو (قال انی لعملکم من القالین) وضرب لفظیدن بریسی (رد العجز علی الصدر) در بوده نثرده لفظ ومعناده متفقین اولان لفظین مکررینك و یاخود متجانسین یعنی معناده اولمیه رق یالکز لفظده متشابهین اولان لفظینك و یاخود متجانسینه ملحقین اولان یعنی اشتقاق و یاخود شبه اشتقاق انلری جمع ایدن لفظینك بربنی اول فقره ده وآخربنی آخرنده ایراد ایلمکدر بوده درت قسم اولوب بربسی لفظان مکررین اولمسیدر نته کیم ﴿ وتخشی الناس الخ ﴾ نظم جلیلنده (تخشی) لفظی اول واخر فقره ده تکرر ایلمشدر (الحیلة ترك الحیلة) قولی دخی بونوعدندر ثانی لفظین متجانسین اولمسیدر مثلا (سائل اللئیم یرجع ودمعه سائل) قولنده اول فقره ده واقع اولان سائل) لفظی سؤالدن واخر فقره ده بولنان سیلاندن اولوب متجانسیندر وثالث لفظینی اشتقاق جمع ایتمسیدر ﴿ استغفروا ربکم انه کان غفارا ﴾ قول شریفنده (استغفروا) و (غفارا) لفظلری مغفرتدندر ورابع لفظینی شبه اشتقاق جمع ایلمسیدر ﴿ قال انی لعملکم من القالین ﴾ قول شریفنده قولدن (قال) ایله بغض معناسنه قالیدن (قالین) اول واخر فقره ده اخذ اولنمشدر قال رحمه الله تعالی (وفی النظم ان یکون احدهما فی اخر البیت والاخر فی صدر المصراع الاول او حشوه او آخره او صدر المصراع الثانی) ونظمده (رد العجز علی الصدر) لفظین مکررین و یاخود متجانسین و یاخود ملحقیندن بریسی اخر بیتده ، وآخری مصراع اولك صدر و یاخود حشو و یاخود آخرنده و یاخود مصراع ثانینك صدرنده واقع اولمسیدر وصاحب مفتاح برقسم دیکر اعتبار ایلمشدر بوده لفظ آخرك مصراع ثانینك حشونده اولمسیدر مثلا (فی علمه وحلمه وزهده * وعهده مشتهر مشتهر) کبی ومصنف بونك ترکنی اولی کورمشدر زیرا بوصورتده (رد العجز علی الصدر) ایچون برمعنی اولیوب مصراع ثانینك حشونده صدارت اولمدیغی معلومدر لکن مصراع اولك حشوی بونك خلافنده اوله رق صدارتی مجزومدر امدی مصنف عندنده ، معتبر اولان اقسام اربعه اولوب بوده بروجه مشروح لفظ اخرك مصراع اولك صدرنده ، و یاخود حشو و یا اخرنده ، و یاخود مصراع ثانینك صدرنده اولمسیدر وعلی کل تقدیر لفظین مکررین و یاخود متجانسین و یاخود متجانسینه ملحقین اولمقدن خالی اولمیوب ودردی اوچه ضرب ایله اون ایکی قسم حاصله اولور وملحقین اشتقاق و یاخود شبه اشتقاق جمع ایتمسی اعتباریله ایکی قسم اولوب بوصورتده دردی درده تقسیم ایله اون التی قسمه بالغ اولور لکن مصنف شبه اشتقاق ایچون یالکز برمثال ایراد ایتمشدر بوده یا امثلهٔ ثلاثهٔ باقیه یه عدم ظفردن و یاخود امثلهٔ اشتقاق ایله اکتفادن ایچوندر بناء علیه اون اوچ مثال ایراد ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (کقوله (سریع الی ابن العم یلطم وجهه * ولیس الی داع الندی بسریع) امدی بریسی اخر بیتده واخر صدر مصراع اولده واقع اولان لفظین مکررینده مثال شاعرك (سریع الی ابن العم الخ) قولنده ، اولان (سریع) لفظلر بدر (اطم) وجهه ضرب ایتمکدر و (ندی) عطا معناسنه در قال رحمه الله تعالی (وقوله (تمتع من شمیم عرار نجد * فما بعد العشیة من عرار) ولفظ اخر مکررك مصراع اولك حشونده وقوعنه مثال صمة بن عبدالله قشیری نك (اقول لصاحبی والعیس تهوی * بنا بین المنیفة والضمار * تمتع من شمیم عرار نجد * فما بعد العشیة من عرار) قولنده اولان (عرار) لفظلری کبیدر (عرار) طیبة الرائحه وناعمه برصاری چیچکدر (من عرار) قولی اسم ما اولمق اوزره محلا مرفوع اولوب من زائده در و (تمتع) قولی بیت اولده ، اولان (اقول) ایچون مفعولدر عیسدن مراد راحله در و (تهوی) تسرع معناسنه در (منیفه) ضم ایله و (ضمار) کسر ایله ایکی موضعك اسملریدر (تمتع) انتفاعدر (نجد) عراق ایله حجاز میانده اولان موضع مشهوردرکه حجازه نسبتله مرتفع اولدیغندن نجد ایله موسوم ومشهوردر (فما بعد) ده (ما) لیس معناسنه در مفهوم بیت رواحل منیفه وضمار نام موضعین بیننده

سرعت ایتدکاری حالده بن رفیقمله بربریمزه یقین اوله رق حکایامزی یکدیکرمزه بث و بسط ایدوب بواثناده اظهار تلهف وتأسفله دیر ایدمکه ای رفیقم نجدك رائحهٔ ورد عرارندن استمتاع وانتفاع ایت یعنی کوزلجه استشمام ایله زیرا بعد العشیه بزبونی غائب ایدرز چونکه اولوقته قدر طی مراحل ایدوب نجد ومنابتندن خروج ایلرز دیمکدر قال رحمه الله تعالی (وقوله (ومن کان بالبیض الکواعب مغرما * فمازلت بالبیض القواضب مغرما) ولفظ آخر مکررك اخر مصراع اولده وقوعه مثال ابی تمامك (ومن کان بالبیض الخ) قولنده اولان (مغرم) لفظلریدر (بیض) با ایله جمع بیضادرکه سفید رومرأه اولوب مذکری ابیضدر (کواعب) کاعبه نك جمعی اولوب (کاعبه) برجاریه درکه ثدیی کسب ارتفاع ایده (مغرم) مولع یعنی حریص معناسنه در (بیض) ثانیدن مراد سیوف اولوب (قواضب) قواطع معناسنه در مفهوم بیت جاریهٔ بیض وحسنایه مولع وحریص اولان کسه دن بنم شانم ارفع واعلادر زیرا بن سیوف قاطعه یه حریص ومولعم دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (وقوله (وان لم یکن الا معرج ساعة * قلیلا فانی نافع لی قلیلها) لفظ آخر مکررك صدر مصراع ثانیده اولدیغنده مثال شاعرك (المام علی الدار التی لو وجدتها * بها اهلها ماکان وحشا مقیلها * وان لم یکن الا الخ) قولنده لفظ قلیل مصراع اخیرك اول وآخرنده تکرر ایلمشدر (المام) نزول قلیل معناسنه در برمحله جزئی مدت نازل اولمقدر و برشی اوزره تعریج اوشی اوزرنده اقامه در و (معرج) لم یکن ایچون خبر اوله رق منصوب اولوب واسمی المامه راجع ضمیردر و (قلیلا) صفت مؤکده در زیرا (قلت) تعریجك ساعته اضافه سندن مستفاددر حاصلی معرجك ساعته اضافه سی مفعول فیهی مفعول به قلمق طریقیله اتساعه محمول اولوب تعریجك ساعتی استیعابنی مفید اوله رق ذکر اولندیغی اوزره ساعت واحده دن عبارت و بوجهتله قلیلا مجرد تأکید اولمق اوزره صفت اولور واضافه ده فی تقدیریله (والا تعریجا قلیلا فی ساعة) معناسی مراد اولنمق دخی جائز اولوب بوصورتده استیعاب ساعتی مفید اولماسیله صفت مقیده اولور زیرا تعریج فی الساعه ساعتدن قلیل اولمقلغه وساعتی استیعابه محتملدر (قلیلها) نافع ایچون فاعل و یاخود (قلیل) مبتدا و (نافع) خبردر و (قلیلها) ده ضمیر ساعته راجع اولوب حذف مضاف و یاخود استخدام ایله (قلیل التعریج فی الساعة) دیمك اولور لکن اوجه اولان ضمیرك معرجه ارجاعیله تأنیثك مضاف الیه اعتباریله اولمسیدر (مقیل) موضع قیلوله در مفهوم بیت توقف ایدك شول بردیارده که بزاو دیاری مأهوله بولورز شویله که کثرت اهالی ونعمتلری جهتیله موضع موحش وخالی دکلدر هرنقدر دیار مذکوره زوالکز برساعت توقف واقامتدن عبارت اولورسه ده زیرا قلت ارام وتوقفکز دخی بوکا فائده اولوب غلیل وجدمه یعنی حرارت اشتیاق ومحبتمه شفا و برر دیمکدر قال رحمه الله تعالی (وقوله (دعانی من ملامکما سفاها * فداعی الشوق قبلکما دعانی) واما لفظین متجانسین اولدقلری صورتده احد لفظین اخر بیتده وآخری مصراع اولك صدرنده واقع اولمسی قاضی ارجانینك (دعانی من ملامکما الخ) بیتنده اولان (دعانی) لفظلری کبیدر اولکی (دعانی) ودع یدع دن دع امرینك تثنیه سی اوله رق (اترکانی) معناسنه در (سفاه) سین مهمله نك فتحیله خفت وقلت عقل اولوب من جهة الاعراب تمیزدر ایکنجی (دعانی) دعادندر مفهوم بیت بنی خفت عقل جهتندن لوم وتعییردن ترك وفراغت ایدکز زیرا داعیٔ شوق وغرام سزدن مقدم بنی داعی وطالب اولمشدر یعنی بوحاله دعوت ایدن عشق وشوق اولوب سزك تسفیه وملامتکز بوطریقدن بنی اعاده ایده مز دیمکدر قال رحمه الله تعالی (وقوله (واذا البلابل افصحت بلغاتها * فانف البلابل باحتساء بلابل) ومتجانس آخرك حشو مصراع اولده اولدیغی ثعالبینك (واذا البلابل الخ) قولی کبیدر (بلابل) اول بلبلك جمعی اولوب طائر معروفدر لغاتدن مراد نغماتدر (انف) نفیدن امردر (بلابل) ثانی بلبالك جمعی اولوب حزن معناسنه در (بلابل) ثالث ضم ایله بلبله نك جمعی اولوب درونده باده اولان ابریقدر (احتساء) شرب معناسنه در مفهوم بیت بلبلار اجرای آهنك نغمات ایلدکلری

ايام بهارده سنده تناول مى خوشكوار ايله حزن درونى نفى وازاله ايت ديمكدر وتمثيل ايله مقصود (بلابل) اوله نسبتله (بلابل) ثالثده‌در واما بلابل ثانى يه نسبتله بلابل ثالث بيننده عند المصنف رد عجز على الصدر اولميوب لكن سكاكى لفظ آخرك حشو مصراع ثانيده اولمسنى دخى برقسم عد ايلمسيله عندنده بودخى باب مذكوردندر نته كيم ذكرى قريبا كذران ايتمشدر قال رحمه الله تعالى (وقوله (فمشغوف بايات المثانى * ومفتون برنات المثانى) ومتجانس آخر مصراع اولك آخرنده اولمسى حريرينك قرق سكزنجى مقامه سنده محلات بصره‌دن قبيله‌ء بنى حرامه منسوب برمحله‌يى مدح وثناده ايراد ايلديكى قصيده‌نك بيت ثانيسى اولان (فمشغوف بايات الخ) قولنده‌كى (مثانى) لفظلرى كيبدر (مشغوف) مفتون معناسنده‌در (آيات مثانى) دن مراد قرآن مبيندر جوهرى ديمشدركه قرآن كريمدن مثانى ايكيوز آيتدن نقصان اولاندر وفاتحهء شريفه‌يه مثانى تسميه‌سى هرركعت صلاتده تكرار اولندبغندندر وجميع قرآن دخى آيت رحمتك آيت عذابه اقترانندن ايچون مثانى تسميه اولنور (رنات مثانى) برطاقى برطاقنه ضم اولنان اوتارمن اميرك نغمانيدر واحدى مثنى اولوب ثنى دن مفعلدر (رنات) جمع رنه‌در شارح مقامات (رنات) جمع رنه اولوب اصلى معنادن حلى وغيريسنك صوتى اوله‌رق بعده توسعله مثانى ايله معبر اولان اوتار عودك اصواتنه اطلاق اولنديغنى ايراد ايلمشدر (فا) تفصيل ايچون اولوب اهل بصره‌دن بعضيلرى صالح و بعضيلرى بونك مادوننده اوله‌رق مصر جامع اولديغنى بياندر قال رحمه الله تعالى (وقوله (املتهم ثم تاملتهم * فلاح لى ان ليس فيهم فلاح) متجانس اخر مصراع ثانينك صدرنده اولمسى قاضىء ارجانينك (املتهم الخ) قولنده اولان (فلاح) لفظلرى كيبدر ابتداكى (فلاح لى) ظهرلى معناسنه وايكنجى (فلاح) فوز ونجات معناسنده‌در قال رحمه الله تعالى (وقوله (ضرائب ابدعتها فى السماح * فلسنا نرى لك فيها ضريبا) واما لفظان متجانسينه ملحق اولدقلرى وقتده احد لفظينك اخر بيتده وآخرينك مصراع اولك صدرنده اولديغى بحترينك (ضرائب ابدعتها الخ) قولنده اولان (ضرائب) و(ضريبا) لفظلرى كبيدر (ضرائب) ضريبه‌نك جمعى اولوب ضريبه برسجيه وطبيعتدركه بركيمسه ايچون بطريق المثل ضرب اولنوب انك اوزرينه مطبوع ومجبول اوله و (ضريب) مثل معناسنده‌در اصلى ضرب قداحده مثلدر (قداح) سهم قماردر ايمدى بونلردن ايكيسى دخى اشتقاقده اصل واحده راجعدر مفهوم بيت اوسجيه‌لركه سن انى جود وسماحتده ابداع واظهار ايلدك بزانلرده سنكيچون برمثل ونظير كورنلردن اولمدق ديمك اولور قال رحمه الله تعالى (وقوله (اذا المرء لم يخزن عليه لسانه * فليس على شىء سواه بخزان) وملحق آخر مصراع اولك حشونده اولديغى امرىء القيسك (اذا المرء لم يخزن الخ) قولنده اولان (لم يخزن) و(بخزان) لفظلرى كبيدر مفهوم بيت برانسان لسانى كندى نفسى اوزره خزن وكتم ايتميوب ضررى كندى يه عائد اولان شيدن لسانى حفظ ايتمزسه البته لسانى سائر كسه اوزرينه دخى خزن وكتم ايتميوب كندى يه زيانى اولميان شيده اخرينى حفظ وحمايه ايتميه‌جكى جهت اولوبتده‌در ديمك اولور ايمدى (يخزن) و (خزان) لفظلرى اشتقاقك جمع ايلديكى الفاظدن اولوب مأخذ اشتقاقلرى خزندر قال رحمه الله تعالى (وقوله (لواختصرتم من الاحسان زرتكم * والعذب يهجر للافراط فى الخصر) وبنه ملحقيندن بريسى اخر بيتده واخرى حشو مصراعده اولمسى ابو العلانك (لواختصرتم من الاحسان الخ) قولنده اولان (اختصرتم) و(فى الخصر) لفظلرى كبيدر (اختصار) معلوم اولوب (خصر) فتحتين ايله برودت معناسنده‌در يعنى سزلردن مباعدت وعدم زيارتم كثرت انعامكزدن نشئت ايدوب اكر احسانكزه اختصار ايتسه‌كز زيارتكزه دوام ايدردم زيرا ماء عذب وفرات نفسك اعظم مشتهياتندن ايكن افراط برودتندن ايچون ترك اولنور ديمكدر ايمدى بومثال دخى احد ملحقين اخر بيتده وآخرى مصراع اولك حشونده اولمقده مثال سابقك نظيرى اولوب فقط بومثال قسم ثانى الحاقدن يعنى شبه اشتقاقك لفظينى جمع ايلديكى قبيلدن ومثال سابق اشتقاقك جمع ايلديكى

الحاقدندر قال رحمه الله تعالى (وقوله (فدع الوعيد فما وعيدك ضائرى * اطنين اجنحة الذباب يضير) وملحق آخر مصراع اولك اخرنده اولديغنه مثال شاعرك (فدع الوعيد الخ) قولنده اولان (ضائر) و(يضير) لفظلرى كبيدر (ضائر) مضر و (يضير) يضر معناسنه اولوب اشتقاقك جمع ايتديكى الفاظدندر مفهومى وعيد وتخويفكى ترك ايت زيرا سنك وعيدك بكا مضر دكلدر اجنحهء ذبابك طنين وآوازى كسه‌يه ضرر ايدرمى ديمك اولور قال رحمه الله تعالى (وقوله (وقدكانت البيض القواضب فى الوغى * بواتر فهى الان من بعده بتر) وملحق آخر مصراع ثانينك صدرنده اولمسى ابو تمامك حين استشهادنده محمد بن نهشل حقنده نظم ايتديكى مرثيه‌سنده اولان (ثوى فى الثرى من كان يحيى به الورى * و يغمر صرف الدهر نائله الغمر * وقدكانت البيض الخ) قولنده‌كى (يغمر) و(غمر) و (بواتر) و(بتر) لفظلرى كبيدر (ثوى) اقام معناسنه اولوب (يحيى) حياتندر (ورى) مخلوق معناسنه‌در (يغمر) يستر و(نائل) عطا و (غمر) كثير معناسنه‌در (وغى) حربدر (بواتر) قواطع معناسنه‌در (بتر) ابترك جمعيدر مفهوم بيت برذات مأواى ترابده اتخاذ مسكن ايتمش يعنى تراب قبر ايله متوارى اولمشدركه مخلوق انكله حيات بولوردى وانك عطا واحسان موفورى نوائب دهرى غمر وستر ايدردى وميدان حربده سيوف قاطعه انك حسن استعماليله قطع ايدردى انك شهادتيله سيوف مذكوره‌يى انك كبى استعمال ايده‌جك قالمدى ديمكدر ايمدى (يغمر) و (غمر) لفظلرى اشتقاقك جمع ايتديكى الفاظدندر وكذلك (بواتر) ايله (بتر) دخى بويله‌در واما شبه اشتقاقك جمع ايلديكى ملحقين متجانسدن مصنفك اهمال ايلديكى امثلهء ثلثه‌دن احد ملحقين اخر بيتده وآخرى مصراع اول صدرنده وقوعنه مثال حريرينك قطيعه نام يكرمى دردنجى مقامه سنده اولان (ولاح يلحى على جرى العنان الى * ملهى فسحقا له من لائح لاح) قولنده واقع (لاح) و (لاح) لفظلرى اولوب صدر بيتده اولان (يلوح) فعلندن ماضى وآخر مصراع ثانيده اولان (لحاه) يعنى (لامه) قولندن اسم فاعلدر (لاح) ظهر معناسنه اولوب ضمير مستتر ماقبل بيتده اولان مشبه عائددر (يلحى) يلوم معناسنه‌در (جرى العنان) ملاهيده سعى وتعمق ديمكدر (فسحقا) بعدا معناسنه اولوب (لائح لاحى) ظاهر لائم ديمكدر وملحق اخرك آخر مصراع اولده وقوعنه مثال ينه حريرينك قريبا كذرآن ايدن (فمشغوف بايات المثانى الخ) بيتى مابعدنده واقع (ومضطلع بتلخيص المعانى * ومطلع الى تخليص عانى) قوليدركه اول عنى بعيندن وثانى خضع وذل معناسنه عنا بعودندر و (مضطلع) اضطلع به قوى على حمله معناسنه‌در (بتلخيص معانى) كلام وكتابى تلخيص اختصار بدر (تخليص عانى) فك اسيردر وملحق اخرك صدر مصراع ثانيده وقوعى شاعر اخرك (لعمرى لقد كان الثريا مكانه * ثراء فاضحى الان مثواه فى الثرى) قولى اولوب (ثراء) ثروتدن واوى و(ثرى) تراب معناسنه يائيدر (اضحى) صار و(مثواه) مسكنه معناسنه‌در قال رحمه الله تعالى (ومنه السجع قيل هو تواطؤ الفاصلتين من النثر على حرف واحد وهو معنى قول السكاكى هو فى النثر كالقافية فى الشعر) وضرب لفظيدن بريسى سجعدر (سجع) بعضا برفقره‌دن كلمهء اخيرهء فقرهء اخرادن كلمهء اخيره‌يه موافقه اولمسى اعتباريله فقره‌نك نفس كلمهء اخيره‌سنه اطلاق اولنور وبعضا كلمتينك حرف واحد اوزره توافقلرى اوزرينه اطلاق اولنور مصنفك اشارت ايتديكى اشبو معناى ثانيدر يعنى بعضيلر سجع كلام نثردن فاصلتينك حرف واحد اوزره تواطؤ وتوافقلرى اولديغنى اختيار ايتديلر وسكاكينك نثرده سجع شعرده قافيه‌نك نظيريدر ديو قولنك معناسى دخى بودر لكن مصنفك بو كلامى مورد بحثدر زيرا (قافيه) اطلاق اولنان شى يا بر أسها اخر بيتده واقع اولان كلمه وياخود اوكلمه‌نك حرف اخيرى وياخود السنهء ثلثه اوزره ميزان عروضى جامع اوله‌رق زبان تركى اوزره تأليف ايتديكمز رساله ده وكتب سائره ده بيان اولنان تفصيل مذاهب اوزره بونلرك غيرى اولوب اواخر ابياتدن كلمتينك حرف واحدده تواطؤلرينه قافيه اطلاق اولنمز وسكاكينك نثرده سجع شعرده قوافى كبيدر ديمسندن مرادى اواخر فقراتده اوزرينه تواطؤ واقع اولان الفاظدركه (فواصل)

تعبیر اولنور بوندن ایچون سکاکی کتابنده (وهی فی النثر کالقوافی فی الشعر) لفظ جمله ذکر ایتمشدر
الحاصل سکاکی مصنف کبی لفظ اسجاع ایله معنای مصدری مراد ایتامشدر بو صورتده مصنفك
(وهو معنی قول السکاکی) کلامنك معناسی کلام سکاکیدن مقصود اولان محصول معنایی افاده
اولوب یعنی قوافی اواخر ابیاتده اولان الفاظ متوافقه اولدیغی مثللو اسجاع دخی اواخر فقرده
اولان الفاظ متوافقه در واواخر ابیاتده تقفیه الفاظك توافقی اولدیغی کبی کذلك اواخر فقرده
معنای مصدری اوزره سجع دخی توافق الفاظدر دیمك مفادنده اولور قال رحمه الله تعالی
(وهو ثلثة اضرب مطرف ان اختلفا فی الوزن نحو (ما لکم لا ترجون لله وقارا وقد خلقکم اطوارا)
والا فان کان ما فی احدی القرینتین او اکثره مثل ما یقابله من الاخری فی الوزن والتقفیة فترصیع نحو
(فهو یطبع الاسجاع بجواهر لفظه * و یقرع الاسماع بزواجر وعظه) (سجع) اوچ نوع
اوزره اولوب اگر فاصلتین وزنده مختلف اولورلر ایسه (سجع مطرف) تسمیه اولنور ﴿ مالکم لا ترجون
لله ﴾ الآیه قول شریفی بو نوعدن اولهرق (وقار) و (اطوار) لفظلری اواخر فقرتینده واقع
اولهرق وزنا مختلفلردر مفهوم شریفی مالکم لا تخافون لله عظمة وقد خلقکم مختلفین طورا وخلقة
دیمکدر واگر فاصلهلرده وزنا اختلاف اولمزسه بوده اگر فقرتینده اولان الفاظك جملهسی و یاخود
اکثریسی وزنده وتقفیهده یعنی حرف اخر اوزره توافقده مقابلنده اولان الفاظك مثلی اولورسه
(ترصیع) تسمیه اولنور نته کیم حریرینك صنعانیه نام برنجی مقامهسنده اولان (فهو یطبع
الاسجاع الخ) قولنده واقع اولمشدر زیرا قرینهٔ ثانیهده اولان یقرع اولده اولان یطبع لفظنه
واسماع اسجاعه وزواجر جواهره ولفظ وعظه وزن وقافیه جهتلرندن باجمعهم موافقلردر اما
اولده اولان (هو) لفظنك ثانیده مقابلی غیر موجوددر واگر فقرهٔ ثانیهده لفظ (اسماع) محلنده
(آذان) ایراد اولنوب (ویقرع الآذان) دینلسه بالکز بو لفظلرده اختلاف وقوعیله اکثر الفاظده
توافقه مثال اولور قال رحمه الله تعالی (والا فمتواز نحو (فیها سرر مرفوعة واکواب موضوعة)
واگر احد قرینتینده اولان الفاظك نه جملهسی ونه اکثریسی قرینهٔ اخرادن مقابلنده اولان الفاظك
مثلی اولمزسه (سجع متوازی) تسمیه اولنور بوده قرینتینده اولان الفاظك جمیعیسی و یاخود
اکثریسی قرینهٔ اخراده اولان مقابلارینه مجموع وزن وقافیهده مخالف اولمزیله اولور مثلا ﴿ فیها
سرر مرفوعة واکواب موضوعة ﴾ قول شریفنده (سرر واکواب) وزن وتقفیهده مختلفلردر
(سرر) سریرك واکواب ترکیده دخی مستعمل اولان کوبك جمعیدر حریرینك (الجأنی حکم دهر
قاسط * الی ان انتجع ارض واسط) قولی دخی بو نوعدن اولوب یالکز لفظهٔ اخیرهلری اولان قاسط
وواسطده اتفاق ایدوب قصوری مختلفدر و یاخود یالکز وزنده مختلف اولورلر مثلا ﴿ والمرسلات
عرفا فالعاصفات عصفا ﴾ قول شریفنده (مرسلات) و (عاصفات) تا قافیهسنده اولوب تقفیهده
متفق ووزنا مختلفلردر و یاخود یالکز تقفیهده مختلف اولورلر مثلا (حصل الناطق والصامت *
وهلك الحاسد والشامت) قولنده (حصل) ایله (هلك) و (الناطق) ایله (الحاسد) وزنا متفق
اولوب فقط قافیهلری مختلفدر و یاخود قرینتیندن برنده اولان الفاظك قرینهٔ اخراده مقابلی اولمز
نته کیم ﴿ انا اعطیناك الکوثر فصل لربك وانحر ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر زیرا مقابله ایله
مراد قرینتینده اولان کلماتك عددده وموصوف وصفت وفعل وفاعل ومعطوف اولمق کبی نمط
واحدده اتحادلری اولوب ایمدی ﴿ انا اعطیناك الکوثر ﴾ قول شریفی صاحبینی ایله بو منوال اوزره
دکلدر ابن اثیر دیمشدر که (سجع) درت شرطه محتاج اولوب بریسی مفردات الفاظی اختیار یعنی
حصول سجع ایچون کلمات ثقیله ایرادندن احترازدر که تنافر لازم کلمیه وثانی اختیار تالیفدر که ترتیب
الفاظ ترتیب معانی اوزره اولوب حتی که اخلال نظم ایله تعقید لازم کلمیه وثالث لفظ معنایه تابع
اولوب معنی لفظه تابع اولمامسیدر یعنی ذهنده معانی وجه حسن اوزره ترتیب اولنوب بعده بوندن
حسنة الترتیب اولان الفاظ ایله تعبیر اولنمسیدر بو حسده الفاظ ترتیب حسن ایله ترتیب اولنهرق معنایه

اعتبار اولنمامسی جائز دکلدر ورابع فقرتیندن هر بریسی فقرهٔ اخراده اولان معنانك غیری بر معنایه
دلالت ایتمسیدر والا تطویل اولور نته کیم صابینك (الحمد لله الذی لا یدرکه الاعین بلحاظها *
ولا یحده الالسن بالفاظها * ولا یخلقه العصور بمرورها * ولا یهرمه الدهور بکرورها * والصلوة
علی من لم یر للکفر اثرا الا طمسه ومحاه * ولا رسما الا ازاله وعفاه) قولنده واقع اولمشدر زیرا
مرور عصور و کرور دهور بیننده ومحو اثر واعفاء رسم میاننده فرق اولمیوب بلا معانی زائده تطویل
کلامدن عبارتدر قال رحمه الله تعالی (قیل واحسن السجع ما تساوت قرائنه نحو (فی سدر مخضود
وطلح منضود وظل ممدود) ثم ما طالت قرینة الثانیة نحو (والنجم اذا هوی ما ضل صاحبکم وما غوی)
او الثالثة نحو (خذوه فغلوه ثم الجحیم صلوه) ولا یحسن ان تؤتی قرینة اقصر منها کثیرا) دینلمشدر که
احسن سجع قرائنی متساویه اولاندر نته کیم ﴿ فی سدر مخضود وطلح منضود ﴾ قول شریفنده
هر فقره ایکی قرینه اوزره مبنیدر واگر قرائنی متساویه اولمزسه درجهٔ ثانیهده احسن اولان قرینهٔ
ثانیهسی طویله اولاندر مثلا ﴿ والنجم اذا هوی ما ضل صاحبکم وما غوی ﴾ نظم جلیلنده فقرهٔ
اولی ایکی وفقرهٔ ثانیه اوچ لفظ اوزرینه بنا اولنمشدر و یاخود قرینهٔ ثالثه طویله اولمسیدر ﴿ خذوه
فغلوه ثم الجحیم صلوه ﴾ خذوه فغلوه قرینهلرندن طویلهدر و برقرینه اتیان اولندقدنصکره اندن
قصر کثیر ایله اقصر اولان برقرینه اتیانی غیر مستحسندر مصنفك مفهوم کلامی بوندن عبارت
اولوب بو بحثك معرض تفصیلنده شارح مرحوم ابن اثیردن روایت ایتمشدر که (سجع) اقسام
ثلثهیه منقسم اولوب اول ایکی فصلك متساوی اولمسیدر نته کیم نظم جلیلده ﴿ فاما الیتیم فلا تقهر
واما السائل فلا تنهر ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر تعبیر ترکی اوزره غضوب وعجول وعنود وجهول
برکسه در دینلسه بو قبیلدن اولور قسم ثانی فصلیندن ثانی اولدن اطول اولمسیدر لکن اعتدالدن
اخراجه باعث اولهجق مرتبهده طول کثیر ایله اطول اولمامسی مشروطدر نظم جلیلده ﴿ وقالوا
اتخذ الرحمن ولدا لقد جئتم شیئا ادا تکاد السموات یتفطرن منه وتنشق الارض وتخر الجبال هدا ﴾
قول شریفی بو قبیلدن اولوب قرآن مبینده نظیری غیر موجوددر لسانمزده چکیدهٔ براعهٔ کتاب اولان
(کرنامهٔ سامیلری راحه پیرای تفخیم ومال منیف متضمن التلطیفی رهین اذعان چاکر صد قوسیم اولدی)
عبارهسی دخی بو و تیرهده جاریدر واوچ فقره اوزرینه بنا اولنانلر بو قسمدن مستثنا اولوب بعضیلری
برنجی وایکنجی فقرهلرك الفاظی متساویه اولهرق کلوب بعده فقرهٔ ثالثه بونلردن بر مقدار طویل اولهرق
اتیان اولنور وفقرهٔ ثالثهنك اولکیلر ایله تساویسی دخی جائز اولوب مرور ایدن ﴿ واصحاب الیمین
ما اصحاب الیمین فی سدر مخضود وطلح منضود وظل ممدود ﴾ نظم مبنی بو اسلوبدهدر واگر بونده
فقرهٔ ثالثه بش و یاخود التی لفظ اولمق لازم کلسه حسندر منشآت ترکیده (دعوائی خلوص فؤاد
صدق اعتیاد ایله مرفوع اجابتخانهٔ خدای بی انداد قلندی) دینلسه بو قبیلدن اولور قسم ثالث
فصل اخر اولدن اقصر اولمسیدر لکن بو قسمی ابن اثیر عیب فاحش عد ایلیوب فصل اولده سمع فقرهنك
طولی سببیله امد وغایتی استیفا وعنان اصغایی ارخا ایتمسیله ثانیٔ قصیره کلدیکی کبی بو منزلی
بولهمیوب انتهاء غایتی مراد ایدن شخصك فسحت میدان بولهمامسیله عند غایتده سورچوب لغزیده
اولمسنه شبیه اولور دیمشدر اشبو اقسام ثلثهٔ سجعی بیاندنصکره دیمشدر که سجع طول وقصر جهتیله
دخی ایکییه منقسم اولوب احسن سجع قصیردر زیرا سمع سامعه فواصل مسجوعهنك قربیله برابر
مسلکیجه دخی اوعر واصلبدر شویله که معنی الفاظ قلیله ایله اصاغه اولندیغی صورتده سجعك توافق
ومواطئهسی صعب وعسیر اولور واحسن قصیر ایکی لفظ اوزره اولاندر واوچدن اونه قدر اولنلر دخی
اشبو قسم قصیردن اولوب بوندن زیادهسی قسم طویلدندر واشبو قسم طویلدن اون بردن اون ایکییه
قدر اولنلری قصیره قریب اعتبار اولنمشدر واکثر طویل اون بش لفظدن مؤلف اولاندر نته کیم
﴿ واذا اذقنا الانسان منا رحمة ثم نزعناها منه انه لیؤس کفور ولئن اذقناه نعماء بعد ضراء مسته
لیقولن ذهب السیئات عنی انه لفرح فخور ﴾ قول شریفنده قرینهٔ اولی اون بر وثانیه اون اوچ

واقع اولمشدر قال رحمه الله تعالى (والاسجاع مبنية على سكون الاعجاز كقولهم (ما ابعد مافات
وما اقرب ماهو آت) واسجاع سكون اعجاز اوزرينه يعنى فواصل قرينه نك سكون اواخرى اوزره
مبنيه در زيرا سجعدن غرض فواصلك بينى مزاوجه در وبوده هر برصورتده تمام اولميوب انجق
وقف وسكون اوزره بنا ايله اولور نته كيم (ما ابعد مافات الخ) قوللرنده واقع اولمشدر زيرا حركه
اعتبار اولنسه (فات) ده تا مفتوح و (آت) لفظنده مكسور منون اولمسيله سجع فوت اولور بوايسه
قوافيده جائز اولميوب وتزاوج فواصل غرضنه وافى اولهمز وفصحا ازدواج ايچون كلەلرى اوضاعندن
اخراج ايدرك (آتيك بالغدايا والعشايا) ديرلر حالبوكه وضعى (بالغدوات) در و (هنأنى الطعام
ومرأنى) ديرلر حالبوكه وضعى (امرأنى) در و (آخذ ماقدم وحدث) ديرلر حالبوكه وضعى
ضم دال ايله اولميوب فتح ايله (حدث) در ايمدى بونلر منافىٔ لغت اولان شيلر اولمسيله برابر مجرد
ازدواج ايچون ارتكاب اولندبغى مشاهده ايتديكك كبى اسجاعده سكون اواخر خلاف وضع اولديغى
حالده بونى اعتبار ايچون حق فصحاده ظن اولنه جق برمحل قالمز قال رحمه الله تعالى (قيل ولايقال
فى القرأن اسجاع بل يقال فواصل) دينلمشدركه قرآنده ادبه رعايةً اسجاع تعبير اولنمز زيرا
(سجع) حمام وامثالنك هديريدر بلكه فواصل دينلور وبو كلام (سجع) فقره دن كلمهٔ اخيره
اولديغنى اشعار ايدر زيرا فواصل انجق فقره نك آخر كلمه سنه دينلور قال رحمه الله تعالى (وقيل
السجع غير مختص بالنثر ومثاله من النظم قول ابى تمام (تجلى به رشدى واثرت به يدى * وفاض به ثمدى
واورى به زندى) وبعضيلر ديمشدركه سجع نثره مختص اولميوب بلكه نظمده دخى جريان ايدر
ونظمدن مثالى ابى تمامك (تجلى به رشدى الخ) قوليدر (تجلى) كشف وظهر معناسنه در (اثرت به
يدى) صارت يدى ذا ثروت وغناء ديمكدر (ثمد) كسرتا ايله ماء قليل اولوب اصلى نفس ماء اوله رق
مراد تزايد مال قليليدر (زند) چاقمقدر طاشنه (زنده) دينور معنى (صار ذا ورى) ديمكدر
(ورى) نار معناسنه در وزندك ذونار اولمسى مطلوبه ظفردن عبارتدر و (به) ضميرلرى بيت
سابقده ذكر اولنان نصره راجعدر وبيت سابق (ساجد نصر اما حييت وانتى * لاعلم ان قد جل
نصر من الحمد) قوليدر مفهومى ممدوحى اولان نصرك اداى فريضهٔ حمد وشكرانيتى قابل اوله جق
درجه دن عالى بولنديغى معلومى اولديغى حالده وقت حياتنى وظائف حمد وثنايه حصر ايلديكنى وانك
فيض احسانايله رشادى ظاهر واموالى وافر وقلت وفقر وضرورتى غنا وثروته متبدل وزندى
بعد الصلوح وارى اوله رق مطالبى حيز حصوله موصول اولديغى بياندر قال رحمه الله تعالى
(ومن السجع على هذا القول مايسمى التشطير وهو جعل كل من شطرى البيت سجعة مخالفة لاختها)
وسجع نثره مختص اولمديغى قوله كوره (تشطير) تسميه اولنان شى دخى سجعدندر (تشطير) بيتك
شطريندن هر برينى شطر اخرده اولان سجعه يه مخالفه اوله رق برسجعه قلمقدر يعنى هر برمصراعده
بشقه بشقه سجع ايراد ايتمكدر (سجعه) قولى لايق اولان مصدريت اوزره نصب اولنمقدر بوصورتده
معنى بيتك شطرلرندن هر برسى شطر اخرده اولان سجعه يه مخالف سجعه ايله مسجوع قلنمسى
ديمك اولور يوخسه جعل ايچون مفعول ثانى اولهمز زيرا شطر سجع دكلدر و (تسمية الكل باسم
جزئه) قبيلندن اوله رق فقرتين سجعتيندن كلاسنه سجع تسميه اولنمسى دخى جائز اولور ايمدى
حريرينك برنجى مقامهٔ صنعانيه سنده اولان (لما اقتعدت غارب الاغتراب * وانأتنى المتربة عن الاتراب)
قولى برسجعه و (طوحت بى طوائح الزمن الى صنعاء اليمن) قولى سجعهٔ اخرادر هر برشينك غاربى
اعلاسيدر و (اقتعد) اتخذ قعدة ديمكدر و (غارب) كاهل معناسنه دركه ظهر دابه نك مقدميدر
بوكلامى اغتراب ايچون استعاره ايتمشدر (اغتراب) وطندن تغربدر (انأتنى) ابعدتنى معناسنه در
(متربه) فقردر زيرا فقر صاحبنى ترابه الصاق ايدر (اتراب) كسرايله تربك جمعى اولوب (ترب)
رجل برابكده نشأت ايلديكى لده سيدر (طوحت بى) رمت بى ديمكدر (طوائح زمن) زمانك حوادث
وخطوبى اولوب طوائح على غير القياس جمع مطيحه در (صنعاء يمن) يمنده مشهور بربلده در

قال رحمه الله تعالى (كقوله (تدبير معتصم بالله منتقم * لله مرتغب فى الله مرتقب) نته كيم تشطير
ابوتمامك معتصم بالله حقنده حين فتح عموريه ده نظم ايلديكى مديحه سنده اولان (تدبير معتصم الخ)
قولنده واقع اولمشدر (مرتغب فى الله) رضوان الهى يه وسيلهٔ تقرب اولان شيئه راغب ديمكدر
(مرتقب) منتظر ثواب وياخود خائف عقاب ديمكدر ايمدى شطر اول برسجعه اولوب ميم اوزره
مبنيه در وثانى با اوزره بنا اولنمش سجعهٔ اخرادر (تدبير) قولى مبتدا اولوب خبرى بيت ثالثده در
وبيت ثالث (لم يرم قوما ولم ينهد الى بلد * الا تقدمه جيش من الرعب) قوليدر (لم يرم) لم يقصد
معناسنه در و (لم ينهد) لم ينهض ديمكدر (رعب) خوفدر مفهوم بيتين رضاء بارى ايچون
غزو وجهاد ايدرك دشمن دينندن منتقم ورضوان الهى يه مقرب اولان مساعىٔ ممدوحه يه راغب
واجر وثوابه مترقب اولان معتصم باللهك اثر تدبيريدركه برقومى قصد ايتمدى وبرجانبه نهضت
وعزيمت ايلمدى الا انى رعبدن برجيش تقدم ايلدى يعنى قنغى جانبه توجه ايلسه هنوز وارمقسزين
قلوب اهالى بى خوف وخشيت استيلا ايدردى ديمك اولور وسجع نظمده جريان ايتديكى قوله كوره
(تصريع) دخى سجعدندر (تصريع) بيتك عروضى قافيهٔ ضربه موافق اولمسيدر (عروض)
بيتدن مصراع اولك و (ضرب) مصراع ثانينك آخريدر ابن اثير ديمشدركه (تصريع) يدى
مرتبه يه منقسم اولوب مرتبهٔ اولى هر برمصراع بنفسه مستقل اولوب كندوسندن معنى فهم اولنور
وبوكا (تصريع كامل) تسميه اولنور امرئ القيسك (افاطم مهلا بعض هذا التدلل * وان كنت
قد ازمعت هجرى فاجملى) قولى بوقبيلدندر (همزه) حرف ندا و (فاطم) فاطمه دن مرخم و (مهلا)
مصدريت اوزره منصوب اولوب (يافاطمه امهلى مهلا بعض هذا التدلل) ديمكدر (تدال) غنج
يعنى ناز معناسنه در (ازماع) قصد وبرشى اوزرينه نفسى توطيندر (اجملى) افعل فعلا جميلا ديمكدر
حاصلى مصراع اولدن مراد ناز ودلالدن برمقدار فراغتى تمنى ومصراع ثانيدن مقصود كندوسندن
هجر ومفارقته توطين نفس ايله قصد وعزيمتى تقديرده هجرده معاملهٔ جميله ومشفقه استدعاسى اولوب
مصراعيندن هر برى كنديلرندن مقصود اولان معنابى مفيد اوله رق يكديكرينه توقفدن مستغنيدر
ابيات تركيه ده نديم مرحومك (حددن كچمش نزاكت بال وبال اولمش سكا * مى سوزلمش شيشه دن
رخسار آل اولمش سكا) بيتى دخى بواسلوبده در مرتبهٔ ثانيه مصراع اول ثانى يه محتاج اولميوب
لكن ثانى اوله مرتبط اوله رق اتيان اولنمسيدر نته كيم شاعر مرقومك (قفانبك من ذكرى حبيب
ومنزل * بسقط اللوى بين الدخول فحومل) قولنده واقع اولمشدر زيرا مصراع اولدن مراد
مهجور جمال ووصالى اولديغى يار ودور اولديغى منزل وديارى ذكرى حيننده توقفله بكاده كندوسنه
اسعاد واعانه لرينى صاحبيندن طلب اولوب بومعنابى افاده ده مصراع ثانى يه احتياج وتوقفدن
مستغنيدر ومعناى ثانى مصراع اول مذكورده اولان منزل وياخود حبيب وياخود بكالك محلى
دخول وحومل نام ايكى محل ميانده واقع منقطع رمل معوج اولديغى تعيين اولمسيله مصراع اوله
مرتبطدر اشعار تركيه ده (هم يافار پروانه سين همسوز دل اظهار ايدر * مقتضاى مشرب شمع شب
آرا بويله در) بيتى دخى بواسلوبده در مرتبهٔ ثالثه مصراعين برحيثيتده اولمقدركه هر برلرينك
موضع اخرده وضعى صحيح اوله نته كيم ابن حجاج بغداديك (من شروط الصبوح والمهرجان *
خفة الشرب مع خلو المكان) قولنده واقع اولمشدر (مهرجان) نوروزك مقابلى اولوب كوز فصلنك
ابتداسى ونير اعظمك ميزانه تحويلى زمانيدر فرس جاهليتده ايكى عيد عظيم اولوب برى روز نوروز
وديكرى روز مهر بوردر (صبوح) وقت صباحده ايچيلان بادهٔ فرحفزادر اشعار تركيه ده (تقرير
ايده م درد درونم الم وار * اللهى سورسن بنى سو يلتمه غم وار) بيتى دخى بوطرزده اولوب
مصراعيندن قنغيسى تقديم اولنسه وضع صحيحنى تغيير ايتمز لكن مثلا (جمال يارى كوردكجه چشمن
عاشق ديسه ياهو * صاقن طعن ايله صوفى ضمير اللهه راجعدر) بيتنده مصراعلرك تغيير محلى وضع
صحيحندن اخراج ايده جكى مستغنىٔ بياندر مرتبهٔ رابعه اولك فهم معناسى انجق مصراع ثانى ايله

حاصل اولاندر و بوكا (تصریع ناقص) تسمیه ایدرلر ابوالطیبك (مغانی الشعب طیبا فی المغانی * بمنزلة الربیع من الزمان) قولی كبی (مغانی) منازل و (شعب) میاه وشجری كثیر اولان برموضعدر یعنی منازل شعب منازل سائره یه نسبت طیب وفضل جهتندن ازمنهٔ سائره یه نسبتله زمان ربیع كبیدر دیمك اولور (شعب) بوان جنان دنیادن عد اولنان ممالك ار بعه نك بریسیدر اشعار تركیده (چكن شراب نشاطی جهانده بركره * خماری جام فلك سرنكون اولنجه چكر) بیتی بونوعدندر ومرتبهٔ خامس مصراعینده تصریع لفظ واحد ایله اولاندر و بوكا (تصریع مكرر) تسمیه ایدرلر بوده ایكی ضرب اولوب زیرا لفظ یا مصراعینده متحدة المعنی اولور و بونك درجه سی ازلدر نته كیم عبید بن الابرصك (فكل ذی غیبة یؤب * وغائب الموت لایؤب) قولنده واقع اولمشدر (اوب) رجوع معناسنه در و یاخود مصراعینده متحدة المعنی اولمز و بوده مجاز اولمسیله اولور نته كیم ابوتمامك (فتی كان شربا للعفاة ومرتعا * فاصبح للهندیة البیض مرتعا) قولنده واقع اولمشدر (فتی) هوفتی تقدیرنده در (شرب) كسرایله صودن حظ ونصیبدر (عفات) جمع عافی اولوب طالب معروف یعنی فقراه سائلوندر (مرتع) مرعی معناسنه در (رتعت الماشیة) دیرلر استدیكنی رعی ایتدی دیمكدر (هندیهٔ بیض) سیوف هندیه اولوب موتدن كنایه در مرتع ثانی محل موت اولمقدن مجازدر یعنی ممدوح مساكین وفقرانك مرعای عطا ومكارمی ایكن نصیب موت اولدی دیمكدر سادس مصراع اول مصراع ثانینك اولنده ذكراولنان برصفت اوزرینه معلق اولمسیدر و بوكا (تعلیق) تسمیه ایدرلر نته كیم امرئ القیسك (الا ایها اللیل الطویل الا انجلی * بصبح وما الاصباح منك بامثل) قولنده واقع اولمشدر زیرا مصراع اول صبحه تعلیق اولنمشدر و بوصورت جدا وقطعا معیبدر تركی اوله رق (المده اولمه اوخورشید ایدر سنی ایصال * وصاله عاقبت ای شبنم سرشك لال) بیتی دخی بونوعدندر سابع بیتده اولان تصریع قافیه یه مخالف اولمسیدر و بوكا (تصریع مشطور) تسمیه ایدرلر نته كیم ابونواسك (اقلنی قدندمت من الذنوب * وبالاقرار عدت من جحود) قولنده واقع اولمشدر (اقلنی) بنی عفو ایت دیمكدر (عدت) رجعت معناسنه در (جحود) انكار در مفهوم بیت ذنوبمه ندامت واعتراف قصور واسائتله صورت انكاردن رجعت ایتدم وندامت اسائت واعتراف قصور وسیلهٔ عفو اولمسیله عفو وصفح ایله معامله بیور دیمكدر ایمدی شاعر با ایله تصریع ایدوب بعده دال ایله تقفیه ایتمشدر لكن اشبو تصریع سابع ما نحن فیهمزدن خارجدر

قال رحمه الله تعالی (ومنه الموازنة وهی تساوی الفاصلتین فی الوزن دون التقفیة نحو (ونمارق مصفوفة وزرابی مبثوثة) وضرب لفظیدن بریسی موازنه در بوده فاصلتینك یعنی فقرتین و یاخود مصراعیندن كلتین اخیرتینك وزنده متساوی اولوب تقفیه ده متساوی اولمامسیدر ﴿ونمارق مصفوفة الآیه﴾ قول شریفنده (مصفوفه) و (مبثوثه) قوللری وزنده متساوی اولوب قافیه لری غیر متوافقدر زیرا اولده قافیه فا وثانیده ثا اولوب علم قوافیده بیان اولندیغی اوزره تاء تأنیث معتبر دكلدر (نمارق) ضم وفتح ایله نمرقه نك جمعی اولوب وسادهٔ صغیره در (زرابی) زربیه نك جمعی اولوب بساط عریض وفاخر معناسنه در (مبثوثه) مبسوط در وشاعرك (هو الشمس قدرا والملوك كواكب * هو البحر جودا والكرام جداول) بیتی دخی بوقبیلدندر مصنفك (دون التقفیه) قولندن ظاهر اولان موازنه ده البته فاصلتانك تقفیه ده عدم تساویلرینك وجوبیدر بوتقدیرده موازنه ایله سجع بیننده تباین اولور ومراد مصنف وزنده تساوی شرط اولوب فقط تقفیه ده تساوی شرط اولمدیغنی افاده یه دخی محتمل اوله رق بوصورتده موازنه ایله سجع بیننده عموم وخصوص من وجه اولور زیرا ﴿سرر مرفوعة واكواب موضوعة﴾ قولنده تصادف ایدوب ﴿ونمارق مصفوفة وزرابی مبثوثة﴾ امثالنده موازنه نك صدقی وسجعك عدم صدقیله و ﴿ومالكم لا ترجون لله وقارا وقدخلقكم اطوارا﴾ امثالنده سجعك صدقی وموازنه نك عدم صدقیله تفارق ایدرلر واما ابن اثیرك مثل سائرده موازنه نثرده فواصلك وشعرده صدر وعجز بیتك بالكز وزنده تساویسی اولوب سجعده

اولدیغی كبی حرفده دخی تساویسی شرط دكلدر بوصورتده هر برسجع موازنه اولوب هر برموازنه سجع دكلدر دیمسی سجعده فاصلتینك تساویلرینی شرط ایدوب موازنه ده فاصلتینك شدید وقریب لفظلری كبی حرف اخیرده تساویلرینك عدم اشتراطنه مبنیدر قال رحمه الله تعالی (فان كان مافی احدی القرینتین مثل مایقابله من الاخری فی الوزن خص باسم المماثلة) ایمدی فاصلتین یالكز وزنده متساوی اوله رق قافیه ده مساوی اولمدیغی صورتده اكراحد قرینتنده اولان الفاظك كلیسی و یاخود اكثریسی وزنده قرینهٔ اخراده مقابلی اولان الفاظك مثلی اولورسه موازنه دن بونوع اسم (مماثله) یه خاص اولور بوصورتده موازنه دن مماثله سجعدن ترصیع منزله سنده در وچونكه بعض اهل بدیعك كلامی ذكراولنان تفسیر مماثله ایله مفسر اولان موازنه شعره خاص اولدیغی مشعر اولمسیله مصنف مماثله نك نظم ونثردن جمله سنده جاری اولوب نظمه خاص اولمدیغنه تنبیه ایچون بشقه بشقه ایكی مثال ایراد ایلمشدر و بوندن بعضیلرك مصنفك (وهی تساوی الفاصلتین) قولنه نظرا وهم ایتدكلری وجهله نثره دخی عدم اختصاص معلوم اولمشدر قال رحمه الله تعالی (نحو (وآتیناهما الكتاب المستبین وهدیناهما الصراط المستقیم) وقوله (مها الوحش الا ان هاتا اوانس * قنا الخط الا ان تلك ذوابل) مماثله ایچون نثردن مثال ﴿وآتیناهما الآیه﴾ نظم جلیلیدر (هما) ضمیری حضرت موسی وهارون علیهما السلامه راجعدر ونظمدن مثال ابوتمامك (مها الوحش الخ) قولیدر (مها الوحش) بقر وحشی معناسنه در (قنا) رمحدر (خط) یمامه ده برموضك اسمی اولوب رماح موضع مذكوره نسبت اولنور یعنی نساء ممدوحه بقر وحشیدر یعنی حسن عیونده آهو یه شبیهدر لكن انلر سنكله وسنك حدیثكله مؤانسه ایدرلر بقر وحشی ایسه نوافردر وانلر استواء قامتده رماح خط كبیدرلر لكن رماح زوابل و یوابس اولوب نساء ممدوحه ایسه نواضر وطری اولوب انلرده ذبول و یبوست یوقدر وظاهر اولان اشبو نظم جلیل و بیت ابوتمام احد قرینتنده اولان اكثر الفاظك قرینهٔ اخرادن اولان مقابلارینك مثلی اولدیغنه مثال اولوب الفاظدن جمیعسنك مماثلته مثال دكللردر زیرا (آتیناهما) و (هدیناهما) لفظلرنده وكذلك (هاتا) و (تلك) كلمه لرنده تماثل وزن متحقق دكلدر وفاصلتین اولان (مستقیم) و (مستبین) و (زوابل) و (اوانس) وزنده متساوی اولوب قافیه ده مخالف اولدقلری مستغنی بیاندر والفاظ قرینتیندن جمیعسنك تماثلنه مثال بحترینك (فاحجم لما لم یجد فیك مطمعا * واقدم لما لم یجد عنك مهربا) قولیدر بوبیت بحترینك فتح بن خاقان حقنده اسد ایله اولان مبارزه سنی مدح ایچون نظم ایتدیكی قصیده سندندر (احجم) و (اقدم) ضمیرلری اسده راجع اولوب (احجام) اعراض معناسنه در یعنی اسد سنده مطمع بولمیوب یعنی افتراس واكله ظفریاب اولمیه جغنی فهم ایتمسیله اعراض وتأخر ایتدی وفراره میدان بولمیوب یدكدن خلاصه چاره یاب اولمامسیله حفظ وحمایه كی درك ایله صوب حمایتكه اقدام ودخالت ایلدی دیمكدر بیت مذكورده (مطمعا) و (مهربا) فاصله لری وزنا متساوی وقافیه لری مخالف اولدیغی حالده مصراع اولده اولان الفاظك جمله سی مصراع ثانیده اولان مقابلارینك جمله سنه مماثلدر قال رحمه الله تعالی (ومنه القلب) ضرب تحسین لفظیدن بریسی قلبدر بوده كلام برحیثیتده اولمقدركه قلب ایدرك حرف اخیردن بدأ ایله اولنه دكین قرائت اولنسه بعینه اوكلام حاصل اولور بوده بعضا نظمده و بعضا نثرده واقع اولور اما نظمده بعضا برحیثیتده اولوركه مصراعیندن هر بریسی آخر ایچون قلب اولور شاعرك (ارانا الاله * هلالا انارا) قولی بوقبیلدن اولوب مصراع ثانینك حرف اخیرندن بدأ ایله قرائت اولنسه مصراع اولك ومصراع اول ثانینك عینی ظهور ایدر (ارانا) ده ضمیر متكلم مفعول اول و (الاله) فاعل و (هلالا) مفعول ثانی و (انارا) صفت هلالدر و بعضا بویله اولمیوب بلكه مجموع بیت مجموعی ایچون قلب اولور قال رحمه الله تعالی (كقوله (مودته تدوم لكل هول * وهل كل مودته تدوم) وفی التنزیل (كل فی فلك) و (ربك فكبر) نته كیم قاضی ارجانینك (مودته تدوم الخ) قولنده واقع اولمشدر و (هل مودته) استفهام انكاری اولوب (لاتدوم موده

كل احد) ديمكدر امدى مصراع ثانينك حرف اخيرى اولان ميمدن بدأ ايله قرائت اولنسه مصراع
اولك اخرنده اولان لامك اضافه سيله برابر مصراع اولك عيني ومصراع اولك ماقبل آخرنده اولان
واودن بدأ ايله قرائت اولنسه مصراع ثانينك طبقي حاصل اولور واما نثرده نظم جليلده ﴿ كل
فى فلك ﴾ و ﴿ ربك فكبر ﴾ قول شريفلرى دخى بووجهله در وبو بابده حرف مشدد حكم مخففده
اولوب معتبر اولان حروف مكتوبه در قال رحمه الله تعالى (ومنه التشريع وهو بناء البيت على
قافيتين يصح المعنى عند الوقوف على كل منهما كقوله (ياخاطب الدنيا الدنية انها * شرك الردى
وقرارة الاكدار) وضرب تحسين لفظيدن بريسى تشريعدر (توشيح) و (ذوالقافيتين) دخى تسميه
اولنور بيتى ايكى قافيه اوزرينه برصورتده بنا ايتمكدركه قافيتيندن قنغيسى اوزره وقف اولنسه معنى
صحيح اوله لكن مصنف ايچون وزنك صحتى اوزره دخى تعرض اولنه رق (يصح الوزن والمعنى عند
الوقوف على كل منهما) ديمك لازم ايدى زيرا تشريعده قافيتيندن قنغيسى اوزره وقف ايدلسه شعر
مستقيم اولمق واجبدر چونكه تشريعى شاعر ذا القافيتين اولان قصيده نك ابياتنى بحرين و ياخود
بحر واحددن ضربين اوزره بنا ايدوب قافيتيندن قنغيسى اوزره وقف اولنسه شعر مستقيم اولمسيله
تفسير ايتمشلردر مثلا حريرينك بكرمى اوچنجى مقامه سنده اولان قصيده سنده كى (ياخاطب الدنيا الخ)
قولنده واقع اولمشدر مابعد بيت (دار متى ما اضحكت فى يومها * ابكت غدا بعدا لها من دار * واذا
اظل سحابها لم ينتقع * منه صدى لجهامه الغرار * غاراتها ماتنقضى واسيرها * لايفتدى بجلائل
الاخطار) قولى اولوب بووجهله سرابا ذوالقافيتين اوله رق اون بيتى جامع برقصيده در (خاطب)
خطب المرأة يعنى مرأه يى طلب واستنكاح معناسنه اولان خطبدندر معنى (ياطالب الدنيا) ديمكدر
(دنيه) خبيثه معناسنه در (شرك الردى) حبالة الهلاك معناسنه دركه دام هلاك ديمكدر (قرارة
الاكدار) مقر الكدورات معناسنه در (بعدا لها) دنيا عليهنه دعادر (من دار) قولى (لها)
ضميرينى بياندر (لم ينتقع) لم يرتو معناسنه (ارتوا) قانمقدر (صدى) عطش معناسنه در (جهام)
يغمورسز سحابدر (غرار) تشديد ايله كنديده اولميان شى ايله خلقى مغرور ايدن نسنه در (غاراتها)
مصائبها ديمكدر (اسيرها) مملوكها معناسنه اولوب مراد دنيايه تشبث وطمع ايدن كسه در (لايفتدى)
لاينفك من حبالها معناسنه دركه شبكه سندن خلاص اولنمز ديمكدر (جلائل) عظائم معناسنه در (اخطار)
جمع خطر اولوب قدر وشرف معناسنه در وخطر اشراف على الهلاك معناسنه ده كاور مفهوم ابيات اى زخارف
دنياى دنيه يه دلربوده اولان غافل بويله برعجوزه مكاره يه فريفته اولمه كه بو عالم نظر عبرتله تماشا اولنسه بر دام
هلاك وممات وغدير احزان وكدورات اولان دار ناهمواردركه عرض شاهد آمال ايله مظهر ابتسام
حال ايلديكى اثناسنى على الفور تعقيب نوائبله مستغرق اشك احزان ايلر وزير سحاب اقبالده استظلال
ايله مظهر مال ونوالى اولانلر سحاب بى آب اغترار اولديغى جهتله ازالۀ عطش ايده ميه رك تعاقب
زوال ايله ادراك خيبت وخسران ايدر وبردار اكداردركه نوائب وشدائدى منقضى ومنقطع اولميوب
دائما سحائب مصائبى مدرار اولمقده وسرپنجۀ ميل وطمعنده اسير اولان ارباب شره وغفلت بذل
نفايس اموال وياخود مقاسات ومصائب شديده يى احتمال ايله ساحۀ استخلاص واقتدايه ظفرياب
اولمسى رتبۀ استحاله ده در ديمك اولور بو نظم بديع بحر كاملدن اولوب وبحر كاملك اجزاسى التى دفعه
(متفاعلن) در لكن (مجزو) اوله رق درت دفعه (متفاعلن) وزننده دخى مستعملدر واشبو
(متفاعلن) جزئى علت (اضمار) ايله (مستفعلن) و (قطع واضمار) ايله بسكون العين
(فعلاتن) اولور ابتداء خفى اولمسونكه ايكى مصراع بربيت اولوب هر مصراعه (شطر) دخى دينلور
مصراع اولك برنجى جزئى (صدر) وجزء اخيرى (ضرب) وهر مصراعك جزء اول واخيرى بيننده
اولنلر (حشو) در وبعضا عروض وضربك حذفيله حشولر بومقامه قائم اوله رق (مجزو) تعبير
اولنور (اضمار) حرف ثانى متحركك اسكانيدركه مثلا حركۀ تا ايله (متفاعلن) اسكان تا ايله
(متفاعلن) اولوب (مستفعلن) وزننه انتقال ايلر (قطع) متحركى اسقاط اولوب مثلا (فاعلن)

فاصلتينك غيرنده دخى جارى اولديغنى ذكر ايدوب حريرينك (وما اشتار العسل من اختار الكسل)
قولنده فاصله اولان (عسل وكسل) لفظلرنده بدونها سجع حاصل اولان سينى التزام ايلديكى مثللو
(اشتار واختار) لفظلرنده دخى بدونها سجع حاصل اولان تايى التزام ايتمسيله تمثيل ايلمشدر
بوصورتده لزوم مالايلزم ايچون اشبو كتاب تلخيصده ايراد ايلديكى تفسير مذكور بونلر امثالنه شامل
اولورمى جوابنده ديرزكه اشبو تفسيرده اولان (قبل حرف الروى اوفى معناه) قوليله التزام مذكورك
حرف قافيه ويافاصله وياخود بونلرك غيرنده اولمسى معناسنى اراده ايتمك محتملدر زيرا حرف روى يه
منتهى اوله رق بيتك جميع حروفنه حرف رويك ماقبليدر ديمك رهين صحت اولوب حرف روى
معناسنده اولان فاصله دخى بويله در بوصورتده ذكر اولنان (اشتار واختار) لفظلرنده اولان تايه
(انه قبل اللام التى هى بمنزلة حرف الروى) ديمك صادق اولور لكن بومعنى بعيددر وظاهر اولان
لزوم مالايلزم انجق قافيه وفاصله ده اولان شى اوزره اطلاق اولنمسيدر زيرا بديعيون لزوم مالايلزمى
متكلمك سجع ويا تقفيه ده قبل حرف الروى لزومى اولميان حركۀ مخصوصه وياخود بعينه برودها
زياده حرف التزام ايتمسيله تفسير ايتمشلردر وذكر اولنان (قبل حرف الروى اوفى معناه) لفظى (من
حروف القافية اوالفاصلة) تقديرنده اولمسى دخى محتملدر والا تعميه مناسب اولان اشبو (قبل حرف
الروى الخ) مقامنده (فى البيت اوفى الفقرة) ديمك ايدى اشبو تفسير ثانى اوزره لزوم مالايلزم حروف
قافيه ويافاصله ده اولمقله خاص اوله رق قول حريريده اولان (اشتار واختار) امثالنه شامل اولمز
بوصورتده مصنفك توفيق كلامينى ايچون ايضاحده اولان (وقد يكون ذلك فى غير الفاصلتين)
قوليله اشبو لزوم مالايلزم تسميه اولنان اعتبارك مثلى بعضا فقرات وابياتك فواصل وقوافينك
غيريسى اولان كلماتنده دخى جارى اولمق معناسى مراد اولنور قال رحمه الله تعالى (واصل الحسن
فى ذلك كله ان يكون الالفاظ تابعة للمعانى دون العكس) وضرب محسنات لفظيه نك جمله سنده اصل
اولان الفاظ معانى يه تابع اولوب معانى توابع الفاظ اولمامسيدر زيرا معانى طبيعت وسجيه سى اوزره
ترتيب اولنديغى وقتده لانفسها كندوسنه لايق ومناسب اولان الفاظى طلب ايدرك اول حينده لفظ ايله
معنادن ايكيسى دخى حسن اولور واما الفاظ متكلفه ومصنوعه ايله اتيان اولنوب ده معانى الفاظه تابعه
قلنديغى صورتده باطن قبيح ومشوه اوزره اولان ظاهر مموه ومزينه ومنظر قبيح وكريه اوزره بولنان
لباس نفيس وحسنه ونصل حشب اوزره اولان غمد مذهبه شبيه اولور ايمدى لايق واحرا اولان
بعض متأخرينك سالك اولدقلرى مسالكدن اجتناب اولنمقدر شويله كه محسنات لفظيه دن برشى
ايرادنده حرص وشغفلرندن ناشى اعتنا واهتماملرينى محسناتدن برقاچ شى جمعنه صرف ايدرك ايراد
ايتدكلرى كلامى كأن افادۀ معنى ايچون سوق اولنمامش حكمنده قيلرلر وخفا دلالات لفظ وركاكت
معانيدن مبالات ايتمزلر مصنف رحمه الله تعالى شرحنده ديمشدركه اصول فن ثالثدن باذنه تعالى
جمع وتحريرينه موفق اولديغم مسائل بومذكوردن عبارت اولوب فقط علم بديعده بعض مصنفينك
ذكر ايتدكلرى شيلر باقى قالمشدركه بوده ايكى قسم اولوب اول اهمالى متعين وترك تعرضى واجب
اولان شيلردر وتعين ترك وعدم تعرضنك وجوبى يا فن بلاغته عدم دخولندن وياخود تحسين
كلام بليغه راجع اولمديغندن ايچوندر بوده ايكى ضرب اولوب بريسى كندوسنده اولان تكلفله برابر
محسنات لفظيه دن اولميه رق بالكز تحسين خطه راجع اولاندركه مثلا ماسبقده ذكر اولنديغى اوزره
كلمتينك خطده متماثلين اولمسى كبيدر (موصل) دخى بوقبيلدن اوله رق كلماتندن هر بريسى متصلة
الحروف اوله رق بر كلام اتيان اولنمقدن عبارتدر نته كيم حريرينك قرق التنجى مقامۀ حلبيه سنده اولان
(فتنتنى فجننتنى تجنى * بتجن يفتن غب تجنى) قولنده واقع اولمشدر معناسى (فتنتنى) بنى مفتون
ايتدى (فجننتنى) بنى مجنون قلدى (تجنى) بواسمده اولان مرأه (بتجن) بنيه ودلال (يفتن)
يفتنوع (غب تجنى) اثر جنايه ديمكدركه حاصلى تجنى نام مرأه نك انواع ناز ودلاليله مفتون ومجنون
اولديغى مفيددر وبرنوعى (مقطع) ايله موسوم اوله رق موصلك ضديدر نته كيم وطواط نام

شاعرك (وادرك ان زرت دار ودود * درا ودرا ووردا ووردا) قولنده واقع اولمشدر (در) اول ضم وثانی فتح ایله و (ورد) اول فتح وثانی كسرایله در وبرنوعی (خیفاء) اوله‌رق بوده بررساله وياخود برقصيده‌دركه كلنيندن بريسنك مجموع حروفی منقوطه وكلمهٔ اخراسنك مجموع حروفی غير منقوطه اولور نته كيم حريرينك التنجی مقامهٔ مراغيه‌سنده اولان (الكرم ثبت الله جيش سعودك يزين الخ) رساله‌سنده واقع اولمشدر (الكرم) مبتدا (يزين) خبری اولوب (يزين صاحبه ديمكدر (ثبت الله جيش سعودك) جملهٔ معترضهٔ دعائيه‌در وبرقسمی (وقطأ) اولوب بوده بركلامدركه هر بركلمه‌سنك برحرفی منقوطه وآخری غير منقوطه اولور نته كيم حريرينك يكرمی التنجی مقامهٔ رقطائيه‌سنده اولان (اخلاق سيدنا تحب و بعقوته يلب الخ) رساله‌سنده واقع اولمشدر (بعقوته) بفنائه ديمكدر (يلب) الب بالمكان ديرلر اقام به معناسنه‌در (فناء) كسرايله جوانب دار معناسنه‌در بورساله نظم ونثری جامعدر وبرنوعی (حذف) اولوب بوده كاتب وياخود شاعر تكلف ايدرك اصل حروف معجم بولنميان برساله وياخود قصيده انشاء ايتمسيدر نته كيم حريرينك يكرمی سكزنجی مقامهٔ سمرقنديه‌سنده اولان (الحمد لله الممدوح الاسماء المحمود الآلاء الخ) خطبه‌سنده واقع اولمشدر (آلاء) نعم معناسنه‌در واهمالی تعين ايدن قسم اولدن ضرب ثانی قطعا تحسينده اثر ومدخلی اولميان اعتبارلاندر مثلا (ترديد) كبی بوده مصراع وياخود فقره‌ده اولان بركلمه‌يی برمعنايه تعليق ايدوب بعده ينه اوكلمه‌يی بعينها معنای آخره تعليق ايتمكدر مثلا نظم جليلده ﴿ حتى نؤتى مثل ما اوتى رسل الله الله اعلم ﴾ قول شريفنده اولان لفظهٔ جلاله بوقبيلدندر وزهيرك (من يلق يوما على علاته هرما * يلق السماحة فيه والندى خلقا) قولنده اولان (يلق) و (يلق) لفظلری بواسلوبده اولوب ابتداء ممدوحه وثانيا سماحته تعليق ايتمشدر (على علاته) على كل حال الهرم ديمكدر ضمير هرمه عائددر هرمدن مراد هرم بن سناندر وابو نواسك (صفراء لاتنزل الاحزان ساحتها * لومسها حجر مسته سراء) قولنده واقع اولمشدر صفرادن مراد قصيده خمر حقنده اولمسی دلالتيله خمردر (سراء) سروردندر ومثلا (تعديل) دخی اعتبارات مذكوره‌دن اوله‌رق (سياقة الاعداد) دخی تسميه اولنور بوده سياق واحد اوزره اسماء مفرده‌يی ايقاعدر شويله كه كايسی مضاف وياخود مبتدا وياخود صفات امثالی برشی اولمسيله اولور مثلا (وضعنا فی يده زمام الحل والعقد والقبول والرد والامر والنهی) دیرسن واعتبارات مذكوره‌دن بريسی (تنسيق الصفات) اولوب بوده موصوفی صفات متواليه ايله تعقيبدركه نظم جليلده ﴿ هو الله الذی لا اله الا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار المتكبر ﴾ قول شريفنده واقع اولمشدر وياخود قسم مذكورك ترك ووجوب عدم تعرضنی ماسبقده ذكر اولنان شيلرده دخولی جهتيله ذكرنده فائده اولمديغندندر مثلا بعض متأخرينك (ايضاح) تسميه ايتدكلری شيكه دلالت كلامده خفا كوره‌رك مرادی بيان وايضاح ايده‌جك بركلام اتيان اولنمسيدر بوايسه اطنابده داخلدر وبری دخی باب اطنابده ذكر اولنان معناجه (توشيع) اولوب بعض متأخرين باب محسناتده ايراد ايتمشدر وياخود قسم مذكورك ترك ووجوب عدم تعرضی تخليط اوزره مشتمل اولديغندندر مثلا بعض متأخرينك (حسن بيان) تسميه ايتديكی شيكه معانی كشف ونفسه ايصالدن عبارتدر بوايسه بعضا ايجاز ايله وبعضا اطناب ايله وبعضا مساوات ايله حاصل اولور وذكر اولنان قسميندن قسم ثانی فائده‌يی مشتمل اولوب وماسبقده داخل اولمديغی جهتيله ذكرنده بأس اولميانلردركه (سرقات شعريه) ده كلام وبوكا متصل اولان (قول فی الابتداء) و (تخلص) و (انتها) امثالی بوقسمدن اولمسيله مصنف رحمه الله تعالى فن ثالثی بونلرك ذكريله ختم ايدوب وبونك ايچون برخاتمه وفصل وضع وعقد ايلمشدر وبوبيان ايله خاتمه انجق فن بيانك خاتمه‌سی اولوب خاتمهٔ كتاب اولمديغی وبعضيلرك توهم ايتدكلری اوزره خاتمهٔ كتاب اوله‌رق مقدمه كبی فنون ثلثه‌دن خارج اولمديغی معلوم اولمشدر والله تعالى ناصر ومعين

وزنندن حذف لام ايله (فاعن) اولوب (فعلن) وزننه نقل ايلر تفصيلنی مراد ايدنلر علم عروض وقافيه‌ده اثر مطبوعمز اولان (مخزن اسرار شعرا) نام رساله‌مزه مراجعت بيورسون ايمدی (ياخاطب الدنيا الدنية انها * شرك الردى وقرارة الاكدار) بيتك وزنی (مستفعلن مستفعلن متفاعلن * متفاعلن متفاعلن فعلاتن) اوله‌رق بحر كاملدن تام العروض ومقطوع الضرب ومسدس الاجزادر وبوصورتده قصيده‌ده (حرف روی) رادر وبوقصيده‌ده هربيتك آخرندن ايكی جزئی اسقاط اولنديغی كبی ينه معنی ووزن صحيح اوله‌رق باقی قالوب (ياخاطب الدنيا الدنية انها * شرك الردى * دارمتی ما اضحكت * فی يومها ابكت غدى * واذا اظل سحابها * لم ينتفع منه صدى * غارانها ماتنقضى * واسيرها لايفتدى) دينلور وبونك وزنی ينه بحر كاملدن مربع الاجزا وتام الضرب اوله‌رق (مستفعلن مستفعلن * متفاعلن متفاعلن) اولوب وزن ومعناسی صحيحدر وتنبيه اولنيه‌كه (قافيه) عند الخليل بيتك اخر حرفيله بوحرفك ماقبلنده بولنان ساكن وساكنك ماقبلنده اولان حركه‌در وساكن ايله حرف اخير بيننده حروف متحركه بولنورسه بودخی داخلدر وامام خليلدن قافيه‌نك ابتداسی ساكن مذكورك ماقبلنده اولان متحرك اولديغی دخی مرويدر ايمدی (ياخاطب الدنيا الخ) بيتنده قافيهٔ اولی روايت اول اوزره (شرك الردى) ده اولان كافك حركه‌سندن اخر بيته قدردر وروايت ثانيه اوزره (كاردا) نك مجموعيدر وقافيهٔ ثانيه (من دار) لفظنده‌كی دالك فتحه‌سندن اخر بيته قدردر وياخود مجموع (دار) در واشبو قافيه‌ده اقوال سائره دخی اولوب علم قوافيده مذكوره‌در رسالهٔ مذكوره‌مزده اشبو قولين اختيار اولنوب وبتون حروف وحركهٔ قافيه‌نك اساميسی وتفرعات سائره‌سی على التفصيل ترجمه وايراد اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه (لزوم ما لايلزم) وهو ان يجىء قبل حرف الروی اوما فی معناه من الفاصلة ماليس بلازم فی السجع) وضرب لفظيدن بريسی لزوم ما لايلزمدر (التزام) و (تضمين) و (تشديد) و (اعنات) دخی تسميه اولنور بوده ابياتده حرف رويدن ونثرده فواصل فقره‌ده واقع حرفدن مقدم سجعده لازم اولميان برشيئك اتيانيدر (حرف روی) مبنای قصيده اولان حرفدركه قصيده اوحرفه نسبت اولنوب مثلا قصيدهٔ لاميه وياخود نونيه دينلور وسجعده لازم اولميان شيئی التزام بدونه سجع حاصل اولان حركه وياخود حرفك التزامی كبيدر ايمدی (من الفاصلة) قولی (ما فی معناه) قولندن حال اولوب و (ماليس بلازم) قولی (يجىء) ايچون فاعلدر وسجعده لازم اولميان شيئك مجيئندن مراد بيتين وياخود دها اكثرده وفقرتين وياخود اكثرده مجيئيدر والا هربيتده حرف رويدن اول سجعده لازم اولميان شی اتيان اولنور مثلا (قفانبك من ذكرى حبيب ومنزل * بسقط اللوى بين الدخول فحومل) قولنده لامدن اول ميم مفتوح اتيان اولنوب وبونی التزام سجعده غير لازمدر حالبوكه قصيده‌نك ديكر بيتلرنده التزام اولنمديغی جهتيله لزوم ما لايلزم دكلدر لزوم ما لايلزم انجق اكر بيت ثانيده دخی ميم اتيان اولنورسه اولوقت تحقق ايدر و (ماليس بلازم فی السجع) قولنك معناسی قافيهٔ بيتدن اولان حرف رويدن مقدم وياخود فاصلهٔ فقره‌دن حرف روی معناسنده اولان حرفدن اول مذهب سجعده اتيانی لازم اولميان برشيئك اتيان اولنمسيدر ومذهب سجعده عدم لزومنك معناسی اكثر اشبو قافيتين وياخود فقرتين سجعتين قلنسه اوشيئی اتيانه محتاج اولمبوب واوشيسز سجع حاصل اولور ديمكدر قال رحمه الله تعالى (نحو (فاما اليتيم فلا تقهر واما السائل فلا تنهر) وفاصله‌ده حرف روی معناسنه اولان حرفدن اول سجعده لازم اولميان شيئك مجيئنه مثال ﴿ فاما اليتيم الايه ﴾ قول شريفی اولوب زيرا حرف را حرف روی منزله‌سنده اوله‌رق فاصلتينده اشبو رادن مقدم ها اتيان اولنمشدر بوايسه سجعده لازم دكلدر زيرا بدون الها يالكز را ايله سجع تحقق ايدر مثلا (فلا تنهر ولا تسخر ولا تظفر) لفظلری بيننده سجع موجوددر وكذلك فتحهٔ ها دخی التزام اولنمشدر حالبوكه (لا تنهر ولا تبصر ولا تصفر) لفظلری امثالنده سجع متحققدر نته كيم ﴿ اقتربت الساعة وانشق القمر وان يروا آية يعرضوا ويقولوا سحر مستمر ﴾ قول شريفنده

ذكر اولنمشدر يعنى (مستمر) و (مقر) لفظلرى بيننده سجع متحققدر قال رحمه الله تعالى

(وقوله (ساشكر عمروا ان تراخت منيتى * ايادى لم تمنن وان هى جلت * فتى غير محجوب الغنى عن صديقه * ولا مظهر الشكوى اذا النعل زلت * رأى خلتى من حيث يخفى مكانها * فكانت قذى عينيه حتى تجلت) وسجعده لازم اولميان شيئك حرف رويدن اول مجيئى عبد الله بن الزبير الاسدينك (ساشكر عمروا ان تراخت الخ) قولنده التزام اولنمشدر معاهد تنصيصده ذكر اولنديغى اوزره عبد الله بن الزبير الاسدى مشاهير شعرادن اولوب بركون عمرو بن عثمان بن عفان رضى الله تعالى عنهما حضورنه كلدرك عمرو عبد الله بن الزبيرى بر كهنه جامه اكتسا ايلمش مشاهده اتمسيله عرق حميت سخاوتى تهييج ايدوب اون ايكى بيك درهم مقابلنده سكز بيك درهم استقراض ايدرك عبد الله مشار اليهه اهدا اتمسيله عبد الله بن الزبير بو اپياتى نظم اتمشدر (ان تراخت) ان تأخرت معناسنه اولوب اجل مساعده ايدرسه ديمكدر (منيه) موت و (ايادى) نعم معناسندر (لم تمنن) لم تقطع معناسنه اولوب مراد نعم متواليه ديمكدر ياخود (لم تخلط بمنة وان عظمت) معناسنه اولوب يعنى هرنقدر نفس الامرده نعم عظيمه دن ايسه ده منتله مشوبه دكلدر ديمك اولور اساسده ديمشدر كه (شكرت لله نعمته) و (واشكروالى) ديلديكى كبى (شكرت فلانا) دخى ديلوب شكر نعمتى مراد ايدرلر بوصورتده (ساشكر عمروا) قولى (ساشكر لعمرو) تقديرنده اولوب جار حذف اولنمشدر وياخود (ايادى) عمرودن بدل اشتمالدر بوصورتده بدل بعض و بدل اشتمالده وجوب رابطه دناشى (ايادى له) تقدير اولنمسى اقتضا ايدر فاضل محشى شرح مفتاحده (ايادى) اشكر ايچون مفعول ثانى اولمسنى تجويز ايتمش ايسه ده لفظ مذكورك مفعولنه عدم تعديه سى حقنده اولان تقريح ائمهٔ لغته منافيدر (فتى) قولى هو فتى تقديرنده اولوب عمروه راجعدر وصديقندن محجوب الغنى اولمامسى صديقنه دريغ احسان واعانه ايتمامسندن كنايه در (زلت القدم بفلان) و (زلت النعل به) قوللرى فلان اوزره نزول شردن وانى امتحاندن كنايه در مراد عمرو اوزره نزول مصائبده وشدتله ابتلاسى حيننده اظهار شكايت ايتميوب بلكه حوادث زمانه صبر ايدر ديمكدر (خلة) فتح ايله حاجت وفقر وخصاصه اولوب (خلتى) فقرى ديمكدر مثلده (الخلة تدعو الى السلة) وارد اولمشدر (سلت) سرقتدر (من حيث يخفى مكانها) قولندن مراد حال فقر واحتياجنى سترتى بياندر مفهوم بيت ساحهٔ اجل واسع اولدقجه عمروك نعم جليلهٔ بى امتنانى شكر وتحديثدن وارسته اولهم زيرا بر ذات جليل القدردركه اصدقاسى حقنده احسانى بيدريغ اولوب واحوالنه عروض تحولات ايام وادراك مزالق اقدامدن اظهار اضطراب ايتمز و بومرتبه ده اولان فطرت ممدوحه سندن منبعث اوله رق زير جلباب خفا واستارده اولان حال فقر واحتياجمى مشاهده ايدرك مثال قذى ورمد موجب توجع عينى اولمسيله اصلاح ايديسيله منكشف وزائل يعنى حقمده مدار دفع ضرورت اوله جق احسان عظيمى واصل اولمشدر ديمك اولور ايمدى بو نظمده حرف روى تا اولوب مجموع ابياتده ماقبل تاده لام مشدده مفتوحه اتيان اولنمشدر بوايسه مذهب سجعده لازم دكلدر زيرا (جلت ومدت ومنت وانشقت) امثالنده بدونها سجع متحققدر ايمدى آيت وابياتده لزوم مالايلزمدن ايكى نوع اولوب بريسى ذكر اولنان ها ولام ايله بونلرك فتحى كبى حرف وحركه نك التزامدر ثانى قمر ايله مستمر لفظلرى بيننده اولديغى كبى يالكز التزام حرفدر وبعضا يالكز حركه التزام اولنور نتكيم ابن روميك (لما يؤذن الدنيا به من صروفها * يكون بكاء الطفل ساعة يولد * والا فما يبكيه منها وانها * لاوسع مما كان فيه وارغد) شعرنده واقع اوله رق ماقبل دالك فتحى التزام اولنمشدر مفهوم شعر اطفالك حين ولادتنده بكاسى محضا دنيانك ايذان واشعار ايلديكى صروف وحوادثدن نشئت ايدوب والاحين ولادتده سبب بكا اوله جق برماده اولميوب خصوصيله بوعالم بولنديغى رحم مادردن اوسع ونعمى فراواندر ديمك اولور اكر دينلورسه كه مصنف كتاب ايضاحده (ان ذلك قد يكون فى غير الفاصلتين ايضا كقول الحريرى وما اشتار العسل من اختار الكسل) يعنى اشبو التزام مالايلزم بعضا

قال المصنف رحمه الله تعالى رحمة واسعة

خاتمة

(فى السرقات الشعرية ومايتصل بها وغير ذلك) بو خاتمه ده سرقات شعريه واقتباس وتضمين وعقد وحل وتلميح كبى سرقات شعريه يه ملحق اولنلر وقول فى الابتدا وتخلص وانتها كبى بونلرك غيرى شيلر ذكر اولنور قال رحمه الله تعالى (اتفاق القائلين ان كان فى الغرض على العموم كالوصف بالشجاعة والسخاء فلا يعد سرقة لتقرره فى العقول والعادات) ايكى قائلك اتفاقى اكر شجاعت وسخا وحسن وجه وبها امثالى على العموم غرضده اولورسه بو اتفاق سرقت ومعناى سرقتى ايهام ايده جك استعاره واخذ كبى شيلردن عد اولنمز زيرا بو غرض عامك عقول وعاداتده تقررى اولوب فصيح واعجم وشاعر والفحم بونده مساويلردر قال رحمه الله تعالى (وان كان فى وجه الدلالة على الغرض كالتشبيه والمجاز والكناية وكذكرهيأت تدل على الصفة لاختصاصها بمن هى له كوصف الجواد بالتهلل عند ورود العفاة والبخيل بالعبوس مع سعة ذات اليد فان اشترك الناس فى معرفته لاستقراره فيها كتشبيه الشجاع بالاسد والجواد بالبحر فهو كالاول) و بعضا اتفاق قائلين غرض اوزره وجه دلالتنده اولور بوده شجاعت وسخاوت كبى بر وصفك اثباتى اوزره استدلال اولنان شيئك ذكرنده اولور حاصلى غرضدن مراد مثلا بر كيمسه يه شجاعت صفتنك اثباتى اولوب ووجه دلالتدن مقصود بو وصفى اثبات ايچون ذكر اولنان تشبيه ومجاز وكنايه امثاليدر و مثلا بر كيمسه يه بر صفتى اثباته دلالت ايتمك اوزره اوصفتله موصوف اولديغى حالده كندوسنه اختصاصى اولان هيأت ذكر اولنور شويله كه مثلا جواد اولان كمسه سخاوتنه دلالت ايچون رفات وسائلينك ورودى حيننده تهلل و بشاشتيله توصيف اولنور و بخيل اولان كمسه سعهٔ ذات اليد وغناسيله برابر عند ورود الرفات تعبس وجه ايله توصيف اولنور ايمدى اتفاق اشبو غرضه وجه دلالتده اولديغى صورتده اكر اشبو غرض اوزره وجه دلالتى معرفتده مثلا شجاعى اسده وجوادى بحره تشبيه كبى عقول وعاداتده استقرارندن ايچون ناسدن فصيح وغير فصيح مشترك اولورلر ايسه بو صورتده غرض اوزره وجه دلالتدن بو نوعده اتفاق سرقت واخذ اطلاق اولنماقده غرض عامده اولان اتفاقك نظيرى اوله رق سرقتدن معدود دكلدر مصنفك (فهو كالاول) قولى (فان اشترك الناس) قوليچون جزا اولوب و بو جملهٔ شرطيه (وان كان فى وجه الدلالة) قولنك جزاسيدر قال رحمه الله تعالى (والاجاز ان يدعى السبق والزيادة) واكر غرض اوزره وجه دلالتى معرفتده ناس مشترك اولميوب ونيل ووصالى تفكره محتاج اوله رق هر برشخصك واصل ومطلع اوله بيله جكى شى اولمزسه وجه دلالتدن بو نوعده سبق وزياده ادعا اولنمق جائزدر يعنى قائلين بيننده وجه دلالتده تفاضل ايله ووجه مذكورده احدهما اخردن اكمل اولمسيله وثانيك اولدن زياده ونقصان اتمسيله بو نوعده حكم اولنه بيلور قال رحمه الله تعالى (وهو ضربان خاصى فى نفسه غريب وعامى تصرف فيه بما اخرجه من الابتذال الى الغرابة كمامر) وغرض اوزره وجه دلالتدن ناسك معرفتده مشترك اولمديغى شى ايكى ضرب اولوب بريسى خاصيدركه فى نفسه غريب اوله رق نيل ووصالى تفكره توقف ايدندر وديكرى عامى اولوب باب تشبيه واستعاره ده ذكرى مرور ايتديكى اوزره ابتذالدن غرابته نقل واخراج ايده جك شى ايله انده تصرف اولنور قال رحمه الله تعالى (فالاخذ والسرقة نوعان ظاهر وغير ظاهر اما الظاهر فهو ان يؤخذ المعنى كله اما مع اللفظ كله او بعضه او وحده) ايمدى اخذ وسرقتله تسميه اولنان شى ايكى نوع اولوب برى ظاهر وديكرى غير ظاهردر اما ظاهر اولان نوعى معنانك كليسى لفظك كليسيله و يا بعضيسيله و ياخود يالكز معنى اخذ اولنمقدر (او وحده) قولى (اما مع اللفظ) اوزرينه معطوف اولوب يعنى و ياخود لفظك نه كليسى ونه بعضيسى اخذ اولنه رق يالكز معنى اخذ اولنور ديمكدر بو اعتبار ايله سرقتدن نوع ظاهر ايكى ضرب اولوب بريسى معنى لفظك كليسيله و ياخود بعضيسيله اخذ اولنمقدر وثانى يالكز معنى اخذ اولنمسيدر وضرب اول ايكى قسم اولوب زيرا معنى ايله برابر اخذ اولنان يا لفظك كليسى و ياخود بعضيسيدر بوده يا كلام اولك تغيير نظميله ياخود بدون التغيير

اولور بو جهتلرله نوع ظاهر اقسام عديده اولەرق مصنف رحمه الله تعالى بو اقسامه اشارتله بيورر كه
(فان اخذ اللفظ كله من غير تغيير لنظمه فهو مذموم لانه سرقة محضة و يسمى نسخا وانتحالا كما حكى
عن عبدالله بن الزبير انه فعل ذلك بقول معن بن اوس (اذا انت لم تنصف اخاك وجدته * على طرف
الهجر ان كان يعقل * ويركب حد السيف من ان تضيمه * اذا لم يكن عن شفرة السيف مزحل) يعنى
اكر قائل لفظ شعرك كلسينى نظمنى تغيير ايتمەيەرك يعنى مفرداتى بيننده واقع اولان كيفيت ترتيب وتأليفى
تبديل ايلمەيەرك اخذ ايدر ايسه بو صورت مذمومدر زيرا سرقت محضه در و بوكا (نسخ)
و (انتحال) تسميه ايدرلر نته كيم عبدالله بن زبيردن معن بن اوسك (اذا انت لم تنصف الخ) قولنى
وجه مشروح اوزره معناسيله و بلا تغيير مجموع لفظيله اخذ و سرقت ايتمش اولديغى مرويدر معناى
نظم (اذا انت لم تنصف اخاك وجدته) يعنى سن صاحبكه عدل وانصاف ايتميوب وعدل ايله معاملهنى
طلب وتوخى ايدرك حقوقنه وفا وتقيد ونفسك ايچون انك اوزرينه لازم كورديكك معاملهنى انكيچون
كندى نفسك اوزره واجب عد ايلمديكك وقتده (على طرف الهجر ان كان يعقل) اكر صاحبكده
مسكنت ومتانت وعقل ومعرفت موجود اولورسه سن انى سنى تارك ومتنفر وسنك حقكده وسنكله
اولان مواخاتنده حالنى متبدل ومتغير بولورسون (ويركب حد السيف من ان تضيمه) حد سيفه
ركوب ايله مراد سيف كبى قاطع ومؤثر اولان اموره تحملى و ياخود حرب وموت اوزره صبريدر
(ضيم) ظلم معناسنه اولوب (بدلا من ان تظلمه) ديمكدر (اذا لم يكن عن شفرة السيف مزحل)
شفرهٔ سيف سيفك حدى يعنى دميريدر (مزحل) مبعد معناسنه در (زحل عن مكانه زحولا) قولى
(تنحا وتباعد) ديمكدر يعنى كندى اوزره ضيم وظلم واقع و ياخود عار وكسر حقوق لاحق اولمقدن
خوفنه مبنى تأثير سيف ايله نفسنده مؤثر اولان اموره راكب ومتحمل اولمسندن مبعد ومعدل بولمديغى
يعنى كندوسنى شدائددن آزاده ايدەجك بر محل امن واسايشه ظفر ياب اولەمديغى حينده او مثللو
شدائددن مبالات ايتمز ديمكدر محكيدر كه عبدالله بن الزبير مجلس معاويه يه داخل اولەرق اشبو بيتنى
انشاد ايتمسيله (معاويه لقد شعرت بعدى يا ابابكر) ديمشدر معناسى (لقد صرت بعدى شاعرا)
ديمكدر وعبدالله بن الزبير هنوز مجلس معاويه دن مفارقت ايتمكسزين معن بن اوس المزنى داخل اولوب
مطلعى (لعمرك ما ادرى وانى لاوجل * على اينا تغدو المنية اول) بيتى اولان قصيدهسنى انشاد
وحتا كه تماميله ايراد ايدرك ذكر اولنان بيتلر دخى بو قصيده داخلنده بولنمسيله معاويه عبدالله بن الزبيره
توجه و بو ابيات زادهٔ طبعى اولديغنك كيفيت اخبارنى سؤال ايتديكده (اللفظ له والمعنى له) يعنى لفظده
ومعناده انكدر ومعن بنم اخ رضيعم اولمسيله بن انك شعرينه احقم ديو صورت ملاطفه يه سوق كلام
ايتمشدر نسخهٔ معاهد التنصيص. (اللفظ له والمعنى لى) واقع اولمشدر (اوجل) وجلدن خوف
معناسنه در (على اينا) ما ادرى ايچون مفعولدر (وانى لاوجل) جملهٔ معترضه در (تغدو المنية)
غين معجمه ايله (تصبح الموت) معناسنه در حاصل معنى قسم ايدرم سنك بقا وحياتكه كه قنغمز غدو
واصابت موتده اخرمزدن مقدم اوله جغمزى بيلمم و بوندن طولايى خائف مترقبم ديمك اولور قال
رحمه الله تعالى (وفى معناه ان يبدل بالكلمات او بعضها ما يرادفها) وكلماتك كلسينى و ياخود
بعضيسنى مرادفى اولان الفاظه تبديل دخى نظمى تغيير اولنميان اخذ معناسنده در يعنى بو دخى مذموم
وسرقت محضه در نته كيم حطيه نك (دع المكارم لا ترحل لبغيتها * واقعد فانك انت الطاعم الكاسى)
قولنده بعض الفاظنك مرادفلرينه تبديليله (ذر المآثر لا تذهب لمطلبها * واجلس فانك انت الآكل
اللابس) ديلنور شويله كه (دع) لفظنه بدل مرادفى اولان (ذر) ومكارمه بدل (مآثر)
و (لا ترحل) محلنده (لا تذهب) و (بغيه) محلنده (مطلب) و (اقعد) محلنده (اجلس) و (طاعم)
موقعنده (اكل) و (كاسى) محلنده (لابس) اتيان اولنمشدر وامرئ القيسك (وقوفا بها صحبى
على مطيهم * يقولون لا تهلك اسا وتجمل) قولنى طرفه نام شاعر مشهور (تجمل) مقامنده
(تجلد) لفظنى اقامه ايدرك قصيدهٔ داليه سنده اتيان ايلمشدر (وقوفا) بيت سابقده اولان (قفا نبك)

قولندن حالدر (بها) ضميرى منزله راجعدر مفهوم منزل مذكورده اصحابم بنم ايچون مطيلرينى
وقف ايتدروب صبر جميل ايله امر وموجب هلاك اولان فرط حزندن منع وزجر ايدرلردى ديمكدر
وحضرت عباس بن عبد المطلب رضى الله تعالى عنهك (وما الناس بالناس الذين عهدتهم * ولا
الدار بالدار التى كنت تعلم) قولنى (تعلم) مقامنه (تعرف) اقامه ايدرك فرزدق شعرنده ايراد
ايتمشدر (ما) ليس معناسنه اولوب ناس اسمى و بالناس خبريدر (عهدتهم) عرفتهم معناسنه در
مفهوم بيت الان مشاهد اولديغك قوم سابقا مشهودك اولان قوم اولميوب انلر ذهاب ورحلت
ايتديلر وكوردكك دار مقدما بيلديكك دار اولميوب تغيير واندراس ايلمشدر ديمك اولوب هرنقدر
صورت خبرده ايسه ده معناده انشاء تأسف وتحسردر ونظم وترتيبه رعايتله برابر الفاظى معناده
مضادى اولان الفاظه تبديل دخى مذموم اولمقده ذكر اولنان تبديل مرادفه قريبدر نته كيم حضرت
حسان بن ثابت رضى الله تعالى عنهك جبلة بن ايهم الغسانى حقنده اولان (بيض الوجوه كريمة
احسابهم * شم الانوف من الطراز الاول) قولنى ابن ابى خفتن تبديل ايله (سود الوجوه لئيمة احسابهم *
فطس الانوف من الطراز الاول) طريقەسنده ايراد ايلمشدر (بيض) كسر با ايله جمع ابيض اولوب
ابناء جفنه ايچون صفتدر وجوهه مضاف اولەرق اموردە اصابت وحق اوزره ثبات وتبعيت ومكارهدن
اتقا ومجانبتدن كنايه و ياخود (اطلبوا الخير عند حسان الوجوه) حديث شريفيله مؤيد اولديغى
اوزره ظاهرى اوزره محمولدر (كريمة) احسابهم اوزره صفت جاريه اولەرق موصوف صوريه
اعتمادندن ناشى رفع ايلمشدر (شم) ضم ايله جمع اشمدر (اشم) شممدن اولوب (شمم) قصبهٔ
انف مرتفع واعلاسى مستوى اولمقدر كه عند العرب صفت مدح اولەرق علو همتدن كنايه اولنور
(طراز) علم معناسنه اولوب مراد مجد وشرفدر مفهوم بيت ممدوحى اولان آل جفنه نك اخلاق
وعادات ممدوحەلرى اخلاق وعادات مستحدثه يه شبيهه اولميان اشراف آبا واسلافلرى طرز وهيئتنده
اولديغنى توصيفدر (فطس) قصبهٔ انف پصى ومنتشر اولمقدر كه عند العرب مذمومدر امدى قول
اولدن (بيض الوجوه) محلنده قول ثانيده (سود الوجوه) و (شم الانوف) موقعنده (فطس
الانوف) اقامه اولنمشدر كه اشبو كلمەلر بربرلرينه مضاد وقول اولدن مقصود مدح وستايش اولديغى
مثللو قول ثانى ايله هزل وذم مراددر قال رحمه الله تعالى (وان كان مع تغيير لنظمه او اخذ بعض
اللفظ سمى هذا اغارة ومسخا) واكر لفظك كلسينى اخذ نظمك تغييريله اولورسه و ياخود لفظدن
بعضيسى اخذ اولنوب كليسى آلنمزسه (اغاره) و (مسخ) تسميه اولنور بوده اقسام ثلثه دز زيرا
ثانى يا اولدن ابلغ و ياخود اولدن دون و ياخود اولك مثلى اولور قال رحمه الله تعالى (فان كان الثانى
ابلغ لاختصاصه بفضيلة فممدوح كقول بشار (من راقب الناس لم يظفر بحاجته * وفاز بالطيبات
الفاتك اللهج) وقول سلم الخاسر (من راقب الناس مات هما * وفاز باللذة الجسور) امدى اغاره اولان
كلام ثانى اولده موجود اولميان حسن سبك واختصار وايضاح وزيادهٔ معنى كبى بر فضيلته
اختصاصندن ايچون اولدن ابلغ اولورسه ثانى ممدوح ومقبولدر نته كيم بشارك (من راقب الناس
الخ) قوليله سلم خاسرك قولى كبى (من راقب الناس) من حاذر الناس وخافهم معناسنه در رقبه
راقبه ديرلر حاذره ديمكدر زيرا خائف اولان كمسه عقابه رقيب ومتوقعدر (فاتك) لفظى جرى
وجسور معناسنه (لهج) حريص وموامع ديمكدر كه مراد حريص وجسور اولان كمسەدر حاصل
معنى ناسدن حذر ايدن كمسه حاجتنه نائل وظفر ياب اولەمز و بالعكس حريص وجسور اولنلر فائز
مقاصد عاليه اولور ديمكدر وسلم خاسر نام شاعر (من راقب الناس مات هما الخ) قولنى بو بيتدن
اخذ ايتمشدر (خاسر) خاء معجمه ايله اولوب شاعر مرقومك بو اسم ايله تسميەسى تجارتنده خسراندن
ايچوندر اساميده سبب تسميه بى بيانده ديمشدر كه سلمك بر مصحف موروثى اولوب بيع ايدەرك ثمنيله
بر عود يعنى عصا اشترا ايدوب مجالسده بونكله كندوسنى ضرب ايدرلر ايمش (هم) حزن معناسنه
اولوب (هما) مفعول له و ياخود تمييز اولق اوزره منصوبدر مفهوم بيت ناسدن حذر ايدن كمسه

حزن ایله امرار وقت حیات ایدوب لذائذ دنیویه‌دن بی بهره قالور وشخص جسور فائز لذات اولور دیمکدر ابمدی سلم بیتی سبك جهتندن اجود ولفظی مختصر اولمسیله هرنقدر قول بشاردن مأخوذ ایسه‌ده مقبول وممدوحدر بشاردن کثیر الروایه اولان ابی معاذدن روایت اولنمشدر که بشاره قول سلمی انشاد وقرأت ایتدیکمده بشار قسم ایدرمکه بیت سلم بنم بیتمی چکمشدر واندن اخف واعذبدر و بوندن ایچون بوکون اکل وشرب ایتمم دیمشدر وشاعر آخرك (خلقنا لهم فی کل عین وحاجب * بسمر القنا والبیض عینا وحاجبا) بیتیله شاعر مرقوم دنصکره ابن نباته‌نك نظم ایتمش اولدیغی (خلقنا باطراف القنا فی ظهورهم * عیونا لها وقع السیوف حواجب) قولی دخی بو قبیلدن اولوب ابن نباته‌نك بیتی ابلغدر زیرا زیادهٔ معنی ایله کسب اختصاص وتمیز ایتمشدر که طعن وضربك ظهور اعدا اوزره وقوعنی اثنانده فرار وهزیمتلرینه اشارت واردر مفهوم بیت اول دشمنلر ایچون عیون وحاجبلرنده یعنی الك زیاده صاقندقلری محللرده رماح سمر ایله مثال عیون آثار مستدیره وجریحهٔ سیله وسیوف قاطعه ایله شبیه حاجب آثار مستطیله ایجاد ایلدکلرینی بیان ومفهوم بیت ثانی صفوف اعدایی دوچار هزیمت ایدرك ارقه‌لرنده اسنهٔ رماح ایله کوزلر پیدا ایدوب بو عیون ایچون وقع واصابت سیوفدن حاصل اولان آثار مستطیله مقام حاجبده اولدیغی اثباندر قال رحمه الله تعالی (وان کان دونه فهو مذموم کقول ابی تمام (هیهات لایأتی الزمان بمثله * ان الزمان بمثله لبخیل) وقول ابی الطیب (اعدی الزمان سخاؤه فسخا به * ولقد یکون به الزمان بخیلا) واکر ثانی اولده بولنان فضیلتك فوتی جهتیله بلاغتده اولك دوننده اولورسه ثانی مردود ومذمومدر نته کیم ابی تمامك محمد بن حمید حقنده بعض غزوانده شهادتی حینده نظم ایتمش اولدیغی مرثیه‌سنده اولان (هیهات لایأتی الزمان الخ) قولیله ابو الطیبك (اعدی الزمان سخاؤه الخ) بیتنده مشهوددر مفهوم بیت ابی تمام مابعدنك دلالته نظرا (بعد ان یأتی الزمان بمثله) یعنی زمان مثلنی اتیان ایتمسی بعید اولوب بعد از ین نظیری عالمه کلك مستبعددر تحقیق زمان مثلنی ایجاد ایلمکده بخیلدر دیمك اولوب وما قبلنده اولان (انسا ابی نصر نسیت اذن یدی * من حیث ینتصر الفتی و ینیل) بیتی مفادنه نظرا مدلولی (بعد نسیانی له) دیمکدر (انسا) انسا تقدیرنده اولەرق استفهام انکاریدر (ید) نعمت معناسنه‌در (ینیل) انالەدن عطا معناسنه‌در حاصل معنی ملهوفینه نصرت ومحتاجینه اعانه وعنایت ایدن متوفایی نسیان ایده‌میه‌جکمی ونسیان ایتمسی امر مستبعد اولوب زمان انك اتیان مثلنده بخیل اولەرق نظیری ساحهٔ عالمده ظهور ایتمیه‌جکنی بیاندر شیخ ابو علی فارس ابو تمامك بو بیتنده تقصیر واردر زیرا بو مقامده غرض مثلی نفی ایدرك (انه یعز) و (انه لا یکون) دینلمکدر بو صورتده ابی تمام ممدوحك سبب فقد مثلنی بخل زمان قلدیغی کبی غرضی اخلال ایدرك وجود مثلنی تجویز ایله مثلی اولمق حیثیتندن منع ونفی ایتمیوب بلکه جود مثلنه زمانك بخلی حیثیتندن نفی ومنع ایلدی دیمشدر حاصلی اکر زمان اتیان مثلنه بخل ایتمسه ایدی مثلی بولنمق جائز ومتصور ایدی دیمك اولوب بو ایسه اصل غرض اولان منع مثلنه منافیدر بیت ابی الطیب متنبیده اولان (اعدی) تجاوز معناسنه‌در (فسخا) ضمیری زمانه و به ضمیری ممدوحه راجع اولوب (ولقد یکون به) بسبب فوته دیمکدر ابو طیبك مصراع ثانیسی ابو تمامك مصراع ثانیسندن مأخوذ اولوب لکن مصراع ابی تمام سبك جهتندن اجوددر زیرا متنبینك قولی لفظ مضارع ایله (ولقد یکون) اولوب محز ومحلنده صب اولنمامشدر زیرا معنی ماضی اوزرینه اولوب مراد (لقد کان) دیمکدر بناء علیه مذمومدر اکر دینلورسه که کلام متنبیده مضاف محذوف اولوب وفعل مضارع کندی معناسی اوزرینه اولەرق (یکون الزمان بخیلا بهلاکه) تقدیرنده‌درکه مراد زمان ممدوحك سبب صلاح دنیا ونظام عالم اولدیغنی معرفتندنشی ابدا هلاکیله سماحت ایتمز دیمکدر جوابنده دیرزکه برشی ایله سخا واوشیئی غیر ایچون بذل واعطادر امدی زمان ممدوح ایله سخا ایتدیکی حینده ممدوحی بذل ایدرك تصرفنده باقی قالمزکه حتی انك هلاکیله سماح وباخود بخل ایتسون دیو مصنف ایضاحده اتیان ایدوب اوزرینه شو وجهله اعتراض اولنمشدرکه

زمانك ممدوحی ایجاد وسماحی سببیله ممدوحده تکرار ایجاد وسماح ایله تصرف حاصلی تحصیل دیمك اوله‌جغی جهتله تصرفتك عدم بقاسنی تسلیم ایدرز لکن ممدوحك اعدام وافناسی زمانك ید تصرفنده باقی اوله‌رق هلاکیله سماح و بخل تحت اقتدارنده اوله‌رق شاعر هلاکیله سماحنی نفی ایتمشدر الحاصل ایجاد واعدامی ید زمانده اولوب ایجادیله سخاوت ایتمش ایسه‌ده لکن کندوسنك سبب صلاح اولاسندنناشی اعدامیله قطعا سخا وسماحت ایتمز دیمك اولور شارح مرحوم دیرکه بو معنانك صحتی فرض وتقدیر اولنسه مصراع ابی تمام سبك جهتندن اجود اولور زیرا دلالت ایده‌جك قرینه‌سی ظاهر اولمیان تقدیر مصافدن مستغنیدر شونکله برابرکه ذکر اولنسان معنایه بیت متنبی‌یی تفسیر ایدن اسلافدن برفرد ذاهب اولمامشدر ابن جنی بیت مذکوری تفسیرده یعنی زمان سخاء ممدوحدن تعلم ایدرك بناء علیه عدمدن وجوده اخراج ایله ممدوحی سخا وسماحت ایتدی اکر زمانك ممدوحدن تعلم وافاده ایتدیکی سخاسی اولمسیدی انی دنیا اوزره بخل ایدرك زمان نفسیچون استبقا ایدردی دیمشدر لکن بو معنی نهایت غلوه واصلدر وابن فورجه بوتأویل فاسد وغرض بعید اولوب سخاء غیر موجود تجاوز وعدو ایله توصیف اولنه‌میه‌جغی ایراد ایله مراد شاعر زمان بنم اوزریمه ممدوح ایله سخاوت ایدوب حالبوکه انکله بنم اوزریمه بخیل ایدی نه زمانکه سخای ممدوح زمانه عدو وتجاوز ایتدیسه زمان ممدوحه ضم واتصال وهدایت وایصالمله اسعاد ایلدی معناسنده اولدیغی ایراد ایتمشدر امدی اشبو معانیٔ ثلثه اوزره مصراع ثانی مصراع ابی تمامدن مأخوذدر زیرا مصراع ثانینك معناسی ممدوحك هلاکیله ویاخود ایجادیله ویاخود شاعره ایصالیله بخل زمان اولوب مصراع ابی تمامك معناسی دخی مرثی اولان محمد بن حمیدك مثلی زمانك بخلیدر واکر اخذده بعضیلرك توهمی وجهله مأخوذ ایله مأخوذ منه بینلرنده قطعا تفاوت اولمیه‌جق حیثیتده اتحاد معنالری اشتراط اولنسه بو تفسیرلردن هیچ بریسی اوزره مصراع ثانی مصراع ابی تمامدن مأخوذدر دینله‌مز زیرا ابی تمام بخلی صریحا ممدوحك مثلنه تعلیق ایلمشدر و بوندن ایچون امام واحدی ابن جنی ایله ابو فورجه‌نك بیان ایتدکاری معنالری ذکر ایلدکدنصکره قول ابی تمامدن مصراع ثانی ایله مصراع ابی الطیبك مبنی استبعاد ایدرك (هیهات لایأتی الزمان بمثله) بیت مذکورنی پك کوزل محلنده ایراد ایلمشدر کلام ابی الطیبده هلاك تقدیر ایلدکلری کبی مثل تقدیریله (ولقد یکون بمثله الزمان بخیلا) مفادنده اوله‌رق ممدوحك ایجاد مثلی زماندن منتظر اولمامسی معناسنه اسلافدن تعرض ایدن کوریله‌مامسی البته برمانعه مبنی اوله‌جغی درکار ایسه‌ده فهمه ظفریاب اولنه‌مامشدر قال رحمه الله تعالی (وان کان مثله فابعد من الذم والفضل للاول کقول ابی تمام (لو حار مرتاد المنیة لم یجد * الا الفراق علی النفوس دلیلا) وقول ابی الطیب (لولا مفارقة الاحباب ما وجدت * لها المنایا الی ارواحنا سبلا) اکر ثانی اولك مثلی اولورسه ثانی ذمدن ابعد اولوب فضل ومزیت اول ایچوندر نته کیم ابی تمامك (لو حار مرتاد المنیة الخ) قولیله متنبینك (لولا مفارقة الخ) بیتنده واقع اولمشدر (ارتیاد) طلب معناسنه اولوب ومرتادك منیه‌یه اضافه‌سی بیان ایچوندر یعنی نفوسی طالبه اولان موت اکر اهلاك نفوسه یول بوله‌میوب ونفوسه وصولی ممکن اولمسه اکا بو بابده دلیل انجق فراق اولور دیمکدر وقول متنبیده (لها) ضمیری منایایه راجع اولوب (سبلا) قولندن حالدر و بعضیلر (لها) لهانك جمعی اولوب (وجدت) فعلیچون فاعل ومنایایه مضافدر دیدیلر (لهات) بوغاز اغزنده اولان لحمهٔ معلقه‌درکه دلجك وکوجك دل تعبیر اولنور جمعی لها ولهاوات ولهیات کلور و (لها المنایا) محلنده (ید المنایا) دخی روایت اولنمشدر مفهوم بیت اکر مفارقت احباب اولمسیدی موت وباخود لهات موت وباخود ید موت بزم ارواحمزه طریق بوله‌مزدی دیمکدر امدی متنبی بیت اولك مجموع معناسنی منیه وفراق ووجدان کبی بعض الفاظیله اخذ ایدوب ولفظ نفوسی ارواحه تبدیل ایلمشدر وقاضیٔ ارجانینك (لم یبکنی الاحدیث فراقکم * لما اسر به الی مودعی * هو ذلك الدر الذی اودعتم * فی مسمعی القیته من مدمعی) قولیله جار الله زمخشرینك مرثیهٔ استادنده ایراد ایتدیکی (وقائلة ماهذ لدرر التی *

تساقطها عيناك سمطين سمطين * فقلت هى الدرر اللواتى حشابها * ابومضر اذنى تساقط من عينى)
بيتى دخى ابوتمام ومتنبينك قوللرى كبيدر (لماسر) اسراردن اخفا معناسنه در (مودع) تودیعدندر
مودعدن مراد حبيبه در (هو) ضميرى (لم يبكنى) قرينه سيله دمعه راجعدر (مسمع) ميم اولينك
كسريله اذن معناسنه در (مدمع) كذلك كسر ميم اولى ايله مؤخر عين معناسنه در مفهوم بيت
بنى كريان ايدن انجق مودعمك خفيا اشراب ايلديكى حديث فراقكز اولوب عينمدن تساقط ايدن
دمع بنم سمعمه ابداع ايتديككز لآليدركه انى طرف عينمدن القا واخراج ايدرم ديمكدر حاصلى
كأن سمعنه القا اولنان حديث فراق دمعه منقلب اولوب عينندن خروج ايتمشدر وجاراللهك
(وقائلة الخ) قولى (رب جماعة قائلة) تقديرنده در (سمط) اينجو منتظم بولنان خيطدر
(حشابها) ملأبها ديمكدر (ابومضر) جاراللهك اسنادى اولوب من جهة الاعراب حشانك
فاعليدر (اذنى) حشا ايچون مفعولدر (تساقط) تتساقط دن مخففدر مفهوم بيت حين ارتحال
اسنادنده عيننده رشته رشته سقوط ايدن سرشك لآلدن سؤال ايلبان اشخاصه استادى ابومضرك
اذنمه املا والقا ايلديكى اينجولر اولهرق كوزلرمدن تساقط وتناثرنى افاده ايلديكنى بياندن عبارتدر
بعضيلر قول زمخشرى مرجحدر زيرا قول زمخشرى يده محسناتدن مراجعه واردر ديديلر (مراجعه)
بيننده سؤال وجواب ايراد اولنمقدر لكن بوندن جوابده دينلمشدركه مراجعه نك محسناتدن اولديغى
محل نزاع اولوب انكيچون مصنف ترك ايتمشدر تسليم ايدلسه بيله محسناتدن اولسون لكن معتبر اولان
سؤال وجواب مكرر اولاندر وستير اولميه كه مصنفك (فهو ابعد من الذم) قولى وزن وقافيه ده
اتفاق قولين ايله قول ثانيده سرقته دلالت ايده جك برشى اولمديغى تقديرده ذمدن ابعددر ديمك
اولوب والا سرقته دلالت ايده جك اتفاق وزن وياقافيه بولنديغى كبى جدا وقطعا مذمومدر نته كيم
ابى تمامك (مقيم الظن عندك والامانى * وان قلقت ركابى فى البلاد * ولاسافرت فى الآفاق الا *
ومن جدواك راحلتى وزادى) قوليله متنبينك (وانى عنك بعد غد لغاد * وقلبى عن فنائك غيرغاد *
محبك حيث ما اتجهت ركابى * وضيفك حيث كنت من البلاد) بيتنده واقع اولمشدر (مقيم الظن)
انا مقيم الظن تقديرنده در (امانى) مقاصد معناسنه در (قلقت) اضطربت و (جدواك) عطانك
معناسنه در مفهوم بيت بنم ركابم هرنقدر اطراف ممالكده تردد وانتقالده اولهرق ظاهرا سزدن
حال مفارقتده ايسه ده ظن وقلبم وآمال ومقاصدم سزدن قطعا مفارقت ايتمز وآفاق واطرافده
سير وسفرم احيانده بنم راحله وزاد ونوالهم ينه احسان وعطيه كزدندر ديمك اولور و بيت متنبيده
(غاد) ذاهب معناسنه در (فناء) جانب داردر (حيث ما اتجهت) حيث ماتوجهت معناسنه در
مفهوم بيت يوم فردا مفارقتم مقرر اولوب حالبوكه قلبم طرفكزدن ذاهب ومفارق دكلدر ركابم
قنغى جانبه توجه ايتسه محبكك بنمله در وقنغى محلده بولنسم ينه سنك ضيف ومسافرك اولوب مشاهد
اوله جغم نعم واحسان ينه سنك سايهٔ لطفكده در ديمك اولور مصنف رحمه الله تعالى نوع ظاهر
اخذ وسرقتك ضرب اولندن فراغتله ضرب ثانى يه شروع ايلمشدر ضرب ثانى يالكز معنايى اخذدر

(وان اخذ المعنى وحده يسمى الماما وسلخا وهو ثلثة اقسام كذلك) (وان اخذ اللفظ) قولى اوزره
معطوفدر يعنى اكر يالكز معنايى اخذايدوب لفظدن برشى اخذ ايتمزسه اشبو يالكز اخذ معنى (الماما)
و (سلخا) تسميه اولنور (الماما) بركمسه برشى قصد ايتديكى وقتده (الم به) قوللرندن مأخوذدر
واصلى برمنزله نزولدر (الم بالمنزل) قوللرندندر و (سلخ) شاة امثالنك جلدنى كشط ونزعدر
ولفظ معنى ايچون جلد منزله سنده اولمسيله كأن شاعر يالكز معنايى اخذ وديكر لفظ ايله افاده
ايتديكنده معنادن جلدنى نزع وكشط ايله جلد آخر الباس ايتمش اولور بوده اغاره ومسخ تسميه
اولنان اخذ كبى قول ثانى اولدن ابلغ وياخود دون وياخود اوله مساوى اولمق اعتباريله اقسام
ثلثه يه منقسمدر قال رحمه الله تعالى (اولها كقول ابى تمام (هو الصنع ان يعجل فخير وان يرث * فللريث

فى بعض المواضع انفع) وقول ابى الطيب (ومن الخير بطؤ سيبك عنى * اسرع السحب فى المسير الجهام)

اقسام مذكوره دن اول يعنى قول ثانى اولدن ابلغ اولان ابى تمامك (هو الصنع ان يعجل الخ) قوليله
متنبينك (ومن الخير بطؤ سيبك) قوليدر (هو) ضميرى شان ايچوندر (صنع) احسان معناسنه
اولوب مبتدا ومابعدنده اولان (ان يعجل فخير) جملهٔ شرطيه سى خبردر (وان يرث) وان يبطو
معناسنه در (فللريث) فللابطاء معناسنه در مفهوم بيت احسان وكرم تعجيل وتأنى صورتينده
خيردر زيرا بعض مواضعده تأنى انفعدر ديمك اولور وقول متنبيده (بطؤ سيبك) تأخر عطانك
معناسنه در (جهام) يغمورسز اولان سحابدر مفهوم بيت بندن تأخر عطا وكرمك خيردن
معدوددر زيرا آتيده زيادهٔ مكارمه دلالت ايدر شويله كه سريع السير اولان سحاب عديم الامطار
اولان سحاب جهامدر ديمك اولور ايمدى متنبينك بيتى مقصود ايچون زيادهٔ بيانى مشتملدر زيرا
سحاب ايله اثبات مقصوده ضرب مثل ايتمشدر بوجهتله ابى تمامك قولندن ابلغدر قال رحمه الله
تعالى (وثانيها كقول البحترى (واذا تألق فى الندى كلامه * المصقول خلت لسانه من غضبه)
وقول ابى الطيب (كأن السنهم فى النطق قدجعلت * على رماحهم فى الطعن خرصانا) واقسام
ثلثه دن ثانى يعنى قول ثانى اولدن دون اولان بحترينك (واذا تألق الخ) قوليله متنبينك (كأن
السنهم الخ) قولى كبيدر (اذا تألق) اذا لمع معناسنه در (ندى) مجلس اشرافدر (مصقول)
منقح معناسنه در (غضب) سيف قاطع اولوب لسان ممدوحى سيفنه تشبيه ايتمشدر يعنى مجلس
اشرافده كلام مصيقل ومنقحى لمعان ايتديكى حينده لسانى سيف قاطعندندر ظن ايدرسين يعنى
سيفى كبى پارلاق ومؤثردر ديمك اولور قول متنبيده (خرصان) ضم وكسر ايله خرصك جمعيدر
(خرصان شجر) شجرك قضبان يعنى اغصانيدر و (خرصان رماح) رماحك اسنه يعنى حديديدر
مفهوم بيت متنبى اسنهٔ رماحلرينك فرط مضى ونفاذلرندن ايچون كأن عند النطق لسانلرى عندالطعن
رماحلرى اوزره اسنه قلنوب بناء عليه اسنهٔ رماح نفاذده انلرك السنه سى كبى اولمشدر ديمك اولور
مراد طلاقت لسانلرنده مبالغه در ايمدى متنبينك بيتى بيت بحترينك دوننده در زيرا بحترينك (تألق)
و (مصقول) افظلريله افاده ايتديكى استعارهٔ تخييليه يى فوت ايتمشدر زيرا تألق وصقالى كلام
ايچون اثبات منيه ايچون اثبات اظفار كبيدر و بواثباتدن كلام ممدوحى سيفه تشبيه لازم كلوب بوده
استعارهٔ بالكنايه در قال رحمه الله تعالى (وثالثها كقول الاعرابى (ولم يك اكثر الفتيان مالا *
ولكن كان ارحبهم ذراعا) وقول اشجع (وليس باوسعهم فى الغنى * ولكن معروفه اوسع) واقسام
ثلثه دن ثالث يعنى قول ثانى اولك مثلى اولمسى ابى زيادك (ولم يك اكثر الخ) قوليله اشجعك جعفر
بن يحيى مدحنده نظم ايتمش اولديغى (وليس باوسعهم فى الغنى الخ) قولى كبيدر (فتيان) فتانك
جمعيدر اساسدن منقول اولديغى اوزره (فلان رحب الباع) و (رحب الذراع) و (رحيب الباع
والذراع) قوللرى سخى معناسنه در (رحب ورحيب) واسع ديمكدر و (باع) مقدار مداليدينه دركه
تركيده قولاچ تعبير ايدرلركه (ذراع يد) يلك تعبير ايتدكلرى محلدر واشبو (ولم يك اكثرا لفتيان
مالا) مصراعى محلنده (وما ان كان اكثرهم سواما) دخى روايت اولنمشدر (ان) زائده اولوب
سائمه وسوام وسوائم ابل راعيه در يعنى ممدوح مال جهتندن سائرلرندن زياده اولميوب لكن انلرك
سخاوت جهتندن فاضليدر ديمك اولور بيت اشجعده (اوسعهم) ضميرى ماقبلنده كى بيتنده
مذكور اولان ملوكه راجعدر بيت مذكور (يروم الملوك مدى جعفر * ولا يصنعون كما يصنع) قوليدر
مفهوم بيتين ملوك مجد وشرف وكمال ممدوحيده جعفر بن يحيانك واصل اولديغى مدارج اقصايى
قصد وتمنى ايدوب حالبوكه جعفر كبى احسان ايده مزلر جعفر ثروت وغناده انلردن زياده اولميوب
لكن معروف واحسانى اوسعدر ديمك اولور وشاعر آخرك كندو اوغلو حقنده اولان مرثيه سنده كى
(والصبر يحمد فى المواطن كلها * الا عليك فانه مذموم) بيتيله ابى تمامك ذكر اولنان بيتندنصكره
ايراد ايلديكى (لقد كان يدعى لابس الصبر حازما * فاصبح يدعى حازما حين يجزع) قولى دخى
بوقسمدندر مفاد بيت اول صبر جميع مواطنده خصال ممدوحه دن اولوب فقط سنك اوزركه

صبر مذمومدر دیمك اولور ومآل بیت ثانی لابس صبر وتحمل اولان کمسه حزم وعقل ایله موسوم ایکن
شمدی حین جزعده حازم ذیو تسمیه اولنور یعنی حین فوت ممدوحده جزع محمود وصبر مذموم
اولمشدر دیمك اولور اشته بوذکر اولنانلر اخذ وسرقتك نوع ظاهریسی اولوب مصنف رحمه الله تعالی
نوع غیر ظاهره شروع ایله بیورر که (واما غیر الظاهر فمنه ان یتشابه المعنیان کقول جریر (فلا
یمنعك من ارب لحاهم * سواء ذوالعمامة والخمار) وقول ابی الطیب (ومن فی کفه منهم قناة *
کمن فی کفه منهم خضاب) واما ظاهر اولمیان اخذ وسرقت بوندن برنوعی بیت اول و بیت ثانینك
معنالری بربرینه مشابه اولمسیدر نته کیم جریرك (فلا یمنعك من ارب) قولیله متنبینك (ومن فی کفه
منهم الخ) قولنده واقع اولمشدر (ارب) حاجت معناسنه اولوب (لحا) لحیه نك جمعیدر
(ذوالعمامه) رجال و (ذوالخمار) نسادن کنایه در (خمار) نسوانك باشلرینه اورتدکلری جار
و یاشمق کبی شیلردر مفاد بیت سنی حاجتکدن قوم مذکورك صورت رجالده اولملری منع ایتمسون
زیرا انلردن رجال ایله نسا عجز وضعفده مساواتده در دیمك اولور ومتنبینك بیتی سیف الدوله حقنده
اولوب بنی کلاب وقبائل عربك خضوعنی ذکر ایتمشدر (قناة) رماح و (خضاب) نسوانك صاچ
واللرینی تخضیب ایتدکلری حنادر مفهوم بیت قبائل مذکوره دن کفنده رماح اولنلر یعنی صنف
رجال کفنده خضاب اولانلری یعنی نسالری کبیدر دیمك اولور ایمدی جریرك رجلدن (ذی عمامه) ایله
تعبیری متنبینك (فی کفه منهم قناة) قولیله تعبیری کبیدر نسادن (ذوالخمار) و (ذوالخضاب) ایله
تعبیرلری دخی بویله در وستیر اولمیه که تشابه معنیینده احد بیتین (نسیب) یعنی حق نساده تغزل
واخری مدحیه ویاخود هجو و یاخود فخریه وسائر بونلره مماثل نوع دیکر اولمسی جائز اولور زیرا
شاعر حاذق برمعنای مختلسك نظمنی مراد ایلدیکی حینده اخفا وستر نده خدیعه ایدوب لفظنی
تغییر ایله برابر نوعندن دخی صرف ایدرك کلام اول نسیب ایسه مدحیه و یاخود فخریه کبی نوع
آخره تحویل ووزن وقافیه سنی تبدیل ایدر قال رحمه الله تعالی (ومنه ان ینقل المعنی الی محل اخر
کقول البحتری (سلبوا واشرقت الدماء علیهم * محمرة فکانهم لم یسلبوا) وقول ابی الطیب (یبس
النجیع علیه وهو مجرد * عن غمده فکانما هو مغمد) ونوع غیر ظاهرك برنوعیده معنی محل اخره نقل
اولنمقدر بحترینك (سلبوا واشرقت الخ) قولیله ابوالطیبك (یبس النجیع الخ) قولی بو اساوبده در
معنای اول مقتول ومجروحلرك ثیابی سلب اولنه رق اوزرلرنده اولان خون کلکونلر اشراق ایتمسیله
کأن دما جمیع عضولر ینی احاطه ایتمسی جهتله ثوبلرندن سلب وتجرید اولنمامش مشهده اولندیغی
بیاندر مفهوم ثانی سیف اوزره دم انجماد ایدوب غلافنده دکلکن دم یابسك کمال استیعابندن
ناشی درون غلافده کبی مشهود اولدیغی بیاندر زیرا دم یابس غلاف سیف منزله سنده اولمشدر
ایمدی متنبی بحترینك قتیلارده اعتبار ایلدیکی معنایی مجروح ومقتولیندن سیفه نقل ایلمشدر قال
رحمه الله تعالی (ومنه ان یکون معنی الثانی اشمل کقول جریر (اذا غضبت علیك بنوتمیم * وجدت
الناس کلهم غضابا) وقول ابی نواس (ولیس من الله بمستنکر * ان یجمع العالم فی واحد). وغیر
ظاهردن برنوعیده معنای ثانی معنای اولدن اشمل اولاندر نته کیم جریرك (اذا غضبت الخ) قولیله
ابونواسك (ولیس من الله الخ) قولی برسیاقده اولوب مفهوم اول بنو تمیم سنك اوزرکه غضب
ایتدکلری وقتده ناسك جمیعسی سکا غضب ایتمش بولورسون زیرا انلر جمیع ناسك مقامنده قائم اولوب
انلرك غضبی جمیع ناسك غضبی مثابه ده در دیمك اولور مفهوم ثانی جناب باری تعالی جمیع عالمك
فضائلنی برکسه ده جمع ایتمسی مستنکر ومستبعد دکلدر دیمك اولور ایمدی اول بعض عالم اولان ناسه
خاص اولوب وثانی ناس وغیریسنه شاملدر مرویدر که فضل برمکینك کثرت افضال وفرط احسانی
خلیفه هارون الرشیده بالغ اوله رق عرق غیرتنی تهییج وذهننی تخلیج ایتمسیله فضلدن تنکر وتغیرنه
باعث اولوب حبسیله امر ایتمش اولدیغندن ابی نواس اشبو بیتلری نظم ایتمشدر (قولا لهارون امام
الهدی * عند احتفال المجلس الحاشد * انت علی مابك من قدرة * فلست مثل الفضل بالواجد * ولیس

من الله الخ) بعده بوابیات اوزرینه هارون الرشید فضل برمکی بی حبسدن اطلاق ایلمشدر مفهوم
بیتین مجلس جمعیتك احتفال وامتلاسنده امام الهدی اولان هارون الرشیده افاده ایدکزکه سن
شو قدرت وقوت وسیع خلافتکله برابر فضل برمکینك مثلنی بوله مزسن زیرا جناب حق مثلسز
ایجاد وفضائل عالمی انده اعداد ایتمشدر دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (ومنه القلب وهو
ان یکون معنی الثانی نقیض معنی الاول کقول ابی الشیص (اجد الملامة فی هواك لذیذة * حبا
لذکرك فلیلمنی اللوم) وقول ابی الطیب (ااحبه واحب فیه ملامة * ان الملامة فیه من اعدائه)
وغیر ظاهردن بریسی قلبدر بوده معنای ثانی معنای اولك نقیضی اولمسیدر نته کیم ابی الشیصك
(اجد الملامة فی هواك الخ) قولیله متنبینك (ااحبه واحب الخ) قولنده واقع اولمشدر مفهوم
بیت سنك ذکرکه محبتمدن ناشی هوا وعشقکده اولان ملامتدن تلذذ ایدرم همان اهل ملامت بنی
لوم ایتسونلر دیمکدر وقول متنبیده اولان (ااحب) لفظنده استفهام انکار ایچون اولوب وانکار
قیده یعنی حال اولان (واحب فیه ملامة) قولنه راجعدر بونك نظیری (اتصلی وانت محدث)
قوللریدر که مراد محدث اولمقلغی انکاردر و بومعنی (واحب) قولنده واو حال ایچون قلندیغی
صورتده اولوب بوده یا مضارع مثبتك واو ایله تصدیری جائز اولدیغی قوله مبتنی و یاخود مبتدا
تقدیریله (وانا احب) تقدیرنده اولمقلغه محمولدر وواو عطف ایچون قلندیغی صورتده انکار
امرینك جمعنه راجع اولور وامرین محبت محبوب ایله حق محبوبده اولان ملامته محبت اولوب
انکار بونلرك بینه راجع اولدیغی صورتده محبت محبوب ومحبت ملامتدن انجق بریسی بولنوب ایکیسی
برمحلده اجتماع ایتمز دیمك اولور مفهوم بیت بن محبوبه محب اولدیغم حالده انك حقنده اولان
ملامته محبت ایدرمیکه حق محبوبده اولان ملامت محبوبك دشمنلرندن صادر اولور دیمك اولور
ایمدی ابی الطیبك کلامی بیت ابی الشیصك معناسنه مناقضدر و بونوعده احسن اولان محبت وعدم
محبت کبی ذکر اولنان شیئك سببی بیان اولنمسیدر نته کیم بو بیتلرده ابوالشیص ملامته محبتنی ذکر
محبوبه محبتیله وابوالطیب ملامته عدم محبتنی ملامت اعداء محبوبدن صادر اولمسیله تعلیل ایتمشلردر
مکرکه سبب ظاهر اولدیغی حینده ذکر وتصریحه حاجت کورنمز نته کیم ابی تمامك (ونغمة معتف
جدواه احلی * علی اذنیه من نغم السماع) قولیله ابوالطیبك (والجراحات عنده نغمات * سبقت
قبل سیبه بسؤال) قوللرنده واقع اولمشدر (ونغمة) مبتدا و (احلی) خبر و (جدواه) عطاه
معناسنه مفعول معتف اولوب (معتف) سائل دیمکدر (نغم سماع) دن مراد نغم مجلس رقص
وغنادر (سیب) اعطا معناسنه در امدی ابوتمام ممدوحنك کندوسنده اولان غایت کرم ونهایت
جودندن ناشی نغمات سائلین ایله مستلذ اولدیغنی وابوالطیب عادت ممدوحی بغیر سؤال بذل واعطا
اولمسیله طلب احسان ایچون برسائلك سؤالی عطاسنه سبقت ایده جك اولورسه اشبو نغمه استعطاعندنده
جریحه مجروح مبلغنده اوله جغنی مراد ایلمشلردر که بونك ایکیسی دخی ظاهردر قال رحمه الله تعالی
(ومنه ان یؤخذ بعض المعنی و یضاف الیه ما یحسنه کقول الافوه (وتری الطیر علی آثارنا * رأی عین
ثقة ان ستمار) وقول ابی تمام (وقد ظللت عقبان اعلامه ضحی * بعقبان طیر فی الدماء نواهل *
اقامت مع الرایات حتی کانها * من الجیش الا انها لم تقاتل) وغیر ظاهردن برنوعیده معنادن بعضیسی
اخذ اولنوب بو بعضه تحسین ایده جك برشی اضافه اولنمسیدر نته کیم افوه نام شاعرك (وتری
الطیر الخ) قولیله ابی تمامك (وقد ظللت عقبان الخ) قولنده واقع اولمشدر (آثار) اثرك جمعی
اولوب (علی اعقابنا) دیمکدر (رأی عین) عیانا معناسنه در (ثقة) لفظی یا مقام صفتنده اقامه
مصدره محمول اوله رق (واثقة) معناسنه ویاخود (علی آثارنا) قولنك متضمن اولدیغی فعلدن
مفعول له اوله رق (کائنة علی آثارنا لوثوقها واعتمادها) مفهومنده در (ان ستمار) لفظنده (ان)
اندن مخففه اولوب ناصبه دکلدر زیرا ناصبه مضارعی استقباله تخصیص ایچون اولمسیله استقباله
مخصص اولان سین ایله اجتماع ایتمز اسمی ضمیر شان مقدر و (ستمار) جمله سی خبر اوله رق انخبریله برابر

ثقة ایچون مفعولدر (ستمار) ستطعم معناسنهدر یعنی لحوم مقتولیندن اطعام اولنهجقلری بنه وثوق
واعتمادلرندنناشی طیوری عیانا بزم آثارمز اوزره مشاهده ایدرسین دیمکدر قول ابی تمامده (قدظلات)
بناء مجهول ایله (القیت دایه الظل) معناسنهدر غرابك جمعی غربان اولدیغی كبی (عقبان) دخی
عقابك جمعی اولوب اول علم كبیر وثانی طوشانجل دیدكلری قوشدر وعلم كبیره عقبان اطلاقی طیر
عقاب كبی ضخمندن ایچون تشبیهه محمول و یاخود مراد رؤس اعلامده طیرمذكور صورتنده ذهب
وامثالندن شكل مصنوع ومعمولدر (نواهل) نهلدن اولوب عطشی زائل یعنی صویه قانمش اولان
كیسهدر (اقامت) ضمیری عقبان طیره راجعدر (مع الرأیات) مع الاعلام دیمكدر وطیور عقبانك
رأیات ایله اقامتی لحوم مقتولیندن اطعام اولنهجقلری بنه اعتمادلرندن ایچوندر یعنی ممدوحك عقبان
رأیاتی فرقنده دماء قتلی ایله ریان اولان طیور عقبان وقت ضحاده سایبان اولمشلردر زیرا ممدوح
حین عزم غزواتده اكل لحوم مقتولین ایچون بالای رأیاتنده طیور عقبان بال افشان اولهرق سیر وپرواز ایله
سایه ساز مفارق رأیات اولورلر وطیور مرقومهنك رأیاتدن عدم انفكاكی جهتیله كأن جملهٔ جنود
ممدوحدن معدود اولوب فقط محاربه ایتمزلر دیمكدر قال رحمه الله تعالی (فان ابا تمام لم یلم بشئ
من معنی قول الافوه رأی عین وقوله ثقة ان ستمار) زیرا ابی تمام افوهك (رأی عین) و (ثقة ان ستمار)
قوللرینك معناسندن برشی اخذ ایتیوب انجق بیتدن بعض معناسنی اخذ ایله باقیسنه تعرض ایلمامشدر
شویله كه افوه (رأی عین) قولیله طیورك جیشه قربنی افاده ایتمشدر چونكه طیور بعید اولسه
رأی العین مشاهده اولنهمیوب بلكه تخیل اولنور وطیورك قربی انجق جند ممدوحك لشكر اعدایی
افتراسلرینه توقع وانتظارلرندن اولوب بوایسه مقصود اولان معنایی یعنی انلرك شجاعت وقتل
اعادی اوزره اقتدار ایله وصفلرینی تأكید ایدر وبعده افوه (ثقة ان ستمار) دیوب لحوم مقتولین
ممدوح ایله اعتیادلرندنناشی طیوری طعامه یعنی البته اطعام اولنهجقلرینه واثقه قلمشدر بودخی مقصود
مذكوری تأكید ایدر واما ابوتمام اشبو (رأی عین) و (ثقة ان ستمار) قوللرینك افاده ایتدیكی
معنادن برشی اخذ ایتمامشدر قال رحمه الله تعالی (لكن زاد علیه بقوله الا انها لم تقاتل و بقوله
فی الدماء نواهل و باقامتها مع الرایات حتی كانها من الجیش و بها یتم حسن الاول) لكن ابوتمام (الا
انها لم تقاتل) قولیله طیورك مقاتله ایتمدكلرینی و (فی الدماء نواهل) قولیله طیور مذكوره دماده
نواهل یعنی خون مقتولین ایله ریان اولدقلرینی و (اقامت مع الرأیات حتی كانها من الجیش) قولیله
طیور مذكوره رأیات ایله اقامت ایدرك كأن عداد جیشدن عد اولندقلرینی بیت افوهدن اخذ
ایلدیكی بعض معنایه یعنی طیورك آثار جیوش ممدوح اوزره تسایرنه زیادهٔ محسنه اولهرق علاوه
واضافه ایلمشدر وابی تمام اشبو (اقامت مع الرأیات الخ) قولیله یعنی طیورك رأیات ایله اقامت ایدوب
حتاكه جیشدن ظن اولنمسنی افاده سیله (الا انها لم تقاتل) قولنك حسننی اتمام ایتمشدر زیرا اكر
(ظلات عقبان الرأیات بعقبان الطیر الا انها لم تقاتل) دینلسه بونده اولان استثناء منقطع (اقامت
مع الرأیات حتی كانها من الجیش الا انها لم تقاتل) قولنده اولان استثنا كبی احراز حسن و بها ایدهمز
ایدی شویله كه طیورك جیش كبی اولهرق رأیات ایله اقامتی بونلرك دخی ابطال مبارزین كبی مقاتل
اولملرینه مظنه اولمسیله (الا انه لم تقاتل) قولی استدراك حسن اولمشدر زیرا استدراك كلام سابقدن
نشأت ایدن توهمی رفعدر رأیات اوزره ظل طیورك وقوعی ایسه جیش كبی مقاتل اولملرینه مظنه
دكلدر اشته (و بها یتم حسن الاول) قولنك معناسی بواولوب هرنقدر اولدن مراد بیت اولدن
مأخوذ اولان آثار جیوش اوزره تسایر طیور معناسی اولق اوزره بوزیادات ایله معنای مذكورك
حسنی تزاید ایتمسی مراد اولمقلغه دخی محتمل ایسهده لكن معنای اول مصنفك ایضاحده اولان كلامنه
موافقتیله مؤید وذاتا معنای معتمددر قال رحمه الله تعالی (واكثر هذه الانواع ونحوها مقبولة
ومنها مایخرجه حسن التصرف من قبیل الاتباع الی حیز الابتداع وكل ما كان اشد خفاء كان اقرب
الی القبول) وغیرظاهر ایچون ذكر اولنان انواعك اكثریسی و بونلرك امثالی مقبولهدر و بوانواعدندر كه

شاعرك حسن تصرفی كلام آخره اتباع قبیلندن اولمقدن ابتداع وایجاد حیزنه اخراج ایدر یعنی
برصورتده تصرف ایدركه مأخذی اولان كلامه تقریب اولنهمیهرق مجددا اختراع وابداع اولنمش
كلامدر ظن اولنور وبوانواعدن خفاسی اشد اولوب قول اولدن اخذ اولندیغی معرفت مزید
تأمل واعمال رویتیه توقف ایدنلر شدت خفاسی مقدارنجه قبوله اقربدر زیرا هرنقدر خفاسی شدید
اولسه اوقدر اخذ وسرقتدن بعید وابتداع وتصرفده ادخل اولور قال رحمه الله تعالی (هذا
اذا علم ان الثانی اخذ من الاول لجواز ان یكون الاتفاق من قبیل توارد الخاطر ای مجیئه علی سبیل
الاتفاق من غیر قصد الی الاخذ) واشبو اخذ وسرقتك ظاهر وغیرظاهر نوعلرنده احدهمانك ادعاء
سبق وثانینك اوله اتباعی ومقبول ویاخود مردود اولمسی وهربرلرینك ذكر اولنان اسامی ایله
تسمیه ودها سائر ذكری سبقت ایدن اعتبارانك جملهسی قول ثانی اولدن اخذ اولندیغی معلوم
اولدیغی صورتندهدر و بوده قائل ثانینك حین نظمده قول اول محفوظی اولدیغی بیلنمسیله ویاخود
نفس شاعر قول اولدن اخذنی خبر و رمسیله اولور والا احدهمانك سبقیله واخره اتباعیله حكم
اولنهمیوب واوزرینه ذكر اولنان مقبولیت ومردودیت احكامی ترتب ایتمز واخذ وسرقت وسلخ
والمام كبی اسامی ایله تسمیه اولنهمز زیرا قائلینك مجموع لفظ ومعناده ویاخود یالكز معناده اتفاقلری
توارد خاطر قبیلندن اولمسی یعنی اخذی قصد ایتمهرك علی سبیل الاتفاق مجیئ جائزدر نتهكیم
ابن میاده دن حكایه اولنوركه (مفید ومتلاف اذا ما اتیته * تهلل واهتز اهتزاز المهند) بیتنی
انشاد ایدوب بوبیت حطیئهنكدر دینلدكده اشته شمدی شاعر اولدیغم معلوم اولدی زیرا
حطیئهنك كلامیله موافقت ایتدم وحالبوكه ایشتمامشدم دیمشدر (مفید) هو مفید تقدیرنده اولوب
(مستفید للمال بشجاعته) یعنی شجاعتی سایهسنده كسب مال ایدر دیمكدر (ومتلاف) كرمندنناشی
مال مذكوری تفرقه واتلاف ایدر دیمكدر (تهلل) طلاقت وجه و (اهتزاز) تحرك و (مهند)
سیف مهنددر یعنی طلب احسان ایچون مجلسنه اتیان ایتدیكك حینده فرع عطادن وجه ممدوح
بشوش ومنور اولوب سیف منهد كبی اهتزاز ایدر یعنی اهتزاز وتحركی خفتله اولمیوب مهابتله مشوب
اولهرق بنه قلوب نظاردن خوف ومهابتی زائل اولمز دیمكدر كذلك مرویدركه سلیمان بن عبدالملكه
جانب رومدن چند نفر اسیر كلوب واول حینده فرزدق مجلس سلیمانده حاضر بولنمسیله بونلردن
برینك قتلنی فرزدقه امر ایدر فرزدق هرنقدر صورت استنكافده بولنور ایسهده سلیمان بن عبد الملك
اصرار ایدرك بركسمز سیفه اشارتله بونكله ضرب ایله دیو اراده ایدر فرزدق دخی (بل اضرب
بسیف ابی رغوان سیف مجاشع) دیوب ناچار كندی سیفیله ضربنی ترجیح واختیار ایلر زیرا
ابورغوان فرزدقك كنیهسی ومجاشع اسمیدر وكأن امیرك اشارت ایتدیكی سیفدن استنكاف ایله كندی
سیفنی ترجیح ایدرك اشارت اولنان سیف حاد اولمیوب ضربه غیرصالح اولمسیله مقتولك زیاده
ایذا وایلامنی موجب اولهجغندن بومثللو سیفی انجق ظالم ویاخود ابن ظالم استعمال ایدر دیمك استر
بعده كندی سیفنی سرفلاكتزدهٔ اسیره حواله ایدرك اتفاقا كسدهمیوب سیفی نبو ورجوع ایتمسیله
سلیمان وحوالیسنده بولنانلر خنده ریز اولهرق اول حالده فرزدق (ایعجب الناس ان اضحكت
سیدهم * خلیفة الله یستسقی به المطر * لم ینب سیفی من رعب ولا دهش * عن الاسیر ولكن
آخر القدر * ولن یقدم نفسا قبل میتها * جمع الیدین ولا الصمصامة الذكر) یعنی ناس سیدلری
اولوب صلاح حالی جهتیله كندوسیله استسقای مطر اولنان خلیفهیی خندان ایلدیكمی امر عجیبمی
كوررلركه پسند اولنهجق بركیفیتدر زیرا خلیفهٔ زمانك ابتهاج وتبسمی موجب سرور وتفرحدر
بنم سیفم اسیردن خوف و یاخود دهشتندن قطع ایتمامزلك ایتیوب لكن انی قضا وقدر تأخیر ایلمشدر
زیرا هیچ برنفسی حلول اجل موعودندن مقدم اجتماع یدین وسیف قاطع اهلاكه قدرتیاب
اولهمز دیمشدر (خلیفة) سیدن بیان ویاخود بدلدر (رعب) ضم را ایله خوف و (دهش)
فتح دال وها ایله تحیر معناسنهدر (میتة) مات فعلندن كسر میم ایله اولوب (جمع) ضم جیم ایله

(زخر) مزخور معناسنه اولدیغی کبی مجموع دیمکدر بعده (ما ان یعاب سید اذا صبا * ولا یعاب
صارم اذا نبا * ولا یعاب صارم اذا نبا * ولا یعاب شاعر اذا کبا) یعنی هیچ برسید جهل وفتوته میل
ایتسه معیوب اولمز وکذلك سیف صارم وتیز رجوع ایدوب قطع ایتمسه ینه تعییب اولنمز
و برشاعرده زله واقع اولسه ینه عیب عد اولنمز زیرا موثوق ومعتمد اولان امرك ندرت وقوع
تخالف زبان و یرمز دیه رك سیفنی غلافنه وضع ایله جالس اولوب کأن (ابن مراغه) یعنی جریر
بنی هجو ایدوب (بسیف ابی رغوان سیف مجاشع * ضربت ولم تضرب بسیف ابن ظالم) دیمشدر
دیو کویا ابن جریرك اساءتندن کندی حقنده بو بیتی انشاد ایله اورادن قائم ومنصرف اولمشدر
(صبا) مال الی الجهل والفتوة معناسنه در (نبا) تقدیم نون ایله (نبا السیف ینبو) قوللرندن رجع
ولم یعمل فی الضربة و (کبا) زل ولم یقدر علی الانشاد معناسنه در سیفك سیف ابن ظالمه تخصیصی
ذکر اولندیغی وجهله سیفك عدم قطعی حق مقتولده موجب اذا اولوب بوایسه ظالم وابن ظالمك
فعل وصنعی اولمسنه مبنیدر لکن حق اولان مراد حارث بن ظالمدر و بعده جریر حاضر اوله رق
وقعهٔ فرزدقدن آگاه اولنوب فقط فرزدقك شعری جریره ذکر وانشاد اولندیغی حالده جریر (بسیف
ابی رغوان سیف مجاشع * ضربت ولم تضرب بسیف ابن ظالم) بیتنی انشاد ایتمسیله جریرك اشبو
بیتی فرزدقك لسان جریردن اولمق اوزره ملاطفهٔ ایراد ایتدیکی بیتك بطبقه عینی ظهور ایتمسنه سلیمان
بن عبد الملك تعجب ایلشدر بعده جریر یا امیر المؤمنین ابن قین یعنی فرزدق کأن بنم بوهجومه (ولا نقتل
الاسری ولکن نفکهم * اذا اثقل الاعناق حمل المغارم) قوللیه جواب و یر دیو فرزدق طرفندن
اوله رق بیت مذکوری انشاد ایدر بعده فرزدقه جریرك (بسیف ابی رغوان الخ) قولیله کندوسنی
هجو ایلدیکی اخبار اولنه رق بوندن بشقه برشی سویلامامش اولدیغی حالده فرزدق جریره جواب
اوله رق (کذاك سیوف الهند تنبوظباتها * وتقطع احیانا مناط التمائم * ولا نقتل الاسری ولکن
نفکهم * اذا اثقل الاعناق حمل المغارم * وهل ضربة الرومی جاعلة لکم * اباعن کلیب او اخا مثل
دارم) ابیاتنی انشا ایتمسیله جریرك نفسنه مقام جوابده فرزدق طرفندن سویلدیکی بیتی فرزدق
بونظمنده بطبقه ایراد ایدوب ایکی شاعر ماهرك کرك اول وکرك اشبو بیتنده توافقلری الحق
(ان من البیان لسحرا) مفادنه محمول غرائب توافقدن بولنمشدر (تنبو) ترجع معناسنه قطع ایتمز
دیمکدر (ظبات) جمع ظبه درکه سهم وسیف امثالنك حدیدر (مناط) موضع تمائم اولوب مراد
اعناقدر (فك) اسیرك اسارتدن عتق وازاد اولنمسیدر (تمیمه) عوذه یعنی حمایلدر (اسری)
اسیرك جمعیدر (مغارم) غرامت کبی اداسی لازم اولان دین وویرکو امثالیدر فکك وقت حمل
مغارمه تخصیصی زیادهٔ مدحی مفید اولوب وقت حمل ومغارم وقت احتیاج اولمسیله بو وقتده اجرای
فك اسرا ایدنلرك اوقات سائره ده بلامحابا وتردد اجرا ایده جکلری امر معلومدر (رومی) سیف
رومیدر (کلیب) لاجل التحقیر صیغهٔ تصغیر ایله رهط جریر اولان ابن یربوع بن حنظله و (دارم)
تمیمدن برقبیله در قال رحمه الله تعالی (فاذا لم یعلم قیل قال فلان کذا وقد سبقه فلان فقال کذا)
ایمدی قول ثانی اولدن اخذ اولندیغی معلوم اولمدیغی وقتده (قال فلان کذا وقد سبقه فلان فقال کذا)
یعنی فلان شاعر شویله دیدی وفلان شاعر بوندن مقدم بونی ایراد ایدوب شویله دیدی دیناور
و بو تعبیر ایله فضیلت صدق اغتنام اولندرق ودعوای علم بالغیبدن وغیری نقصانه نسبتدن سالم
اولنمش اولور قال رحمه الله تعالی (ومما یتصل بهذا القول فی الاقتباس والتضمین والعقد والحل
والتلمیح) واقتباس وتضمین وعقد وحل وتلمیحده کلام دخی سرقات شعریه ده اولان مباحثه متصل
اولانشیدندر (تلمیح) لامك میم اوزره تقدیمیله (ابصره) معناسنه (لمحه) قوللرندندر و بونلرده
اوله جق قولك سرقات شعریه ده اولان قوله وجه اتصالی هر برلرنده (اخذ شیٔ من الاخر) معناسنك
وجودیدر قال رحمه الله تعالی (اما الاقتباس فهو ان یضمن الکلام شیئا من القرآن او الحدیث
لا علی انه منه) اما (اقتباس) نثر ویاخود نظم اولان کلامك قرآن کریم ویاخود حدیث شریفدن

برشیٔ بوشی قرآن ویاخود حدیثندر دینمك طریقی اوزره اولمیه رق متضمن اولمسیدر یعنی صورت
تضمنی بوشی قرآن ویاخود حدیثندر دیو اشعاردن سالم اولمسیدر و بوقید (قال الله تعالی کذا)
و (قال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم کذا) و (فی الحدیث کذا) کبی اثناء کلامده آیات واحادیث
ایرادندن احترازدر بو وجهله اثناء نظم ونثرده بطریق التصریح ایراد آیات واحادیث شریفه
اقتباسدن غیر معدوددر واقتباس یا قرآن ویاخود حدیثدن اولوب وعلی کلا التقدیرین کلام
یا نثر ویا نظم اوله جغی جهتله مصنف رحمه الله تعالی بونلر ایچون امثلهٔ اربعه ایرادیله بیورر که
(کقول الحریری (فلم یکن الا کلمح البصر او هو اقرب * حتی انشد واغرب) ومثل قول الاخر
(ان کنت ازمعت علی هجرنا * من غیر ما جرم فصبر جمیل * وان تبدلت بنا غیرنا * فحسبنا الله
ونعم الوکیل) ومثل قول الحریری (قلنا شاهت الوجوه * وقبح اللکع ومن یرجوه) وقول ابن عباد
(قال لی ان رقیبی سیٔ الخلق فداره * قلت دعنی وجهك الجنة حفت بالمکاره) نثرده قرآن کریمدن
اقتباس حریرینك ایکنجی مقامهٔ حلوانیه سنده (فلم یکن الا کلمح البصر الخ) قولنده ﴿کلمح
البصر او هو اقرب﴾ نظم جلیلندن اولان اقتباس کبیدر (اغرب) اتی بالغریب معناسنه در ونظمده
قرآن کریمدن اقتباس ابو القاسم ابن حسین الکاتبینك (ان کنت ازمعت الخ) بیتنده ﴿فصبر
جمیل﴾ و ﴿حسبنا الله ونعم الوکیل﴾ نظم جلیلندن اولان اقتباس کبیدر (من غیر ما جرم)
قولنده ما زائده در معنای بیت اگر سن بزم من غیر جرم هجر وافتراقمز اوزره عزم ایتمش ایسه ك
(فصبر جمیل) یعنی صبردن بشقه الدن کله جك یوقدر وصبرك نهایتی فرجدر واگر بزی آخره تبدیل
ایدوب اغیاره میل ایتدك ایسه (فحسبنا الله ونعم الوکیل) ونثرده حدیث نبویدن اقتباسه مثال
حریرینك (قلنا شاهت الوجوه الخ) قولی کبیدر زیرا (شاهت الوجوه) لفظ حدیثه موافقدر
چونکه یوم حنینده نائرهٔ حرب وستیز اشتداد انگیز اولمسیله نبی محترم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز
حضرتلری کف پرشرفلرینی برمقدار حصبا یعنی احجار صغیره ایله املا بیوروب ﴿شاهت الوجوه﴾
دعای اجابت پیراسنی تعبیهٔ فلاخن قضا بیوره رق حصات مذکوره یی وجوه باسرهٔ مشرکینه رمی
وحواله و بو معجزهٔ جلالتنما ایله شرذمهٔ کفار خاکساری سمت بوادیٔ ادبار وانهزامه اماله بیوردقلری
اخبار موثوقهٔ عنعنهٔ رواة ثقاتدندر (شاهت) ضم بابیله قبحت معناسنه اولوب نقیض حسن اولان
قبحدندر وحریرینك (قبح اللکع) قولنك معناسی (لعن اللئیم) اولوب و بعضیلر (قبح) ابعد
معناسنه اوله رق (ابعده الله من الخیر) معناسنه فتح عین ایله (قبحه الله) قوللرندندر دیدیلر
(ومن یرجوه) ضمیری لکعه راجعدر ونظمدن اقتباس حدیثه مثال ابن عبادك (قال لی ان رقیبی الخ)
قوابدر (فداره) قولی مداراتدن اولوب مجامله وملاطفه معناسنه در وضمیر مفعول رقیبه راجعدر
ایمدی (وجهك الجنة حفت بالمکاره) قولی ﴿حفت الجنة بالمکاره وحفت النار بالشهوات﴾
حدیث شریفندن اقتباس اولنمشدر (حففته بکذا) جمله محفوفا محاطا دیمکدر یعنی حبیبم بکا رقیبم
بدخو یدر انکله مدارا وحسن معامله ایت دیو امر ایدوب بن دخی بنی ترك ایت یعنی بو بابده اندیشه
ایتمه زیرا سنك وجهك جنتدر طالب جنان ایچون مشاق تکالیفه تحمل لازمه دن اولدیغی مجزومدر
دیو جواب و یردم دیمکدر قال رحمه الله تعالی (وهو ضربان احدهما ما لم ینقل فیه المقتبس
عن معناه الاصلی کما تقدم والثانی خلافه کقوله (لئن اخطأت فی مدحك ما اخطأت فی منعی *
لقد انزلت حاجاتی بواد غیر ذی زرع) واقتباس ایکی ضرب اولوب بریسی اقتباس اولنان کلام
معنای اصلیسندن معنای آخره نقل اولنمیاندر نته کیم امثلهٔ اربعهٔ مذکوره بو یله در وضرب ثانی
بونك خلافی اوله رق اقتباس اولنان کلام معنای اصلیسندن نقل اولنمیدر نته کیم ابن رومینك (لئن
اخطأت فی مدحك الخ) قولنده واقع اولمشدر ایمدی (بواد غیر ذی زرع) ایله مراد ماء ونباتی
اولمیان وادیدر وابن رومی بو کلامی کندوسنده خیر ونفع اولمیان شخصه نقل ایلمشدر مفهوم
بیت اگر سنك مدحکده بن خطا ایتدم یعنی سنك کبی مدح وستایشه سزا اولمیان ذاتی مدح ایتمکده

خطا ایلدمسه سن دخی رجا وتوقع ایتدیکم خصوصه مساعده ایتیوب بنی منع ایتمکده قصور ایتمدك زیراسنك کبی ائیمه سزا اولان منع اهل حاجت و بخل ودنائتدر تحقیق بن حاجامی وادیء غیرذی زرعه انزال ایتدم یعنی سنك کبی ارباب خیر ونفع اولمیان لئیمه افادهٔ حال ایلدم دیمکدر شو زمانده ضبط واذعان ایدیله جك ماصدق علیهی فراوان بر بیت لطیفدر وبعضیلرك برصبیح الوجه محبوب دلارا قدمنهادهٔ خلوت حمام اوله رق تراش اولدیغنی کرمیء محبتله تماشا ایلدیکی حینده نظم ایتمش اولدیغی (تجرد للحمام عن قشر لؤلؤ * والبس من ثوب الملاحة ملبوسا * وقد جرد الموسی لتزیین رأسه * فقلت لقد اوتیت سؤلك یاموسی) قولی بوضربك لطیفندندر (قشر لؤلؤ) دن مراد ثوب بدنیدر (جرد) مبنی للمفعول اوله رق (موسی) آلت حلق وتراشدر قال رحمه الله تعالی (ولا بأس بتغییر یسیر للوزن اوغیره کقوله (قدکان ماخفت ان یکونا * انا الی الله راجعونا) واقتباسده وزن و یاخود قافیه وامثالی ایچون تغییر یسیرده بأس یوقدر نته کیم بعض اهل مغربك اصحابندن بعضیسنك وفاتی عندنده انشاد ایتمش اولدیغی (قدکان ماخفت الخ) قولنده واقع اولمشدر قرأن کریمده ﴿ انا لله وانا الیه راجعون ﴾ قول شریفندن تغییر یسیرایله اقتباس ایلمشدر یعنی تحقیقا وقوعندن خوف واندیشه ایتدیکم شی واقع اولمشدر وخوفده برفائده اولمیوب جمله من جناب باری یه رجوع ایتمك کرکدر دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (واما التضمین فهو ان تضمن الشعر شیئا من شعر الغیر مع التنبیه علیه ان لم یکن مشهورا عند البلغاء) واما (تضمین) شعرك شعر اخردن برشیئی متضمن اولمسیدر بوده بیت و یاخود بیتدن زیاده و یاخود مصراع و یامصراعك مادوننده اولمقدن اعمدر شونکله برابرکه اکر شعر آخر عند البلغا مشهور اولمزسه شعر غیر اولدیغنه تنبیه ایتمك لازمدر واکر عند البلغا مشهور اولورسه تنبیهه حاجت یوقدر و بونکله تضمین اخذ وسرقتدن تمیز ایدر اکر مصنف من شعر الغیر محلنده (من شعر اخر) تعبیر ایتسه دها احسن اولوب شاعر شعرنه کندینك اخر قصیده سندن برشی تضمین ایتمسی صورتنه متناول اولوردی لکن اشعار عربده ندرتندناشی بوصورته التفات ایتمدی اما شعر آخردندر دیو تنبیه ایله برابر اولان (تضمین بیت) عبدالقاهر بن تمیمك (اذا ضاق صدری وخفت العدی * تمثلت بیتا بحالی یلیق * فبالله ابلغ ما ارتجی * و بالله ادفع مالا اطیق) قولنده واقع اولوب و بیت ثانی شعر غیر اولدیغنه (تمثلت بیتا) قولیله تنبیه ایلمشدر مفهوم بیت برامرده دوچار مضایقه اوله رق صقلوب و بردشمندن خوفم وقوعنده حالمه جسبان اولان (فبالله ابلغ الخ) بیتنه تمثل ومفادیله عمل ایدرم یعنی انجق جناب حقدن استعانه ایله املمه نائل اولوب وتحمل وقدرتیات اوله میه جغم دواهی بی عون الهی ایله دفع ایلرم دیمکدر وبدون التنبیه تضمین بعضیلرك (کانت بلهنیة الشبیبة سکرة * فصحوت واستبدلت سیرة مجمل * وقعدت انتظر الفناء کواکب * عرف المحل فبات دون المنزل) قولنده واقع اولمشدرکه بیت ثانی مسلم ابن ولید انصارینك بیتیدر (بلهنیه) ضم با وفتح لام وسکون ها ایله سعهٔ عیش معناسنه اولوب و (شبیبه) شبابدن اوله رق مراد طراوت ورفاهیت وقت شباب حال سکر وغفلتدر دیمك اولور (صحو) خلاف سکردر (سیرت) طریقت معناسنه در (مجمل) اتی بشیء جمیل معناسنه در فنادن مراد موتدر مفاد شعر سعهٔ عیش شباب سکر وغفلتندن صحوه رجوع وحال جهالتی سیرت جمله یه تحویل ایدرك منهیء ارتحال اولان شخص راکب کبی عالم بقایه مترقب انتقال اولدیغی بیاندن عبارتدر وابن عمیدك (کانه کان مطویا علی احن * ولم یکن فی قدیم الدهر انشدنی * ان الکرام اذا ما اسهلوا ذکروا * من کان یألفهم فی المنزل الخشن) قولی تضمین اولنان کلام ابیات مشهوره دن اولدیغی حالده غیرك شعری اولدیغنه تنبیه ایدلمش اولان تضمیندندر و بیت ثانی ابی تمامك بیت مشهوریدر (کانه) ضمیری ابیات سابقه ده مذکور اولان صاحبنه راجعدر (احن) احنه نك جمعی اولوب حقد معناسنه در (اذا ما اسهلوا) صاروا الی السهل معناسنه اولوب (سهل) ارض لینه در وارض لینه یه دخول عیش ناعمه وصولدن کنایه در مراد ابن عمید بیتلرنده الفت وصحبت قدیمه اولان برذاتك کسب رفاه ایتدیکی

حینده حقوق قدیمه یه عائد اولان معامله دن مسامحه واغماض و بلکه حقنده ابراز غیظ واغراض ایتمسندن طولایی کو یاکه کندوسیچون ذاتا حقد وغرض مضمری اولوب وکریم الطبع اولان ذواتك حائز سعهٔ حال وفائز عز واقبال اولدقلری حینده همدم منزل شدت و یار وفادار وقت مضایقه وکربتی اولدیغی رفیق صدیقلرینی نسیان ایتمه یه رك مظهر لطف واسعاف ایلدکاری معناسنی مفید اولان قول ابی تمامی اثناء مصاحبات قدیمه لرنده انشاد ایتمامش کبی بر طرز متجاهلانه و بیکانه ده بولنمسندن استغراب واستعجابی افاده و بونك عصرمزده ونفسمزده الآن مشاهده ایتمکده اولدیغمز امثال کثیره سی توصیفدن آزاده در (والی الله المشتکی) و بوتضمینده بیت مذکور کلام آخر اولدیغنه (انشدنی) لفظیله تنبیه ایدلمشدر قال رحمه الله تعالی (کقوله (علی انی سانشد عند بیعی * اضاعونی وای فتی اضاعوا) وشعر اخردن اولدیغنه تنبیه ایله برابر (تضمین مصراع) ابوزید سروجینك بیع ایچون عرض ایلدیکی غلامك قولی اولمق اوزره حریرینك حکایه ایلدیکی (علی انی سانشد الخ) قولنده واقع اولدیغی کبیدرکه (سانشد) قولیله قول آخر اولدیغنه تنبیه ایلمشدر مصراع ثانی عرجینك اولوب عرجی عبدالله بن عمرو بن عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه اوله رق طریق مکه ده اولان عرج نام منزله نسبت اولنمشدر و بعضیلر بومصراع امیه بن ابی الصلتکدر دیدیلر تمام بیت (اضاعونی وای فتی اضاعوا * لیوم کریهة وسداد ثغر) اولوب (لیوم) ده لام وقت ایچوندر (کریهه) اسماء حربدندر (سداد ثغر) انجق کسرسین ایله خیل ورجال ایله ثغرك سدیدر (ثغر) فروج بلداندن موضع مخافتدرکه ثغوز وحدود بلاد مشهوردر یعنی قومك بنم وجودمه اك زیاده محتاج اولدقلری وقت محاربهٔ اعدا وثغور ومنافذ دشمنانی ابطال مبارزین ایله سد ومحافظه یه اهمیت اولان زمان لازم الاعتناده ایجاب حزم وحقوقه رعایت ایتمه یه رك بنم کبی ممتاز اماثل واقران اولان فتای کامل عدیم النظیری ضایع ایتدیلر دیمك اولوب مراد قوة الظهرلری اولان ذاتی اضاعه لرندن تندیم یعنی موجب ندامت اولدیغنی اتیان وتفهیمدر واما بدون التنبیه (تضمین مصراع) بعضیلرك (قدکنت لما اطلعت وجناته * حول الشقیق الغض روضة آس * اعذاره الساری العجول توقفن * مافی وقوفك ساعة من بأس) قولنده واقع اولوب مصراع ثانی ابی تمامکدر (اطلعت) باب افعالدن ماضیء مؤنث اولوب نخلك خروج طلعنده (اطلع النخل) دینلور واشرق معناسنده لغت اولدیغی دخی مطرزیدن منقولدر (وجنات) وجنه نك جمعی اولوب خدیندن مرتفع اولان محلدر (شقیق) وشقایق ورد معروفدر (غض) طری وتازه معناسنه صفت شقیق اولوب مراد خدحبیبدر (روضة آس) اطلعت ایچون مفعولدر (آس) شجر معروفدرکه لسان ترکیده مرسین و بزم ادنه وطرسوس حوالیسنده مورت تعبیر اولنور بعضیلر عطریاته استعمال اولنور ورد اخضر اولمق اوزره ضبط ایلمشلردر مراد خط نورسته عارضیدر (اعذاره) قولی قلت ایچون مقول اولوب همزه حرف ندا اوله رق قریب ایچوندر وعذاردن مراد موضع عذارنده نابت اولان شعردر (الساری) قولی اول لیلده سیر معناسنه سرادن و یاخود سرایتدن اوله رق صفت عذار اولوب ضرورت شعر ایچون ساکندر (العجول) فعول بمعنی فاعل اوله رق عذار ایچون صفت بعد صفت و یاخود لاجل التأکید (الساری) ایچون صفتدر (توقفن) نون خفیفه ایله وقوفدن امر اولوب وقف ایچون نونك الفه ابدالیله ﴿ نسفعا ﴾ نظم شریفی اسلوبنده (توقفا) دخی مروی ورفقدن تفعل اوله رق (ترفقن) وکذا قاف ایله رقت قلب معناسنه (ترققن) دخی محکیدر مالیس معناسنه وظرف خبری و (من بأس) اسمی اوله رق من زائده در مفهوم بیت عارض محبوبده اطف منظرده شبیه آس اولان خط سبزك ظهورینی مشاهده ایتدیکمده ای ساری وعجول اولان خط برمقدار توقف وتأنی ایت یعنی رخسار یاری استیعابه عجله ایتمه زیرا برمدت قلیله توقفکده سنجه برمضرت اولمیوب حالبوکه بن منتفع اولورم دیو عرض نیاز توقف وعدم استعجال ایلدم دیمکدر وستیر اولمیه که مادون بیتده اولان تضمین ایکی ضرب اولوب برینی بدون تقدیر الثانی معنی تمام

اولمسیدر نته کیم بیت مذکور بو قبیلدندر وضرب ثانی بدونه معنی تمام اولمیاندرنته کیم شاعرك (كأنما امس فی بؤس نكابده * والعين والقلب منا فی قذی واذی * والان اقبلت الدنيا عليك بما * تهوی فلا تنسنی ان الكرام اذا) قولنده واقع اولمشدر (ان الكرام اذا) قولی ابی تمامك ذكری مرور ایدن (ان الكرام اذا ما اسهلوا ذكروا * من كان يألفهم فی المنزل الخشن) بيتنه اشارتدر وتمام معنی (ان الكرام اذا) قولنك باقیسنی تقديره محتاج ومتوقفدر (امس) ايله زمان قريبی مراد ایتمشدر كه عهد قريبده دیمكدر (بؤس) شدت معناسنه در (مكابده) مقاسات معناسنه در وعينك قذاده اولمسندن مراد وجعیدر (بما تهوی) الذی تحب معناسنه در یعنی سزكه عهد قريبده شدت وحال مضايقه وضجرتده اولەرق اظهار مقاسات وتحسر مطالب وترقبات ايله كوزلرمز وجع ترقبده وقلبمز الم انتظار وسوزش اكدارده ايدی وشمدی دنيا حصول املكزله سزه متوجه ومساعد اولدی ايمدی بزی نسيان ايتمیكز زيرا مقتضای شعار كرام وقت مقاساتده اولان احباسنی حين وسعتده نسيان ايتمامكدر دیمك اولور قال رحمه الله تعالى (واحسنه مازاد على الاصل بنكتة كالتورية والتشبيه فی قوله (اذا الوهم ابدی لی لماها وثغرها * تذكرت مابين العذيب وبارق * ويذكرنی من قدها ومدامعی * مجرعوالينا ومجری السوابق) واحسن تضمين اصل اوزره برنكته ايله زائد اولاندر يعنی شاعر ثانينك شعرنده اولان بيت وياخود مصراع مضمن شاعر اولك شعرنده موجود اولميان برلطيفه اوزره مشتمل اولمسيدر مثلا صاحب تحبيرك (اذا الوهم ابدی لماها الخ) قولنده اولان توريه وتشبيه كبی (توريه) ذكری مرور ايتديكی اوزره بری قريب وبری بعيد اولەرق ايكی معناسی اولان برلفظی ذكر ايدوب معنای بعيدنی مراد ايتمكدر (ابدی) اظهر معناسنه در (لما) سمرهٔ شفتين يعنی دوداقلرك درونده اولان قرمزی محللر در (ثغر) اون ديشلريدر (يذكرنی) اذكاردن اولوب خاطرمه كتورر دیمكدر (مجر) قولی يذكرنی ايچون مفعول ثانی اولوب فاعلی وهمه عائد ضمير مستتردر اشبو شعرده هر بيتك مصراع ثانيلری اولان (تذكرت مابين العذيب وبارق * مجرعوالينا ومجری السوابق) قولی ابی الطيبك مطلع قصيده سيدر (عوالی) عاليه نك جمعی اولوب رأس رمح معناسنه در و (عذيب) ايله (بارق) ايكی موضع معروفدر مراد ابی الطيب موضعين مذكورين بينه نازل اولەرق وقوعبولان مطارعه ومدافعهٔ فرسان عندنده رماحلرينك جريانی وخيول اوزره مسابقه ايدن رجالك جريانی تذكر ايلديكنی بياندر فی الحقيقه مطارعهٔ فرسان عرب خاطر نشان اولەجق برامر مستغربدر وصاحب تحبيرك نظمنده عذيب وبارقله مرادی بونلرك معنای بعيدی اولوب زيرا عذيبی تصغير عذب قلوب شفهٔ حبيبی مراد ايتمشدر وبارق ايله برقه شبيه اولان ثغرنی قصد ايلمشدر و بونلرك ما بيننده اولان شی ايله مرادی ريق فم حبيبه در وحبيبه نك تبختر وتمايل قدنی تمايل رمحه وعلی التتابع جريان دمعی مسابقه ايدن خيلك جريانه تشبيه ايدوب اشبو توريه وتشبيهی كلام ابی الطيب اوزره زياده قلمشدر مفهوم بيت وهم وخيالم حبيبه نك سمرهٔ شفتينيله ثغرنی اظهار وتخييل ايتمسيله شفهسيله برقه شبيهه اولان اسنانی بيننده واقع ريقنی تذكر ايلدم وانك تمايل قامت جلوه ريزی مجرهٔ رماحی واول حالده متتابعا دموع عينمك سيلانی خيول سوابقك صو كبی جريانی يادمه كتوردی دیمكدر قال رحمه الله تعالى (ولا يضر التغيير اليسير) وتضمينی قصد اولنان شيئك معنای كلامده دخولیچون تغيير يسيری ضرر ويرمز نته كيم داء ثعلبه مبتلا اولان بر يهودی حقنده بعض شعرانك انشاد ايلديكی (اقول لمعشر غلطوا وغضوا * من الشيخ الرشيد وانكروه * هو ابن جلا وطلاع الثنايا * متى يضع العمامة تعرفوه) قولنده واقع اولمشدر زيرا بيت سحيم بن وسيلك اولوب اصلی (انا ابن جلا وطلاع الثنايا * متى اضع العمامة تعرفونی) اولەرق مقصودده داخل اولمسیچون طريق تكلمدن غيبته تغيير ايلمشدر (غلطوا وغضوا) قولی حقنده غلط ايدوب اندن كف نظرله رتبه سندن حط وتنزيل ايتديلر ومقدارنی بيلمديلر دیمكدر و بونده تهكم وسخريه واردر و بوندن ايچون رشيد ايله وصف ايدوب رشيد ايله علی طريق التهكم غوی مراد ايلمشدر (طلاع ثنايا)

امور صعبه يه راكب دیمكدر زيرا ثنايا طريق عقبه معناسنه ثنيه نك جمعيدر (ابن جلا) امری واضح ومشهور اولان رجلك ابنيدر دیمك اولوب بونلرك جملەسی تهكمدر قال رحمه الله تعالى (وربما يسمی تضمين البيت فما زاد استعانة وتضمين المصراع وما دونه ايداعا ورفوا) واكثربيت وبيتدن زياده یی تضمين (استعانه) ومصراع ومادوننی تضمين (ايداع) و (رفو) تسميه اولنور اما ايداع تسميه سی زيرا شاعر ثانی شعرنه شعر اولدن برشی ابداع ايدوب وشعرنه نسبتله اوشی قليل مغلوب اولمسنه ورفو تسميه سی كأنه خرق شعرنی غيرك شعريله رفو واصلاح ايتمسنه مبنيدر قال رحمه الله تعالى (واما العقد فهو ان ينظم نثرا لا على طريق الاقتباس) واما (عقد) قرآن وياخود حديث ويا مثل ويا غير يسندن برنثر اقتباس طريقيله اولميەرق نظم اولنمقدر وبيان سابقدن معلوم اولمشديكه طريق اقتباس قرآن وحديث اولديغی اشعار اولنميەرق كلامك قرآن وياحديثدن برشيئی متضمن اولمسيدر ايمدی نظمی قصد اولنان نثر قرآن وياخود حديثك غيری اولديغی صورتده قنغی طريق ايله اولورسه اولسون نظمی عقددر زيرا قرآن وحديثك غيريده اقتباسك مدخلی يوقدر قال رحمه الله تعالى (كقوله (مابال من اوله نطفة * وجيفة اخره يفخر) عقد قول علی رضی الله تعالى عنه وما لابن آدم والفخر وانما اوله نطفة واخره جيفة) نته كيم ابی العتاهيه نك (مابال من اوله الخ) قولنده واقع اولمشدر (بال) حال معناسنه اولوب (ماباله مفتخرا) دیمكدر عتاهيه بو بيتی حضرت اسد الله الغالب علی ابن ابی طالب رضی الله تعالى عنه افندمزك (وما لابن آدم والفخر الخ) قول شريفلرندن عقد ونظم ايلمشدر (والفخر) قولی مفعول معه در واكر نظمی قصد اولنان نثر قرآن وياخود حديث اولورسه تعقيد اولمسی انجق امثالنه اقتباسده تحمل اولنميان تغيير كثير ايله تغيير اولنمسيله وياخود تغيير كثير ايله تغيير اولنميوب لكن قرآن وياخود حديثدن اولديغنه اشارت اولنەرق بوجهله علی طريق الاقتباس اولمامسيله اولور نته كيم شاعرك (انلنی بالذی استقرضت خطا * واشهد معشرا قد شاهدوه * فان الله خلاق البرايا * عنت بجلال هيبة الوجوه * يقول اذا تداينتم بدين * الی اجل مسمی فاكتبوه) قولنده واقع اولمشدر (انلنی) اعطنی معناسنه در (بالذی) قولنده باء بدل ايچون اولوب (بدل الذی استقرضت) دیمكدر (معشر) جماعتدر (شاهدوه) ضميری (استقرضت) قولنك مدلولی اولان استقراضه ياخود الذی يه راجعدر (عنت) قولی خضعت وذلت معناسنه اولوب (ان الله) قولنده اولان اننك اسميله خبری اولان (يقول) بيننده جملهٔ معترضه در مفهوم بيت استقراض ايتديكك شی ايچون سند ويرومشاهده ايدن جماعتی شاهد قيل زيرا خلاق برايا اولوب وجوه وانفس جلالت هيبتيله خضوع وذلتده اولان جناب باری نظم جليلنده ﴿ اذا تداينتم بدين الی اجل مسمی فاكتبوه ﴾ قول شريفيله بروقت معينه دكين استدانه اولان دينك سنده ربط اولنمسنی امر ايتمشدر دیمك اولور ايمدی (يقول اذا تداينتم الخ) قولنده قول مذكور قرآندن اولديغنه صراحت اولەرق اقتباسدن اولميوب عقددر وامام شافعی رحمه الله تعالى حضرتلرينك (عمدة الخير عندنا كلمات * اربع قالهن خير البرية * اتق المشبهات وازهد ودع * ماليس يعنيك واعملن بنية) قوللری دخی احاديث اربعه دن عقد اولنمشدركه اول (الحلال بين والحرام بين وبينهما امور متشابهات) وثانی (ازهد فی الدنيا يحبك الله) وثالث (من حسن اسلام المرء تركه مالا يعنيه) ورابع (انما الاعمال بالنيات) اولوب امام مشار اليه (قالهن خير البرية) قوليله مفاد حديث اولديغنی بيان ايتمسيله اقتباس اولميوب عقددر (مشبهات) سكون شين معجمه وكسر با ايله حلاله شبيه اولوب حلی قطعی اولميان شيلردر قال رحمه الله تعالى (واما الحل فهو ان ينثر نظم كقول بعض المغاربة (فانه لما قبحت فعلاته * وحنظلت نمار نخلاته لم يزل سوء الظن يقتاده * ويصدق توهمه الذی يعتاده) حل قول ابی الطيب (اذا ساء فعل المرء ساءت ظنونه * وصدق ما يعتاده من توهم) واما (حل) نظمی نثر ايتمكدر وبونك شرط مقبوليتی سبكی مختار اولوب سبك نظمدن قاصر اولمامسی ومحلنده مستقر وقلق واضطرابدن عاری اولەرق

موقعی حسن اولمسیدر نته کیم بعض اهل مغربك (فانه لما قبحت فعلاته الخ) قول مشهوری ابی الطیبك
(اذا ساء فعل المرء الخ) بیتندن حل اولنمشدر (حنظلت ثمار نخلاته) قولنك معناسی ثمار نخلاتی
مرارتده حنظل کبی اولدیغی وقتده دیمك اولوب ذهاب دولتدن کنایه‌در مفهوم کلام برکسه‌نك
افعالی قبیح یعنی رأی وتدبیری مختل ومشوش اولوب ودولتی زائل اولدیغی وقتده دائما سوء ظن انی
تخیلات فاسده وتوهمات باطله‌یه سوق ایدوب وکندی‌یه عود ورجوع ایدن توهمی تصدیق ایدرك
مقتضای توهمی اوزره عمل ایدر دیمکدر وابو الطیب نظم مذکور ایله سیف الدوله‌دن ودشمنلرینك
عزو یاتنی اصغا ایتمسندن شکوی ایلشدر یعنی فعل انسان قبیح اولدیغی صورتده ظنونی دخی قبیح
اولوب اولیا واعوانی حقنده ظنی سیء اولور وتحت یدنده بولنان عجزه ومحتاجین اصاغر حقلرنده
قلبنه خطور ایدن توهمی تصدیق ایدر دیمکدر قال رحمه الله تعالی (واما التلمیح فهو ان یشار
الی قصة اوشعر من غیر ذکره) (تلمیح) میم اوزره تقدیم لام ایله قول صحیح اولوب برشیئی حین
ابصار ونظرده (لمحه) قوللرندندر کثیرا اهل بیاندن ایشیدرسینکه تفسیر ابیاتده بو بیتده فلانك
قولنه تلمیح واردر و (لمح فلان هذا البیت فقال کذا) دیرلر و بونلره امثال اوله‌رق لفظ تلمیح ایله
انواع عبارات ایراد ایدرلر واما میمك لام اوزرینه تقدیمیله (تملیح) ملح الشاعر قوللرندندر که شاعر
شیء ملیح ایراد ایلدی دیمکدر و بونك ذکری باب تشبیهده مرور ایدرك بومقامده تملیح خطاء محض
اولوب شارح علامه جانبندن نشئت ایلشدر شویله که تلمیح ایله تملیحی شیء واحد عد ایدرك
بونلری قصه و یاشعره اشارت اولنمسیله تفسیر ایلشدر و بعده اشبو غلط مستمر اوله‌رق عدم
تمیزدنناشی مذهب اتخاذ ایدلمشدر حاصلی تقدیم لام ایله (تلمیح) برقصه ویا برشعره ویاخود
بین الناس شایع وسایر اولان برمثله بونلردن بربنی ذکر ایتمیه‌رك فحوای کلامده اشارت اولنمسیدر واشبو
تلمیح نظمده و یاخود نثرده بولنمق اعتباریله اقسام سته‌یه منقسمدر قال رحمه الله تعالی (کقوله
فوالله ما ادری االحلام نائم * المت بنا ام کان فی الرکب یوشع) اشار الی قصة یوشع واستیقافه الشمس)
اما نظمده قصه‌یه تلمیح ابوتمامك (لحقنا باخراهم وقد حوم الهوی * قلوبا عهدنا طیرها وهی
وقع * فردت علینا الشمس واللیل راغم * بشمس لهم من جانب الخدر تطلع * نضا ضوءها صبغ
الدجنة وانطوی * لبهجتها ثوب السماء المجزع * فوالله ما ادری االحلام نائم * المت بنا ام کان
فی الرکب یوشع) قولنده واقع اولمشدر (اخراهم) و(لهم) ضمیرلری هرنقدر لفظا ذکرلری مسبوق
دکلسه‌ده احبه مرتحلینه راجعدر (حام الطیر علی الماء) دار حوله معناسنه و (حومه غیره) اداره
معناسنه اولوب (حوم الهوی قلوبا) دیرلر (جعلها دائرة حول الحبیب) معناسی مراد اولنور
(عهدنا) ابصرنا معناسنه قلوب ایچون صفتدر طیر قلوبدن مراد قلوبده خلجان ایدن خواطردر
(وقع) تشدید ایله واقعك جمعی اولوب (والحال ان تلك الطیور ساکنة) دیمکدر (شمس) اولدن
مراد ادعاء شمس حقیقیدر (راغم) ذلیل معناسنه‌در اصلی انفك رغام یعنی ترابه اصوقیدر و (زلة
لیل) شمسك بروزیله زوالیدر (خدر) هودجدر (نضا) ذهب به وازاله معناسنه‌در (ضوئها
و بهجتها) ضمیرلری هودجدن طالعه اولان شمسه راجعدر (صبغ) لوندر (دجنه) ضم دال
وجیم وتشدید نون ایله ظلمتدر (انطوی) انضم معناسنه‌در (مجزع) ذو لونین دیمکدر (انطواء
ثوب مجزع سما) دن مراد خفاء کواکبدر (احلام) حلمك جمعی اولوب منامده رؤیت اولنان
رؤیادر (االحلام نائم) قولی مشاهده ایتدیکی شیئی استعظام واستغرابدر مفهوم نظم ذیل قافلهٔ
احبابه واصل اولدیغمزده خواطری ساکنه اولان قلوبمز تشویق هوی وعشق ایله جانب حبیبه توجه
ایدوب آرزوی مشاهدهٔ دلدار حوالیسنده دائر اولدی و بوحاله متعاقبا جانب هودجدن طلوع
ایدن شمس تابان قافلهٔ احبا یعنی محبوب دلارا ایله لیل راغم وذلیل اولدیغی حالده کأن اوزرمزه
شمس حقیقی سمت غروبدن رجعت ایلدی وجانب هودجدن طالع اولان شمسك ضیاسی لون ظلمتی
ازله وخلع ایدوب انك بهجت وحسنیله سمانك دورنك اولان ثوبی منطوی یعنی کواکبی مختفی اولدی

قسم ایدرمکه بوحالات غریبه‌دن حیرتله بزی احلام نومی اخذ ایتدی و یاخود قافله‌ده حضرت
شعیبی موجود ایدی حقیقت حالی ادراکدن مسلب الشعور اولدم دیمکدر ایدی ابی تمام بونظمده
مصاحب جناب کلیم الله اولان حضرت یوشع بن نون علیهما السلامك قصه‌سنه وشمسی استیقافنه
اشارت ایتمشدر زیرا مرویدرکه حضرت یوشع بریوم جمعه جبارین ایله قتال ایدوب شمس غروبه
میل ایتدکده قتالدن قبل الفراغه شمس غارب اوله‌رق یوم سبت دخولیله یوم مذکورده قتال
شریعت موسویه علیه اکمل التحیه‌ده مجاز اولمیه‌رق قتالدن فارغ اولمق اندیشه‌سنه بناء جناب باری‌یه
دعا ایتمسیله حضرت مکور اللیل والنهار قتالدن فارغ اولنجه‌یه دکین شمسی رد ایلشدر قال
رحمه الله تعالی (و (لعمرو مع الرمضاء والنار تلتظی * ارق واحفی منك فی ساعة الکرب) اشار
الی البیت المشهور (المستجیر بعمرو عند کربته * کالمستجیر من الرمضاء بالنار) وشعره تلمیح (لعمرو
مع الرمضاء الخ) قولنده واقع اولمشدر (رمضاء) ارض رمضاء ارض حاره‌درکه انده قدم مرموض
ومحترق اولور (ارق) قولی (رق له) قوللرندن اولوب (رحمه) معناسنه‌در و (احفی) حاء
مهمله ایله (حفی علیه) قوللرندن اولوب تلطف وتشفق معناسنه‌در (فی ساعة) قولی (منك)
قولنده اولان کافدن حال اولوب (کائنا فی ساعة الحزن) دیمکدر (لعمرو) قولنده لام ابتدا ایچون
اولوب (عمرو) مبتدا و (ارق) خبریدر (مع الرمضا) ارق قولنده اولان ضمیردن حالدر (والنار)
رمضا اوزرینه معطوفدر (تلتظی) ناردن حالدر مراد شاعر عدم رحم وشفقتله هجو ومذمت
اولوب ارض رمضا ونار لظا ایله برابر عمرو بن حارث ساعت کرب وشدتده سندن ارق واشفقدر یعنی
حالت شدتده سندن مستغیث اولنلر حقنده اودرجه بی رحم وشفقت سنکه عمرو بن حارث وارض
رمضا ونار لظی سندن ارق واشفقدر دیمك اولوب بوقول ایله (المستجیر بعمرو عند کربته الخ) بیت
مشهورنه اشارت ایتمشدر (مستجیر) مستغیث معناسنه‌در (استغاثه) استمداددر (کربت) غم
وشدت مفهومنده‌در (کربته) ضمیری موصوله راجع اولوب (الذی یستغیث عند کربته بعمرو)
تقدیرنده‌در یعنی اصحاب کرب وشدتدن اولوب عمرودن امداد ومرحمت طلب ایدن کمسه تأثیر
حرارتدن ایچون ناردن استغاثه‌یه شبیه‌درکه ناردن مبتلای حرارته امداد متصور اولمدیغی کبی عمرودن
دخی اهل کربت وشدت حقنده اعانه ومرحمت متصور دکلدر دیمکدر عمرودن مراد جساس بن مره‌در
بو بیت برقصهٔ غریبه‌یه مبنیدرکه بکر وتغلب قبیله‌لرینك عین العیان ومشار بالبنانی اولان (کلیب)
اطراف قبائله غلبه ایدوب استدیکی چراگاه وچشمه ساری کندی مواشیسنه حصر وتخصیص ایدرك
اومحلده عربان سائره حیواناتنی رعیه عدیم الاقتدار اولدیلر ومذکور (جساس بن مره) نك خواهری
کلیبك زوجه‌سی اولوب قبیلهٔ تغلبدن برحی اولان بنو جشم ایله قبیلهٔ بکردن برحی اولان بنو شیبانکه
کلیب وجساسك قبیله‌لرندن برمحلده خیمه وخرکاهلرینی وضع ومختلطا ساکن اولورلر ایدی وکلیبك
حمایه ایتمش اولدیغی مرعاده فقط حقوق مصاهرته رعایة ابل جساس رعی ایدردی برکون جساسك
خاله‌سی اولان (بسوس) نام مرأه جساسك مادری اولان خواهری (هیله) یی زیارته کلوب جرم
بن سناندن برنفر قومشیسنی برلکده کتوردی وجرمینك برناقه‌سی اولوب رعی ایچون ابل جساس ایله
برلکده مرعای کلیبه چیقدی کلیب بونی استنکار ایدرك رمی سهم ایله ثدی ناقه‌یی مجروح ایلدی
وناقه فرار ایدرك ممه‌لرندن دم ولبن سیلان ایلدیکی حالده صاحبی طرفنه کلدی و بعض روایتده
ناقه نفس بسوسك اولوب حتی اسمی (سراب) اوله‌رق بسوس ایله برلکده کلان فرزندی اولمق
اوزره روایت اولنمشدر هرنصلسه بسوس ناقه‌یی بوحالده مشاهده ایتدیکی کبی (واذلاه واغربتاه)
دیه‌رك فریاده باشلر واول حالدن جساس متأثر ومتألم اوله‌رق حالته‌سینه ای حره ساکنه اول قسم
ایدرمکه البته بوحاله مکافات اوله‌رق اهلی اوزره بوناقه‌دن اعز اولان برفحلی عقر وقتل ایدرم دیوب
کلیبك قتلنه عزم ایلدی و بعده جساس کلیبك بروقت غفلتنه منتظر اولوب حتاکه یوم فردا کلیبك
قبیله‌دن خروج ومباعدتی جساسه جاسوسلری طرفندن اخبار اولنه‌رق جساس دخی اسبنه سوار

اولوب يتشه‌رك ظهرندن زخمدار ايتدى اول حينده كليب اسبندن زمينه ساقط اولوب حرارت زخم ايله جساسدن برصواستدكده جساس (هيهات تجاوزت الاحص شبيبا) يعنى نهر احص وشبيبى تجاوز ايدوب مجازات فعلنى بولديغى اتيان ايله امر قتلنى اكمال ايتمسيله بوندن طولايى عمرو حقنده ذكر اولنان (المستجير بعمرو الخ) بيتى انشاد اولنمشدر و بوسبله بنى تغلب و بكر بيننده متماديا قرق سنه حرب وقتال وجنك وجدال مستمر اولوب بتون اشراف واكابر قبيله كشتهٔ تيغ هلاك ودمار اولمشدر و بووقوعاته مبنى (اشأم من البسوس) ضرب مثل قلنمشدر و (مثله) تلميح عمرو بن كلثومك (ومن دون ذلك خرط القتاد) قولى اولوب امثل سائر وشايع اولان (دون عليان القتادة والخرط) قوليله (دونه خرط القتاد) مثلنه اشارتدركه امر شاق وصعب ايچون ضرب اولنور و بونك قائلى مذكور كليب اولوب جساسك (لاعقرن فحلا هو اعز على اهلها) يعنى البته ذكرى سبقت ايدن ناقه‌ٔ بسوسدن زياده اهلى عندنده اعز اولان برايركك دوه يى عقر وقتل ايدرم ديديكى كليبك مسموعى اولدقده فحل اعزدن مرادى كليبك ضم عين وفتح لام وتشديد يا ايله (عليان) اسمنده اولان ناقه‌سنه تعريض دبو ظن ايدرك (دون عليان القتادة والخرط) دبوب عليان حقنده برسوء قصد اعمالى خرط قتاددن اصعبدر ديمك مراد ايلمشدر (خرط) قتاده ديلان ديكنلى شجر اوزره اعلاسندن اسفلنه دكين ديكنلرى دوكه‌جك صورتده امرار يد معناسنه دركه ال ايله ديكنلرينى صيرمقدن عبارتدر واما نثرده قصه وشعره تلميح جريرك (فبت بليلة نابغية واحزان يعقوبية) قولنده واقع اولمشدر زيرا فقرهٔ اوليده نابغه‌نك (فبت كأنى ساورتنى ضئيلة * من الرقش فى انيابها السم ناقع) قولنه اشارت ايتمشدر (ساورتنى) لدغتنى معناسنه‌در زيرا مساوره مواثبه يعنى صيچرامق معناسنه اولوب مراد لسعيدر (ضئيله) حيهٔ رقيقه يعنى اينجه واوزون يلاندر (رقش) رقشانك جمعى اولوب كندوسنده سياه و بياض نقطه اولان حيه‌در (سم ناقع) قوتده بالغ سم معناسنه اولوب يعنى ديشلرنده زياده‌سيله مؤثر سم واردر ديمك اولور وفقرهٔ ثانيه‌ده حضرت يعقوب عليه السلامك فراق جناب يوسفله كشيده اولديغى شدائده دائر اولان قصهٔ مشهوره‌يه اشارت ايلمشدر ومثله تلميح عتبينك (فيانها من هرة تعق اولادها) قولنده واقع اولمشدر (من هرة) لها ضميرنى بياندر يعنى ياقوم اشبو هره محل تعجبدركه اولادنى قتل ايدر ديمكدر بوقولده (اعق من الهرة تأكل اولاده) مثلنه اشارت واردر وتلميحدن برنوعى لغزه شبيه اولوب نته‌كيم برتميمى شريك نميرى‌يه (مافى الجوارح احب الى من البازى) ديمسيله نميرى (وخاصة اذا كان يصيد القطا) جوابيله مقابله ايتمشدركه تميمى جريرك (انا البازى المطل على نمير * اتيح من السماء لها انصبابا) قولنى مراد ايتمشدر (مطل) مشرف يعنى آليجى معناسنه اولوب (نمير) قبيله و (اتيح) قدر معناسنه‌در (انصبابا) تميزدر وشريك نميرى ايراد ايلديكى جواب مذكور ايله طرماحك (تميم بطرق اللوم اهدى من القطا * ولو سلكت طرق المكارم ضلت) بيتنه اشارت ايلمشدر (لوم) ضم ايله خصال ذميمه ايچون اسم جامعدر (اهدى) حاذق وكامل ديمكدر مفاد بيت تميمك طرق خصال ذميمه‌ده طائر قطا كبى حاذق وكامل اولوب طرق مكارمده قطعا حذاقتى اولمديغى مبيندر ومرويدركه بنى محارب بدن بركسه عبد الله بن يزيد هلالينك مجلسنه داخل اوله‌رق عبد الله (ماذا لقينا البارحة من شيوخ محارب ماتركونا ننام) ديوب بوقول ايله اخطلك (تنكش بلا شئ شيوخ محارب * وماخلتها كانت تريش ولاتبرى * ضفادع فى ظلماء ليل تجاوبت * فدل عليها صوتها حية البحر) شعرنى مراد ايلمشدر (تنكش) تصوت معناسنه اولوب (نكش) افعينك جلدندن ظهور ايدن صوتيدر (بلا شئ) بلا سبب مفادنده اولوب (شيوخ) تنكش ايچون فاعلدر (وماخلتها) وما ظننتها و (تريش) تصلح معنالرنه‌در و (لاتبرى) برى القلم قوللرندن نحت وقطعدر (ضفادع) هم ضفادع تقديرنده جمع ضفدعدر (تجاوبت وعليها وصوتها) ضمائرى ضفادعه راجع اولوب (حية البحر) دل ايچون مفعولدر عبد اللهك بو كلامى اوزرينه شخص مرقوم (اصلحك الله اضاؤا البارحة برقعا وكانوا

فى طلبه) جوابنى اتيان ايله شاعرك (لكل هلالى من اللوم برقع * ولابن يزيد برقع وجلال) قوليله تريضنى مراد ايلمشدر (اضاؤا) فقدوا معناسنه اولوب (جلال) جمع جلدر جل فرس تركيبده چوادر (برقع من اللوم وجلال) تقديرنده‌در قال رحمه الله تعالى

فصل من الخاتمة

خاتمه‌دن بوفصلده حسن ابتدا وتخلص وانتها ذكر اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (ينبغى للمتكلم ان يتأنق فى ثلثة مواضع من كلامه حتى تكون اعذب لفظا واحسن سبكا واصح معنى) شاعر وياخود كاتب اولان متكلم ايچون لايق وسزاوار اولان كلامندن مواضع ثلثه‌ده تأنق ايدوب متأنق اولان كسه‌نك رياضده ايشلديكى فعلى التزام ايتمكدر زيرا رياضده متأنق اولان كمسه آنق واحسن اولان شيلرى تتبع ايدر يعنى سرور وصفا و بهجت كوزل شيلرى ارار بركمسه روضه‌ده اعجاب ايده‌جك وصفا و بهجت شيلرى تتبع ايده رك درون روضه‌ده واقع اولسه (تأنق فى الروضة) ديرلر الحاصل مواضع ثلثه‌ده احسن ومبتهج وروشن اولان شيئه دقت وسوق امعان ايتمليدر تاكه بوموضعلر لفظ جهتندن زياده عذب واطيف اوله بوده تنافر وثقلدن لفظك غايت بعدده اولمسيله اولور وسبك جهتندن احسن اوله بوده تعقيددن وموجب التباس واشتباه اوله‌جق تقديم وتأخيردن غايت بعدده اولوب والفاظ جزالت يعنى عدم ركاكتده ومتانت ورقت وسلاستده متقاربه اولمسيله ولفظ شريف معناى سخيفه اكتسا وياخود معناى شريفه لفظ سخيف اكسا اولنموب بلكه صياغت تناسب وتلائمله اصاغه اولنه‌رق معانى الفاظه مناسبه اولمسيله اولور ومعنى جهتيله دخى اصح اوله بوده تناقض وامتناع ومخالفت عرف وسائر غرضه منافى اولان شيلردن سالم اولمسيله اولور ومتكلمك ذكر اشواق ووصف ايام سالفهٔ بعيده واستجلاب مودات وملاينات استعطاف و بونلرك امثالنده الفاظ رقيقه استعمال ايتمسى محافظه‌سى واجب اولان شيدندر قال رحمه الله تعالى (احدها الابتداء كقوله (قفانبك من ذكرى حبيب ومنزل) ومواضع ثلثهٔ مذكوره دن بريسى ابتدادر زيرا مبادئ شروعده سمعى قرع ايده‌جك ابتداى كلام اولوب عذب واطيف وسبكى احسن وصحيح المعنى اولديغى تقديرده سامعك كلامه توجه واقباليله جميعسنى حفظ واصغاسنى موجب اولور وحسن ابتدادن عارى اولان كلامك هرنقدر مابعدى غايت حسنده اولسه دخى متكلمك اعراض وترك ورفضنى مؤدى اولور وتذكار احبه ومنازلده اولان ابتداء حسنده مسلم عموم اهل بلاغت اولان امرئ القيسك سبعهٔ معلقه‌دن بولنان قصيدهٔ مشهوره‌سنك (قفانبك من ذكرى حبيب ومنزل * بسقط اللوى بين الدخول فحومل) مطلع دلپذيريدر (سقط) رملك منقطع ورقيق اولديغى محليدر (لوى) بريرنه اجتماع ايدن رمل موجدر وفتح ايله (دخول) و (حومل) ايكى موضعك اسميدر و بونلرك جمله‌سى منازل بنى كلابدر ومعنى (بين اجزاء الدخول) ديمكدر بوصورتده (دخول) قوم لفظى كبى اسم جمع اولور والا فحومله فاصحيح اولمز زيرا فاتعقيب ايچون اولوب معناى بيت اى صاحبلرم توقف ايدكز تاكه حبيك وحومل نام منزلى متعاقب اولان منزل دخولك اجزاى مواضعى بيننده اولان سقط اواده واقع منزلك ذكريله بكا ايده‌لم ديمكدر واحتمالات سائره‌سى مرور ايتمسيله تكراره حاجت كوريلمدى وبعضيلر امرئ القيسك بو بيتنه عدم تناسبله طعن ايدوب نصف بيتنده عذب اللفظ وسهل السبك اوله‌رق كندوسى توقف ايدوب صاحبلرينك وقوفنى طلب وكندوسى بكا ايدوب صاحبلرندن دخى استبكا وحبيب ومنزلى ذكر ايلك معانئ عديده‌سنى جمع ايله شعراى اسلاف مثلنى ايرادن عاجز اولدى لكن نصف ثانيده بونك نظيرنى اجرا ميسر اولميوب بلكه معانئ قليله‌يى الفاظ غريبه‌ده اتيان ايدوب نصف اوله مباين دوشدى بناء عليه نابغه‌نك (كلينى لهم يا اميمة ناصب * وليل اقاسيه بطئ الكواكب) بيتى بيت مذكوردن احسن عداولندى يعنى هرنقدر مطلع امرئ القيس كثير المعنى ايسه‌ده بيت نابغه‌نك قسمينى متناسبه والفاظى متلايمه اولمسيله تناسب جهتندن بيت مذكوردن احسندر ديلندى (كلينى) دعينى واتركينى معناسنه‌در (هم) حزندر (ناصب) صفت هم اولوب

ذی نصب دیمکدر (نصب) تعبدر وکواکبك بطوء سیری طول لیلدن کنایه‌در (وایل) هم اوزرینه
معطوفدر مفهوم بیت (ودعینی وازکینی لهذا الهم المتعب ومقاسات اللیل البطیء الکواکب بالسهر
ولا تزیدینی لوما وعذلا) اولوب حاصلی دوچار اولدیغی حالت حزن وکدورت ومقاسات هجر نوم
وراحتده فرط لوم وعذلدن اغماض ایله کندی حالنه براقلمسنی استدعا طریقه‌سنده هم وتلهف
وازمان مساعدهٔ ماضیه‌سی اوزره تأسفی ایذاندر قال رحمه الله تعالی (وکقوله (قصر علیه تحیة
وسلام * خلعت علیه جمالها الایام) ووصف دیارده حسن ابتدا اشجع السلمینك (قصر علیه
تحیة الخ) قولنده واقع اولمشدر اساسده (خلع علی فلان) دیرلر ثوبنی نزع واخراج ایدوب
فلان اوزره طرح والقا ایتدی دیمکدر (قصر) موصوف (خلعت) صفتدر (علیه تحیة وسلام)
جملهٔ معترضه‌در (خلعت وجمالها) ضمیری مؤخر ایامه راجعدر مفهوم بیت قصر ممدوحه تحیت
وسلام ایله دعا وغایت حسن ولطافتی جهتله کأنه ایام جمالنی نزع وسلب ایله قصر مذکوره الباس
واکسا ایتمش اولدیغی انبادر وذکر فراقده حسن ابتدا ابی الطیبك (فراق ومن فارقت غیر
مذمم * وام ومن یممت خیر میمم) قولیدر (فراق) هذا فراق تقدیرنده‌در (ام) قصد معناسنه‌در
بو بیت متنبی سیف الدوله‌دن مفارقتنده کافور الاخشیدی نام والیٔ مصری مدح ایچون نظم ایتدیکی
قصیده‌نك مطلعی اولوب من مفارقله مرادی سیف الدوله و (میمم) یعنی مقصود ایله مرادی
کافوردر سبب نظمی مصره وصولی اثناده کافور اسودك مجلسنه دخول ایله کافورك خساست اصل
ونقصان عقل وقبح فعلنه دقتدن کندوسنه عارض اولان حال تغیر وانفعالی حس ایله مجلسندن
بعد القفول سبب انقباضنی تفتیش ایچون کافور طرفندن بر مأمور کوندریلوب متنبی دخی فرسنه جرح
عارض اولمسیله شاید تلف اوله‌جق اولورسه دیکرینی تدارکه عدم الاقتدار اولمسی باعث اندیشه
وتغییر اولمش ایدوکی تأویلنی تدارك ایدرك بونك اوزرینه جانب کافوردن برمهرا دهم ایله مکرم
اولمسیله بو قصیده‌یی نظم ایلیه‌رك مصراع اولده سیف الدوله‌یه عرض مسالمه ومصراع ثانیده
کافوری مدح وتحیه ایله احسن واوجز بر مطلع غرایه موفق اولمشدر وشکایتده حسن ابتدا ینه
ابی الطیب متنبینك (فؤاد ماتسلیه المدام * وعمر مثل مایهب اللئام) قولیدر (فؤاد) لنا فؤاد
(وعمر) لنا عمر تقدیرنده اولوب (ما) نافیه (فؤاد) قلب و (مدام) خمردر و (مثل مایهب
اللئام) قصر عمردن کنایه‌در زیرا لئیم هبه ایتدیکی شیئی سریعا استرداد ویاخود تحمیل منتله برباد
ایدر وغزلده ینه متنبینك (اریقك ام ماء الغمامة ام خمر * بفی برود وهو فی کبدی جمر) قولی
کبیدر یعنی سنك ریق فکمیدر ویاخود ماء مطر ویاخود خمرمیدرکه بنم فمده بارد اولوب جکرمده
آتشدر دیمك اولور (استفهام) استعظام ایچوندر برود جمع برد اولوب حب غمامدر قال رحمه الله
تعالی (و ینبغی ان یجتنب فی المدیح مما یتطیر به کقوله (موعد احبابك بالفرقة غد) ومدیحده
لایق اولان تشئم وتطیر اولنه‌جق تعبیراتدن اجتناب اولنمقدر نته‌کیم ابن مقاتل ضریرك داعیٔ علوی
حقنده انشاد ایلدیکی قصیده‌سنك مطلعنده اولان (موعد احبابك بالفرقة غد) قولنده واقع
اولمشدر بو کلامی انشاد ایتدیکی کبی یا اعمی سنك احبابنك موعدی یعنی وقت مونی غددر (ولك المثل
السوء) دیو تکدیر ایلمشدر ومرویدرکه ابن مقاتل یوم مهرجانده داعینك مجلسنه حاضر اولوب
(لاتقل بشری ولکن بشریان * غرة الداعی و یوم المهرجان) بیتنی انشاد ایتمسیله داعی بو کلامدن
تطیر ایدرك یا اعمی یوم مهرجانده بویله کلام ایله نیچون بدأ ایدرسن دیو تکدیر ایتمشدر وحتی
اللی عصا ضرب ایدرك (اصلاح ادبه ابلغ من ثوابه) دیمش اولدیغی دخی مرویدر خبر بشری
محذوف اولوب (لاتقل بشری لنا) تقدیرنده‌در (داعی) والیٔ مصردر قال رحمه الله تعالی
(واحسنه ماناسب المقصود و یسمی براعة الاستهلال کقوله فی التهنئة (بشری لقد انجز الاقبال
ماوعدا) وقوله فی المرثیة (هی الدنیا تقول بملأ فیها * حذار حذار من بطشی وفتکی) واحسن
ابتدا مقصوده مناسب اولوب ابتداده کلامك سوق اولندیغی شیئه اشارت اولمسیدر تاکه مبتدا

مقصودی مشعر وانتها ابتدایه ناظر اوله وابتدانك مقصوده مناسب اولمسی (براعة الاستهلال)
تسمیه اولنور برکمسه اصحابنه علم ویاسائر برفضیلتده فائق اولسه (برع الرجل براعة) دیرلر وتهنیه‌ده
براعت استهلال نته‌کیم ابی محمد خازنك صاحب ابن عبادك کریمه زاده‌سنی تهنیه‌ده اولان (بشری
فقد انجز الاقبال ماوعدا * وکواکب المجد فی افق العلی صعدا) قولنده واقع اولمشدر (بشری)
بشری لنا تقدیرنده اولوب (انجز) انجازدن وعدنه وفادر ومرثیه‌ده فخر الدوله ایچون ابی فرج
ساوینك مرثیه‌سنده اولان (هی الدنیا تقول الخ) قولنده واقع اولمشدر (حذار) احذر یعنی
حذر ایت معناسنه‌در (بطش) اخذ شدیددر (فتك) بغتةً قتلدر یعنی بو بر دنیادرکه بنم
اخذ شدید وافنای سریعمدن الحذر الحذر دیو لسان حال ایله اغزی طولوسی سویلمکده وفریفتهٔ
بازیچهٔ احتیالی اولان غافلان بی اذعانه موجب انتباه اوله‌جق نیجه نقلیات کونیه ابراز ایلمکده‌در
وکذلك معتصم بالله عموریه‌یی اهل تنجیمك عدم تیسر فتح ایله جزم ایلدکلری وقتده فتح ایتمسیله
ابی تمامك لاجل التهنیه تقدیم ایتمش اولدیغی قصیده‌سنك مطلعی اولان (السیف اصدق انباء من الکتب *
فی حده الحد بین الجد واللعب * بیض الصفائح لاسود الصحایف فی * متونهن جلاء الشك والریب)
بیتلرنده اولان حسن ابتدا مسلم آفاقدر مفهومی کتب نجوم وامثالنك حاوی اولدیغی اخبار احتمال
صدق وکذب ایله مشوب و بر درجه‌یه قدر تأمینات وتأثیراتی محدود اولمسیله سیف صارم اندن
اصدق واعتماد ووثوقه احق واوفق اولوب وحدنده امر معزوم جدی ایله لعب وهزل میاننی قطع
وتفریق ایده‌جك حاصلی شقه واطیفه‌یه میدان ویرمیه‌جك حد وحاجز موجود وکتب ورسائل کبی
صحیفه‌لری سود وسیاه اولمیوب صفایحی بیض ومجلا اوله‌رق متون وظهورنده شك وریبدن جلا
یعنی حزبل شبهات آرا مشهوددر (انباء) تقدیم نون ایله مصدر منصوب اولوب اختیار صیغهٔ
جمعده لفظ اصدقك اعتبار اضافه‌سی مناسبدر لعب فتح لام وکسر و یاسکون عین ایله‌در وابو العلانك
اولاد علیدن برذات مریض حقنده اولان (عظیم لعمری ان یلم عظیم * بآل علی والانام سلیم)
مطلعی دخی بو اسلوبی مصحوب اولوب مفادی اولاد علی رضی الله تعالی عنه حقنده نزول نازله ایله
سائر خلقك سالم وآزاده یعنی اهل بیت نبوی مصاب ورنجیده وغیرلری آسوده اولمسی استعظامدر
وتهنیهٔ زوال مرض ایچون ابو الطیبك مطلع قصیده‌سی اولان (المجد عوفی اذ عوفیت والکرم *
وزال عنك الی اعداك السقم) بیتی دخی بو بابده صورت بدیعه‌ده واقع اولمشدر وافتتاح کتبده
تصنیف اولندیغی فنه اشارت دخی براعة استهلالدندر نته‌کیم جار الله علامهٔ زمخشری ابتدای
تفسیر کشافده (الحمد لله الذی انزل القرآن کلاما مؤلفا منظما) قولیله شروع ایتمشدر ومفصلده
(الله احمد ان جعلنی من علماء العربیة) دیمشدر قال رحمه الله تعالی (وثانیها التخلص مما شبب
الکلام به من نسیب اوغیره الی المقصود مع رعایة الملائمة بینهما) وتأنق وحسننه دقت لازم کلان
مواضع ثلثه‌دن بریسی نسیب یعنی وصف جمال و یاخود ادب وافتخار وشکایت کبی نسیبك غیری
بر شی ایله اولان افتتاح وابتدای کلامدن بینلرنده مناسبت کوزده‌رك مقصوده تخلص وخروجدر
(شبب) افتتح وابتدیٔ معناسنه اولوب امام واحدی دیمشدرکه معنای تشبیب ایام شباب لهو وغزل
ذکر ایتمکدر و بوده ابتدای قصائد شعرده اولور بعده هر برامرك ابتداسنه ذکر شبابده اولمسه‌ده
تشبیب اطلاق اولنمشدر (نسیب) جمال ایچون اولان وصفدر ومصنف تشبیب اولنان شی ایله
مقصود بیننده ملایمتی قید ایتمسیله اقتضابدن احتراز ایلمشدر (التخلص) قولیله مراد معنای
لغویسی اولان خروجدر والا (تخلص) کلام کندوسیله افتتاح اولنان شیدن مع رعایة المناسبة
مقصوده انتقالدر وتخلصك تأنقی موجب اولان مواضعدن اولمسی زیرا سامع هرنصورتله اولورسه
اولسون افتتاحدن مقصوده انتقال ایچون منتظر اولمسیله انتقال حسن ومتلائم الطرفین اولدیغی
کبی نشاط سامعی تحریك ایدوب مابعدنی اصغا ایتمسنه اعانه ایدر و بویله اولمدیغی صورتده
اصغاسنه مورث کسر وکسل اولور و (تخلص) کلام متقدمینده قلیل ونادر اولوب اکثرا انتقالاتلری

اقتضاب قبیلندندر واما متأخرون تخلصده اولان حسن براعت شاعره دلالتدنناشی التزام تخلصه
حرص ولهج اظهار وزیاده سیله اعتبار ایتدیلر قال رحمه الله تعالی (کقوله (تقول فی قومس
قومی وقداخذت * منا السری وخطی المهریة القود * امطلع الشمس تبغی ان تؤم بنا * فقلت
کلا ولکن مطلع الجود) نته کیم ابی تمامك عبدالله بن ظاهر حقنده انشاد ایلدیکی (تقول فی قومس
قومی الخ) قولنده واقع اولمشدر (قومس) برموضعك اسمیدر (اخذ منه) دیرلر (اثر فیه
ونقصه) معناسنه در (سری) ضم ایله مصدر اولوب لیلا سیر ایتدم معناسنه (سریت)
قوللرندندر و (سرت سریة واحدة) دینلور اسمی ضم ایله (سریه) وفتح ایله (سری) در
و (سری) و (هدی) وزنلری ابنیهٔ جمعدن اولوب بوونزن مصادرده قلیل اولدیغندن بنو اسد
سری وهدایی ضم ایله سریه وهدیه نك جمعی اولمق توهمیله تأنیث ایدرلر (خطی) ضم ایله
خطوه نك جمعیدر (مهریه) مهره قبیله سنه منسوب اولان ابل اولوب بوقبیله نك جدی مهر
بن جیداندر (قود) ضم ایله ظهور واعناقی طویله معناسنه اولوب اقودك جمعیدر (وخطی
المهریة) قولی سری اوزره معطوفدر یعنی سیر لیلك مزاوله ومطایانك خطوه خطوه مسایره سی بزه
تأثیر ایدوب بزم قرأن وجمعیتمز نقصان بولدیغی حالده قومم قومس نام محلده بویله بزم سیرطویلمزله
مطلع شمسیمی قصد ایدرسز یعنی مقصودکز مطلع شمسه وصولمیدر دیوب بنده جوابنده ردع
وتنبیه ایله مطلوب وبغیه مز مطلع شمس اولمیوب بلکه مطلع جوددر دیو متصدی جواب اولدم
دیمك اولوب مقصود رفقاسیله کندی بیننده جریان ایدن مخاطبه دن طریق مدحه انتقالدر حسندر
واحسن تخلص بیت واحد ده واقع اولاندر نته کیم ابی الطیبك (نودعهم والبین فینا کانه * قنا
ابن ابی الهیجاء فی قلب فیلق) قولنده واقع اولمشدر (بین) فراق و (قنا) رمح و (فیلق) عسکر
معناسنه در که مراد حین مفارقت احباده میانه ده اولان حالت حزن فراق وبینی قلب سپاه عدوده
رمح سرتیز ممدوحك صورت وقع وتأثیریله تمثیل طریقنده مقصوده کلامی نقل وتحویلدر قال
رحمه الله تعالی (وقد ینقل منه الی مالا یلایمه و یسمی ذلك الاقتضاب وهو مذهب العرب ومن یلیهم
من المخضرمین) وبعضکره کلام کندوسیله تشبیب اولنان شیدن ملایمی اولمیان شیئه انتقال
اولنور وبوانتقال (اقتضاب) تسمیه اولنور (اقتضاب) انقطاع وارتجالدر واقتضاب عرب
جاهلیه نك وعرب جاهلیه یی ولی ایدن مخضرمینك مذهب ومسلکیدر (مخضرمین) خا وضاد
معجمتین ایله لبید کبی جاهلیه واسلامی ادراك ایدنلردر اساسده (ناقة مخضرمة) دینلوب (جدع
نصف اذنها) معناسی مراد اولنور وجاهلیه واسلامی ادراك ایدن شعرایه مخضرمین اطلاقی دخی
بوندن اولوب کانه نصفی مدت جاهلیه ده اولمسیله مقطوع حکمنده در و (اقتضاب) مذهب عرب
ومخضرمین ایسه ده لکن بونده شعرای اسلامیه دخی انلره تبعیت ایدوب هرنقدر بونلرده تخلص
کثیر ایسه ده احیانا اقتضابی دخی اجرا ومسلك اولینه اقتفا ایتمشلردر قال رحمه الله تعالی (کقوله
(لورأی الله ان فی الشیب خیرا * جاورته الابرار فی الخلد شیبا * کل یوم یبدی صروف اللیالی *
خلقا من ابی سعید غریبا) نته کیم دولت عباسیه ده شعرای اسلامیه دن اولان ابی تمامك (لورأی الله
ان فی الشیب الخ) قولنده واقع اولمشدر (شیب) جمع اشیب اولوب ابراردن حالدر مفهوم بیت
اول اکر اختیارلقده ناس ایچون خیر اولدیغی عندالله معلوم اولیدی یعنی نفس الامرده اختیارلق
خیرلی برشی اولمش اولسه ایدی جناب حق ابرار عبادنی جنات عالیاتده حالت شیب وشیخوخته
مکرم قلردی حالبوکه اهل جنت شاب اوله جقلری اثر مروی ایله معلومدر دیمك اولوب بوکلامدن
ملایمی اولمیان بیت ثانی یه انتقال ایتمشدر که مفهومی لیالك صروف وانقلاباتی روز بروز ابوسعید
نام کسه دن برخلق غریب اظهار وابراز ایدر دیمکدر و بیتینك معنالری بیننده قطعا مناسبت اولمدیغی
ظاهردر قال رحمه الله تعالی (ومنه مایقرب من التخلص کقولك بعد حمدالله اما بعد) واقتضابدن
بعضیسی کندیده شائبهٔ ملایمت موجود اولمسندن طولایی تخلصه قریبدر مثلا بعد الحمدله

(اما بعد فانی قد فعلت کذا وکذا) دینلور زیرا بوکلام جنای باری یه حمد ایدوب ورسولنه
شنا دنصکره بینلرنده ملایمته رعایت ایتمیه رك کلام آخره انتقال اولدیغی جهتدن اقتضابدر لکن
کلامین بیننده ارتباط وما قبلنه تعلیق قصد ایتمیه رك فجأة کلام اخری اتیان ایتمیوب بلکه
(اما بعد) لفظی اتیان ایله کلامك اما بعددن مقدم سبقت ایدن حمدله وتصلیه یه ربطنی قصد
ایچون مهما یکن من شئ بعد حمد الله فانی فعلت کذا وکذا دینلمش اولمسی جهتدن تخلصه شبیه
اولور قال رحمه الله تعالی (قیل هو فصل الخطاب) وبعضیلر بعد الحمدله ایراد اولنان (اما بعد)
فصل الخطاب اولدیغنه قائل اولمشدر ابن اثیر علماء بیاندن محققونك اجماع ایلدیکی کلام (فصل
الخطاب) اما بعد لفظیدر زیرا متکلم هر برامر ذیشانده کلامنی ذکرالله وتحمیدیله فتح ایدوب بعده
بوندن غرض مسوق الیهه خروج مراد ایلدکده غرض مسبوق الیه ایله ذکرالله بیننی اما بعد ایله
فصل ایدر دیمشدر قال رحمه الله تعالی (ومن الاقتضاب الذی یقرب الی التخلص قوله تعالی (هذا
وان للطاغین لشر مآب) ای الامر هذا اوهذا کما ذکر) وتخلصه قریب اولان اقتضابدن بریسیده
هذا لفظیله اولاندر نته کیم نظم جلیلده بعد ذکر اهل الجنة ﴿ هذا وان للطاغین لشر مآب ﴾
بیورلمشدر ایمدی بونظم جلیل اقتضاب اولوب لکن نوع ارتباط اولمسیله تخلصه شبیهدر زیرا
واوحال ایچون اولوب (هذا) یا مبتداء محذوفك خبری اوله رق (الامر هذا) ویاخود (الحال
کذا) تقدیرنده و یاخود مبتدا اولوب خبری محذوف اوله رق (هذا کما ذکر) تقدیرنده در قال
رحمه الله تعالی (وقوله تعالی (هذا ذکر وان للمتقین لحسن مآب) وبعضکره خبر مذکور اولور
نته کیم ﴿ هذا ذکر وان للمتقین الآیه ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر زیرا اشیادن برجمع ذکر
اولنوب بونلر عقیبنده جنت واهل جنتك ذکری مراد بیورلمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه قول
الکاتب هذا باب) وکاتبك برحدیثدن حدیث اخره انتقال قصد ایلدیکی حینده ایراد ایتدیکی
(هذا باب) قولی دخی تخلصه قریب اولان اقتضابلندندر زیرا بونده حدیث اخره فجأة بدأ ایتدیکی
جهتله نوع ارتباط واردر وکتابدن متأخرینك کلامنده اولان (ایضا) دخی بوقبیلندندر قال
رحمه الله تعالی (وثالثها الانتهاء کقوله (فانی جدیر اذا بلغتك بالمنی * وانت بما املت منك جدیر *
فان تولنی منك الجمیل فاهله * والا فانی عاذر وشکور) وموجب تأنق اولان مواضع ثلثه دن
اوچنجیسی انتهادر ایمدی بلیغ ایچون کلامنی کرك شعر وکرك خطبه و یاخود رساله هرنه ایسه
احسن خاتمه ایله ختم ایلمسی واجب اولور زیرا سمعه القا ونفس سامعده رسم وابقا ایده جکی شیئك
اخری اولوب اکر مختار حسن اولورسه سمع تلقی واستلذاذ ایدرك ماسبقده وقوعبولان تقصیر
واهمال ایچون اطعمهٔ تفهه وغیر لذیذه دنصکره تناول اولنان طعام لذیذ کبی موجب جبر واکمال اولمش
اولور واکر بونك خلافی اولورسه امر منعکس اوله رق چرق کره وقوعبولور که ماسبقده ایراد اولنان
محاسنی نسیان ایتدرر واشبو حسن انتها مثلا ابی نواسك خصیب بن عبدالحمید حقنده انشاد ایلدیکی
قصیده نك خاتمه سی اولان (فانی جدیر اذا بلغتك الخ) قولنده واقع اولمشدر (جدیر) حلیق
معناسنه در (فان تولنی) ان تعطنی دیمکدر مفهوم بیت بن امل ومقصودمی سکا عرض وتبلیغ
ایتدیکم وقتده نیل مقصوده جدیر وحلیقم وسن امید وار اولدیغم شیئه سزاوار یعنی اهل اقتدارسن
اکر مأمولم اولان جمیلی اعطا ایدرسك سن اعطای جمیله جدیرسین یعنی احسان وعطا ایتمك
شانکدندر واکر احسان ایتمزسك بومنع وعدم احساندن طولایی سزه عذر ایدر ومدیحه اصغا ورغبت
ایتدیککدن و یاخود عطایای سابقه کدن ایچون تشکر ایلرم دیمکدر قال رحمه الله تعالی (واحسنه
ما آذن بانتهاء الکلام کقوله (بقیت بقاء الدهر یا کهف اهله * وهذا دعاء للبریة شامل) واحسن
انتها انتهاء کلامی ایذان ایدوب حتاکه وراسنه نفس ایچون تشرق باقی قالمیاندر نته کیم معربینك
(بقیت بقاء الدهر الخ) قولنده واقع اولمشدر یعنی ای مرجع وملاذ اهل زمان اولان کریم
ذی احسان بقاء زمان ایله باقی اول وبنم بودعام بریه یه یعنی جمله ناسه شامل بردعادر زیراسنك

بقا وحياتك خلقك امن وراحنده اولمسنه وصلاح حالنه سببدر ديمك اولور متقدمينك بونوعه
اعتنالرى قاصراولوب ومتأخرون رعايتنده اجتهاد ايدرك بونوعه حسن مقطع وبراعت مقطع
تسميه ايدرلر قال رحمه الله تعالى (وجميع فواتح السور وخواتمها واردة على احسن الوجوه واكملها)
وسور قرآنيه نك جميع فواتح وخواتم شريفه سى بلاغتدن احسن واكمل وجوه اوزره وارده در
زيرا فواتح سورك جمل ومفرداتنه نظرايدلسه تفنن وبلاغت وانواع اشارتدن كنه وصفنى تعبير
وبيانه عباراتى قاصره بولورسون وخواتم شريفه سنه دقت قيلنسه غايت حسن ونهايت كمالده
اولوب ادعيه ووصايا ومواعظ وتحميد ووعد ووعيد وسائر خواتم بيننده دائره اوله رق اشباع
مسامعله نفوس ايجون مابعدنده شئ اخره تطلع وانتظار وشوق ورغبت باقى قالميه جق صورتده
ملاقى اولورسون بووجهله ابتدا وانتهاى سور قرآنيه غايت حسن وكمالده نصل اولمزكه جناب
مبدع عالم وعذوبت دهنده نطق بنى آدم عزوجل حضرتلرينك كلام قديمى بلاغتدن طرف
اعلاده وفصاحتدن غايت قصواده اولوب معجز مصاقع بلغا ومخرس شقاشق فصحا و ﴿ ان هو
الا وحى يوحى ﴾ در ونه زمانكه بعض اذهانه نسبتله بونده نوع خفا اولوب زيرا مثلا ﴿ يا ايها
الناس اتقوا ربكم ان زلزلة الساعة شئ عظيم ﴾ و ﴿ تبت يدا ابى لهب ﴾ قول شريفلرى كبى
بعض سور شريفه ذكر اهوال وافزاع واحوال كفار امثاليله مفتتح اولوب وكذلك ﴿ غير المغضوب
عليهم ولا الضالين ﴾ و ﴿ ان شانئك هو الابتر ﴾ امثالى خواتم بعض سورده دخى اهوال
وافزاع وسائره ايراد بيورلمش اولمسيله بونلر انجق علم معانى وبيانده ذكر اولنان احكامى تدبر
وتذكر عندنده ظاهر اوله بيله جكنه وهر برمقام ايجون برمقال اولوب برمقالك مقامنده ديكرينى
ايراد حلية حسن وسداددن عاطل ايدوكنه اشارتله مصنف عليه الرحمة والغفران واسكنه الله تعالى
فى صرح الجنان بيورركه (يظهر ذلك بالتأمل مع التذكر لما تقدم) يعنى فواتح وخواتم سور
شريفه نك احسن واكمل وجوه بلاغت اوزره وارده اولديغى تأمل وتدبر وفنون ثلثه ده ذكرى
سبقت ايدن اصول وضوابطى ضبط وتذكر ايله ظاهر اولور وبواصولك تفاصيلنه اوراق ودفاتر
غير وافى وبلكه كنهنه ايصال سر رشتهٔ ادراك علم مخلوقه نسبتله تحت امكانده متوارى اولميوب
انجق احاطهٔ كنه وتفاصيلنه حضرت علام الغيوبك علم ازليسى كافيدر قال الشارح العلامة
رحمه الله تعالى رحمة دائمة وهذا ما اوردنا جمعه من الفوائد ونظمه من الفرائد مع توزع البال
وتشتت الاحوال وتفاقم الاحزان وتكاثر الافزاع والفتن وتواتر حوادث اورثت الطبع ملالا والخاطر
كلالا لكن الله جلت حكمته والله تعالى اعلم ويقول المترجم الحقير مقتفيا باثره ومفتخرا بخدمة
ترجمة اثره مع الاعتراف بالعجز والتقصير نسئل الله تعالى بتيسير كل عسير كما يسرلى بحسن انتهاء
هذا الاثر النافع بالنفع العزيز الذى ترشح من ينبوع البلاغة ففاض عذبا فراتا فى منهله ومنبعه وتوضح
براعة مطلعه ببداعة مقطعه فصار مأنوس المقدم والتالى محروس الجل عن قدح القالى (ولوان لى
فى كل منبت شعرة * لسانا يبث الشكر كنت مقصرا) قلائد عباراته مرشحة بالدرر المنضدة وخرائد
فقراته عن النقايص مجردة (فكم فيه درنفيس منظم * يخجل عقد الغانيات نظامه) تراكيبه
موضحة عن التعقيد والتنافر اساليبه مصرحة عن تفكيك الضمائر اعملت التفكر باستقصاء فى مطارح
الامعان وانعمت التدبر فى مسارح الانتقاد والافتنان (وكم مشكلات حكين السها * خفاء فصرن
بكشفى شموسا) ليكون سهل المأخذ عذب البيان حسب مايساعده الامكان (ولكن تأخذ الآذان
منه * على قدر القرائح والفهوم) فتلألأ فى افق البلاغة كالبدر ومن ارباب فعليه رد العجز على
الصدر (سطور سواد فى بياض كانها * خطوط غوال فى خدود غوانى) فالمسؤل من الله الهادى
ان يجعله ذخرا للمعادى وفخرا عند اولى الفضل والايادى ووسيلة بصالح الدعاء وحسن الثناء فى المحافل
والنوادى والمأمول من اصحاب الرد والقبول ان يستروا بذيل الصفح والعفو عند العثور مواضع السهو
والهفو مع اصلاح مافيه من الاود والخلل ولاى نفس برائة عن الزيغ والذلل فانى معترف بقصور الباع

وقلة البضاعة ومغترف من عباب الفضائل والاستطاعة (ومن ذا الذى ترضى سجاياه كلها * كفى
المرء نبلا ان تعد معايبه) ولا سيما ان اصله بحر رائق من يخوض من مثلى فى قعر دقايقه وبدر بارق
من يمعن باشراف الاحداق انوار حقايقه مع كونى ملهوفا بهجر الوطن واللدة مشغوفا بالتنقل
من بلدة الى بلدة (فيوما بحزوى ويوما بالعذيب ويو * ما بالعقيق ويوما بالخليصا) والمستدعا من
من الله تعالى ان يوفقنى لمثل هذا من الاثار المعتبرة والمآثر وياحبذا ثمار القلم من رياض المفاخر بان
يسمح فسحة من الاجل محروسا عن طوارق العلل والملل ولما استراح القلم من نصب مسعاه فقلت
الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله والصلوة على من به ختمت رسالة الرسالة
واضمحلت بانوار شرعه القديم غياهب الجهل والضلالة وعلى آله الانجاب وصحابته الذين هم
رواجم السن الرشاد والصواب متمما بالدعاء المفروض للخلافة العظمى الاسنى متمثلا بهذا النظم البديع
الف الف آمنا (فلا زلت سلطانا على الارض كلها * وملك الورى فى حصب عيش وأمن)
باحسانه وتوفيقه تعالى كميت خامهٔ سبك خرام قضاى فن بلاغتده اطلاق زمام اهتمام ايله اشبو
اثر معتبر بخلل يعنى تلخيص ومطول ترجمه سى (نفع معول) تكلفات منشيانهٔ اغلاق وتعقيددن
آزاده واطناب ممل وايجاز مخلدن ساده برطرز نغز دلپذير واحسن سبك تحرير اوزره اختصاص
يافتهٔ براعهٔ انسجام وتحفهٔ دست اعتبار خواص وعوام اوله رق نحمده اتم حمدا بيك ايكيوز
يتمش سكز سنهٔ هجريه سنده ردوس جزيره سنده رسيدهٔ سر منزل حسن اختتام اولمشيدى بعده
تصادف مأموريت شام وعراق ايله سكز سنه مدت ترادف موانع متزاحمهٔ اشغال واهوال محتاج
اصلاح وتهذيب اولان صحايف مشحونة اللطائف مذكوره نك آغوش جزداندن امهالدن ابراز
واخراجنه مساعد اوله مدى بغداددن بعد القفول امرار ايام معدودهٔ عزلت وخمول ايله سكسان
التى سنه سى خلالنده سايهٔ مواهبوايهٔ حضرت پادشاهيده صدر اسبق فردوس آشيان عالى پاشا
مرحومك ضميمهٔ مكارم واحساناتى وحالا بالفعل والاستيهال آرايش بخش مسند جليل صدارت عظمى
اولان فخامتلو دولتلو رشدى پاشا حضرتلرينك صنوف معارفنددان وبلكه بالعموم داعيان
وبندكان اهاليتنشان حقلرنده بيدريغ ورايكان وساعد مساعد ايادئ عجزكان اولان صحابت
وهممانى سراى بوسنه متصرفلغنه سائق اولمسيله ترجمهٔ مذكوره نك بعونه تعالى محو واثبات
وتنقيح وعلاواتى بالاكمال ولايت مذكوره مطبعه سنده تصميم طبع وتمثيلنى متعاقب اكرچه هرسك
متصرفلغنه تحويل مأموريت وقوعى موجب تردد طبيعى اولمش ايسه ده جواريت مناسبتى اجراآته
يكده حاجز وبوبله برنيت خيريه دن عدول واستنكاف جائز كورلميه رك ايجابنه تشبث اولوب
شوقدركه مطبعه نك نقصانىٔ ادواتى ومخابراتك بالطبع تأخراتى اسبابيله لواء مذكورده بولنديغم
ايكى بچق سنه مدتده انجق ميسر اولان جلد اولك ختام تمثيلنه فاصلهٔ انفصال حيلولت ايدرك
صحايف مطبوعه نك درسعادته جلبيله برنسخه سى صدر اسبق ابهتلو دولتلو محمد رشدى پاشا
حضرتلرينك وساطت لطف وعنايت امناى معارفپرورى يلريله عتبهٔ علياى حضرت پادشاهى به
عرض وتقديم قلنه رق جلهٔ مواهب جليله دن اولمق اوزره تبديلا ايكنجى رتبه دن برقطعه مجيدى
نشان همايونى احسانيله صدر فخر ومباهاتم تزيين واشبو نشانهٔ قبول واعتبار ايله قدر پشيز
اثر معتبرم جوهردار تنويه وتحسين بيورلدى (شاهيكه در زمان ندارد نظير خويش * شكرانه
واجبست كه در روزكار ماست) اكرچه تنكى دست شوقت معزوليتده روى شاهد اتمامه
پرده كش فراغ اولمق داعيه لرنده بولنمش ايسه ده بونجه سنه لر برچوق امكلر صرف واقناسيله
مجرد عمومك سود ونفعى مقصد خير مرصدى زميننده بنشدرلمش اولان بويله برمجلهٔ مرغوبه نك
بووجهله شيرازه پذير اكمال اوله ميه رق نقصان وابتر راقلمسى جواز دادهٔ عقل سليم اولمامسيله
علم بيان وبديعى شامل اولان جلد ثانينك دخى مطبعهٔ عامره ده طبعيله انتشار وتعميم منافعى
بالتصميم برقاچ صحيفه سى قرير افزاى عين ابتهاج اولديغى صره ده كريد ولايت جليله سى

ملحقاتندن رسمو سنجاغی متصرفلغنه مأمورا درسعادتدن وقوع بعد وثنائی ایله رابر تصمیمات
مذکوره یه خلل ویرلمیه‌رك بعض احبای معارفسمانك تلاحق همت عالیه‌سیله
لواء مذکورده بولندیغم اشبو بیك ایکیوز طقسان سنهٔ هجریه‌سنده
بتسهیله تعالی اکمال طبعی میسر
اولمشـدر

« فاتحهٔ فکرت وختم سخن ❊ نام خدابست بروختم کن »
« درنظر هرکه رسد این کتاب ❊ خاتمتش خیر بود بالصواب »

مطبعهٔ عامره‌ده طبع اولنمشدر   فی ٢٩ شعبان ١٢٩٠ سنه

